

**LA RONDALLA EN LES REVISTES PUBLICADES A CATALUNYA DURANT EL
SEGLE XIX**
Mónica Sales de la Cruz

Dipòsit Legal: T. 1048-2012

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

LA RONDALLA EN LES REVISTES PUBLICADES A CATALUNYA DURANT EL SEGLE XIX

Mònica Sales de la Cruz

TESI DOCTORAL
Universitat Rovira i Virgili

Mònica Sales de la Cruz

LA RONDALLA EN LES REVISTES
PUBLICADES A CATALUNYA DURANT EL SEGLE XIX

TESI DOCTORAL
dirigida per la Dra. Carme Oriol Carazo

Departament
de Filologia Catalana

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona
2012

«Aquesta rondalla, al·lota, vos pareixerà tal volta que és mentida;
però amb tot i amb això, és vera i ben revera.
Jo l'he apresada de mon avi, i ell, sempre que me la contava,
no es descuidava d'afegir:
–Tinc per mi que aquesta rondalla és cosa succeïda i vertadera,
perquè si no ho fos, ningú la contaria.»
(Obrador 1878: 347)

«I la rondalla és una mena d'orfebreria i minuciositat verbal,
una joia per a l'entreteniment dels infants sobre la seva vida en concret.»
(Temporal 1998: 248)

Imatge de la coberta:

“Una rondalla”, il·lustració anònima. *L'Atlàntida*, núm. 79 (18 de març de 1899): 8.

Agraïments

En acabar aquest treball, vull expressar el meu agraïment a totes les persones que, d'alguna manera o altra, m'han ajudat durant el procés de realització, i d'una manera especial:

A la Dra. Carme Oriol, que fa uns anys va confiar en mi per introduir-me en la recerca, per haver-me obert les portes d'aquest meravellós món de la literatura oral, pel seu suport, pel seu assessorament i guiatge i pel seu saber fer.

Al Dr. Josep Maria Pujol per les sàvies lliçons i profitosos comentaris.

Al Tècnic de Suport a la Recerca Emili Samper per haver-me ajudat en tots els moments en què l'he necessitat, pels consells i per les útils aportacions.

Al professorat del Departament de Filologia Catalana de la URV que en el seu dia van ensenyar-me moltes de les coses que sé i que, amb el pas dels anys, s'han convertit en excel·lents companyes i companys de treball.

A les i els col·legues d'aquest món de la literatura oral, especialment als tarragonins, als mallorquins i als alacantins, però també a tots aquells que ens trobem de tant en tant per parlar d'aquesta passió compartida.

A la Dra. Isabel Cardigos per haver-me obert les portes del Centro de Estudos Ataide Oliveira (Universidade do Algarve) i haver-me fet sentir com a casa, per la seua dedicació i pels seus valuosos comentaris. I al professor Paulo Correia pel suport, pels comentaris i per les excel·lents recomanacions bibliogràfiques.

A la Dra. Sandra Boto per obrir-me les portes de casa seua i per fer-me sentir una més de la família, per convertir la meua estada a Faro en una de

les millors experiències personals i professionals que he viscut fins ara i per haver acceptat la tasca de traduir al portuguès la introducció i les conclusions d'aquesta tesi.

Als meus pares, José i Margarita, per haver-me ensenyat a ser com sóc, per haver confiat sempre en mi, per lluitar per mi cada dia i per estar disposats a ajudar-me en tot allò que faci falta.

A les meues germanes, Marta i Cinta, i als meus cunyats, Marc S. i Marc B., pels ànims, pel suport i per la confiança que sempre m'han demostrat; i al meu nebot Arnau, per haver-me estirat somriures en moments difícils de màxim esforç i rendiment.

A la persona amb qui tinc la sort de compartir el camí de la vida, el meu marit David Subirats, pel suport incondicional, per l'entrega, per l'ajuda i per participar de cadascun dels moments que hi ha darrere d'aquest treball.

Al Dr. Alfons Gregori i a la Dra. Barbara Luczak, per haver acceptat la tasca d'elaborar l'informe necessari per a la menció europea d'aquesta tesi.

Als membres del tribunal, el Dr. Pedro Ferré, el Dr. Jaume Guiscafrè i la Dra. Montserrat Palau, per haver acceptat la responsabilitat de jutjar el treball realitzat.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Taula de continguts

1. Introducció	1
1.1 Introducció (versió catalana)	1
1.2 Introdução (versió portuguesa)	9
2. Descripció dels objectius	17
3. Mètode	21
3.1 La base de dades d' <i>El Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana: el cicle romàntic</i> (RBLPC)	22
3.1.1 Forma i contingut de la base de dades	23
3.1.2 Fonts consultades: origen de la informació	25
3.1.2.1 Catalunya	26
3.1.2.2 País Valencià	27
3.1.2.3 Illes Balears	27
3.1.2.4 Altres	27
4. Discussió/resultats	31
4.1 El folklore a Catalunya durant el segle XIX: una panoràmica	31
4.2 La premsa catalana del segle XIX: una aproximació	49
4.2.1 Corpus de revistes utilitzades: breu descripció	53
4.2.2 Els materials i els gèneres	70
4.2.2.1 L'acudit	75
4.2.2.2 La cançó	76
4.2.2.3 La contarella	77
4.2.2.4 L'enigma	77
4.2.2.5 La llegenda	77
4.2.2.6 El mimologisme	78
4.2.2.7 La parèmia	79
4.2.2.8 El relat etiològic	79
4.2.2.9 La rondalla	80
4.2.2.10 La tradició	80
4.3 Els recol·lectors	85
4.3.1 Dècada dels 50	91
4.3.2 Dècada dels 60	92
4.3.3 Dècada dels 70	93

Mònica Sales de la Cruz

4.3.4 Dècada dels 80	95
4.3.5 Del 1890 al 1893	98
4.4 La rondalla: una aproximació	101
4.4.1 La rondalla a la premsa catalana del segle XIX	107
4.4.1.1 Rondalles catalogades	111
4.4.1.2 Rondalles no catalogades	112
4.4.1.3 Rondalles catalogades al web RondCat	113
4.4.1.4 Corpus conjunt (catalogades, no catalogades i catalogades al web RondCat)	113
4.5 Organització del corpus de rondalles	117
4.5.1 Criteris d'edició del corpus de rondalles	119
4.6 Corpus de rondalles catalogades	121
Rondalles d'animals	127
Rondalles meravelloses	141
Rondalles religioses	257
Rondalles d'enginy	289
Rondalles de gegant beneit	331
Contarelles	337
Rondalles formulístiques	447
4.7 Corpus de rondalles no catalogades	465
Rondalles meravelloses	469
Rondalles d'enginy	483
Contarelles	491
Relats etiològics	557
4.8 Corpus de rondalles catalogades al web RondCat	565
5. Conclusions	579
5.1 Conclusions (versió catalana)	579
5.2 Conclusões (versió portuguesa)	592
6. Bibliografia	605
7. Annexos	619
Annex 1. Imatges de la base de dades del RBLPC	621
Annex 2. Rondalles catalogades: resultats	625
Rondalles catalogades per subgènere	625

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Rondalles catalogades per revista	625
Rondalles catalogades per revista i any	627
Annex 3. Rondalles no catalogades: resultats	629
Rondalles no catalogades per subgènere	629
Rondalles no catalogades per revista	629
Rondalles no catalogades per revista i any	631
Annex 4. Rondalles catalogades pel web RondCat: resultats	633
Rondalles catalogades al web RondCat per subgènere	633
Rondalles catalogades al web RondCat per revista	633
Rondalles catalogades al web RondCat per revista i any	635
Annex 5. Total de rondalles: resultats	637
Total de rondalles per subgènere	637
Total de rondalles per revista	637
Annex 6. Rondalles en relació amb els números buidats de cada revista	639
Annex 7. Recol·lectors: resultats	641

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

1. Introducció

1.1 Introducció (versió catalana)

Que la premsa catalana del segle XIX és molt prolífica i important és un fet constatat des de diferents àmbits del saber, però que també ho és pel que fa al tema de l'etnopoètica i el folklore és un fet, a priori, més desconegut, tot i que se n'han fet estudis que així ho avalen.

Els diversos treballs publicats per Llorenç Prats (1981, 1987, 1988) –de manera individual– o amb col·laboradors com Dolors Llopart o Joan Prat (1982) ens ofereixen una panoràmica general sobre la història del folklore català, prenent com a punt de partida el marc teòric i ideològic europeu. A més, també aporten dades rellevants sobre la contribució dels folkloristes i de les institucions en la recollida de materials propis de la tradició oral. Aquests estudis centren l'origen del folklore estretament vinculat al moviment català de la Renaixença.

El paper que hi jugà la premsa catalana de l'època és fonamental, ja que serveix per difondre els ideals d'aquest moviment i per donar-los a conèixer a la societat del moment. En aquestes publicacions ja esmentades, que dibuixen els orígens del folklore a Catalunya, també es reforça la idea de la importància que tenen les publicacions periòdiques com a difusores d'uns materials relacionats amb el folklore i la literatura oral. Aquest fet l'estudia de manera particular Joan Prat (1981), ja que publica a la revista *Canya!* l'article «El folklore i l'etnografia a la premsa catalana no diària (I)», un treball en el qual es vincula, tot i que de manera succinta, el folklore –i l'etnografia– amb la premsa catalana, sobretot a partir de la publicació dels butlletins vinculats als centres excursionistes (dècada dels vuitanta).

Aquestes línies genèriques traçades per Prats (1981, 1987, 1988), amb la col·laboració de Llopart i Prat (1982), han estat el precedent d'altres treballs publicats a posteriori. Per referenciar els més rellevants, podem parlar, per exemple, de les aportacions de Josep Maria Pujol (1996, 2004, 2009, 2010, 2011), que partint d'aquestes obres de caràcter més general, ens ajuden a continuar traçant les línies de la història del folklore català. Les aportacions de Pujol se centren, sobretot, en l'estudi de la trajectòria de

folkloristes catalans que han tingut especial influència sobre l'evolució d'aquesta matèria. Així, Pujol, a banda d'articles més generals (2009), ens apropa a les figures de Pau Bertran i Bros (1996), de Manuel Milà i Fontanals (2004) i de Francesc Maspons i Labrós (2010), amb una contextualització a l'època en què van dur a terme la seua activitat més fervent.

L'anàlisi d'aquests materials ja publicats ens ha permès resseguir l'evolució de la història del folklore de Catalunya, però també, en menor mesura, del País Valencià i de les Illes Balears. Prenent aquests estudis com a punt de partida, doncs, calia aprofundir més en l'aspecte que relaciona la literatura oral amb la premsa i és per aquest motiu que, a partir del 2007, es duu a terme un buidat sistemàtic per recopilar tots els materials relacionats amb la literatura oral i el folklore que van aparèixer en una mostra significativa de publicacions periòdiques d'àmbit català, valencià i balear.

Així, després d'una intensa etapa de rastreig, observem que la presència de literatura oral en les revistes publicades als Països Catalans durant el segle XIX (concretament des de l'any 1823 –any en què es publicà el setmanari barceloní *El Europeo*, considerat la primera publicació periòdica que difon les idees romàntiques als Països Catalans– al 1893 –any de la publicació de les *Narraciones populares catalanas* de Sebastià Farnés, obra que tanca aquesta etapa de narrativa folklòrica–) és molt nombrosa i ho testimonia el resultat de tres anys de buidat de tot un corpus de revistes catalanes, balears i valencianes, del qual se n'ha obtingut un gruix de materials considerable.

Entre les pàgines d'aquestes publicacions setmanals, desenals, quinzenals, mensuals o anuals s'hi amaguen una gran quantitat de textos vinculats amb els diversos gèneres de la literatura oral, ja que hi trobem rondalles, llegendes, acudits, endevinalles, parèmies, cançons, etc. Tot aquest conjunt de material, publicat en forma de corpus al llibre *Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic* (Oriol, Samper 2011) ens porta a afirmar que la presència de la literatura oral al llarg del segle XIX tenia un paper molt important.¹

¹ El *Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*, editat per Carme Oriol i Emili Samper, va ser publicat per Publicacions URV l'any 2011. Al ser una

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

El treball que presento a continuació, «La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX», parteix d'aquesta fase d'anàlisi de les publicacions periòdiques que he esmentat anteriorment i que ha estat vinculada al projecte de recerca *Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic (1778-1893)* [RBLPC].² Amb la finalitat d'oferir una panoràmica dels materials etnopoètics publicats a la premsa catalana de gairebé tot un segle, els membres d'aquest projecte, entre els quals m'hi incloc, vam dur a terme un buidat sistemàtic i exhaustiu per posar a l'abast dels investigadors i de les investigadores un gruix d'informació fins ara desconeguda com a conjunt (si bé és cert que coneguda de manera parcial). El corpus de material inventariat i emmagatzemat en una base de dades creada per a l'ocasió ha estat molt nombrós;³ concretament estem parlant d'un gruix de més de 3500 entrades, entre les quals hi trobem representats un gran nombre de gèneres de la literatura oral a més d'altres referències i apunts relacionats de manera directa o indirecta amb la història del folklore dels Països Catalans (entitats, notícies, apartats bibliogràfics, jornades, excursions, necrològiques, publicacions, etc.).

Centrant-nos en els gèneres de la literatura oral, s'ha de dir que la base de dades del RBLPC conté 737 entrades d'acudits, 589 de rondalles (179 de rondalles pròpiament dites i 410 de contarelles), 220 d'endevinalles, 177 de cançons –de tipologia diversa–, 164 de parèmies i 99 de llegendes, entre d'altres gèneres de presència menor com pot ser, per exemple, el mimologisme (amb només 2 entrades).⁴

De tot aquest gruix de materials, procedent de revistes del Principat de Catalunya, de les Illes Balears i del País Valencià, s'han tingut en compte, durant la primera fase d'elaboració de la meua tesi doctoral, els localitzats

publicació digital, pot descarregar-se a: <<http://www.publicacionsurv.cat/llibres-digitals/biblioteca-digital/item/194-repertori>>.

² Aquest projecte, amb referència HUM 2006-13121/FILO, forma part del programa Plan Nacional I+D que finança el Ministeri d'Educació i Ciència, en el qual hi han participat investigadors de la Universitat Rovira i Virgili (Carme Oriol, Josep Maria Pujol, Mònica Sales, Emili Samper i Magí Sunyer), de la Universitat de les Illes Balears (Jaume Guiscafè i Caterina Valriu) i de l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer (Joan Armangué). Per saber més informació sobre aquest projecte, consulteu Oriol/Pujol (2010a i 2010b) i Oriol/Samper (2011). Actualment, el RBLPC, acabat l'any 2009, té continuïtat amb un altre projecte I+D anomenat *La literatura popular catalana (1894-1959): protagonistes, actituds, realitzacions*, amb codi FF 2009-08202/FILO.

³ Per a més informació sobre la base de dades, vegeu apartat 3.1.

⁴ Per a més informació, vegeu apartat 4.2.2.

en revistes catalanes del Principat. Aquesta decisió ha comportat que el corpus de materials es vegi reduït quantitativament, però, amb tot, continua tenint més de 2800 entrades (entre materials relacionats amb els gèneres i amb la història del folklore català).

Tot i que en un primer moment, la meua intenció era treballar aquest conjunt de material (molt interessant, però divers alhora), amb el pas del temps m'he vist obligada a acotar el corpus. Així, després de veure que el conjunt de materials era molt extens i heterogeni i de valorar els avantatges de treballar només un únic gènere, s'ha decidit tenir en compte exclusivament la rondalla. Aquest estudi s'ha centrat, doncs, a analitzar la presència d'aquest gènere en un corpus significatiu de 28 revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX. Fet aquest plantejament –de concretar el gènere i també l'àmbit geogràfic– s'ha reduït el gruix de rondalles de la base de dades del RBLPC a 460 (perquè es descarten les localitzades en revistes illenques i valencianes) i aquest conjunt de material serà, doncs, el punt de partida d'aquest treball.⁵ Haver acotat el material únicament a la rondalla catalana m'ha permès aprofundir en l'anàlisi d'aquest gènere i, fins i tot, m'ha permès editar el conjunt de textos localitzats per presentar-los com a corpus (unitari, malgrat l'heterogeneïtat).⁶

Concretar el camp d'anàlisi, malgrat haver hagut de descartar altres materials molt valuosos també, m'ha permès incidir en l'estudi d'un gènere narratiu que té una llarga tradició i que té una gran importància en el marc de la recerca relacionada amb la literatura oral, no només a Catalunya sinó també a la resta d'Europa.

El motiu més rellevant per escollir l'anàlisi de la rondalla, i no d'un altre gènere, ha estat la possibilitat d'elaborar un treball que contribueixi a l'estudi encetat, fa anys, pels investigadors Carme Oriol i Josep Maria Pujol,

⁵ Aquest treball no presenta un corpus final de 460 rondalles (rondalles i contarelles), ja que després de fer una anàlisi acurada de cadascun d'aquests relats, molts materials s'han descartat en veure que, definitivament, no formaven part d'aquest gènere de la literatura oral o en veure que tenien un alt component literari.

⁶ Aquest canvi de plantejament en el treball va comportar, en un moment determinat, un canvi de títol de la tesi que estava duent a terme. En els inicis de la investigació, la tesi s'anomenava «La literatura oral en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX», però en acotar el volum de material va anomenar-se «La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX», registrada a la URV al març de 2009.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

membres del Departament de Filologia Catalana de la URV,⁷ als quals jo em vaig afegir l'any 2007 com a becària predoctoral per col·laborar amb la investigació que estan duent a terme en el camp de la rondallística catalana.⁸ Així, amb el propòsit de continuar traçant una mateixa línia que desenvolupa els estudis rondallístics catalans, i amb la intenció de donar continuïtat a un projecte de gran envergadura, es du a terme aquest treball amb la intenció de presentar un gruix de material rondallístic del segle XIX, acompanyat d'una anàlisi, que contribuirà a continuar desenvolupant aquesta recerca.

Des de fa uns anys, concretament des de la finalització de les seues tesis doctorals el 1982 (Pujol) i el 1984 (Oriol), els professors Carme Oriol i Josep Maria Pujol mostren el seu interès envers l'estudi de la literatura oral catalana. Un dels seus propòsits és analitzar i difondre, de manera conjunta, la rondalla catalana, gènere narratiu per excel·lència, i comencen a dissenyar i dur a terme estudis necessaris per prestigiar-la i donar-li visibilitat internacional.⁹ És per aquest motiu que són els autors de llibres com l'*Índex tipològic de la rondalla catalana*, que inclou 2049 tipus rondallístics diferents, o *Index of Catalan Folktales*, homònim anglès que n'inclou 2766 i, per tant, ofereix una considerable ampliació del corpus, fruit del constant treball sobre aquest gènere en àmbit lingüístic català. L'*Índex* en català va ser publicat l'any 2003 pel Centre de Promoció de la Cultura Tradicional i Popular Catalana (CPCPTC) del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'*Índex* en anglès es va publicar l'any 2008 a Finlàndia, concretament a la prestigiosa col·lecció Folklore Fellows Communications de l'Academia Scientiarum Fennica.¹⁰ Aquestes dues publicacions segueixen les directrius del catàleg internacional de referència d'Arne/Thompson/Uther

⁷ L'estudi de la rondalla catalana, i en general de la literatura oral, compta amb la col·laboració d'altres membres del Departament de Filologia Catalana, d'entre els quals cal destacar Emili Samper, Tècnic de Suport a la Recerca.

⁸ Durant el trienni 2008-2010 vaig gaudir d'una beca predoctoral competitiva FI (modalitat B) de l'AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca), amb número d'expedient 2008FI 00471. És per aquest motiu que aquesta tesi ha comptat "amb el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya i del Fons Social Europeu".

⁹ Carme Oriol i Josep Maria Pujol comencen, junts, a desenvolupar l'estudi de la rondalla a partir de l'any 1994, any de creació de la unitat de recerca Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili. El seu objectiu era treballar la literatura oral –o etnopoètica– per poder conèixer molt millor com es desenvolupa a Catalunya, i a la resta de territori lingüísticament català, aquesta ciència.

¹⁰ Per conèixer els precedents i la gestació del projecte de catalogació de les rondalles catalanes, vegeu Oriol (2006).

Mònica Sales de la Cruz

[ATU], *The Types of Internacional Folktales*, publicat l'any 2004 per l'alemany Hans-Jörg Uther a la mateixa acadèmia finesa que hem esmentat abans, acadèmia que publica els treballs més importants d'aquest àmbit científic.¹¹

A més a més, aquests dos investigadors són els creadors del portal informàtic 'RondCat: cercador de la rondalla catalana',¹² a través del qual es poden consultar les referències bibliogràfiques, catalogràfiques i els resums del contingut de les versions de rondalles catalanes, aparegudes en rondallaris publicats als Països Catalans des de 1853, que fan referència a diferents tipus rondallístics i a altres rondalles que no segueixen aquesta classificació basada en els patrons definits per ATU. A més a més, es pot accedir a informació biogràfica sobre els recol·lectors de rondalles als Països Catalans, des dels orígens fins l'actualitat.

Com es pot intuir per la informació donada, aquest projecte de catalogació de rondalles és molt complet i, per tant, està concebut com un treball de llarg recorregut en el qual es pretén catalogar: 1) rondalles aparegudes en llibres, 2) rondalles aparegudes en revistes i 3) rondalles localitzades en arxius (inèdites). En el marc d'aquest projecte, doncs, la realització d'aquesta tesi doctoral forma part de la segona fase que preveu la incorporació de materials publicats en revistes catalanes –en aquest cas concret, del segle XIX (1823-1893).

Així doncs, per continuar nodrint aquesta base de dades RondCat i per ampliar-ne el contingut –ja sigui amb noves versions o amb nous tipus rondallístics, o amb la incorporació de nous noms de recol·lectors d'aquest gènere per contribuir a ampliar la nòmina de 'folkloristes' coneguts–, s'ha decidit analitzar la presència de la rondalla a la premsa catalana del XIX.

Per dur a terme aquest estudi, establim de manera sistemàtica l'anàlisi de dos tipus de rondalles: d'una banda les que tenen presència a *The Types of*

¹¹ Per a més informació sobre aquestes publicacions esmentades, vegeu, per exemple, Pujadas (2004) i Sales (2009).

¹² Aquest eina informàtica, al servei de la recerca, està en contínua revisió perquè s'hi van incorporant, a poc a poc, les novetats editorials que apareixen en matèria de rondallística. L'enllaç electrònic és <<http://sre.urv.cat/rondcat>>. A més, també s'hi pot accedir des del portal <<http://www.arxiudfolklore.cat>>, on hi ha recollides diverses bases de dades relacionades amb la literatura oral, entre les quals es troba BiblioFolk, la base de dades que fa referència al projecte 'Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic (1778-1893)'.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

International Folktales (Uther 2004),¹³ i de l'altra les que no tenen presència en aquests índexs –però que no per això han de considerar-se menys importants.¹⁴

En aquesta tesi, doncs, hi trobem els resultats procedents d'una intensa etapa (de tres anys) d'extracció de materials d'un corpus significatiu de revistes catalanes de diversa tipologia –relacionats amb els gèneres de la literatura oral o amb la història del folklore català–, una feina acurada de selecció, transcripció i edició de les rondalles localitzades i una anàlisi de cadascun d'aquests materials perquè, en conjunt, se'ns permeti veure quin paper tenia aquest gènere en el període considerat. Així, podrem analitzar quin tipus de rondalles tenien més interès (d'animals, meravelloses, religioses, de gegant beneit o contarelles), quins arguments eren els més difosos, quina funció tenien i també quins estudiosos les recollien i les publicaven i en quines revistes.

L'anàlisi d'aquest corpus rondallístic localitzat, especial per l'heterogeneïtat, ens pot ajudar a establir també una tipologia de materials, ja que el fet que les rondalles estiguin localitzades en revistes d'intencions diferents i d'estils diferents pot fer-nos apreciar relacions entre els materials publicats i el lloc de publicació. Després d'examinar totes les rondalles, es pot comprovar, per exemple, si són més fidels o no a l'oralitat, si presenten una reelaboració i, per tant, tenen un component literari específic, o si hi ha aportacions –sobretot contextuals– dels mateixos autors que les publiquen.

Per no presentar aquest corpus de rondalles de manera aïllada, la tesi inclou un apartat a mode de marc contextual per oferir una valoració general del folklore català del segle XIX, així com també una aproximació a la premsa publicada en territori català durant aquest període i un apropament a les persones –folkloristes o no– encarregades de fer arribar als lectors totes aquestes rondalles.

¹³ L'any 2011 s'ha reeditat aquest índex internacional, exhaurit des de feia temps.

¹⁴ S'ha de tenir en compte que el corpus de rondalles no catalogades és cada vegada més important. Així, per exemple, tal com expliquen els autors, podem observar que en la primera fase per elaborar el catàleg català (Oriol/Pujol 2003: 13) es recullen 2770 versions no catalogades. En la segona fase de recerca, duta a terme per elaborar el catàleg en anglès (Oriol/Pujol 2008: 15) el nombre de versions sense catalogar ascendeix fins a 3304.

Abans d'acabar aquesta introducció, s'ha d'explicar que un període important de redactat d'aquest treball s'ha fet a la Universidade do Algarve (Faro, Portugal: setembre-desembre 2011),¹⁵ concretament al centre de recerca Centro de Estudos Ataíde Oliveira (CEAO).¹⁶ Aquest centre està dirigit per la doctora Isabel Cardigos, investigadora de prestigi en el món de la literatura oral per la seua contribució a l'estudi de la rondalla i de la llegenda, entre d'altres gèneres. La possibilitat de veure el treball que s'està duent a terme a nivell de rondallística en una universitat d'un altre país ens permet ampliar els coneixements sobre aquest gènere, tot i que el sistema de treballar aquests materials és el mateix que s'usa a Catalunya (i a nivell internacional). A més, la confrontació de rondalles localitzades a la premsa catalana amb rondalles portugueses pot obrir nous camins de recerca que es poden desenvolupar en un futur (sobretot pel que fa a rondalles no catalogades a l'índex tipològic internacional).

¹⁵ S'ha escollit aquesta universitat per continuar amb la línia de recerca en literatura oral que té el Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili. Carme Oriol, directora de la present tesi, va recomanar-me l'estada en aquest centre després d'haver-hi estat ella al desembre de 2010. Aquest interès de continuïtat aporta solidesa al projecte que s'està desenvolupant en l'àmbit de la literatura oral a la URV. A més, l'estada –de tres mesos de durada– ens servirà per poder obtenir el certificat que acredita el procés de redacció i la defensa de la tesi doctoral amb menció europea.

¹⁶ El CEAO (Centro de Estudos e Desenvolvimento Ataíde Oliveira) va ser creat el 1994 per desenvolupar la investigació en l'àrea de la literatura oral a Portugal. Els membres d'aquest grup publiquen la prestigiosa revista anual *Estudos de Literatura Oral* (ELO) des de 1995. El CEAO, ubicat al Pavelló H5 del Campus de Gambelas (Universidade do Algarve), està format pels següents investigadors: Isabel Cardigos –directora–, Sandra Boto, M. Lucília Chacoto, Paulo Jorge Correia, Isabel Dias, Alice Fernandes, Pedro Ferré, Olga da Fonseca, J. J. Dias Marques, Francisco Vaz da Silva i, des de desembre de 2011, Teresa Araújo i Mònica Sales. Alguns dels investigadors i investigadores formen part també a l'IELT (Instituto de Estudos de Literatura Tradicional) –de la Facultat de Ciències Socials i Humanes de la Universitat Nova de Lisboa– .

1.2 Introdução (versió portuguesa)

Que a imprensa do século XIX é extremamente prolífica e importante é um dado adquirido para diferentes áreas do saber, mas que também o é na perspectiva da etnopoética e do folclore é um facto, *a priori*, menos conhecido, pese embora os estudos já efectuados que o avalizam.¹⁷

Os diversos trabalhos publicados por Llorenç Prats (1981, 1987, 1988) - individualmente - ou com colaboradores como Dolor Llopart ou Joan Prat (1982), oferecem uma panorâmica geral sobre a história do folclore catalão, tomando como ponto de partida o enquadramento teórico e ideológico europeu. Para além disso, também aportam dados relevantes sobre a contribuição dos folcloristas e das instituições na recolha de materiais próprios da tradição oral, apontando a origem do folclore como fenómeno estreitamente vinculado ao movimento catalão da "Renaixença".

O papel aqui desempenhado pela imprensa catalã da época é fundamental, uma vez que serviu para difundir os ideais deste movimento e para os dar a conhecer à sociedade desse período. Nos trabalhos atrás mencionados, que traçam as origens do folclore na Catalunha, também se reforça a ideia da importância que têm as publicações periódicas como difusoras dos materiais relacionados com o folclore e com a literatura oral, facto que foi estudado de forma particular por Joan Prat (1981), com a publicação na revista *Canya!* do artigo "El folclore i l'etnografia a la premsa catalana no diària (I)". Neste estudo estabelece-se a relação, ainda que sucintamente, entre o folclore - e a etnografia - e a imprensa catalã, sobretudo a partir da publicação dos boletins vinculados aos centros excursionistas (década de oitenta).

Estas linhas genéricas traçadas por Prats (1981, 1987, 1988), com a colaboração de Llopart i Prat (1982), precederam outros trabalhos publicados posteriormente. Referenciando os mais relevantes, podemos destacar, por exemplo, as contribuições de Josep Maria Pujol (1996, 2004, 2009, 2010, 2011), que, partindo daquelas obras de carácter mais geral, nos ajudam a continuar a definir as linhas da história do folclore catalão. As aporções de

¹⁷ "Este texto não segue voluntariamente o Novo Acordo Ortográfico".

Pujol centram-se, sobretudo, no estudo da trajectória de folcloristas catalães que tiveram especial influência sobre a evolução desta matéria, aproximando-nos, com uma contextualização da época em que durou a sua actividade mais fervente, as figuras de Pau Bertran i Bros (1996), de Manuel Milà i Fontanals (2004) e de Francesc Maspons i Labrós, à parte de outros artigos mais generalistas (2009).

A análise destes materiais já publicados permitiu-nos acompanhar a evolução da história do folclore da Catalunha, mas também, em menor grau, a de Valência e a das Ilhas Baleares. Partindo destes estudos, seria, então, necessário aprofundar mais a relação entre a literatura oral e a imprensa, tendo sido este o motivo pelo qual, desde 2007, se levou a cabo um levantamento sistemático para compilar todos os materiais relacionados com a literatura oral e com o folclore que surgiram numa amostra significativa de publicações periódicas de âmbito catalão, valenciano e balear.

Deste modo, após uma intensa etapa de rastreio, observou-se que a presença da literatura oral nas revistas publicadas na Catalunha durante o século XIX (concretamente desde 1823 - ano em que se publica o semanário barcelonês *El Europeo*, considerada a primeira publicação periódica difusora das ideias românticas na Catalunha - até 1893 - ano da publicação das *Narraciones populares catalanas* de Sebastià Farnés, obra que encerra esta etapa da narrativa folclórica-) é extremamente numerosa, segundo demonstra o resultado de três anos de levantamento de um extenso *corpus* de revistas catalãs, baleares e valencianas, a partir do qual se obteve uma densidade de materiais considerável.

Entre as páginas destas publicações semanais, decenais, quinzenais, mensais ou anuais esconde-se uma grande quantidade de textos vinculados aos diversos géneros da literatura oral. Aí encontramos contos, lendas, anedotas, adivinhas, provérbios, cantigas, etc. Todo este conjunto de materiais, publicado na forma de *corpus* no livro *Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic* (Oriol, Samper 2011) leva-nos

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

a afirmar que a presença da literatura oral desempenhou um papel muito importante ao longo do século XIX.¹⁸

O trabalho que a seguir apresento, “La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durante el segle XIX” [O Conto nas Revistas Publicadas na Catalunha durante o Século XIX] partiu justamente desta fase de análise das publicações periódicas mencionadas anteriormente e que esteve vinculada ao projecto de investigação *Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic (1778-1893)* [RBLPC].¹⁹ Com o objectivo de oferecer uma visão panoràmica dos materiais etnopoéticos publicados na imprensa catalã ao longo de quase um século, os investigadores deste projecto, entre os quais me incluo, levaram a cabo um levantamento sistemático e exaustivo a fim de colocar à disposição dos investigadores e das investigadoras uma quantidade de informação até ao presente desconhecida enquanto conjunto (ainda que, é certo, conhecida de forma parcial). Como se pode observar, o *corpus* de material inventariado e armazenado numa base de dados criada propositadamente para o efeito é extremamente numeroso;²⁰ referimo-nos concretamente a uma soma de mais de 3500 entradas, entre as quais se encontra representada uma grande quantidade de géneros próprios da literatura oral e ainda outras referências e notas relacionadas de maneira directa ou indirecta com a história do folclore na Catalunha (instituições, notícias, notas biográficas, jornadas, excursões, notas necrológicas, publicações, etc.).

Centrando-nos concretamente nos géneros da literatura oral, deve adiantar-se que a base de dados do RBLPC contém 737 entradas para anedotas, 589 para contos (179 para contos propriamente ditos e 410 para contos jocosos) 220 para adivinhas, 177 para cantigas - de distinta tipologia -

¹⁸ O *Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana: el cicle romàntic*, editado por Carme Oriol e Emili Samper, foi publicado pelas Publicacions URV, em 2011. Tratando-se de uma publicação digital, encontra-se disponível em: <<http://www.publicacionsurv.cat/llibres-digitals/biblioteca-digital/item/194-repertori>>.

¹⁹ Este projecto, com a referência HUM 2006-13121/FILO, faz parte do programa “Plan Nacional I+D,” financiado pelo Ministério da Educação e Ciência, no qual participaram investigadores da Universidade Rovira i Virgili (Carme Oriol, Josep Maria Pujol, Mònica Sales, Emili Samper i Magí Sunyer), da Universidade das Ilhas Baleares (Jaume Guiscafrè e Caterina Valriu) e do Arquivo de Tradições de Alguer (Joan Armangué). Para mais informações sobre este projecto, consulte-se Oriol/Pujol (2010a e 2010b) e Oriol/Samper (2011). Actualmente, o RBLPC, terminado em 2009, tem continuação num outro projecto I+D intitulado *La literatura popular catalana (1894-1959): protagonistes, actituds, realitzacions*, com a referência FF 2009-08202/FILO.

²⁰ Para mais informações sobre a base de dados, veja-se o ponto 3.1.

164 para provérbios e 99 para lendas, entre outros géneros de presença menor como é, por exemplo, o mimologismo (com 2 entradas).²¹

Desta grande quantidade de materiais, procedentes de revistas do Principado da Catalunha, do das Ilhas Baleares e de Valência, tiveram-se em conta, durante a primeira fase de redacção desta tese, aqueles que foram localizados em revistas catalãs do Principado. Tal decisão implicou que o *corpus* de materiais se visse reduzido quantitativamente. No entanto, continuou a contar com mais de 2800 entradas (entre materiais relacionados com os géneros e com a história do folclore catalão).

Apesar de, inicialmente, ser minha intenção trabalhar este conjunto de materiais (de grande interesse mas também de grande dispersão), o transcurso da investigação levou-me a limitar o *corpus*. Deste modo, depois de verificar que o conjunto dos materiais era muito extenso e heterogéneo, e de avaliar as vantagens de resumir o meu trabalho apenas a um, decidiu-se ter exclusivamente em consideração o conto. Portanto, este estudo dedicou-se a analisar a presença deste género num *corpus* significativo de 28 revistas publicadas na Catalunha durante o século XIX. Uma vez definida esta perspectiva - de definição do género e também do âmbito geográfico - reduziu-se a quantidade de contos da base de dados do RBLPC a 460 (na medida em que se eliminaram os localizados em revistas insulares e valencianas). Este conjunto de material será, então, o ponto de partida do presente trabalho.²² O facto de ter restringido os materiais em estudo exclusivamente ao conto catalão permitiu aprofundar a análise deste género e, ao fim e ao cabo, permitiu editar o conjunto de textos localizados de forma a apresentá-los como um *corpus* (unitário, apesar de heterogéneo).²³

²¹ Para mais informação, veja-se o ponto 4.2.2.

²² Este trabalho não apresenta um *corpus* final de 460 contos (contos e contos jocosos), na medida em que, depois de uma aturada análise de cada um destes relatos, se descartaram muitos materiais em virtude de se ter chegado à conclusão de que, definitivamente, ou estes não se localizavam dentro das fronteiras deste género da literatura oral, ou evidenciavam uma elevada componente literária.

²³ Esta mudança de perspectiva no trabalho conduziu, num determinado momento, a uma alteração no título da tese que se levava a cabo. Nos primórdios da investigação, a tese intitulava-se «La literatura oral en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX» [A Literatura Oral nas Revistas Publicadas na Catalunha Durante o Século XIX], mas, ao reduzir-se o volume de materiais, passou a denominar-se «La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX» [O Conto nas Revistas Publicadas na Catalunha Durante o Século XIX], tendo sido registada na URV em Março de 2009.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

A limitação do campo de análise, embora tenha obrigado à eliminação de outros materiais também de grande interesse, permitiu incidir a investigação no estudo de um género narrativo de larga tradição e de extrema importância no âmbito dos estudos de literatura oral, não só na Catalunha, mas também no resto da Europa.

O motivo que mais pesou para eleger o conto como objecto de análise em detrimento de outro género foi a possibilidade de redigir um trabalho que contribuísse para um estudo iniciado, há anos atrás, pelos investigadores Carme Oriol e Josep Maria Pujol, membros do Departamento de Filologia Catalã da URV,²⁴ a quem eu própria me juntei em 2007, enquanto bolseira de doutoramento, a fim de colaborar na investigação que se levava a cabo no campo da contística catalã.²⁵ Desta forma, com o propósito de prosseguir na mesma linha que seguiam os estudos contísticos catalães e com a intenção de dar continuidade a um projecto de grande envergadura, levou-se a cabo este trabalho, com a finalidade, enfim, de dar a conhecer um significativo pecúlio de material contístico do século XIX, acompanhado por uma análise que contribuirá para que se prossiga o desenvolvimento desta linha de investigação.

Desde há uns anos a esta parte, concretamente desde que concluíram os seus doutoramentos, em 1982 (Pujol) e em 1984 (Oriol), os professores Carme Oriol e Josep Maria Pujol vêm revelando o seu interesse pelo estudo da literatura oral catalã. Um dos seus objectivos é analisar e difundir, conjuntamente, o conto catalão, género narrativo por excelência, começando a delinear e a concretizar estudos necessários para lhe conceder prestígio e visibilidade internacional.²⁶ Por isso são da sua responsabilidade obras como o *Índex tipològic de la rondalla catalana*, que inclui 2049 tipos de contos

²⁴ O estudo do conto catalão e da literatura oral em geral conta com a colaboração de outros membros do Departamento de Filologia Catalã, de entre os quais cabe destacar Emili Samper, técnico de apoio à investigação.

²⁵ Durante o triénio 2008-2010, usufruí de uma bolsa de doutoramento sob concurso F1 (modalidade B) da AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca), com o número de processo 2008FI 00471. É por esta razão que esta tese contou com "com o apoio do Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya i de Fons Social Europeu".

²⁶ Carme Oriol e Josep Maria Pujol começam, juntos, a desenvolver o estudo do conto a partir de 2004, ano de criação da unidade de investigação Arquivo de Folclore da Universidade Rovira i Virgili. O objectivo era trabalhar a literatura oral - ou etnopoética - no sentido de conhecer melhor o seu desenvolvimento na Catalunha, bem como no restante território linguístico catalão, deste campo do saber.

diferentes, o *Índex os Catalan Folktales*, obra homónima em inglês que inclui 2766 tipos e que, portanto, oferece uma considerável ampliação do *corpus*, fruto do constante trabalho sobre este género no âmbito linguístico do catalão. O *Índex* em catalão foi publicado em 2003 pelo Centre de Promoció de Cultura da Generalitat de Catalunya e o *Índex* em inglês saiu em 2008 na Finlândia, concretamente na prestigiada colecção *Folklore Fellows Communications* da Academia Scientiarum Fennica.²⁷ Seguem, estas duas publicações, as directrizes do catálogo internacional de referência Arne /Thompson/Uther [ATU], *The Types of International Folktales*, dado à estampa em 2004 pelo alemão Hans-Jorg Uther na mesma academia finlandesa anteriormente mencionada, a qual publica os trabalhos mais destacados neste âmbito científico.²⁸

Para além do exposto, estes dois investigadores são os mentores do portal informático 'RondCat: cercador de la rondalla catalana',²⁹ que permite a consulta das referências bibliográficas, catalográficas e dos resumos das versões de contos catalães abarcadas, surgidas em compilações de contos publicadas na Catalunha desde 1853, as quais fazem referência a diferentes tipos contísticos e a outros contos que não seguem esta classificação baseada nos padrões definidos por ATU. Mas as potencialidades do portal vão mais longe: permite aceder a informação biográfica sobre os colectores de contos na Catalunha, desde as origens até à actualidade.

Tal como sugere a informação dada, este projecto de catalogação do conto é extremamente completo e, portanto, foi concebido como um trabalho de longo prazo, com a pretensão de catalogar: 1) contos fixados em livros; 2) contos fixados em revistas e 3) contos localizados em arquivos (inéditos). Assim, enquadrada neste projecto, a redacção desta tese de doutoramento faz parte da segunda fase, a que contempla a incorporação de materiais

²⁷ Sobre os precedentes e gestação do projecto de catalogação dos contos catalães, veja-se Oriol (2006).

²⁸ Para mais informação sobre as publicações referidas, veja-se, por exemplo, Pujadas (2004) e Sales (2009).

²⁹ Encontra-se em contínua actualização, esta ferramenta informática ao serviço da investigação, devido à incorporação, aos poucos, das novidades editoriais que surgem, em matéria contística. O link de acesso é <<http://sre.urv.cat/rondcat>>. Para além deste acesso, é também possível entrar a partir do portal <<http://www.arxiudefolklore.cat>>, onde estão alojadas diferentes bases de dados relacionadas com a literatura oral, entre as quais se encontra BiblioFolk, a base de dados que referencia o projecto "Repertori Biobliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic (1778-1893)".

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

publicados em revistas catalãs - neste caso concreto, do século XIX (1823-1893).

Deste modo, para continuar a alimentar e a ampliar a incorporação de conteúdos a esta base de dados RondCat - seja com novas versões, seja com novos tipos de contos, ou ainda com a incorporação de novos nomes de colectores deste género literário de forma a ampliar a lista de “folcloristas” conhecidos -, decidiu-se analisar a presença do conto na imprensa catalã do século XIX.

No sentido de levar a cabo tal estudo, empreendeu-se de forma sistemática a análise de dois tipos de contos: por um lado os que constam na obra *The Types of International Folktales* (Uther 2008),³⁰ por outro os que não estão presentes nestes índices - mas que por esse facto não devem ser considerados de menor importância-.³¹

Esta tese apresenta, então, os resultados procedentes de uma intensa etapa (de três anos) de levantamento de materiais de um *corpus* significativo de revistas catalãs de tipologia diversa - relacionadas com a literatura oral ou com a história do folclore catalão -, um trabalho aturado de selecção, transcrição e edição dos contos identificados, bem como uma análise de cada material com a finalidade de, conjuntamente, dar a ver o papel de cada género no período em causa. Assim, poderemos perceber que tipos de contos despertavam maior interesse (de animais, maravilhosos, religiosos, de gigante estúpido ou jocosos), quais eram os argumentos mais apreciados, qual a sua funcionalidade e também quais os estudiosos que se dedicavam à sua recolha e publicação e em que revistas.

O estudo deste *corpus* contístico identificado, especialmente pela sua heterogeneidade, pode ajudar ao estabelecimento de tipologias de materiais, uma vez que a circunstância de que os contos se encontrem localizados em revistas com diferentes propósitos e com estilos também diferentes pode proporcionar-nos a determinação de relações entre os materiais publicados e o local de publicação. Depois de examinados todos os contos, pode

³⁰ Reeditou-se em 2011 este índice internacional, fora de circulação há algum tempo.

³¹ Deverá ter-se em linha de conta que o *corpus* de contos não catalogados é cada vez mais importante. Por exemplo, tal como esclarecem os autores, podemos observar que na primeira fase de elaboração do catálogo catalão (Oriol/Pujol 2003:13) se recolhem 2770 versões não catalogadas. Na segunda fase de investigação, levada a cabo para a elaboração do catálogo em inglês (Oriol/Pujol 2008:15), o número de versões sem catalogar ascende a 3304.

comprovar-se, por exemplo, se guardam maior ou menor fidelidade à oralidade, se apresentam reelaboraões e, logo, transparecem uma componente literária específica, ou se contêm informações - sobretudo contextualizadoras - dos mesmos autores que os publicam.

Evitando apresentar este *corpus* de contos de forma isolada, inclui-se na tese uma parte dedicada ao enquadramento contextual com o intuito de oferecer uma avaliação geral do folclore catalão no século XIX, bem como uma aproximação às publicações periódicas dadas à estampa em território catalão durante o período em estudo e ainda uma abordagem das figuras - sejam folcloristas ou não - encarregadas de fazer chegar aos leitores esse manancial de contos.

Antes de terminar esta introdução, deverei mencionar que um período importante de redacção deste trabalho teve lugar na Universidade do Algarve (Faro, Portugal: entre Setembro e Dezembro de 2011),³² em concreto no Centro de Estudos Ataíde Oliveira (CEAO).³³ A directora deste centro é a Doutora Isabel Cardigos, investigadora de prestígio no seio dos estudos sobre a literatura oral pelo seu contributo para o estudo do conto e da lenda, entre outros géneros. A possibilidade de enquadrar o trabalho que se leva agora a cabo a nível da contística numa universidade de um país estrangeiro permitiu-me ampliar os conhecimentos sobre este género oral, ainda que o sistema de trabalho destes materiais não difira do utilizado na Catalunha (e a nível internacional). Para além disso, o confronto entre os contos identificados na imprensa catalã com os contos portugueses permite a abertura a novos caminhos de investigação a desenvolver no futuro (sobretudo no que concerne a contos não catalogados pelo índice tipológico internacional).

³² Esta universidade foi a eleita para prosseguir na mesma linha de investigação em literatura oral do Departamento de Filologia Catalã da Universidade Rovira i Virgili. Carme Oriol, a orientadora da presente tese, recomendou-me a estadia nesta academia depois de ela própria aí ter estado em Dezembro de 2010. Tal interesse pela continuidade confere solidez ao projecto em desenvolvimento no âmbito da literatura oral na URV. Mais: esta estadia de três meses de duração servirá para a obtenção do certificado de acreditação do processo de redacção e de defesa desta tese de doutoramento para a menção europeia.

³³ O CEAO (Centro de Estudos e Desenvolvimento Ataíde Oliveira) foi fundado em 1994 para desenvolver investigação na área da literatura oral em Portugal. É no âmbito deste centro que se publica a prestigiada revista anual *Estudos de Literatura Oral* (ELO), desde 1995. O CEAO, localizado no Pavilhão H5 do Campus de Gambelas da Universidade do Algarve, integra os seguintes investigadores: Isabel Cardigos -directora-, Sandra Boto, M. Lucília Chacoto, Paulo Jorge Correia, Isabel Dias, Alice Fernandes, Pedro Ferré, Olga Fonseca, J. J. Dias Marques, Francisco Vaz da Silva e, desde Dezembro de 2011, Teresa Araújo e Mònica Sales. Alguns dos investigadores fazem também parte activa do IELT (Instituto de Estudos de Literatura Tradicional) -da Faculdade de Ciências Sociais e Humanas da Universidade Nova de Lisboa-.

2. Descripció dels objectius

Les rondalles publicades a la premsa catalana del segle XIX no han estat estudiades en el seu conjunt, ni analitzades de forma particular, amb entitat per elles mateixes. Hi ha treballs dispersos que parlen d'una part d'aquest corpus, ja sigui perquè es referencien en estudis fets a folkloristes com Manuel Milà i Fontanals (Pujol 2004), Marià Aguiló (Guiscafrè 2008) o Francesc Maspons i Labrós (Pujol 2010), entre d'altres, o perquè s'estudia de manera general el contingut de la premsa de l'època. Així, tal com ja s'ha exposat a la introducció, prenent com a punt de partida els estudis generals que tracen les línies de l'evolució dels estudis folklòrics a Catalunya (Prats 1981, 1987, 1988; Prats, Llopart, Prat 1982), s'ha fet una anàlisi també d'altres obres específiques de referència que donen informació més detallada de les publicacions periòdiques del segle XIX (Torrent 1966, 1969; Prat 1981). Resseguit tot aquest volum de material publicat, es pot afirmar que si bé és cert que hi ha publicacions (com les esmentades anteriorment) que ja referencien algunes de les rondalles aparegudes a la premsa catalana del XIX i, per tant, dibuixen una certa vinculació entre rondallística i premsa, no hi ha les dades suficients per concretar el tema de manera exacta i per poder-se fer una idea del conjunt de materials, molt heterogeni, que s'hi localitza.

L'objectiu principal d'aquesta tesi és contribuir a l'estudi de la rondalla catalana amb una edició i una anàlisi d'un corpus de rondalles publicades en una mostra de vint-i-vuit revistes catalanes del segle XIX. El corpus rondallístic no es presenta de manera aïllada, sinó que està acompanyat d'una panoràmica general prèvia per analitzar el moviment folklòric del segle XIX, vinculat a la Renaixença, perquè puguem veure quin era el paper de l'efervescent premsa del moment en la difusió d'aquest gènere de la narrativa oral.

El corpus de rondalles treballat presenta dos tipus de materials diferents: (1) els constituïts per aquell conjunt de rondalles que es referencien en l'índex internacional i, per tant, tenen número ATU (Uther

2004);³⁴ i (2) el gruix que no tenen presència en aquest índex, però que presenten unes característiques similars a les d'aquests relats indexats. Aquest segon conjunt de rondalles es classificarà tenint en compte els apartats i subapartats que es preveuen en aquest índex internacional ja esmentat per donar unitat al corpus de material rondallístic.

L'anàlisi de totes aquestes rondalles, ja siguin catalogades o no catalogades, permetrà aportar informació sobre tot aquest nou corpus a la base de dades RondCat (Rondalles Catalanes), a la qual ens hem referit a la introducció. Aquest és un altre dels objectius d'aquesta tesi doctoral, ja que es vol continuar amb la trajectòria dels projectes de recerca als quals estic vinculada.³⁵ Es preveu que l'ampliació del RondCat sigui considerable, ja que s'hi sumaran noves versions de tipus que ja tenen presència en territori lingüístic català, nous tipus no localitzats fins ara en el catàleg català (Oriol/Pujol 2003, 2008) –però sí en l'internacional (Uther 2004)– i, també, nous noms de recol·lectors i estudiosos de la literatura oral catalana.

Com hem dit, tot aquest estudi rondallístic, element central de la tesi, es duu a terme en el context de la implantació del folklore a Catalunya, de la mà del moviment de la Renaixença, durant el segle XIX. Així, a través de l'anàlisi dels testimonis, notícies, etc. localitzats a la premsa catalana d'aquest mateix segle, es podrà comprovar si realment, com han defensat fins ara autors com Prats, Llopart i Prat (1982), Prats (1988), el folklore del segle XIX parteix d'una essència totalment ruralista i conservadora. Els materials apareguts a la premsa podran ajudar a justificar també si existeix el pas de la recerca individual a la recerca col·lectiva, quant a temes relacionats amb el

³⁴ El número ATU (Aarne-Thompson-Uther) correspon al número d'indexació de rondalles en el catàleg internacional *The Types of International Folktales* (Uther 2004). La sigla correspon als cognoms dels seus autors: Antti Aarne, Stith Thompson i Hans-Jörg Uther.

³⁵ Aquests projectes pertanyen als grups Identitat Nacional i de Gènere en la Literatura Catalana (grup de recerca del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili) i Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana –GRILC– (grup emergent de la Generalitat de Catalunya). Aquest darrer grup, amb codi 2009 SGR 644, pretén estudiar la identitat en la literatura catalana des de diferents òptiques, entre les quals hi ha la literatura popular i l'etnopoètica. La recerca d'aquest grup abasta, especialment, els segles XIX i XX i és per aquest motiu que la meua tesi s'hi encabeix perfectament. Durant els propers anys, i des de la vessant d'estudi de la literatura popular i l'etnopoètica es vol enriquir el projecte RondCat, amb una millora de l'aplicatiu web, però també amb una ampliació de materials que permetin la difusió i la internacionalització de tot aquest gruix de rondalles. Així doncs, la realització de la meua tesi nodrirà satisfactòriament aquesta base de dades, que està en continu creixement, amb materials que, fins ara, no han estat analitzats com a conjunt.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

folklore, així com també podrà servir per observar la successió de les diverses generacions de folkloristes que hi va haver a Catalunya durant el segle XIX.

Resumint, doncs, el que aquesta tesi pretén és donar a conèixer com a corpus unitari un conjunt rondalles –heterogènies– aparegudes en revistes catalanes durant el segle XIX, concretament, tal com ja s’ha justificat a la introducció, des de 1853 fins a 1893. Aquests materials, transcrits i editats de manera acurada, aniran acompanyats de comentaris particulars i generals que ens ajudaran a conèixer més detalls sobre aquest gènere narratiu que ha tingut una presència notable en el dia a dia de la construcció del nostre imaginari compartit, en el dia a dia de la consolidació de la nostra literatura oral.

3. Mètode

Per poder dur a terme l'estudi necessari per elaborar la tesi doctoral, totes les dades bibliogràfiques (autor, dades de la revista –nom, número, pàgines– i resum del contingut) de les rondalles localitzades en el corpus seleccionat de revistes, juntament amb altres materials que nodreixen el projecte del Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana [RBLPC], es van anar traslladant a una base de dades, creada amb el programa FileMaker 8.5, que conté diversos camps per facilitar la posterior anàlisi de la informació.³⁶

La cerca en les diverses revistes va ser un procés llarg i lent, ja que en moltes ocasions les hores de lectura i de dedicació no eren directament proporcionals al nombre de materials traslladats a la base de dades. A més, la feina de localització comportava, normalment, un desplaçament geogràfic considerable. En la majoria dels casos, per accedir als originals de les revistes catalanes d'on s'havien de recollir les rondalles, i també la resta de materials vinculats amb la literatura oral en general, s'havia de visitar la Biblioteca de Catalunya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, tots dos serveis ubicats a la capital catalana.³⁷ De tota manera, i sortosament, gran part de les revistes a analitzar es troben digitalitzades i, per tant, es poden consultar en línia.³⁸

³⁶ Cal comentar que en iniciar-se la fase de buidat per al projecte del RBLPC no es preveia encara la possibilitat d'elaborar una tesi doctoral sobre la rondalla catalana a la premsa del segle XIX. Seguint les directrius del projecte, doncs, quan es localitzava un material interessant –rondalles, altres gèneres o altres informacions– només es recollien les dades necessàries per localitzar el material trobat, amb un resum per saber-ne el contingut. Així doncs, el procés de transcripció de les rondalles presentades en aquesta tesi –i posterior edició– es va fer en una altra fase, encetada al novembre del 2010. Gràcies a les dades recollides per elaborar el catàleg del RBLPC es va poder fer una localització prou ràpida de tot el corpus de rondalles, malgrat haver de tornar a consultar les revistes (ja sigui en biblioteques i arxius de Barcelona, o en portals virtuals) per transcriure'n el contingut.

³⁷ No es pot obviar que el mètode utilitzat és el mateix que es va fer servir durant la fase de localització de materials relacionats amb la literatura oral i amb la història del folklore per al projecte del Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana, del qual ja n'hem donat informació.

³⁸ Per a aquesta fase de buidat per Internet, han estat fonamentals portals com el de l'Arxiu de Revistes Catalanes Antiques (ARCA) <<http://www.bnc.cat/digital/arca/>>, el del Dipòsit de Documentacions de la Universitat Autònoma de Barcelona <<http://ddd.uab.cat/>>, el Fons local de publicacions periòdiques digitalitzades de la Diputació de Barcelona <<http://www.diba.cat/xbcr/default.htm>> i la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica <<http://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/busqueda.cmd>>.

Acabada aquesta intensa fase de buidat, d'una durada de gairebé tres anys, es van aconseguir un total de més de 3500 entrades diferents, entre les quals hi havia rondalles.

Gestionar tot aquest corpus ha estat molt més fàcil gràcies a la base de dades: l'eina ens ha facilitat la cerca –per camps–, la visualització de la informació que es necessitava en un moment determinat, la segregació de materials per revistes, per gèneres, etc.

Aquesta base de dades creada a què fem referència, dissenyada per al projecte del Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana, conté camps com autor, lloc de publicació, gènere, any, etc. i una part amb informació biobibliogràfica que inclou, de manera detallada, tots els ítems necessaris per identificar on s'ha trobat el material en qüestió –rondalles en aquest cas concret–, qui l'ha recollit i quina és la informació que hi ha.³⁹

En resum, la metodologia emprada per a la realització de la tesi doctoral no es pot desvincular, doncs, de la dissenyada i emprada per a la realització del projecte del RBLPC. Com que la finalitat de la base de dades era servir un projecte ampli sobre literatura oral, no ens ha de resultar estrany comprovar que aquesta eina informàtica està preparada per tenir en compte els altres gèneres de la literatura oral i també altres aspectes relacionats amb la història del folklore català. A més, l'eina està dissenyada per poder referenciar no només els materials localitzats a Catalunya, sinó també els de la resta de territoris que afecten el projecte: País Valencià, Illes Balears, Catalunya Nord i Alger.⁴⁰

3.1 La base de dades d'*El Repertori Biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic* (RBLPC).

La informació que segueix a continuació és una versió elaborada i adaptada a partir del document que exposa el funcionament de la base de dades del RBLPC. Així, no es donaran tots els detalls necessaris per saber com funciona aquesta eina informàtica, sinó que només s'analitzaran els que són més rellevants i tenen un enllaç directe amb aquest projecte de tesi. De tota

³⁹ Per conèixer la forma de la base de dades dissenyada, vegeu apartat 7: Annex 1.

⁴⁰ Per veure com està organitzat el corpus de material, vegeu Oriol (2010a) i Oriol/Samper (2011: 7-17).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

manera, si es vol conèixer la informació detallada i ampliada, camp per camp, poden consultar-se aquests treballs: Oriol/Pujol (2010A i 2010B); Oriol (2011: 7-17).

3.1.1 Forma i contingut de la base de dades

Malgrat que l'estructura de la fitxa de treball té quatre grans apartats: (1) Gestió; (2) Fitxa bibliogràfica; (3) Contingut; i (4) Observacions, no es pretén fer una explicació detallada de la base de dades, però sí que es donaran a conèixer com funcionen les parts més rellevants per poder comprendre el funcionament d'aquest treball. Les dades exposades ens ajudaran a interpretar el corpus de rondalles d'aquesta tesi, ja que cadascuna d'elles està encapçalada per una fitxa (biobibliogràfica), que conté les dades necessàries per poder localitzar el material a la revista corresponent i per poder-ne conèixer, a grans trets, el contingut. Així, dels quatre blocs esmentats, és necessari parlar de manera resumida dels apartats (2) Fitxa bibliogràfica i (3) Contingut.

Les rondalles que apareixen en els apartats 4.6, 4.7, 4.8 porten com a fitxa introductòria la següent informació, dividida en sis apartats, com mostra l'exemple següent:

1. 1869.03.01
2. Riera i Bertran, Joaquim
3. Joaquim Riera. "La merla. Rondalla". *Lo Gay Saber. Periòdic literari quinzenal* 2, núm. 25 (1 de març, 1869): 195-196; 26 (15 de març, 1869): 205-206.
4. Catalunya
5. Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]
6. LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

1. Data de publicació: —sempre ha estat la data d'inici, encara que les publicacions siguin bianuals, trimestrals, quinzenals, etc. o que un article continuï en altres números. S'hi ha fet constar l'any, el mes i el dia.

S'ha sistematitzat de la següent manera: any, mes i dia, sempre amb els dígits complets, amb zeros si calia. Per exemple:

1869.03.01 [1 de març de 1869]

Si no hi ha hagut data d'edició, s'ha posat: *s.d.* [sense data].

En el cas de les publicacions anuals o que no especifiquin el mes de publicació, s'hi ha afegit un zero després de l'any. Per exemple:

1882.0 [anuari de l'any 1882]

1872.0 [*Calendari Català* de l'any 1872]

2. Responsable(s) del treball (autors, editors, recollctors): independentment de com aparegui el nom a la publicació en qüestió, en aquest camp s'han escrit complets i regularitzats gràficament d'acord amb uns criteris fixats. Exemples:

Milà i Fontanals, Manuel [Manuel Milá y Fontanals]

Briz Fernández, Francesc Pelai [Francesch Pelay Briz]

Vidal i de Valenciano, Gaietà [Gayetá Vidal, Gayetá Vidal de Valenciano, Cayetano Vidal y de Valenciano]

Els noms estrangers sempre s'han transcrit regularitzats ortogràficament.

En el cas dels pseudònims, s'ha posat primer el nom real i després, entre parèntesis, el pseudònim.⁴¹

Santamaria i Ventura, Joaquina (Agnà de Valldaura)

S'ha utilitzat *s.n.* [sense nom] quan no ha aparegut el nom de l'autor de manera específica. De tota manera, si en algun cas s'ha sabut amb certesa qui havia redactat l'article s'ha inclòs aquesta informació a responsable, però a primera edició s'ha mantingut *s.n.* [sense nom].

3. Primera edició: s'han recollit les dades completes sobre el responsable del treball (tal com apareix a l'original), el títol del material, el nom de la publicació, la data de publicació i el nombre de pàgines. Exemple:

Joaquim Riera. "La merla. Rondalla". *Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal* 2, núm. 25 (1 de març, 1869): 195-196; 26 (15 de març, 1869): 205-206.

⁴¹ Localitzar pseudònims no és, de vegades, una tasca senzilla i en nombroses ocasions s'ha hagut de recórrer a obres de referència (Rodergas, 1951) o a publicacions que parlen de la premsa catalana del segle XIX. (Torrent, 1966 o Torrent, 1969 entre d'altres).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4. Territori: s'ha fet referència al territori on ha estat publicada la revista que s'ha buidat. En aquest treball, la casella de territori sempre ha fet referència a Catalunya perquè només s'han tingut en compte les rondalles publicades en revistes principatines.

5. País i localització: la casella de país s'ha omplert sistemàticament amb la indicació "Països Catalans" (a excepció d'un reduït nombre de rondalles que es contextualitzen en altres països com Espanya, França i Itàlia). Pel que fa a la localització, s'ha indicat en tres camps diferents la regió, la comarca i el municipi de les terres catalanes d'acord amb un tesaurus que es troba en forma de desplegable. Si no s'han sabut les dades relacionades amb la regió, la comarca o el municipi s'ha fet constar amb [No s'especifica].

6. Gènere: s'ha referenciat en el primer camp la secció i en el segon, l'especificació amb la subsecció. En el cas dels materials d'aquesta tesi, el primer camp ha estat invariable (LOP Literatura Oral Popular) i el segon ha estat o bé LOP Contarella, o bé LOP Rondalla.

–LOP Contarella: relat breu en clau d'humor sense elements meravellosos (protagonitzat per persones o animals antropomorfs) la comicitat dels quals resideix en l'argument. Inclou els números ATU 1200-1999.

–LOP Rondalla: relat de ficció de l'estil dels que inclou l'índex ATU. La rondalla pot ser: d'animals, meravellosa, religiosa, d'enginy, de gegant beneït i formulística. Inclou els números ATU 1-1199 i 2000-2400.

3.1.2 Fonts consultades: origen de la informació⁴²

Tot el corpus de materials que conté actualment la base de dades, relacionada amb la fase d'extracció que fa referència al projecte RBLPC, ha estat extret de llibres i revistes publicades als Països Catalans durant el segle XIX.

Descartant els llibres, que no es tenen en compte per dur a terme aquesta tesi, i centrant-nos en les revistes, s'ha de dir que només s'han tingut

⁴² Malgrat que la tesi només fa referència a Catalunya, i com a tal a les revistes publicades en territori català, s'ha cregut convenient detallar tot el corpus de revistes analitzades per poder veure la magnitud del projecte i de la investigació que s'ha dut a terme.

en compte les d'interès general o les especialitzades que hagin prestat atenció a la literatura popular catalana i a les seues formes (paremiologia, cançons, llegendes, rondalles, etc.). Entre tots els investigadors i investigadores del projecte se n'han examinat 145, però per dur a terme aquesta tesi només se n'han tingut en compte 135.⁴³ D'aquest gruix de revistes, però, el total amb dades útils per a la investigació ha estat de 66, amb la següent distribució geogràfica pel que fa al lloc de publicació: Catalunya (28), País Valencià (12), Illes Balears (19), Altres territoris externs a l'àmbit dels Països Catalans (7). D'acord amb aquesta distribució, les revistes buidades i que, per tant, han nodrit de materials la base de dades han estat les següents.

3.1.2.1 Catalunya

Almanach de l'Esquella de la Torratxa (1890); *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes* (1881-1882); *L'Avens*: (1881-1884; 1889-1890; *L'Avenç*: (1891-1893)); *La Barretina* (1868; 1873); *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* (1878-1890); *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1893); *Butlletí mensual de la Associació d'Excursions Catalana* (1877-1880; 1889); *Calendari Català* (1865-1882); *La Campana de Gràcia* (1870-1893); *Eco de Euterpe* (1859-1887); *Eco del Centre de Lectura de Reus* (1859-1860; 1861-1862; 1870-1872); *L'Esquella de la Torratxa* (1872-1884); *La Gaceta de Barcelona* (1853); *Lo Gay Saber* (1868-1869; 1878-1883); *La Gramalla* (1870); *La Ignorancia* (1879-1885; 1892); *La Il·lustració Catalana* (1880-1894); *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1893); *Lo Noy de la mare* (1866-1867); *Lo Pare Arcàngel* (1841); *La Pubilla* (1867-1868); *La Rambla: semmanari català* (1867; 1868); *La Renaxensa*: (1871-1875; *La Renaixensa*: (1876-1893)); *Lo Renaixement* (1879); *Lo Tibidabo* (1887-1889); *Un Tros de paper* (1865-1866); *La Veu de Montserrat* (1878); *La Veu del Camp* (1885-1890).

⁴³ El número total de revistes buidades pels investigadors del RBLP és de 145, però deu no s'han tingut en compte per a aquesta tesi perquè són posteriors a l'any 1893 –any final d'anàlisi per a aquesta tesi. Entre aquestes revistes n'hi ha sis que sí que contenen materials de literatura oral (*L'Atlàntida* (1896-1899); *Cascarrabias* (1897), *El Paper d'Estrasa* (1895), *Mallorca. Revista Literaria Decenal* (1898-1899), *Mallorca Dominical* (1897-1899) i *Es Pagés Mallorquí* (1899)) i cinc que no (*Las Campanas; Semanario Jocosario* (1899-1900), *El Convencional* (1898-1899), *La Esperanza* (1898) i *El Felanigense* (1897-1898)).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

3.1.2.2 País Valencià

El Bou Solt. Semanari impolític (1877); *La Degolla* (1890); *La Donsayna* (1844-1845); *El Mole* (1837, 1840-1841); *La Moma. Periódic ballador y batallador* (1885-1886); *El Panorama* (1867, 1871, 1872); *El Papagall* (1864, 1868); *Lo Rat Penat. Calendari Llemosí* (1874-1883); *El Saltamartí* (1860-1861, 1862); *El Sueco* (1847); *El Tabalet* (1847); *El Tío Nelo* (1862).

3.1.2.3 Illes Balears

Almacén de frutos literarios (1841- 1846); *Almanaque Balear / Almanaque de las Islas Baleares / Almanaque para las Islas Baleares* (1863-1893); *El Áncora: Revista religiosa, científica y literaria del periódico del mismo título* (1880); *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza* (1884-1886); *Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana* (1887-1900); *Diari de Buja* (1812-1813); *La Dulzaina* (1868- 1869); *El Eco del Santuario* (1890; 1891); *La Fe* (1844); *El Historiador Palmesano* (1848-1849); *Las Instituciones* (1889-1891); *El Magisterio Balear* (1873-1893); *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes* (1875-77; 1884-88); *El Palmesano* (1855- 1856); *Revista Balear de Literatura, Ciencias y Artes* (1872-1873); *La Roqueta* (1887-1900); *El Sarracossano. Pronostich* (1869-1873; 1899); *Semanario Católico* (1888); *La Tortuga. Setmanari mallorquí, amic de tothom. Art. Humor. Literatura* (1888).

3.1.2.4 Altres

Folklore andaluz (1882-1883); *Folklore bético-extremeño* (1883-1884); *La Llumanera de Nova York* (1874-1881); *Nella Terra dei Nuraghes* (1892-1894); *Il Promotore* (1840); *Revue des langues romanes*; *La Stella di Sardegna* (1875-1886).

Les revistes que han estat descartades pel fet de no contenir materials útils per a la confecció del Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana han estat 74 i són les següents:

Almanaque de las Provincias (1879-1900); *Amsicora* (1887-1888); *Anuario statistico e calendario generale dell'isola di Sardegna* (1867-1868); *Armana Provençau* (1860-1870); *Arte y letras* (1882-1883); *L'Asino* (1885); *El Ateneo* (1890-1891); *El Avisador Valenciano* (1861, 1865, 1869); *Biblioteca sarda* (1838-1839); *La Bocina* (1880); *Boletín Bibliográfico de El Diario de Palma* (1884); *Boletín del Ateneo Barcelonés* (1879-1882); *La Campana* (1870); *El Cantón Balear* (1873); *La Charanga* (1861); *El Cisne* (1840-1841, 1854); *El Cometa* (1814); *El Concierto* (1824); *Da Terranova a Cagliari* (1880); *La Discussione* (1870-1871); *El Doctor Cudol* (1880); *Ecos y Brisas* (1884); *L'Epoca* (1858-1859); *La Escoba* (1883); *Estrella Balear. Periódico compilador de lo más selecto que publican sobre ciencias, literatura y artes* (1844-1845); *El Estudiantón* (1843-1844); *L'Excursionista* (1885); *La Farfalla* (1876-1877); *El Farrago* (1867); *El Fénix* (1844-1848); *El Gall* (1868); *La Gazzetta popolare* (1879); *Guia de Lluc* (1884); *La Ilustración: periódico semanal de literatura, artes, ciencias y viajes* (1880-1883); *La Ilustración Valenciana* (1883); *El Látigo* (1884); *Liceo Valenciano* (1838-1839, 1840-1842); *Los Lunes* (1884-1885); *Lluna patriótica mallorquina* (1813); *Mestre Libori* (1888-1889); *La Meteora* (1843-1845; 1878-1879); *El Monitor Religioso* (1850-1852); *El Mosquito* (1879); *El Museo Literario* (1863-1866); *Nou Diari de Buja* (1813); *La Palma. Semanario de historia y literatura* (1840); *El Palmesano* (1886); *El Palleter. Periódic impolític, carregat de sofre* (1882, 1883, 1885, 1887); *Lo Pare Arcángel* (1841); *El Pare Mulet* (1877); *Periódico republicano y librepensador*; *El Porvenir de Mallorca. Revista de agricultura, Industria, Comercio, Medicina y Viajes* (1876-1877); *El Porvenir de Baleares. Revista de Ciencias, Letra y Artes* (1878-1879); *Pronóstico mallorquí publicat per L'Ignorància* (1883); *La Provincia di Sassari* (1875-1876); *Lo Rat Penat. Periódich Lliterari Quincenal* (1884-1885); *El Rayo; Revista Balear* (1872-74); *Revista del Centre de Lectura de Reus* (1883-1884); *Revista de Menorca. Ciencias, artes, letras* (1888; 1896-97; 1898-99); *Revista de Valencia* (1880-

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

1883); *La Riscossa* (1877-1879); *La Rivista sarda* (1875); *La Sardegna artistica* (1893); *Sassari* (1892); *La Traca* (1884-1887); *La Trompeta de la revolució*. *Periódico democrático* (1872-1874); *El Vapor* (1833-36); *Lo Verdader Catalá* (1843); *El Violón* (1879-80); *La Violeta de Oro* (1851).

Després de presentar tot el corpus de revistes analitzat, cal dir que per dur a terme aquesta tesi doctoral, emmarcada dins del territori del Principat de Catalunya només s'han tingut en compte les publicacions que apareixen a l'apartat 3.1.2.1.

4. Discussió/resultats

4.1 El folklore a Catalunya durant el segle XIX: una panoràmica

Abans d'endinsar-nos en el segle XIX, hem de fer un pas enrere per conèixer, encara que sigui succintament, la situació europea, vinculada amb la cultura popular, que existia a finals del segle XVIII. En aquest sentit, tal com escriu la investigadora gallega Camiño Noia «o interese que a fins do século XVIII manifestan os pre-románticos, en especial franceses é alemáns, pola cultura popular foi creando un clima favorable cara o tema que levou ó nacemento dos estudios etnográficos en toda Europa, nos que a literatura popular ocupou un lugar destacado. Neste sentido tivo especial importancia a colección de textos alemáns *Volkslieder* que en 1778 fixo Johann Gottfried Herder (1744-1803), unha obra determinante na formación da sensibilidade romántica» (Noia 2002: 21).⁴⁴

Alemanya és un país clau per a l'evolució de l'interès per la literatura oral, ja que les aportacions de Herder, filòsof i crític literari, són fonamentals per entendre el procés de creixement i l'efervescència d'aquesta matèria.

Abans de parlar pròpiament de literatura oral, una noció que no «va fer-se en un instant, sinó gradualment i sense coherència» (Pujol 2009) hem de fer atenció especial a les nocions, estretament lligades, de “cançó popular” i “poesia popular”. La teorització feta per Herder deixà enllestides aquestes dues nocions entre els anys 1770 i 1780, uns anys abans, doncs, d'encetar el segle XIX, que serà testimoni de l'evolució d'aquests conceptes.

Tal com explica Josep Maria Pujol (2009) Johan Gottfried Herder utilitzà el sintagma “cançó popular”, en alemany *Volkslied*, en una carta que va escriure l'any 1771, just en el moment en què buscava nous models per a una nova poètica. «L'expressió ja havia estat utilitzada abans a Anglaterra per

⁴⁴ Al llarg d'aquesta tesi, la informació que prové d'altres fonts se citarà de dues maneres diferents. S'emprarà el sistema francès per a les remissions relacionades amb el corpus (informació relacionada amb les revistes) i el sistema americà d'autor-data per referenciar estudis contemporanis (i també alguns estudis concrets publicats a la premsa catalana del segle XIX que ens serveixen per exemplificar l'evolució de la història del folklore) exposats de manera detallada a la bibliografia del treball. Aquesta disposició, pel que fa al sistema francès, es deu a l'intent de facilitar més ràpidament l'accés a les dades que remeten a la font original i, a més, s'evita així un llistat bibliogràfic extens amb totes les entrades relacionades amb els materials procedents de les revistes.

Percy (i a França Montaigne havia parlat de “poésie populaire”), però la novetat era la construcció teòrica de la qual passava a ser nucli.» (Pujol 2009)

L'anglès Thomas Percy (1729-1811) provocà, tal com exposa Llorenç Prats (1988: 18) l'interès d'erudits contemporanis, sobretot després de la publicació d'un recull de cent vuitanta balades, distribuïdes en tres volums, sota el títol *Reliques of Ancient English Poetry* (1765). Un jove Herder, de només vint-i-un anys, va extrapolar d'aquesta obra de Percy «la idea d'acostar-se a la circulació d'allò oral que fins aleshores només havia considerat com a material històric» (Pujol 2009).

Aquesta cultura tradicional europea que desperta l'interès dels erudits portava implícita una ideologia nacionalista que pretenia donar rellevància a l'esperit i al tarannà propi de cada poble. El segle XVIII finalitza, doncs, amb aquest efervescent nacionalisme que esdevindrà la base ideològica que a principis del XIX veurem estesa per tota Europa. Així, l'interès per la cultura tradicional d'Europa pren embranzida estretament lligada a l'esperit nacional.

Amb aquests precedents, el segle XIX enceta l'interès pels estudis de folklore ens molts indrets del continent europeu.⁴⁵ De la mà del moviment del Romanticisme,⁴⁶ Europa creu que

«el 'poble' encarna en l'esperit romàntic els ideals d'espontaneïtat i immediatesa que l'animen, però aquest 'poble' és vist pel Romanticisme en una perspectiva estàtica, ahistòrica, ossificada [...] un poble identificat amb les formes de vida rural i pre-industrial que en la seva evolució traeix, als ulls romàntics, la seva pròpia puresa» (Prats, Llopart, Prat 1982: 12).

Per al Romanticisme, doncs, l'evolució del poble, autèntic testimoni del patrimoni col·lectiu, cap a noves formes de vida pot arribar a fer desdibuixar els motius nacionals d'aquesta comunitat, és a dir l'«esperit col·lectiu» i les «essències pàtries» (Prats, Llopart, Prat 1892: 12). S'ha de

⁴⁵ Cal recordar que el terme 'folklore' (compost pels mots 'folk' i 'lore') apareix per primera vegada en una carta que William John Thoms va publicar a la revista *The Atheneum* l'any 1846. Tal com ens explica Carme Oriol (vegeu Oriol, 2002: 17), designava «les maneres, els costums, les pràctiques, les supersticions, les balades, els proverbis, etc. del temps passat».

⁴⁶ El Romanticisme, postulat per Herder, entre d'altres, reivindicava l'esperit nacional i buscava la manifestació d'aquest esperit en les creacions del poble. S'imposà, com a moviment, no només en la literatura, sinó també en l'art, la política, la societat, el pensament històric, etc.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

pensar que en aquesta època, les classes rurals –el poble– es considera que són al mateix temps transmissores i guardianes de l'essència popular, que es va transmetent de generació en generació. En aquest context citat, la literatura arrelada a la cultura tradicional comença a ser cercada i analitzada arreu d'Europa amb la finalitat de fer lluir els símbols nacionals de cada comunitat. En aquest temps, es pensa que «el poble és, pràcticament, el portador inconscient d'uns valors culturals que no procedeixen d'ell i que en la seva ignorància no abasta a comprendre en tota llur significació, llur bellesa. El poble els adapta segons les seves necessitats i els transforma en uns productes híbrids on l'erudit ha de perseguir l'originària puresa» (Prats 1982: 17). Amb aquesta concepció, les elits intel·lectuals seran les encarregades de donar forma, doncs, a aquesta literatura oral que tot i que alguns autors com Prats (1981) o Prats, Llopart, Prat (1982) han defensat que és pròpia de les classes socials més baixes perquè són portadores de la cultura i el saber del poble, podem dir, a través de testimonis a la premsa d'aquest segle que no va ser sempre així. En molts casos, els 'cercadors' d'aquesta literatura oral no són els col·lectors directes dels materials i és per aquest motiu que, de vegades, intervé en aquest procés de recollida un cercle de col·laboradors (de l'entorn familiar o d'altres entorns) cultes que no tenen res a veure amb aquestes classes socials amb menys accés a la cultura. Així, aquest doble sistema de cerca de materials propis de l'oralitat pot ajudar a desmitificar el prejudici ruralista que s'ha postulat durant anys –d'identificar la literatura oral amb les classes socials més perjudicades, i rurals.

Les pàgines de les revistes del segle XIX donen fe d'aquesta doble opció de recollida: de manera directa (amb converses entre els col·lectors i els informants) o de manera indirecta (amb materials escrits i enviats). Alguns testimonis d'aquests dues maneres de recollida –directa o indirecta– de materials són, per exemple:

Directa: «Vaig a entretenir l'atenció dels meus consocis contant una rondalla popular recollida per mi en la comarca del Priorat» (Bru 1887: 66)

Mònica Sales de la Cruz

Indirecta: «Però deixem digressions a part i cenyim-nos a un fet que acaba de succeir, segons així m'ho escriuen, en un poblet de l'Alt Vallès [...]»
(Roca 1886: 2)

Ja siguin transmeses per les classes socials més desfavorides o per les classes socials més benestants, cal dir, però, que, en alguns casos, aquest aprofitament que els intel·lectuals fan d'allò popular i aquest interès que tenien per 'donar forma' al saber del poble va donar lloc a l'aparició de materials que no reproduïen de manera fidel el testimoni d'aquest 'poble', ja que, segons el gust de cada erudit, es versionaven, es modificaven o s'unificaven els materials. Sovint aquesta necessitat de reelaboració, pròpia del moviment romàntic, ve donada per la voluntat d'obtenir un text 'perfecte' que es pogués llegir bé. Vegem-ne un testimoni:

«L'avi nos contava cuentos inspirats per sa experiència i son bon cor. L'edat li havia ensenyat desenganys i los desenganys donaven a sos cuentos un color apropiat al lloc en què els contava. Aquells mateixos són los que jo, joglar degenerat, vull narrar-vos com de collita de casa, per lo que m'és precís retocar-los-hi la forma. Tinc por de que així perdran sa senzillesa primera sense guanyar en bellesa de dicció; però endavant les atxes, que si no ho fes així, què hi tindria de meu lo que els publico?» (Cornet 1868: 2-3)

D'altra banda, aquest intent de retocar i reelaborar no és ben vist per tots els estudiosos del segle XIX i així mateix ho fa constar, entre altres, el folklorista Cels Gomis en un article que escriu l'any 1884 a *L'Avens*:

«La literatura oral no admet correcció de cap mena, puig fer-li no seria ja una mostra de literatura popular lo que es publicués. Tots quants a aquesta mena de treballs se dediquin deuen tenir en compte l'advertència que ha posat al frente de son *Romancerillo Catalán* D. Manuel Milà i Fontanals, persona que, lo mateix per sos coneixements que per son caràcter i edat, no pot ser sospitosa a ningú.»

Gomis, a més a més, afegeix en una nota al peu: «Jo crec que ningú te dret a alterar ni poc ni gens les produccions populars, si les vol donar com a tals, puig no és adulterant-la com arribarem a conèixer la literatura oral de

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

cada poble.» (Gomis 1884: 245)⁴⁷ i, anys més tard, Sebastià Farnés en un article que escriu a *La Il·lustració Catalana*: «No hi he retocat res substancial ni en lo fondo ni en la forma; no hi ha sinó alguna repetició innecessària suprimida.» (Farnés 1891: 67)

Reprenent, de nou, el fil de l'assentament de la literatura oral a Catalunya, veiem, doncs, que les primeres mostres d'aquest interès per aquest tipus de literatura fortament arrelada al poble arriben de la mà del moviment de la Renaixença,⁴⁸ ja que es busca el veritable mite d'origen del catalanisme. Com defensa l'antropòleg Llorenç Prats en un dels seus estudis sobre tradició popular, «la mitificació de la Renaixença va estretament lligada a la idea de la recuperació de la consciència de la identitat catalana, pretesament perduda, o somorta, durant l'època de la Decadència» (Prats 1988: 31-32). Aquest interès de recuperació es convertirà en el motor i la força per fer revifar la consciència de la pròpia identitat.

Aquesta represa, aplicada a tots els àmbits del saber (i passant, per tant, per la literatura) generarà la recerca d'una determinada definició i d'una determinada representació simbòlica de Catalunya i això fa que es dibuixi un sistema de símbols, basats en la visió de Catalunya i de la catalanitat entre els quals en destaca majestuosament el món rural i el pagès. Aquesta ruralia, enaltida ja a Europa i considerada «"arques santes de riques i mai prou venerades tradicions" dipositàries de les essències nacionals» (Pujol 2009) esdevindrà, doncs, el marc en el qual els intel·lectuals hi localitzaran els mites i els valors que permetran descriure aquesta catalanitat i aquest caràcter català, que tant interessa al moviment de la Renaixença. Al costat del símbol més rellevant, el món rural, hi haurà altres referents importants

⁴⁷ Aquesta posició de Gomis l'ha caracteritzat sempre com a folklorista, tal com exposa Emili Samper: «Gomis presenta el material que ell mateix recull dels seus informants sense manipular-lo ni embellir-lo literàriament. Aquesta és una de les característiques més destacables de la seva obra i que el diferencia de molts dels seus contemporanis» (Samper 2008: 88).

⁴⁸ La Renaixença esdevindria l'adaptació particular del Romanticisme a Catalunya. Tal com apunta Oriol Pi de Cabanyes en el seu llibre *Apunts d'història de la Renaixença* (1984: 29) «amb el nom de *Renaixença* hom entén el moviment que, d'acord amb el profund canvi estructural inicial dins la societat catalana a la segona meitat del segle XVIII, reelabora i enforteix la consciència diferencial dels membres d'aquesta societat al llarg de tot el segle XIX i d'una manera progressivament dinàmica. En el benentès que aquesta represa de la consciència de la pròpia identitat no afecta solament la llengua i la literatura sinó tots els fenòmens culturals que es reproduïxen i s'interrelacionen en el si d'aquest procés».

com la terra, la història, la religió, la família, la pàtria i, sobretot, la llengua, ja que "la llengua és, evidentment, el principal element cultural i marcadore d'identitat per excel·lència" (Prats 1988: 40). Fer renàixer la llengua serà una de les tasques prioritàries que duran a terme els intel·lectuals que s'aixopluguen sota el moviment renaixentista, ja que l'exaltació de la llengua era un fet que estava produint-se a nivell europeu, sorgida des dels cercles d'erudits alemanys i difosa arreu.

La llengua que interessarà els erudits catalans de l'època serà, però, una llengua determinada i no la llengua catalana que es parla arreu de Catalunya, ja que la que es buscarà serà la més viva, la que es conserva intacta al camp, a les zones rurals que encara no han rebut la influència de la ciutat, la que encara no s'ha contaminat d'altres elements que la desdibuixen i l'allunyen de la catalanitat més pura. «És aquesta llengua la que permetia de relligar el passat i el present i d'aportar així simbòlicament la "gloriosa saba medieval" a la nova identitat que estava definint la Renaixença.» (Prats 1988: 41) Tal com manifestà Marià Aguiló, un dels primers estudiosos que s'interessà per aquesta nova tasca,

«un llibre de cançons catalanes, dictades per gent que no sap de lletra, era el millor memorial de greuges que un poble entoçonit per sentiment i per necessitat a conservar sa llengua materna pogués presentar als fills que la reneguen i a aquells que ens l'han bandejada de nostres escoles» (Aguiló, 1893: 14).

A partir d'aquesta idea basada en la recerca de la llengua més pura, i, en general, dels símbols que configuren la identitat catalana, els estudiosos del moment comencen a visitar, de manera individual, indrets amagats, pobles de muntanya, masies i masos dels afores de les ciutats, etc. per arrelar el món rural a la pàtria i per donar a conèixer un altre tresor, en aquest cas immaterial, de Catalunya. Així doncs, paral·lelament a la recerca de les joies materials de Catalunya (vinculades amb l'arquitectura, la pintura, la botànica, la geologia, etc.), començaran a aflorar altres materials intangibles que tenen, en ells mateixos, l'empremta del caràcter català. El món rural i pagès serà per a la Renaixença el bressol on dormen els tresors vinculats a la tradició popular.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

En el marc de la recerca de la identitat nacional, els estudis de literatura popular del moment comencen sent un instrument al servei de la causa de la Renaixença i és per això que amb la intenció de cercar el català més pur, comencen a recollir produccions orals de les persones que viuen al camp. Aquesta localització del patrimoni en indrets rurals, encaixa perfectament bé amb la idea ruralista del folklore del segle XIX, que a poc a poc anirà patint una evolució i anirà canviant de concepció.

D'entre tot el material recollit, doncs, són les llegendes i les rondalles, esteses a l'època, les que, pel seu caràcter eminentment narratiu, serveixen de model d'aquesta puresa de la llengua i els diferents informants –de classes rurals, com defensa l'ideari romàntic, o de classes més cultes– comencen a difondre aquests relats, ja sigui a través d'entrevistes directes o a través de l'enviament de cartes amb informacions diverses. Cal dir, però, que en un primer moment, els estudiosos van preferir l'anàlisi de les cançons, ja que eren els materials que més interessaven a principis del segle XIX.

Tal com defensa Llorenç Prats,

«l'estudi de la cultura popular és abans que res una manera de fer pàtria. Els primers folkloristes esdevenen intel·lectuals compromesos amb el projecte cultural, si més no, del nacionalisme català i llurs obres, elements d'afirmació de la supervivència i relativa vitalitat de la cultura catalana» (Prats, Llopart, Prat 1982: 14).

Com podrem comprovar, però, el que a priori representa ser només 'una manera de fer pàtria' anirà convertint-se, amb el pas dels anys, en una matèria d'estudi que tindrà referents europeus molt prestigiosos.

Amb aquesta idea patriòtica i nacionalista exposada per Prats, Llopart i Prat (1882), intel·lectuals com Pau Piferrer, Manuel Milà i Marià Aguiló comencen la recerca de la literatura popular a Catalunya.⁴⁹ Els impulsors d'aquesta poesia popular comencen a recollir materials cap als anys 30 per encetar un camp de recerca inacabable, que encara, com sabem, continua viu actualment.

⁴⁹ L'arrencada d'aquesta recerca comença, però, amb certes contradiccions. En aquests inicis Milà considera que la poesia popular és d'una banda «un producte rude, curt de mires, propi d'una classe inferior amb un cercle estret d'idees i de sentiments, que l'home culte no pot sinó mirar amb cert desdeny. D'altra banda li atorga una capacitat d'evocació emotiva, idil·lica, com de retorn a un estat més primitiu, infantil» (Prats, Llopart, Prat 1982: 17).

Aquesta primera generació d'estudiosos de la literatura oral (o folklore en sentit estricte) centren sobretot la seua cerca en l'àmbit de la poesia popular, però obre ja les portes a l'estudi d'altres manifestacions de la cultura tradicional.

El testimoni que roman a la premsa publicada en territori de parla catalana dóna fe dels estudis d'aquests tres erudits catalans, tot i que de manera poc notable. Així, per poder-ne conèixer algun exemple, en el corpus del *Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana* es pot localitzar una aportació de Piferrer a la revista mallorquina *La fe* (1844: 309-314) sobre el romanç titulat «Las Navas de Tolosa». A més, hi ha certes contribucions de Milà, la primera de les quals apareix l'any 1853 a *La Gaceta de Barcelona*, on signa un article que parla sobre «Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña»,⁵⁰ una curta notícia, de la qual en parlarem detalladament a l'apartat 4.4.1, acompanyada per 18 resums argumentals de rondalles entre les quals hi ha els números ATU següents: 327B, 408, 480, 510A, 516, 610, 709, 780, 879, 910B i 923.⁵¹

Pel que fa a Aguiló, hem d'avançar més ràpidament en el temps, ja que la seua primera contribució recollida a la premsa analitzada arriba l'any 1888. Fa referència al discurs que ell mateix va dur a terme als Jocs Florals d'aquest mateix any i porta per títol «Discurs pronunciat pel president del consistori D. Marian Aguiló en los Jochs Florals d'aquest any». Aparegué a la revista balear *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes* (1888: 373-384).

Amb el pas dels anys, aquesta primera generació d'estudiosos de la literatura popular comença a conviure amb altres estudiosos més joves que inicien el seu camí en la recerca folklòrica i aporten noves orientacions envers aquesta àrea. De tota manera,

⁵⁰ Aquesta notícia torna a publicar-se a les pàgines 175-188 de la primera edició de les *Observaciones sobre la poesía popular* (1853), publicada a Barcelona per la Impremta de Narciso Ramírez. Conté fins a vint-i-dos resums argumentals, és a dir, quatre més que en l'article aparegut a la premsa.

⁵¹ Aquests resums publicats a *La Gaceta de Barcelona* (1853) apareixeran inclosos al corpus de rondalles catalogades (apartat 4.6) d'aquesta tesi. L'aportació a la premsa ens fa adonar que Milà ja havia evolucionat cap a altres tipus d'estudi vinculats amb la literatura oral, ja que si al principi es dedica només a qüestions relacionades amb la poesia popular, al cap de poc descobreix altres temes com la rondallística, encara que no tan a fons. Tal com explica Josep Maria Pujol (2004), l'interès de Milà per les rondalles podria arribar-li de la mà del literat castellà Agustí Durán (1793-1862), ja que «és commovedor veure la viva i original curiositat de Durán per les rondalles» (Pujol 2004: 64).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

«no podríem, amb tot, fer el més lleu retret a aquests benemèrits iniciadors d'una activitat que tant necessària era a Catalunya, ni els hem de regatejar el mèrit grandíssim d'haver salvat de l'oblit milers de documents inestimables. A més, la bona llavor que ells sembraren, fructificà amb superba ufana: aviat foren nombrosos a la nostra terra els folkloristes que abnegadament dedicaren els més lloables esforços a continuar l'obra començada per llurs il·lustres predecessors i mestres» (Samper 1994: 49).

Així doncs, després d'aquest pas generacional, veiem com Francesc Pelai Briz comença a promoure la recerca de la literatura popular entre les persones més properes a ell i és en aquest moment quan s'incorporen a la tasca folklorística els germans Maspons: Francesc i Maria del Pilar, coneguda amb el pseudònim de Maria de Bell-Iloch.⁵² Com afirma Llorenç Prats, «amb Briz i els Maspons arribava a l'estudi de la cultura catalana una altra generació d'intel·lectuals que ja havia viscut la Renaixença, en la seva joventut, com un moviment consolidat» (Prats 1988: 80).

A poc a poc, aquell interès inicial en la poesia popular comença a desdibuixar-se i proliferen altres materials, altament interessants, com les rondalles, les llegendes, els jocs, les tradicions, els costums, les endevinalles, etc. En aquesta etapa d'evolució del folklore, es comença a deixar de banda ja la primera idea ruralista de recerca de la llengua més pura. Tot i que els erudits encara es preocupen per la identificació dels símbols nacionals, encabits en el moviment de la Renaixença, comença a créixer una voluntat d'institucionalització dels estudis de folklore, sobretot emmirallats en l'evolució europea d'aquesta àrea que veu en aquest, a priori, coneixement rural i casolà, un interès intel·lectual.

El món de les rondalles s'enceta, a Catalunya, de la mà de Francesc Maspons, ja que és un camp pràcticament inexplorat en aquest territori, excepte petits tasts que ja havien fet Manuel Milà o Marià Aguiló. Com exposa Josep Maria Pujol,

«el 1871 feia una seixantena d'anys que s'havia desvetllat a Europa la curiositat pels contes populars amb la publicació dels dos volums (1812-15) dels *Kinder-und*

⁵² Tal com explica Josep Maria Pujol en el seu article «Francesc Maspons i Labrós en la rondallística del seu temps» (Pujol 2010), Briz era cunyat de Pilar i Francesc Maspons. Estava casat amb la germana gran dels folkloristes, Manuela Maspons.

Hausmärchen ('Rondalles d'infants i de la vora del foc') dels germans Jakob (1875-1863) i Wilhelm (1786-1859) Grimm. No és que abans no existissin rondalles, esclar: tothom les coneixia; és que ningú no havia trobat que el que es considerava arreu com un innocent i banal entreteniment domèstic, patrimoni sobretot de dones (àvies, mares, dides, minyones) i destinat als infants, fos digne de cap atenció erudita particular» (Pujol 2010: 8).

Fruit d'aquest interès, Maspons, anys més tard, en publica el primer recull. *Lo Rondallayre* (1871) esdevé la primera incursió catalana en matèria rondallística i té com a resultat la publicació de vint-i-sis rondalles catalanes. Seguint la línia ja esmentada, aquestes rondalles presenten certs retocs i certes seleccions fetes per l'autor, ja que hem de recordar, de nou, que la preocupació per mostrar una llengua catalana al més pura possible continuava existint. La seua intenció era fer brillar el català a través d'aquests relats recollits de la gent que vivia lluny de la ciutat, de la gent que conservava, encara, la ruralia. Maspons segueix recopilant rondalles i l'any 1872 publica el segon volum de *Lo Rondallayre* (vint-i-set rondalles), on hi deixa veure certes influències històriques que han servit per forjar la identitat cultural catalana. El tercer volum de *Lo Rondallayre*, amb vint-i-set rondalles més, arriba dos anys més tard que el segon (1874) i segueix mostrant l'evolució, ja que a poc a poc Maspons deixa els motius patriòtics de les rondalles per centrar-se en el gènere que està treballant i les seues característiques.⁵³

La contribució a la premsa d'aquesta anomenada segona generació és ja més notable que la primera. Així, es localitzen molts materials publicats en diverses revistes d'àmbit català. Briz apareix per primera vegada l'any 1866 a la revista *Calendari Català* (pàgines 132-137) on publica una rondalla –amb grans dosis de literatura– titulada «Los dos germans».⁵⁴ Des de l'any 1866 fins a l'any 1891 hi ha, sense excés, testimonis en premsa (*Calendari Català*, *Lo*

⁵³ Per conèixer millor la trajectòria d'aquest folklorista, vegeu Pujol 2010.

⁵⁴ Aquesta rondalla que publica Briz està dedicada, tal com ell expressa, al poeta Lluís Roca i a la seua esposa Elena Cavaller. Més endavant aquesta rondalla formaria part del llibre, encara inèdit, *La panolla*, publicat a Barcelona per l'Estampa «Lo Porvenir» l'any 1873. No forma part dels índex de classificació de rondalles perquè no es considera una rondalla popular, sinó una rondalla de creació literària. El contingut, però, és el següent: dos germans estan enemistats i el rector del poble vol reconciliar-los perquè sap que s'han ajudat un a l'altre sense dir-s'ho. Un veí del poble es posa malalt i els demana que el vetllin. Els dos germans, per separat, accepten i, quan es troben, no es diuen res, fins que un ha de cridar l'altre perquè avisi el rector. L'home mor i els dos germans es reconcilien gràcies a la bondat del rector i a les seues paraules.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Gay Saber, *La Il·lustració Catalana*, *L'Avens* o *La Rena(i)xença*) de la dedicació de Francesc Pelai Briz a la literatura oral. Hi trobem llegendes, rondalles, endevinalles i cançons, així com també alguna rondalla i alguna llegenda arribades, mitjançant traduccions, d'altres països europeus –justificades pel constant emmirallament en les evolucions del folklore a Europa i per la necessitat de contacte que els erudits catalans hi tenien.

Pel que fa a Maria del Pilar Maspons i Labrós, una de les primeres dones que es dedica als estudis de folklore català –sempre, com ja hem avançat, sota el pseudònim de Maria de Bell-Iloch–, entre 1879 i 1889 trobem diverses aportacions en forma de llegendes, de costums i de tradicions, la primera de les quals, una llegenda, apareix publicada a *La Llumanera de Nova York* de l'any 1879 sota el títol «La finestra del bon recort. Llegenda».⁵⁵

L'aportació de Francesc de Sales Maspons i Labrós a la premsa catalana del segle XIX és ja molt nombrosa. L'any 1867 publica, a *Calendari Català*, una rondalla titulada «Lo capdell d'or» (1867: 95-98).⁵⁶ A partir d'aquest moment, i fins l'any 1890, publica a revistes com *Butlletí (Mensual) de la Associació d'Excursions Catalana*, *La Il·lustració Catalana*, *Calendari Català*, *Lo Gay Saber* o *La Rena(i)xensa* materials com llegendes, costums, tradicions, creences populars, parèmies, endevinalles, tradicions explicatives, cançons i rondalles.

El pas que fa Maspons i la nova consciència que ell pren sobre la literatura oral s'enllaça amb l'aparició de la tercera generació de folkloristes catalans que s'interessen per la recerca en aquest àmbit. Maspons, al llarg de la dècada dels 70 i dels 80, pren protagonisme, com ja hem pogut comprovar, entre els erudits que estudien el folklore català i esdevé un referent important fora de les nostres fronteres. Tal com apunta Josep Maria Pujol «la trajectòria de Maspons i Labrós, que ocupa els darrers trenta-cinc anys del segle XIX, permet de seguir des d'un observatori privilegiat l'evolució de l'interès per la literatura oral popular i el folklore a la Catalunya contemporània» (Pujol 2010: 25).

⁵⁵ *La Llumanera de Nova York*, maig de 1879: 6-7. Tot i no ser una revista que es publicava en terreny català, va ser molt important a l'època perquè difonia, a Nova York, la llengua, la literatura i la cultura catalanes per a les persones que allí vivien.

⁵⁶ Aquesta rondalla, inèdita en aquell moment, formarà part, anys més tard (1871), del primer volum de *Lo Rondallayre*. No està inclosa en els índex de classificació de rondalles i per tant no podem donar el número ATU. Vegeu-ne el contingut a l'apartat 4.7, que inclou el corpus de rondalles no catalogades en l'índex internacional (Uther 2004).

Catalunya testimonia el canvi generacional, i l'arribada dels nous estudiosos i de les agrupacions excursionistes –amb un fort component folklòric– prenen el relleu de la mà de Francesc Maspons, ja que la seua funció serà «apadrinar la nova generació de folkloristes» (Prats 1988: 92).

La nova fornada d'estudiosos, compromesa amb la literatura popular, entén el folklore des d'una nova perspectiva, ja que veu aquesta matèria com una branca científica que ha de tenir un mètode i un sistema per treballar-lo. L'interès per la cultura tradicional i, concretament, per la literatura oral avança amb força i es crea un moviment de recerca important en aquesta matèria: les societats excursionistes.

«Si bé als literats renaixentistes correspon el paper d'iniciadors del conreu del folklore a Catalunya, paper que els ha estat reconegut pels folkloristes posteriors, no és menys cert que amb la dedicació al folklore de les associacions excursionistes, aquestes passen a ocupar el veritable paper protagonista en el desenvolupament de la disciplina, paper que defineix l'excursionisme com a eix troncal entorn del qual s'organitzen les diverses iniciatives relacionades amb el conreu del folklore i que mantindrà, com veurem, amb diverses matisacions, fins ben entrat el segle xx.» (Prats 1892: 15)

A llarg del segle XIX, l'estudi de la cultura tradicional i de la literatura oral pateix una evolució constant. Des de l'interès de la Renaixença fins als interessos de les societats excursionistes hi ha un procés de maduració del folklore, ja que a poc a poc esdevé una disciplina més d'estudi. La idea ruralista, però, continua marcant la tendència general, ja que els estudiosos continuen defensant la ruralitat com a símbol d'identitat a la pàtria. És aquesta premisa la que transmet, per exemple, Antoni Aulèstia en un discurs adreçat als socis de l'Associació d'Excursions Catalana quan els diu:

«Parleu al pagès més rústec de nostres muntanyes de qüestions socials o de teories polítiques, i tal volta us girarà l'esquena; mes pregunteu-li per l'antiga i colossal pedra que voreja el camí; demaneu-li per la vella ermita romànica que s'amaga darrere la pineda, o pel castell arrunat que corona el cim; i us guiarà bonament en vostra investigació, i s'interessarà per ella, i mirarà amb respecte aquells monuments qual valor per primera vegada se li senyala. Feu-li fer amb vosaltres l'ascensió a una alterosa muntanya, d'on se contempla la imatge de l'infinit i se sent l'armonia de la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

quietud. I aquell esperit senzill comprendrà la grandiositat de l'espectacle i gosarà amb ella; exciteu-lo a contar una tradició o fet històric i l'interès i el goig se canviaran en vida i entusiasme i per ses paraules veureu evocada la imatge del geni de la terra.» (Aulèstia 1884: 38)

A mesura que avançarà el temps, a poc a poc observarem un canvi de tendència que propiciarà que la literatura popular deixi de ser un recurs més per reforçar la idea de la Catalunya ideal per passar a ser una disciplina amb unes bases teòriques sòlides.

El pas de la recerca individual a la recerca col·lectiva ve marcat per aquest associacionisme excursionista, ja que a partir d'aquest moment hi ha nombroses expedicions que, en les seues sortides, recullen materials diversos relacionats amb la literatura oral: rondalles, llegendes, jocs, costums, tradicions, etc.

«Pot dir-se que l'excursionisme catalanista s'ha guanyat avui aquí la voluntat de tothom i que s'obra, lenta i constant, ha contribuït i contribueix en molt a la general millora. [...] Ell, en efecte, espargint-se per totes les encontronades i per tots los territoris, tant los que constitueixen los grans centres del poder i la riquesa com los que estan desheretats; dedicant-se a conèixer lo país, ses costums, sos usos i ses necessitats; estudiant la naturalesa, la història i l'art; recollint les llegendes i les tradicions; prenent nota dels defectes i de les virtuts socials; forma la verdadera síntesi de l'elaboració que avui s'inicia, i que havent començat ja a donar sos fruits, serà en endavant més apreciada, i constituirà per a l'esdevenidor un gran impuls i un gran medi.» (Aulèstia 1884: 38)

A més, sota l'aixopluc d'aquestes noves entitats, els erudits demanen la col·laboració dels socis per obtenir noves aportacions relacionades amb el folklore català. Testimoni d'aquest fet és una circular enviada als membres de l'Associació d'Excursions Catalana que tramet Manuel Giralt i Vila a través, precisament, del *Butlletí* de l'associació sota el títol «Secció Oficial: Circular i interrogatori formulats per la Secció de Folk-Lore Català i aprovats en sessió del dia 30 de juny de 1886».

Molt senyor nostre i de nostra més distingida consideració: en l'objecte d'estudiar tot quant se refereix a la vida íntima de nostre poble en lo que té de més peculiar i característica,

Mònica Sales de la Cruz

s'organitzà fa poc més d'un any en l'Associació d'Excursions Catalana una secció especial, nomenada de Folk-Lore Català.

Entre els treballs que de bon començament s'imposa dita Secció, figura en lloc preferent l'arreplec de materials, que, degudament ordenats i entre si comparats més tard, puguen donar-nos perfecta idea de l'especial mode de sentir i de pensar de les diverses encontrades de nostra estimada Catalunya.

Basada en l'amor a la terra i en lo lloable desig de fer-la conèixer en tot lo que val

als propis, als estranys, a la posteritat,

com nos senyala Aribau; no hi ha cap dubte que la tasca que ens proposem ha d'ésser profundament simpàtica a tots los qui de cor s'interessen per nostre renaixement i regeneració. A ells doncs apel·lem amb la major confiança; a totes aquelles persones de bona voluntat, que per trobar-se escampades per tot Catalunya i en contacte continu amb lo poble, poden millor que ningú apreciar eixes manifestacions genuïnes del sentiment i saber populars i consignar-les d'un mode fidedigne i autèntic en ordenat aplec.

A est fi va adreçat l'adjunt interrogatori, és a dir, a introduir cert ordre i unitat en los treballs. Com la matèria és molt vasta, per a començar no havem considerat convenient incloure-hi tots los extrems. Sols hi figuren doncs los que havem cregut més interessants ara per ara ó bé de resposta més fàcil i breu. Això no vol dir, no obstant, que no puga vostè donar també datos sobre altres capítols anàlegs, si així pot fer-ho i ho creu d'interès per a l'objecte exposat; com tampoc, al formular nostres preguntes, pretenem exigir que es responga a totes i cada una d'elles. Cada u que faça lo que bonament puga; per poc que siga, molt n'hi serà grat per part nostra i de nostra mare Catalunya.

A mida que els datos recollits ho permétien, se'ls hi donarà publicitat, valent-nos per a això d'algun dels nombrosos i acreditats medis amb què compta l'Associació d'Excursions Catalana, especialment en sa *Biblioteca popular*, dedicada exclusivament al *Folk-Lore Català*, del qual van ja donats al públic tres volums rebuts amb la més favorable acollida. Excusat és afegir que l'Associació contrau des d'ara lo compromís de fer constar sempre i en lloc de preferència lo nom de tots los col·laboradors que hagen volgut secundar-la en sos propòsits.

Comptant a vostè entre aquestos, nos permetrem encara recomanar-li que faça conèixer l'adjunt interrogatori a totes aquelles persones d'eixa comarca, entusiastes i idònies, que crega vostè puguin cooperar a l'objecte, i qual nom i adreça, en cas necessari, li estimarem que ens faça saber, a fi de poder invitar-los també directament a prendre part en nostra tasca.

Per a tot quant se refereixi a la present, pot vostè dirigir-se al domicili oficial de l'Associació d'Excursions Catalana o al del Director de publicacions de la mateixa (Portaferrisa, 13, 3er d^{ta}). Anticipant-li les gràcies més expressives, nos oferim de vostè, en aquesta ocasió, atents i afectíssims senyors.

q. b. s. m.

Lo Consell del Folk-Lore Català:

GAYETA VIDAL DE VALENCIANO, *President*. –RAMON ARAMBIA i SOLANAS, *Vocal per la Directiva*. –MANUEL GIRALT i VILA, *Secretari*.⁵⁷

INTERROGATORI

⁵⁷ *Butlletí (Mensual) de la Associació d'Excursions Catalana*, 1886: 106-108.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

1.er –NOMS QUE PORTEN LES PARTIDES D'EIX TERME MUNICIPAL.

Se farà constar si dits noms provenen d'accidents del terreny (muntanyes, rieres, torrents, etc.), o d'haver tingut efecte en elles algun fet històric o tradicional, o d'existir-hi algun edifici important (convent, ermita, monestir, hostal, etc., etc.)

2.^{on} –COSTUMS POPULARS.

Comprèn est capítol les festes majors, amb les coses més característiques de les mateixes: aplecs, vots de poble, amb los motius per què foren establerts; cerimònies típiques amb què es celebren los bateigs, casaments i enterros; festes de barri, costums que s'observen en les èpoques de les principals collites, cançons que es canten, etc., etc.

3.er –LITERATURA POPULAR.

En est capítol van compreses les rondalles, cançons, proverbis, refranys, dites, corrandes, comparances i narracions de fets reals o imaginaris que s'han perpetuat per medi de la tradició oral.

4.^{rt} –JOCS DE LA INFÀNCIA.

És dir, aquells que en s'entretenen los nois i les noies en los primers anys de la vida, consignant lo nom que porten; descrivint la manera com s'executen, i acompanyant les cançonetes que es canten mentre se fan.

Nota. –Si és possible acompanyar la música amb què es canten dites cançonetes i les cançons populars, s'agrairà en gran manera.

La Secció agrairà a tots los socis, residents i delegats, que donguen tota la circulació i publicitat possibles a la *Circular i Interrogatori* precedents, com així mateix que procuren per sa part obtenir i comunicar lo major nombre de respostes possible.

Lo Secretari de la Secció,
Manuel Giralt i Vila.

Com hem pogut comprovar, amb aquesta circular es pretén, doncs, que els socis puguin recollir folklore de Catalunya i l'enviïn a l'associació i es posa de manifest la voluntat de fer perdurar el patrimoni immaterial català. Així, per utilitzar un 'mètode' unitari, s'inclou una guia (interrogatori) a la circular enviada amb els apartats: 1) noms de les partides del terme municipal; 2) costums populars; 3) literatura popular; 4) jocs de la infància.

Enmig d'aquesta situació, noms com Pau Bertran, Cels Gomis, Sebastià Farnés, Ramon Arabia, Artur Osona, Carles Bosch de la Trinxeria, Josep Cortils, etc. comencen a despuntar en aquest àmbit de treball, ja que tenien molt clar que volien recórrer Catalunya per estudiar i fer conèixer, a més a més de la llengua, altres belleses naturals, altres tradicions, altres costums,

altres cants, etc.⁵⁸ El conservadorisme i la tradicionalitat de la Renaixença comença a desdibuixar-se i es dóna pas a una nova fornada de recol·lectors que donaran embranzida a la recerca folklòrica i que intentaran institucionalitzar aquesta àrea del saber.

Aquesta nova generació d'interessats per la literatura oral començarà a buscar un mètode on emparar el seu sistema de treball. Emmirallar-se en Europa, com ja havien començat a fer autors anteriors com Milà o Maspons, serà el pas definitiu per donar forma als estudis de literatura oral a Catalunya. Així, veiem com de la mà de Cels Gomis ens arriba un article, publicat *L'Avens*, que pretén ser un dels primers intents de sistematització de la recol·lecció de materials procedents de l'oralitat, amb algunes pautes a tenir en compte.⁵⁹ Com el mateix Gomis apunta «avui no em proposo més que donar una mostra de lo que en les diferents branques de nostra literatura oral pot recollir-se, a fi de que servezca de pauta a tots aquells que vulguin dedicar-s-hi ja que és necessari el concurs de tots si es vol arribar a tenir alguna cosa mig complerta sobre el particular. Si es vol fer una feina profitosa deu començar-se per establir un pla» (Gomis 1884: 244-255).

L'any 1891, un altre recol·lector, Sebastià Farnés, és conscient de l'evolució que han sofert els estudis de literatura oral «avui que la ciència de la tradició oral ha adquirit tanta ufana». Abans de presentar una rondalla titulada «Lo carboner» ens exposa el seu sistema de recol·lecció de rondalles, basat en la notació taquigràfica,⁶⁰ imprescindible, tal com argumenta, per fer una bona recollida de materials procedents de la literatura oral:

«En fi, que s'ha de tenir certa mònica per a enquistar-se entre el públic que encara aplaudeix les rondalles, sobretot si es volen collir amb tota llur fervor característica. Així com la cançó s'ha de copiar sentint-la cantar, perquè resulti exacta la còpia, la rondalla s'ha de copiar sentint-la contar per a la mainada.

Tant per a copiar les cançons i rondalles, com per a recollir tradicions i preocupacions, és molt recomanable l'ús de la taquigrafia, no solament per la millor

⁵⁸ El llistat d'erudits que s'ocupen d'aquesta matèria durant aquesta etapa és molt més extensa. Entre totes aquestes persones, no només n'hi havia que, en gran part, es dedicaven a l'estudi del folklore, sinó que n'hi havia que eren intel·lectuals de diverses disciplines que recollien, sovint de manera esporàdica, materials relacionats amb la literatura oral.

⁵⁹ Vegeu una reproducció del text a l'apartat 4.2.2.

⁶⁰ La rondalla «Lo carboner» forma part del corpus de rondalles catalogades que es presenta en aquest treball. Vegeu apartat 4.6.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

exactitud de la còpia, sinó per a excitar menys la curiositat i fer menys estranyesa als senzills arxivers del Folklore. L'ideal és que puguen recollir-se aquestes preciositats sense que ningú se n'adoni; és quan se troben més arrodonides, més pures, més acabades; mes ja que no siga sempre possible aquest escamoteig –algun cop pot fer-se– s'ha de procurar acostar-se a l'ideal, procurant no esquarterar als dòcils rondallaires o cantadors. [...]

Les circumstàncies especials de lloc i d'ocasió feren que la dona que contava la rondalla no pogués endevinar que jo l'escrivia. Assegut en mon improvisat escriptori, deixí córrer la ploma a impuls de mon desig de seguir la veu de la narradora, en compte d'acabar un altre treball de ben diversa mena.» (Farnés 1891: 99)

La premsa catalana de l'època testimonia aquesta evolució, ja que precisament la fundació de societats excursionistes dóna una nova embranzida a tot aquest món de les publicacions periòdiques amb la creació dels nous butlletins relacionats amb aquestes entitats. Així, les darreres dècades del segle XIX són testimoni de la proliferació de materials que pertanyen, actualment, als diversos gèneres de la literatura oral, disciplina que agafà embranzida i entrà molt reforçada al segle XX, de la mà, llavors, del moviment Noucentista que

«naixia com afany de normalització i homologació de la cultura catalana i s'oposa tant a la resignació nostàlgica de la Renaixença com als rampells artístics dels Modernistes. Tanmateix comparteix amb aquests dos corrents una constant ideològica: el catalanisme, el redreçament nacional de Catalunya, per bé que els serveixin mitjans molt diferents» (Prats 1982: 55).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.2 La premsa catalana del segle XIX: una aproximació

La premsa catalana del XIX és molt nombrosa. Al llarg de tot el segle van anar apareixent noves publicacions que tenien interessos comuns: difondre l'activitat literària, cultural, social, política, etc. de Catalunya, marcada bàsicament pel moviment de la Renaixença. Aprofitant les paraules d'introducció que escriu Joan Torrent a *La premsa de Barcelona (1641-1967)* podem dir que

«amb fecunditat extraordinària, han anat sorgint una gran diversitat de publicacions, que arriben fins als nostres dies. El record d'aquestes publicacions té un interès fora mida per als barcelonins i, en general, per a tots els catalans, perquè, a través de llurs pàgines, anem seguint, més que la història, la vida de la capital catalana, les seves alegries i les seves tristeses, els seus triomfs i els seus fracassos...» (Torrent, 1969: 5).

Aquest gruix de revistes, però, pot dividir-se en dos grans grups, ja que unes són d'àmbit més general i altres són d'àmbit més restringit, és a dir, unes tenen una major repercussió de país i són més generals quant a temes, cosa que fa que arribin a un públic més ampli, i unes altres tenen un caràcter més local o comarcal o tenen un tema més concret i s'adrecen a un públic més específic.

Tal com argumenta Joan Torrent en un estudi sobre la premsa de Barcelona (Torrent 1969), la tipologia de revistes publicades durant aquest segle és molt diversa. Així, no és d'estranyar que hi hagi revistes artístiques, literàries, polítiques, humorístiques, catòliques, infantils o esportives, entre d'altres. Exactament, Torrent defensa que

«per davant dels nostres ulls van passant aquells periòdics informatius que començaren essent ben migrats i acabaren per assolir un nivell internacional: la premsa artística i literària; la premsa de lluita política prou incisiva; la premsa catalanista, destinada a propagar l'amor a la nostra terra; la premsa satírica i humorística, plena d'optimisme i sana alegria, profusa en extrem perquè el tarannà del nostre poble l'afavoreix; la premsa catòlica i religiosa; les grans il·lustracions, que van fer època, tant per l'esplendor de la presentació tipogràfica, com per les signatures que honoraven llurs pàgines; les revistes dedicades als infants, per

distreure'ls i també per ensenyar-los a llegir en nostra llengua; les revistes esportives i d'excursionisme...» (Torrent, 1969: 5)

Donada la magnitud de les publicacions, podem fer una categorització de les revistes, que vindrà marcada per l'interès de reproduir materials propis de la literatura oral i el folklore: 1) revistes generals i multitemàtiques, que s'encarreguen de difondre les idees del moment i de donar coneixements sobre matèries també diverses –entre les quals hi trobem la literatura oral– 2) revistes específiques, vinculades als centres excursionistes de Catalunya que tenien la voluntat de difondre les joies del país –tant pel que fa a l'àmbit material, com pel que fa a l'àmbit immaterial.

Així doncs, no es pot obviar que l'aproximació a la premsa del XIX es fa sabent que en aquesta època aquest tipus de publicacions recollien materials molt diversos que contenien mostres evidents del patrimoni català. Se sabia, per exemple, que el *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* i el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* incloïen materials per la influència que exercí l'excursionisme en el procés de potenciació de l'estudi de la literatura oral, però ningú ens garantia l'èxit en altres publicacions analitzades. Així, malgrat hores de feina de buidat, hi ha casos en què no s'obtenen els resultats esperats en un primer moment. De tota manera, que la premsa catalana del XIX reculli manifestacions folklòriques diverses ens ha de fer pensar que l'interès per la temàtica era evident i que eren molts els qui es volien apropiat a les tradicions orals que perduraven generació rere generació.

És sorprenent veure que tot i que no hi havia una revista específica de folklore o de literatura oral, moltes de les publicacions periòdiques incloïen materials d'aquest tipus, en ocasions sota seccions particulars (de vegades més concretes –amb materials exclusius de literatura oral– i d'altres més generals –amb materials de literatura en sentit ampli, entre els quals hi podríem trobar literatura oral).

La diversitat temàtica i d'àrees del saber de les publicacions, on hi cabien articles de tota mena, feia que botànica, política, medicina, literatura oral, arquitectura, llengua, etc. coexistissin entre les seues pàgines amb la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

intenció de difondre coneixements diversos, de manera clarament divulgativa, per fer-los arribar al públic lector.

La periodicitat d'aquestes publicacions era diferent, ja que n'hi havia de setmanals, de quinzenals, de mensuals o, fins i tot, d'annuals (reculls o almanacs).⁶¹ Tot i que cada revista tenia la seua ideologia particular, més progressista o més conservadora, es pot afirmar que la gran majoria tenien èxit i tenien, per tant, un gran nombre de lectors. Els canvis que vivia la societat en el transcurs del segle, ja siguen polítics, socials o culturals, quedaven reflectits en les pàgines de la premsa de l'època i això agradava al públic lector del moment. En molts casos, aquests canvis diversos es podien representar en clau d'humor, a través de la sàtira o de la caricaturització. Revistes com *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* o *Un Tros de Paper* tenien aquesta particularitat i entre les seues pàgines es troben un gran nombre d'acudits, de vegades il·lustrats, amb fons republicà i anticlerical, principalment, que servien per fer crítica i mofa de la situació que vivien.

Les revistes catalanes del XIX ens deixen, com veurem més endavant, un gran nombre de materials relacionats amb la literatura oral i el folklore, que en un principi serveixen, com hem vist, per difondre, seguint els ideals de la Renaixença, la llengua pura i per aquest motiu esdevenen elements recurrents en aquestes publicacions. En un moment determinat, però, quan la literatura oral deixa de ser ja un instrument per il·lustrar les propietats positives de la ruralia per convertir-se en una matèria d'estudi, les contribucions dels estudiosos a les revistes de l'època ja no aporten només materials procedents de la tradició oral com els que hem esmentat anteriorment, sinó que també dibuixen el panorama evolutiu (que ens permet seguir-ne la història) que viu la literatura oral, estretament vinculada al folklore –en sentit estricte.

Amb l'anàlisi de les dades extretes de totes les revistes esmentades, es pot observar com comencen a constituir-se les societats excursionistes, quines etapes tenen, quines juntes directives les configuren, quins problemes viuen,

⁶¹ *La Campana de Gràcia* i *La Gramalla*, per exemple, eren setmanals; mensualment es publicaven, entre d'altres, *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*; cada quinze dies apareixien revistes com *Lo Gay Saber*, *La Il·lustració Catalana* o *La Renaixensa*, i de manera anual el *Calendari Català* o l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa*.

Mònica Sales de la Cruz

quines escissions o fusions pateixen, etc.⁶² La premsa de l'època testimonia també com, amb el pas dels anys, es comença a consolidar cada vegada més l'associacionisme, que deixava enrere la individualitat de la recerca folklòrica, i és per aquest motiu que el folklore comença a estudiar-se des de la vessant excursionista (amb les corresponents associacions que fomenten aquest estudi des d'un punt de vista col·lectiu).

Fruit de la creació d'aquestes societats excursionistes, apareixen els butlletins periòdics *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes* (1881-1882), *Butlletí (Mensual) de l'Associació d'Excursions Catalana* (1878-1890) i *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1893), que recullen les notícies relacionades amb aquestes societats i informacions de diversa mena que no parlen només de Catalunya, sinó també d'altres indrets d'arreu.

«Sense parlar de Barcelona, on naturalment nostre pensament té estada i exerceix directa influència, recorregueu Catalunya tota; pugeu de les planes d'horitzons dolços i de cel clar, a les altes serralades de retallades siluetes i de fesomia esquerpa, on lo núvol i la boira regnen eternament; passeu de la vila populosa i novella, a l'humil pagesia de rònc aspecte, reclosa en la muntanya; i en tot arreu trobareu simpàtica acollida per a la idea que ens guia; per tot indret serà compresa, amb lo talent de l'home instruit o amb lo bon sentit ingeni en nostre poble, la transcendent empresa de l'excursionista; perquè ella fa ressonar en lo pit dels bons fills les fibres més tendres de l'amor a la mare, a eixa gran mare que es diu la pàtria, que condensa en s'existència de segles i segles los actes més heroics i les gestes més gloriuses; que es vesteix amb lo trajo incomparable d'una naturalesa rica i variada; i que tant quan nos entristeix amb records de dol, com quan nos afalaga amb rialleres esperances, respon completa i armònicament a l'aspiració primordial de nostra existència.» (Aulèstia 1884: 38)

A més, com que tot aquest sistema d'engranatges funciona, les publicacions periòdiques comencen a fundar seccions específiques relacionades amb el folklore i amb aquesta clara intenció neix, al *Butlletí*

⁶² Gràcies a la feina duta a terme per a l'elaboració del *Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana*, amb les dades obtingudes després del buidat es poden encetar moltes línies d'estudi, entre les quals hi podria haver la reconstrucció de la història del folklore català a través de les notícies aparegudes a la premsa catalana del moment. Aquest tema no és objectiu d'aquesta tesi –malgrat haver-ne traçat unes línies generals en l'apartat 4.1.–, però convé assenyalar aquesta possible via d'estudi.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana, la 'Secció de Folklore Català' d'aquesta mateixa entitat.⁶³

L'estudi de la literatura oral avança i la gran quantitat de materials publicats pels estudiosos a les revistes així ho corrobora. El segle XIX enceta el procés d'apropament a aquesta literatura d'una manera discreta i modesta i des d'una perspectiva rural i conservadora, però amb el pas dels anys aquest interès creix notablement i converteix aquesta àrea del saber en una matèria científica, en la qual hi comencen a haver especialistes. Tal com defensa Joan Prat, a finals del segle XIX hi va haver un canvi d'actitud respecte la literatura oral:

«Si bé la pràctica folklòrica literària havia estat percebuda com un entreteniment agradable i patriòtic que es justificava per ell mateix, els estudiosos integrats en l'àmbit excursionista perseguien, si no tots, força d'ells, uns objectius de caire científic, que a nivell concret es traduïen en la fidelitat en la recollida dels materials, en l'interès per llur tractament teòric, en l'aplicació del mètode comparatiu i, en definitiva, en el fet de considerar els continguts del folklore com un objecte adequat de ciència.» (Prat 1981: 14)

4.2.1 Corpus de revistes utilitzades: breu descripció

El llistat complet de revistes buidades per dur a terme l'estudi de la rondalla a la premsa catalana del segle XIX inclou 28 títols diferents que són els següents:⁶⁴

Almanach de l'Esquella de la Torratxa (1889-1893)

Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes (1881-1882)

L'Avens (1881-1884; 1889-1893)

La Barretina (1868; 1873)

⁶³ Gràcies al rastreig de les dades analitzades, i dipositades a la base de dades, podem veure com aquesta publicació, el *Butlletí (Mensual) de la Associació d'Excursions Catalana*, referencia tot el procés de gestació de la secció. Així, per exemple, podem saber que s'aproven les bases l'1 de maig de 1885 (BAEC, 1885: 97), que es fan reunions organitzatives –com la del 30 de maig d'aquest mateix any– (BAEC, 1885: 98), que es nomenen i prenen possessió els membres del Consell i els socis honoraris entre el maig i el juny (BAEC, 1885: 108) i que, finalment, el 18 de juny de 1885 se'n celebra la sessió inaugural (BAEC, 1885: 98-107).

⁶⁴ Entre parèntesi s'hi fan constar els anys que s'han tingut en compte per fer el buidat, que no sempre coincideixen amb els anys totals de duració de la revista.

Mònica Sales de la Cruz

Butlletí (Mensual) de l'Associació d'Excursions Catalana (1878-1890)

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (1891-1893)

Calendari Català (1865-1882)

La Campana de Gràcia (1870-1893)

Eco de Euterpe (1859-1887)

Eco del Centre de Lectura de Reus (1859-1860; 1861-1862; 1870-1872)

L'Esquella de la Torratxa (1872-1884)

La Gaceta de Barcelona (1853)

Lo Gay Saber (1868-1869; 1878-1883)

La Gramalla (1870)

La Ignorancia (1879-1885; 1892)

La Il·lustració Catalana (1880-1893)

Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús (1893)

Lo Noy de la mare (1866-1867)

Lo Pare Arcàngel (1841)

La Pubilla (1867-1868)

La Rambla: semmanari català (1867; 1868)

Lo Renaixement (1879)

La Renaxensa (1871-1875; 1876-1893)

Revista del Centre de Lectura de Reus (1883-1884)

Lo Tibidabo (1887-1889)

Un Tros de Paper (1865-1866)

La Veu de Montserrat (1878)

La Veu del Camp (1885-1890)

De tot aquest llistat de 28 títols, se n'han de descartar 13, ja que entre les seues pàgines no s'han localitzat rondalles. Les altres 15, doncs, són les que es descriuran a continuació perquè totes han contribuït –almenys amb una rondalla– a fer créixer el corpus de rondalles transcrit, editat i comentat en aquesta tesi.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

En la taula que es presenta a continuació es poden observar els títols de les 15 revistes, així com també es pot veure com es distribueixen les rondalles que s'hi han localitzat: un total de 127. La informació de la taula està distribuïda de la següent manera: (1) sigles: sigles que corresponen al títol de la revista; (2) revista: nom complet de la revista; (3) total de números buidats de la revista; (4) rond[alles] cat[alogades]: rondalles que es recullen en l'índex internacional (Uther 2004); (4) rond[alles] no cat[alogades]: rondalles que no es recullen en l'índex internacional (Uther 2004); (5) rondalles C-: rondalles catalogades al web RondCat dins del projecte de catalogació de relats sense correspondència a l'índex internacional (Uther 2004).

SIGLES	REVISTA	NÚM. BUIDATS	ROND. CAT.	ROND. NO CAT.	ROND. C-
AET	<i>Almanach de l'Esquella de la Torratxa</i> (1890)	5	2	-	-
AAEC	<i>Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes</i> (1881-1882)	2	3	-	-
LA	<i>L'Avens</i> (1881-1884; 1889-1893)	112	-	1	-
LB	<i>La Barretina</i> (1868; 1873)	45	1	-	-
BMAEC	<i>Butlletí (Mensual) de l'Associació d'Excursions Catalana</i> (1878-1890)	147	7	1	-
CC	<i>Calendari Català</i> (1865-1882)	18	31	30	4
LCG	<i>La Campana de Gràcia</i> (1870-1893)	1266	9	1	-
LET	<i>L'Esquella de la Torratxa</i> (1872-1884)	312	1	-	1
LGB	<i>La Gaceta de Barcelona</i> (1853)	2	11	-	-

LGS	<i>Lo Gay Saber</i> (1868-1869; 1878-1883)	156	9	-	1
LG	<i>La Gramalla</i> (1870)	18	1	-	-
LIC	<i>La Il·lustració Catalana</i> (1880-1894)	302	2	-	-
LP	<i>La Pubilla</i> (1867-1868)	70	1	1	-
LR	<i>La Rena(i)xensa</i> (1871- 1875; 1876-1893)	465	7	1	-
UTP	<i>Un Tros de Paper</i> (1865- 1866)	69	-	-	1

Per conèixer les dades més rellevants de cadascuna d'aquestes publicacions, veurem, a mode de descripció, alguns dels detalls més característics i la seua relació amb la literatura oral.⁶⁵

L'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes (1881-1882) va publicar-se només en dues ocasions, que feien referència als anys 1881 i 1882. Com es pot comprovar, va tenir una curta durada i, per tant, la informació que hi ha és molt escassa. Se sap, com indica el títol, que estava directament vinculada a l'Associació d'Excursions Catalanes.

25 són les entrades que aquest *Anuari* ha proporcionat a la base de dades del RBLPC, totes amb continguts relacionats amb excursions. Hi hem pogut trobar tradicions, costums, parèmies, cançons, etimologies populars, rondalles i contarelles.

Pel que fa al corpus de material que ha servit per nodrir aquesta tesi, hem de fer referència a tres contarelles que corresponen als tipus ATU 1243 «[Pujar-la com persones]», ATU 1244 «[El banc que s'estira]», i ATU 1268* «[Elegir alcalde]». Curiosament, com es podrà comprovar més endavant, les tres estan incloses en un mateix article de Cels Gomis que narra una excursió a la Vall de Benasc (Aragó).

⁶⁵ La informació de les revistes parteix d'estudis ja realitzats per altres autors (Torrent 1969; Tasis i Torrent 1966; GREC -Enciclopèdia Catalana-) A aquests estudis, però, s'hi ha afegit tota la informació obtinguda a través del buidat d'aquestes publicacions: relacionada amb els gèneres etnopoètics –en general– i amb la presència de rondalles –en particular.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

L'Avens (1881-1884; 1889-1893) va ser una revista mensual, tot i que fins al número 7 va ser quinzenal, que sorgí arran de l'aparició, l'any 1881, de *Lo Velògraf*. Totes dues publicacions, que veien la llum velografiades, estaven dirigides per Massó i Torrents. Tal com es recull en l'article de presentació de la revista, la redacció exposa que «son títol ja indica que pertanyem a un partit avançat i en fer-lo "periòdic catalanista", manifestem tenir gran amor a la terra on havem vist la llum per primera volta».⁶⁶

L'any 1882, al gener, *L'Avens* va veure la llum de forma impresa i en aquest moment els editors van aprofitar per recordar al públic lector el propòsit de la publicació. Així, defensen que:

«Lo progrès és i serà la nostra guia com deu ser lo de tota la humanitat i rebrem amb especial satisfacció els avenços practicats en tots los rams de l'humà saber, deixant a part tota mena d'idees endarrerides, dèbils destorbs interposats en lo camí de la civilització. Som joves los que tenim a càrrec la publicació de *L'Avens* i amb la seguretat que aquest és lo camí que devem emprendre, correrem a passos agegantats, si ens és possible, envers la meta de nostres aspiracions.»⁶⁷

La revista va veure la llum en dues etapes ben diferents. La primera tingué una curta durada, del juliol de 1881 fins al desembre de 1884, i la segona, des del gener de 1889 fins al desembre de 1893.

Pel que fa a la presència de la literatura oral, hem extret d'aquesta revista gairebé 40 entrades diferents, entre les quals hi ha informació relacionada amb els diversos gèneres (llegendes, rondalles, costums, parèmies, cançons, balls i creences) i també amb la història de la literatura oral catalana (notícies, biografies, ressenyes). D'aquests materials relacionats amb la literatura oral, podem destacar l'article «Literatura oral catalana» (15 d'abril de 1884: 244-250), en què Cels Gomis dóna unes pautes per fer un bon treball de recollida de material folklòric i exposa un sistema de classificació per gèneres i temes.⁶⁸

De tots aquests materials, només s'ha tingut en compte per al corpus d'aquesta tesi un relat etiològic, que no forma part de l'índex internacional

⁶⁶ *L'Avens*, 3 de juliol de 1881: 1.

⁶⁷ *L'Avens*, 1 de gener de 1882: 1.

⁶⁸ Vegeu apartat 4.2.2.

de rondalles (Uther 2004). Es tracta d'una aportació d'Apel·les Mestres titulada «Los pardals».

La Barretina (1868; 1873) va ser una revista setmanal dirigida per Antoni Serra que es publicava a Barcelona. Va tenir dues èpoques diferents: la primera del 4 de gener del 1866 al 17 d'octubre d'aquest mateix any va arribar a un total de quaranta-tres números i la segona, amb només dos que van veure la llum els dies 9 i 16 de març de l'any 1873.

Pel que fa a la presència de la literatura oral, de la revista s'han extret més de cinquanta entrades relacionades amb els gèneres de l'acudit, de la cançó, de l'endevinalla i de la rondalla. De tots aquests materials, però, només un ha format part del corpus d'aquest treball: la rondalla religiosa, amb presència en l'índex internacional (Uther 2004) ATU 750A «Los tres desitjos».

El *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* (1878-1890) va ser la primera revista filla del moviment excursionista català. Va aparèixer mensualment a partir del 20 de novembre de 1878 i s'hi donaven notícies relacionades amb les juntes celebrades, excursions diverses, etc. A més, contenia treballs històrics, geogràfics, folklòrics, artístics, geològics, etc. ja que aprofitaven les excursions que feien per comentar qualsevol aspecte que s'observés.

El títol de la publicació es va veure modificat a partir del número 15, ja que des d'aquell moment passà a anomenar-se *Butlletí mensual de la Associació d'Excursions Catalana*. El seu director va ser Ramon Arabia i Solanas i entre els seus col·laboradors més destacats hi trobem hòmens com Carles Bosch de la Trinxeria, Joan Bru, Eudald Canibell, Pelegrí Casades, Josep Cortils, Josep Fiter, Cels Gomis, Francesc Maspons, Artur Osona, Àlvar Verdaguer, etc. La col·lecció completa del *Butlletí* està formada per dotze volums.

En el primer número de la revista, la redacció manifesta que «no fent patrimoni de nostres mires a determinades tendències; proposant-nos pura i senzillament estudiar tot lo que en sigui digne, venim avui a complir amb

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

altre dels medis que podríem portar a terme per a lo millor desenrotllament del nostre plan... la sortida del *Butlletí*». ⁶⁹ A més, afegeixen que «en les pàgines d'aquesta publicació, tindran cabuda tots los datos que puguin interessar a l'amador de la terra catalana, recollits en les expedicions, col·lectiva o bé individualment celebrades». ⁷⁰ La intenció d'aquesta entitat excursionista i, per tant, d'aquesta publicació no era altra que «procurar tant la conservació de ses joies arquitectòniques i la consideració de gloriosos records que reflecteixen passada grandesa, com l'aplicació i estudi dels procediments que puguin avui contribuir a son llustre». ⁷¹

La publicació estava estretament lligada a l'Associació d'Excursions Catalana que, l'any 1878, es desvinculà de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (entitat que pretenia estudiar les riqueses científiques, literàries i culturals de Catalunya a partir de sortides pel territori) i és per aquest motiu que creà la seua pròpia publicació. L'any 1890, però, el president de l'Associació, Francesc Ubach, és reuní amb el president de l'altra Associació, Francesc Maspons, per decidir fusionar-se de nou, sota l'aixopluc de la creació del Centre Excursionista de Catalunya, amb la seua corresponent publicació: el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*.

El *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* aporta gran quantitat de materials, concretament 241 entrades diferents, de les quals 68 fan referència a qüestions relacionades amb la literatura oral popular. La resta d'entrades són igualment molt interessants, ja que donen notícia sobre constitucions de juntes, assemblees, lectures, celebracions, vetllades literàries, conferències, publicacions, etc. Pel que fa a la literatura oral, s'hi han localitzat llegendes, cançons, tradicions, parèmies, tradicions explicatives i rondalles.

Del *Butlletí* s'han extret, per al corpus d'aquesta tesi, 8 entrades diferents: 7 rondalles catalogades i 1 relat etiològic no catalogat. Les rondalles catalogades són versions que corresponen a

- rondalles meravelloses [3]: ATU 332 «Lo pobre de mal cor», 408 «[L'amor de les tres taronges]» i 709 «La mala mare».

⁶⁹ *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana*, 20 de novembre de 1878: 1.

⁷⁰ *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana*, 20 de novembre de 1878: 1.

⁷¹ *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana*, 20 de novembre de 1878: 2.

Mònica Sales de la Cruz

- rondalles d'enginy [1]: ATU 879 «La Marieta».
 - rondalles de gegant beneit [1]: ATU 1060+1015 «[Tradicions de Cardó]».
 - contarelles [2]: ATU 1335A «[Pescar la lluna]» i ATU 1551 +1538 «[Porc o bou?]».
- El relat etiològic no catalogat es titula «[La dolça càrrega]».

Calendari Català (1865-1882) fou una publicació encapçalada per Francesc Pelai Briz i Fernández. L'objectiu principal de la revista, que apareixia una vegada a l'any, era la defensa de la llengua catalana amb la inclusió i participació d'escriptors de més enllà del Principat de Catalunya. Tal com exposen Tasis i Torrent (1966:92) Briz «per primer cop obrirà lloc, a les pàgines d'una publicació barcelonina, i d'una manera oberta i declarada, als escriptors en llengua catalana de més enllà del Principat», fent referència, evidentment, a escriptors mallorquins i valencians. Gràcies a aquest interès, *Calendari Català* recull aportacions d'autors de procedència diversa, que testimonien punts de vista diferents. Els escriptors habituals eren Josep d'Argullol, Antoni Aulèstia, Celestí Barallat, Antoni Careta, Josep Fiter, Francesc Maspons, Carles Pirozzini, Joaquim Riera, Conrad Roure, Àlvar Verdaguer, etc. A més, entre els col·laboradors hi havia Constantí Llombart, Tomàs Forteza, Artur Masriera, Mateu Obrador, Terenci Thos, Francesc Ubach i Jacint Verdaguer, entre d'altres. En alguns casos, també, i sobretot en els anys 1881 i 1882, la publicació rebia suport de col·laboradores erudites de l'època com Agnès Armengol, Margarida Caimari, Maria del Pilar Maspons (Maria de Bell-Iloch), Josepa Massanès, Dolors Monserdà, Victòria Peña i Joaquina Santamaria (Agnà de Valldaura).

Pel que fa al buidat de la revista, la base de dades conté 285 entrades, de les quals 253 estan relacionades amb la literatura oral. Així, hi trobem acudits, parèmies, tradicions, cançons, contarelles, llegendes i rondalles.

Calendari Català és la revista que més rondalles i contarelles ha aportat al corpus de material d'aquesta tesi. Concretament, estem parlant de 31 rondalles i contarelles catalogades, 30 rondalles i contarelles no catalogades i 4 rondalles catalogades al web RondCat dins del projecte de

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

catalogació dels relats sense correspondència a l'índex internacional Aarne/Thompson/Uther dirigit per Carme Oriol i Josep M. Pujol.

La distribució dels 31 materials catalogats és la següent:

- rondalles d'animals [1]: ATU 200 «La pau perduda».
- rondalla meravellosa [1]: ATU 563 «Favera».
- rondalles religioses [6]: ATU 756D* «Lo ferrer», ATU 773 «Los dos ocells», ATU 774K «La pregunta de sant Pere», ATU 830C «Aragonés», ATU 844 «La felicitat», ATU 879 «Lo claveller».
- contarelles [22]: 1215 «L'ase dut a vendre», 1333 «Faula», 1335A «Lo Mestre» i «La lluna pescada», 1349N* «Lo curandero», 1365A «Riu amunt», 1467A «L'escolà», 1525E «Posta», 1529 «Conversió», 1585 «Un consell ben aprofitat», 1617* «Doble vista d'un cego», 1626 «Los tres caçadors», 1678 «Lo dimoni de les dones», 1696 «Los tres barbes roges», 1698 «Los tres sords», 1698G «Lo berrat», 1807A «Si us plau per força», 1829+1347 «Lo Sant Crist», 1830 «Quan Déu vol de tot vent plou», 1862 «Lo practicant», 1889C «Coses de la naturalesa» i 1920 «[Les proeses del caçador]».
- rondalles formulístiques [1]: 2023 «La rateta».

La distribució del material no catalogat és:

- rondalles meravelloses [1]: «Lo capdell d'or».
- rondalles d'enginy [1]: «L'anell de la Verge».
- contarelles [28]: «Compliment», «Un per altre», «Enquitranament», «Tant per cent», «Tord o griva?», «Obediència», «Les terraires», «Lo pare nostre», «Bon calculista», «[L'advocat i el cansalader]», «Ni de l'un, ni de l'altre», «L'home agafat a la seva», «Ratonera», «Joc de paraules», «Una ceguera», «Mesura per mesura», «En Janot», «Los tres gallegos», «Los dos cirurgians», «Les tres respostes», «Lo frare llec», «[Burro i bisbe]», «Distingo», «Vade retro», «Lo dominico i el franciscà», «Lo pecador», «Joan de l'ós» i «Lo metge Pau».

La distribució del material catalogat al web RondCat és:

- rondalles: C-095 «Lo rellotge de sol», C-095 «Lo verdader amic» i «Caritat» i C-096 «La por».

La Campana de Gràcia (1870-1893) era un setmanari satíric, republicà i anticlerical que va veure la llum per primera el 8 de maig de 1870. El dirigiren, entre d'altres, Antoni Serra, Josep Roca, Prudenci Bertrana i Màrius Aguilar, i hi van col·laborar escriptors i polítics com ara Valentí Almirall, Gabriel Puig i Ferrer o Conrad Roure i els dibuixants Brunet, Costa (*Picaro!*), Mestres, Moliné, Opisso, Padró, Pellicer i Ynglada (Yda).

Va aconseguir arribar als tres mil números, ja que es va editar durant més de 64 anys (exactament van ser 3403 números, anomenats "batallades"). Va nàixer com a setmanari bilingüe (català-castellà), però al cap de vint-i-set números va deixar de ser-ho i s'emprava el català com a llengua única.

Pel que fa a l'aportació a la base de dades, hem recollit més de cinc-cents entrades, de les quals 495 fan referència a aspectes de literatura oral: acudits –majoritàriament–, endevinalles, cançons, parèmies, contarelles, etc.

Cal dir que tots els materials, 10 concretament, que han servit per alimentar el corpus de la tesi han estat contarelles. Aquest fet possiblement es deu a la intencionalitat de la revista, ja que la contarella reflecteix molt més el caràcter satíric i la burla. Les contarelles localitzades són, concretament, les que corresponen als següents números ATU: 1335A «[Treure la lluna del pou]», 1362A* «[Nou i nou, divuit]» i «[Tres per ella i tres per vós]», 1563* «[O si no...]» i «[Lo rellotge, o si no...]», 1588*** «[L'ataconador i el testament]», 1741 «[A lo menos una]», 1837 «[Lo miracle]» i 1920 «[L'embustero]». Curiosament, totes aquestes contarelles estaven publicades sota el mateix títol: «Cuentos», i això ens pot fer pensar que es tractava d'una secció que tenia la revista i en la qual s'explicaven arguments diversos en clau còmica.

Completa el corpus una contarella no catalogada anomenada «[Amb una sola paraula]».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

L'Esquella de la Torratxa (1872-1884) va ser una revista satírica, republicana i anticlerical que veia la llum un cop a la setmana. Es va fundar a Barcelona el dia 6 de maig de 1872 i duia per subtítol *Periòdich satírich, humorístic, il·lustrat i literari*. *L'Esquella de la Torratxa* va ser sense cap mena de dubte una de les publicacions satíriques catalanes més importants. Va tenir una durada considerable, ja que des del seu inici va arribar a editar més de tres mil números.

La revista tingué tres èpoques diferenciades. En la primera i segona no va arribar als quatre números. La tercera i definitiva embranzida fou al gener de 1879 i els editors recordaven als lectors que «la missió que ens guia principalment és agradar-los i fer-los passar un bon rato».⁷²

Pel que fa a la literatura oral, *l'Esquella* conté materials molt diversos que sumen més de 700 entrades a la base de dades del RBLPC. Hi trobem, com és d'esperar, molts acudits, però també costums, endevinalles i parèmies. De tots aquests materials, només dos han nodrit el corpus de rondalles i contarelles. Un dels dos és «[Fems i terra a la vegada]» una versió de la contarella que correspon al tipus ATU 1255. L'altre és una versió de la rondalla que correspon al tipus, catalogat al web RondCat, C-005 que es titula «[I com ha sigut?]»

L'Almanach de l'Esquella de la Torratxa (1889-1893) era una publicació estretament relacionada amb *L'Esquella de la Torratxa*, que ja hem descrit anteriorment.⁷³

L'Almanach consultat és de l'any 1889 i contenia materials diversos: caricatures i il·lustracions dels redactors i col·laboradors més destacats, i composicions en prosa i en vers. Ha proporcionat 8 entrades a la base de dades, 7 de les quals fan referència a materials relacionats amb la literatura oral popular (LOP). Hi hem localitzat dues versions de les contarelles ATU 1839A «Recepta asombrosa» i 1950 «Molles i engrunes».

⁷² *L'Esquella de la Torratxa*, 19 de gener de 1879: 1.

⁷³ Malgrat que les revistes es donen a conèixer per ordre alfabètic, s'ha ubicat aquí *l'Almanach* perquè és una publicació vinculada, com el mateix nom indica, a *l'Esquella de la Torratxa*.

La Gaceta de Barcelona (1853) era un diari publicat a Barcelona. Tot i que en aquesta tesi només fa referència a la presència de rondalles en revistes catalanes, s'ha tingut en compte aquest únic exemplar per la importància i la singularitat que té, ja que recull les primeres notícies sobre rondalles que publica el folklorista Manuel Milà i Fontanals en un article que porta per títol «Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña».

Així doncs, *La Gaceta* aporta al corpus un total d'11 resums argumentals de rondalles que són:

- rondalles meravelloses: ATU 327B «El hijo menor», 408 «Las tres taronjas del amor», 480 «Las dos niñas», 510A «La Cenicienta», 516 «El buen compañero», 610 «[Que són maçanes]» i 709 «La hermosa hijastra».
- rondalles religioses: ATU 780 «La caña del riu de Arenes».
- rondalles d'enginy: ATU 879 «[La senyoreta de sucre]», 910B «[Els tres consells]» i 923 «La hija menor».

Lo Gay Saber (1868-1869; 1878-1883) va ser una revista publicada a Barcelona per Francesc Pelai Briz i Fernández. Tenia relació amb els Jocs Florals, ja que se'l considerava el seu òrgan oficiós. Es presenta al públic lector amb les següents paraules: «Anem a arrodonir un pensament que dúiem de temps; lo *Calendari Català*, que quatre anys fa se publica, fou lo primer pas de nostra empresa, *Lo Gay Saber* és lo segon. No n'hi havia prou amb mostrar al poble, una sola vegada a l'any, los noms de sos poetes, no; era de tot punt precís fer-los-hi veure sovint, perquè coneixent-los a fons, arribés a poder distingir les bones lletres catalanes de les dolentes.»⁷⁴ La voluntat de *Lo Gay Saber* és la «protecció per tot lo català, vinga d'allí on vinga. Tot escriptor que en català escriga, trobarà les portes de *Lo Gay Saber* de bat a bat obertes. Qui vulga escriure en l'altra llengua, prou diaris té per omplir-hi planes. Som i volem ser catalans. I perquè ho som i ho volem ser, en català parlem. Allargar la mà als joves que de tot caire vingan, obrir un pas pels que als Jocs Florals vagin, oferir un lloc als que fora ja dels anys en què es combat

⁷⁴ *Lo Gay Saber*, 14 de març de 1868: 1.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

amb fe per una englantina, vulgan aplegar-se baix nostra bandera, és lo que ens proposem». ⁷⁵

La revista comptava amb un cos de redacció de vint-i-quatre persones i uns cinquanta-cinc col·laboradors. Tot això donava a *Lo Gay Saber* la qualitat d'una publicació preocupada per la llengua i la literatura catalanes. Alguns dels col·laboradors més destacats són: Antoni Careta, Maria del Pilar Maspons (Maria de Bell-lloch), Francesc Maspons, Joaquim Riera, Joaquina Santamaria (Agnà de Valldaura), etc.

Malauradament, després del número publicat el 10 de novembre de 1869, Briz va haver de suspendre la revista per circumstàncies polítiques no favorables (propiciades per l'aixecament espanyol de la Revolució de Setembre). S'adreçava al seu públic «en la confiança d'haver fet quelcom útil a la bona causa ciutadana, esperançant poder fer algun dia quelcom millor, ens despedim, doncs del públic.» ⁷⁶

Sortosament, l'any 1878, concretament l'1 de gener, el mateix director empenia de nou la tasca, amb la il·lusió i les ganes de poder continuar sense haver de parar. Durant cinc anys, *Lo Gay Saber* va sortir el dia 1 i el 15 de cada mes fins que el dia 15 de setembre de 1882 desaparegué, per continuar el dia 1 de febrer del 1883 de manera quinzenal. Aquests intents constants de fer sobreviure la revista van produir-se fins el dia 20 de maig d'aquell mateix any, quan, definitivament, deixà de publicar-se.

L'aportació de *Lo Gay Saber* a la base de dades és força notable, ja que s'han recollit més de cent seixanta entrades diferents. La majoria de tots aquests materials estan directament relacionats amb la literatura oral. Així, hi trobem llegendes, cançons, contarelles, tradicions, endevinalles, parèmies, rondalles, creences, etc. de diversa mena.

Pel que fa al corpus de rondalles i contarelles que han servit per a aquest treball, s'ha de dir que n'hem localitzat 11: 10 de catalogades a l'índex internacional (Uther 2004) i 1 de catalogada al web RondCat.

Les rondalles i les contarelles que tenen presència a l'índex internacional són:

- rondalles d'animals: ATU 56B «La merla»

⁷⁵ *Lo Gay Saber*, 14 de març de 1868: 1.

⁷⁶ *Lo Gay Saber*, 10 de novembre de 1869: 1.

- rondalles meravelloses: ATU 303 «Los tres fills», ATU 751E* «L'home dels arsos», ATU 779 «Lo viatger», ATU 844 «L'home feliç»
- contarelles: ATU 1626 «[El somni dels caçadors]», ATU 1655 «[L'home de la col]», ATU 1689 «[Crus o cuits?]»
- rondalles formulístiques: ATU 2022 «Lo poll i la pussa»

La rondalla catalogada en el marc del projecte de Rondalles Catalanes (RondCat) és C-004 «[El criat llaminer]».

La Gramalla (1870) va ser un setmanari de tipus popular editat a Barcelona, en català, durant uns mesos de l'any 1870 (del 14 de maig al 10 de setembre). Estava dirigit per Francesc Pelai Briz, fins al número 5, i, després, per Francesc Matheu. La publicació va aparèixer vinculada al grup catalanista 'La Jove Catalunya' a través del qual es pretenia difondre el català per totes les classes de la societat.

En l'editorial del primer número, s'explica la intencionalitat de la revista, ja que «malauradament, des que s'acabaren de publicar *La Pubilla* i *La Barretina*, i darrerament *Lo Sometent* i *Lo Gay Saber*, Barcelona és estada òrfena de diaris que fessin acostumar el poble català a escriure i llegir en sa pròpia llengua, i a fer-li conèixer sa història i els fets dels seus passats».⁷⁷

Les seccions principals de què constava eren el santoral i la crònica «Bons records», sobre la vida literària de l'any transcorregut. Hi tenia col·laboradors com: Marià Aguiló, Pere Aldavert, Simó Alsina, Àngel Guimerà, Dolors Monserdà, Josep Roca o Francesc Ubach, entre d'altres.

Pel que fa a la literatura popular, hem localitzat un conjunt de disset entrades entre les quals hi ha acudits, endevinalles, cançons i la rondalla ATU 311B* «[Canta sarró!]», que forma part del corpus analitzat en aquesta tesi.

La Il·lustració Catalana (1880-1893) va aparèixer amb la intenció de mantenir viu l'esperit de la Renaixença i l'esperit catalanista. Com recull el mateix títol, era una revista il·lustrada dirigida per Josep Franquesa i Gomis –en una primera etapa– que s'editava, en català, a Barcelona entre el 1880 i

⁷⁷ *La Gramalla*, 14 de maig de 1870: 1.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

el 1894. A l'inici es publicava cada deu dies, però a partir de l'any 1882 es va començar a fer quinzenalment.

L'editor, Carles Sampons i Carbó, s'adreçava als lectors, en el primer número, i els deia que «dotar a Barcelona d'una *Il·lustració* que dongui una idea clara del moviment artístic, literari i científic de Catalunya és lo mòbil que ens ha inspirat la publicació del present periòdic al quèensem consagrar-hi nostres esforços, nostra activitat i fins nostra fortuna». ⁷⁸

A més tenien clar que la revista era:

«una crònica contemporània dels fets més importants de Catalunya, una revista literària redactada per literats acreditadíssims, una *Il·lustració* que s'honorarà principalment amb les obres dels més eminents dibuixants i escriptors de nostra terra, i on a la vegada que es presti tribut a aqueixes manifestacions artístiques se'n rendeixin així mateix al grau d'abans que es troben los coneixements científics, a qual adquisició hi ha consagrats també tants catalans il·lustres, que sols en l'armonios maridatge de l'Art i la Ciència podem concebre nosaltres lo progrés intel·lectual dels pobles... Relatarem los fets amb la més completa ingenuïtat, fugirem de les polèmiques polítiques i filosòfiques tan profitoses quan se poden sostenir en lo terreno dels principis.» ⁷⁹

La revista va aconseguir, al llarg dels seus catorze anys de vida, la col·laboració d'escriptors de renom com: Marià Aguiló, Celestí Barallat, Francesc Pelai Briz, Maria del Pilar Maspons (Maria de Bell-lloch), Pau Bertran i Bros, Antoni Careta, Eudald Canibell, Sebastià Farnés, Jacint Laporta, Artur Masriera, Francesc Matheu, Dolors Monserdà, Eduard Tàmaro o Jacint Vedaguer, entre d'altres.

Després d'haver analitzat la revista, hem obtingut 73 entrades diferents, de les quals 26 estan relacionades amb la literatura oral. Hi hem trobat llegendes, parèmies, cançons, contarelles, mimologismes i rondalles. De tots aquests materials, només dues rondalles meravelloses formen part del corpus analitzat en aquesta tesi. Totes dues tenen presència a l'índex internacional de rondalles (Uther 2004); són una versió d'ATU 303 «Los tres fills del rei» i una d'ATU 332 «[Lo carboner i la mort]».

⁷⁸ *La Il·lustració Catalana*, 10 de juliol de 1880: 1.

⁷⁹ *La Il·lustració Catalana*, 10 de juliol de 1880: 1.

La Pubilla (1867-1868) va ser una revista republicana i catalanista publicada a Barcelona com a continuació de la desapareguda *La Rambla*.⁸⁰ Veié la llum el dia 9 de juny de 1867. Sortia amb la intenció de fer referència a temes barcelonins, des d'una posició clarament catalana, i pretenia parlar de qualsevol tema sense haver d'incomodar ningú. A partir de l'11 d'octubre del 1868 deixà de titular-se així per recuperar el nom primigeni: *La Rambla*, que continuava amb els mateixos ideals expressats fins al moment.

La contribució d'aquesta revista al corpus del RBLP és força considerable, ja que s'han recollit més de cent noranta entrades, dedicades majoritàriament a difondre cançons, endevinalles i acudits.

Pel que fa al corpus de rondalles, hem de dir que de *La Pubilla* s'ha extret una versió del tipus ATU 450 anomenada «Los set germans» i una versió d'una rondalla d'enginy no catalogada titulada «Un criat astut».

La Rena(i)xensa (1871-1875; 1876-1893) fou una publicació quinzenal –i a partir del 1881 mensual– que va aparèixer a Barcelona l'1 de febrer de 1871 per iniciativa de Pere Aldavert, que n'era el propietari juntament amb lu Bosch i Xavier Tobella, ajudat per Àngel Guimerà i Francesc Matheu, que fou el seu primer director.⁸¹

Va nàixer com a revista de literatura, ciències i arts, tot i que, malgrat les seues declaracions expressades d'apoliticisme, contenia articles marcadament polítics vinculats directament al fet català. Aquesta tendència va provocar que se suspengués la publicació durant sis mesos del 1878. En aquell precís moment, per no deixar d'aparèixer, va ser substituïda per l'únic número de la *Revista Catalana de Literatura, Ciències i Arts*, un volum –de més de 300 pàgines– de *Lo Renaixement* i per cinc números d'una nova publicació d'aquest mateix títol.

L'any 1879, Aldavert i Guimerà van transformar la seua publicació en diari. El primer número va sortir l'1 de gener de 1881, però la revista va continuar –de manera mensual– encara tot aquest any i va passar finalment a

⁸⁰ *La Rambla*, apareguda a Barcelona al gener de 1867, va haver de suspendre la seua activitat per haver publicat un article que disgustà enormement el comte de Cheste, home influent de l'època. Estava dirigida per Conrad Roure.

⁸¹ El primer nom de la revista fou *La Renaxensa*, tot i que a partir del 1876 passà a escriure's *La Renaixensa* després d'una modificació de l'ortografia, sense tenir en compte la nova tendència gramatical que imposava la «ç».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

suplement literari del diari (1882-1903). Els encarregats de *La Rena(i)xensa* aspiraven «que el nostre diari sia, en la premsa periòdica, el que les associacions catalanistes de tota mena en la vida corporativa de Catalunya: motiu de mútua coneixença, ocasió d'oblidar diferències relativament insignificants, garantia d'estimació que s'arrela amb el tracte i es dignifica en realitzar, els associats, els actes tan meritoris com favorables a tots ells...» (Torrent 1969: 14).

La publicació va intentar mantenir-se sempre neutral en temes polítics, però tenia una relació molt estreta amb la Lliga de Catalunya i, a més, va convertir-se, a partir del 1892, en òrgan oficiós d'Unió Catalanista. Per la seua postura davant la crisi de Cuba va ser suspesa el 12 de maig de 1897 i aparegué llavors a Reus, com a suplement del diari *Lo Somatent*, però poc temps després a l'octubre del mateix any, va renàixer de nou a Barcelona. La creació de la Lliga Regionalista (1901) i del seu òrgan periodístic *La Veu de Catalunya* van ser motiu d'una forta davallada del diari. El nou director Domènec Martí i Julià (1904-05), una vegada retirats Guimerà i Aldavet, no va poder aguantar aquesta nova situació i per aquest motiu, el 9 de maig de 1905, n'aparegué l'últim número. Amb una llarguíssima i brillant llista de redactors i col·laboradors, va mantenir sempre un especial interès vers la literatura catalana i fou en conjunt una de les publicacions més destacades de l'època.

Pel que fa a la literatura oral, s'hi ha trobat publicades tradicions, cançons, llegendes, parèmies, festes, costums i alguna rondalla. D'entre tots aquests materials, només vuit han servit per nodrir el corpus de rondalles d'aquesta tesi: set amb presència a l'índex internacional (Uther 2004) i una sense. Són:

- rondalles meravelloses: 302 «[El germà i les germanes]», 408 «Les tres taronges de l'amor».
- rondalles d'enginy: 875 «Lo de na Fustots», 889 «Lo Bou Roig» i 982 «L'avi Rabassa».
- contarelles: 1529 «Qui no et conegui que et compri».
- rondalles formulístiques: 2032 «[El bec del cucut]».

Un Tros de Paper (1865-1866) va ser una publicació periòdica catalana que tenia un alt component satíric. Va aparèixer de manera quinzenal, però al poc temps va passar a ser setmanal. El seu director va ser Albert Llanas i va tenir una durada d'un any i cinc mesos: del 16 d'abril de 1865 al 16 de setembre de 1866.

A través de la sàtira i de la ironia reflectia la vida de la societat de finals del segle XIX, sobretot l'afincada a la ciutat de Barcelona. Així, la revista plasmava els costums, les modes i els esdeveniments importants.

L'editorial de la revista, publicada el 16 d'abril de 1865, diu, entre d'altres coses, que «l'objecte d'aqueix tros de paper es distreure els que llegescan. Podrà ser també que fins arribi a fer riure, però d'això no responem. Per riure, més hi pot la predisposició del que llegeix que els xistes del que escriu».⁸² A més, afegeix: «lo nostre periòdic sortirà cada vegada que serà ple; los que el fem, tenim altra feina i no volem que escriure ens faça perdre el llegir, ni tampoc enganyar el públic omplint lo periòdic de qualsevol cosa».⁸³

Pel que fa a la literatura oral, de la revista s'han extret més de 180 entrades, entre les quals hi ha acudits, majoritàriament, tradicions, parèmies i costums. D'aquest gruix, només podem traslladar al nostre corpus una única rondalla, que correspon al tipus C-096 «Lo còlera».

4.2.2 Els materials i els gèneres

Pel que fa als materials recollits al llarg del buidat sistemàtic de revistes, s'ha de dir, primerament, que és molt nombrós. Encara que per a aquest treball només es tinga en compte la rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX, val la pena poder veure, encara que siga de manera resumida, la tipologia de materials que inclou la premsa d'aquests anys. Així, a més, queda reflectida la magnitud del projecte al qual ens hem referit ja en diverses ocasions: el Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana [RBLPC].

⁸² *Un Tros de Paper*, 16 d'abril de 1865: 1.

⁸³ *Un Tros de Paper*, 16 d'abril de 1865: 1.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Abans de fer referència als gèneres, des de l'òptica actual, val la pena veure, al detall, l'article que Cels Gomis publicà el dia 15 d'abril de 1884, al qual ens hem referit en l'acabament de l'apartat 4.1, que porta per títol «Lliteratura oral catalana». Aquest article inclou una classificació de gèneres i, per tant, suposa un pas important cap a la sistematització de la literatura oral a finals del segle XIX. Malgrat que aquesta opció de classificació està ja superada, s'ha tingut en compte perquè és l'única que s'ha localitzat en l'anàlisi del corpus de revistes buidades per dur a terme aquest treball i, per tant, s'ajusta a l'època estudiada.

Vegem el contingut de la classificació: (Gomis 1884: 244-250)

I TRADICIONS

- A. Tradicions mitològiques
 - a. Llegendes de caràcter mitològic.
 - b. Adoració dels astres.
 - c. id. de les forces de la naturalesa.
 - d. Adoració dels animals.
 - e. id. de les plantes.
 - f. id. de les pedres i metalls.
- B. Tradicions religioses
 - a. Sobre Déu, la Verge i els sants.
 - b. Sobre fundació d'esglésies, ermites i convents.
 - c. Sobre objectes de culte catòlic.
 - d. Sobre institució de festes votives.
 - e. Sobre el diable.
- C. Tradicions històriques
 - a. Fets anteriors a la Reconquesta.
 - b. Reconquesta. Guerres de moros i cristians.
 - c. Des de la Reconquesta fins a la unió de les corones d'Aragó i Castella.
 - d. Sobre el moviment separatista de Catalunya en temps de Felip IV.
 - e. Gerra de Successió.
 - f. Guerra de l'any VIII.
 - g. Guerra dels set anys.
 - h. Trabucaires. -Jamància. -Matinés.
 - i. Darrera guerra civil.
- D. Tradicions locals.
 - a. Sobre noms o fundació de poblacions.
 - b. Sobre noms d'accidents topogràfics.

II SERS FABULOSOS

- a. Personatges fabulosos i legendaris.
- b. Gegants.
- c. Dones d'aigua.
- d. Encantats.
- e. Follets.
- f. Animals fabulosos.
- g. Aparicions.

III

CIÈNCIES OCULTES

- a. Esperitats.
- b. Bruixes i bruixots.
- c. Encortadores.
- d. Endevinaires.
- e. Curadors de gràcia.

IV CIÈNCIES NATURALS

- A. Astronomia
 - a. Lo sol.
 - b. La lluna.
 - c. Estrelles, planetes i cometes.
- B. Meteorologia
 - a. Modes de fer pronòstics.
 - b. Meteorologia topogràfica.
 - c. Pluja.
 - d. Vent.
 - e. Fred i calor.
 - f. Temporals i pedregades.
 - g. Meteorologia agrícola.
- C. Zoologia
 - a. Mamífers. 1.er domèstics. / 2.^{on} silvestres.
 - b. Aus. 1.er casolans. / 2.^{on} de bosc.
 - c. Rèptils.
 - d. Peixos.
 - e. Mariscos.
 - f. Insectes.
- D. Botànica
 - a. Nomenclatura popular de les plantes.
 - b. Dites, preocupacions i follies sobre les mateixes.

V AGRICULTURA

Pràctiques, dites i preocupacions sobre la mateixa.

VI MEDICINA

- a. Pràctiques medicinals supersticioses.
- b. Remeis casolans.
- c. Higiene privada.

VII GEOGRAFIA TRADICIONAL

- a. Antiques encontrades catalanes i llurs subdivisions.
- b. Pobles que formaven aquestes encontrades.
- c. Pobles desapareguts.
- d. Noms dels accidents topogràfics de cada localitat, així hidrogràfics com orogràfics.
- e. Noms dels masos, masies, cases de pagès pertanyents a cada terme municipal.
- f. Dictats tòpics.
- g. Motius dels pobles. Origen d'aquests motius.

VIII PARTICULARITATS DEL LLENGUATGE

- a. Vocabulari de paraules especials de cada localitat.
- b. Diferències de pronunciació.
- c. id. de terminació.
- d. Diferències d'accent.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- e. Girs de frases.
- f. Modismes locals.

IX COSTUMS

- A. Religioses
 - a. Bateigs.
 - b. Casaments.
 - c. Enterros i honres.
 - d. Festes, professions, etc.
 - e. Aplecs.
 - f. Rogatives.
 - g. Festes anyals.
- B. Socials
 - a. Festes majors, festes de barri i festes de carrer.
 - b. Fires i mercats.
 - c. Albades, serenates i caramelles.
 - d. Diverses.
- C. Privades
 - a. Festeigs.
 - b. Casaments.
 - c. Embarassos i parts.
 - d. Naixements.
 - e. Dinars.
 - f. Vetllades.
 - g. Festes anyals.
 - h. Malalties i morts.

X JOCOS POPULARS

- A. De la infantesa
 - a. Jocs gimnàstics.
 - b. Jocs intel·lectuals.
- B. De adults
 - a. Jocs gimnàstics.
 - b. Jocs intel·lectuals.

XI RONDALLES

- a. Rondalles meravelloses.
- b. id. morals.
- c. Rondalles per a riure.

XII MÚSICA I POESIA

- a. Cançons infantils.
- b. id. religioses.
- c. id. Llegendàries i cavalleresques.
- d. id. històriques.
- e. id. polítiques.
- f. Cançons de lladres i assassins.
- g. id. amoroses.
- h. id. de costums.
- i. id. burlesques.
- j. Corrandes, ballets i follies.

XIII AFORÍSTICA GENERAL

Aforismes més usats en cada localitat.

XIV
PREOCUPACIONS

Les particulars a cada localitat.

L'article pretén ser una aproximació a la complexa tasca de recollida de materials propis de la tradició en general, ja que s'hi engloben des de materials propis de l'etnografia (folklore en sentit ampli), fins a materials propis de l'etnopoètica (folklore en sentit estricte). Com veiem, la classificació que fa de les rondalles, apartat XI, és, encara, molt simple, ja que preveu tres grups genèrics: meravelloses, morals i per a riure.

A banda de l'intent de sistematització, en aquest article Gomis descriu, a grans trets, les dificultats amb què es pot trobar qualsevol quan vol apropar-se a aquest camp, sobretot pel que fa als informants, ja que, segons ell, el pagès és «desconfiat per naturalesa», les criatures són «més esquerpes que es pot imaginar un» i les noies fadrines, tot i que tenen «una pila de pràctiques per a saber quan se casaran i si un jove les estima o no; [...] gran aplec de follies amoroses o burlesques; un sens fi de modismes» no és fàcil que les expliquen –i encara menys a un desconegut. D'altra banda, però, lloa la facilitat d'entendre's amb les dones més grans ja que argumenta que «aquestes us deixaran escoltar les cançons amb què acompanyen lo moviment de gronxar [...], no posaran cap reparo en explicar-vos los mil i un remeis casolans [...] i [...] podreu treure d'elles la revelació de totes llurs supersticions».

Avui dia, però, aquestes classificacions presentades estan superades i les actuals, algunes de les quals parteixen del treball de la folklorista Heda Jason (1977) com la que sistematitza Carme Oriol (2002), presenten taxonomies més modernes. De tota manera, com que el corpus de material treballat pertany al segle XIX, s'ha hagut de fer una adaptació (tant per al projecte del RPBLC com per a aquesta tesi) de la terminologia antiga a la terminologia moderna (acudits: 'xistes', 'esquellots' / rondalla: 'cuento', 'qüento' / parèmia: 'dita', 'aforisme', 'màxima' / mimologisme: 'llenguatge dels ocells').

A principis del segle XX, per exemple, Serra i Pagès va parlar també sobre aquest tema de la classificació de materials en el primer número de la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

revista *Arxiu de Tradicions Populars* (maig de 1928), en un article que porta per títol «El domini del Folklore» i que recull diferents possibilitats de classificació relacionats amb la literatura oral i el folklore que havien publicat autors com R. F. Kandl (1903), Paul Sébillot (1913), Hoffmann-Krayer (1917-1919) o Cels Gomis (1912), així com també organismes com la Folklore Society de Londres (1913). A més, Serra i Pagès fa la seua contribució, que és la que utilitzà als cursos que impartia de folklore, i parla de: demofilologia (literatura oral), etologia (costums) i pistologia (creences i supersticions), amb els corresponents subapartats. Acaba l'article amb les paraules següents:

«Qualsevol classificació és bona, mentres agrupi tots els elements propis del Folklore, i no ha de fer por si algun cop s'invadeixen altres terrenys. La meteorologia té molts punts de contacte amb l'astronomia: l'agricultura, amb la química, la història natural, la tecnologia, etc.; la geografia, amb la geologia, la biologia, l'etnografia, la política i moltes altres disciplines, i, no obstant, no es podria pas posar en dubte que tenen llurs característiques pròpies.» (Serra i Boldú 1928: 10)

Durant tota la fase de treball per al projecte del RBLPC, els gèneres de la literatura oral –acudits, cançons, contarelles, enigmes, llegendes, mimologismes, parèmies, relats etiològics, rondalles i tradicions– van ser objecte d'especial interès per a tots els membres de l'equip investigador, ja que localitzar aquests materials era fonamental per nodrir la base de dades que serviria per sistematitzar el corpus del projecte. A més, com ja s'ha esmentat en l'apartat 4.2, també eren d'especial interès les notícies relacionades amb la història del folklore i el folklore en general –en sentit ampli–, així com aspectes vinculats a la literatura –en relació directa amb el folklore– o a l'etnomusicologia.

Aquest llistat de gèneres etnopoètics és el que es va incloure en el disseny de la base de dades del RBLPC, dins la categoria d'anàlisi LOP –Literatura Oral Popular–, tal com s'ha mostrat en l'apartat 3.1.1.

4.2.2.1 L'acudit

L'acudit, gènere en expansió, fa referència de manera còmica i sintètica a un únic esdeveniment, sovint de la vida quotidiana. Tal com explica Carme Oriol, els acudits «poden ser innocents o tendenciosos. Són innocents quan tenen una finalitat en ells mateixos [...] i són tendenciosos quan tenen una intenció determinada» (Oriol 2002: 87).

Aquest gènere ocupa, com era d'esperar, algunes pàgines de la premsa catalana del moment. La sàtira, important en l'època, queda evidenciada, majoritàriament en revistes com *La Campana de Gràcia* (en una secció anomenada «Cuentos»), *L'Esquella de la Torratxa* (de vegades sota el títol «Esquellots»), *La Barretina*, *La Pubilla*, *Calendari Català* o *Un tros de paper* (sota el títol de «Símils»), ja que publiquen gran quantitat d'aquests relats breus en clau d'humor. La base de dades conté més de nou-centes entrades que referencien el terme 'acudit' –en premsa de territori català– i això dóna fe de l'interès per allò còmic. En la majoria dels casos, els acudits localitzats no apareixen signats ni recollits per cap autor determinat, sinó que hem de considerar-los anònims i, per tant, recollir-los com a *s.n.* [sense nom].

4.2.2.2 La cançó

Sota el terme 'cançó', es recullen diferents tipus de materials que inclouen la cançó llarga o narrativa (com la balada), la cançó curta (corranda, follia o glosa) i la cantarella (que aplega les composicions de rima i mètrica irregular tan característiques del folklore infantil).

Se n'han localitzat en totes les revistes analitzades, on trobem articles que presenten estudis relacionats amb aquest gènere,⁸⁴ cançons amb versions, notacions musicals i, en algun cas, indicacions dels balls que acompanyaven la peça. La base de dades del projecte del RBLPC conté més de cent cinquanta entrades entre les quals hi trobem cançons amoroses, festives, polítiques, de bressol, de Nadal, etc. En alguns casos, aquestes cançons van acompanyades de notació musical, per poder transmetre així, a més a més de la lletra, la tonada.

⁸⁴ Un exemple és l' article de Joaquim Maria Bartrina publicat el dia 6 d'agost de 1871 a la revista *El Eco del Centro de Lectura de Reus*, sota el títol "La música popular", p. 1-2.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.2.2.3 La contarella⁸⁵

Seguint Oriol (2002), la contarella és un relat còmic format per un únic episodi. En l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), es recullen entre els números ATU 1200 i 1999. Hi ha diferents tipus de contarelles: la bertranada (protagonitzada per un col·lectiu de beneïts que desconeix les lleis més elementals del funcionament de la realitat), la contarella de beneïts (protagonitzada per un beneït que viu en un món de gent intel·ligent), la facècia (on trobem la confrontació del personatge 'murri' i de la 'víctima') i la contarella de mentides (protagonitzada per personatges que competeixen per dir la mentida més grossa).

La base de dades del RBLPC recull més de quatre-centes entrades de contarelles. Algunes de les localitzades en revistes publicades a Catalunya formen part del corpus de materials editats per a aquesta tesi. Trobem contarelles en el corpus catalogat i en el corpus no catalogat.

4.2.2.4 L'enigma

L'etiqueta d'enigma inclou els diversos tipus de fórmula enigmística, amb un predomini clar de les endevinalles. Trobem endevinalles a *L'Esquella de la Torratxa* i a *La Gramalla o Un tros de paper*. Per la presència que tenen, podem deduir que era un gènere que en aquesta època tenia prou vitalitat, tal com ho testimonia l'article de Francesc Maspons, publicat el 15 de març de 1878 a la revista *Lo Gay Saber*, anomenat «Endevinalles populars franceses». En aquest article, l'autor exposa extensament les endevinalles franceses, però les compara contínuament amb les catalanes.⁸⁶

4.2.2.5 La llegenda

Tal com exposa Oriol (2002), la llegenda narra, amb aparença creïble, fets extraordinaris que tenen cabuda en el sistema de creences de la

⁸⁵ La presència d'aquest gènere en la premsa catalana de l'època serà tractada de manera autònoma als apartats 4.4.1.1, 4.4.1.2, 4.6 i 4.7 ja que aquest corpus de material forma part de l'eix temàtic central de la tesi que es presenta.

⁸⁶ *Lo Gay Saber* (15 de març de 1878): 81-86.

comunitat que els explica. La presència d'aquest gènere a la premsa catalana del segle XIX és també prou significativa, ja que a la base de dades del RBLPC en trobem més de cent.

La majoria de les llegendes localitzades estan signades per les persones que les publiquen. Hi trobem erudits com: Celestí Barallat, Francesc Pelai Briz, Antoni Careta, Josep Coroleu, Sebastià Farnés, Francesc Fayos, Tomàs Forteza, Cels Gomis, Jacint Laporta, Francesc Maspons, Maria del Pilar Maspons (Maria de Bell-Iloch), Artur Masriera, Joaquim Riera, Joaquina Santamaria (Agnà de Valldaura), Eduard Tàmaro o Francesc Ubach.

Després de l'anàlisi d'aquest corpus, es pot observar que n'hi ha de temàtica molt diversa. L'amor, la mort, els sants, els espectres, les ànimes, les bruixes, els càstigs, etc. protagonitzen, principalment, les narracions relacionades amb aquest gènere, publicades en gairebé totes les revistes analitzades. Curiosament, es pot afegir que hi ha certes llegendes que es repeteixen, com per exemple la protagonitzada pel cavaller Sant Jordi (se'n recullen tres versions, una de Francesc Maspons, una de Pilar Maspons i una d'Eduard Tàmaro).⁸⁷

4.2.2.6 El mimologisme

El mimologisme «consisteix a dotar de sentit els crits dels ocells o altres sorolls no lingüístics mitjançant la construcció d'un discurs lingüístic imitatiu basat en la manipulació dels trets suprasegmentals (accent, durada, entonació)» (Oriol 2002: 102). Aquest gènere té molt poca presència a la premsa catalana del segle XIX. Curiosament, només hi ha un article que fa referència a aquest gènere: «Lo llenguatge dels ocells», publicat per Sebastià Farnés a *La Il·lustració Catalana* (1884),⁸⁸ en què trobem, per exemple, el missatge del pardal: «gira't i tomba't. Gira't i jeu»; el del còbit o 'culblanc': «cava, cava terrassà / cava, cava, sense vi»; el del gall: «qui em farà el foc?», o el del perdigot –quan busca la perdiu–: «què t'ets fet? Què t'ets fet?».

⁸⁷ La primera, cronològicament parlant, va aparèixer de la mà de Francesc Maspons a *Calendari Català* l'any 1869; la segona i la tercera, a *La Il·lustració Catalana* els anys 1880 i 1881 de la mà de Pilar Maspons i d'Eduard Tàmaro, respectivament.

⁸⁸ *La Il·lustració Catalana* (30 de juny de 1884): 179-182.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.2.2.7 La parèmia

La parèmia és, tal com explica Oriol (2002), una unitat fraseològica amb poca possibilitat de variació que es produeix en el si d'una conversa amb la finalitat d'exemplificar de manera sintètica i metafòrica un determinat pensament o punt de vista sobre un tema.

Molts són els autors i moltes les revistes que recullen en les seues pàgines parèmies de temàtica diversa (anomenades ditxos –en revistes com *L'Almanach de l'Esquella de la Torratxa*–, proverbis –*La Il·lustració Catalana*, *La Pubilla* o *L'Avens*–, refrans –en publicacions com *La Campana de Gràcia*, *La Il·lustració Catalana*, *Lo Gay Saber* o *Un tros de paper*–, modismes –*Lo Gay Saber* o *Un Tros de Paper*– o aforismes –en revistes com *La Pubilla*, *Lo Gay Saber* o *La Renaxensa*–). Hem de dir, però, que les parèmies principalment es localitzen a les revistes *La Campana de Gràcia* i *Calendari Català*. A més, hi ha dos articles que en recullen, entre els dos, set-centes aproximadament. Aquests articles són «400 aforismes catalans», publicat per Carles Bosch de la Trinxeria,⁸⁹ i «Trescents ditxos catalans», publicat per Josep Coroleu.⁹⁰

4.2.2.8 El relat etiològic

El relat etiològic és un gènere que té la finalitat d'explicar l'origen d'una característica del nostre món. Té poca presència en la premsa catalana d'aquest segle, però se n'ha recollit algun que s'ha classificat entre el corpus de rondalles no catalogades –precisament com una subcategoria amb aquesta denominació.⁹¹ La majoria de manifestacions d'aquest gènere, recollides a la premsa catalana de l'època, tenen un alt component literari, i, per tant, han estat considerades literatura (i no literatura oral).

⁸⁹ *La Rena(i)xensa*, 1890: 193-201. Aquest article comenta cent dues parèmies de l'obra *Quatre cents aforismes catalans* de l'escriptor Joan Carles Amat (1847).

⁹⁰ *Almanach de l'Esquella de la Torratxa*, 1890: 185-192.

⁹¹ Vegeu apartat 4.7.

4.2.2.9 La rondalla⁹²

La rondalla és «un dels grans gèneres de la narrativa folklòrica. [...] es caracteritza per explicar fets imaginaris que tant els narradors com les seves audiències perceben com a no creïbles» (Oriol 2006: 15). Els subgèneres són: rondalla d'animals (ATU 1-299), rondalla meravellosa (ATU 300-749), rondalla religiosa (ATU 750-849), rondalla d'enginy (ATU 850-999), rondalla de gegant beneït (ATU 1000-1199) i la rondalla formulística (ATU 2000-2399). Cadascun d'aquests subgèneres té unes característiques específiques pel que fa a aspectes formals, de contingut i funcionals.

La presència de la rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX és molt rellevant i és per aquest motiu que s'ha volgut dedicar un ampli estudi a aquest gènere per donar a conèixer els materials publicats.

4.2.2.10 La tradició

Les tradicions, també presents, recullen informació de diverses comarques del Principat de Catalunya, majoritàriament de l'Alt Empordà, el Baix Llobregat, el Barcelonès, les Garrigues, el Maresme, el Priorat, el Ripollès, Osona, la Selva i el Vallès Oriental. Aquestes tradicions fan referència a indrets geogràfics particulars, persones, amors, etc. En molts casos, estan directament relacionades amb les excursions que duïen a terme els membres de les associacions excursionistes de Catalunya. Així, les publicacions que apareixen com a conseqüència de la creació d'aquestes entitats recullen moltes mostres de tradicions perquè en relatar la crònica d'una visita o excursió expliquen les anècdotes dels llocs visitats que de vegades inclouen coves, roques, valls, rius, etc. És molt fàcil, doncs, localitzar tradicions en aquests tipus d'indrets que tenen tendència a ser nucli de relats propis del món oral. La base de dades del RBLPC conté,

⁹² La presència de la rondalla en la premsa catalana de l'època serà tractada de manera autònoma als apartats 4.4.1.1, 4.4.1.2, 4.4.1.3, 4.6, 4.7, 4.8, ja que l'estudi aquest gènere és l'eix temàtic central de la tesi que es presenta.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

aproximadament, una cinquantena de materials relacionats amb aquest gènere de la literatura oral.

Després de donar a conèixer els diferents gèneres que es veuen representats en el corpus de revistes analitzat, es pot extreure una afirmació clara: moltes revistes i molta diversitat de materials.

Des de la primera aportació feta per Manuel Milà i Fontanals a *La Gaceta de Barcelona*,⁹³ (desembre de 1853) anomenada «Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña», fins als cinc acudits que publica un autor anònim a *La Campana de Gràcia* el 30 de desembre de 1893,⁹⁴ hi ha una presència contínua de relats diversos (rondalles, llegendes, acudits, endevinalles, etc.), de notícies, d'esdeveniments o d'estudiosos relacionats, directament o indirecta, amb aquesta àrea relacionada amb l'oralitat.

Abans d'acabar aquest apartat sobre els materials publicats, val la pena plantejar el tema de la terminologia emprada al llarg d'aquest segle. Ja hem apuntat que la classificació de gèneres que s'ha fet servir és, en comparació, molt moderna i això es posa de manifest quan s'analitzen les heterogènies formes de referir-se a un mateix tipus de material. Si, actualment, el tema dels gèneres de la literatura oral encara és un debat profund, es pot imaginar que al segle XIX també hi havia problemes per detallar què era cada material que recollien i quina 'etiqueta' s'havia d'assignar en cada situació. En el cas de les rondalles, normalment solen aparèixer sota la denominació actual, però en alguns casos el terme utilitzat ha estat el de 'cuento popular', 'cuento infantil' o fins i tot 'qüento'. El gènere més conflictiu, quant a denominació, és la parèmia perquè apareix recollida amb noms com adagis, aforismes, ditxos, màximes, modismes, proverbis, refranys (o refrans) o xarcarrillos.⁹⁵ Per veure'n algun exemple, podem fer referència a quatre entrades de la base de dades:

⁹³ *La Gaceta de Barcelona* núm. 203 (20-12-1853); núm. 206 (23-12-1853).

⁹⁴ *La Campana de Gràcia* (30 de desembre de 1893): 4.

⁹⁵ Tal com explica Maria Conca, després d'exposar una classificació taxonòmica, «en definitiva, refrany, proverbí, parèmia, adagi, sentència, apotegma, axioma, màxima, aforisme, dita –es tracta de veure el caràcter proverbial de les sentències que s'integren sota la diversitat d'accepcions– són expressions populars on es troba condensada l'experiència d'un poble, la manera de veure el món, la lluita per la riquesa de la llengua, l'enginy, l'humor; són la veu col·lectiva de generacions i generacions que volen comunicar als seus fills l'aprenentatge que han fet de la vida» (Conca 1990: 58).

Mònica Sales de la Cruz

- «Trescents ditxos cataláns», publicat per Josep Coroleu a l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (1890: 185-192)
- «Maximas», publicat per Josep Servat a *La Pubilla: semmanari catalá* (7 de juliol de 1867: 4)
- «Refrans y modismes locals», publicat per Enric Claudi Girbal a *Lo Gay Saber* (1 de maig de 1878: 139-131 / 1 de juny de 1878: 161-164)
- «400 aforismes catalans» de Carles Bosch de la Trinxeria a *La Rena(i)xensa* (1890: 193-201)

La fixació de la terminologia ha estat i és una tasca difícil i això dona lloc a possibles confusions o possibles denominacions diverses per a un mateix gènere de la literatura oral. Aquesta qüestió no està encara solucionada, ja que actualment continua havent-hi problemes a l'hora d'adjudicar 'etiquetes' als materials recollits, ja siga per la poca distància que, de vegades, separa un gènere d'un altre o per les diferents possibilitats de nomenclatura que hi ha. Sense prescindir de l'aspecte històric, però observant els materials des d'una òptica actual, s'ha de dir que en alguns casos, les confusions que presentava la 'terminologia' usada a l'època donava lloc a certes vacil·lacions importants. En ocasions, l'encapçalament que identifica un material i el contingut que s'hi inclou no estan relacionats (des d'una òptica moderna). És el que passa, sobretot, en el camp de les rondalles i de les llegendes –un camp que encara avui presenta certes dificultats, ja que, de vegades, la línia que separa aquests dos gèneres és tan 'prima' que se'n fa difícil la classificació.

No hem d'oblidar que durant el segle XIX, els estudis de la literatura oral i, doncs, de rondallística es configuren «com un sistema d'afinitats i de parentius que podríem dir que dibuixa tantes línies com autors hi ha» (Guiscafrè 2008: 16). Així, podem pensar que cada recol·lector utilitzava la terminologia que creia més convenient, ja que no disposaven d'un sistema de classificació unitari que els permetés treballar en una mateixa direcció. Amb la idea de combatre aquest treball individualista, es referma la importància

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

que tingué l'intent de sistematització i de divulgació efectuat per Cels Gomis l'any 1884.⁹⁶

⁹⁶ Reproduït en aquest mateix apartat.

4.3 Els recol·lectors

Després d'analitzar el corpus de materials extrets de les revistes seleccionades per dur a terme l'estudi, es pot elaborar un llistat dels recol·lectors de tots aquests materials. A partir d'aquest llistat, s'observa la incidència i les incursions folklorístiques que van dur a terme els erudits del segle XIX.

Alguns dels intel·lectuals del moment s'interessen en major o menor mesura per la literatura oral i publiquen, en les revistes, material que així ho testimonia: rondalles, llegendes, cançons, acudits, endevinalles... Els grux d'estudiosos que s'interessa pel folklore al llarg del segle XIX té, com també passa actualment, perfils molt diversos, ja que, sobretot a inicis de segle, no s'entenia la matèria encara com una branca específica del saber. Qualsevol persona amb inquietud i motivació podia (i pot) recollir manifestacions diverses de literatura oral per fer-les aparèixer a la premsa catalana. Advocats, mestres, veterinaris, publicistes, escriptors, filòsofs, etc. són els encarregats de fer arribar a les publicacions periòdiques les manifestacions folklòriques del moment. No és fruit de la casualitat, doncs, que especialistes de diversa mena convergeixin en aquesta àrea, sinó que aquest fet ens demostra que la literatura oral i el folklore afecten la societat que llegeix la premsa, però també, en general, afecten la ciutadania que vol conèixer o coneix el seu patrimoni immaterial: les seues llegendes, les seues rondalles, els seus acudits o les seues tradicions.

Per parlar dels autors, els diferents noms que apareixen a les publicacions periòdiques s'enllacen entre si a través d'un fil comú que esdevé l'evolució de la literatura oral i el folklore del moment. Les dècades del segle XIX, bàsicament a partir de la dels anys 50, veuran passar diverses persones interessades a recollir la gran quantitat de materials de literatura oral que es mantenen vius entre la ciutadania i que cal difondre perquè continuïn circulant de generació en generació.

Com és evident, en la fase d'elaboració del projecte del Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana s'ha pogut constatar, després de fer el buidat de més de 100 revistes principatines, balears i valencianes, la

diversitat de noms que apareixen vinculats a la literatura oral.⁹⁷ Molts dels autors signen amb el nom complet i és fàcil, doncs, poder-los localitzar, però d'altres ho fan amb pseudònims, amb inicials o, simplement, no signen i els fem constar com a 'sense nom' [s.n.].

Centrant-nos només en les revistes de Catalunya, que com sabem és el corpus utilitzat per dur a terme aquest treball, podem destacar noms com Antoni Aulèstia, Ramon Arabia, Víctor Balaguer, Pau Bertan, Francesc Pelai Briz, Francesc Carreras, Josep Coroleu, Sebastià Farnés, Francesc Fayos, Àngel Guimerà, Jacint Laporta, Francesc Maspons, Pilar Maspons, Artur Masriera, Laureano Munner, Mateu Obrador, Narcís Oller, Enric Pedemonte, Justin Pépratx, Ramon Picó, Carles Pirozzini, Marc Reynals, Conrad Roure, Joaquina Santamaria, Frederic Soler, Eduard Tàmaro, Terenci Thos, Eduard Toda, Francesc Ubach, Jacint Verdaguer, Modest Vidal o Gaietà Vidal, entre molts altres.

Com ja hem vist en l'apartat que exposa el context folklòric de l'època,⁹⁸ Pau Piferrer (1818-1848), Manuel Milà i Fontanals (1818-1884) i Marià Aguiló (1825-1848) són els tres referents en els inicis de l'interès per la literatura oral al Principat. La seua aportació directa a la premsa catalana analitzada no és significativa. Dels tres, l'únic que signa un article és Milà: publica, com ja hem dit en altres ocasions, a *La Gaceta de Barcelona* de l'any 1853, l'article «Cuentos populares (rondallas) en Cataluña».

L'aportació de la primera tríada de folkloristes en les revistes estudiades és escassa, però es pot comprovar, a través d'articles d'autors d'altres generacions, que el paper que van jugar va ser fonamental per desenvolupar el que avui dia és una disciplina d'estudi consolidada.

Durant la dècada dels vuitanta, diversos estudiosos publiquen articles biobibliogràfics d'elogi, de memòria i de record dels tres autors citats. Així doncs, per exemple, Joan Sardà publica a *La Rena(i)xensa* de l'any 1884 un article anomenat «Don Pau Piferrer y Fábregas»;⁹⁹ un autor anònim [s.n.]

⁹⁷ Aquesta xifra fa referència al corpus total de revistes utilitzades per a l'elaboració del 'Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana', tant les que han aportat materials per al projecte com les que no n'han aportat cap. A més, aquesta xifra fa referència a revistes catalanes, valencianes i illenques. Per consultar el llistat complet de revistes, vegeu l'apartat 4.2.1.

⁹⁸ Vegeu apartat 4.1.

⁹⁹ *La Rena(i)xensa*, 1884: 369-392.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

publica a *L'Avens* de 1883 l'article «D. Marian Aguiló y Fuster»,¹⁰⁰ i l'any 1884 les revistes *L'Avens* i *La Il·lustració Catalana* recullen també dos articles d'autor anònim [s.n.] que porten per títol «D. Manuel Milá y Fontanals».¹⁰¹ A més, Gaietà Vidal i de Valenciano dedica, a *La Il·lustració Catalana*,¹⁰² un extens article anomenat «Lo Dr. D Manel Milá y Fontanals» a la figura d'aquest erudit.

La segona generació de folkloristes, que encetà la seua aportació cap a la dècada dels 60, és molt present a la premsa catalana del moment. El final dels seixanta i principi dels setanta testimonia l'aparició d'aquests autors a les revistes editades al Principat de Catalunya, que es mantindran actius fins a finals dels vuitanta i principis dels noranta. Francesc Pelai Briz i Fernández (1839-1889), Francesc Maspons i Labrós (1840-1901) i Maria del Pilar Maspons i Labrós –coneguda amb el pseudònim de Maria de Bell-Iloch– (1841-1907), que lideren aquest grup, deixen una petjada important en l'aportació folklòrica del moment.

Francesc Pelai Briz i Fernández publica l'any 1866, a la revista *Calendari Català per a l'any 1866*, un relat anomenat «Los dos germans», que crea seguint els mecanismes narratius de les rondalles de tradició oral.¹⁰³ Des d'aquest moment, i fins l'any 1891, apareixen constantment materials signats per ell mateix. Així, trobem rondalles, cançons i apunts sobre cançons, llegendes, ressenyes, endevinalles, etc. en revistes com *Lo Gay Saber*, *La Il·lustració Catalana* i *L'Avens*, fins que els anys 1890 i 1891 apareixen, pòstumament, una cançó, una llegenda i tres rondalles a la revista *La Rena(i)xensa*. A més a més d'aquestes aportacions signades per l'autor, no podem obviar el ressò que es fa la premsa catalana de la seua figura com a erudit. Briz esdevé el protagonista de diverses notícies que donen informació de publicacions de les seues obres o treballs biogràfics, com les que apareixen a *L'Avens* l'any 1883 i l'any 1889.¹⁰⁴ L'any 1890, un any després del seu traspàs, *La Rena(i)xensa* també recull les lectures dels diversos treballs llegits

¹⁰⁰ *L'Avens*, 1884: 175.

¹⁰¹ *L'Avens*, 1884: 354-356; *La Il·lustració Catalana*, 1884: 211.

¹⁰² *La Il·lustració Catalana*, 30 de setembre de 1882: 275-278; 15 d'octubre de 1882: 291-294.

¹⁰³ *Calendari Català*, 1866: 132-137.

¹⁰⁴ El primer article, de 1883, apareix sense signar [s.n.] i es recull a *L'Avens*, maig 1883: 178. L'altre, en canvi, està redactat per Antoni Careta i Vidal i apareix la mateixa revista, concretament el 25 de juny de 1889: 90-96.

el dia de la celebració de la seua necrològica. Àngel Guimerà fa una aportació amb l'article «Treballs llegits en la sessió necrològica per la Lliga de Catalunya a la memòria del Mestre en Gay Saber Francesch Pelay Briz (15 de desembre de 1889)»,¹⁰⁵ Josep Franquesa i Gomis escriu «En la mort de Francesch Pelay Briz», també a la mateixa revista,¹⁰⁶ i Francesc Maspons i Labrós, el seu cunyat, ens presenta l'article «Discurs de gràcies llegit en la sessió necrològica dedicada per la Lliga de Catalunya a la memòria de D. Francesch Pelay Briz».¹⁰⁷

Pel que fa a Maria del Pilar Maspons,¹⁰⁸ es pot comentar que la seua primera aparició a la premsa catalana analitzada data de l'any 1871, quan publica a *La Rena(i)xensa* una llegenda que porta per títol «Lo salt de la núvia».¹⁰⁹ Durant aquesta dècada i la següent, deixa testimoni de diverses llegendes, sobretot del Vallès Oriental i del Vallès Occidental (en aquell moment comarques unificades), bàsicament en dues revistes: *La Il·lustració Catalana* i *La Rena(i)xensa*, on l'any 1889 publica l'article anomenat «Lo carrer de la ballesta. Tradició», relacionada amb la figura del comte Borrell II.¹¹⁰

El reconeixement a la tasca de la folklorista es fa palès també en altres moments: l'any 1880, per exemple, el *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana* recull la notícia, escrita per Ramon Avellana, d'una «Vetllada literària en obsequi a D. Maria de Bell-lloch, D. Salvador Sanpere i Miquel i D. Gayeta Vidal de Valenciano, celebrada lo dia 13 de Maig de 1880».¹¹¹

Francesc Maspons i Labrós contribueix notablement a la configuració d'aquesta nova matèria d'estudi, arrelada cada cop més a Europa i també a Catalunya.¹¹² El primer material localitzat després de l'anàlisi de les revistes consultades el trobem a *Calendari Català de l'any 1867*, on Maspons publica una rondalla anomenada «Lo capdell d'or».¹¹³ Des d'aquesta primera

¹⁰⁵ *La Rena(i)xensa*, 1890: 17-20.

¹⁰⁶ *La Rena(i)xensa*, 1890: 68-70.

¹⁰⁷ *La Rena(i)xensa*, 1890: 71-72.

¹⁰⁸ Per saber més informació, vegeu Armangué (2004) o Oriol (2010b).

¹⁰⁹ *La Rena(i)xensa*, 2 d'abril de 1871: 57-59.

¹¹⁰ *La Rena(i)xensa*, 1889: 359-361.

¹¹¹ *Butlletí (Mensual) de la Associació d'Excursions Catalana*, maig-juny 1880: 103-104.

¹¹² Per conèixer més informació sobre el folklorista, vegeu Pujol (2010).

¹¹³ *Calendari Català*, 1867: 95-98.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

aportació fins a les darreres, es poden localitzar materials molt variats: costums, tradicions, llegendes, creences populars, parèmies i, sobretot, rondalles. L'any 1890, Maspons fa l'última contribució a la premsa catalana de l'època. Publica «Secció d'Excursions. Una ascensió al Canigó» al *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana*,¹¹⁴ i, a *La Rena(i)xensa*, el text que fa referència a la sessió necrològica dedicada al seu cunyat Francesc Pelai Briz.¹¹⁵

Maspons publica en revistes diverses com les esmentades anteriorment, però també ho fa a *Lo Gay Saber* –majoritàriament–, *La Il·lustració Catalana*, *l'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana* i al *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*. Aquestes dues últimes revistes, juntament amb el *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* (esmentat abans) ens deixen entreveure el pas cap a la nova generació de folkloristes que allotjarà el final del segle XIX. Maspons, com ja hem comentat, va esdevenir un nexe d'unió entre uns i altres (els de la seua època i els nous) i va continuar desenvolupant la seua tasca, mentre aprofitava també per transmetre les seues idees al món de l'excursionisme. Així, participà, en nombroses ocasions, en les diferents sortides que realitzaven aquests 'nous folkloristes', i altres erudits que s'incorporaven a la tasca de recollida de materials procedents de l'oralitat.

Parlant del treball dels nous intel·lectuals, encetem ja l'apartat que fa referència als erudits de les darreres dècades de segle. És en aquesta etapa quan se n'apleguen més, ja que comencen a fundar-se les societats excursionistes, que esdevenen un eix institucional de l'estudi de la cultura tradicional catalana perquè tenen vocació científica, però, a la vegada, catalanista. Aquesta idea i aquesta nova tasca encomanada a l'excursionisme queda perfectament reflectida en aquestes paraules d'Antoni Aulèstia, recollides a *La Il·lustració Catalana*, en la sessió inaugural de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques:

¹¹⁴ *Butlletí (Mensual) de la Associació d'Excursions Catalana*, gener-març 1890: 2-34.

¹¹⁵ *La Rena(i)xensa*, 1890: 71-72.

«Lo renaixement catalanista, al donar espai i tendències apropiades a l'activitat de nostre poble, prestà, també, a l'excursionisme verdadera transcendència. I tal sentiment ja el congriaven en son cor los escriptors que aquí iniciaren eixa tendència a l'estudi pràctic de nostra antiguitat i nostra història [...] Veja's, com a l'excursionisme està reservada una gran tasca per al pervenir; consideri's com sa missió no es limita al temps present, sinó que és indefinida; i contempli's com està cridat a influir poderosament en lo desarrotllo social del país. Podem fins dir que son efecte és més del demà que de l'avui, per més que aquest pugja ja apreciar tota sa transcendència.» (Aulèstia 1884: 39)

La feina de recollida de materials orals era, podem dir, autodidacta, ja que qualsevol persona amb una certa inquietud podia fer petites incursions en aquest camp. Per aquest motiu, en aquesta etapa d'auge de la literatura oral i el folklore, en aquest moment de feina col·lectiva i en aquest moment d'associacionisme és quan hi ha més interessats.

La llista de noms d'erudits i intel·lectuals –advocats, mestres, veterinaris, publicistes, escriptors, filòsofs, etc. i, per tant, no sempre 'folkloristes'– d'aquesta època és molt extensa, però podem destacar autors com: Simó Alsina, Ramon Arabia, Celestí Barallat, Pau Bertran, Artur Bofill, Carles Bosch de la Trinxeria, Joan Bru, Josep Brunet, Antoni Careta, Josep Coroleu, Josep Cortils, Modest Duran, Sebastià Farnés, Francesc Fayos, Cels Gomis, Ildefons Igual, Jacint Laporta, Jaume Massó, Carmel Navarro, Artur Osona, Vicenç Plantada, Josep Roca, Eduard Tàmaro, Eduard Toda, Domingo Torrent, Pere Vidal, etc. Juntament amb els folkloristes predecessors, tots aquests noms (més els noms ocults sota sigles indesxifrables o sota la denominació sense nom [s.n.]), i d'altres que no reproduïm, esdevenen el relleu generacional que tanca el segle XIX.

Abans d'acabar de presentar aquesta panoràmica general d'erudits interessats per la literatura oral, convé esmentar dos fets recurrents relacionats amb els seus noms. En molts casos, més dels que voldríem, els articles, els materials, les anotacions, etc. no van signats o no tenen el nom original de l'escriptor o de l'escriptora. Evidentment, en casos com aquests ha estat impossible poder localitzar els noms que hi ha al darrere, a excepció d'aquells en què hi apareixen pseudònims perquè s'ha n'ha buscat el nom de

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

pila. Així, podem detallar tretze pseudònims d'estudiosos que van dedicar-se en algun moment a la cerca de la literatura oral en general, alguns més coneguts que d'altres: Mayet (Josep Burgas), Serafí Pitarra (Frederic Soler), Maria de Bell-Iloch (Pilar Maspons), Pau Bunyegas (Conrad Roure), Agna de Valldaura (Joaquima Santamaria), Jordi des Racó (Antoni Maria Alcover), Josep Aladern (Cosme Vidal), Bonaventura Gatell (Eduard Aulés), Lo Sarraceno (Josep Maria Torres), La Orfaneta de Menargues (Manuel Maria Angelon), Carme Sylva (Paulina Isabel de Romania), Constantí Llombart (Carmel Navarro) i P. del O (Josep Roca).

Deixant de banda ja la panoràmica general d'autors apareguts en les revistes catalanes d'aquest segle, podem fer especial atenció als que han fet aportacions en l'àmbit de la rondallística catalana (en publicacions d'àmbit català).

Per sistematitzar aquesta informació, els classificarem per dècades i acompanyarem els seus noms d'unes breus notes biogràfiques, així com també dels títols de les rondalles que han publicat i les revistes on s'han localitzat.¹¹⁶

4.3.1 Dècada dels 50

Un únic recol·lector marca aquesta dècada en què els estudis relacionats amb la literatura oral començaven a aflorar. Manuel Milà i Fontanals (Vilafranca del Penedès, 1818 — Vilafranca del Penedès, 1884), filòleg i escriptor, publica a *La Gaceta de Barcelona* (20/23-12-1853) la primera notícia relacionada amb rondalles catalanes. Ho fa en l'article «Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña», en el qual adjunta resums, en castellà, de rondalles. Alguns d'aquests, 11 per ser més concrets, han format part del corpus analitzat en aquesta tesi, ja que tenen presència a l'índex internacional (Uther 2004). Són: ATU 327B «El hijo menor», ATU 408 «Las tres taronjas del amor», ATU 480 «Las dos niñas», ATU 510A «La Cenicienta», ATU 516 «El buen compañero», ATU 610 «[Que són maçanes]», ATU 709 «La

¹¹⁶ Per a una informació més completa de tots aquests autors, consulteu, per exemple, <http://www.enciclopedia.cat/>

hermosa hijastra», ATU 780 «La caña del riu de Arenes», ATU 879 «[La senyoreta de sucre]», ATU 910B «[Els tres consells]» i ATU 923 «La hija menor».

4.3.2 Dècada dels 60

Cap a finals de la dècada dels 60, concretament els anys 1867, 1868 i 1869, cinc erudits publiquen rondalles a la premsa catalana del moment. Ens referim, per ordre cronològic d'aparició a: [1867] Francesc de Sales Maspons i Labrós , [1868] Josep Cornet i T. de C. L. i [1869] Joaquim Riera i Bertran i Eduard Vidal i de Valenciano.

Francesc Maspons (Granollers, 1840 — Bigues, 1901) va ser un notari i folklorista consagrat que va presidir l'Associació d'Excursions Catalana (1883-91) i la seua unió amb l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques per constituir el Centre Excursionista de Catalunya. És l'autor de *Lo rondallaire* (1871-1875), i també de *Contes populars catalans* (1885), obres en les quals defensa la unitat universal de la literatura popular.

La contribució de Maspons a la premsa catalana de l'època (en revistes com *Calendari Català*, *Lo Gay Saber* –majoritàriament–, *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalanes*, *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes* o *La Rena(i)xensa*) és molt notable, ja que fou un dels erudits més importants del segle XIX en matèria de literatura oral. Així el trobem en més de vuitanta ocasions com a divulgador de tradicions, llegendes, cançons, costums, creences, etc. En aquesta dècada concreta, Maspons publica al *Calendari Català* del 1867 una única rondalla meravellosa, que no forma part de l'índex internacional (Uther 2004), que porta per títol «Lo capdell d'or»

Josep Cornet i T. d C. L., dos autors dels quals no hem localitzat més informació que aquesta, publiquen l'any 1868 dues versions de les rondalles, amb presència a l'índex internacional (Uther 2004), ATU 750A «Los tres desitjos» i ATU 779 «Lo viatger», respectivament. La primera rondalla apareix a *La Pubilla* i la segona, a *Lo Gay Saber*.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

El polític i escriptor Joaquim Riera i Bertran (Girona, 1848 – Barcelona, 1924), mestre en Gai Saber l'any 1904, col·laborava en revistes com *La Barretina*, *Lo Gay Saber* o *La Rena(i)xensa*. Pel que fa a la literatura oral, hi publica llegendes, tradicions, festes i també, l'any 1869, una versió de la rondalla d'animals ATU 56B «La merla», que forma part del corpus de rondalles analitzades.

El 1869 també, a la revista *Calendari Català*, l'autor teatral Eduard Vidal i de Valenciano (Vilafranca del Penedès, Alt Penedès, 1838 - Barcelona, 1899), membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1898) i fervent col·laborador de revistes com *Un Tros de Paper*, *La Muntanya de Montserrat*, *La Bandera Catalana* o *El Eco de Euterpe*, publica una versió de la contarella ATU 1830, que porta per títol «Quan Déu vol, de tot vent plou».

4.3.3 Dècada dels 70

En aquesta dècada, trobem les contribucions de [1870] V.V., [1871, 1874, 1875, 1878] Francesc Maspons i Labrós, [1872] Galetà Vidal i de Valenciano [1873] Mateu Obrador i Benàssar i de [1878] Joaquina Santamaria i Ventura.

Calendari Català de l'any 1870 recull una contarella que porta per títol «Una ceguera». La signa V.V, de qui no hem aconseguit més informació.

Durant els anys 70, Maspons publica onze rondalles diferents: una versió de la rondalla religiosa ATU 774K «La pregunta de sant Pere», una versió de la d'enginy ATU 879 «Lo claveller»; quatre versions de les contarelles que corresponen a ATU 1529 «Conversió», ATU 1617* «Doble vista d'un cego», ATU 1678 «Lo dimoni de les dones» i ATU 1807A «Si us plau per força»; i una versió de la rondalla formulística ATU 2022 «Lo poll i la pussa»; una rondalla meravellosa que porta per títol «Lo bou d'or»; una rondalla d'enginy titulada «L'anell de la Verge» i una rondalla anomenada «Lo rellotge de sol», catalogada com a C-094.

L'any 1872, Gaietà Vidal i de Valenciano (Vilafranca del Penedès, 1834 – Barcelona, 1893), advocat i escriptor que col·laborava en revistes catalanes com *La Rena(i)xensa*, *La Il·lustració Catalana*, *Calendari Català* o *Lo Gay Saber*, publica una versió de la contarella ATU 1349N* «Lo curandero». En general, la seua contribució a la literatura oral i al folklore és molt escassa. A banda d'aquesta contarella, publicà alguna tradició i algun costum (com per exemple un article sobre la mona de Pasqua –a *La Il·lustració Catalana* de l'1 d'abril de 1880–).

L'escriptor mallorquí Mateu Obrador (Felanitx, Mallorca, 1852 – Palma, Mallorca, 1909) col·laborà de manera molt activa en les revistes publicades a les Illes Balears. Així, escrivia a *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, a *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencia y Artes*, a *Revista Balear de literatura, ciencia y artes*, a *La Ignorància* i a *La Roqueta*, de Mallorca. A més, va estar vinculat a les revistes principatines *La Renaixença*, *Lo Gai Saber*, *La Il·lustració Catalana* i *Calendari Català*.

Centrant-nos només en la premsa de Catalunya, Obrador va publicar-hi cançons, parèmies i rondalles. Pel que fa a aquest darrer gènere, d'interès d'aquesta tesi, en aquesta dècada dels 70 hi trobem una versió de la rondalla meravellosa ATU 303 «Los tres fills del rei» i una versió de la rondalla d'enginy ATU 875 «Lo de na Fustots».

Joaquima Santamaria (Barcelona, 1854 – Barcelona, 1930), escriptora coneguda amb el pseudònim d'Agna de Valldaura, va ser col·laboradora a *Lo Gay Saber* a *Calendari Català* i a *L'Aureneta de Buenos Aires* i *La Llumanera de Nova York*. Assíduament, feu contribucions a *Calendari Català* juntament amb altres dones de l'època com Maria Pilar Maspons i Labrós (Maria de Belllloch), Dolors Monserdà o Victòria Peña. La presència de l'escriptora a la premsa catalana i en relació amb la literatura oral és molt escassa. Pel que fa a la rondallística, Santamaria publica una versió de la rondalla religiosa ATU 773 «Los dos aucells».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.3.4 Dècada dels 80

La dècada dels 80 és la més prolífica quant a nòmina de recol·lectors de rondalles localitzats. Durant aquests deu anys, trobem autors com [1880] Celestí Barallat i Falguera, [1880, 1883, 1888] Francesc Maspons i Labrós, [1883] Apel·les Mestres i Oñós, [1883, 1884] Cels Gomis i Mestre, [1883, 1884, 1885] Sebastià Farnés i Badó, [1884] Mateu Obrador i Bennassar, [1887] Llorenç de Cabanyes, [1887, 1888, 1889] Joan Bru i Sanclement i [1889] Josep Cortils i Vieta.

L'advocat i escriptor Celestí Barallat (Barcelona, ? – Barcelona, 1905) col·laborava en publicacions periòdiques com *Diario de Barcelona*, *Lo Gay Saber*, *Calendari Català* i *La Rena(i)xensa*. Va ser membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1877) i mantenidor dels Jocs Florals (1875). La seua contribució a la difusió de la literatura oral és més aviat escassa, però s'ha de destacar la publicació de la rondalla titulada «L'home dels arsos», que correspon al número ATU 751E*.

La presència de Maspons és encara visible en aquesta dècada dels 80. El folklorista publica l'any 1880 una versió de la rondalla religiosa ATU 844 «L'home feliç», l'any 1883 una versió de la rondalla d'enginy ATU 889 «Lo Bou Roig» i l'any 1888 una versió de la contarella ATU 1335A «[Pescar la lluna]».

Apel·les Mestres (Barcelona, 1854 – Barcelona, 1936) era dibuixant, músic i escriptor. Va col·laborar en revistes com *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa* i *L'Avens*. Pel que fa a la literatura oral, la seua contribució en premsa és molt escassa. Per al corpus de material d'aquesta tesi, hem tingut en compte un relat etiològic que porta per títol «Los pardals».

L'enginyer de camins i escriptor Cels Gomis (Reus, 1841 - Barcelona, 1915) va col·laborar en diversos periòdics republicans durant un temps i també en revistes com el *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions*

Mònica Sales de la Cruz

Catalana, *L'Avens*, *La Renaixensa*, etc. L'amputació del braç esquerre (1909) a causa d'un accident, però, el va fer dedicar principalment a feines de tipus editorial. Va ser membre de l'Associació d'Excursions Catalana i més endavant del Centre Excursionista de Catalunya. Va publicar llibres com *Lo llamp i els temporals* (1884), *Meteorologia i agricultura popular* (1888), *Botànica popular* (1891), *Zoologia popular catalana* (1910) i *La lluna segons lo poble* (tercera edició: 1912). Sense deixar de banda la seua contribució al folklore i a la literatura oral, s'han localitzat a la base de dades trenta-vuit entrades signades per Gomis entre les quals hi trobem materials diversos relacionats amb els gèneres de la literatura oral: tradicions, parèmies, etimologies populars, costums, creences, festes populars, llegendes, cançons, tradicions explicatives i rondalles.

Pel que fa a les rondalles i contarelles tingudes en compte en aquesta tesi, Gomis publica quatre contarelles que tenen presència en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004): ATU 1243 «[Pujar-la com persones]», ATU 1244 «[El banc que s'estira]» i ATU 1268* «[Elegir alcalde]». A més, en aquesta dècada, Gomis també publica un relat etiològic titulat «[La dolça càrrega]».

Els anys 1883, 1884 i 1885, Sebastià Farnés (Sant Feliu de Codines, 1854 – Barcelona, 1934), advocat i taquígraf seguidor del moviment catalanista i fundador de *L'Arch de Sant Martí*, publica tres rondalles: una versió de la rondalla d'enginy ATU 982 «L'avi Rabassa», una de la contarella ATU 1529 «Qui et conegui que et compri» i una de la rondalla formulística ATU 2032 «[El bec del cucut]».

Farnés col·laborava al *Diari Català*, a *La Renaixensa*, a *La Veu de Catalunya* a *Pensament Català* i a *La Il·lustració Catalana*, entre d'altres revistes de l'època. A més, edità reculls i estudis de caràcter folklòric, com *Narracions populars catalanes* (1893) i *Paremiologia comparada* (volum I, 1913) del qual s'editaren tots els volums després de la seua mort.¹¹⁷

¹¹⁷ L'any 1992, l'editorial Columna va presentar *Paremiologia Catalana Comparada* (vuit volums) editada per Jaume Vidal Alcover, Magí Sunyer i Josep Lluís Savall i amb la col·laboració de Josep Maria Pujol.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

De nou el mallorquí Mateu Obrador apareix en aquesta dècada, ja que l'any 1884 publica a *La Il·lustració Catalana* una versió de la rondalla ATU 303 «Los tres fills del rei», que ja havia publicat exactament igual l'any 1878 a la revista *Lo Gay Saber*.

Llorenç de Cabanyes és un altre dels recol·lectors localitzats a la dècada dels 80. Podríem pensar que darrere d'aquest nom hi trobem el pintor i literat Llorenç de Cabanyes i d'Olzinelles (Barcelona, 1837 – Barcelona, 1877), però s'ha de tenir cura amb aquesta apreciació. Llorenç de Cabanyes va publicar, el 1887 una versió molt extensa de la rondalla meravellosa que correspon al tipus ATU 302 «[El germà i les germanes]». Si tenim en compte la data de defunció de de Cabanyes i d'Olzinelles i la data de publicació d'aquesta rondalla, hauríem de considerar que no són la mateixa persona, o bé pensar, sense que hi hagi cap pista, que és una publicació pòstuma.

Del comerciant Joan Bru i Sanclement se'n coneixen ben poques dades. Es pot afirmar que va visitar Girona l'any 1876, que va ser soci i secretari de la Junta directiva de l'Associació d'Excursions Catalans els anys 1881 i 1882 i que l'any 1887 va col·laborar amb un recull de paraules del Priorat a l'enquesta etnogràfica que Folklore Català, la primera entitat folklòrica de Catalunya, havia proposat l'any anterior.¹¹⁸ La seua aportació a la premsa en matèria de literatura oral no és gaire rellevant, tot i que hem localitzat algunes tradicions, llegendes, costums i cançons signades per ell. Pel que fa a la rondalla, durant la dècada dels 80 Bru publica una versió de la rondalla ATU 408 «[L'amor de les tres taronges]», una d'ATU 709 que porta per títol «La mala mare»; i una altra d'ATU 879 «La Marieta».

Per tancar aquesta dècada, ja a finals dels 80, concretament l'any 1889, el publicista i historiador Josep Cortils i Vieta (Blanes 1839 - Blanes 1898) publica una rondalla molt literaturitzada que correspon al tipus ATU 332 «Lo pobre de mal cor», que aparegué al *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*.

¹¹⁸ Coneixem aquesta informació gràcies a la cerca duta a terme pel mestre i filòleg Àngel Vergés i Gifra (Banyoles, 1968).

4.3.5 Del 1890 al 1893

Durant aquests tres primers anys de la dècada dels noranta, trobem autors com [1890] Cels Gomis i Mestre, [1890] A. Pallejà, [1890] Francesc Martí i Aguilar, [1891] Sebastià Farnés i Badó i [1893] Carles Besolí.

Gomis publica al *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* una rondalla de gegant beneit que correspon a la fusió dels tipus ATU 1060+115 «Tradicions de Cardó» i una contarella que correspon a ATU 1551+1538 «[Porc o bou?]».

Un autor desconegut, del qual no hem aconseguit cap informació, A. Pallejà, publica una versió de la contarella ATU 1950 «Molles i engrunes».

Francesc Martí i Aguilar, del qual malgrat tenir el nom sencer no hem localitzat més informació, publica l'any 1890 també una versió de la contarella ATU 1839 «Una recepta assombrosa».

Farnés reapareix en aquesta dècada i publica una versió de la rondalla meravellosa que correspon al tipus ATU 332 «[Lo carboner i la mort]».

Per últim, per acabar amb tots els noms d'erudits que han aportat rondalles i contarelles a aquesta tesi al llarg de les darreres cinc dècades del segle XIX, hem de fer referència a Carles Besolí, un altre autor del qual no hem trobat més informació. L'any 1893, any que tanca el període d'anàlisi de revistes, publica una versió de la rondalla meravellosa ATU 408 «Les tres taronges de l'amor».

Acabada aquesta panoràmica d'autors, a continuació, a mode de síntesi es presenta una taula que recull els noms complets, en els casos en què s'haja pogut localitzar, dels 20 recollidors, ordenats alfabèticament, acompanyats del nombre de rondalles publicades, de la dècada –o dècades– en què publiquen aquests materials a la premsa i de la professió de cadascun.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RECOL·LECTOR/A	ROND. catalogades	ROND. altres	DÈCADA	PROFESSIÓ RECONEGUDA ¹¹⁹
Barallat i Falguera, Celestí	1	-	80	Advocat i escriptor
Besolí, Carles	1	-	90	?
Bru i Sanclement, Joan	3	-	80	Comerciant
Cortils i Vieta, Josep	1	-	80	Publicista i historiador
Cornet, Josep	1	-	60	?
de Cabanyes, Llorenç	1	-	80	?
Farnés i Badó, Sebastià	4	-	80, 90	Advocat, taquígraf i escriptor
Gomis i Mestre, Cels	5	1	80, 90	Enginyer de camins i escriptor
Maspons i Labrós, Francesc de Sales	5	4	60, 70, 80	Notari i folklorista
Martí i Aguilar, Francesc	1	-	90	?
Mestres i Oñós, Apel·les	-	1	80	Dibuixant, músic i escriptor
Milà i Fontanals, Manuel	11	-	50	Filòleg i escriptor
Obrador i Bennàssar, Mateu	3	-	70, 80	Erudit i escriptor
Pallejà, A.	1	-	90	?
Riera i Bertan, Joaquim	1	-	60	Polític i escriptor
Santamaria i Ventura, Joaquina	1	-	70	Esriptora
T. de C. L.	1	-	60	?
Vidal i de Valenciano, Eduard	1	-	60	Polític i escriptor
Vidal i de Valenciano, Gaietà	1	-	70	Escriptor i advocat
V.V.	-	1	70	?

¹¹⁹ Professi6 segons l'Enciclopèdia Catalana (recurs en línia) [http://www.enciclopedia.cat].

4.4 La rondalla: una aproximació

La rondalla és un dels gèneres del folklore que més ha atret l'atenció dels especialistes. Per això, al llarg de la història del folklore trobem tota un conjunt de teories i mètodes que estudien la rondalla des d'angles ben diferents. Des del comparativisme, amb el mètode històricogeogràfic desenvolupat per l'escola finesa al capdavant, fins als mètodes interpretatius, amb les importants aportacions de folkloristes com Alan Dundes i Bengt Holbek, passant pel formalisme rus, amb els treballs de Vladimir Propp, les aportacions conduents a comprendre millor la naturalesa d'aquest gènere del folklore han estat d'una importància notable.

En els treballs que han teoritzat sobre la rondalla, que hi han aplicat alguns dels mètodes desenvolupats o que han traçat un recorregut històric, a manera de síntesi, d'aquestes teories i mètodes destaquen els de Ben-Amos (1976), Thompson (1977), Simonsen (1984), Lüthi (1986, 1987), Holgbek (1987), Kamenetsky (1992), Temporal (1998), Delarue-Teneze (2000), Propp (2006, 2008), entre d'altres.¹²⁰

En aquest apartat i d'acord amb l'objectiu de la tesi –l'estudi d'un corpus de rondalles publicades en revistes catalanes del segle XIX– es pretén realitzar un beu apropament a la rondalla des de la contextualització del període estudiat més que no pas reproduir el recorregut històric de les teories i els mètodes que l'han estudiada.

Ningú posa en dubte que els germans Grimm, Jacob (1785-1863) i Wilhelm (1786-1859), són els primers que publiquen una col·lecció de rondalles recollides directament de la tradició oral, concretament recollides majoritàriament de les dones que vivien a Hesse, la seua comarca. L'any 1812 aparegué el primer volum dels *Kinder-und Hausmärchen* i el 1815 en va aparèixer el segon. Aquests dos volums esdevenen, doncs, la primera recopilació de rondalles de caràcter científic que es publica a Europa. Hem de dir, però, que la rondallística pren embranzida uns anys més tard, just cap als anys 20, ja que el 1819 es publica una segona edició del recull dels Grimm i el

¹²⁰ Les recents reedicions de Propp són traduccions a l'espanyol de les seues obres *Morfologija skazky* (1928) i *Istoriceskie korni volsebnój skazki* (1946).

1822 se'n publica una tercera, acompanyada d'un pròleg i d'un volum de notes. Aquestes notes aportaran el caràcter 'científic' a l'obra i esdevindran el punt de partida d'estudis rondallístics posteriors.

La publicació de rondalles no s'inicia, però, amb els germans Grimm, ja que l'art de contar històries és viu des dels inicis de la humanitat. Així, «no és estrany, doncs, que entre els materials escrits més antics que han arribat fins a nosaltres hi trobem les rondalles, la transcripció d'aquelles històries que en forma simbòlica omplen els interrogants de la humanitat» (Valriu 2008: 33). Sense tenir la necessitat de remontar-nos als orígens històrics, podem retrocedir fins a finals del segle XVII per referenciar l'erudit francès Charles Perrault (1628-1705). El seu interès per la rondalla té una funcionalitat concreta, ja que l'objectiu principal és entretenir una cort amb uns relats moralitzadors que, de vegades, presentaven retocs humorístics per fer-los més atractius entre el públic receptor. Tot i que Perrault no era fidel al text propi de la tradició oral, sinó que hi feia modificacions, els seus relats trascendiren i es difongueren fins a convertir-se, fins i tot, en font d'inspiració per a altres autors d'arreu.

Si anteriorment als germans Grimm trobem el francès Perrault, posteriorment a ells trobem Hans Christian Andersen (1805-1875), un escriptor danès apassionat per la bellesa de les rondalles. Tot i que es va dedicar a inventar rondalles a imitació de les tradicionals, la seua influència pel que fa a l'interès pel gènere rondallístic es va deixar notar en escriptors i erudits catalans.

Així, per exemple, en el context de la publicació d'una versió d'una rondalla meravellosa, que correspon al tipus ATU 332 «El metge carboner», observem com Sebastià Farnés es pregunta:

«Havia sentit Andersen alguna rondalla semblant a la que recollirem en lo Montseny? Qui sap! Quantes aus canten aquí que s'han fet sentir a Alemanya, a Egipte o a Palestina! I qui sap d'on ve aquesta veu inextingible que s'anomena tradició oral!»
(Farnés 1891: 99)

Aquesta necessitat de descobrir d'on provenien les rondalles que presentaven similituds era una qüestió molt important per als erudits d'arreu i

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

fruit d'aquest interès es van desenvolupar estudis que pretenien demostrar «l'origen únic de totes les rondalles, fos el món àrab, l'antiga Índia o la tradició budista» (Oriol, Pujol 2003: 9).

Al llarg de tot el segle XIX i el segle XX se succeeixen diverses teories al voltant de la rondalla, amb l'objectiu, precisament, de clarificar quin és el seu origen. A mode de síntesi, podem anomenar-ne algunes com:

- teoria indoeuropeïsta de Jacob i Wilhelm Grimm (1819) que argumenta que els pobles europeus pertanyen a la família de les llengües indoeuropees i, per tant, defensa que cada àrea lingüística havia desenvolupat de manera espontània les seues rondalles, que podien ser reminiscències de l'antiga mitologia del poble indoeuropeu.
- teoria mitològica de Max Müller (1856) que considera les rondalles com a fragments de mites decadents depurats per la difusió.
- teoria indianista de Theodor Benfey (1859), que indicava l'Índia com a bressol comú dels contes.
- teoria etnogràfica d'Andrew Lang (1873) i Van Gennep (1906) sobre el sorgiment independent de la rondalla en les cultures geogràficament més distanciades.
- teoria històricogeogràfica (mètode finès) de Karl Krohn (finals del XIX, principis del XX), que pretenia reconstruir la forma original de les rondalles, l'arquetip, a partir de la localització del major nombre de versions possibles d'un mateix argument.
- teoria ritualista de Paul Saintyves (1923), que defensa que les rondalles són reminiscències d'antics rituals i, per tant, interpretava els personatges com supervivents d'aquests rituals populars antics i no com a al·legories de símbols, tal com defensava l'escola mitològica.
- teoria estructuralista de Vladimir Propp (1928), en què s'aplica la teoria i la metodologia de l'escola formalista russa a l'estudi de la rondalla. Se sistematitzen les *funcions* d'aquest gènere narratiu (un total de 31 que es classifiquen en les següents parts: situació inicial, mancança o agressió, aventures i resolució del problema) i es defineixen els personatges fonamentals en les rondalles meravelloses.

Com veiem, aquestes teories aporten nous punts de vista respecte les rondalles, però si ens hem de centrar en la que més han trascendit al llarg dels anys, s'ha de fer referència, sense cap mena de dubte, a la teoria històricogeogràfica (mètode finès) iniciada per Julius Krohn a les darreries del segle XIX. De tota manera, la transcendència no és tant per la teoria en ella mateixa com pels instruments que va desenvolupar al seu voltant, entre els quals destaquen els catàlegs tipològics. Krohn va estudiar les balades heroiques que formaven el poema èpic finès *Kalevala* (1835) i per fer-ho va dissenyar un mètode de comparació de les diferents versions per poder determinar l'origen de cadascuna. Tal com exposen Carme Oriol i Josep Maria Pujol,

«Krohn descomponia cada versió conservada en els seus elements narratius i estudiava la distribució d'aquests per descobrir l'“arquetip” –la forma suposadament primigènia– de cadascuna de les versions, la direcció en què s'hauria mogut la tradició i la ubicació dels canvis en les coordenades espacials i temporals» (Oriol, Pujol 2003: 9).

Després d'aquestes apreciacions històriques, cal reflexionar sobre el terme rondalla, ja que tal com afirma Braulio do Nascimento, «com la majoria de les coses òbvies, la rondalla encara no disposa d'una definició consensuada» (Do Nascimento 2009: 31). Molts són els autors que han fet les seues particulars aportacions, però no s'acaba de trobar un consens unitari que enllaci tots els postulats.

Des d'una perspectiva actual podem dir, seguint el que exposa Carme Oriol, que la rondalla

«és un dels grans gèneres de la narrativa folklòrica. Pel que fa al seu contingut, es caracteritza per explicar fets imaginaris que tant els narradors com les seves audiències perceben com a no creïbles. Així, per exemple, en el món de les rondalles té sentit que els animals parlin, que una princesa es desperti després d'un llarguíssim son, que hi hagi objectes màgics (estores voladores, botes de cent llegües...) que

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

transporten l'heroi a llocs llunyans, o que un animal es converteixi en un bell príncep» (Oriol 2006: 15).¹²¹

No podem obviar tampoc que la rondalla s'ha produït i es produeix en el si d'un acte comunicatiu en el qual emissor/a i receptor/s estan en contacte i en el qual, per la funció educativa d'aquests relats, s'aprenen valors i normes i se superen problemes i inquietuds. Tal com explica Josep Temporal, «la rondalla respon, ofereix respostes, per puerils que a molts els puguin semblar. És un gran què. Nines i nins, que sense adonar-se'n s'esforcen a capir la realitat que els circumda, agraeixen les explicacions a mida.» (Temporal 1998: 248)

El gènere narratiu de la rondalla pot dividir-se en diversos subgèneres, que seguint la classificació de l'índex internacional –Aarne, Thompson, Uther–, són els següents: rondalla d'animals, rondalla meravellosa, rondalla religiosa, rondalla de gegant beneït, contarella i rondalla formulística. Vegem, a continuació, cadascun d'aquests apartats, tenint en compte majoritàriament les definicions fetes per Carme Oriol (2002):

- Rondalla d'animals: en els índexs de classificació de rondalles, aquests relats corresponen als que s'inclouen entre els números ATU 1 i 299. La característica principal d'aquests relats és la presència de protagonistes animals. En la majoria dels casos, presenten una estructura simple d'un sol episodi en què hi ha una confrontació entre dos animals que tenen rols contraposats.

- Rondalla meravellosa: es recullen entre els números ATU 300 i ATU 749 i són relats en els quals l'heroi o l'heroïna protagonitzen aventures en el món del meravellós.

Aquestes rondalles són molt conegudes arreu del continent europeu, i també arreu del món, ja que, normalment, són les que han tingut més

¹²¹ Sigui dit com a apunt curiós que la definició que actualment en dona el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (segona edició) no defuig gaire de la idea rural romàntica concebuda al segle XIX. Defineix el terme com a 'narració generalment breu, popular, sovint de transmissió oral, de caràcter fantàstic, llegendari o amb elements reals, destinada especialment a l'entreteniment dels infants' i l'exemple que dona –contar rondalles les vetlles prop del foc– està directament relacionat amb aquesta relació arcaica amb la ruralia.

trascendència. L'estructura d'aquest tipus de rondalles ha estat molt estudiada: és usual localitzar-hi fórmules d'inici i fórmules de final, diàlegs estereotipats, repeticions, etc.

- Rondalla religiosa: la característica principal d'aquest tipus de rondalles és el component exemplar. En la nostra cultura, la catalana, aquests relats estan protagonitzats per personatges religiosos, propis del catolicisme. Nostre Senyor i sant Pere són protagonistes de moltes d'aquestes rondalles, en les quals s'expliquen les seues vivències mentre viatgen pel món. Les rondalles religioses s'inclouen entre els números ATU 750 i 849.

- Rondalla d'enginy: tal com exposa el seu nom, aquestes rondalles posen èmfasi en les característiques pròpies del humans: enginy, intel·ligència, paciència... En molts d'aquests relats, es planteja un enigma que ha de ser resolt. Es recullen entre els números ATU 850 i 999.

- Rondalla de gegant beneit: inclosa entre els números ATU 1000 i 1199, aquest tipus de rondalles està protagonitzat per un heroi que està en relació amb un antagonista sobrehumà (ogre o gegant) o humà (l'amo). Els dos personatges competeixen per veure qui guanya i l'heroi, amb la seua astúcia, sempre aconsegueix vèncer l'oponent, que malgrat la seua complexió física és beneit.

- Contarella: és un relat còmic –sobretot per les catacterístiques dels personatges principals–, d'un únic episodi que, sovint, està protagonitzat per un col·lectiu de beneits (bertranada) o per un únic personatge que també és beneit (contarella de beneits). Els índex de rondalles recullen les contarelles entre els números ATU 1200 i 1999.

- Rondalla formulística: es recullen entre els número ATU 2000 i ATU 2399. Es coneixen com a rondalles formulístiques perquè és característica la presència d'una fórmula o, si més no, un patró textual que es va repetint.

En moltes ocasions, aquest tipus de rondalles serveixen per exercitar la memòria i per començar a treballar les habilitats lingüístiques. Precisament per aquest motiu, les rondalles formulístiques són considerades rondalles que

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

pertanyen a la primera infància, en la qual les criatures desenvolupen el llenguatge i les habilitats.

4.4.1 La rondalla a la premsa catalana del segle XIX

Deixant de banda l'òptica més actual i retrocedint, de nou, en el temps, si ens remuntem al segle XIX, veiem com, tal com apunta Josep Maria Pujol, en aquest segle les rondalles tenien un doble interès que val la pena referenciar:

«Les rondalles, com les cançons populars, pel lloc, l'època i la conjuntura cultural en què havien arribat a ser captades per l'atenció erudita —l'Alemanya que des de la segona meitat del segle XVIII es disposava a construir-se com a nació literàriament autònoma—, van suscitar de seguida un doble interès. Per una banda, eren fets artístics, que el romanticisme, amb la seva aposta per la fantasia, la llibertat creativa i les emocions estava en disposició d'entendre i valorar molt millor que la Il·lustració, fixada en un ideal artístic d'arrel clàssica que es basava en un estricte respecte a les regles de la raó per atènyer la bellesa i l'harmonia. Per una altra, pel fet de ser considerades producte d'una poètica *natural*, que posseïen tots els pobles de la terra per igual —en oposició a una poètica *artificiosa*, provinent d'una tradició única culta i sobreposada— es podia creure que responien a les especificitats dels diferents processos de construcció nacional pels quals, en el pensament filosoficolingüístic herderià, s'havia determinat també la formació de les diverses llengües i amb elles les corresponents nacions, i en conseqüència podien ser assumides també com un heretatge espiritual que salvaguardava i reflectia els valors de l'art i la cultura nacionals i al qual es podia recórrer sempre que la nació necessités el seu poder regenerador per tal com per a Herder —i Maspons, com s'ha vist, es proclama herderià des del primer moment—, les nacions no podien desenvolupar-se adequadament al marge del seu autèntic esperit.» (Pujol 2010: 9)

A Catalunya, ja al segle XIX com hem vist, es comença a dur a terme un procés de recollida de materials procedents de la literatura oral. Com és d'esperar, la rondalla no en queda al marge i és per aquest motiu que les revistes de l'època testimonien la presència d'aquest gènere.

Seguint una reflexió de Sebastià Farnés, feta l'any 1891 –en el qual l'estudi de la literatura oral ja començava a prendre forma i a consolidar-se– ens adonem de la dificultat que suposava recollir materials procedents de la tradició oral, sobretot rondalles, pels prejudicis negatius implícits que durant molts anys van afectar aquest tipus de produccions:

«No és cosa molt fàcil recollir rondalles; s'han d'aprofitar les ocasions quan se presenten, i sovint lo folklorista ha de fer com aquell que no li interessen gaire perquè no s'estronqui la deu quan l'ha trobada. Ha durat tant de temps lo menyspreu dels *qüentos de la vora del foc!* Per aquest motiu, lo qui ne sap algun lo conta solament a qui pot interessar, a la mainada, i si veu que un cos gran s'hi entusiasma, té de suposar, o bé que és un albat disfressat, o bé que el foraster que vol saborejar rondalles és un barceloní mofeta, que es creu que tot li està bé, però que fa molt de fàstic.» (Farnés 1891: 99)

Després de l'anàlisi de tot un corpus de revistes, ja detallades, per parlar de la rondalla en aquest mitjà de comunicació hem de remuntar-nos a l'any 1853, any en què Manuel Milà i Fontanals publica a *La Gaceta de Barcelona* (números 203 i 206 de desembre de 1853) «Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña» que segons Josep Maria Pujol (2004) és la primera notícia erudita sobre l'existència d'aquest gènere de narracions folklòriques en territori català. Tal com hem explicat de manera més detallada,¹²² aquest article consta de divuit resums d'arguments de rondalles –en castellà– que es presenten encapçalats per una breu reflexió al voltant de les bruixes, dels bruixots, dels follets i de les fades. D'aquestes últimes, però, Milà diu:

«Mas las hadas propiamente dichas, entes de sospechosa procedencia, pero deslumbradores y alguna vez benéficos, no se mientan absolutamente ni en los relatos serios ni siquiera en los que se dan ya como de puro entretenimiento (*rondallas*, nombre al cual se añade generalmente *de la vora del foc*). Así es que nuestros cuentos de niños no podemos llamarlos, según la general costumbre, cuentos de hadas, pues se echaría en falta nada menos que las protagonistas.» (Milà 1853a: 1)

¹²² Vegeu apartat 4.3.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Milà es refereix a les rondalles dient que són «de puro entretenimiento» i a continuació, fa referència a dos dels cognoms més rellevants en els inicis de la rondallística europea (Perrault i Grimm) en adonar-se de les similituds de certs relats, malgrat la distància geogràfica que els separa. Així, Milà declara que

«no puede menos de sorprender sumamente, aún a los avezados a notar semejantes analogías que unos cuentos que han atravesado innumerables generaciones, que libres de toda forma métrica parecen expuestos a mil cambios y en que se diría que todo es accidental y caprichoso, se conserven iguales, a lo menos en el fondo, en diversos países: algo ha de haber en estas narraciones muy felizmente imaginado, muy bien escogido o dispuesto para alcanzar tanta duración y tan tenaz consistencia» (Milà 1853a: 1-2).

En la presentació dels seus materials, aquest conjunt de resums de rondalles, Manuel Milà explica que «ponemos para muestra un corto número de cuentos tan solo indicados y sin muchos de los pormenores y repeticiones que tan buen efecto producen en la narración oral» (Milà, 1853a: 2) i amb aquesta informació ja deixa ben clar que allò rellevant és la versió oral, per damunt, sempre, de qualsevol versió escrita. Precisament per aquest aspecte, Milà publica només els resums per no condicionar el desenvolupament de l'argument, sinó que prefereix exposar les pinzellades generals de l'argument perquè cada informant, després, pugui desenvolupar la versió oral que sempre ha conegut.

Des dels inicis, la tasca de recollida de rondalles ha estat més aviat una activitat individual, en què cada recol·lector emprava els seus propis mètodes. El canvi de plantejament s'observa, tal com argumenta Guiscafrè (2008), cap a l'any 1884 quan s'evidencia la necessitat de coordinar la recerca folklòrica per poder superar l'estadi de la recerca individual. Aquest fet arriba a Catalunya procedent d'Anglaterra, però a través de la influència que l'espanyol Antonio Machado i Álvarez feu sobre erudits catalans. Vegem com ho justifica Josep Maria Pujol:

«Justament a principis dels 80 comença a canviar el panorama de l'estudi de les tradicions populars (en el sentit ampli de l'expressió) amb la introducció de les noves orientacions folklòriques provinents d'Anglaterra, concretament de la Folk-Lore Society creada a Londres el 1878 per Edward B. Tylor (1832-1917) i altres antropòlegs britànics amb el propòsit d'utilitzar les dades fornides pel folklore a l'estudi de l'evolucionisme cultural. L'impacte de la Folk-Lore Society va arribar a Sevilla, a Antonio Machado y Álvarez, a principis de 1880, i el 23 de novembre de 1881 Machado va fundar El Folk-Lore Andaluz a imitació de la societat londinenca. Machado volia que es creessin societats folklòriques regionals per poder arribar a constituir un Folk-Lore Español; l'esforç, però era prematur i la majoria dels centres creats aleshores anaren esllanguint-se fins a desaparèixer, i en alguns llocs ni tan sols arribaren a cristal·litzar. Per a Catalunya es va posar en contacte primer amb Víctor Balaguer, que aleshores estava instal·lat a Madrid, però Balaguer va declinar la invitació, i tot seguit acudí a Josep Fiter i Inglés (1857-1915), un dels fundadors de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i de l'escindida Associació d'Excursions Catalana, però la temptativa tampoc no va arribar a fructificar.» (Pujol 2010: 37-38)

Per cloure aquest apartat que ha pretès donar una pinzellada a la rondalla, si hem vist que la primera notícia relacionada amb aquest gènere a la premsa catalana del XIX (desembre de 1853) era de Milà, hem de dir que l'última que hi apareix és de 1893, any de tancament de la recerca. Carles Besolí publica a *La Rena(i)xensa* (p. 65-68) una versió de la rondalla ATU 408 «L'amor de les tres taronges», que porta per títol «Les tres taronges de l'amor». No podem obviar que entre la primera referència a les rondalles i l'última, les generacions de folkloristes, tal com hem vist,¹²³ van anar perfilant l'estudi d'aquest gènere i, per tant, es reforça aquesta idea abans exposada sobre la necessitat de superar l'estadi de recerca individual per potenciar la col·lectivització, fortament marcada, a Catalunya, pel moviment excursionista.

Les rondalles tingudes en compte per a aquesta tesi són les que es publiquen, com ja hem exposat, en revistes catalanes entre els anys 1823 i 1893. Després de veure'n el corpus complet, es pot observar que el gènere tenia una presència notable a l'època, ja que n'hem recollit un total de 127,

¹²³ Vegeu apartat 4.3.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

repartides entre: rondalles catalogades (85), rondalles no catalogades (35) i rondalles catalogades al web RondCat (7).¹²⁴

4.4.1.1 Rondalles catalogades

En aquest apartat s'inclouen els relats que apareixen recollits en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), ordenats amb el criteri de número ATU (Aarne/Thompson/Uther). Per tant, es presenten primer les rondalles d'animals (2), a continuació les meravelloses (18), les rondalles religioses (10), les rondalles d'enginy (8), les de gegant beneït (1), les contarelles (43) i, per últim, les rondalles formulístiques (3).

Tot aquest conjunt de 85 rondalles catalogades representa un total de 71 números ATU. El desajustament es produeix perquè hi ha casos en què un mateix número ATU té més d'una versió i altres en què una mateixa versió remet a dos números ATU diferents. En aquesta taula que segueix a continuació, es representen les subcategories de la rondalla i els tipus localitzats. Entre parèntesi, al costat del número ATU, es dona el nombre de versions recollides.

RONDALLA	TIPUS
D'animals	56B, 200
Meravellosa	302, 303 (2), 311B*, 327B, 332 (2), 408 (3), 450, 480, 510A, 516, 563, 610, 709 (2)
Religiosa	750A, 751E*, 756D*, 773, 774K, 779, 780, 830C, 844 (2)
D'enginy	875, 879 (3), 889, 910B, 923, 982
De gegant beneït	1060+1115
Contarella	1215, 1243, 1244, 1255, 1268*, 1333, 1335A (4), 1349N*, 1362A* (2), 1365A, 1476A, 1525E, 1529 (2), 1551+1538, 1563* (2), 1585, 1588***, 1617*, 1626 (2), 1655, 1678, 1689, 1696, 1698, 1698G, 1741, 1807A,

¹²⁴ Per veure aquesta informació en forma de gràfiques, vegeu l'apartat 7, concretament els annexos 2, 3, 4 i 5.

	1829+1347, 1830, 1837, 1839A, 1862, 1889C, 1920 (2), 1950
Formulística	2022, 2032 (2)

4.4.1.2 Rondalles no catalogades

En l'apartat de rondalles no catalogades, es fa referència al gruix de relats que no apareixen en l'índex internacional (Uther 2004), però que serien susceptibles de ser-hi inclosos perquè presenten unes característiques similars a les rondalles que ja s'hi recullen.

Per establir-ne una classificació, s'han tingut en compte els criteris classificatoris que s'usen en aquest mateix índex, tenint en compte no només els apartats genèrics (animals meravelloses, enginy, gegant beneit, contarelles o formulístiques), sinó també els subapartats de cadascun d'aquests blocs més generals.

El total de rondalles no catalogades recollides és de 35, distribuïdes de la següent manera:

- Rondalles meravelloses: 2
 - Esposa sobrenatural o encantada: 1
 - Objectes màgics: 1
- Rondalles d'enginy: 2
 - Lladres i assassins: 1
 - Altres rondalles d'enginy: 1
- Contarelles: 29
 - Històries sobre un ximple: 3
 - Històries sobre matrimonis: 2
 - Històries sobre una dona: 3
 - Històries sobre un home: 13
 - Acudits sobre clergues i altres figures religioses: 6
 - Anècdotes sobre altres grups de persones: 2
- Relats etiològics: 2

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.4.1.3 Rondalles catalogades al web RondCat

En aquest apartat de rondalles catalogades al web RondCat hi incloem aquells relats que no apareixen recollits en l'índex internacional (Uther 2004), i, per tant, no tenen numeració ATU, però que s'han recollit en més d'una ocasió en territori lingüístic català, és a dir, en tenim més d'una versió. La catalogació es fa amb una C- (Catalana) i una numeració, que segueix un ordre estrictament correlatiu.

7 són les rondalles que formen part d'aquest corpus, que corresponen a 5 C- diferents. El desajustament es produeix perquè hi ha dues rondalles que presenten dues versions diferents del mateix argument. Vegem-ne la distribució:

TIPUS	NOMBRE DE VERSIONS
C-004	1
C-005	1
C-094	1
C-095	2
C-096	2

4.4.1.4 Corpus conjunt (catalogades, no catalogades i catalogades al web RondCat)

La recol·lecció de rondalles ha estat viva des dels inicis de l'interès per la literatura oral. Sebastià Farnés, l'any 1891, conscient d'aquest procés de recollida, que a Catalunya havia començat ja cap a la dècada dels 30 del segle XIX, hi reflexiona dient:

«Les rondalles tenen llur forma especial, com les cançons, sols que aquestes tenen l'avantatge d'aferrar-se millor en la memòria per medi de la rima, del metro i de la tonada, además de l'argument o desenrotllo successiu de l'acció. Heus aquí per què interessa més en les rondalles no distraure al narrador movent-li l'atenció per altre costat, tant més quant no he trobat encara ningú que es cregués saber contar

rondalles, mentre que amb una mica de veu i d'orella, tothom sap cantar i es creu saber-ne.» (Farnés 1891: 99)

Des dels inicis de la recol·lecció, s'ha tendit a recórrer a persones amb talent narratiu per recollir aquelles rondalles que s'han anat difonent de boca a orella i que han anat passant de generació en generació. De tota manera, a diferència del que es fa actualment, no sempre s'ha deixat constància d'aquests informants i, com es podrà comprovar al llarg del corpus de rondalles, en molt poques ocasions els folkloristes donen les dades per conèixer qui ha explicat el relat en qüestió.

Per fer-nos una idea, d'entre tot el conjunt de 127 rondalles, classificades en tres grups, només en 6 ocasions es dona informació relacionada amb el narrador o narradora en qüestió. Francesc Maspons, per exemple, en publicar els anys 1878 i 1883 dues rondalles, concretament «El poll i la puça» i «Lo bou roig» respectivament, fa referència a Rosa Roca (dona de 18 anys de Santa Coloma de Farners) i a una dona d'Almenar com a informants d'aquests dos relats.

A més, Sebastià Farnés, en el marc de la publicació de la rondalla «El bec del cucut» explica que la informant fou una noia de quinze anys, sense donar-ne més detalls. Finalment, l'any 1890 Cels Gomis dona referències també dels informants de les rondalles «Tradicions de Cardó» i «Porc o bou?», concretament ens diu que són Joan de Bruno (home de 'cinquanta i tants' anys, veí de Costumà) i Macià Benages (carnisser de Rasquera).

El procés de fixació sobre el paper d'una rondalla recollida és molt complicat i sol crear diversos problemes. El que es pretén amb aquesta fixació és fer un acostament al públic lector que rebrà el relat, però com fer-ho? Actualment, aquesta resposta és clara: transcripció fidel de la rondalla recollida. Però, què feien els recol·lectors del segle XIX? La resposta a aquesta pregunta ens permet parlar d'un tema important: l'estil de les rondalles.

En aquest corpus analitzat, tots els recol·lectors han de trobar el seu estil per redactar allò que han recollit (o que han rebut mitjançant altres mecanismes: cartes, per exemple) i és per aquest motiu que, després d'observar el corpus de 127 rondalles (85 de catalogades, 35 de no

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

catalogades i 7 de catalogades al web RondCat) podem establir una altra classificació que té en compte, precisament, l'estil. Establiríem, doncs, una gradació rondallística que aniria des d'aquelles que són més fidels a l'oralitat –com les que tenen referències a l'informant–, fins a aquelles més literaturitzades i modificades a gust de l'escriptor que les publica, passant per les que estan incloses en el relat d'una excursió o en un article que presenta una introducció i uns comentaris al voltant de la rondalla. Aquesta tipologia establerta no només es deu a l'estil propi de cada autor, sinó que s'ha de pensar que també hi pot influir la revista en què els materials estan publicats, ja que no tenia el mateix to el que es publicava a *La Campana de Gràcia* o a *L'Esquella de la Torrantxa* (revistes de caire satíric) que el que apareixia a *La Rena(i)xensa* o a *Lo Gay Saber* (revistes de prestigi en l'àmbit culte).

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGLI

LA RONDALLA EN LES REVISTES PUBLICADES A CATALUNYA DURANT EL SEGLE XIX

Mònica Sales de la Cruz

Dipòsit Legal: T. 1048-2012

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.5 Organització del corpus de rondalles

El corpus de rondalles que es presenta a continuació està organitzat en tres grans blocs: rondalles catalogades, rondalles no catalogades i rondalles catalogades al web RondCat. El funcionament organitzatiu de cadascun d'aquests tres blocs és gairebé el mateix, amb la finalitat de simplificar i unificar criteris per interpretar la informació, tot i que hi haurà algunes diferències puntuals, relacionades amb el fet d'estar catalogades (a l'índex internacional o al web RondCat) o no.

L'estructura del corpus de rondalles està dividida en quatre apartats diferenciats:

1	1a	TIPUS 56B	
	1b	ATU 56B «The Fox (Jackal) as Schoolmaster». ORIOL/PUJOL 56B «El gos ajuda la merla a castigar la guineu».	
	1c	RESUM GENÈRIC	∧∧∧
2	2a	La merla	
	2b	1869.03.01 Riera i Bertran, Joaquim Joaquim Riera. "La merla. Rondalla". <i>Lo Gay Saber. Periòdic literari quinzenal</i> 2, núm. 25 (1 de març, 1869): 195-196; 26 (15 de març, 1869): 205-206. Catalunya Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica] LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla	
	2c	RESUM PARTICULAR	∧∧∧
3	3	Rondalla	∧∧∧
4	4a	Motius	
	4b	Comentaris	

1. Informació extreta dels índexs de rondalles:

- 1a Tipus ATU, segons apareix a Uther (2008), excepte en les versions que no corresponen a cap tipus i que estan agrupades en la secció de no catalogades.
- 1b Títol genèric al catàleg internacional (Uther 2008) i títol genèric al catàleg català (Oriol/Pujol 2003), excepte en les versions que no corresponen a cap tipus i que estan agrupades en la secció de no catalogades. Si el catàleg català (Oriol/Pujol 2003) no contenia aquest tipus, però sí l'homònim anglès (Oriol/Pujol 2008) s'ha fet una traducció al català del títol.
- 1c Resum genèric de la rondalla, extret del catàleg català (Oriol/Pujol 2003) i, si el tipus no hi apareix recollit, del catàleg internacional (Uther 2004), excepte en les versions que no corresponen a cap tipus i que estan agrupades en la secció de no catalogades.

2. Informació extreta de la versió (o versions) localitzada a la premsa:

- 2a Títol de la rondalla a la premsa: si apareix entre claudàtors és de creació pròpia, o bé perquè a la revista en qüestió no es recollia el títol o bé perquè tenia un títol genèric, sovint relacionat amb la secció on apareix el relat.
- 2b Fitxa bibliogràfica completa:¹²⁵
 - Data
 - Recol·lector
 - Dades bibliogràfiques:
 - Recol·lector
 - Títol
 - Revista (títol, número, data, pàgines)
 - Localització de la revista
 - Localització del material
 - Gènere
- 2c Resum argumental de la versió localitzada.

¹²⁵ Vegeu apartat 3.1.1

3. Rondalla

4. Informació relacionada amb l'anàlisi de la rondalla:

- 4a Motius Thompson (1955-1958): referències alfanumèriques i enunciat dels motius, seguint l'ordre d'aparició al llarg de l'argument de la versió concreta.
- 4b Comentaris: justificació de l'adscripció al tipus, particularitats de la versió, aspectes diversos a destacar i versions ja publicades en rondallaris catalans –extretes dels catàlegs de rondalles catalanes publicats per Oriol/Pujol (2003, 2008). Aquesta informació pretén oferir-se de manera breu, amb comentaris sintètics que, en alguns casos en què l'argument no sigui molt extens o no tingui aspectes interessants per comentar, poden ser, fins i tot, inexistents.

4.5.1 Criteris de transcripció de rondalles

Per establir els criteris de transcripció de rondalles, s'han tingut en compte altres obres que presenten textos del segle XIX, com per exemple *Rondalles* (de Jacint Verdaguer, a cura d'Andreu Bosch, 1992) o *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008), ja que transcriuen rondalles i, per aquest motiu, m'han estat especialment útils. Tenint en compte els models que proporcionen aquests treballs precedents, s'han elaborat els criteris de transcripció i edició dels textos que configuren el corpus d'aquesta tesi.

Així, s'ha regularitzat l'ortografia de les rondalles originals –majoritàriament en català, però també alguna en castellà– segons la normativa vigent, tot i que s'han mantingut alguns trets que permeten fer-nos prendre consciència que estem llegint textos catalans del segle XIX, per intentar no perdre'n la genuïtat. Així, s'han mantingut de manera sistemàtica les diferents opcions en què s'ha trobat la perífrasi d'obligació haver de (tenir de o tenir que, amb les corresponents formes), les desinències de subjuntiu (que ara respondrien a una divisió del català oriental i occidental), la vacil·lació de formes dels possessius en un mateix text (seua i seva, per exemple) o l'article masculí lo (tant en singular com en plural).

Pel que fa a la qüestió del lèxic, s'han mantingut totes les paraules que es recullen al *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll i, en els casos en què la paraula no hi ha estat localitzada, se n'ha fet una adaptació, tenint en compte els criteris ortogràfics actuals –i intentant mantenir al màxim la forma original.

S'ha regularitzat la puntuació per tal de facilitar la lectura dels textos i s'ha fet una restructuració dels paràgrafs sempre que s'ha cregut necessari, així com també s'han estructurat en forma de diàleg aquells fragments de conversa directa que estaven redactats en línia seguida.

En el cos de les rondalles i contarelles, s'han respectat els comentaris –a mode d'incisos i explicacions– que han fet els mateixos recollidors i s'han marcat entre parèntesis per diferenciar-los dels comentaris que jo mateixa he fet entre claudàtors quan s'ha hagut d'aclarir alguna qüestió puntual.

les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.6 Corpus de rondalles catalogades

TIPUS	TÍTOL	REVISTA/ANY	RECOL·LECTOR
RONDALLES D'ANIMALS [2 rondalles / 2 números ATU]			
56B	«La merla»	LGS 1869	Joaquim Riera i Bertran
200	«La pau perduda»	CC 1877	s.n.
RONDALLES MERAVELLOSES [18 rondalles / 13 números ATU]			
302	«[El germà i les germanes]»	LR 1887	Llorenç de Cabanyes
303	«Los tres fills del rei»	LGS/1878	Mateu Obrador i Bennàssar
	«Los tres fills del rei»	LIC/1884	Mateu Obrador i Bennàssar
311B*	«[Canta sarró!]»	LG 1879	s.n.
327B	«El hijo menor»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
332	«Lo pobre de mal cor»	B(M)AEC/1889	Josep Cortils i Vieta
	«[Lo carboner i la mort]»	LIC/1891	Sebastià Farnés i Badó
408	«Las tres taronjas del amor»	LGB/1853	Manuel Milà i Fontanals
	«[L'amor de les tres taronges]»	B(M)AEC/1887	Joan Bru i Sanclement
	«Les tres taronges de l'amor»	LR/1893	Carles Besolí
450	«Los set germans»	LP 1867	s.n.
480	«Las dos niñas»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
510A	«La Cenicienta»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
516	«El buen compañero»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
563	«La Favera»	CC 1875	s.n.
610	«[Que són maçanes]»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals

709	«La hermosa hijastra»	LGB/1853	Manuel Milà i Fontanals
	«La mala mare»	B(M)AEC/1888	Joan Bru i Sanclement
RONDALLES RELIGIOSES [10 rondalles / 9 números ATU]			
750A	«Los tres desitjos»	LB 1868	Josep Cornet
751E*	«L'home dels arsos»	LGS 1880	Celestí Barallat i Falguera
756D*	«Lo ferrer»	CC 1869	s.n.
773	«Los dos aucells»	CC 1878	Joaquima Santamaria i Ventura [Agnà de Valldaura]
774K	«La pregunta de sant Pere»	CC 1874	Francesc Maspons i Labrós
779	«Lo viatger»	LGS 1868	T. de C. L.
780	«La caña del riu de Arenas»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
830C	«Aragonès»	CC 1882	s.n.
844	«La felicitat»	CC/1865	s.n.
	«L'home feliç»	LGS/1880	Francesc Maspons i Labrós
RONDALLES D'ENGINY [8 rondalles / 6 números ATU]			
875	«Lo de na Fustots»	LR 1873	Mateu Obrador i Bennàssar
879	«[La senyoreta de sucre]»	LGB/1853	Manuel Milà i Fontanals
	«Lo claveller»	CC/1871	Francesc Maspons i Labrós
	«La Marieta»	B(M)AEC/1889	Joan Bru i Sanclement
889	«Lo bou roig»	LR 1883	Francesc Maspons i Labrós
910B	«[Els tres consells]»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals
923	«La hija menor»	LGB 1853	Manuel Milà i Fontanals

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

982	«L'avi Rabassa»	LR 1883	Sebatjà Farnés i Badó
RONDALLES DE GEGANT BENEIT [1 rondalla / 2 número ATU]			
1060+11 15	«Tradicions de Cardó»	B(M)AEC 1890	Cels Gomis i Mestre
CONTARELLES [43 contarelles / 37 números ATU]			
1215	«L'ase dut a vendre»	CC 1881	s.n.
1243	«[Pujar-la com persones]»	AAEC 1883	Cels Gomis i Mestre
1244	«[El banc que s'estira]»	AAEC 1883	Cels Gomis i Mestre
1255	«[Fems i terra a la vegada]»	LET 1879	s.n.
1268*	«[Elegir alcalde]»	AAEC 1883	Cels Gomis i Mestre
1333	«[Ai, dels llops]»	CC 1877	s.n.
1335A	«Lo Mestre»	CC/1866	s.n.
	«[Treure la lluna del pou]»	LCG/1874	s.n.
	«La lluna pescada»	CC/1881	s.n.
	«[Pescar la lluna]»	B(M)AEC/1888	Francesc Maspons i Labrós
1349N*	«Lo curandero»	CC 1872	Gaietà Vidal i de Valenciano
1362A*	«[Nou i nou, divuit]»	LCG/1879	s.n.
	«[Tres per ella i tres per vós]»	LCG/1886	s.n.
1365A	«Riu amunt»	CC 1868	s.n.
1476A	«L'escolà»	CC 1874	s.n.
1525E	«Posta»	CC 1872	s.n.
1529	«Conversió»	CC/1874	Francesc Maspons i Labrós

Mònica Sales de la Cruz

	«Qui no et conegui que et compri»	LR/1884	Sebastià Farnés i Badó
1551+15 38	«[Porc o bou?]»	B(M)AEC 1890	Cels Gomis i Mestre
1563*	«[O si no...]»	LCG/1875	s.n.
	«[Lo rellotge, o si no...]»	LCG/1883	s.n.
1585	«Un consell ben aprofitat»	CC 1868	s.n.
1588***	«[L'ataconador i el testament]»	LCG 1875	s.n.
1617*	«Doble vista d'un cego»	CC 1874	Francesc Maspons i Labrós
1626	«Los tres caçadors»	CC/1866	s.n.
	«[El somni dels caçadors]»	LGS/1869	s.n.
1655	«[L'home de la col]»	LGS 1868	s.n.
1678	«Lo dimoni de les dones»	CC 1874	Francesc Maspons i Labrós
1689	«[Crus o cuits?]»	LGS 1868	s.n.
1696	«Los tres barbes roges»	CC 1876	s.n.
1698	«Los tres sords»	CC 1881	s.n.
1698G	«Lo berrat»	CC 1867	s.n.
1741	«[A lo menos una]»	LCG 1875	s.n.
1807A	«Si us plau per força»	CC 1874	Francesc Maspons i Labrós
1829+13 47	«Lo Sant Crist»	CC 1874	s.n.
1830	«Quan Déu vol de tot vent plou»	CC 1869	Eduard Vidal i de Valenciano
1837	«[Lo miracle]»	LCG 1874	s.n.
1839A	«Recepta assombrosa»	AET 1890	Francesc Martí i Aguilar

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

1862	«Lo practlicant»	CC 1878	s.n.
1889C	«Coses de la naturalesa»	CC 1869	s.n.
1920	«[Les proeses del caçador]»	CC/1867	s.n.
	«[L'embustero]»	LCG/1881	s.n.
1950	«Molles i engrunes»	AET 1890	A. Pallejà
RONDALLES FORMULÍSTIQUES [3 rondalles / 2 números ATU]			
2022	«Lo poll i la puça»	LGS 1878	Francesc Maspons i Labrós
2032	«La rateta»	CC/1874	Francesc Maspons i Labrós
	«[El bec del cucut]»	LR/1885	Sebastià Farnés i Badó

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES D'ANIMALS
(ATU 1-299)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 56B

ATU 56B «The Fox (Jackal) as Schoolmaster». ORIOL/PUJOL 56B «El gos ajuda la merla a castigar la guineu».

RESUM GENÈRIC:¹²⁶ La guineu es menja els merloquins que hi ha al niu aprofitant que la merla és fora. Per venjar-se'n, la merla demana ajuda al gos i li promet, a canvi, un tip de carn, un tip d'oli i un tip de riure. El gos es fa passar per mort i mata la guineu quan se li acosta. La merla, agraïda, li proporciona un tip de carn, un tip d'oli i un tip de riure: entra en una casa on fan un casament i distreu els convidats mentre el gos s'atipa de menjar; després es posa damunt d'un bot d'un carro que tragina oli, el tragner li venta garrotada, rebenta el bot i el gos s'atipa d'oli; a continuació es planta al cap d'un frare de cap pelat que feia camí amb un company; el company venta garrotada a la merla i rep el primer frare; després es posa sobre el cap de l'altre frare i al final s'apallissen mútuament mentre el gos es rebenta de riure.

▲▲▲

La merla

1869.03.01

Riera i Bertran, Joaquim

Joaquim Riera. "La merla. Rondalla". *Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal* 2, núm. 25 (1 de març, 1869): 195-196; 26 (15 de març, 1869): 205-206.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR:¹²⁷ La guineu es menja els merloquins d'un niu. La merla busca un gos per venjar-se'n. Demana al gos que es faci el mort per matar la rabosa quan se li acoste. La merla promet al gos un fart de pa, un fart de vi i un fart de riure. Arriben a un hostel i mentre la merla distreu la gent, el gos menja i beu. Troben dos frares i la merla es posa al cap d'un d'ells; l'altre intenta matar-la, però pega al cap del frare. La merla es posa al cap de l'altre i també rep un cop. Els frares s'apallissen mútuament i el gos riu molt.

▲▲▲

¹²⁶ Els resums genèrics de les rondalles i les contarelles estan extrets de l'*Índex tipològic de la rondalla catalana*. Vegeu Oriol/Pujol (2003) [o la base de dades en línia RondCat: <<http://sre.urv.cat/rondcat>>].

¹²⁷ Resum elaborat a partir de la versió de la rondalla localitzada a la premsa.

Mònica Sales de la Cruz

Veus aquí que una vegada era una Merla que tenia cinc fillets bonics, bonics com los nois que fan bondat. Podeu comptar si els estimaria! Primer perquè eren fills seus, que bé n'hi ha bé prou, mes perquè tenien la plomissalla tan lluent, los becs tan puntxegudets i un piulejat tan carinyós.

Veus aquí, doncs, que una migdiada en què anava la Merla cercant menjar pels fillets del seu cor, troba una Guineu que altres voltes ja atalaiat havia la pobra ocella a los mal intents de menjar-se-li la ninada: però mai saber havia pogut on la tenia.

Ara veuran les mares que tenen fills, i sobretot filles, l'esment que poden prendre d'ésser massa refiades.

Escomet la Guilla a la Merla i li fa:

–A on vas, a on vas, bonica comare?

–Caço menjar pels meus petits.

–No sabia pas que en tinguesses.

–Sí en tinc! Mal m'està alabar-los perquè els hi sóc sa mare, però no has pas vist en tota ta vida res tan joliu, com los noiets que el cel m'ha dat.

–Ai filla! Sí que em plauria veure'ls.

–Ai, ai! No m'enganyaràs pas: massa te me'ls menjaries.

–Vols-te callar, totxa. Te penses que tinc tan mal cor?

–No pas poc ni gaire quan te diuen la traidora!

–Fes com vulgues. Si me'ls ensenyas, te juro no has d'haver temença; si no me'ls vols ensenyar, pobra de tu si mai te'ls trobo.

–Jura pels teus déus que no me'ls hi faràs cap dany.

–T'ho juro.

La malestruga de la Merla refiada del jurament de la Guineu, qui l'havia fet amb la boca i desfet amb lo cor, l'acompanyà on tenia la niuada.

Un cop hi foren, i un cop la Merla hagué mostrat lo niu a sa companya, feia aquesta grans mostres de goig i d'alegrança, no perquè veiés bonics los merlots, com pensava la pobra mare, mes pel plaer que li dava ja l'esperança de menjar-se'ls.

Los ocellets tots espaordits de veure aquella bestiassa davant seu, semblava volguessen dir amb llur xarriqueix a la Merla:

–Mareta, mareta, ai pobres de nosaltres!

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Mes la Merla els amanyagava dient:

–No hajau por, fills meus, no us farà pas cap dany. Ja li he fet prometre.

–Ai filla! –exclamava entre tant la falsa Guineu. Si és que no em racan les passes! Ja et juro i et rejuro que mai havia vist més gentils ocells que els que tu tens. Sobretot aquest que xarreja tant, pobrissó! No ploris, no ploris.

La desgraciada mare no sols dormí aquella nit sense gens de recel, mes crec que somià amb lo que de sos fills li havia dit la Guineu. Nosaltres potser no ens haguérem fiat massa de les alabances d'aquesta, per lo molt que jurava sens quant val ni quant costa, –ja que qui molt ha de jurar per a fer-se creure molt deu mentir–, però una mare és dèbil com los fills que té.

L'endemà, mentre la Merla era a cercar vianda pels nius, la Guineu va i sens compassió ni pietat se'ls hi menja. La pobreta Merla, que se'n tornava cofoia amb la bona arplega que havia feta per a sos fills, arriba, i no en troba més que algunes plometes escampades pel sòl de terra a l'entorn del niu de sos amors.

Compteu, compteu los plors i gemecs que faria la desconhortada mare, veient-se desaparegut lo que ella estimava més que son respir.

–On és, on és aquella traïdora de la Guineu, que altra que ella no pot ésser que m'haja feta fellonia tan gran? Sí, sí –clamava encara més fort. Mireu, mireu les petjades! No és altra, no, però jo li juro, i mos juraments no seran una injúria al cel, com los d'ella, jo li juro que poder no tindrà ni temps de penedir-se.

I aixís dient, volà desesperadament a trobar un Ca, qui, com tantost tots los de la seua nissaga, era lleial i bo. Se deia me sembla molt Pregunteu-li.

–Déu te guard, amic Pregunteu-li.

–I a tu, Merla, què et passa que sembles folla?

–Folla, sí, folla sóc. I per a minvar ma follia és que vinc a trobar-te.

–Parla i disposa de lo poc que valc.

Llavors la Merla conta-li la feta de la Guilla, qual feta ben escoltada pel Ca, digué aquest:

–I bé, quin remei hi trobes?

Mònica Sales de la Cruz

–Ja me'n sóc pensat un.

–Parla, Merla, que mostrar-te vull mon afecte.

–Mira, demà a punt del migdia estigues ajaçat a mitjan arbreda, com si talment fosses mort.

–I què vols fer amb tot això?

–Quan tingues damunt la Guineu, menja-te-la.

–Si ella pla que se m'atansaria solament.

–Ja ho veuràs. Fes lo que t'encomano.

–Servida seràs, i amb tu l'amo a qui tot sovint, sovint li manquen gallines del galliner.

–Adéu, visques molts anys, i grans mercès per endavant.

–Fuig d'aquí! Vols callar.

L'endemà la Merla roda d'aquí, roda d'allà, troba a la fi la porfidiosa Guineu, qui amb una rialleta traïdora li diu:

–Estàs bona, Merla? I els teus fillets?

–Falsa, malvada. Riu, riu. Aixís tan bé hagués vist ahir ton mal esperit, com te'l veig ara.

–I ara, què tens?

–Prou ho saps tu lo que tinc. És a dir, tu no ho saps perquè crec que Déu Nostre Senyor no t'ha dada ni et pot dar nissaga.

–Si no fóssem tan amigues com som, ja t'hauria menjada.

–A mi rai! Los meus fillets haguessen tingudes les ales i lo dalit que tinc jo per a volar.

–Te penses, doncs, que sóc estada jo qui te'ls ha menjat?

–Sí, i Déu sap que no és altra.

–Te juro per mos Déus que no.

–Quins seran tos Déus, quan tan falsament los invoques!

–Doncs què vols que et digue, si no em vols creure?

–Prou te vull creure. Ho juraries?

–On vulgues i sempre que vulgues.

–Doncs au, vine a jurar-m'ho al cim d'un gos mort.

–Prou.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Doncs segueixe'm, i a veure si ets capaça.

–No he d'ésser-ho!

Això parlat, serra avall, serra avall anaren caminant fins a trobar l'arbreda que ja sabeu, i, un cop dins, al cap de poca estona, la Merla ovirà lo Ca, qui ajagut, sens remenar-se gota els esperava.

–Veus lo Ca?

–Ai, ai! Me prens per un xic, xic massa encantada. Jo pla que la faria bona!

–Penses que és viu?

–Clar que m'ho penso. Tal te fas.

–Doncs vaig a mostrar-te que no.

I amb això arrenca volada envers lo Ca, i mentre s'hi passeja pel cim a dret i a través li diu a cau d'orella:

–No estigues frisós; ferm com una roca. Veus, veus, Guineu?

–Sí. Ara et crec ben bé.

I essent damunt del Ca, son fals jurament anava a pronunciar, quan ell, girant-se tot rodó, agafa la traïdora pel coll i l'espellifa i la mata, mentre que la Merla satisfeta amb sa venjança, (que sempre és dolça) anava dient:

–Tal faràs, tal trobaràs: fins cinc vides que tinguesses hauries de pagar-me.

Després d'això digué, dirigint-se al bon Ca:

–Sóc tan contenta de tu que et vull concedir tres mercès amb què passis una galant diada.

–Jo no et sóc venjada perquè em donesses res. Amb les gràcies de tu i de l'amo en tinc massa.

–Bé mereix quelcom més qui tan fidelment m'ha servit.

–No. Te diguí ja, que aqueixa era l'enfollimada Guilla que tant aviram se'ns ne duia, i avui he complert lo que li tenia votada de temps.

–Bé, bé. Tres mercès te vull fer i són: un fart de pa, un fart de vi, i un fart de riure. Quin diumenge et lleurà?

–Lo vinent.

–Quedem entesos. Te repetesc les gràcies, excel·lent amic.

Mònica Sales de la Cruz

–Diguent-me excel·lent amic, les gràcies hi són de massa.

–Déu te guard de mal.

–Adéu.

I aixís se n'anà cada un a la seva, lo Ca content de sa victòria i de la promesa de la Merla, i eixa més contenta amb sa venjança. I ara vindrà la segona part que, si Déu vol, us farà més riure de lo que us ha fet plorar la primera.

Arribà lo diumenge, i amb ell l'alegria del Ca, ansiós de veure la manera com la Merla li tindria la promesa. No feia gaire estona que el gall havia cantat al jorn, que l'agraïda ocella es presentà an en Pregunteu-li.

–Xicot, estic animada a fer lo que et prometí.

–Quan tu vulgues.

I aixís se n'anaren tot aló, aló, la Merla menant el Ca i aquest un si és no és capficat com solen els gossos.

Per fi arribaren a un hostel del senyor Daniel que en diuen Les Barraquetes i allí davant s'aturaren nostres amics, dient la Merla:

–Estigues a l'aguait, esparpella les orelles i quan vegis i sentis la gent acafarada amb mi, entra i fes de les teves.

I, sens esperar contesta de son company, entrà per la finestra de la sala on un numerós gentiu matava la tarda amb costelles, pa blanc i vi ranci.

Tantost s'adonen de l'ocella, s'aixequen tots, fins los pus vells per a xarpar-la, i, l'un amb lo tovalló, l'altre amb una soca d'escombra, l'altre amb la llarga barretina i tots amb mil salts i camades, s'atrafeguen amb més daler quanta més és la llestesa de la Merla. De tal gatzara i confusió s'aprofita la gula del Ca per a fer pa i beure, fins que amb la pota signa a la Merla que no pot més. Ella per sa part, cansada de fer encarrassar aquella bona gent, fuig per la mateixa finestra per on s'havia ficat a la sala.

Nom del diable! No fou poca ni gaire la cridòria que es mogué en l'hostal, contemplant les destrosses fetes pel senyor Pregunteu-li...! Des de Girona hi ha qui sentí i encara li'n xiulen les orelles...

L'un se dava la culpa a l'altre d'haver sigut tan encantat, i al fi tots per a descarregar enterament llur consciència, l'atribuïren a l'enfutimada Merla que els distraqué de la bromada.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Entre tant, ella i el gos feien via alegrement, satisfeta l'una de sa bona sort i l'altre content amb la panxa plena i capficat no de curiositat, mes d'admiració de l'enginy i vivesa de sa companyona.

A conversa tirada anaven ambdós de la benaurada feta (que, si mai anàveu a Les Barraquetes, lo nét de l'hostaler pot molt ben ésser que no us la conti) quan oviraren carretera amunt dos pobres frares que devotament passaven lo sant rosari, amb la caputxa caiguda perquè l'estrenyor o xafogor era molta.

–Ara et ve lo tip de riure –diu la Merla al Ca, ventant volada vers los frarets i aturant-se prest en la calba testa d'un d'ells.

L'altre que la veu:

–Ai, quina Merla –diu, deixant caure una galant garrotada al cap de son company.

L'altre s'alça assorollat i veient la Merla damunt la testa de son amic, bastonada també per a matar-la. I aixís, bastonada ve, garrotada va, la Merla anava volant del cap de l'un al de l'altre, cuidant-se el mig-partir los atareats i infeliços frarots.

Lo Ca que, assegut tot ho contemplava, feia les riallasses més grans i grosses que heu vist mai fer a cap gos; però com era de bona pasta, al cap de poc lo cor li digué prou, i, envés de riure, ja es començava a enternir.

Altrament, feia la Merla, que les bèsties fora l'enraonar són com les persones, i en lo temps d'esta rondalla ja veieu que, si no enraonaven, parlaven almenys.

–Prou, prou que em moro de riure, i aviat me moriria de plorar.

La Merla jaquí estar els frares, los qui quedaren mirant-se llarg moment un a l'altre, palpant-se les testes que no degueren trobar tan planeres com abans, i posant-se après les caputxes. Sort dels rosaris que colliren del terra, i continuaren passant per conhortar-se.

Entretant, reunida la Merla a son company li digué:

–Me sembla que te n'has fet un bon panxó!

–No me'n parlis! Potser massa, que entre l'afartament i les rialles no seré bo per res de vuit dies. A fe, fe sóc ben lassat. Si un dia d'aquests agafo

Mònica Sales de la Cruz

alguna llebrota o conill, lo porto al convent a fi de deixar ma consciència tranquil·la. Pobres frares! Però sort que són frares!

La rondalla s'acaba, lector. Per lo poc que falta, no em faces quedar malament. Se n'entornaren nostres dos amics, lo Ca tot ranquejant, ranquejant, i la Merla tota cofoia, encara que també poc o molt rendida.

Arribats a can Preguntau-li, la Merla se'n despedí dient-li lo plaer que tindria si mai per quelcom podia ésser-li bona, i responent-li son agraïment més amb la cua que amb la boca. Tant era lo agrait que se sentia!

–Adéu.

–Guarda't de mal.

∧∧∧

Motius (Thompson): K751 Capture by feigning death
K911 Feigning death to kill enemy

Aquesta versió correspon clarament a la rondalla d'animals ATU 56B. Tot i que en la descripció d'aquest subgènere de la rondalla hem especificat que normalment són relats d'un únic episodi, veiem com en aquest cas l'argument és més complex. En primer lloc hi trobem l'episodi de la rabosa i la merla, en segon lloc el de la rabosa i el gos i en tercer lloc, el de la merla i el gos. Els dos primers no presenten variació, respecte del que preveu ATU 56B, però l'últim, el que fa referència a les tres coses que promet la merla al gos sí que presenta una particularitat: en aquest cas, la merla no ha de dur a terme tres accions per satisfer les tres promeses, sinó que en té prou amb dues perquè 'el fart de pa' i el 'fart de vi' s'aconsegueixen al mateix lloc. Per últim, convé apuntar que el gos demana a la merla que deixi els frares perquè 'el riure pot convertir-se en plor' i aquest, per defensar l'aspecte moral, diu que «si un dia d'aquests agafó alguna llebrota o conill, lo porto al convent a fi de deixar ma consciència tranquil·la».

Al llarg de l'argument, veiem la confrontació entre dos personatges que representen dos rols oposats. En primer lloc, la rabosa esdevé l'element negatiu de la rondalla que ataca la merla a través de l'astúcia. En dur-se a terme la malifeta, els rols dels personatges canvien i la merla esdevé llavors

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

el personatge astut que castigarà la guineu. Per a això, però, la merla precisa d'un personatge auxiliar, el gos.

Cal dir que és de suposar que aquesta rondalla ha sofert elaboració, ja que l'autor que l'escriu a la premsa es deixa veure a mesura que exposa l'argument. Així, el lector rep constantment indicacions com: «ara veuran les mares que tenen fills i sobretot filles, l'esment que poden prendre d'ésser massa refiadeas», «i ara vindrà la segona part que, si Déu vol, us farà més riure de lo que us ha fet plorar la primera» o «la rondalla s'acaba lector. Per lo poc que falta, no em faces quedar malament».

L'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003) referencia vuit versions d'aquest tipus ATU 56B, publicades a Catalunya (6), a la Franja d'Aragó (1) i al País Valencià (1).

La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) n'inclou fins a deu: Catalunya (6), Franja d'Aragó (1), País Valencià (3).

Com veiem, aquesta rondalla ha tingut força presència en els rondallaris publicats a Catalunya durant el segle XX i el segle XXI. Així, la trobem en autors com Amades amb el títol «Comare guilla, la merla i el gos» (1949: 237-239) i «La guilla, la guatlla i el gos» (1950: 614-615); Bertran i Bros, «El merlot i la guineu» i «La guineu i el cotoliu» (1989: 204-206; 207); Coll, «La perdiu i el gos» (1989: 162-164); Serra i Boldú, «El gos i la cogullada» (1930: 70-71).

TIPUS 200

ATU 200 «The Dog's Certificate». ORIOL/PUJOL 200 «El pacte dels gossos i els gats».

RESUM GENÈRIC: Els gossos i els gats fan un pacte i el posen per escrit: els gossos menjaran ossos i els gats espines. Passa el temps i els gossos comencen a trencar el pacte. Els gats treuen la seua còpia però les rates s'han menjat les darreres paraules del document i només es llegeix: "Per als gossos seran els ossos i les espines...". Des d'aquell temps els gats i els gossos no es poden veure.

∧∧∧

La pau perduda

1877.0

s.n.

s.n. "La pau perduda". *Calendari Català de l'any 1877 (1877)*: 94-95.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: El rei dels gossos vol proposar fer les paus al rei dels gats. Envia un criat amb el missatge lligat a la cua, però passen els dies i la pau no arriba. Els gossos surten a buscar el criat perdut (i és per això que quan se'n troben dos s'oloren la cua), però se sap que no l'han trobat perquè els gossos i els gats encara es barallen.

∧∧∧

Veure aquí que una vegada els gossos i els gats, trencant la pau en què vivien al Paradís, començaren una guerra d'extermini que donà per resultat moltes llàstimes i horrors i fins la desaparició dels gats mascles de tres colors. Los gossos no en patiren menys. Uns i altres convenien que semblant estat de coses no podia tindre durada, mes amb tot, per no passar per porucs ambdós bans aguantaven la lluita amb tota ràbia i enfurismament. Un o altre tenia d'apaivagar a la fi son enuig, doncs no hi ha corda que pugui aguantar la tirantor seguidament; i com en cor de gos més bona voluntat s'hi cria que no en cor de gat, del rei dels gossos ixqué lo primer pensament endreçat a la pau.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Desitjant-la doncs, un dia Bob-bob, que aixís s'anomenava el rei, prengué la ploma i, amb una lletra fina com l'anglesa i clara com l'espanyola, va escriure a Miau, rei dels gats, quatre ratlles fent-li veure l'inconvenient que era un tal estat de coses entre sers que estan, per sa naturalesa, destinats a viure sovint molt a prop uns d'altres.

Posà la firma, fixà el segell, que era un os de bou i un de gallina encreuats, i lligant-lo tot amb un pèl de gos de terranova, cridà a un dels seus trempats amb un orgue perquè a corre-cuita ho portés al rei a qui anava endreçat. Però tement que el missatger trobés pel camí guisado prou temptador per fer-li deixar anar de la boca, podent resultar d'això la pèrdua de l'escrit, determinà i manà a un dels seus patges que li lligués sota la cua, segur aixís que esdevingués lo que esdevingués lo missatge perdre's no podia.

Partí el missatger. Esperà el rei el seu retorn. Més ai! La pau no devia vindre, doncs lo missatger no tornava! Potser algun llop va devorar-lo. Potser un accident? Potser! Qui sap! Les conjectures són tan fàcils de fer! No faltà un cortesà que en plena audiència fins va expressar (omplint de dol al rei) la seva sospita que tal volta l'astúcia infame d'un trist municipal... Ja m'enteneu. La bola! Qui fóra prou segur de son mateix per assegurar lo contrari? Mes, amb tot, l'esperança desvanesqué aviat eixa sospita i tothom, menys lo cortesà, novament cregué que el missatger vivia.

Llavors lo rei donà ordres terminants perquè eixissen novament missatgers en totes direccions i que no paressen fins a trobar l'extraviat. I com la pau convenia tant i de tots tan desitjada era, tots los seus súbdits s'oferiren i amb entusiasme emprengueren la delicada missió de cercar lo que tant convenia. I ara veureu aquí per què, en quant se veuen dos gossos per de lluny que siguen corren i s'oloren la cua.

L'han trobat? Ah, no! Prou que ens ho diuen clarament les batusses de gats i gossos que segueixen com abans amb la mateixa rancúnia!

∧∨∧

Motius (Thompson):	A2281.1	Cat loses dog's certificate: enmity between cats and dogs
	A2494.4	The dog's enemies
	A2494.4.6	Enmity between dog and cat

A2471.1 Why dogs look at one another under tail

Aquesta versió no presenta problemes de catalogació, ja que s'ajusta prou bé al model ATU 200. Aquest tipus es caracteritza per justificar l'enemistat que existeix entre els gossos i els gats, animals que viuen en eterna confrontació. En aquesta versió, però, a diferència d'altres, no es fa un pacte entre les dues espècies, sinó que és el gos qui pren la iniciativa d'enviar una missiva al gat. L'amistat, independentment de la versió, no s'aconsegueix en cap cas, però en aquesta versió localitzada el motiu és la desaparició de l'animal que porta el missatge lligat a la cua. Implícitament, a partir d'aquet fet hi apareix el tipus ATU 200B «¿Per què els gossos s'ensumen?». Malgrat que el que s'explica siga substancialment diferent a altres versions catalanes –amb la finalitat, però, d'explicar el motiu pel qual els gossos s'ensumen quan es troben–, aquest argument estaria relacionat amb la versió ATU 200B (2) d'Uther:

«Some dogs are sent to heaven for an audience and, while waiting, they shift in heaven and are chased away. The next time spices or perfume are attached under their tails, but again they are chased away. These dogs do not return to the other dogs, who continue to look for the missing dogs by sniffing under each other's tails.»
(Uther 2004: 127)

L'índex de rondalles catalanes, tant en la seua primera edició com en la segona, (Oriol/Pujol 2003, 2008) inclou només una versió d'aquest tipus ATU, publicat per Amades (1950), sota el títol «El pacte dels gossos i dels gats».

Pel que fa al tipus ATU 200B, implícit en aquesta versió, l'índex (Oriol/Pujol 2003, 2008) en recull també només una versió publicada per Bertran i Bros (1989: 224-225) i titulada «L'ensumar dels gossos».

Veiem, doncs, com els arguments d'aquests dos tipus ATU no han tingut massa rellevància en territori català.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES MERAVELLOSES

(ATU 300-749)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 302

ATU 302 «The Ogre's (Devil's) Heart in the Egg». ORIOL/PUJOL 302 «L'ou meravellós».

RESUM GENÈRIC: L'heroi rep pel seu bon comportament tres objectes meravellosos: un barret que el fa invisible, un anell que el du molt lluny i un bastó que bastoneja qui ell vulgui. Amb l'ajuda d'aquests objectes i dels animals que troba en el camí (una àliga, un llop i una formiga), que li concedeixen el do de poder adquirir el seu aspecte, arriba al castell on un gegant té segrestada una princesa, obté tres ous meravellosos que li permeten matar el gegant que la custodia i finalment es casa amb la princesa.

ΛΥΛ

[El germà i les germanes]

1887.0

de Cabanyes i d'Olzinelles, Llorenç

Llorens de Cabanyes. "Rondalla". *La Renaixensa* 17 (1887): 217-220.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un jove vol trobar les seues germanes. Roba tres objectes meravellosos: unes espadenyas que salten molt, una capa que transporta i un barret que el fa invisible. Ajuda quatre animals a repartir-se el menjar (una formiga, una àliga, un gànguill i un ós) i aquests li concedeixen el do de poder adquirir el seu aspecte. Troba les germanes. Vol venjar-se d'un gegant malvat i ha de trobar un ou per matar-lo. El troba amb l'ajuda de tots els poders i el mata.

ΛΥΛ

Voleu que vos conti, com si no tinguéssim res més a fer, aquella rondalla del pi, del bosc, del gegant i les tres germanes d'aquell noi que anà a seguir món per a trobar-les?

Una vegada era un marit i muller, que tenien tres filles com tres princeses, i no tenien per a fer-los-hi la vida, sinó la vàlua d'una carga de llenya cada dia. Mentre foren petitetes ho passaren de qualsevulla manera mig despullades, però quan deveniren grans no tenien de què vestir-les i resolgueren anar a fer dues cargues, l'una per a menjar i l'altra per a vestir. Veus aquí que l'endemà de bon matí, marxà llur pare a buscar llenya al bosc i

Mònica Sales de la Cruz

no trobava el bosc. No hi restava sinó un pi tot sol al quin devia tothom respectar i servir. Mes veient-lo tantíssim gros, digué:

–No una sinó dues càrregues te'n faré.

I dit això pega-li cop de destrat i n'hi surt un gran senyor molt ben arreglat que li diu:

–Què volíeu?

Li conta l'estat en què es trobaven les filles quasi despullades, ara que ja començaven a fer goig. Tot això atentment oït pel dit senyor, li diu que hi porti un burro i carregui d'or i plata. Ho fa així mateix, i quan és al pi li surt aquell gran senyor dient-li:

–Què volíeu?

Lo pobre diu que ve a carregar. Ell diu:

–Carrega.

Mes li fa la comanda que al cap de vuit dies li porti la filla gran. La hi porta i al portar-la-hi ja hi anà amb un cavall, ric com era, i llavors ja dos negres li carregaren d'or i plata, i també li diu que al cap de vuit dies li portés la mitjana. Li porta l'altra filla, i surt:

–Què volíeu?

L'hi diu, torna a carregar i quan quasi lo cavall no podia més, li diu que al cap de vuit dies li porti la petita. Li porta al cap de vuit dies la petita. Amb això restaren les tres filles dintre del pi, i aquell senyor diu a llur pare:

–Dintre vuit dies torneu que aquí les trobareu.

Passaren los vuit dies que li semblaven vuit anys dels més llargs, i de bon matí quan hi va, ell que no troba ni filles ni pi.

–Què faré, desdixat, amb tant de diner si m'he venut les filles?

Ell i sa muller pregaven tothora a Jesús i Maria per a tenir-ne d'altre i oïren llurs precos quan tingueren un noi que mostrà molt aviat una gran vivesa, que de petit ja lo feren anar a estudi i quan se barallava li deien los altres nois que ell venia de mala sang, puig que a casa seva s'havien venut ses germanes. Enutjat amb raó, puig era sense culpa, ell que diu a son pare:

–Me deixeu anar pel món a veure si les trobaré?

–Ai! Fill meu! –Li contesta. On vols anar si pertot arreu les hem buscades i enlloc del món les havem trobades; mes, si hi vols anar, vés-hi.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo noi que marxa i es lloga en una casa per porquer i li preguntaren que com se deia i ell respongué que Pere Fort, i li digueren:

–Mira, no vagis al bosc que hi ha lo gegant.

–Lo gegant? Doncs allà vaig –diu ell.

I se'n va dret al bosc amb los tocinos. Quan hi és, sent una veu que diu:

–Ah! Coquilló de la terra! Si baixo com te menjaré!

No bé hagué oït això que li deien, sentí caure de dalt brots verds i pinyes seques i se li presentà lo gegant qui llavors no volgué menjar-se'l, sinó que se l'endugué i li digué ja a casa seva:

–A veure qui menjarà més vianda tu o jo. Si som jo, pobre de tu!

Lo noi a son entrar veié un forat en terra al costat de la taula parada i allí mateix posà sa cadira i, una volta entaulat, més vianda hi llençava que no en menjava, de mode i de manera que lo gegant se'n menjà nou plats, tot desbotonant-se, i ell deu i encara més menjats n'hauria, si més n'haguessen portat. Després, com ja era fosc, lo feren anar al llit i fermada la porta de la cambra, quan mira a sota lo llit veu que hi havia ossos. «Potser sí que aquí se'ls mengen.» Los posa a dins del llit, los ben acotxà i ell que es jau dessota el llit. A l'ésser a mitja nit truca lo gegant tres trucs a la porta i veient que no venia ni donava cap resposta, se recordà d'haver-li preguntat abans de sopar que com se deia i que li digué que havia per nom Pere Fort. L'endemà matí hi va i li diu:

–Què no has sentit res aquesta nit?

I lo noi diu:

–He sentit tres cops però he pensat que era una puça que em pessigava.

I el feu anar a engegar dient-li:

–No vagis en aquell camp perquè hi ha molt de fang i vos enfangaríeu.

–Molt de fang? Doncs allà vaig –diu ell.

I quan fou al camp cometé la malifeta de vendre's tots los porcs (parlant amb perdó) a uns tractants que anaven a fira. Tots los hi vengué a baix preu menys una truja seca, seca, quina restà sobre del fang on arreglades hi plantà les cues dels altres. Veient lo gegant que no tornaven a casa, ell que se n'hi va.

Mònica Sales de la Cruz

–Doncs què fas aquí?

–Jo vos ho diré –diu lo noi. Tots los tocinos se’n són enfonsats dintre del fang, menys aquesta truja seca que s’és enfonsada sinó de potes.

Llavors lo gegant agafa una cua i una altra i una altra estirant-les i llençant-les amb tanta força, que totes li seguien com si les collís del terra, i esbufegant li diu:

–Vés a casa i digues a la mestressa que et dongui lo magall xic.

Corrent lo noi, quan hi és diu:

–Diu que em doneu la bossa xica.

I la mestressa diu:

–Digues que ell se l’ha enduda.

I quan sabedor n’és lo gegant diu:

–Què t’he dit?

–Digues a la mestressa que et dongui lo magall xic.

Ell que hi va i diu:

–La bossa grossa.

I la mestressa la hi dóna, ell se la fica a la butxaca i arribat que és davant del gegant sens lo magall que comanava, posant una cara moltíssim ferotge, diu-li:

–Vés-te-me’n de casa que no te vull veure més.

Ell replicar volia, mes no pogué. Fuig i pel camí troba tres nois que disputaven perquè son pare los havia deixat unes espartenyas, una capa i un sombrero. Les espartenyas tenien la virtut que dient «espartenyas, per la virtut que Déu vos ha dat que pugue saltar i brincar tant com jo vulgue», ho feien; la capa tenia la virtut de fer que un se trobés allà on volgués dient «per eixa virtut que Déu t’ha donat, jo me voldria trobar a aital banda»; i lo sombrero dient «sombbrero, per la virtut que Déu t’ha donat, que ningú no em vegi», ningú no hi veia.

–Jo ho arreglaré tot –los diu. Correu fins aquell collet i qui arribi primer haurà les espartenyas, qui arribi segon haurà la capa i el tercer lo sombrero.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

A la una, a les dues, a les tres, tots tres nois se posaren a córrer qui més podia deixant descuidada llur herència, i això passa a aquell que descuida la seva. Ell quina en fa? Agafa la capa i diu:

–Per la virtut que Déu t’ha donat vull trobar-me a l’altra banda d’aquell collet.

I veus aquí que hi fou amb menys d’un dir Jesús, fugit amb tot. I marxa. Més enllà troba l’ós, l’àliga, lo gànguill i la formiga amb una carrossa, que es disputaven.

–Jo ho arreglaré tot –los diu. Tu formiga, que no tens casa per a estar té lo cap; tu àliga, que no tens dents, té la ventresca; tu gànguill, que no tens sinó cames, pren les cuixes, i tu l’ós, que ho pots rosegat, té les costelles; i marxa.

Quan s’allunyava, i reconeguts eixos animals del favor que els havia fet, puig és una veritat que rep tard si no dejorn la seva paga aquell qui de bones obres practica, diuen:

–A aquest minyó hem de fer-li una dàdiva.

I cadascú li donà la llur virtut de transformar-se en lo que ell n’era, solament digués:

–Déu i formiga, Déu i ós, Déu i gànguill, Déu i àliga.

Llavors ell pensa:

–Ara que tens aquest vestit i aquestes dàdives podràs trobar les germanes, quines qui sap on són. I posant-se la capa diu:

–Capa, per la virtut que Déu t’ha donat que em pugue jo trobar on se troba ma germana gran.

I dir això i trobar-s’hi tot fou una mateixa cosa. Se trobà en un palau que era a l’altra part del món i buscant-hi sa germana gran pel mig de columnades de pedres fines i jardins encantats, sentí que cridaven gents blanques i negres:

–Traició, traició.

Mes ell se posava lo sombrero fins a les orelles i tots li passaven pel costat i ningú no el veia i eixí del palau amb sa germana gran quina no el coneixia perquè no l’havia vist mai. Aprés d’aquesta, tragué a la mitjana, i aprés la petita. Quan les tingué totes tres, la gran era casada amb lo rei dels

Mònica Sales de la Cruz

peixos, l'altra amb lo rei dels tords i l'altra amb lo rei dels marrans. I com anava dient, veus aquí que tornà al bosc del gegant i li diu:

–Ah! Coquilló de la terra! Si baixo com te menjaré!

Ell que es posa les espadenyas i diu:

–Déu i ós.

I salta i brinca mentre li dóna gust i gana. Deixant lo gegant, lo posà com un garbell, encara que sense matar-lo. Enllitat lo gegant, li van matar set vaques per a fer-li caldo i lo noi preguntà al metge si moriria. I lo metge, que era molt entès, li feu la resposta que sí, però que sa mort era molt lluny i diu:

–Al fondo del mar hi ha una penya, dintre de la penya hi ha una caixa de bronze, dintre de la caixa de bronze hi ha una llebre, dintre de la llebre hi ha una coloma i la coloma aportarà un ou i aquell ou s'haurà de xafar al front del gegant per a matar-lo.

Convençut de la necessitat en què estava, puig de més a més també podia fer perdre a qui tant de mal feia, ell que crida el rei dels peixos, son cunyat, i li prega que li fes anar tots los peixos a traure la penya que hi havia al fondo de la mar. Quan té la penya fora de l'aigua, crida el rei dels marrans, i eixos a cops de cap hi acudiren tots per a traure la caixa de bronze. Treta que fou la caixa de bronze, crida al rei dels tords per a obrir-la i fer eixir la llebre. Surt la llebre con un follet i llavors ell que es recorda del gànguill i diu:

–Déu i gànguill –posant-se a córrer fins que l'atrapa.

I l'obre i aixís que surt la coloma se posa a volar a l'aire i llavors diu:

–Déu i àliga.

Li pren l'ou i lo porta a la dona que cuidava del gegant dient-li que li havia de xafar aquell ou en lo front, que ell marxava a tornar a ses germanes i a restituir totes les coses que per l'amor d'aquelles robades havia. Mes per a estar-ne més segur i no fiant-se de qui li havia donat la bossa grossa de son amo, diu:

–Déu i formiga.

I transformat en formiga, munta-li faldilles amunt; amb això que pogué anar a cavall fins a la cambra del gegant i veié com li xafava l'ou en lo front i, ells se quedaren allà i jo aquí, i no em donaren res pel camí.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- Motius (Thompson):
- K81.1 Deceptive eating contest: hole in bag. The hero slips his food into a bag and makes the ogre believe that he is the grater eater
 - D831 Magic object acquired by trick exchange
 - D838 Magic object acquired by stealing
 - B393 Animals grateful for shelter
 - B500 Service of helpful animals
 - D1834 Magic strenght from helpful animal
 - D182.2 Transformation: man to ant
 - D113.2 Transformation: man to bear
 - D152.2 Transformation: man to eagle
 - D141 Transformation: man to dog
 - D630 Transformation and disenchantment at will
 - E711.1 Soul in egg
 - E713 Soul hidden in a series of coverings
 - B314 Helpful animals brothers-in-law
 - B571.1 Animals help man overcome monster with external soul
 - G530.1 Help from ogre's wife (mistress)
 - K956 Murder by destroying external soul
 - Z10.2 End formulas

Aquesta versió s'ajusta perfectament al tipus ATU 302 i, per tant, no presenta cap problema de catalogació. El tipus 302 es caracteritza bàsicament per la presència d'uns animals agraits que donen a l'heroi el poder de transformar-se i per la presència d'un ou que desenllaça la trama argumental. Hi ha versions d'ATU 302 que només recullen un d'aquests dos episodis, però en aquest cas veiem que hi apareixen tots dos.

La rondalla, però, presenta certes diferències amb altres versions de rondalles que corresponen al mateix tipus, ja que en aquest cas l'heroi és el germà de les tres noies que han d'ésser rescatades i no és, doncs, un heroi que busca una princesa, filla d'un rei important.

Tal com hem vist en la rondalla, l'element negatiu de l'argument és un gegant a qui l'heroi ha de vèncer mitjançant l'astúcia. La primera trobada que ells tenen acaba amb un repte que, tot i que a priori sembla que ha de perdre l'heroi, el guanya gràcies al seu enginy. Aquest episodi recorda clarament el cicle de rondalles del gegant beneït en les quals un gegant

s'oposa a l'heroi a través d'una sèrie de proves –que sempre guanya l'heroi amb astúcia–, concretament a la primera part d'ATU 1088 «Prova amb el gegant: buidar-se la panxa per córrer més», en la qual l'heroi buida el menjar dins d'un sarró per guanyar el gegant.

A diferència d'altres versions d'aquesta rondalla, i del resum genèric que correspon a aquest número ATU, l'heroi no rep els tres objectes meravellosos pel seu bon comportament, sinó que els roba. Aquests objectes també són diferents, ja que hi tenim unes espadenyes, una capa i un barret (i no unes espadenyes, un anell i un bastó), però el cas és que tenen propietats màgiques que ajudaran l'heroi a dur a terme el seu objectiu: salvar les germanes.

Els animals que apareixen són quatre i no tres –cosa estranya si tenim en compte la càrrega simbòlica que té el número tres al llarg de la rondalla: tres germanes, tres nois, tres objectes, tres cunyats– i en aquest cas trobem una àliga, un ós, un gànquil (gos llebrer) i una formiga.

Per l'època en què està contextualitzada la rondalla, no és estrany veure-hi la presència de la religió. Hem d'apuntar que la referència a Déu és necessària per poder obtenir les propietats màgiques dels objectes i dels animals. Així, veiem com és necessari dir 'per la virtut que Déu vos ha dat' –amb variants– per obtenir les propietats màgiques dels tres objectes o dir 'Déu' més el nom de l'animal amb el qual l'heroi es vol transformar.

El final de la rondalla és prou diferent al d'altres versions d'aquest mateix número ATU. En aquest cas, les germanes ja han estat alliberades i, per tant, l'únic que queda per fer és acabar amb la vida del gegant. Per fer-ho és necessari obtenir un ou que ha de pondre una coloma que està a l'interior d'una llebre que, a la vegada, està tancada dins d'una caixa que hi ha dins d'una pedra del fons del mar. En aquesta versió, però, no es fa cap referència al fet que l'ou contingui l'ànima del gegant i, per aquest motiu, sigui necessari esclafar-lo. L'heroi pot aconseguir aquest ou amb la col·laboració dels seus cunyats, ja que perquè són reis dels peixos, dels tords i dels marrans tenen la virtut de poder-los demanar ajuda en qualsevol moment. Així doncs, veiem que si les germanes no hagessin estat alliberades en aquest punt de la rondalla, l'heroi no hauria pogut localitzar l'ou. En el

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

moment en què surt la llebre de la caixa, l'heroi pot aconseguir l'ou gràcies a l'ajuda que li havien oferit els quatre animals. Finalment, convertit en formiga, veu com la criada del gegant li esclafa l'ou al cap.

Abans d'acabar el comentari, convé esmentar que la presència dels ossos sota el llit, i l'astúcia de l'heroi de posar-los damunt, la trobem també a la contarella que correspon al tipus ATU 1115 «Temptativa de matar l'heroi» en la qual, seguint el resum d'Oriol/Pujol (2003: 260), «el gegant envia a dormir l'heroi, però aquest, abans de posar-se al llit, mira a sota, veu un munt d'ossos i dedueix que el gegant el vol matar. Posa els ossos damunt del llit i s'estira a sota. El gegant hi va, no s'adona del canvi i clava cops de ganivet sobre el llit. L'endemà, quan veu l'heroi viu no se'n sap avenir».

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) inclou vint-i-cinc versions d'aquesta rondalla meravellosa. La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) en recull fins a trenta-dues, repartides per gairebé tot el territori lingüístic català: Catalunya, Franja d'Aragó, Mallorca, Menorca, València, el Carxe. A banda es fa referència també a les versions no adscrites en cap territori concret que apareixen publicades a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008).

TIPUS 303

ATU 303 «The Twins or Blood-Brothers». ORIOL/PUJOL 303 «Els dos bessons».

RESUM GENÈRIC: Un pescador pesca un peix i aquest li diu que el parteixi i que en doni un tros a la muller, un altre a l'euga, un altre a la gossa i un altre el colgui sota terra, i que la sang la posi en una ampolla. La dona té dos bessons, l'euga dos poltres, la gossa dos cadells, i de terra creixen dues espases; la sang té la propietat de canviar de color quan algú està en perill. Els nois es fan grans i un d'ells surt a córrer món. Pren un cavall, un gos i una espasa. Arriba a un país on un drac vol menjar-se una princesa. Amb l'ajuda dels animals i de l'espasa, el noi venç el drac i es casa amb la princesa. Després visita un castell en què una bruixa el converteix en pedra. El germà veu que la sang de l'ampolla canvia de color i surt a buscar-lo. També pren un cavall, un gos i una espasa. Arriba a casa de la princesa i ella el pren pel seu marit. Ell no diu res, però quan són al llit posa l'espasa entre els dos. L'endemà surt a cercar el seu germà, el desencanta, tornen a casa i expliquen el que ha passat.

ΛΥΛ

I i II

Los tres fills del rei¹²⁸

1878.12.15

Obrador i Bennàssar, Mateu

M. Obrador Bennassar. "Los tres fills del rey. Rondalla popular mallorquina". *Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal* 1, 2a època, núm. 24 (15 de desembre, 1878): 380-381; 2, 2a època, núm. 2 (15 de gener, 1879): 21-24; 2, 2a època, núm. 3 (1 de febrer, 1879): 36-39.

Catalunya

Països Catalans—Mallorca—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

1884.08.31

Obrador i Bennàssar, Mateu

M. Obrador Bennassar. "Los tres fills del rey. (Rondalla popular mallorquina)". *La Il·lustració Catalana* 5, núm. 117 (31 d'agost, 1884): 247-251; núm. 118 (15 de setembre, 1884): 268-270.

Catalunya

Països Catalans—Mallorca—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

¹²⁸ Tot i aparèixer en revistes diferents i en anys diferents, el text de la rondalla és exactament el mateix i per això només el reproduïm una vegada.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RESUM PARTICULAR: Tres fills d'un rei surten a córrer món acompanyats d'un cavall i d'un gos. El més gran arriba a una ciutat assetjada per un drac de set caps i el mata. Un impostor vol adjudicar-se la matança, però ell ensenya les llengües de l'animal. Es casa amb la princesa i després visita un castell en què una bruixa el converteix en pedra. El germà mitjà socorre el gran, però també és convertit en pedra. El germà menut aconsegueix alliberar els altres. Els tres germans es casen amb tres princeses i esdevenen reis.

∧∧∧

I

Llargues, molt llargues de passar són les vetlades d'hivern, més encara si el cel està nigolat i ploviscós, i no es veu en tot ell ni la lluentor d'un sol estel.

Quan de lluny comença a sentir-se remor de trons i els pastors i missatgers se'n menen les ovelles i demás bestiar cap als estables i sestadors ja post el sol, llavors s'arpleguen los pagesos cap a la possessió, on tot arribat deixen ses eines fins a l'endemà, i traient-se los fumadors la pipa de sa talega amb ses armolletes i canó de canya amb l'esca, comencen la fumada, parlant del temps i la collita, mentre les dones encenen foc en la cuina, i posen a escalfar al fogó l'olla d'escudella que n'han cuita al dematí, i que de la dinada els ha quedat.

Quan lo foc de troncs i sarment n'és ben encès, tothom se n'entra, i fa rotllo a l'entorn de la foguera. Després d'atiada uns quants pics i tirada la cendra de la pipa llavors l'amo o el padrí se despenja del coll lo rosari fet de grans de pomissó amb creu de canya prima; i cridats els de fora que no es torben a entrar, se senyen tots per lo senyal, i comencen a resar la quotidiana i mai interrompuda devoció del Sant Rosari.

No són tots los del rotllo gents fetes i crescudes; també mesclats s'hi vénen alguns bergantells i jovençanes, tots robusts i sans, i sobre els genolls de la madona algun ninet de cabells rossos i galtes vermelles amb los ulls mig aclucats per la son, encara que bé els obrí quan arribà l'hora del sopar.

Acabades les cinc desenes i dits l'oferiment i la salve, comença el qui diu davant la llarga processó de Parenostres, a sant Francesc perquè mos done nostre pa de cada dia, a santa Bàrbara perquè mos allibere de trons i llamps, a sant Marçal perquè mos guarde d'esquinència, als antepassats, a les ànimes,

Mònica Sales de la Cruz

i molts d'altres; acompanyant el trec, trec de les dones que trenquen faves per coure l'endemà, i acabant per lo d'alabat sia el Santíssim Sagrament per a sempre amén, tan bon punt que la taula és posada i fetes les escudelles. Llavors pren cadascun son lloc i comença el sopar, sens que a tal hora ningú es trobi desmenjat.

Després d'això, los missatgers parteixen cap a les pallisses a donar recapte als animals; i mentretant que les dones filen i espïen la fuada, la padrina sol contar als infants alguna rondalla perquè no es caiguen de son. Tan prest que comença, obrin tots un ulls com uns salers i s'arremolinen entorn d'ella, escoltant sempre amb una orella fins i tant que la rondalla és acabada.

Amb lo que havem dit, figuren-se nostres lectors una escena pareguda a la que venim de pintar ara i llegisquen, si els dóna gust, la rondalla de 'Los tres fills del rei', que un vespre d'hivern sentírem contar dins una cuina de possessió, entorn del foc; prometent-los que si no los desplau la tal rondalla, i Déu mos dóna vida per això, potser los ne contem d'altres no menys bones i polides.

Ara per ara, comencem.

II

Això era i no era, bon viatge faça la cadenera; per mi un sac de doblers, i pels qui m'escolten altre tant més.

Això era un rei que tenia tres fills. El més gran havia nom Pere, el segon Jaume i el tercer, que era el més petit, havia nom Bernadet. A tots tres estimava son pare que per estimar-se massa a un tot sol, barregem als altres.

Un dia, En Pere digué al rei:

–Mon pare, voldríeu dar-me llicència per anar a trescar el món?

–Per què fill meu?

–Per veure viles i ciutats de les d'enfora, i per aprendre a conèixer los hòmens bons i los dolents.

–Queda't, fill meu, aquí, que això t'ho mostraré.

–Tireu, mon pare. Voleu-ho.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Vés-te'n doncs. Mes fe'm promesa que dins un any i un dia hauràs tornat aquí.

–Promesa en faig.

I el rei li va donar un cavall, un ca, i una bossa plena de doblers; i abraçant son pare i sos germans, lo fill major va ser partit.

L'endemà en Jaume digué al rei:

–Mon pare, voldríeu dar-me llicència per anar a trescar el món?

–Per què fill meu?

–Per veure viles i ciutats de les d'enfora, i per aprendre a conèixer los hòmens bons i los dolents.

–Queda't, fill meu, aquí, que això t'ho mostraré.

–Tireu, mon pare. Voleu-ho.

–Vés-te'n doncs. Mes fe'm promesa que dins un any i un dia hauràs tornat aquí.

–Promesa en faig.

I el rei li va donar un cavall, un ca, i una bossa de doblers, com ho havia donat al fill major; i abraçant son pare i son germà, lo fill segon va ser partir.

L'endemà, també en Bernadet digué al rei:

–Mon pare, voldríeu dar-me llicència per anar a trescar el món?

–Per què fill meu?

–Perquè havent partit mos germans, m'enyor i me trob trist, i voldria anar amb ells per guardar-los de perill.

–Queda't, fill meu, amb ton pare, que si perill corren los germans, fugir d'ell ja en sabran, perquè son hòmens fets. Mes tu ets jovencell encara i no et cal fer tal com ells.

–Amb això i tot, voldria amb ells anar.

–Queda't, aquí fill meu, i et daré tantes joies riques i joguines, que molts enveja et tindran.

–No vull, mon pare, joguines ni joies, mes tost voldria partir.

–Queda't, fill meu, que si te'n vas, gran pena jo en tindria.

–Tireu, mon pare, voleu-ho.

Mònica Sales de la Cruz

–Vés-te'n, doncs. Mes fe'm promesa que dins un any i un dia hauràs tornat aquí.

–Promesa en faig.

I el rei li va donar un cavall, un ca, i una bossa plena de doblers, com ho havia donat als altres fills; i abraçant llarga estona el rei son pare, també en Bernadet va ser partit.

I veus aquí que en Pere lo primer jorn feu poca via; en Jaume ne feu un poc més, i en Bernadet més que tots dos, de mode i manera que al tercer dia, sens pensar-ho, se veieren junts.

I plegats caminaren quatre dies; i al qui feia cinc, trobaren-se a un lloc en què el camí es xapava en tres, enmig dels quals hi havia una alzineta jove carregada de fulles i aglans.

I digué llavors en Pere:

–Germans, quin camí dels tres hem de seguir?

I en Jaume diu:

–No ho sé.

I diu en Bernadet:

–Féssem, germans, lo que ara vos diré. Per tots seguir la sort que Déu mos do, posem junts los cavalls, i esperonem-los després, sens tocar-los la brilla; cada un pendrà per un camí, i aquell camí mateix cada un de noltros seguirà. Mes, per haver complida la promesa que férem a mon pare, pactem de revéurer-nos d'aquí un any i un dia en aquest mateix lloc. I si algun del tres no comparegués, aqueixa tendra alzina mos dirà quina és estada la sort seua. Si ses fulles ragen mel i aigua, bona ventura; si ragen sang, mala sort; i en aquest cas, el que primer arribe, anirà a cercar els altres per veure què n'és d'ells i alliberar-los de perill.

Dit i fet.

Posaren junts los cavalls, tal com havia dit en Bernadet, i ficant los esperons sens tocar-los la brilla, partí el d'en Pere pel camí de l'esquerra, el d'en Jaume per lo del mig, i el de Bernadet pel camí de la dreta; i lo mateix feren los tres cans, que veient partir sos amos, correueren cada un darrere el seu, lladrant i pegant bots mentre corrien.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Padrina, que eren grossos els cans? –Interrompé en aquest punt un dels al·lots.

–Mig pam més alts que tu, i amb unes barres, que trossejaven macs com ells volien.

–Oi, quina por devien fer!

–I es devien menjar les nines dolentes –digué una petita que encara no s'alçava de dos peus.

–Sí, petiteta –respongué la padrina. Per això, tu sigues bona al·lota i no et mossegaran.

–Padrina, tinc son.

–I jo no. No voldria anar a colgar fins que fos acabada la rondalla.

–Deixem-ho per demà vespre –digué la padrina– perquè bon tros encara en queda, i demà mos hem d'aixecar sortint el sol.

I així ho feren, tal com dit ho havia sa padrina; i a l'endemà vespre, tornà a seguir la rondalla començada, amb molta atenció per part de l'auditori jovençà, que saber-ne la fi molt desitjava.

III

Partit que hagueren los tres germans, cadascun pel camí que els havia donar la seua sort, succeí que en Pere, el germà major, caminà dies i dies, i al qui complia set setmanes de son departiment, li paregué veure de fora una gran ciutat voltada de torres i muralles, i caminant sempre cap a ella, hi va arribar a l'hora baixa del dia que vingué davant, just quan començava a fer ja fosca negra.

Tan prest que entrà dins la ciutat, li aparegué sentir renou i crits d'esglai que donava molta gent enmig d'una gran plaça arreplegada; a on ell va arribar, colcant en son cavall i seguit del ca fidel que ni un punt d'ell s'allunyava.

–Germà –va demanar al primer que es veu davant– no em diríau què és això que passa aquí, que fa anar a la ciutat tota en revolt?

–Foraster sereu, bon cavaller, que em demanau aquesta cosa.

–Foraster som.

Mònica Sales de la Cruz

–Sapigau, doncs, que aquest renou i crits que haveu sentit, i que duren encara ara, són perquè, ja fa dies, mos ha comparegut un animal que ningú li sap el nom, lo qual és molt ferest, cobert d'escates, amb set caps i set llengos verinoses; i en lo temps que fa que ha aparegut, ha fet grandíssim mal, llevant la vida a molta gent que ell ha trobada. Aquest lladrar de cans que ara sentiu, ve que li afuan cans de bou i llopers; però a tots los mata així que el toquen, i ningú és prou arriscat per matar-lo. Amb tot això, el senyor rei ha manat fer pública crida, diguent que al qui el mati li donarà el diamant més gros de sa corona, juntament amb la mà de sa filla la princesa Magdalena.

–Mercè vós fas, germà, de quant m'haveu contat.

–Manau, senyor, en lo que puga servir-vos.

I en Pere li dóna una moneda d'or, i se n'anà cap a la plaça.

Enmig d'un rotlo gran de gent armada amb llances i destrals, s'hi veia un animal de forma estranya, paregut, encara que més gros, a una tortuga. Per tot lo redó tenia set caps amb amples boques que li feien verdenca saliva, i damunt s'esquena lluien ses escates ferides per la rogenca claror de les teies i fogueres. A l'entorn d'ell s'hi veien alguns cans esquarterats, i alguns altres que encara grinyolaven entre les basques de la mort. Sentir-se enmig de tots los forts bramuls que l'animal llançava, capaços ells tots sols de congelar la sang en les venes del més valent i arriscat que no fos estat en Pere.

Al punt se va sentir un crit:

–Feu pas, que ell diu que el matarà!

Molts que això sentiren, de sobte se giraren, i veren un noble cavaller, colcat en son cavall, manant un ca gros, gros, i amb l'espasa lluent en sa mà dreta, el qual malavetjava a fer-se pas per mig de tanta gent, en direcció al centre on estava l'animal.

I uns li deien:

–Senyor, no us arrisqueu que us matarà!

I altres:

–Aneu, bon cavaller, que amb l'ajuda de Déu i de Maria, soscaire no tindreu, i noltros per vós hem de pregar!

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Deixau-m’hi arribar, va dir en Pere, i tots veureu lo que som capaç de fer, si Déu ho vol.

–Coratge!

–Avant!

–Visca el valent!

I enmig del crits del poble que confonien i eixordaven, en Pere entra en el rotllo i:

–A mi, moret! –Crida a son ca.

I al punt l’animalot, pegant set siulos, va dar un salt i vingué a caure baix de les potes del cavall, mentre que el ca a ell s’afuava, i amb set cops d’espasa, en Pere li va tallar tots los set caps, sortint del colls tallats set brols de sang negrenca que feren ampla bassa.

Un crit de goig i de victòria s’alçà fins al cel, mentre que en Pere, baixant de son cavall, manà a l’home de més prop que li tragués les llengos dels set caps; les quals tretes, va embolicar a dins d’un mocador, deixant los lletjos caps tirats per terra.

IV

L’endemà dematí, se n’anà en Pere al palau del rei de la ciutat, vestint-se amb ses robes millors d’or i argent brodades, i que la reina sa mare li havia donat abans de sa partida.

Així que va arribar al dit palau, sentí remor i conversa de molta gent que a dins hi havia, i acostant-s’hi més a prop, pogué escoltar moltes lloances, que feien del cavaller que el vespre abans havia donat mort a l’animal dels set caps i les set llengos verinoses.

Sorpresa li donà el sentir aquesta conversa que tenien alguns, a l’entrada del palau:

–Bona sort ha tinguda el comte en Jordi d’haver mort l’animalot, perquè ara es casarà amb la bella Magdalena.

–Mes diuen que al rei molt de greu li sap de donar-la-hi per esposa. Ja sabeu tots –afegí baix, baix, el que això deia– que el tal comte du mala ombra, i que es moteja si algun jorn va ser traïdor.

Mònica Sales de la Cruz

–Però, a la fi, paraula de rei no pot mentir, com diu l’adagi, i el rei no tindrà altre remei que complir lo que prometé fa molts pocs dies.

–Veritat és.

–Germans –va dir en Pere mesclant-se en la conversa. Qui és aquest tal comte de qui parlàveu fa un poc?

–El qui matà el fer animalot anit passada, con tota la gent sap.

–I el rei ha cregut que va ser ell qui el va matar?

–I per què no, si el comte li ha presentat los set caps que aquell tenia?

–Ah, traïdor, mal cavaller! –Crida en Pere encès d’enuig, entrant-se’n tot de pressa en el palau. És a dir, que n’hi ha de deslleials en aquesta terra que volen haver profit i florida furtant los fets dels altres més valents i nobles que no ells? Digueu al senyor rei –afegí girant-se a alguns criats– que en Pere, el fill major del rei de les cent viles, li demana entrada en son palau perquè molt té que dir-li.

Los criats obeiren a lo que en Pere los manava i, entrant per allà dins, tornaren a sortir prest, dient-li que entrar podia.

Així ho va fer en Pere, i al punt va trobar-se la presència del rei i de la cort allà ajuntada.

Veus aquí lo que ell va veure així que entrà.

En la sala més gran del palau que estava de vermell endomassada, hi havia assegut en el seu trono el senyor rei amb la reina, de vora ell i a sos costats les tres princeses filles seues, la major de les quals havia nom na Magdalena. Omplien bona part de la gran sala moltíssims cavallers i hòmens d’armes que duien riques vestes, i enmig d’ells el comte en Jordi amb un criat al costat seu, que servava dins una palangana d’or los set caps de l’animal que tant quefer havia donat.

En aquest punt li deia el rei:

–Dispost estic, bon comte, a complir-vos la promesa, donant-vos a ma filla major per muller vostra.

–Molt vos he d’agrair, rei i senyor, que així ho féssiu, encara que no meresc mercè tan gran.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Per cert, que dit heveu sencera veritat, comte traïdor, que no mereixeu tan alta honra com vol fer-vos el rei, enganyat amb vostres paraules mentideres.

Com si els hagués picat un escorpí, tots se giraren sentint les tals paraules, i veieren un cavaller gentil i ben posat que, la gorra en l'una mà, i amb l'altre estrenyent la creu de l'espasa que portava, se'n venia cap al rei, fent celles al comte que se'l mirava embadalit.

Passat un curt espai, durant el qual altra cosa no se sentí més que el rum, rum dels qui tot baix parlaven, va dir el rei:

–I qui sou vós que així veniu a mon palau, parlant de tal manera que ofendre pot i més un cavaller?

–Jo som, senyor, un que us avisa d'un tort i d'un engany que se us vol fer. Som el qui verament matà l'animal anit passada, i que per tant vinc a que vós compliqueu tot allò que heveu promès.

–Com així, doncs? –Va dir el rei. Per ventura varen ser dos els matadors? Aquí teniu el comte en Jordi que ve de dir-me lo mateix, demanant-me també el compliment de ma promesa. I en prova, veig aquí los set caps de l'animal, que ha dut per més raó, complint la condició per mi posada.

I mentre el rei parlava, la cara del comte tornava de set colors, de tan empegueït que estava; i no cal dubte, que en canvi d'haver de sofrir les ullades de foc que en Pere li llançava, més tost hauria volgut estar set canes davall terra.

–Bé és ver –va dir En Pere– que porta los set caps, com si los hagués tallats ell mateix a l'animal. Mes perquè ara vegeu la veritat del cas –afegí posant-se mans plegades, i en sos llavis mostrant una mitja rialla de despreci– perquè surti ben patent la mentida i fella del mal comte, preneu els caps d'un en un, i mireu-los dins sa boca.

Així ho mana el rei a un criat, i reconeguts tots set, se va trobar que ninguns tenien llengo, la qual els havia estat tallada.

–Aquí teniu, senyor –va dir en Pere, traient-se el mocador de l'escarsella– les llengos que los falten, i que jo los vaig tallar, tan prest que l'animal vaig haver mort.

Mònica Sales de la Cruz

–Raó teniu, bon cavaller –respongué el rei.

I llavors cridà el comte:

–Fugiu de davant mi, home dolent, mal cavaller, ja que furteu l’honor per altres ben guanyat!

I el comte avergonyit sortí, cap baix sens dir un mot, de la sala del palau; i arribat a la porta, muntà en lo seu cavall que allà deixat havia, i ficant-li amb ràbia els esperons, se posà a córrer, cap enfora de ciutat, com si el mal esperit se l’endugués.

I la rondalla diu que el comte en Jordi encara corre, sens un punt de repòs; perquè de part darrere se sent una bruixa que l’encalça, i que amb una riallada escarnidora li va dient a cau d’orella:

–Cavaller, mal cavaller! Mal vares fer, mal vares fer!

V

Han passat tres setmanes des que succeí lo que vos vaig contar anit passada.

En aquest temps, grans coses han vistes les gents de la ciutat, i entre totes elles, les que més han fet parlar la gent han estades les noces d’en Pere amb la princesa Magdalena.

No vull perdre temps en contar-vos per menut tot lo que s’ha fet amb tal motiu; prou n’hi ha hagut de repicar campanes, de fer processons i endomassar carrers i places; però n’hi ha hagut de coets i rodelles fins a mitja nit en los jardins hermosos del palau. Res de tot això vos vull contar, perquè basta dir-vos que amb en Pere na Magdalena s’és casada, i que s’ha fet tot quant pertany a un casament de fills de rei.

En Pere de llavors ençà ha viscut sempre en el palau, el rei el tracta de fill meu, i par que des que es casà s’haja tornat més gentil i cavaller, i na Magdalena, la princesa dels ulls clars, dels cabells caragolats i de les galtes vermellletes, par també que, si pot ser, s’haja tornada més hermosa.

Al cap de les tres setmanes que us he dites, havien ja passat les gestes i la gatzara; i un dia, a l’hora baixa, se trobaven en Pere i sa muller na Magdalena tots solets a una galania del palau que mirava al ponent, recolzats un al costat de l’altre damunt los bandolats de pedra viva.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Esposa, esposa mia –deia en Pere mig rient. I comestic de bé al teu costat. Devora tu, me sembla més pur lo blau del cel, més fi l’olor de la floreta, més tendra la cançó de l’ocellet i més llampant lo raig de llum que el sol envia de dalt de la muntanya, a l’hora en què a la vista no enlluerna.

–Marit, lo marit meu –na Magdalena responia. Bé és ver lo que diuen els glosadors i cançoners, que l’amor ho pinta tot color de rosa. També a mi em sembla lo mateix, per lo molt que us estim, com és tan bona veritat.

I els dos noviis quedaren mirant-se l’un al altre, i la dita de l’amor que sols sent l’ànima en ses ullades resplendia, i per entre els arbres del jardí marruquejaven dues tórtoras que componien son niuet.

–Esposa –digué en Pere al cap de temps– no em negues per més dies la mercè que em tens promesa. Vols-me dir quin és aquell castell de pedra marbre que es veu allà lluny, lluny?

–Marit, parlem d’un altra cosa, i deixa anar per amor de Déu aquest castell.

–Però, per què no em vols tu satisfer amb una cosa tan petita?

–És que no t’ho vull dir, perquè llavors hi voldràs anar.

–No tingues por, que no hi aniré.

–Jo t’ho dic que sí. I el pensar-ho només ja em dóna esglai.

–Tira, Magdaleneta, esposa mia, digues-m-ho que altra cosa no et deman.

–Jesús, bon Jesús meu! Si tant ho vols, ja t’ho diré; mes Déu faça que no mos ne vinga ningun mal. Aquest castell que veus tan lluny, tan lluny, tot fet de pedra marbre més blanca que la neu, és el Castell de Liorna que qui hi va no torna, i s’anomena així perquè de tanta gent que hi és anada, no n’és tornat ni un que puga haver contat lo que passa en tal castell.

–Si així és –diu en Pere– per cert que jo hi aniré i no em torbaré a tornar.

–Ho veus com jo t’ho deia? –Va dir amb desconsol na Magdalena. No veus que si te’n vas ben trista em posaré?

–No tingas por de res, esposa mia, que ja saps mon ardiment on arriba. Demà dematí me n’hi aniré i passat demà ja hauré tornat, si Déu ho vol.

–No hi vages mon marit.

Mònica Sales de la Cruz

–Res del món seria prou per fer-me torna arrere, perquè als valents pertany cometre empreses perilloses per haver-ne guany i fama. Criats, donau recapte a mon cavall, i teniu-lo ensellat per demà de matinada, al trenc de l'alba!

I de res valgueren los precis i llàgrimes de sa esposa perquè en Pere deixés d'anar-se'n. Mes al matí vinent, va ser partit amb son cavall i el ca valent, camina, caminarà cap al castell.

Tant com s'hi feia a prop, anava destriant moltes i belles estàtues que a dins d'ell hi havia, unes de persones i altres d'animals, a cavall unes, altres a peu, i totes tan ben fetes, que no hi havia escultor que millor les hagués pogudes fer. I eren totes de pedra marbre tan blanca i tan polida, que semblava més que pedra un pa de sucre del que es ven a preu més alt.

Quan arribà a la porta, pegà tres cops de baula, i respongué una veu de dins:

–Qui és?

–Obriu, si voleu, que és gent de pau.

–Ja hi vaig.

I al cap d'un poc s'obrí la porta, i comparegué davant en Pere una vella, que de tan vella que era, semblava tenir quatre-cents anys.

–Bon dia, padrina! –Digué en Pere amb estranyesa veient-se aquell vestigle davant d'ell. Podríeu-me mostrar aquest castell que pareix que vós guardau?

–Sí, senyor, bon senyoret –digué la vella amb veu escanyada i tremolosa. Entrau aquí a dins i mirau tot quant voldreu.

I En Pere passa avant sens baixar del cavall, mentre son ca pegava bots i feia festes a la vella.

–Senyoret, bon senyoret, fermau el vostre ca, que no em mosseg!

–No tingue d'ell mica de por, que no vos mossegarà.

–Fermau-lo, senyoret, que no me mosseg! –Torna a dir la vella esporuguida.

–Deixau anar la por! Vós creieu que ara tinc corda amb què el puga fermar?

–Preneu aquest cabell que vos daré.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I la vella es dugué la mà al cap, s'arrencà un cabell que semblava un bri d'estopa, i l'allargà a en Pere qui se la mirava tot rient.

–Pensau que un cabell vostro seria prou per fermar el ca?

–Jo ho crec! I per què no? Preneu-lo i ho veureu.

–Vejam, idò –va dir en Pere allargant la mà per riure de la ximplera de la vella. Ai! Valgam Déu! I què és estat?

Tan prest que en Pere va tocar el blanc cabell, cavaller, cavall i ca, tornaren-se, en un punt, de pedra marbre, així com ans estaven i sens moure's poc ni molt; mentre la vella los mirava amb uns ulls d'òliba que feien feradat, i anava cantat amb veu de diable:

–Castell de Liorna,

qui hi va no torna.

Ningú que haja arribat,

Se n'és tornat.

Ai de vós, trista princesa, que haveu perdut vostro marit!

Ai de tu lletja vella, mala bruixa, que has entelat el goig de la princesa! Ai de tu, mala bruixa, que has esfullat la flor dels amors!

VI

Mentrestant, se va complir un any i un dia de la partida dels tres germans.

En tot aquest temps, en Jaume, el germà segon, trespàs moltes de viles i ciutats, va ser rebut així com mereixia son estament en moltes corts de reis i prínceps, i trespasant d'un lloc a l'altre, aprengué a conèixer los hòmens bons i los dolents.

Fidel al pacte que amb sos germans havia fet, comparegué, el dia assenyalat, en el punt on se deixaren; i arribat a l'alzineta sembrada al mateix punt en què el camí se xapava en tres, va veure, per son mal, que ses fulles gotejaven sang vermella.

–Valgam Déu i la Verge! –Va dir ell així que ho veié. Serà que mos germans algun soscaire hauran tingut? De pressa som partit a saber-ho. Mes, per quin camí prendré, Déu meu? Endavant, i ja ho veurem. Anem primer a cerca en Pere, com a germà major que és de tots tres.

Mònica Sales de la Cruz

I així ho va fer com ho va dir. Feu prendre son cavall pel camí que partí en Pere, i se li va fer un nus a sa boca del cor quan després de quatre dies de viatge arribà a una ciutat tota endolada, en la qual ses campanes tocaven per mort ric.

–Potser toquin per en Pere? Va pensar. Déu no ho vulga, si convé!

I arribar al palau i havent dit en presència del rei i les princeses qui era ell, romperen totes a plorar junt amb son pare que encara de ser home i ser valent, no tenia els ulls eixuts.

Contaren-li entre plors la trista sort del seu germà, que havent partit un dia de matí cap al castell, sens voler-se escoltar lo que na Magdalena li contava, se n'havia anat ferm i resolt; i de llavors ençà no n'havien tornat a saber ni la pols. Havien enviat alguns criats perquè el cercassen; però cap d'ells havia tornat a tocar comparació. Per tot lo qual el tenien per ben mort, i per ell vestien ja dol rigorós, ja havien fet cantar moltes misses i absoltes pel bon repòs de la seua ànima.

Res més havia de menester saber el bo d'en Jaume; així és que sense escoltar ningú de tots quants el predicaven, partí al mateix instant cap al castell, perquè rosegava son cor el gran desig de salvar el seu germà.

Colcant en son cavall i seguit del ca fidel, arribà a la porta tancada amb pany i clau, i va tocar.

–Toc, toc!

–Qui és?

–Obriu, si us pau.

–Ja hi vaig.

I al punt obrí la porta aquella vella, que de tan vella que era, semblava tenir quatre-cents anys.

–Bon dia tinga, senyoret.

–Bon dia que Déu mos do. Sabríeu dir-me per ventura què s'és fet de mon germà que vingué a n'aquest castell, i de llavors ençà res més se n'ha sabut?

–Oh, prou que li ho diré, bon senyoret! Mes ans d'això, que ferm aquest canot, que no me mosseg.

–No tingueu d'ell mica de por, que és simple i ensenyat.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Que el ferm, bon senyoret, pel meu conhort!

–I com tenc de fermar-lo, bona vella, si no tenc corda ni cadena per això?

–Que el ferm amb un cabell que li daré.

–Estau beneita o boja, bona vella?

–No, senyor, bon senyoret; que el prenga i provarà que no l'engany.

–Vejam, idò. Ai! Valgam Déu! I què és estat?

També el pobre en Jaume s'ha deixat enganyar per les paraules mentideres de la vella; i tan prest que el cabell ha tocat amb los seus dits, cavaller, cavall i ca s'han tornat de pedra marbre, en el temps de dir amén.

I quin desconsol no han de tenir el rei i les princeses filles seues, veient que tampoc tornà a la ciutat el pobre en Jaumet!

I els dies passen, i surt el sol i el sol se pon moltes vegades, i el germà segon encara no és tornat. Llavors el dol se renovella, i els capellans tornen a cantar misses i absoltes pel bon repòs del dos germans.

Mentrestant, quan les estrelles senyalen mitjanit, si bé escoltau, sentireu dins del castell la mala vella que canta amb sa veu d'òliba:

–Castell de Liorna,

qui hi va no torna.

Ningú que haja arribat,

Se n'és tornat.

VII

Voleu ara saber lo que va ser d'en Bernadet, del dia ençà en què es departí dels seus germans?

Per això basta dir-vos que trescant també per moltes viles i ciutats, arribà a una d'elles en què el rei estava en guerra amb un príncep veïnat seu; que va prendre bona part en les batalles que es donaren, cobrant fama de valent; que en certa ocasió va salvar la vida i donà la victòria al rei aquell, el qual per degut agraïment li concedí preuats honors, el tingué sempre de bon grat en son palau i no el deixà partir d'allà mentrestant que en Bernadet no li feu saber el pacte que havia fet amb sos germans.

Mònica Sales de la Cruz

Complits l'any i un dia assenyalats, en Bernadet partí de la ciutat, acompanyant-lo fins prop d'una hora lluny casi tots els nobles i cavallers i molts d'altres que no ho eren, sens que hi faltassen músiques i banderes, fins i tant que ell mateix los digué que se'n tornassen cap a la ciutat; i camina caminaràs, al tercer dia després de sa partida va arribar al lloc pactat i tingué la pena que tots podeu pensar quan va veure l'alzineta que gotes de sang per tot brollava.

Result a anar a cercar los seus germans, l'atzar li va fer prendre el camí que convenia; i trobant-se a la ciutat que teniu ja coneguda, no cal dir que es renovellà el mal dol i el sentiment, quan el rei i les princeses li contaren la desdixada sort dels seus germans.

–O havem de quedar tots tres en el castell –se va dir en Bernadet a ell mateix– o jo tenc de salvar els meus germans, si no són morts.

I dit això, no va pensar ja més amb altra cosa; i de res varen servir los plors i les pregàries perquè deixàs d'anar-hi, sinó que colcant en son cavall i menant-se'n també el ca, va ser partit de pressa camí dret cap al castell.

Ja hi ha arribat fins a la porta, ja ha pegat, com és costum, tres cops de baula, i a poc surt a obrir-li aquella vella, que de tan vella que era semblava tenir quatre-cents anys.

–Bon dia tenga, senyoret. Què cerca per aquí? Vol entrar en el castell?

–Lo que vull és que em digueu ara mateix que heveu fet de mos germans, que no fa molt de temps aquí vingueren.

–Senyoret, jo li ho diré. Però, que ferm abans aqueix canot que no em mosseg.

–Deixau anar el ca, i traieu-me ben de pressa els meus germans. Res tinc per ferma-lo.

–Tenga, senyoret; aqueix cabell li servirà.

–A fora bruxeries! –Crida en Bernadet amb creixent ira, coneguent que de bon de veres era bruixa aquella amb qui parlava. Mostra-me els meus germans, vos dic, ara tot d'una!

Per tota resposta, la vella pegà un salt fins devora en Bernadet, i li tirà el cabell perquè el tocàs, mes ell va ser tan llest a fer recular el seu cavall,

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

que no el pogué tocar, anant a caure el cabell damunt el cap, que es va tornar de pedra marbre.

–Ah, mala bruixa del diable! –Cridà en Bernadet traguent sa espasa. Ara sí que conec tes males arts! De pressa fes tornar aqueixes estàtues lo que són, que si no t’aspidaré com a una serp!

–Senyoret, no em matau i faré lo que em manau! –Digué la vella tremolosa.

–No tens remei, si no fas via! –Cridava en Bernadet ventant s’espasa per damunt el cap de la vella.

–Ja hi vaig, bon senyoret: per pietat, no, no em matau!

I la vella, morta de por, tragué una caldera en què hi havia una cosa que pareixia pega fosa, i amb ella començà a untar les estàtues que tant com eren untades, tornava cada una a son estat natural i primerenc.

I era meravella veure com hòmens i dones s’aixecaven, fregant-se els ulls com si despertassen d’un llarg son, i animant-se a poc a poc, se coneixien uns als altres i quedaven mirant-se tots astorats, com si se demanassen a ells mateixos com i de quina manera se trobaven en tal lloc.

En Jaume va ser un dels primers que aparegueren, i també en Pere al cap d’un poc. Los veu en Bernadet, davalla del cavall i corre cap a ells; los quals veient-lo venir, estenen los braços i los tres queden abraçats per llarga estona.

La vida i la gatzara tornaven al castell que poc abans pareixia un cementeri, i molta gent fora d’ell ja sortia, prenent pel camí que duia a la ciutat.

La vella, mentrestant, untava altres estàtues. Vetllada per en Bernadet qui de prop l’amençava, arribà a un dels racons de més enfora; untà dues estàtues que hi havia i tornaren al moment dues belles donzelles, una de les quals duia en son cap rica corona de princesa; i l’altra que era la més petita, duia també penjada al coll una hermosa garlanda de fines perles quasi tan grosses com avellanes.

Los tres germans quedaren-se admirats i ben sorpresos davant de tals belleses, i amb paraules de cortesia els demanaren qui eren elles.

Llavors, la major los respongué que eren germanes i filles del príncep que temps enrere havia posseït aquell castell; que per l'enveja que la mala bruixa les tenia, varen ésser amb ses seues males arts encantades feia ja moltíssims d'anys quan després de mort son pare, quedaren elles senyores del castell; que los agraïen molt i molt la mercè que les havien feta; i sobretot aconsellant-los que anassen sempre ben alerta amb aquella mala bruixa que a manco pensar, los ne faria qualcuna de les seues.

Res més hagueren menester dir els tres germans; sinó que tan prest que la vella hagué acabat d'untar totes les estàtues, se n'anaren cap a ella, i sens escoltar ses paraules llastimeres en què perdó demanava, li afuaren els tres cans que, tirant-se damunt d'ella, en breu la feren trossos, i llavors acudiren al castell esbart de voltors i esparvers que prengueren cadascun la seua part, tornant després d'això a prendre la volada.

I veus aquí com rebé son càstig merescut la mala vella que tant de mal havia causat a molta gent i havia fet vestir de dol la princesa Magdalena.

VIII

Quan la padrina arribava a n'aquest punt de la rondalla, començaven ja a apagar-se els tions de la fogania, i alguns dels qui escoltaven li demanaren si faltava encara molt per acabar.

–Jo trob –digué la padrina– que per lo que falta contar, no ho paga deixar-ho per demà vespre; vos diré tan sols, per fer-ho curt, que els tres germans tornaren a la ciutat i foren rebuts com podeu pensar, mudant-se tant de dol i sentiment en goig i alegria, com era bé de dret.

També vingueren amb ells les dues princeses del castell; i poc temps després, en Jaume se va casar amb la major i en Bernadet amb la petita, hermosa com un sol i que havia nom Catalineta.

Després d'això, en Pere es va quedar en la ciutat, i quan va morir el rei son sogre, heretà la seua corona i sos estats, i se sap que va ser un rei molt savi que governà amb molt d'encert; en Jaume se n'anà amb la seua esposa a viure en el castell que d'aquell dia en avant s'anomena El Castell de l'Encantada; i en Bernadet i na Catalineta, sa muller, se'n tornaren a la ciutat del rei son pare. Varen ésser rebuts amb grans festes i alegria, i quan aquest

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

morí, varen ésser també los reis de les cents viles, i així visqueren fins que moriren i si no són morts, encara són vius.

I llavors la padrina girant-se als petits, los digué per acabar:

–Amb tot això que us he contat, deveu aprendre a no tenir en poc als germans vostres més petits, ni motejar-los de caganius per fer d’ells befa; i si no, pensau quina hauria estada la sort d’en Pere i en Jaume, si no haguessen tingut per germà petit a en Bernadet.

I ara tres Ave Maries podem resar, perquè la Mare de Déu nos vulga ajudar, i anem tots cap al llit, que a l’hora en què ens trobam, ja no és hora de vetlar.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	Z10.1	Beginning formulas
	P251.6.1	Three brothers
	N772	Parting at crossroads to go on adventures
	B11.2.3.1	Seven-headed dragon
	B421	Helpful dog
	M203	King’s promise irrevocable
	K1935	Impostor steal rescued princess
	H105.1.1	False dragon-head proof
	H105.1	Dragon tongue proof
	D1645.3	Magic castle shines from afar
	D6	Encanted castle
	G263	Witch enchants or transforms
	D231	Transformation: man to stone
	E761	Life-token
	R1551	Youngest brother rescues his elder brothers
	G551.4	One brother rescues another from ogre
	D700	Person disenchanted
	G275.8	Hero kills witch
	Z10.2	End formulas

Aquesta rondalla pertany al tipus ATU 303, però presenta certes diferències que val la pena comentar. Tot i que ATU 303 preveu que els protagonistes siguin dos germans bessons, en aquest cas tenim tres germans, ja que no trobem en aquesta versió l’episodi que justifica la presència dels dos bessons – un pescador pesca un peix i aquest li diu que el parteixi i que en

doni un tros a la muller, un altre a l'euga, un altre a la gossa i un altre el colgui sota terra, i que la sang la posi en una ampolla. La dona té dos bessons, l'euga dos poltres, la gossa dos cadells, i de terra creixen dues espases. En aquest cas, veiem com la presència del número dos queda totalment substituïda per la presència del tres, ja que al llarg de la rondalla, aquest número apareix en nombroses ocasions: tres germans, tres cavalls, tres gossos, tres camins, tres filles, tres ciutats, tres intents, etc.

Els germans fan la promesa de retrobar-se al cap d'un temps sota una alzina que brollarà sang si algun d'ells corre perill. Aquest alertament és previst per ATU 303, però es fa a partir d'un altre element que no apareix en la versió que es presenta: la sang té la propietat de canviar de color quan algú està en perill.

L'episodi que protagonitza el germà gran –l'enfrontament amb el drac i l'anada al castell encantat– queda recollit també al que es preveu al tipus ATU 303,¹²⁹ però el que no és recull, però sí que trobem a ATU 300 («El vencedor del drac»: l'heroi se'n va a córrer món i mata un drac que és a punt de devorar una princesa. Talla la llengua del drac i prossegueix el seu camí. Mentrestant, el rei ha fet una crida i ha ofert la mà de la seva filla a qui mati el drac. Un impostor troba el drac mort, li talla el cap i li porta al rei per provar que ell l'ha mort. Quan és a punt de casar-se amb la princesa, arriba l'heroi, mostra la llengua que ha tallat al drac i desemmascara l'impostor. Es casa amb la princesa), és el moment en què l'heroi talla les llengües del drac. Podríem pensar, doncs, que la versió que presentem fusiona ATU 303 amb ATU 300. Aquest fet no ens ha d'estranyar gaire, ja que en la tradició rondallística catalana podem veure, si consultem el cercador RondCat, que hi ha altres versions posteriors que també presenten aquesta fusió de tipus: «Es dos bessons» (Alcover 1890: 341-350), «Els dos bessons» (Caseponce 1931: 7-37), «Dos germans que s'assemblen molt» (Serra i Boldú 1933: 92-97) o «La mare dels peixos» (Valor 1975: 56-78).

L'intent d'alliberament que duu a terme l'altre germà també es preveu a ATU 303. En aquest cas, però, hi ha tres intents i és al tercer quan

¹²⁹ L'episodi del castell és el que dona títol a la versió d'ATU 303 que publica Francesc Maspons i Labrós a *Lo Rondallayre* (1871): «Lo castell d'iràs i no en tornaràs» i a la que recull, amb el mateix títol, Artur Quintana a *Lo banc de la paciència i altres narracions* (1999).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

s'aconsegueix el desencantament, ja que com sabem aquesta versió està protagonitzada per tres germans.

Una vegada explicat el rescat dels germans, aquesta versió recollida inclou un subepisodi protagonitzat per dues princeses, filles del rei que posseïa el castell encantat. Aquestes dues princeses es converteixen en esposes del gemà mitjà i del germà menut i d'aquesta manera, tots tres aconseguen ser reis: el gran i el mitjà de la ciutat de l'esposa i el menut de la ciutat del pare.

Com a curiositat, podem comentar la parèmia usada enmig de l'argument "Paraula de rei no pot mentir", indexada com a P669 a Farnés (1997: 842, vol. vi), on, curiosament, els exemples que la contextualitzen són d'altres rondalles publicades. A més, podem comentar també la fórmula rimada que empra la bruixa en parlar del Castell de Liorna: una estrofa de quatre versos de rima consonat. Aquesta fórmula apareix rimada per facilitar el procés de memorització de la rondalla, ja que en aquest cas, com veiem i a causa de les aportacions del mateix que la publica, és una versió molt extensa.

No podem acabar el comentari sense referir-nos, de nou, a la presència de l'element religiós que hi ha a la rondalla. En el context que s'hi encabeix, el segle XIX, és natural trobar-hi referències explícites com: «per la sort que Déu mos do» o «amb l'ajuda de Déu i Maria» o com la fórmula final que tanca la rondalla: « I ara tres Ave Maries podem resar, perquè la Mare de Déu nos vulga ajudar, i anem tots cap al llit, que a l'hora en què ens trobam, ja no és hora de vetlar.»

A més, trobem en aquest cas concret la intenció moralitzadora que transmet la rondalla quan l'autor hi adjunta les següents paraules: «Amb tot això que us he contat, deveu aprendre a no tenir en poc els germans vostres més petits, ni motejar-los de caganius per fer d'ells befa; i si no, pensau quina hauria estada la sort d'en Pere i en Jaume, si no haguessen tingut per germà petit a en Bernadet.»

L'índex català de rondalles referencia la presència d'aquest número ATU en rondallaris publicats en territori de parla catalana. Així, la primera edició (Oriol/Pujol 2003) en recull catorze versions, recollides a Catalunya (5), la Franja d'Aragó (1), la Catalunya del Nord (2), Mallorca (5) i el País Valencià (1). La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta les referències fins a vint-i-una, publicades a Catalunya (9), la Franja d'Aragó (2), la Catalunya del Nord (2), Mallorca (5) i el País Valencià (2). A més, hi ha la referència a la versió recollida a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 145-150), que no està adscrita a cap territori concret.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 311B*

ATU 311B* «The Singing Bag». 311B* ORIOL/PUJOL «El sarró que canta».

RESUM GENÈRIC: Un home roba una nena i la posa dins d'un sac. Es guanya la vida portant el sac pertot arreu i dient que és un sac meravellós que canta quan ell fa: "Canta sarró, si no et donaré un cop de bastó." Deixa el sac amb la nena en una casa perquè li guardin; ella es posa a cantar, la reconeixen per la veu i la trauen del sac. En el seu lloc hi posen un gos o bé omplen el sac de pedres. L'home obre el sac i l'animal l'empaita o bé s'acosta a un pou per beure aigua i el pes del sac el fa caure dins i s'ofega. La nena queda lliure. (Sovint forma l'episodi final d'AaTh 1655).

∧∧∧

[Canta sarró!]

1870.05.14

s.n.

s.n. "Quento popular". *La Gramalla*, núm.1 (14 de maig, 1870): 2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un xiquet fa malifetes i un home el posa dins d'un sac. Porta el sac pertot arreu i sempre que li diu "Canta sarró, si no et donaré un cop de bastó", el sarró canta. Deixa el sac en una casa i senten una veu. Treuen el nen del sac i hi posen animals. L'home recull el sac, li dóna cops perquè no canta, l'obre i li surten tots els animals.

∧∧∧

Una vegada era un pare que tenia un fill. Aquest fill era de la pell del diable, lo més pillo i més cap verd que s'és vist dessota la capa del cel. Era lo que se'n diu un cap sense to ni so, una veritable bala de vidre.

A casa seua hi havia un balcó que donava al carrer i en aquell balcó hi anaven a parar les branques d'un cirerer, plantat a baix i tot rublert d'unes cireres... més madures!

Lo xicot, anar a estudi? Ca... Els llibres? Els feia tots a miques per fer-ne boles per a allisar barrets. I ell tot lo sant dia, fora les hores de la fartanera en què s'atracava com un manjadero al balcó, afartant-se de cireres i esbolotant tothom que passava.

Mònica Sales de la Cruz

Son pare li movia l'escandalosa, bé li espolsava de sovint el cuiro, omplint-lo de blaus a còpia de topu, per això, no en treia res; el xicot tot lo dia al balcó i esbolotant a vells i joves, dones i criatures.

Passava un senyor i ell:

–El tarot d'aquell senyor,
que ara passa pel cantó
tan bonic i tan bufó
tira moixó, tira moixó.

I pom, bola al barret. És clar, lo senyor tot era girar-se i alçar el cap renegant i maleint per mar i per terra, fins que tot mormolant se n'anava; això encara, quan no hi havia truc per algun pobre xicotet que s'estés per allí jugant, en qual cas, ell o bé des de dins, de darrere les vidrieres, o bé ajagut al balcó mirant per entre els ferros, perquè això sí, tirava la pedra i amagava la mà, en voleu de riure i d'alegria?

Si passava algun senyor d'aquests desgraciats que s'han quedat arronsats i que barret i tot encara no fan dos pams, ai pobret! Ja estava ben fresc.

–Senyor, senyor, que fa aquí terra agenollat, ja ha passat lo combregar.

–No se'n dóna vergonya de ser tan gran?

–No ha de ploure, si ja corren granotes...

I altres i altres dicteris per l'estil, acompanyat de boles de pa, i alguna vegada d'algun tronxo, si podia fer córrer los quatre i el cabo per la cuina, que feien empujar fins al capdamunt el pobre senyor, que com més feia encara més hi perdia.

Vet aquí que un dia passà un drapaire, dient amb aquella cantarella que acostumen:

–Qui ha draps-ferro vell.

I el xicot fument-se'n, li responia amb la mateixa cantarella i parlant un xic amb lo nas:

–El dimoni t'estiri la pell. A tu i a n'ell.

Vet aquí que tant va dir, que al drapaire se li pujà la mosca al nas, i ell que diu:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

—Vols veure com si ho tornes a dir altra vegada pujo ací dalt i et fico dins del sarró?

El xicot res, s'estava amagat a dins del balcó. Altra vegada el drapaire:

—Draps-ferro vell...

I el xicot escarnint-lo:

—El dimoni t'estiri la pell.

Encara no sent això i arrencar a córrer cap a dalt el drapaire tot fou u; l'amarra, el fica dintre el sarró, el lliga ben estret per més que el xicot tot era dir:

—Perdó! No hi tornaré més!

I au, cap al carrer falta gent. Pel camí, vet aquí que el drapaire amb lo sac penjat al coll, li anava pegant garrotades, dient:

—Canta sarró, si no, et pego un cop de bastó!

I el xicot amb veu ploranera anava cantant:

—Mal haja la cirereta,

mal haja la cireró.

Si hagués cregut lo meu pare

No fora dintre el sarró.

Vet aquí que el drapaire havia d'anar a una casa a cercar draps, i per no anar tan carregat amb lo sarró que li macava les espatlles, ell que se'n va a una casa del veïnat.

Diu:

—Ave Maria.

—Sens pecat fou concebuda.

—Mestressa, em voldríeu guardar aqueix sac per una estona mentre vaig a una casa d'aquí prop.

—Prou, prou, bon home... Deixeu-lo aquí fins que l'hagueu de menester.

Vet aquí que en aqueixa casa hi vivien una tia i neboda. La tia es deia Maria, i allavors s'estava passant farina per pastar.

La neboda mentre ella anava passant, anava dient:

—Tia Maria, passeu farina.

I el sedàs, al tocar a la pastera, anava fent:

Mònica Sales de la Cruz

—Catatric, catatrac!

I el xicot de dintre del sarró amb veu ploranera responia:

—Traieu-me del sac!

—Ai, ai, tia —diu la noia— no ho haveu sentit?

—Què?

—Una veu fonda, fonda, que sembla que plori.

—Ca, dona, deus tenir les orelles a adobar.

I altra volta tornava la noia:

—Tia Maria, passeu farina.

—Catatric, catatrac!

—Traieu-me del sac!

Vet aquí que com aleshores tia i neboda ja feien més orelles per veure si es tornava a sentir la veu. La van sentir i van començar a cercar d'on sortia. Van córrer tots los racons i raconets, i enlloc trobaven res; fins que cap i a l'últim se'ls hi acut d'anar a veure lo sac del drapaire, i troben que era que a dins hi havia un xicotet tancat.

Plenes de por l'obren, i al xicotet lo primer pensament que se li acudí, fou dir:

—Ai! Pobre drapaire, ja me la pagarà...

Els hi explica tot lo succeït, dient-los-hi que per amor de Déu que el deslliouessin.

Les bones dones lo van fer amagar, i ompliren tot lo sac de rates, gats, i tota mena d'animals, i ho tornen a lligar i a deixar-ho com estava.

Torna el drapaire, es carrega el sac al coll dient:

—Gràcies, bona dona, Déu vos ho pague.

I apa, cap al carrer falta gent.

Per lo camí ell bé prou anava pegant garrotades al sac, dient:

—Canta sarró, si no, et pego un cop de bastó.

Però com mai li responia, i només sentia un embolic de veus estranyes que formaven una orquestra infernal.

Vet aquí que ell quedà tot parat, desfà el sarró i pum, li comença a sortir un grapat de rates, gats, i escarabats i formigues i de totes menes movent un soroll!

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Vet aquí el qüento acabat.

∧∨∧

- Motius (Thompson):
- G441 Ogre carries victim in bag (basket)
 - G555 Rescue from ogre by means of singing
 - G556 Recognition of captive's voice brings about rescue from ogre
 - K526 Captor's bag filled with animals or objects while captives escape
 - Z10.2 End formulas

Aquesta rondalla encaixa perfectament amb el model de rondalla meravellosa ATU 311B*. L'argument que s'hi exposa és exactament el mateix i tant la fórmula que diu el captor, com la cantarella que canta el captiu són conegudes arreu del territori català.

De tota manera, però, hi ha una gran diferència entre aquesta versió i la que preveu ATU 311B*, que correspon a la resta de versions catalanes recollides. En aquest cas, el protagonista de la rondalla és un xiquet, i no una xiqueta com estem acostumats a trobar. Se'ns presenta un pare que té un fill que es passa el dia al balcó fent malifetes. L'actitud del xiquet és la que propicia que el tanquen dins d'un sac (no com sol passar en altres versions, en què una xiqueta és robada per un captor), ja que ell mateix provoca un home fins que s'enfada molt.

L'objectiu de l'home no és enriquir-se amb un suposat sac meravellós que canta –com passa en altres conegudes versions–, sinó que el que pretén és escarmentar la criatura perquè es comporti de manera adequada. El final, doncs, no és tan dur com en altres versions en què l'home del sac, malvat, mor després de l'atac dels animals que hi ha dins del sac.

Per acabar, podem comentar que l'estrofa de quatre versos assonants que diu el xiquet des del balcó és heptasil·làbica, a excepció de l'últim vers que és de vuit síl·labes. A més, el diàleg que s'estableix entre el drapaire i el protagonista també presenta rima assonant. La cantarella que protagonitza l'episodi, la que canta la criatura des de dins del sarró, és també de set síl·labes i assonant.

Mònica Sales de la Cruz

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) inclou tretze versions d'aquesta rondalla meravellosa, publicades a Catalunya (4), a la Franja d'Aragó (2), al País Valencià (6) i al Carxe (1).

La segona edició de l'índex (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta les versions fins a 17, publicades a Catalunya (6), a la Franja d'Aragó (2), al País Valencià (7) i al Carxe (1). La versió que fa disset és la que es recull a *El rondallari Aguiló*, fusionada amb ATU 1655 (Guiscafrè 2008: 506-507), que no presenta una localització detallada.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 327B

TIPUS 327B «The Brothers and the Ogre». ORIOL/PUJOL 327B «Els fills del gegant».

RESUM GENÈRIC: El més petit de set germans sent que els seus pares planegen d'abandonar-los al bosc. Quan el pare els hi porta, llança pedres pel camí per poder seguir-les després i tornar a casa. La segona vegada hi llença molles de pa, els ocells se les mengen i no poden tornar. Caminen pel bosc i arriben fins a la casa d'un gegant. Els fiquen a dormir a la mateixa habitació que els set fills del gegant, que porten corones; el petit les posa al cap dels seus germans i el gegant mata els seus propis fills. Els germans fugen i tornen a casa.

∧∧∧

El hijo menor

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un pare i una mare planegen abandonar els seus tres fills al bosc, però el més menut els sent i deixa pedres per trobar el camí. Ho tornen a intentar i el fill deixa molles de pa per poder tornar a casa, però els moixons se les mengen. Arriben a una casa i els rep una senyora que els adverteix que el seu marit és un gegant. Els xiquets, per no ser menjats, dormen a la mateixa habitació que les filles del gegant i es posen la seua roba. El gegant es menja les filles i els nois fugen. El gegant els segueix, però cansat s'adorm. Li roben una bota que fa grans passes i s'hi posen dins. Escapen, venen la bota i tornen amb la família.

∧∧∧

Un padre y una madre cayeron en la mayor pobreza y no podían sustentar a sus hijos. El padre dijo:

—Matémoslos.

Pero la madre contestó:

—Mejor es que los abandonemos en un bosque.

Mònica Sales de la Cruz

Dormían los niños menos el menor que lo oía todo. Así es que salió de la cama y fue al torrente a llenarse los bolsillos de cantos blancos.

Al día siguiente dijeron a los niños que irían a por leña y les dieron una rebanada de pan a cada uno. Los dos iban delante de sus padres, pero el menor se quedó detrás e iba arrojando cantos por el camino. Cuando sus padres los vieron en el bosque, hicieron que se distrajesen y los dejaron. Lloraban los dos hermanos, pero el menor les decía:

–No os asustéis, que hallaremos la casa, la hallaremos.

Fueron siguiendo los cantos y llegaron a su casa, donde hallaron a su madre que se excusó lo mejor que pudo.

Al día siguiente los llevaron a otro bosque más distante y sucedió lo mismo.

La tercera noche sospecharon del hijo menor, cerraron la sala para que no saliese y guardaron la llave.

Al día siguiente en vez de cantos el hijo menor arrojaba por el camino migajas de la rebanada de pan; pero los pájaros se las comieron y los niños no pudieron volver a su casa.

Quedáronse toda la noche en lo alto de un pino para preservarse de los lobos. Desde allí vieron una luz, se fueron acercando a ella, y llegaron a una casa, a cuya puerta llamaron. Salió a abrirles una señora a quien preguntaron si quería hospedarles. Ella contestó que su marido era un gigante y se comía a los niños. Mas ellos insistieron, pidiendo que los ocultase en el armario. Accedió la señora encargándoles que en cuanto oyesen tres golpes en la puerta, no chistasen; mas al entrar su marido empezó a gritar:

–¿Qué olor percibo de carne cristiana?

Negole ella al principio, pero al fin lo confesó, pidiéndole que no les hiciese daño hasta la noche. El gigante contesto:

–Bien, está bien.

Oyéronlo los niños y salieron de su guarida. Hallaron en una cama tres gigantitas vestidas de color de rosa y con una corona de color de rosa. Sacáronlas de la cama, las encerraron en el armario, y se echaron en la cama poniéndose los vestidos y las coronas de color de rosa. El gigante fue al armario y se comió a sus tres hijas. Ellos entretanto se escaparon por la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

ventana, pero al notar el gigante que la cama de sus hijas estaba vacía, sospechó el caso y salió a perseguir a los niños con una bota que a cada paso hacía tres horas de camino. Los niños fueron esquivándole hasta que se cansó y se quedó dormido. Entonces se acercó el menor, le quitó la bota, y los tres se metieron en ella gritando:

–Despierta, despierta, que no nos alcanzarás.

Despertó el gigante, pero ya corrían más que él. Hacia el mismo tiempo los padres de los niños que habían mejorado un poco de condición, se lamentaban y decían:

–¡Ah si pudiésemos recobrar a nuestros hijos!

Encontraron entonces los niños muy contentos. Vendieron la bota a muy alto precio, y en adelante fueron ricos.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	P251.6.1	Three brothers
	R1551.1	Youngest brother rescues his elder brothers
	R135	Abandoned children find way back by clue (pebble and crumb) They have dropped the objects while being led away.
	R135.1	Crumbs trail eaten by birds. Lost persons cannot find way back.
	K1611	Substituted caps cause ogre to kill his own children.
	D1065.1	Magic boots.
	D1521.1	Seven-league boots.

El resum de la rondalla que presenta Milà i Fontanals s'adscriu perfectament al tipus ATU 327. En aquest cas, però, no són set germans, sinó tres els que protagonitzen la rondalla. D'entre els tres germans, és el més menut –com és típic en aquest tipus de relats– el que amb astúcia aconsegueix sobreviure i salvar també els seus germans de la desgràcia.

L'episodi que relata la cerca del camí, clau en l'argument d'aquest tipus, primer en forma de pedres i després amb molles de pa, el trobem també a ATU 327A «La caseta de sucre i xocolata».

Cal comentar també que l'element final, que els permet alliberar-se del gegant, fa pensar en l'argument relacionat amb el número ATU 328 «Les

Mònica Sales de la Cruz

botes de set llegües», ja que hi trobem el mateix element meravellós: unes botes que fan grans passos i recorren, amb poc temps, grans distàncies.

Aquesta rondalla meravellosa apareix referenciada a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003). Concretament, se n'inclouen vuit versions diferents, publicades a Catalunya (6) i al País Valencià (2).

La segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta les referències fins a nou, ja que en recull una altra publicada a Catalunya.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 332

ATU 332 «Godfather Death». ORIOL/PUJOL 332 «El metge carboner».

RESUM GENÈRIC: Un home ajuda la Mort i ella, a canvi, li diu que li farà saber si els malalts que ell visiti es moriran o no. L'home es disfressa de metge i com que desnona indefectiblement tots els malalts que s'han de morir i guareix el altres receptant-los qualsevol cosa adquireix un gran prestigi i es fa ric. Quan la Mort va a buscar-lo a ell, es pensa la manera d'enganyar-la perquè no se l'endugui. Amb astúcia, aconsegueix atrapar-la dins d'un sac. Durant un temps, al món no hi mor ningú, però arriba un dia que l'home obre el sac, distret, i la Mort s'escapa.

ΛΥΛ

I

Lo pobre de mal cor

1889.10

Cortils i Vieta, Josep

Joseph Cortils y Vieta. "Secció de Folk-Lore: Lo pobre de mal cor (rondalla)". Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana 12, núm. 133-135 (octubre-desembre, 1889): 305-306.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home lliga la mort dins d'un sac per evitar que el vagi a buscar a ell. Un dia l'obre i aquesta s'escapa. La Mort el convida a casa i li ensenya un ciri que està a punt d'apagar-se. La Mort diu a l'home que és a punt de morir perquè aquell ciri és el seu.

ΛΥΛ

Una vegada era un pobre que, trobant-se en certa vila en lo dia de la festa major, li entrà desig de fer una xafardada per a celebrar-la. Amb les almoines, que no foren escasses, comprà un pollastre i tot lo menester, i eixint fora de poblat cercà un lloc solitari, a fi d'evitar que hagués de fer-ne part a algú, i començà a fer los precisos amaniments. Estant atrafegat amb açò, heus aquí que se li apareix un subjecte, i li pregunta:

—Què feu aquí, bon home?

—Amaneixo un pollastre per a celebrar la festa major! Qui sou vós?

—Sóc Nostre Senyor. Voleu fer-me'n part?

Mònica Sales de la Cruz

–No, no; prou que me'l necessito.

Nostre Senyor se n'anà, i al poc rato arribà un altre subjecte, que li preguntà:

–Què feu aquí, bon home?

–Coc un pollastre per a celebrar la festa major. Qui sou vós?

–Sóc lo Diable. Voleu fer-me'n part?

–No, no; prou que me'l necessito.

Lo diable seguí son camí, i no tardà gaire en presentar-se un altre subjecte, que li preguntà:

–Què feu aquí, bon home?

–Vaig a menjar-me un pollastre per a celebrar la festa major. Qui sou vós?

–Sóc la Mort. Voleu fer-me'n part?

A l'oïr que era la Mort, lo pobre se'l mirà i, espaordit, li respongué que de bona gana partiria amb ell tot lo que tenia. Mes, quan estigueren menjant, li ocorregué al pobre una idea:

–Ja que tinc a la Mort tan a prop, no podria ficar-la dintre del sarró i, lligant-la bé, evitar que un dia se recorde de mi i em tregui del món?

Passar-li aquesta idea pel magí i posar-la amb execució fou lo mateix. Com la Mort res sospitava, i ja és flaca de natural, fou fàcil al pobre agafar-la, ficar-la al sarró i lligar-la bé; fet lo qual assentant-se tranquil·lament, se menjà no sols la sua part, sinó que també lo que restava de la que amb prou recança havia donat a la Mort.

Amb aquella singular càrrega, anà lo pobre pel món alguns dies, fins que entrant-li la curiositat de veure en quin estat se trobava la Mort, afluixà los lligams, i llavors ella pegant un bot sortí del sarró. Mes, sense mostrar-se ressentida de la malifeta passada, començà a parlar-li amigablement i el convidà que l'acompanyés fins a casa seva que a l'extrem d'un extens ermot se trobava. Com feia un sol abrusador, lo pobre, desitjós de descansar una estona, acceptà la invitació.

A l'entrar a la casa, la Mort feu una riulla, i agafant-lo fortament per la mà, per un fosc corredor lo portà a una sala, molt espaiosa, on cremaven

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

innumerables ciris. Llavors lo deixà anar i senyalant-li un que estava a punt de consumir-se del tot, li digué:

–Veus aquest ciri? La teva vida durarà tant com ell tarde en apagar-se.

Lo pobre, fent un crit d'angúnia, atravessà a palpentes lo corredor, eixí de la casa, i sens esma, corregué camps a través, fins que caigué a la porta d'una masia, morint al poc rato, no sens haver-se arrepenit de sa duresa de cor.

ΛΥΛ

II

[Lo carboner i la mort]

1891.04.15

Farnés i Badó, Sebastià

S. Farnés. "Una rondalla popular". *La Il·lustració Catalana* 12, núm. 258 (15 d'abril, 1891): 99.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home dóna menjar a la Mort i ella, a canvi, li diu que li farà saber si els malalts que ell visiti es moriran o no. Adquireix gran prestigi i es fa ric. La Mort el convida a casa i li ensenya un ciri que està a punt d'apagar-se. La Mort diu a l'home que és a punt de morir perquè aquell és el seu ciri.

ΛΥΛ

Una vegada era un carboner molt pobre que tenia molta canalla. Tot s'ho havia de menester per ells, i anava molt mal cuidat. I un dia que no li quedava res per a menjar, perquè tot los ho va tenir de donar, va dir que ben jurava que el dia que pogués anar a bosc i fer una saca de carbó es menjaria una gallina sencera ell tot sol.

Un matí va sortir molt aviat al bosc, i era molt de matí que ja tenia la saca de carbó feta, i va fer lo que havia promès. Va agafar una gallina, la va matar i la va posar al foc a coure, dintre d'una olla.

I mentre s'anava coent, va passar un gran senyor, molt ben muntat, amb riques espueles i gran capa, i li va dir:

–Déu lo guarde, lo carboner.

Mònica Sales de la Cruz

Ell que li respon:

–Déu lo guarde, lo cavaller.

–Me voldríeu donar de la gallina que es cou en aquesta olla?

Lo carboner va mirar-se'l molt enfastigat al veure'l tan ben vestit i que li pidolava lo que era seu, i li va dir que no.

I quan ja la tenia cuita i se l'anava a menjar, se va presentar un altre senyor amb un cavall sec i vestit molt pobrament, i li va dir:

–Déu lo guarde, lo carboner.

Ell que respon:

–Déu lo guarde, lo cavaller.

–Me voldríeu donar de la gallina que teniu dintre aquesta olla?

–Qui us ho ha dit que em coïa una gallina? Un sol dia que vull passar-me-la bé, ja tothom sap que em coc una gallina.

I li va dir:

–Qui sou vós?

I el cavaller li respon:

–Sóc la Mort.

I ell li va dir:

–Ah! Sou la Mort? Doncs, sí. Vos ne donaré de molt bona gana, perquè la Mort és lo més just que hi ha al món, que tant me vindrà a buscar a mi com al més ric.

I es varen posar a menjar la gallina el carboner i la Mort.

Acabat de menjar i beure, la Mort li va dir:

–Què vols? Què et fa falta? Jo t'ho puc donar.

I ell que diu:

–Només me fan falta diners, perquè tinc molts fills i una bona dona.

I la Mort li va dir:

–Seràs servit. Jo t'enviaré lo que demanis.

Però el carboner no gosava a demanar.

–Ne tindràs prou amb tota la teva casa plena?

I ell va dir que sí.

I la Mort li va dir que quan arribaria a casa seva la trobaria tota plena de diner, que no hi podria entrar.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I va arribar a casa seva i tot va trobar-ho com la Mort li havia dit: totes les cambres plenes de diner. La seva dona era fora i les criatures jugaven al portal. Les va agafar i va portar-se-les a una botiga per a vestir-les, i les va vestir com a riques, i ell també.

I quan va arribar a casa seva, la dona va quedar tota admirada, i va dir:
–Ai! Pobra de mi que l’home se m’ha tornat boig! D’on has tret tot això?

I ell que li diu:

–Mira, calla i no t’hi enfundis, perquè tot això és ben nostre. És una sort que he tingut.

I també la va fer anar a la botiga a vestir-se per l’estil com anava ell, i allí va vestir-se i arreglar-se bé.

I arreglada que va ser, varen procurar per a fer-se una gran casa i es donaven molt bona vida, i tot lo dia anaven en cotxe.

Després d’això, al cap de temps, la Mort va anar a veure’l, i li va dir:

–Mira que no fas més que gastar diners, i per molts que en tingues se t’acabaran. És menester que facis un ofici o altre. Digues quin ofici vols fer, i tot de seguida te’n passaré mestre.

I el carboner no sabia què respondre, i ella li va dir:

–Vols fer d’adroguer?

I ell va dir:

–No sabent d’escriure, la gent me quedarien a deure, i com que no ho acceptaria, tot ho perdria.

I la Mort que li diu:

–Vols fer d’apotecari?

I el carboner li respon:

–Com que no sé de llegir, no podria llegir les receptes i donaria una medecina per altra.

Allavors la Mort que li diu:

–Doncs te’n diré un altre que no podràs refusar perquè no hauràs de llegir ni escriure.

I li va proposar de ser metge.

Mònica Sales de la Cruz

Ell li va dir que no en volia ser perquè no sabia fer receptes, i la Mort li va dir que no tindria de receptar, que ja li explicaria com ho hauria de fer-ho, que curaria sense remeis.

–Quan d’una casa vinguen a buscar-te, mira darrere la porta si em veus a mi; i si m’hi veus, per pacífic que estigue el malalt, dóna’ls-hi pressa perquè el facin confessar i combregar, perquè serà que s’haurà de morir. I quan no m’hi vegis, per més dolorós que sia el mal, digue’ls-hi que no li facin cap remei, que els hi assegures que no es morirà. I com ho endevinaràs tot, de pertot arreu vindran a buscar-te.

Ho va fer així i, com sempre ho encertava, de totes les parts del món l’enviaren a buscar i amb una visita ja en tenia prou, i guanyava molt de diner.

Al cap d’algun temps, la Mort va anar a veure’l i li va dir que ja que l’havia anat a veure dos cops a casa seva, que desitjava que ell anés un cop a casa de la Mort.

Va anar-hi, i la Mort li va ensenyar molts armaris on hi havia tot de llums; los uns feien bona cara i d’altres s’anaven acabant, i va preguntar a la Mort què eren aquells llums, i ella que li respon:

–Són les vides dels homes.

I últimament li va ensenyar un llum que s’acabava per punts, i li va dir que aquell era la seva vida, que correués a casa seva i que es confessés i combregués, que moriria a les poques hores.

Ho va fer. Va arribar a casa seva, i va dir a la seva dona que correués a buscar un capellà, de pressa, de pressa. I la seva dona va dir:

–No ho deia jo que el meu home era boig? Ara diu que vol confessar-se i combregar estant bo.

Però al veure que tant se deficiava, el va creure.

I aixís que va haver-se confessat i combregar, va morir tal com la Mort li havia dit.

I a darrere la porta hi ha un fus: acabat, amén, Jesús.

ΛΥΛ

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

	Z111	Death personified
	J486	Death preferred above God and Justice
	E765.1.3	Life-lights in lower world. Each light mystically connected with the life of a person. When light is extinguished, person dies
	K551.9	Let me live as long as this candle lasts
(Versió II)	Z111	Death personified
	J486	Death preferred above God and Justice
	D1724	Magic power from Death
	D1825.3.1	Magic power of seeing Death at head or foot of bed and thus forecasting progress of sickness
	E765.1.3	Life-lights in lower world. Each light mystically connected with the life of a person. When light is extinguished, person dies
	K551.9	Let me live as long as this candle lasts
	Z10.2	End formulas

(Versió I) L'episodi que conté aquesta rondalla s'insereix perfectament dins del que preveu ATU 332. S'ha de dir, però, que dels dos episodis que, en general, presenta ATU 332, només se'n recull un: l'home lliga la Mort dins d'un sac. A continuació, en aquesta versió la Mort convida l'home a casa i es produeix un episodi nou, ja que és llavors quan es descobreix que l'home és a punt de morir. En aquesta versió, el protagonista de la rondalla prefereix la Mort abans que Déu o el diable i, com és d'esperar, obté el seu càstig. Malgrat la temor inicial que té l'home quan s'adona que qui li demana menjar és la Mort i l'intent d'astúcia de fer-la presonera, la trama argumental acaba amb allò que el protagonista intentava evitar: la seua pròpia mort.

(Versió II) Aquesta versió presenta els dos episodis típics d'ATU 332: l'home ajuda la mort i aquesta li concedeix el do de saber si un malalt morirà o no. Veiem, doncs, que aquesta versió és més completa que l'anterior. El final, però, és el mateix que a la primera versió. En aquest cas, tot i que el protagonista ajuda la Mort i aquesta li concedeix un do per fer-se ric, el final de l'argument acaba amb allò inevitable, ja que l'home mor –perquè com bé

es diu a la rondalla: «la Mort és lo més just que hi ha al món, que tant me vindrà a buscar a mi com al més ric».

L'índex català de rondalles (Oriol/Pujol) referencia tretze versions d'aquesta rondalla meravellosa, publicades en territori lingüístic català: Catalunya (8), Catalunya del Nord (1), Mallorca (2), País Valencia (1) i El Carxe (1).

La segona edició de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta el nombre fins a vint. Creixen, doncs, les versions publicades a Catalunya (14) i es recull la versió, sense adscripció territorial, publicada a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 211-214).

Aquesta rondalla presenta una introducció que conté informació relacionada amb l'argument de la rondalla ATU 332.¹³⁰ Farnés ens diu:

«M'atrevesc a presentar als lectors de *La Il·lustració Catalana* una mostra de la meua cartera, recollida a muntanya, a la falda del Montseny. [...] No hi he retocat res substancial ni en lo fondo ni en la forma; no hi ha sinó alguna repetició innecessària suprimida.

Mentre l'estava copiant, recordava haver-la sentida contar en ma infantesa, no sé si del tot igual. Lo de la Mort, amb los llums que representen la vida dels mortals, no m'és nou. I recordant, recordant, tinguí pressent que Andersen té un quènto bellíssim, titulat: *Historia d'una mare*, on se conta que la Mort té a la seva disposició les vides dels mortals en arbres i plantes que mata o deixa viure segons lo voler de Déu.» (Farnés 1891: 99)

Veiem, doncs, com Farnés, malgrat no donar cap dada exacta de la narradora, ens explica que és una dona que viu al Montseny. Després de justificar el seu treball com una simple recollida sense interès de modificar el text –a mesura que avancen els anys els recol·lectors són cada vegada més fidels a la font oral–, Farnés estableix un paral·lelisme entre aquesta rondalla i una altra del famós erudit danès Andersen.¹³¹

¹³⁰ Una part d'aquesta introducció ja ha estat analitzada en altres apartats d'aquest treball, precisament en parlar del sistema taquigràfic de recollida de materials procedents de la literatura oral i en parlar de la rondalla al segle XIX pròpiament. Vegeu apartats 4.1.

¹³¹ Farnés fa referència a *Historiem om en Moder* (1847). Vegem-ne una traducció al castellà del fragment on es parla de les vides dels mortals en forma d'arbres i plantes: «Entraron

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 408

ATU 408 «The Three Oranges». ORIOL/PUJOL 408 «L'amor de les tres taronges».

RESUM GENÈRIC: L'heroi surt a buscar les tres taronges de l'amor. Pel camí troba un home que li diu on les pot trobar. El noi arriba fins l'arbre on hi ha les tres taronges. N'obre una i hi surt una noia que li demana aigua, però ell no en té i la noia mor. Obre la segona taronja i passa el mateix. Obre la tercera al costat d'una font i, quan la noia li demana aigua, ell li'n dona. L'heroi deixa la noia per anar a casa a buscar una carrossa. Passa una dona lletja i bruna, s'ofereix a pentinar la noia i li clava una pua de la pinta. Al moment, la noia es converteix en un ocell. Arriba l'heroi i la dona es fa passar per l'heroïna. L'heroi li pregunta com és que s'ha tornat tan bruna i la dona li respon utilitzant una fórmula rimada. Quan són a palau, es presenta l'ocell i l'heroi li descobreix la pua que té clavada al cap. Li treu i l'ocell es converteix en la seva estimada. Es casen i castiguen la dona malvada.

∧∧∧

VERSIO I

Las tres naranjas del amor

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: L'heroi surt a buscar les tres taronges de l'amor i amb l'ajuda d'un home aconsegueix no despertar el gegant que les vetlla. N'obre una i hi surt una noia que li demana aigua, però ell no en té i mor. Obre la segona i passa el mateix. Busca aigua, obre la tercera i

entonces en el gran invernadero de la Muerte, donde crecían árboles y flores en maravillosa mezcla. Había preciosos, jacintos bajo campanas de cristal, y grandes peonías fuertes como árboles; y había también plantas acuáticas, algunas lozanas, otras enfermizas. Serpientes de agua las rodeaban, y cangrejos negros se agarraban a sus tallos. Crecían soberbias palmeras, robles y plátanos, y no faltaba el perejil ni tampoco el tomillo; cada árbol y cada flor tenía su nombre, cada uno era una vida humana; la persona vivía aún: éste en la China, éste en Groenlandia o en cualquier otra parte del mundo. Había grandes árboles plantados en macetas tan pequeñas y angostas, que parecían a punto de estallar; en cambio, se veían miserables florecillas emergiendo de una tierra grasa, cubierta de musgo todo alrededor. La desolada madre fue inclinándose sobre las plantas más diminutas, oyendo el latido del corazón humano que había en cada una; y entre millones reconoció el de su hijo.»
Aquesta informació ha estat extreta del web
<http://www.ciudadseva.com/textos/cuentos/euro/andersen/histmad.htm>, consultat el dia 22 de desembre de 2011.

Mònica Sales de la Cruz

li'n dóna. L'heroi marxa a buscar un carruatge. Arriba una negra a la font, s'ofereix per pentinar la noia i li clava un agulla i la converteix en coloma. Arriba l'heroi i pregunta a la dona com és que s'ha fet tan morena. Ella respon amb una fórmula rimada. Van a palau i es presenta la coloma. L'heroi l'acarona i nota l'agulla que porta clavada. Li treu i la paloma es converteix en l'estimada. El rei fa matar la dona malvada.

∧∨∧

El hijo de un rey pidió a su padre que le dejase ir en busca de la tres naranjas del amor. Concedióselo el rey. Echó a andar el hijo del rey y llegó a una casa en que preguntó si le dirían dónde se hallaban las tres naranjas del amor. El dueño de la casa le contestó que pasase adelante y que hallaría otra casa donde vivía un hermano suyo que le daría razón de las naranjas. Pasó adelante, vio otra casa y su dueño le dijo que entrase en el huerto donde hallaría un gigante que guardaba las tres naranjas, y que si veía al gigante con los ojos abiertos, podía estar seguro de que estaba durmiendo, y si los tenía cerrados de que estaba velando. Entró en el huerto y afortunadamente el gigante tenía los ojos abiertos. Cogió el hijo del rey las tres naranjas y se fue muy listo. Aunque despertó el gigante fue tarde y no logró alcanzarle. Cuando llegó a la mitad del camino, el hijo del rey abrió una de las naranjas y salió de ella una hermosa señora, dispuesta a casarse con él; esta le preguntó si podía darle agua y, al oír que no, quedó luego muerta.

Caminó el hijo del rey un trecho, abrió otra naranja y sucedió lo mismo. Llegó finalmente a una fuente, se proveyó de agua, abrió la tercera naranja, salió una hermosa señora dispuesta a casarse con él. Esta pidió agua, dióselo el hijo del rey y al verla recobrada propúsole que se quedase junto a la fuente, mientras él iría por un coche.

En tanto que la señora estaba guardando, acaeció que llegase una negra a llenar sus cántaros, y al ver reflejada con el agua la hermosura de aquella señora imaginó distinguir su propia estampa y rompió los cántaros diciendo:

–¡Tan bonita ir a la fuente!

Mas luego vio que se había engañado, al reparar en aquella señora que se estaba peinando sentada en un poyo. Brindóse la negra a peinarla, aceptó la dama y la traidora le clavó en la cabeza un gran alfiler (parpal) que la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

convirtió en paloma. Llegó el hijo del rey y al encontrarse con la negra le dijo:

–¿Tan negra te has vuelto?

Ella contestó:

–El sol y el sereno vuelven moreno.

Suben al coche, llegan al palacio, acuden los criados para ayudarles a bajar, suben a la sala y empiezan a comer. Siguióles la paloma, aproximándose siempre al hijo del rey y, al verlos comer, iba a tomar del plato del hijo del rey y a ensuciarse en la cabeza de la negra. El hijo del rey preguntaba:

–¿De dónde habrá salido esta palomita? ¿Si la habrá traído uno de los criados?

Aunque la negra quería persuadirle a que no la tocara, él la acariciaba pasándole la mano por la cabeza. Hallóse con el alfiler, se lo quitó y entonces recobró la princesa su primera figura y el hijo del rey la reconoció al momento. La señora contó todo lo sucedido y él llamó a los criados para que cogiesen a la negra y fuesen a matarla.

VERSÍO II

[L'amor de les tres taronges]

1887.04

Bru i Sanclement, Joan

Joan Brú Sanclement. "Secció de Folk-Lore: Cuentos populares catalans". *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana* 10, núm. 103 (abril, 1887): 66-71; núm. 104-105-106 (maig-juny-juliol, 1887): 105-106.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un rei té tres fills i decideix deixar l'herència al que li porte la noia més maca per casar-s'hi. Els fills parteixen. El més menut rep consells d'una hostalera per trobar les tres taronges de l'amor. Les troba, n'obre una i li surt una noia que li demana aigua, però ell no en té i la noia fuig. Obre la segona i passa el mateix. Obre la tercera al costat d'una font i dona aigua a la noia, que es queda amb ell. L'heroi deixa la noia per anar a veure com són les dels seus germans. Una gitana criada del rei va a buscar aigua i troba la noia. Es posa les seues robes i la converteix en papallona, clavant-li una agulla al cap. El noi va a buscar

Mònica Sales de la Cruz

l' enamorada i, quan la veu, es pregunta per què està tan morena. Se l' emporta al palau i a l' hora de sopar es presenta al menjador una papallona. L' heroi l' agafa, li trau l' agulla del cap i es converteix en l' estimada. La gitana fuig i el noi i la noia es casen.

ΛΛΛ

Una vegada era un rei que tenia tres fills, als que estimava amb sens igual tendresa, i era son únic pesar l' haver de triar un d' ells solament per a fer-lo hereu de sa corona.

Un dia va cridar-los a ses cambres i va dir-los:

–Fills meus. Diferents vegades he pensat que la meva edat, ja avançada, és un obstacle per a la bona governació del Regne, i que era ja hora de declinar mon ceptre i ma corona en un de valtres tres. Com a tots estimo per igual i de tots he rebut bones proves de filial amor, no voldria en aquest cas establir diferències que poguessen més tard portar la guerra als nostres dominis. Per a arreglar aquest grave assumpte vos he cridat i espero amb ansietat vostre parer.

Los tres prínceps restaren en silenci.

–Parleu, fills meus. Com dec resoldre mon dubte? A qui dec investir amb les insígnies reals?

–Lo que vós fareu, jo acataré content –digué lo més petit amb franc parer.

Mes los altres dos continuaren callats.

Espurnejaven les llàgrimes en los ulls del rei, qui va dir-los:

–Aneu a vostres habitacions i prepareu-vos per a una cacera; ja tornarem a tractar d' esta qüestió.

Los prínceps complimentaren la voluntat del rei. A l' endemà, una brillosa comitiva sortia del palau. Los prínceps comandaven la cacera. Lo rei, acompanyat de son conseller més vell, marxava amb aire apesarat en la darrera fila de cavallers.

La sortida va durar tres dies. Era la tarda del tercer quan lo rei crida de nou a sos fills i els comunica sa voluntat en eixos termes:

–És mon desig que cada un de vosaltres escullisca lo cavall que més li agrade i prenga de ma tresoreria un civader de diners, partint luego en direccions oposades en busca de muller. Jo faré hereu de ma corona al que

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

em porte per núvia la noia més guapa (d'entre els tres). Vos dono de coll, tres anys.

Luego los donà sa benedicció i partiren.

Los prínceps van anar junts tres dies sempre caminant i dormint al ras, i al fi trobaren un hostel situat en lo punt de partida de tres camins oposats en direcció, i en ell entraren a reposar. Allí passaren alguns dies, i avui lo gran, demà lo mitjà, l'altre lo més petit, cada un dels germans se n'anà en busca de la que els havia de donar la desitjada corona.

Al gran i al mitjà ja els trobarem més tard; seguim de moment el més petit.

Lo príncep més petit se deia Joanet i fou l'últim en marxar de l'hostal. Al pagar lo gasto, preguntà a l'hostalera, (que era una dona molt garladora):

–Hi ha pels encontorns poble que tinga fama per l'hermosura de ses filles?

–Vos voleu maridar?

–Sí.

«Jove tan guapo, quan menos deu ser príncep», pensà l'hostalera. I luego amb veu alta digué:

–Feu, senyor, cara de generós i bo i, per lo tant, vull fer-vos un bon servei. He sentit contar que lluny, molt lluny, no deixant mai de seguir lo camí més estret dels tres que convergeixen a la porta de l'hostal, se fa cap a una feréstega vall, al fons de la qual creix un famós i grossíssim taronger que hivern i estiu ostenta en abundor son ric fruit, que la gent de les encontrades veïnes anomena i coneix per “les tres taronges de l'amor”. Aquelles taronges són talismà poderós per a trobar en maridatge xiquetes hermosíssimes.

–Jo aniré doncs al “taronger de l'amor”.

–Molts perills tindreu de vèncer, puig per aquest hostel han passat dotzenes de cavallers i fills de reis en busca del cobdiciat fruit, i fins al present cap d'ells ha tornat. Mes no sé per què el cor me diu que vós tindreu més fortuna, i fins, si volguéssiu seguir los consells d'una pobra dona, casi vos garantiria lo bon èxit.

–Digueu, bona dona; escoltar la gent d'edat sempre es útil.

Mònica Sales de la Cruz

–Mireu. Per arribar a la vall on creix lo “taronger de l’amor”, té de caminar-se dies i més dies sense parar, i es passen grans dificultats per a menjar i beure, per lo trencat camí, per les nits que deuen passar-se al ras enmig d’espessos boscos, per los bandolers i les bèsties danyines que assalten els viatgers, per les horroroses tempestats que es desencadenen i mil altres perills en los que hi deixen la vida els demandants. Aquells que tenen prou serenitat per a vèncer tots los obstacles i arriben a la vall amb vida, topen prompte amb lo darrer perill, en realitat lo més temible. La guarda del “taronger” està confiada a un esgarrifós drac que sens compassió los despedaça. Per a salvar-vos, deveu avançar sens temor, vegeu lo que vegeu, i sempre amb esperança, fins arribar a la vall. Un cop allí, oireu lo cant d’un moixó mai sentit per vós; seguiu la direcció del cant i fareu cap a un hostel en lo que, sens fer-hi nit ni baixar del cavall, comprareu un gros gerro de llet i vàries fogasses de formatge; això agrada molt a la feroç bèstia, i entretinguda amb lo fart, pugeu a l’arbre, arrenqueu les tres taronges del brot més alt i escapeu a l’instant de la fúria de l’infernai dragó. Ja sabeu tot quant jo sé; ara marxeu quan vulgueu, i que Déu vos guie.

Lo fill del rei donà a l’hostalera un grapat de monedes i, muntant en son lleuger cavall, marxà en direcció a l’encantat taronger.

Camina que caminaràs, arribà a la dita vall i veié, als darrers raig de sol, lluir com d’or les precioses taronges. Veure-les i fujetejar son cavall per a arribar-hi a l’instant, fou obra d’un pensament.

Lo cavall partí esverat, endinsant-se per la misteriosa vall.

De moment, un cant dolcíssim mai sentit per lo príncep omplí l’espai de tendres melodies.

Ferí son record lo consell de l’hostalera, i torçant de via, seguí l’encisadora veu de la desconeguda au. Ja molt entrada la nit, veié allà lluny una llumeta, i mitja hora després se trobava davant una casa de pobre aspecte. Sens descavalcar, trucà a la porta. Aquesta s’obrí com per si sola. Lo príncep feu dringar son moneder i no tardà en presentar-se a sa presència una graciosa donzella.

–Teniu llet i formatge? –Preguntà lo príncep.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Poc galan és lo donzell –digué la noia. Descavalqueu i podreu descansar; veniu fatigat.

–Tens llet i formatge? –Repetí lo príncep sense bellugar-se del cavall.

–Baixeu i sopareu. Sóc sola a casa.

–Amable és la donzella; mes no és possible complaure-la. Ans de nàixer lo nou dia, vull tenir ja meves “les tres taronges de l’amor”.

–Si cerqueu amor, no aneu al *taronger*. Jo també us estimo. Quedeu-vos.

Les raons de la donzella eren temptadores, de mode que lo fill del rei, sense donar-se’n compte, baixà del cavall i entrà en la casa.

La taula n’era parada, i el príncep pogué refer-se bé, puig la donzella li duia tot lo que demanava.

Després de sopar, ella accedí en donar al jove llet i formatge a condició que passés en companyia seva tres dies i tres nits, a qual demanada lo fill del rei no sapigué excusar-se.

Mes heus aquí que ja era més de mitja nit i no havia encara lograt aclucar l’ull. Tant era lo satisfet que estava de dormir amb la donzella (la qui s’havia dormideta a la poca estona), quan de moment s’apoderaren d’ell dubtes i temors al recordar lo consell de l’hostalera.

Com era de caràcter resolt, saltà del llit tot seguit, se vestí a poc a poc i, carregant son cavall amb un gros bot de llet i algunes fogasses de formatge, tornà a emprendre sa via cap al “taronger de l’amor”.

L’esgarrifós drac vetllava lo daurat fruit i dirigí al príncep sos ulls flamejants.

Aquest posà peus en terra i buidà tot seguit en un clot tota la llet que duia i, mentre lo famolenc dragó se llençava a engolir-la, pujà lleuger al taronger i en menos temps del que per a contar-ho gasto, ja tornava a ser dalt del cavall duent a la mà una branqueta amb tres precioses taronges que només de mirar-les semblaven dir: «Mengeu-nos.»

A l’emprendre una vertiginosa carrera, la temible bèstia s’havia ja begut tota la llet i d’un salt se posà davant lo cavall en actitud de terrible amenaça.

Mònica Sales de la Cruz

Lo príncep agafà aleshores una fogassa de formatge i la tirà tan fort com va poder en direcció contrària a la que ell duia, i acte seguit una altra i luego altra fins que va quedar deslliurat de tot lo pes.

Lo drac desaparegué detràs de l'olor de formatge, i ell esperonà son cavall de mode que més volava que corria.

Fatigat en extrem i embrossat per la set, moderà la marxa i es determinà a menjar una taronja per a refer-se un poc.

Lo mateix va ser badar-ne una, que sortir de dintre una donzella de faccions hermosíssimes i ricament vestida amb un trajo fet de raig de sol. Lo príncep quedà molt sorprès, de mode que no va dir paraula.

Ella parla així:

–Joanet, fill del rei, tens aigua?

I ell, tot contristat, sols tingué esma de respondre:

–No.

–Jo me'n torno d'allà on sóc –respongué la dama.

I convertint-se en papallona de matisades ales, fugí amb lleugeresa, restant lo fill del rei trist i sol.

Era ja lo príncep a més de la meitat de son viatge de retorn, quan, molestat de nou i en gran manera per la set, i aquesta vegada (la veritat sia dita) un tant per la curiositat, obrí la segona taronja. Oh grata sorpresa! Xica més encisadora no l'heu vista pas mai!

–Joanet, fill del rei, tens aigua? –Digué.

–No –va respondre ell, més mort que viu per lo cansanci, la pena i la desesperació.

–Doncs jo me'n torno d'allà on sóc.

I transformant-se en bonica papallona, desaparegué.

Lo príncep, doblement escarmentat, va fer promesa de no obrir la tercera taronja fins arribar als jardins del palau del seu pare, on hi havia aigua clara i fresca en abundor.

Per fi va arribar-hi, i sentant-se davall l'ombra dels arbres que voltaven la font més hermosa del jardí, es posà a pelar sa darrera taronja amb inquietud i esperança.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La sort coronà sos desitjos, puig sortí de dins la fruita altra donzella,
que si boniques eren les germanes seves, molt més ho era ella.

–Joanet, fill del rei, tens aigua? –Preguntà.

–Sí.

–Doncs no em moc d'aquí.

I li serví aigua de la font amb son corn.

Lo sol anava a la posta i lo príncep digué a la dama de sos amors:

–Tu m'esperes aquí (i li senyala lo tronc d'un gros llimoner), on deuràs
estar tres dies, i jo aniré al palau del meu pare per a veure les esposes dels
meus germans. Confia en mi i seràs reina.

Quedà assentada la donzella en lo lloc designat esperant a son promès
espòs, quan a l'endemà va fer cap a la font, com de costum, una gitana que hi
havia entre els criats del rei, la qui, veient reflectir dins lo mirall de l'aigua
l'encisador rostre de la dama i prenent-lo com a representació del propi,
exclamà:

–¿Dicen que soy tan negra, y soy tan blanca? Rómpete cántaro.

I trencant los càntirs, retornà al palau tota capficada.

Al següent, tornà a la font i li succeí lo mateix, retornant a casa sense
càntirs, lo que va valer-li un fart de bastonades del majordom.

Al matí del tercer dia, a l'ésser a la font, va fixar-se que la imatge de
quina reproducció admirava, duia arracades i ella no n'havia portat mai.
Dolenta com era i amb desig de voler venjar son desengany i els cops rebuts,
se posà a buscar l'original del retrato i prompte trobà la donzella assentadeta
al peu del llimoner.

L'amenaçà amb matar-la si no li contava la veritat de lo que allí feia, i
la noia va contar-li-ho.

Acte seguit va agafar-la i la despullà dels seus vestits i joies, i luego,
traient-se una grossa agulla de picar, la hi clavà al mig del cap. La noia va
tornar-se una papallona, i volant, volant, desaparegué envers lo palau.

Se vestí i enjojà la gitana amb les despulles de sa víctima i, assentada a
l'ombra del llimoner, esperà la vinguda del príncep.

Aquest, una vegada arribat a sa casa i després d'haver abraçat el rei
son pare, li explicà com havia tingut la ditxa de trobar la donzella més

Mònica Sales de la Cruz

hermosa de la terra i que dintre tres dies la duria al palau, puig ans volia conèixer les triades per lo seus germans.

–Fill meu –va dir lo rei. Crec, per lo que m’expliques, que tu seràs l’hereu de ma corona, puig que lo teu germà gran fa pocs dies que arribà i contà com l’hermosa dona que per muller havia escollida morí en lo viatge de retorn; i lo teu germà mitjà, arribat ahir, diu no vol ensenyar la per ell escollida perquè sap, per la fama, que la teva és més guapa. Prepararem les dues bodes per a dintre tres dies, i en lo dinar del dia de la festa los convidats diran quina de les dues mereix ser reina.

Lo príncep hi convingué i, al tercer dia, fou en busca de la filla del “taronger de l’amor”.

Al veure-la i notar lo notable canvi, quedà sorprès i no pogué menos de dir-li:

–Amoroseta, t’has tornat moreneta.

I la gitana, dulcificant sa veu, respongué:

–Joanet, fill del rei, lo sol i la serena fan tornar negra.

Com per una part lo Príncep tenia carinyo a sa futura esposa i per altra era culpa d’ell l’haver permès que es quedés al ras, se consolà de la pèrdua i la presentà al palau.

A l’hora de sopar, la gitana no volia presentar-se a taula, dient que podien esperar per a després de casats lo seure-hi per primera vegada.

Mes lo pare i germans del príncep mostraren tant desig de conèixer-la, que ell ordenà comparegués a sopar, o en cas contrari, les criades la duguessen, encara que fos a la força.

La gitana s’assentà a taula, escollint lo lloc més fosc, i s’entrà en general conversa.

De prompte aparegué a la sala una hermosíssima papallona de vius i delicats colors i, volant, volant, va col·locar-se a la dreta del príncep, aletejant quasi damunt del seu plat. D’allí, passà al costat del rei i al dels altres prínceps, excepte al de la gitana. L’atenció de tots se fixà en tan preciós animalet i els nasqué lo desig d’agafar-lo. Manifestat aquest, lo fill gran del rei va atrapar-la i presentà al seu pare.

–Dau-me-la, que la mataré – digué la gitana.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Això sí que no! –Respongué lo més petit. Li farem una gàbia d’or i llogaré una cambrera per a cuidar-la.

Dit això, se la mirà detingudament i, observant que tenia clavada al mig del cap una agulla de picar, mogut a llàstima, va arrancar-la i, amb sorpresa de tots, quedà l’hermosa papallona transformada en una dama com no n’haguessen vista cap altra de més bonica i encisera; la qui, abraçant-se amorosament al fill petit del rei, digué:

–Ja no ens deixarem més.

Tots los presents demanaven amb sa preguntadora mirada explicacions al príncep, i aquest se girà per demanar-les a la gitana, que ja havia desaparegut d’entre ells.

Suplí sa falta la gentil enamorada del príncep i, un cop coneguda la veritat, amb goig de tots la proclamaren reina i prompte va celebrar-se lo casament.

En quant a la gitana, fou presa d’ordre del rei i cremada entremig dels aplaudiments del poble, que haguera volgut que fos cremada cent anys més aviat.

VERSIÓ III

Les tres taronges de l’amor

1893.0

Besolí, Carles

Carles Besolí. “Las tres taronjas del amor. Rondalla”. *La Renaixensa* 23 (1893): 324-327.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s’especifica]—[No s’especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: El fill del rei està molt trist i el pare fa construir una font d’oli per intentar alegrar-lo. Trenca el càntir d’una dona pobra amb una pedra i aquesta li diu que no serà feliç fins que no trobi les tres taronges de l’amor. Surt a buscar-les i, amb l’ajuda dels elements, les troba. N’obre una i li surt una noia que demana aigua, però ell no en té i la noia mor. Obre la segona i passa el mateix. Obre la tercera a la vora d’una font i dona aigua a la noia. Junts marxen feliços al palau i es casen. Al cap d’un temps, una pedra toca el pols de la noia i mor. El príncep recorda el càntir trencat i mor de tristesa.

∧∧∧

Mònica Sales de la Cruz

–Ai! Que trist que està el fill fel rei –deien dos mercaders al passar pel peu del palau, veient-lo al jardí.

–Sí, –respongué una vella que passava. Hi ha coses que ni amb tots los diners del món se poden curar. Després de totes les provatures que ha fet lo rei per a fer reviscolar l’alegria de son fill, sense lograr-ho, n’ha pensada una que segur serà la darrera.

–I quina és? –Preguntà el més eixerit dels mercaders.

–Ja sabeu que aquest país està poblat de pobrissalla perquè és molt estèril la terra i una de les coses que hi fan més falta és l’oli. Bé s’ha provat de plantar-hi oliveres, però no donen fruit. Doncs ara el rei fa una font d’oli per veure si podrà fer riure a son fill quan anant les dones a omplir sos càntrirs se barallin per voler ser les primeres.

–I, quan serà això? –Interrompé el mercader.

–Demà al matí, si no hi ha cap entrebanc.

–Quedem-nos-hi? –Digué el mercader a son company.

–Ja està dit! –Afegí l’altre.

L’endemà, encara no eren nou hores, ja rajava de la font un oli groc i daurat que donava plaer mirar-ho. Quin bé de Déu per a la pobra gent!

Lo rei i tota sa família s’estaven al balcó guaitant la pressa de la gent i els crits i rebombori de les dones que s’afanyaven per anar a cercar oli; totes volien omplir al pregat. En aquestes lo fill del rei que s’ho mirava seriós com sempre, collí una pedra de terra i li pegà el capritxo de tirar-la a un càntrir dels que tenien vora la font les dones que s’esperaven, i crac! Lo trencà. L’oli s’acabava per moments, i al veure’s la dona amb son càntrir trencat, s’enfurismà perquè pensà que si n’anava a cercar un altre quan tornaria ja l’oli en seria estroncat. I girant-se cap al fill del rei li digué:

–Aixís no et fos tornada l’alegria fins que haguessis trobades les tres taronges de l’amor!

Impressionaren tant aquestes paraules al fill del rei, que, fora de si, volgué anar a cercar les tres taronges per totes les parts del món. I començà de rodar i seguir terres i més terres, fins que a la fi, defallit i desesperançat de trobar lo que buscava, ne demanà raó a una pobra iaia carregada d’anys que quasi bé no els podia dur.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Sabríeu, padrineta, on podria trobar les tres taronges de l’amor?

–Ai, fill meu, no ho preguntis a persona humana, sinó als elements.

Resolt a fer tot lo que se li digués, lo fill del rei preguntà a la terra:

–On tens tu les tres taronges de l’amor?

–A mi no m’ho preguntis; a l’aigua ho has de dir, –respongué la terra.

Se’n va cap a l’aigua i li fa la mateixa pregunta.

–No m’ho preguntis a mi, no, –diu l’aigua–; ni tampoc als núvols d’on descendeixo; pregunta-ho al vent que porta en son si la llavor i la fa fructificar allà on vol.

Per fi se’n va dret al vent i aqueix amb veu de tro li respon:

–Vés cap ací, per aquesta terra inculta, tira enllà, mes no et giris enrere perquè series presa meva i, ai de tu! Ja mai més se’n parlaria.

Mig aterroritzat al sentir això, lo fill del rei no gosava ni caminar, però es recordà de lo que cercava i avançà. De garrics, argelagues, arços i esbarzers n’estava farcida la terra per on havia de passar, i com més avançava més ne trobava. Tan aviat pujava costes com travessava barrancs, i el sol li dirigia de ple sos raigs que el feien suar a raig; ni una gota d’aigua per a apagar sa set ovirava. Fatigat i assedegat, estava a punt de defallir, quan li aparegué veure l’ansiat taronger, i aixís fou. Després de molt treball s’alcança el fi.

Arribà amb prou feines a l’arbre, que estava al mig d’un jardinet, regat per aigües dolces i tot adornat de boniques flors que omplien l’aire d’agradables perfums.

S’enfilà al taronger per a abastar les tres úniques i precioses taronges que tenia, i al ser a punt d’haver-les, sentí al seu darrere una veu que cridava:

–A mi! A mi!

Mes recordant-se de lo que li havia dit lo vent, collí les tres taronges sens fer-ne cas ni girar-se. Oh ditxa! Tan bon punt tingué aquelles precioses fruites, tot ell i a son voltant se sentí canviat; tot era vida i alegria lo que abans era esmortiment i tristesa. Llavors se girà per a tornar-se’n a casa i, quin prodigi! Tot era pla, carreteres molt bones, flairosos jardins, frondosos

Mònica Sales de la Cruz

arbres, i un oreig suau que li donava delit i alegria per a entornar-se'n amb son tresor.

Després de bona estona de caminar, sentí el formigueig de la curiositat, que no és mal sols de les dones, i no pogué resistir a la temptació de treure una taronja i obrir-la. Pensat i fet. Mes, quina sorpresa! De dintre la taronja n'eixí una tendra donzella, jove i hermosa, que amb meloses paraules li deia:

–Me vols per companya? No em rebutgis pas.

–Sí, sí –respongué ell, boig d'alegria–; no et rebutjaré.

I heus aquí que un poc després la donzelleta demanà aigua, la set l'abrusava; mes ell busca que buscaràs, d'aigua no en trobà i l'hermosa nineta morí assedegada. La tristesa, més amarga que abans, tornà a corsecar el fill del rei.

Mes per a consolar-se, tragué altra taronja, l'obrí i altra donzella més hermosa que la primera en fou eixida i li preguntà de seguida, com l'altra, si la volia per companya i ell respongué lo mateix. Però la set no la deixava viure; cop de demanar-li aigua, i ell, no trobant-ne enlloc, l'hagué de deixar morir de set. Desventurat fill del rei!

Però l'experiència és mare de la ciència, i com li restava encara la darrera taronja per obrir, féu lo propòsit de no obrir-la fins que hagués trobat aigua, per no tornar a perdre sa ditxa. Però, portaria el tresor que desitjava la darrera taronja com les altres? Prou se la mirava i remirava per a sortir dels dubtes que el martiritzaven, mes tingué prudència. Caminà, caminà i trobà una font. Llavors tragué la taronja i l'obrí. La donzella que n'eixí era encara més hermosa que ses germanes desdixades: cabells com esmadeixats fils d'or, ulls blaus purs com lo cel d'abril i una boqueta com rosada poncella que respirava amor. També demanà aigua i ell tot pressurós n'omplí un got d'or i li oferí.

–Ara t'acompanyaré a casa teva i seré sempre més ta companya si em vols.

Lo fill del rei era feliç.

–Sí que vull, –digué. Des d'ara et dono mon palau, que habitarem tots dos, i tot lo meu regne s'agenollarà i et reverenciarà. Aquí tens mon ceptre d'or.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La felicitat tornà al palau del rei i l'alegria al cor del seu fill. Se celebraren les bodes amb gran pompa. Per tot lo regne hi hagué festes i diversions; a tot arreu volien que l'hermosa reina presidís les festes...

Una tarda que ella prenia part en una festa popular, una pedra esgarriada la tocà al pols i morí. Ho vegé el fill del rei i, boig de dolor, només pogué dir:

–Ai, lo càntir trencat!

I es morí de sentiment.

AYA

Motius Thompson: (VERSIO 1)	H1333.3.0.2	Quest for marvelous fruit with princess inside
	A2461.1	Hare sleeps with open eyes as defense
	D211.1	Transformation: person to orange
	D981.3	Magic orange
	D721.5	Disenchantment from fruit (flower) by opening it
	D431.4	Transformation: fruit to person
	J1791.6.1	Ugly woman sees beautiful woman reflected in water and thinks it is herself
	K1911.1.3	False bride takes true bride's place at fountain
	K1934	Impostor forces hero (heroine) to change places with him (her)
	D582	Transformation by sticking magic pin to head
	D154.2	Transformation: man (woman) to pigeon
	D765.1.2	Disenchantment by removal of encanting pin (thorn)
	K1911.3	Reinstatement of true bride
(VERSIO 2)	P251.6.1	Three brothers
	N825.3	Old woman helper
	H1333.3.0.2	Quest for marvelous fruit with princess inside
	D211.1	Transformation: person to orange
	D981.3	Magic orange
	D721.5	Disenchantment from fruit (flower) by opening it
	D431.4	Transformation: fruit to person
	J1791.6.1	Ugly woman sees beautiful woman reflected in water and thinks it is herself

Mònica Sales de la Cruz

	K1911.1.3	False bride takes true bride's place at fountain
	K1934	Impostor forces hero (heroine) to change places with him (her)
	D582	Transformation by sticking magic pin to head
	D186.1	Transformation: man (woman) to butterfly
	D765.1.2	Disenchantment by removal of encanting pin (thorn)
	K1911.3	Reinstatement of true bride
	Q262	Impostor punished
	T100	Marriage
(VERSIO 3)	S375	Old woman's maledictions inform abandoned hero of his parentage and future
	N819	Supernatural helpers
	H1333.3.0.2	Quest for marvelous fruit with princess inside
	D211.1	Transformation: person to orange
	D981.3	Magic orange
	D721.5	Disenchantment from fruit (flower) by opening it
	D431.4	Transformation: fruit to person
	T100	Marriage

Aquestes tres versions s'ajusten al que es preveu al tipus ATU 408, marcat per la presència de tres taronges encantades que, en obrir-se, es converteixen en donzella. Cadascuna d'aquestes tres versions –malgrat tenir tots els elements comuns que les adscriuen al tipus: cerca de les tres taronges, dos intents fracassats o provisió d'aigua per donar de beure la tercera donzella– tenen particularitats argumentals que val la pena comentar.

La primera versió recollida, publicada en castellà per Milà, és només un resum i, per tant, presenta una trama molt més sintètica que les altres dues. No obstant això, els elements centrals hi apareixen, acompanyats d'altres que caracteritzen aquesta versió: un gegant que custodia les taronges –i que dorm amb els ulls oberts. En aquesta breu rondalla, resumida, hi localitzem tots els elements característics del tipus ATU 408: cerca de les taronges, dos intents fracassats per manca d'aigua, provisió d'aigua per donar-la a la tercera donzella, abandonament, presència d'una impostora, suplantació de la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

indentitat, transformació (en ocell), retrobament amb l'heroi, anada a palau, transformació de la noia i càstig a la impostora. Així, veiem que malgrat presentar-se de manera sintètica hi localitzem tots els referents coneguts que, de vegades, no apareixen en versions més desenvolupades.

La segona versió, publicada per Joan Bru, presenta un argument molt extens. En aquest cas, la cerca de les tres taronges duta a terme pel fill menut després de rebre els consells d'una auxiliar, es produeix per obtenir una recompensa material: una herència.

Superats tots els obstacles i aconseguides les taronges, l'acció es desenvolupa seguint el que passa a la primera versió ja comentada: provisió d'aigua per donar-la a la tercera donzella, abandonament, presència d'una impostora, suplantació de la indentitat, transformació (en papallona), retrobament amb l'heroi, anada a palau i desencantament de la noia (el càstig a la impostora no es produeix perquè desapareix).

La tercera versió, publicada per Carles Besolí, presenta un argument –molt literaturitzat– similar al de la primera versió, i en part també al de la segona, però amb un final diferent, i estrany en la tradició, marcat per la mort del protagonista. Analitzats altres finals de versions catalanes publicades en rondallaris, no s'ha trobat cap altra rondalla amb un final similar. Es pot pensar, doncs, que es deu a la intervenció de l'autor i a un possible reforçament de la idea moralista, ja que el protagonista rep un càstig com a conseqüència d'una mala obra que ell mateix va cometre.

Aquest tipus ATU 408 s'inclou en l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003), ja que s'hi referencien trenta-dues versions diferents, publicades a Catalunya (9), a la Franja d'Aragó (3), a la Catalunya Nord (1), a Mallorca (11), a Menorca (3) i al País Valencià (5).

El nombre de versions d'aquesta rondalla augmenta en la segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008), ja que se'n referencien fins a cinquanta-una. Així, a Catalunya se'n publiquen catorze; a la Franja d'Aragó, quatre; a la Catalunya Nord, una; a Mallorca, onze; a Menorca, 3 i al País Valencià, deu. Les vuit versions que falten per arribar a les cinquanta-una esmentades són

les que apareixen publicades a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 238-257), sense estar associades a cap localització concreta.

La segona versió (ii) d'aquestes tres variants d'ATU 408 presenta una introducció feta pel mateix autor, Joan Bru, quan publica la rondalla a la premsa. Ens diu:

Vaig a entretenir l'atenció dels meus consocis contant una rondalla popular recollida per mi en la comarca del Priorat, la qual ha sigut ja publicada per nostre digne President i estimat amic D. Francisco de S. Maspons en la sèrie segona de son llibre *Lo Rondallayre*. Mes com és sabut de tots que nostra Catalunya rendeix a la veritat tan fervent cult, que de vila a vila veïna se troben diferències notables en lo to de pronunciació, en los noms dels objectes més comuns, en los jocs infantils, cançons, tradicions i demés que contribueixen a marcar les aficions i fesomia de nostre poble; i seguint la costum establerta de pendre nota de totes les variacions respectives de la literatura oral catalana, crec que els cuentos no deuen constituir excepció i que devem igualment conèixer totes ses variants a fi de que, al fer la comparació de comarca amb comarca, se veja en aquest apartat la mateixa unitat de fondo i la riquesa relativa en la variació de forma, poguent-se així apreciar millor tots los matisos de la fantasia popular. (Bru 1887: 105)

Aquest comentari de Bru testimonia el comparativisme rondallístic que duïen a terme els erudits de l'època, conscients de les variacions que presenten aquests materials, tenint en compte el lloc de recollida –que marca la pronunciació, el lèxic, etc. A més, aquesta nota ens dóna la referència geogràfica de recollida de la rondalla: el Priorat.

Bru coneixia «Les tres taronges de l'amor» de Maspons a *Lo rondallayre*, però decideix publicar la seua versió per donar a conèixer les diferències entre aquestes dues rondalles que corresponen al número ATU 408. Analitzades les dues –la de Francesc Maspons es pot consultar, per exemple, a l'edició feta per Josep Maria Pujol (Maspons 2010: 120-122)– veiem com hi ha certes divergències argumentals, encara que no són gaire rellevants. Així, la versió de Maspons presenta elements que han aparegut en les tres versions esmentades abans (de Milà –sobretot l'inici–, de Bru i de Besolí), ja que l'heroi surt a buscar les tres taronges i després de rebre

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

consell, pot vèncer un gegant que dorm amb els ulls oberts. Aconseguides les tres taronges i obertes les dues primeres sense èxit per no tenir aigua, pot donar de beure la tercera noia, a qui tot seguit abandona per anar a buscar una carrossa. L'argument continua, a partir d'aquí, amb els elements característics ja comentats: presència d'una impostora, suplantació de la indentitat, transformació (en ocell), retrobament amb l'heroi, anada a palau i desencantament de la noia, càstig a la impostora i matrimoni.

TIPUS 450

ATU 450 «Little Brother and Little Sister». ORIOL/PUJOL 450 «El germanet i la germaneta».

RESUM GENÈRIC: Un home vidu que té un fill i una filla es torna a casar. La madrastra odia els fillastres i es proposa de fer-los desaparèixer. Una fada avisa la noia de les intencions de la madrastra i li dóna un remei per evitar que la perjudiqui. La madrastra converteix el noi en animal, però a la noia no pot fer-li res. Un rei s'enamora de la noia i li demana per casar-s'hi. Ella ho accepta i s'hi endú el seu germà convertit en animal. El rei surt de casa i una bruixa ho aprofita per llançar la noia a un pou i substituir-la. Quan el rei torna, la impostora simula que està malalta i que només es pot curar si menja fetge de l'animal. La noia avisa el germà des de dins del pou, utilitzant una fórmula rimada, i ell li respon de la mateixa manera. El rei ho sent i descobreix la veritat. El rei castiga la impostora i el germà de la noia resta desencantat.

∧∧∧

Los set germans

1867.12.29

s.n.

s.n. "Cuentos de la bora del foch. Cuentos populares: Los set germans". *La Pubilla: semmanari catalá* 1, núm. 30 (29 de desembre, 1867): 2-3; núm. 31 (5 de gener, 1878): 2.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un matrimoni té set fills. La dona està embarassada i el marit li diu que si té un altre noi la matarà. Els fills fugen per no veure què passa, però la mare els diu que els indicarà què ha parit amb un objecte que posarà al terrat (una filosa si és noia i una espasa si es noi). La mare té una filla, però la criada, dolenta, posa al terrat una espasa. Els fills fugen. La filla es fa gran i, quan sap que té germans, vol anar-los a buscar. La criada marxa amb ella, però per evitar que li faci res dolent, la mare li dóna un santcrist que té poders. El santcrist l'ajuda fins que un dia, quan la noia beu a la font, se li ofega. La criada abandona la noia i aquesta troba una cova habitada. Quan arriben els habitants, la descobreixen i, quan ella els explica la història, veuen que és la seua germana. La noia s'enamora d'un veí i viu feliç amb els germans. Un dia els vol pentinar i demana la pinta a la veïna. Els pentina i es converteixen en cèrvols. Al cap d'un temps, la noia, que estava embarassada, demana julivert a la veïna i aquesta la tira dins d'un pou. Amb una fórmula rimada es comunica amb els germans. Un criat ho sent i ho diu a l'enamorat, que descobreix la veritat. Castiguen la

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

impostora, que era la criada dolenta, però abans l'obliguen a guarir els germans i la noia i a ressuscitar la criatura.

ΛΥΛ

Una vegada eren un marit i muller que tenien set nois, la mare estava embarassada, i lo marit li va dir que si tornava a ser un altre noi la mataria.

Ella sempre, és clar, plorava de pensar que si tenia un altre noi...

Los nois també ho sabien i, un dia, a taula, van dir que no volien veure la mort de la seva mare. Amb això que ells se'n volien anar de casa a córrer món, i la mare els va dir que no se n'anessin massa lluny, i que quan hauria parit, si era una noia, posaria una filosa a dalt del terrat perquè ells ho veiessin i tornessin, i si era un noi hi posaria una espasa, i que no tornessin mai més a veure son pare.

Vet aquí que la mare crida la Mala-fembra, que era la criada que tenien, i li va dir que preparés set baguls i set burros, perquè los nois se n'anaven a córrer món.

Los nois se'n van anar. Al cap de poc temps la mare va parir, va tenir una noia, i vet aquí que tota contenta va cridar a la Mala-fembra que anés corrents a posar una filosa al terrat.

La Mala-fembra, com que era una bruixa, en compte de posar-hi una filosa, hi va posar una espasa.

Los nois que cada dia s'acostaven a casa seva a mirar lo terrat per a veure lo que hi havia, quan van veure que era una espasa, es van abraçar tots, i se van posar a plorar i van dir:

—Mai més tornarem a veure el pare, i se'n van anar a un bosc i se van fer una casa ells mateixos i vivien de caçar.

Vet aquí que la noia es va anar fent gran i la mare sempre estava trista.

La noia sempre li demanava:

—Però, què té, mare, que sempre plora, què té?

I la mare li contestava:

—Res, filla, res. Ja ho sabràs quan seràs gran.

Al cap d'un quant temps, estant a taula, la noia va demanar:

—Però mare, que no tinc cap germanet jo ni cap germaneta?

Mònica Sales de la Cruz

I la mare va contestar:

–Prou, filla, que en tens. Ne tens set que se’n van anar a córrer món per no veure la meva mort, perquè lo teu pare va dir que si tenia un altre noi em mataria, i no han tornat mai més.

I la noia va dir:

–Mare, a mi m’agradaria molt anar a veure si els trobo, amb això, digui a la Mala-fembra que m’acompanyi i, si els trobo, tornarem plegats.

La mare li va dir que de cap manera volia que ella se n’anés, perquè ja que havia perdut los fills, no volia perdre-la a n’ella, perquè, si se n’anava, estava segura que no la veuria més.

La noia que sí, la mare que no, a l’últim tant i tant la va pregar que li va dir:

–Bé, doncs; t’hi deixaré anar. T’acompanyarà la Mala-fembra, i jo et posaré un Sant Crist al coll, i si mai la Mala-fembra et fa res, digues: «Mare, me fan això o allò.» I lo Sant Crist et respondrà.

La Mala-fembra que arregla dos baguls i dos burros i després d’haver-se despedit la noia de son pare i de sa mare se’n va anar. Li van encarregar molt, pare i mare, que tornés, que tornessin aviat i se’n van anar.

Van anar per un camí molt llarg i comencen a caminar; camina que caminaràs. I vet aquí que al cap d’un rato a la noia li va agafar set; troben una font, i va dir:

–Mala-fembra, dóna’m aigua.

I ella va dir:

–Baixa, que beuràs.

I la noia que diu a lo Sant Cristo:

–Mare, la Mala-fembra no em vol donar aigua.

I lo Sant Cristo que respon:

–Calla, calla, Mala-fembra, que quan vindràs ja me la pagaràs.

Tornen a caminar, camina que caminaràs. Tornen a trobar una altra fonteta, i la noia que diu:

–Mala-fembra, dóna’m aigua.

I la Mala-fembra li torna a respondre:

–Baixa, que beuràs.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Mare –torna a cridar. Mare, que la Mala-fembra no me vol donar aigua.

I lo Sant Crist torna a dir:

–Calla, calla, Mala-fembra, que quan vindràs ja me la pagaràs.

Ja es feia fosc, tornen a caminar, i... camina que caminaràs, troben una altra fonteta, i la noia que torna a dir:

–Mala-fembra, dóna'm aigua.

–Baixa, que beuràs.

La noia no es pogué aguantar més de set, i va baixar. Se va posar a beure i, ajupint-se, lo Sant Crist se li va ofegar.

Mentre ella bevia, la Mala-fembra que deslliga lo bagul del burro de la noia, lo deixa i fuig amb los dos burros.

En havent la noia girat la cara, se trobà sola, i se posà a cridar.

–Mare, la Mala-fembra m'ha deixat.

Lo Sant Crist que va respondre:

–Calla, calla, Mala-fembra...

I no va poder dir res més, perquè en aquell moment s'acabava d'ofegar.

Vet aquí que ja era de nit i sense saber lo camí ni res, no sabia cap on anar, quan, mirant, mirant a un costat, lluny, lluny, lluny, veu un llumet petit, petit, i ella que va pensar:

–Hi deu haver algú allí, anem cap allí.

I se posà a caminar, camina que caminaràs, camina que caminaràs...

A l'últim, arribà allí on era el llum, i trobà una cova molt ben arreglada, que hi havia set fogons amb set olles que coïen i, en una taula, set pans i set ampolles de vi.

La noia, que amb tant caminar tenia molta gana, va pensar:

–Si et menges tot lo d'una olla, la gent que estan aquí ho trobarien a faltar.

Ella, què va fer! Va prendre una cullerada de cada olla, un bocinet de cada pa i un glopet de cada ampolla.

Després se va trobar cansada i tenia gana de dormir.

–Com ho faràs?

Mònica Sales de la Cruz

Va anar mirant, se ficà endintre i va trobar un paller. Ella que s'hi va amagar, va pensar:

–Aquí dormiràs, i no em trobarà ningú, i demà quan siga de dia, si sé trobar lo camí, me n'aniré cap a casa.

Pensant això se va quedar adormida, quan vet aquí que arriben los que estaven allí que... mai diria qui eren?

Eren los set germans que ella buscava.

Se posen a sopar, cada un tenia la seva olleta, tot ben arreglat, i lo primer diu:

–A mi em falta escudella.

I tots:

–A mi també, a mi també, a mi també, a mi també, a mi també, a mi també.

–A mi em falta pa.

I tots:

–A mi també.

–A mi em falta vi.

I tots:

–A mi també.

I un que diu:

–Aquí hi ha algú amagat.

Comencen a registrar per davant al paller i troben la noia.

Li van dir què hi feia allí, què hi buscava, i ella, llavors, los hi va explicar la seva història. Se van conèixer, i se van abraçar.

Ella que va dir:

–Ai que estarà contenta la mare quan hi tornem tots.

I ells van respondre que no volien tornar-hi més a casa seva, que son pare era massa dolent, que es quedés allí amb ells, que estarien molt bé tots plegats.

Vet aquí que en una casa del costat hi estava un amic d'ells sol amb una criada, i aquest, com que la noia era molt guapa, se va enamorar de la noia.

La va demanar als seus germans, li van dir que sí, i s'havien de casar.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Vet aquí que los seus germans, un dia que ella va dir:

–Vos voldria pentinar però no tinc pintes.

–Això rai! –Li van dir ells. Vés al costat que aquella dona te'n deixarà tantes com vulgues.

Ella que se n'hi va anar i va dir:

–Que faria el favor de deixar-me una pinta?

I la dona que li va respondre:

–Prou, prou! Encara que en vulga una per cada un.

Ella diu:

–Ca, ca! Si amb una en tinc prou.

–No, no, tingui, aquí en té set.

I les hi va deixar.

Se'n torna a casa, se posa a pentinar lo seus germans, i el primer...

Ella que en pentina un altre i... també.

Ella tota espantada!

Los va anar pentinant tots, i tots se li van tornar cérvols.

Ella que se'n va a trobar el seu promès i li explica lo que havia passat.

Ell, tot atordit, va dir que era estrany, que no sabia què fer-hi, i es van casar.

Los set germans, com que eren bèsties, los van tancar, i aixís van anar passant uns quants mesos.

Un dia ella feia el sopar i no tenia julivert. Ho va dir al seu marit i ell li va dir que anés a n'aquella dona del costat que li'n daria.

Ella va dir que li sabia molt greu anar-hi, perquè, com que es recordava de lo que havia passat amb los seus germans...

Però a l'últim hi va anar.

Vet aquí que la noia estava embarassada, i, aixís que veu la dona, li diu si faria lo favor de dar-li una mica de julivert, i la dona li diu:

–Prou, prou. Vagi vostè mateixa a n'aquell test de la vora de la cisterna i prengui el que vulgui.

La noia va dir:

–Dongui-me'l vostè.

I ella va dir:

Mònica Sales de la Cruz

–No, no. Passi, passi vostè mateixa.

Ella la pobreta ja no gosava a passar, perquè tenia por que no n’hi fes alguna, però tant li va dir que va passar.

Vet aquí que mentre s’estava collint lo julivert hi va aquella dona per darrera que... mai dirien qui era? Era la Mala-fembra, aquella bruixa que ja l’havia deixada i els havia fet tant mal, i aixís que veu a la noia li pega una empenta, i patatum! La tira daltabaix de la cisterna.

La bruixa què fa? Aixís que ho va haver fet, se’n va a casa de la noia, i es fica al llit d’ella.

Lo seu marit que no sabia on era, busca d’aquí, busca d’allí, a l’últim ell que puja a dalt, i trobant al llit a la bruixa, pensant-se que era la noia diu:

–Ai, ai! Què tens, que no estàs bona?

I ella que va respondre:

–Ai, sí, sí! Me n’he anat al llit i no em trobo gens bé.

Ell que la va deixar estar i se’n va tornar a baix.

Vet aquí que el criat s’estava a la cuina esmolant los ganivets en l’aigüera, i sent una veu de baix de la cisterna que diu:

–Germanets set cérvols

veniu-me a ajudar;

aigua fins al coll

que em vaig a ofegar.

I els set cérvols responien:

–Germaneta nostra

no et podem ajudar

ganivets esmolen

que ens van a matar.

I el criat que ho sent crida el senyor i diu:

–Vingui, vingui. Sento una veu que juraria que és la de la seva senyora.

–Ca, home, ca! Si la meva senyora és al llit, com vols que ho sigui?

–Però per Déu escolti, ja veurà com és la seva veu.

–Vejam doncs, ja escoltaré encara que ja sé que és impossible que siga ella.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I al cap d'un rato se torna a sentir la veu que diu:

–Germanets set cérvols

veniu-me a ajudar;

nineta a la falda

i em vaig a ofegar.

Lo senyor que ho sent i diu:

–Sí, tens raó que és la seva veu... Veiam, calla? I es torna a sentir la veu:

–Germanets set cérvols

veniu-me a ajudar;

nineta a la falda

i em vaig a ofegar.

–Corre! Agafa una escala i baixa a salvar-la.

Lo criat que se n'hi va i la treu viva, però la noia que havia parit dins la cisterna ja era morta.

Eixuguen ben bé la senyora, la fan posar en un altre llit i lo senyor, agafant un sabre, se'n puja al quarto que hi havia la bruixa i li diu:

–Vols que t'obri una miqueta els finestrons?

I ella que respon:

–Ai, no, no! Que la claror me faria mal als ulls.

I ell que va respondre:

–Tant si et fa mal com si no te'n fa, los obriré.

Los obre i diu:

–Grandíssima bruixa! Després de tot lo mal que has fet, encara volies matar la meva senyora! Arri, fora del llit de seguida!

I amb una estirada la va traure del llit i li va dir:

–Si vols salvar-te has de fer tornar a los set germans persones, has de curar la meva senyora, i has de fer viure la meva filla.

I ella que diu:

–Ai! Però senyor si jo no he fet res, si jo sóc innocent de tot lo que vostè diu... De tot això no en tinc la culpa jo.

I ell li va dir:

Mònica Sales de la Cruz

–Tant si la tens com si no, de totes maneres has de dir la manera de curar-los, o si no, aquí mateix te mato.

Llavors ella que va dir:

–Bé, vaja doncs. Vagin a casa meua i sobre una calaixera trobaran un coixinet ple d'agulles, posi'l al cap de cada un dels set germans i vagi traient una agulla sobre de cada cap, i es tornaran persones, i amb la senyora i la noia faci el mateix i la senyora se curarà i la noia tornarà a viure.

Llavors lo senyor que crida el criat i li diu que faci lo que havia dit la bruixa.

Ell que ho va anar a fer, i de seguida los set germans se van tornar persones, la noia va viure i la senyora es va posar bona i grassa.

Podeu pensar quina alegria al veure's tots curats!

Lo senyor va dir:

–Ara hem de fer un càstig a n'aquesta bruixa.

Crida el criat, li diu que tregui un cavall de l'establia, que agafi la bruixa i que la lligui a la cua del cavall, i que la faci arrossegar fins que el bocí més gros sigui així. (Senyalant la punta del dit.)

Vet aquí que des de llavors, sense la bruixa van viure tots molt bé, van ser molt feliços i... Acabat amén Jesús, a la porta n'hi ha un fus.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	P251.6.3	Six or seven brothers
	S62	Cruel husband
	H171.1	Magic object
	D1072.1	Magic comb
	D114.1.1	Transformation: man to deer
	P253.2	Sister faithful to transformed brother
	K1911	The false bride (substitued bride)
	S142	Person thrown into water and abandoned
	H13	Recognition by overheard conversation with animals or objects
	D700	Magic pin
	D700	Person disenchanted
	E0	Resuscitation
	Z10.2	End formulas

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquesta rondalla meravellosa no presenta problemes de classificació, ja que s'ajusta al que preveu ATU 450.

En aquesta versió, veiem com la condició del sexe d'una criatura que ha de nàixer marca el desencadenament de tota la trama argumental. És curiós observar els dos estris pactats que han d'anunciar el gènere de la criatura: una filosa, vinculada a la noia, i una espasa, vinculada al noi.

La principal diferència quant a argument la trobaríem en el personatge que aporta el grau de crueltat a la rondalla, ja que si, sovint, sol ser una madrastra (personatge negativament connotat), en aquest cas hi trobem una criada que té, però, la mateixa intenció que la madrastra

En un moment de l'argument hi ha un intent de suplantació d'identitat per part de la criada i això ens fa recordar les versions que hem analitzat d'ATU 408.

La comunicació entre la germana i els germans –convertits en cérvols– es produeix mitjançant una fórmula rimada que ajuda a desencadenar l'acció i a trobar un final feliç, contraposat al càstig de la criada, que mor sense pietat de ningú.

Aquest tipus ATU s'inclou en les dues edicions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), que en referència set versions, publicades en rondallaris de Catalunya (4), de la Franja d'Aragó (1) i de Mallorca (2). En la majoria dels casos, el títol d'aquestes versions publicades en àmbit lingüístic català posa de manifest el nombre de germans i la transformació que aquests pateixen. Així, d'entre aquestes set versions trobem: «Els nou bous» i «Els set isards» d'Amades (1950: 32-33; 393-395), «La germana dels deu bous» de Bertran i Bros (1989: 90-92), «Els set germans convertits en bous» de Serra i Boldú (1985: 44-50) o «Els set ceros» d'Alcover (2001: 351-355).

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 480

ATU 480 «The Kind and the Undkind Girls». ORIOL/PUJOL 480 «La noia caritativa i la germanastra malcarada».

RESUM GENÈRIC: La madrastra envia l'heroïna a realitzar una tasca impossible o a rentar unes tripes al riu. La noia és caritativa amb una velleta que troba pel camí o que recull les tripes riu avall i obté una bona recompensa. La madrastra hi envia la seva filla, que és malcarada amb la velleta, i obté un càstig.

ΛΥΛ

Las dos niñas

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: La madrastra envia l'heroïna a netejar un budell al riu. El perd aigua avall, però amb el seu caràcter afable pregunta si algú l'ha vist. És bondadosa amb la gent i obté, finalment, una estrella d'or. La germanastra vol aconseguir el mateix, però la recompensa al seu mal caràcter és una pota d'ase.

ΛΥΛ

Una mujer tenía una hija y una hijastra. A esta la enviaba a guardar el ganado y como era muy buena y muy devota, mientras lo estaba guardando no cesaba de rezar.

Un día al llegar a su casa, le tomaron uno de los corderos, lo mataron y mandaron a la niña que fuese a limpiar las tripas, diciéndole su madrastra que se guardase bien de dejar caer ni una migaja. Al limpiarlas se le cayó un pedacito, vió entonces a un labrador que estaba labrando, fuese para él y le dijo:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Labrador, buen labrador. Dios os dé buena labranza, habríais visto una tripa, corriendo agua a bajo (literalmente, tripeando: un budellet, budellant aigua avall).

El labrador le contestó:

–Id a encontrar aquel viejecito, buen viejecito.

Fuese para el viejecito y le preguntó:

–Viejecito, buen viejecito. Dios os dé buena vejez, habríais visto, etc.

El viejecito le contestó:

–Id a encontrar aquella viejecita.

–Viejecita, buena viejecita. Dios os dé buena vejez, etc.

La vieja le contestó:

–No, niña, pero entra.

Entró en la casa de la vieja la cual puso a su vista lo mejor que puede darse en oro y plata, diciéndole que escogiese y ella tomó lo peor. Entonces le dijo la vieja:

–Mira, niña, cuando estarás un poco lejos, oirás rebuznar un asno: no levantes la cabeza. Cuando estarás un poquito mas lejos oirás tocar una campanita: levántala entonces.

Obedeció la niña y cuando alzó la cabeza, le cayó en la frente una estrellita de oro. Volvió a su casa y cuando su hermanastra la vio tan bonita, quiso ir también a limpiar tripas.

Mataron un cordero, sacáronle las tripas y las fue a limpiar, pero cuando las limpiaba le cayó un pedacito. Vio entonces a un labrador que estaba labrando, fuese para él y le dijo:

–Labrador, mal labrador. Dios os dé mala labranza, etc.

El labrador contestó:

–Id a encontrar aquel viejecito.

Fuese para el viejecito y le dijo:

–Viejo, mal viejo. Dios os dé mala vejez, etc.

El viejo le contestó:

–Id a encontrar aquella viejecita.

Fuese para la viejecita y le dijo:

–Vieja, mala vieja, etc.

Mònica Sales de la Cruz

La vieja contestó:

–No, niña, pero entra.

Entró en casa de la vieja, la que puso a su vista lo mejor que puede darse en oro y plata, diciéndole que escogiese. Ella tomó lo mejor. Entonces le dijo la vieja:

–Mira, niña, cuando estarás un poquito lejos, oirás tocar una campanita: no levantes la cabeza. Cuando estarás un poquito mas lejos, oirás rebuznar un asno: levántala entonces. Obedeció la niña y cuando levantó la cabeza le cayó en la frente una pata de asno.

^^^

Motius Thompson:	H934.3	Tasks assigned by stepmother
	N791	Adventures from pursuing object carried off by river
	Q41	Politeness rewarded
	L211	Modest choice: three caskets types
	L210	Modest choice best
	L220	Modest request best
	F545.2.1	Gold star on forehead

L'argument que es presenta s'adscriu perfectament al tipus ATU 480. Al tractar-se només d'un resum, s'ha de pensar que hi ha part de l'acció omesa, ja que sovint l'argument d'aquesta rondalla és extens i conté diversos episodis.

En aquest cas, la protagonista de l'acció aconsegueix un premi bo com a conseqüència dels seus bons actes i de la seua modèstia: escull el pitjor d'entre moltes riqueses. Com a contrapunt, l'antagonista, aconsegueix una horrible recompensa per haver estat avariciosa i arrogant: escull el millor d'entre moltes riqueses.

La madrastra té un paper important en aquesta rondalla, ja que ella és qui mana tasques a la fillastra. Però la fillastra, personatge indefens i protegit per la rondalla, és, com ha de ser, la que acaba sent premiada per posseir atributs positius. Vist això, l'ambició de la madrastra fa que aquesta indueixi la filla a obtenir el mateix que l'altra noia, però no aconsegueix res positiu, al demostrar els seus atributs negatius.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La presència de l'element religiós, típic de l'època, torna a aparèixer en aquesta rondalla. La fillastra resa contínuament i, a més, quan estableix diàleg amb els personatges que es troba sempre els desitja que Déu els proporcione alguna cosa positiva –al contrari de la germanastra que desitja que Déu els proporcione una cosa negativa.

En un moment del resum, Milà fa un important apunt al lector. En moltes versions catalanes d'aquesta rondalla, sempre que la noia estableix diàleg amb algú utilitza una pregunta rimada. La traducció al castellà fa que aquesta rima quede totalment desdibuixada, però Milà ofereix, entre parèntesi, el text català original: 'un budellet, budellant aigua avall'. Així, podem intuir que el que diu la noia és alguna cosa com: 'hauríeu vist un budellet, budellant aigua avall?'.

Aquesta pregunta rimada apareix, de diversa manera, en la majoria de versions d'ATU 480 i, fins tot en algun cas, n'és el mateix títol. Vegem per exemple «Conte del budell budellant» (Quintana 1995: 74-75), «El bodellim, bodellam» (Quintana 1997: 65), «Qüento del budell budellant» (Vidal 2005: 43-44) o «Budellim budellam» (Oriol 2011:55).

La primera edició de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) referencia vint-i-set versions d'aquest número ATU –recollides a Catalunya, a la Franja d'Aragó, a Mallorca, a Menorca, a Eivissa, al País Valencià i al Carxe– mentre que la seua segona edició (Oriol/Pujol 2008) en presenta quaranta-dos, ja que augmenten les versions de territoris ja citats en la primera edició de l'índex, però s'hi sumen l'Alguer i tres versions sense adscripció territorial publicades a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008).

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 510A

ATU 510A «Cinderella». ORIOL/PUJOL 510A «La Ventafocs i les germanastres».

RESUM GENÈRIC: L'heroïna és obligada per la seva madrastra a realitzar les tasques més feixugues de la casa. Les seves germanastres es burlen d'ella. L'heroïna rep l'ajuda d'un ésser sobrenatural (la Mare de Déu, una fada, etc.) que canvia el seu aspecte de criada pel d'una noia molt bella. Assisteix al ball que organitza el príncep a palau i ningú no la reconeix. El príncep se n'enamora, però ella fuig del ball de forma precipitada i el príncep no pot atrapar-la. En la fugida la noia perd una sabata. El príncep fa emprovar la sabata a totes les noies del regne fins que encaixa en el peu de l'heroïna. Es casen.

∧∧∧

La Cenicienta

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Una madrastra obliga l'heroïna a fer tasques diverses mentre ella i les filles van a diferents actes. Una fada l'ajuda, li canvia l'aspecte i així aquesta va a missa i a la festa d'un príncep, que s'enamora d'ella. Al sortir de la festa perd una sabata i el príncep busca la noia pertot arreu. La troba i es casa amb ella.

∧∧∧

Una mujer tenía una hija y una hijastra, a la que trataba muy mal. Un día la dejaron en casa con un saco de mijo y otro de judías para que las mondase. Quedose llorando y sin saber cómo hacerlo, y he aquí que bajó una santa y le preguntó qué tenía. La niña se lo explicó, la santa le dijo que ella haría su faena, y le dio una almendra. Rompiola la niña, y halló dentro un vestido de oro. Púsosele y se fué corriendo a misa, volviendo muy pronto a casa para que su madrastra y hermana no la hallasen desprevenida.

El hijo del rey, que se hallaba en la iglesia, quedó prendado de su hermosura, pero nadie pudo darle razón de aquella niña.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Llegaron a la casa su madrastra y su hermana y le dijeron:

–Ah! Si hubieses ido a misa con nosotras, qué dama tan hermosa hubieras visto!

La niña respondió:

–Tal vez sí, tal vez no, tal vez era yo.

Ellas contestaban:

–Calla, calla, cendrosa ventafocs (cenicienta aventador).

Al día siguiente le dejaron para mondar un saco de arroz y se fueron al sarao. Quedó llorando la niña, pero bajó la misma santa y le dio una nuez, diciendo que ella haría su faena. Rompió la niña la nuez, y halló que contenía un vestido de campanitas. Fuese al sarao, acercose el hijo del rey, danzó con ella, y le preguntó de dónde era. Ella se negó a decirlo, y fuese corriendo para que su madrastra y su hermana no la hallasen desprevenida.

Al llegar las dos a su casa le dijeron:

–Ah! Si hubieses venido, etc.

Ella contestaba:

–Tal vez sí, etc.

Y ellas:

–Calla, calla, cendrosa ventafocs.

Con la prisa que se había dado a salir del sarao, había dejado en la sala una de sus chinelitas. El hijo del rey la recogió y mandó pregonar que se probaría aquella chinelita a los pies de todas las muchachas para averiguar cuya era. Pasaron por la calle de la cenicienta; presentóse su hermana y se probó la chinelita, pero por demasiado pequeña no pudo entrar su pie. Preguntaron si había otra muchacha, pero ella y su madrastra contestaron que era ocioso probar la chinela a la cenicienta.

En esto se presentó ella con su vestido de campanitas, reconocióse la y se casó con el hijo del rey.

▲▲▲

Motius Thompson:	S31	Cruel stepmother
	K2212.1	Treacherous stepsister
	L55	Stepdaughter heroine
	N810	Supernatural helpers

Mònica Sales de la Cruz

D1050.1	Clothes produced by magic
F821.3	Dress with gold, silver, and diamond bells
N711.4	Prince sees maiden at church and is enamored
N711.6	Prince sees heroine at ball and is enamored
H36.1	Slipper test
L162	Lowly heroine marries prince (king)

El resum de la rondalla que presenta Milà s'adcriu perfectament a ATU 510A, ja que conté els episodis principals d'aquest tipus.

La presència de la religió és notable en aquesta versió i, fruit d'això, l'auxiliar de la protagonista és una santa.¹³² A més, el príncep coneix la princesa a missa i no és fins al segon dia que es duu a terme la festa.

Cal dir que sorprèn, per la descripció de la indumentària que porta la protagonista, que la sabata que perd la noia siga una xinel·la. La noia, segons se'ns explica, va vestida amb un vestit de campanes i hem de pensar que una xinel·la és un calçat lleuger que se sol usar per estar per casa. De tota manera, aquesta peça de la indumentària de la noia serveix per recordar el seu origen humil, ja que sabem que duu un vestit de campanes perquè li ha proporcionat un personatge auxiliar. A més, la xinel·la està més d'acord amb les versions orals, a diferència, per exemple, de la sabata de vidre que és un element de Perrault. En aquest sentit, doncs, veiem com la rondalla té trets que reforcen la seua procedència oral.

En aquest resum, Milà també fa un apunt interessant en un moment determinat. La primera vegada que es reproduïx el diàleg entre la protagonista i la madrastra, Milà utilitza aquestes paraules: 'calla, calla, cendrosa ventafocs'. Per evitar confusions –sabem que el resum és en castellà– proporciona entre parèntesi una possible traducció i hi escriu 'cenicienta aventador'.

Aquestes dues paraules recullen l'essència de la rondalla, ja que 'cendrosa' ve de 'cendra' i 'ventafocs' és l'estri que es fa servir per avivar el

¹³² Cal recordar que en algunes versions d'ATU 510A, el personatge auxiliar és la mateixa Mare de Déu.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

foc.¹³³ La majoria de versions d'aquesta rondalla, recollides en territori de parla catalana, inclouen un d'aquest dos termes al títol. Així, trobem exemples com: «La Ventafocs» (Amades 1948: 13-28) (Maspons 1871: 91-94), «La cendrosa» (Amades 1950: 61-63), «La gata cenrosa» (Quintana 1997: 58), «Lo conte de la Cendrolina» (Quintana 1995: 41-43), «La Cendrellosa» (Gascón 1999: 77-81) o «La Cendrillosa, mendrillosa» (Limorti 1998: 58-59).

La primera edició del catàleg de rondalles (Oriol/Pujol 2003) documenta divuit versions d'aquest número ATU, mentre que la segona (Oriol/Pujol 2008) n'inclou ja quaranta-dos –recollides majoritàriament a Catalunya, però també a la Franja d'Aragó, a Mallorca, a Eivissa, al País Valencià i al Carxe. Entre aquestes quaranta-dues versions, s'hi recullen les quatre d'*El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008), que no estan adrites a cap localització concreta.

¹³³ Com a curiositat, es pot apuntar que el DIEC defineix el terme 'ventafocs' amb diverses acepcions entre les quals hi ha 'criada' o 'persona o institució que és injustament postergada obligant-la a fer les feines més humils, el paper més galdós, etc.'.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 516

ATU 516 «Faithful John». ORIOL/PUJOL 516 «Un bon criat».

RESUM GENÈRIC: Un rei encomana al seu fidel criat que no deixi veure el retrat d'una bella princesa al seu fill perquè si la veu la voldrà trobar i no serà feliç. El fill del rei troba el retrat i surt amb el criat a buscar la princesa. La troba i s'hi casa. De tornada, el criat sent la conversa d'uns animals que diuen que, quan la princesa voldrà pujar dalt d'un cavall, menjar uns fruits i agafar un ocell, morirà i qui ho senti i ho digui es convertirà en una estàtua de marbre. Quan la princesa vol fer cadascuna de les accions, el criat li ho impedeix. La darrera vegada, en intentar matar l'ocell, fereix la princesa i és condemnat a morir. El criat explica per què ho ha fet i es converteix en una estàtua de marbre.

∧∧∧

El buen compañero

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: El fill d'un rei s'ha de casar. El seu criat sent una veu que li diu que la princesa morirà, però que ell no pot dir-ho perquè es convertirà en estàtua de marbre. Per evitar la desgràcia, el criat fereix la princesa i és condemnat a mort. Explica la veritat i es converteix en estàtua de marbre.

∧∧∧

El hijo de un rey tenía un compañero y los dos se querían mucho. El hijo del rey se propuso casarse con una princesa de un reino lejano y se fue a buscarla atravesando el mar con gran comitiva y acompañado de su amigo. Fueron muy bien recibidos en la corte del padre de la princesa y se la llevaron muy alegres a su tierra. Durante una noche serena, el buen compañero estaba velando en la cubierta del buque en que navegaban y en medio de un profundo silencio oyó una voz que decía:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Quién lo sabrá y lo dirá convertirse ha en mármol hasta la cintura. El día de las bodas comparecerá un ave maravillosa y bella sobremanera que agradará mucho a la novia, pero que la herirá con su cola.

Oyó luego el buen compañero otra voz que amenazaba con la llegada de otro animal temible y con que quien lo oyera y lo dijese se convertiría en mármol hasta el cuello. Y por tercera vez amenazó con la llegada de otro animal terrible, y con que quien lo oyese y lo dijese se convertiría plenamente en mármol.

Aportó felizmente el buque a las tierras del hijo del rey, llegaron a su palacio y se celebraron las bodas. Presentose el ave maravillosa, y al ir a cogerla la novia, tiró el buen compañero de la espada y la mató; lo mismo hizo con los dos otros animales, pero al matar al tercero hirió sin querer ligeramente a la princesa. Entonces fué condenado a muerte y al pie del patíbulo declaró lo que había oído, se reconoció su inocencia, pero se había ido convirtiendo en mármol.

∧∧∧

Motius Thompson:	P361	Faithful servant
	N342.1	Faithful servant guarding master's wife from danger falsely condemned for betraying his master
	C423.4	Tabu: uttering secrets heard from spirits
	C961.2	Transformation to stone for braking tabu

Malgrat que aquest resum de rondalla no comenci igual com es preveu a ATU 515, hem de dir que encaixa perfectament en aquest tipus.

El criat, company del protagonista, duu a terme l'episodi central de la rondalla perquè és ell qui té la clau per evitar la mort de la noia. És culpable per no saber-se la veritat, però quan la diu és massa tard perquè es converteix en estàtua de marbre i es compleix la premonició escoltada. Cal dir que en algunes versions recollides en rondallaris catalans, la trama argumental no acaba aquí i, mitjançant un desencantament, el criat és salvat.

L'*Índex tipològic de la rondalla catalana* (Oriol/Pujol 2003) en documenta set versions –cinc recollides a Catalunya; una, a Mallorca; i una a

Mònica Sales de la Cruz

l'Alguer. La segona edició d'aquest índex, *Index of Catalan Folktales*
(Oriol/Pujol 2008) en recull les mateixes.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 563

ATU 563 «The Table, the Donkey and the Stick». ORIOL/PUJOL 563 «Les tovalles, l'ase i el bastó».

RESUM GENÈRIC: Un home pobre té una favera molt alta. S'hi enfila i arriba fins al cel. Demana a sant Pere que l'ajudi a sortir de la misèria. Li dona unes tovalles que en estirar-les hi apareix tot de menjar. Un veí envejós les hi pren i li fa creure que les ha perdut. L'home torna a pujar per la favera i sant Pere li dona un ase que caga monedes d'or. El veí l'hi pren. La tercera vegada que puja per la favera, sant Pere li dona un bastó que no para de donar cops. El veí l'hi pren. L'home recupera els objectes màgics amb el poder que li dona el bastó.

ΛΥΛ

La Favera

1875.0

s.n.

s.n. "La Favera". *Calendari Català de l'any 1875* (1875): 21-27.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home té una favera que arriba fins al paradís. Com que és pobre, demana ajuda a sant Pere i li dona unes estovalles màgiques que proporcionen menjar en estirar-les. Per poder anar a missa, deixa les estovalles als hostalers, però delata que són màgiques i aquests li canvien per unes altres. Torna al cel i demana ajuda. Sant Pere li dona un ase que fa pessetes. Per anar a missa, deixa el ruc a l'hostal i passa el mateix. Li canvien el ruc per un altre i l'home se'n torna al cel. Allí li donen una porra que copeja i, per anar a missa, la porta a l'hostaler. Quan aquest la prova, no para de pegar-li cops. Escarmentats, els hostalers tornen els tres objectes que havien pres a l'home.

ΛΥΛ

I

Una vegada era un bon home que es va casar i tingué de la seva dona set besonades de correguda: una cada any. Ja podeu pensar com aniria aquella casa. Cada dia de mal a pitjor. No hi havia pa per tothom. A la fi tot se va tenir de vendre i del patrimoni de sos pares només li va quedar una

Mònica Sales de la Cruz

trista fava, més seca que un roc i que per casualitat va quedar-se en un racó del graner.

El pobre home, al veure-la, li va ocórrer un pensament: plantar-la. I ho va fer. Al cap de tres dies la fava va començar a nàixer i el bon home, que ja era vell, li cantà aquesta cançó, guaitant-se-la de fit a fit:

–Fava, faveta
tan boniqueta,
fes enfilada
traient brotada.

I ne voleu de créixer brots, fulles i branques, la fava. I el vell anava cantant:

–Fava, faveta
tan boniqueta,
fes enfilada
traient brotada.

I la fava anava pujant hermosa plena de brots i branques: dreta com un ciri, més alta que els blats, més que els arbres, més que els núvols. I tant, tant cresqué que va arribar al cel.

Llavors lo bon vell s'enfilà favera amunt i de brot en brot, de branca en branca va arribar al paradís.

Quan hi va ser, va trucar a la porta.
Sant Pere obre.

–Què voleu? –Li diu.

–Una caritat per amor a Déu! La meva muller i els meus pobres fills se moren de fam.

–Tu, Joan –va cridar sant Pere. Aquí hi ha un pobre que demana caritat. Aquí al cel no s'hi beu, ni s'hi menja, què li podríem donar?

–Té –respon sant Joan. Aquí tenim encara les estovalles que serviren per la cena: dóna-les-hi.

Sant Pere les pren i se'n va cap a l'home.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Aquí teniu unes estovalles: quan tingueu fam, només teniu de dir «estovalles, esteneu-vos». I hi trobaràs menjar en abundor. Després quan ja estigues satisfet, diràs «estovalles, plegueu-vos». I les estovalles se plegaran.

II

Lo bon vell pren les estovalles i diu tres cops de carrera:

–Fava, faveta,
tan boniqueta;
tos brots plegant
vés-te baixant.

I la favera ajupint-se, ajupint-se deixa a terra enmig d'un prat, cansat i mort de fam al seu amo. Aquest s'asseu, posa les estovalles a terra i diu tot seguit:

–Estovalles, esteneu-vos!

Se despleguen aquestes i als ulls del vell se presenta un esmorzar en tota regla. Sopa, bullit, rostit, peix, perdius, llebres, pastels, vins, pa d'ou, confitura, de tot; vaja, allò era un dinar de bodes.

Lo bon home se va atipar a pleret, donà gràcies a Déu pel do que fet li havia i després content i amb lo ventre ple s'alçà tot barbotejant:

–Ara sí que em ric del mal temps! Ni els meus fills, ni la meva dona s'han de morir de fam.

Mentre això deia, va sentir tocar a missa.

–Té! –Exclamà. La campana sona el primer toc: caldrà anar-hi. Anem.

Plega les estovalles i camina que caminaràs cap al poble s'adreça. Quan hi és a prop, li ve un pensament: «Aquestes estovalles –pensa entre si mateix– m'embrassaran. Què pensarà la gent si em veu entrar a l'església amb les estovalles sota l'aixella? Tindrè de deixar-les en alguna banda.»

III

Entra a l'hostal i diu:

–Teniu, hostaler, guardeu-me aquestes estovalles. Tinc d'anar a missa. Ja les vindré a buscar quan ne surti. Ei! No les hi digueu: “Estovalles esteneu-vos!”

Mònica Sales de la Cruz

–Fugiu d’aquí –respon l’hostaler– que us penseu que sóc boig. Aneu, quan eixireu de missa veniu-les a buscar: vos les guardarem.

Però tot just el pobre vell havia girat les espatlles, que ja l’hostalera, fonent-se de curiositat, agafa lo que tenia de guardar i diu:

–Estovalles, esteneu-vos!

De seguida se despleguen i apareix una abundor agradable de viandes, si bona l’una, més l’altra, que deien: mengeu-me.

–Ja som rics! –Exclamà l’hostaler abraçant la seva dona. Aquestes estovalles deuen ser embruixades. Les amagarem i quan les vingue a buscar n’hi donarem unes altres. No ho coneixerà pas.

Tal dit, tal fet.

Acabada la missa, lo bon home torna a l’hostal a buscar les estovalles.

N’hi donaren unes altres que aquell va prendre sens sospitar res de mal.

Un quart abans d’arribar a sa casa ja es posa a cridar:

–Vaja petits! Vaja! Que ja podreu treure lo ventre de pena! Ja tenim pa! Ja no ens faltarà vi! Ara sí que Déu no ens deixarà sens ajuda.

I el bon vell posa les estovalles sobre la taula.

La dona i les criatures badaven uns ulls com unes òlibes.

–Esteneu-vos, estovalles.

Les estovalles no es movien.

–Esteneu-vos, estovalles.

Ca! ca! Per més que l’home s’escarrassava les estovalles no feien acte de vida.

–Malvat! Mal cor! –Va posar-se a cridar la dona rabiosa. –Enganyar ta muller i tos fills! Burlar-te de la misèria! Déu te pot castigar.

L’home es quedà amb un pam de boca oberta.

Per sort encara tenia la favera que verdejava.

–Fava, faveta

tan boniqueta,

fes enfilada

traient brotada.

I novament la favera començà a créixer.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Fava, faveta
tan boniqueta,
fes enfilada
traient brotada.

I la favera creixia i arribà a ser més alta que els blats, més que els arbres, més que els núvols...

–Fava, faveta
tan boniqueta,
fes enfilada
traient brotada.

I va arribar al cel.

Lo bon vell s'enfilà favera amunt i, de brot en brot, de branca en branca, va arribar al paradís.

V

Pam! pam! A la porta.

Sant Pere obre:

–Ah! Ets tu? Vols alguna altra cosa?

–Una caritat per amor a Déu! La meva muller i els meus pobres fills se moren de fam.

–Eh, tu, Joan –cridà sant Pere– és aquell pobre home. S'ha deixat prendre les estovalles. Què li donem, ara?

–Té –respon sant Joan– només hi ha l'ase de sant Josep. Si l'hi donéssim?

Sant Pere el pren i diu a l'home:

–Vet aquí un ase, l'ase fes pessetes. Només tens que dir-li «fes pessetes» i te'n farà tantes com ne vulgues.

Lo bon home agafa l'ase per les potes, com un be mort se'l tira a les espatlles, diu tres vegades de carrera:

–Fava, faveta
tan boniqueta,
tos brots plegant
vés-te baixant.

Mònica Sales de la Cruz

I a poc a poc baixà la favera. Ell se fonia de ser a terra per provar la virtut del seu ase. Hi arriba, el planta a terra, li fa una festa, se li planta al costat per veure lo miracle i:

–Ase, bon ase fes pessetes.

L’ase aixeca la cua i... en voleu de pessetes noves d’or i plata que dringant i rodolant s’anaven apilotant.

–Prou, prou –digué l’home.

I com tocaven a missa, n’arreplega només unes quantes per no anar massa carregat i cap al poble falta gent.

VI

Entrà al mateix hostal del primer cop.

–Bon dia, hostaler. Voldríeu tenir-me a l’estable l’ase fins que tornaré?

–I per què no?

–Ei! No li digueu: “Ase fes pessetes”.

–Fugiu d’aquí –respon l’hostaler– no li direm res; no en passeu ànsia.

Però tantost lo vell hagué tombat les espatlles, l’hostaler diu a l’hostalera:

–Aquest home és lo de les estovalles. M’hi jugaria el coll, lo seu ase deu ser un ase bruixot.

I tot seguit diu a l’ase:

–Ase, fes pessetes.

I una pluja de monedes flamants d’or i plata cauen a l’estable. Los hostalers cuita corrents a grapats les cullen de terra. Després amaguen l’ase i quan l’home eixint de missa el va a buscar, li’n donen un altre.

L’home de la favera pren l’ase, i content com unas pasqües tras, tras cap a casa seva.

Un quart abans d’arribar al mas ja es posa a cridar.

–Vaja petits! Vaja muller! Ja podem cantar victòria. Aquest cop és or i plata lo que vos duc.

La dona i sos fills tots corren cap a l’ase.

–Poseu-se aquí detràs i veureu de sota la cua quina pluja d’or i d’argent!

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Quan tots hi foren, llavors ell diu:

–Ase, fes pessetes.

I... aquest cop no era plata ni or lo que va caure.

–Malvat! Mal cor! –Va posar-se a cridar la dona rabiosa– Enganyar ta muller i tos fills! Burlar-te de sa misericòrdia! Déu te pot castigar.

VII

Lo pobre home se'n torna cap a la favera i com tenia per costum tres cops de carrera li canta:

–Fava, faveta
tan boniqueta,
fes enfilada
traient brotada.

I la faveta cresqué segons acostumava a fer-ho i lo pobre malaurat home novament truca a les portes del cel.

–Pam! pam!

Sant Pere obre:

–Encara tornes? Ja em comences a carregar. Què vols més?

–Una caritat per amor a Déu.

–Eh! Joan –va cridar sant Pere– és aquell, s'ha deixat robar l'ase. Què li donem ara?

–Dóna-li la porra de sant Cristòfol que és ací detràs de la porta.

I sant Pere digué:

–Té, ximplet, vet aquí una porra. Si algú et fa mal, digues-li només: "porra, porreja" i deixa-la estar.

–Tantes mercès –respongué lo vell.

I dient a la favera:

–Fava, faveta
tan boniqueta,
tos brots plegant
vés-te baixant.

Va baixar prop del poblet de l'hostaler.

Mònica Sales de la Cruz

–Bon dia, hostaler. Mentre vaig a vespres us deixaré aquesta porra perquè me la guardeu. Ei! No li digueu “porra, porreja” .

–No en basquegeu.

Après quan fou fora, digué l’hostaler a sa dona:

–Aqueix cap de carabassa, no escarmentarà mai. És aquells de les estovalles i de l’ase. Estic cert que aquesta porra té una virtut o altra.

Provem-ho:

–Porra, porreja.

–Ai! Ai! Ai!

La porra s’adreçà i patatum! Patatam! Sobre les esquenes dels hostalers hi fa tota llei de tocs i balls. Als pobres no els quedà ni força per fugir.

Arriba l’home de vespres i veu aquell ball de bastons. Los hostalers se li agenollen als peus:

–Per caritat, feu parar la barra.

–Ah, sí? Torneu-me, les estovalles i l’ase.

I ase i estovalles li foren tornades, sent de llavors ençà l’home més feliç del món.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	D983.1	Magic bean
	D1030.1	Food supplied by magic
	D1472.1.7	Magic table supplies food and drink
	D1472.1.22	Magic bag supplies food
	J2355.1	Fool loses magic objects by talking about them
	D861.1	Magic object stolen by host (at inn.)
	K2241	Treacherous inn-keeper
	B103.1.1	Gold-producing ass
	D1401.2	Magic sack furnishes mannikin who cudgels owner’s enemies
	D1601.5	Automatic cudgel
	D1401.1	Magic club beats person
	D1651.2	Magic cudgel works only for master
	D881.2	Recovery of magic object by use of magic cudgel

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

L'argument d'aquesta rondalla meravellosa s'ajusta al que preveu ATU 563. En aquest cas, però, hi ha una petita variació –que no és rellevant–, ja que els robatoris es produeixen quan l'home ha de complir amb les obligacions religioses. La beneiteria del protagonista és molt important per al desenvolupament de la trama argumental perquè ell mateix és qui dona indicis de les propietats màgiques dels objectes.

Cal observar també la presència d'altres personatges religiosos, ja que l'auxiliar és, en aquest cas –i tal com preveu ATU–, sant Pere, que està acompanyat de sant Joan.

Abans de donar per acabat el comentari, convé assenyalar l'ús d'una fórmula rimada, tant per fer créixer la favera, com per fer-la menuda per poder baixar del cel. El protagonista utilitza en tots dos casos una estrofa de quatre versos tetrasíl·labs amb rima consonant. L'ús d'una fórmula d'aquesta mena és habitual en les diverses versions d'aquesta rondalla.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) referencia aquest tipus ATU 563 en setze ocasions, publicades en rondallaris de Catalunya (6), de Mallorca (2), de Menorca (1), d'Eivissa (2), del País Valencià (3) i del Carxe (2). La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta les referències fins a vint, ja que se'n recullen dos més a Catalunya (8) i dos més al País Valencià (5). La resta de territoris es queden amb el mateix nombre de versions.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 610

ATU 610 «The Healing Fruits». ORIOL/PUJOL 610 «El cistell de fruita».

RESUM GENÈRIC: El rei ofereix la mà de la princesa malalta a qui aconsegueixi guarir-la. L'heroi és bondadós amb una velleta i aquesta fa que la fruita que porta al cistell tingui propietats extraordinàries i guareixi la princesa.

∧∧∧

[Que són maçanes]

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Paisos Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Dos germans diuen a un sant que porten pedres i ratolins en lloc de maçanes i el sant fa que així sigui. L'altre germà, el petit, és compassiu i obté com a recompensa uns fruits de molt bon aspecte.

∧∧∧

Tres hermanos iban a vender manzanas; los dos mayores engañaron a un santo viejo diciéndole que eran, el primero piedras y el segundo ratones. Efectivamente, las manzanas se convirtieron en piedras y en ratones. A su vez un hermano menor dijo la verdad, halló sus manzanas muy mejoradas y las vendió muy bien.

∧∧∧

Motius Thompson:	L10	Victorious youngest son
	L13	Compassionate youngest son
	N825.2	Old man helper
	N848	Saint as helper

Aquest resum tan sintètic que presenta Milà difereix una mica del contingut que preveu ATU 610. De tota manera, però, l'episodi de la bondat

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

del germà menut amb un sant vell i la presència de la fruita fa possible aquesta adscripció. En moltes versions, la persona burlada pels germans grans i ajudada pel menut és una vella i, en canvi, aquí hi tenim un sant. Malgrat la brevetat, doncs, veiem la presència de símbols religiosos que contribueixen a donar a conèixer el component moral del missatge que es vol transmetre: qui obté recompensa és clarament aquell que és compassiu i bondadós.

No és d'estranyar que el germà victoriós siga el més menut dels tres –ja que aquest és, com hem vist, un motiu recurrent en les rondalles d'arreu.

La primera edició de l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003) fa referència a cinc versions més recollides en àmbit lingüístic català: quatre recollides a Catalunya i una, a Mallorca. La segona edició (Oriol/Pujol 2008) recull les mateixes, però distribuïdes territorialment diferent: dos recollides a Catalunya i tres, a Mallorca.

TIPUS 709

ATU 709 «Snow White». ORIOL/PUJOL 709 «Magraneta».

RESUM GENÈRIC: Una reina desitja tenir una filla bonica com una magrana (una taronja o una tarongina). Quan neix li posa de nom Magraneta (Tarongeta o Tarongineta). La reina pregunta a un mirall si algú la supera en bellesa. El mirall li respon que la seva filla. La reina sent enveja, fa matar la filla i demana que li portin el cor de la noia. Els criats senten compassió, la deixen anar i porten a la reina el cor d'una cabrida. La noia arriba a un castell on entren tretze lladres dient una fórmula màgica. Passa la nit a fora i l'endemà hi entra. A dintre, tasta una mica de tretze pans i tretze carabasses de vi que hi troba, endreça el castell i fa els tretze llits que hi ha. Els lladres la descobreixen i la noia es queda a servir amb ells. La reina descobreix que la seva filla és viva i envia una mala dona perquè la mati. Amb enganys, la dona aconsegueix posar-li un anell encantat al dit i la deixa com si fos morta. Els lladres la deixen exposada en una cova dintre d'un bagul. Un rei la veu, li treu l'anell i la noia es desperta. Es casen.

▲▲▲

VERSIO I

La hermosa hijastra

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un esperit visita una dona i li diu que la seua fillastra és més bonica que ella. La reina la fa matar i com a prova demana una ampolla amb la seua sang. Els criats no la maten, però al cap de vuit dies la dona ho sap i demana com a prova el dit gros del peu. Els criats l'hi tallen, però no la maten. Sobreviu al bosc amb quatre homes. L'esperit la visita en forma de vella i li vol vendre un anell que ella refusa. Li ven unes xinel·les i al posar-se-les es queda encantada. Els quatre homes li fan un ferètre de vidre i la deixen al riu. Dos germans pesquen el taüt i se l'emporten a casa. El veu la mare, que agafa la xinel·la de la morta, i la noia ressuscita. Es casa amb el germà gran.

▲▲▲

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Había una señora muy bella que tenia una hijastra. Un día estaba peinándose y pensando en su hermosura, cuando se le presentó un espíritu malo y le dijo que había otra todavía más hermosa y que esta era su hijastra. Llena de envidia la señora mandó a sus criados que fuesen a matar a la niña en un bosque y que para prueba del cumplimiento de sus órdenes le trajesen una botellita llena de su sangre. Los criados se compadecieron de la niña y en su lugar mataron un perro de cuya sangre llenaron la botellita y dejaron la niña en el bosque. Pero a los ocho días mientras la señora estaba peinándose de nuevo, y creyendo ser la más hermosa del mundo, caía ahí que le salió el espíritu malo y le dijo que había otra más hermosa y esta era la hijastra. La señora llamó muy enojada a sus criados, mandó de nuevo que matasen a la niña y que para prueba del cumplimiento de sus órdenes le trajesen el dedo grueso de un pie. Fueron los criados al bosque, cortaron a la niña el dedo grueso de un pie, pero no la mataron. La niña se guareció en la cima de un árbol y desde allí vio alzarse del suelo una gran piedra dando paso a cuatro hombres. Acercose al cabo de un rato y dijo:

–Piedra, ábrete.

Se abrió la piedra y entró ella en una cueva espaciosa donde vivían aquellos cuatro hombres. Lo arregló todo, barrió, cosió la ropa, puso la mesa y salió de la cueva. Los cuatro hermanos quedaron pasmados y decidieron que al día siguiente se quedaría uno de centinela. Al día siguiente vio la niña desde la cima del árbol que salían sólo tres, pero no por esto dejó de entrar en la cueva. Halló dormido al centinela y después de arreglar la casa, peinó al dormido y le roció los cabellos con agua de olor. Al día siguiente quedó otro hermano que no se durmió y la sorprendió mientras se hallaba arreglando la casa. Entonces le propuso que se quedara, y que la considerarían como hermana y ama de casa. Accedió ella y pasó allí algún tiempo muy contenta y muy querida de sus nuevos hermanos. Mas un día estaba cosiendo, y se le presentó el espíritu malo en figura de una vieja y le dijo si quería comprarle un anillo. Contestó ella que no y entonces la vieja insistió tanto en que le comprase una chinela que al final accedió. Al punto que se la calzo quedó encantada y cuando llegaron los cuatro hermanos la hallaron como muerta. Hicieron un féretro de cristal y la echaron en el río. Había dos muchachos que

Mònica Sales de la Cruz

cada día iban a pescar en él, y el menor dijo que había dado con una cosa que pesaba mucho. Los dos se empeñaron en sacarla, creyendo que era un pez muy grueso y al fin lo sacó el mayor. Cuando vieron el féretro de cristal se lo llevaron a su casa, donde lo encerraron en un cuarto sin que permitiesen que entrase nadie. Un día lo dejaron abierto, entró su madre, miró el féretro y la niña que estaba dentro, y al notar una chinela tan bonita, se la sacó del pié y entonces la niña recobró la vida. Llegaron los dos hermanos, les riñó la madre porque no la habían dejado entrar, pero ellos se alegraron mucho al ver viva aquella niña que se casó con el mayor.

ΛΥΛ

VERSÍO II

La mala mare

1888.10

Bru i Sanclement, Joan

J. Brú Sanclement. "Secció de Folk-lore: Cuentos populares catalans: La mala mare". *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* 11, núm. 121-123 (octubre-desembre, 1888): 302-307.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Una mare té enveja de la seua filla perquè és més bonica. Ordena matar-la, i com a prova demana una ampolla de sang i el dit d'una mà. Els criats es compadeixen de la noia i aquesta sobreviu al bosc amb uns lladres. La mare descobreix que és viva i envia una bruixa per matar-la. La bruixa li clava una pinta i la deixa encantada. El rei atrapa els lladres i els mata. Dins la casa troba el cos de la noia. S'enamora d'ella i se l'emporta al palau. Li fa una corona de roses i al posar-li al cap veu que té una pinta clavada. Estira la pinta i la noia es desperta. El rei ordena matar la mare.

ΛΥΛ

Heus aquí que hi havia una dona viuda, la qual era hermosíssima, tan vanitosa i pagada de sa hermosura, que creia no haver-n'hi cap a la terra més guapa que ella. La tal dona tenia una filla i era mestressa d'un hostel de carrera, amb quin rendiment vivien bé les dues.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Bé n'hi posaven al seu hostal de gents de totes terres; i tothom l'alabava i pretenia, manifestant que enlloc del món havia vist dona més encisadora i ben feta.

Això satisfieia moltíssim la seva vanitat i son orgull era cada dia major.

Mes la filla seva anava creixent, i prometia amb lo temps avantatjar en gràcies sa mare.

Ella no se n'havia adonat encara, quan un dia arribà a l'hostal un noble cavaller hermós i jove. La mestressa volgué servir-lo ella mateixa i a l'acabar de dinar, tota admirada i ofesa que lo galant cavaller no l'hi hagués tirat cap amoreta, va dir-li:

–Per vostre port i semblant m'apar que haureu seguit moltes terres, noble senyor. Mes, no és cert que enlloc del món heu vist dona tan bella com jo?

Lo cavaller va mirar-la i un tant distret o abstret respongué:

–Hermosa sou a fe, però en gran manera ho és més una preciosa joveneta que m'ha robat lo cor i l'alegria des que la sóc vista.

–On l'heu trobada?

–No gaire lluny d'aquí. Vós teniu los cabells rossos, ella els té negres com les móres; vós sou moreneta encantadora, ella és blanca com los àngels del cel...

No volgué escoltar més la mestressa i, sortint de la casa, correu a l'era on hi havia sa filla; l'agafà, li tallà les trenes i la tancà en la cambra més fosca de l'hostal.

Als tres dies se despedí lo cavaller i des d'aleshores la noia fou destinada per sa mare a guardar los bens i cabres que tenien a fi que lo sol l'emmorenís.

Va passar un any i la pobra donzella plora que plora cada dia sa trista sort. Mes al revés de lo que esperava sa mare, adquiria ella major hermosura, puig la tristesa continuada de son rostre li donava un aire tal de simpàtica atracció que era l'admiració dels pocs que en lo bosc l'encontraven.

Però la dona de l'hostal no se n'adonava perquè mai la veia, puig fins la feia dormir en la corrala junt amb los bens i cabres que guardava.

Mònica Sales de la Cruz

Posà un dia a l'hostal una distingida dama amb nombrós acompanyament i la mestressa serví la taula ella en persona.

–És molt guapa l'hostalera, digué un dels patges a la dama.

–Sí, en bona fe ho és –afirmà ella.

I la mestressa que escoltava, respongué tota esvanida:

–No és cert, bell patge, que enlloc del món has vist dona més hermosa que jo?

I digué la dama:

–Lo meu vot val més que lo del patge, puig sóc dona i guapa; però confesso que criatura més angelical i preciosa que la que hem vist no fa gaire guardant bens i cabres en lo bosc veí, no és a la terra. Ni vós –dirigint-se a l'hostalera– ni jo, ni ningú pot comparar-s'hi.

Tots los patges i senyors de l'acompanyament abundaren en la mateixa opinió de la senyora i es desferen en elogis a la gentil pastoreta.

La mestressa, tot mossegant-se els llavis de malícia i enveja, corregué al bosc i prenent per la mà sa filla, la dugué a l'hostal i va tancar-la en un soterrani on mai hi entrava la claror del dia i:

–D'aquí no et mouràs, ni en vida ni en mort. –Digué a sa filla al deixar-la tancada allà.

Verificat aquest acte de crueltat, resta tranquil·la, i per a ella eren tots los agassatjos dels hostes sense que mai sentís a dir a cap d'ells que coneixien dona més hermosa.

Al cap de temps, una vetlla d'hivern, arriba a l'hostal un oficial dels soldats del rei i, tot sopant, ella que se li assenta al costat i li diu:

–Veritat que sóc ben guapa? De segur que més hermosa que jo ni en lo palau reial n'hi ha cap d'altra.

I l'oficial a qui ja interessava l'hostalera i a la que mirava amb goig feia bon ratet, anava a contestar amorosament a la galant mestressa, quan, de prompte, ferí sos oïdos la tendra melodia d'una trista cançó, entonada per una veu tan dolça que es quedà encisat escoltant.

L'hostalera se moria de ràbia i enveja, i per a distreure l'atenció de l'oficial del rei, tot passant-li son braç pel coll i acostant son rostre al d'ell, va repetir-li amb la modulació més melosa de sa veu:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Eh, que sóc ben guapa? Dignes-me: n’has vist en part del món dona més hermosa que jo?

L’oficial, com si tornés en si d’un dolç ensopiment i sens mirar-la, va dir-li:

–Molt guapa ets, en efecte, mai n’he vist cap d’altra com tu, però jo sento una veu tan dolça, tan fina, que em traspasa el cor, i si per tenir-te a tu donaria fins ma espasa d’oficial, per un sol petó de l’angelet que sento perdria la vida amb goig.

Tot seguit d’ésser fora l’oficial, cridà la mestressa als dos mossos de més confiança i va dir-los:

–Vos endureu ma filla lluny de casa i a l’ésser ben lluny la matareu, portant-me com a mostra una ampolla plena de sang, tapada amb lo dit gros de la mà esquerra. Si compliu bé aquestes ordres, vos donaré mil lliures a cada un. Mes en cas contrari, vos faré matar.

Los mossos prometeren complir i traient la noia del soterrani, varen endur-se-la.

Camina que caminaràs, travessaren molts boscos fins que va fer-se de nit.

–Jo estic cansada –digué la noia. Voleu dir-me on anem?

Los criats no gosaven dir-li que l’havien de matar i, lo que és més, no tenien ànim per a executar son mal intent. La noia era tan hermosa, tenia una mirada tan dolça, que va fer-los compassió i determinaren salvar-la.

A l’efecte se disposaren per a passar la nit al bosc i contaren a n’ella com tenien encàrrec de sa mare per a matar-la, i que tenien obligació de dur-li una ampolla plena de sang, tapada amb lo dit gros de la mà esquerra.

Molt va plorar la noia al saber la maldat de la seva mare i suplicà que no la matessen. A lo que accediren los dos mossos.

Buscant pel bosc, van trobar un pobre gos al que mataren tot seguit, omplint amb la sang l’ampolla, i amb pena de tots va ésser precís lo tallar a la noia lo dit de la mà, fet lo qual se’n tornaren a l’hostal i cobraren les mil lliures.

Mònica Sales de la Cruz

La desgraciada noia començà a endinsar-se pel bosc i, fatigada, s'adormí sota un frondós arbre, quines branques tocant a terra l'amagaven tota.

L'endemà, al despertar, veié prop d'allí una casa, dins la que se sentia gran bullici i moltes veus d'home i cap de dona. Va agafar por i no va moure's de sota l'arbre en tot lo dia.

Entrada la nit veié com s'obria la porta de la casa i com sortien d'ella una colla d'homes armats, que ella cregué bandolers i efectivament ho eren. Lo que d'entre ells feia trajos d'ésser lo capità, tancà la porta i amagà la clau en lo forat d'un tronc d'allí a la vora, fet lo qual, s'escaparen silenciosament per tot lo bosc en busca de viatgers a qui robar.

La gana va traure la noia del seu amagatall i prenent la clau de la casa, va entrar-hi. Desplega la taula, va rentar los plats, escombrar i endreçar tota la casa i menjant un poc de lo que en lo rebost hi havia, tornà a tancar i a ficar-se sota l'arbre.

De retorn, los lladres quedaren admirats de veure la casa tan neta i curiosa, però lo capità va dir:

–Minyons, aquí ha entrar algú i aquesta nit un de vosaltres se quedarà de guàrdia.

Sent a la nit, va fer-se com disposat havia lo capità i un de la colla va quedar-se de sentinella.

Però succeí que tot bevent va emborratxar-se i quedà adormit.

La noia entrà com la nit anterior, mes al veure un home, reculà tota espantada; però al reparar que dormia de valent, cobrà ànim i endreçà tota la casa, menjà lo que li vingué de gust i es retirà al seu amagatall.

A l'entrar de nou los bandolers, encara van trobar adormit el company i li feren grans burles al veure que de res s'havia adonat. A la nit següent, se n'hi quedà un altre, però a mitja nit amb tot lo propòsit resolt de no adormir-se, la son lo rendí i succeí lo mateix.

Això va repetir-se molts dies, fins que cansat lo capità de no poder esbrinar la veritat de lo que passava a casa seva, determinà quedar-se ell mateix i ordenà a la partida lo deixés sol i marxessen a sos quefers.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La noia, com de costum i ja sense por, a la poca estona d'haver sortit la partida obrí la porta i entrà.

Lo capità al sentir lo soroll de la clau va posar-se de cap damunt la taula i feu com qui dormia, però a l'ésser la noia a l'interior de la casa a fer los llits, va alçar-se, tancà la porta i guardant-se la clau tornà a fer com qui dormia.

Quan va estar llesta de tot, se dirigí la noia a la porta i al trobar-la tancada, veient-se ja perduda, arrencà en dolorós plor.

–No plores, hermosa noia –va dir-li lo capità. Aquí ningú et farà cap mal. Vols quedar-te per minyona? Únicament no podràs sortir mai d'aquesta casa, però no et faltarà res. I si t'agrada la nostra vida, lo dia que tu vulgues te faré ma esposa. Queda't i jo et prometo seràs respectada de tota la meva tropa.

La noia acceptà. Quin recurs li quedava?

Admirats restaren los bandolers al veure-la i més quan lo capità va dir-los que devien respectar-la com a n'ell mateix, puig que si ella volia estava decidit a casar-s'hi.

D'aquesta manera van passar dos anys i la noia, a pesar que estava molt bé i coneixia que lo capità l'estimava com a les nines dels seus ulls, mai se decidia a donar-li lo sí de casament, perquè li repugnava la vida que ell duia.

Era una nit en què com sempre tots se trobaven fora, quan, de sobte, sent la noia gemecs com d'una persona ferida, prop la porta de la casa. Com era molt compassiva, va eixir a veure qui els donava i es trobà junt a un jove senyor banyat en sang. Ell va demanar-li socors i que l'entrés a la casa, puig que uns lladres l'havian robat i mal ferit; però ella respongué que no podia accedir amb prou pena del seu cor, puig que aquella casa era dels seus perseguidors los bandolers. Va embenar-li la ferida, li donà algun aliment i una culebra plena d'or i li pregà fugís d'aquells encontorns i no es recordés mai més dels bandolers ni d'ella.

Després de molt caminar, arribà lo viatger a l'hostal d'on la generosa noia era filla, i allí va quedar-se fins a estar restablert de ses ferides.

Mònica Sales de la Cruz

Tot servint lo sopar i tota estranyada que lo cavaller no hagués alabat gens sa hermosura, va dir-li l'hostalera:

–Veritat, senyor, que enlloc del món heu vist dona més guapa que jo?

–Ben cert que sí –va respondre ell– i també ho és que a més de guardar d'ella record mentre viuré per sa bellesa, li guardo agraïment per sa amabilitat i generosa noblesa.

–On heu vist tal dona?

–En un bosc lluny d'aquí.

I lo cavaller referí lo succés que ja coneixem.

L'hostalera restà pensativa i un dubte nasqué en son pit. Sortí de casa i es dirigí a la vila pròxima, on hi havia una bruixa que tot ho endevinava. Li contà lo cas i la bruixa, després de fer les seves coses, va dir-li com la seva filla no era morta i que vivia molt regalada i a punt de maridar-se amb un famós capità de bandolers.

–Com podria fer-ho per matar-la?

–Això rai –digué la bruixa– deixeu-ho per a mi.

I la bruixa se vestí com les pobretes velles que van pel món demanant caritat, presentant-se una tarda en la casa dels lladres.

La noia pentinava sa rica cabellera amb una pinteta d'or al peu d'una finestra reixada i la vella, tot acostant-s'hi, li digué:

–Hermosa noia, vols fer-me una gràcia de caritat?

I ella va donar-li una moneda de plata.

–Ets bona i generosa i vull recompensar-te –va dir la bruixa. Jo sé fer uns pentinats com ningú més sap fer-los; aquí on me veus, jo sóc estat, quan jove, pentinadora de la reina. Deixa'm entrar, te pentinaré i si guapa ets ara, després ningú amb tu podrà competir en hermosura.

La noia hi va caure, però com no tenia la clau de casa per haver sortit aquell dia per a vendre a ciutat objectes robats tots los bandolers, heus aquí que li diu:

–No podeu entrar, però també podeu pentinar-me passant lo braç per entre els ferros de la reixa.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La bruixa acceptà i li feu un pentinat que dava gust de veure. Acabada ja de pentinar, amb forta apretada li enfonsà fins al cervell la pinteta d'or i la noia quedà talment morta.

Complerta sa missió, la bruixa desaparegué.

No tardà en comparèixer lo capità i sos companys, lo qui al veure que la noia no compareixia com de costum a rebre'l, s'encaminà al quarto d'ella i podeu contar si va quedar-ne de parat i trist al convèncer-se que era morta.

Acte seguit disposa guarnissen un estrado en la millor sala de la casa i allí damunt d'un llit de flors, vestida i adornada amb sos millors vestits i joies i coronada de roses blanques, dipositaren lo cos de sa promesa esposa.

Mes heus aquí que lo senyor rei des de temps desitjava exterminar la colla de lladres del capità per lo molt mal que en la comarca feia i per fi va arribar a notícia seva lo lloc on s'ajocaven.

Tot seguit va posar-se al davant d'alguns soldats i es dirigí al bosc, on sorprengué els bandolers i los que no moriren en la renyida lluita, sostinguda als voltants de la casa, foren penjats a l'instant per ordre del rei.

Després penetraren los soldats en la casa, però quedaren meravellats i encantats sens gosar passar avant al trobar-se enfront del túmbol on reposava la noia, voltadeta de flors, hermosa com una marededéu.

Sabedor lo rei de la nova, volgué veure-ho i quedà tan prendat de la noia que manà la duguessen d'aquell mateix mode al palau, on la faria visitar pels metges de més fama per a tornar-la a la vida.

Aixís va fer-se, mes tot fou inútil, puig tots los savis deien:

–És morta i ben morta.

Però lo rei n'estava enamoradíssim i cada dia per ses pròpies mans canviava totes les flors músties del llit de la noia. Se mustiaren un dia les roses blanques de la corona que duia, i el rei manà li fessen una corona de roses d'or perquè durés per a sempre més.

Quan la corona va estar feta, ell mateix volgué posar-la-hi i aleshores s'adonà que tenia una cosa clavada al bell mig del cap. Donà lo rei una forta estrebada i la noia arrencà un gran sospir. Tornà ell a estirar fort i la pinteta segueix, tornat ella en si.

–On sóc? Qui est tu, que m'has tornat a la vida? –Preguntà al rei.

Mònica Sales de la Cruz

Aquest, tot joiós, va contar-li tot lo que havia passat i com tots los lladres, inclòs lo capità, eren ja morts, de lo que la noia ne tingué gran sentiment, doncs que estimava el capità per lo que l'havia tractada.

–Conta'm la teva vida –va dir-li el rei–, puig jo em vull casar amb tu i cal saber abans la història de ma escollida muller.

Ella va explicar-li tot lo que ja sabem i el rei, indignat, decretà la mort de la mare de la noia, sense que valguessen les moltes súplices de sa promesa esposa perquè la perdonés.

Aixís és que la mare va ésser penjada i la filla va ser reina, visquent feliçment amb son marit.

ΛΥΛ

Motius Thompson: (Versió I)	M312.4	Prophecy: superb beauty for girl
	L55	Stepdaughter heroine
	S322.2	Jealous mother casts daughter forth
	K512	Compassionated executioner
	D1552	Mountain or rocks open and close
	N831.1	Mysterious housekeeper
	P251.6.2	Four brothers
	F451.5.1.2	Dwarfs adopt girl as sister
	F852.1	Glass coffin
	P251.5	Two brothers
(Versió II)	M312.4	Prophecy: superb beauty for girl
	S322.2	Jealous mother casts daughter forth
	K512	Compassionated executioner
	N831.1	Mysterious housekeeper
	D1364.9	Comb causes magic sleep
	S111.3	Murder with poisoned comb
	E21.3	Resuscitation by removal of poisoned comb

Aquestes dues rondalles meravelloses s'adscriuen al tipus ATU 709, protagonitzat per una mare o madrastra envejosa que no accepta que la seua filla sigui més bonica. Malgrat les diferències que presenten, no hi ha dubte a l'hora de catalogar-les, ja que, al llarg de la narració, hi ha elements característics d'aquest número ATU: la bellesa com a disputa, l'ordre

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

d'execució, la compassió dels criats i la suplantació de proves, la presència d'uns homes auxiliars, l'encantament, el desencantament, etc.

La primera versió, molt més breu que la segona –prou llarga, però, per ser un resum– presenta una madastra envejosa que ordena matar la fillastra per ser la més bella de la zona. La segona versió, en canvi, presenta una mare envejosa que tot i evitar en un principi matar la filla, finalment decideix que és l'única solució per aconseguir ser la més maca.

En totes dues versions, la prova de la mort és un element característic per comprovar que l'ordre ha estat executada. En totes dues versions, també, la compassió fa acte de presència i els criats no maten la noia, tot i que li han de tallar un dit –en la primera versió del peu, en la segona de la mà.

El destí de la noia és més o menys el mateix, ja que aconsegueix sobreviure gràcies a l'ajuda d'uns homes que viuen al bosc –en la segona versió s'explicita que són lladres. A partir d'aquí, en saber la mare o madastra que la filla no és morta, l'acció és gairebé la mateixa, tot i que duta a terme amb elements diferents. En la primera versió, un esperit personificat en dona vella intenta vendre un anell encantat a la noia, que ella rebutja. Vista la negativa, la dona li ofereix unes sabates i, en posar-se-les, l'heroïna queda adormida. En la segona versió, una bruixa pentina la noia i li clava una pinta al cap que la deixa també adormida.

En aquest moment, les dues versions presenten diferències notables, tot i que el final acabarà sent el mateix: la noia es desperta. En el primer cas, però, els homes abandonen el cos de la noia al riu i aquest és pescat per dos germans. És llavors quan la mare dels nois traurà la sabata a la noia per quedar-se-la i aquesta es despertarà. En el segon cas, un rei troba el cos de la noia a l'intentar atrapar els lladres que viuen amb ella. És aquest qui trau la pinta del seu cap i qui aconsegueix, doncs, desencantar-la.

El matrimoni posa punt i final a l'acció, però són dos matrimonis ben diferents: en el primer cas la noia es casa amb un noi –de classe social no explicitada– i en el segon, amb un rei –i ella esdevé reina.

Cal comentar, a més, que la segona versió correspon a l'ecotip de "la bella hostalera", del qual en català només en teníem, fins ara, una versió de

Pau Bertran i Bros (1989: 68-74) i la corresponent reelaboració d'Amades (1950: 71-72). Tal com exposa Carme Oriol (2004)

«En algunes versions romàniques, l'heroïna és filla o fillastra d'una bella hostalera (Shojaei Kawan 2005, 130). Aquest motiu es presenta amb una relativa freqüència en tota l'àrea romànica i dona un caràcter especial a una sèrie de versions que se situen en un entorn més realista i lligat a la quotidianitat que el que presenta la coneguda versió de Grimm.

Aquestes versions situen l'inici de l'acció a l'hostal, un espai molt adient per plantejar el test de la bellesa, característic d'ATU 709. D'una banda, tal com reflecteixen els estudis que han descrit com era la vida quotidiana dels segles que ens han precedit, l'hostal era un espai molt concorregut, eminentment masculí, freqüentat per pastors, caçadors, viatjants, mercaders, soldats, etc., que estava situat dins dels pobles, però també a la vora dels camins més transitats i en els llocs de mercat (Garcia Oliver 2003: 18, GEC 1986-89). I d'altra banda, la bellesa de l'hostalera era un atribut força apreciat pels visitants i influïa favorablement en l'èxit del negoci, com reflecteix, per exemple, el proverbi català "Hostalera hermosa, mal per a la bossa" i el seu equivalent castellà "Huéspedeta hermosa mal para la bolsa" que expressen que es repara poc en les despeses en els hostals on l'hostalera és bonica perquè els clients no regategen amb ella o perquè està molt sol·licitada (Farnés 1992-99, vol. 5, p. 231).» (Oriol 2004: 244)

Aquesta rondalla ha tingut força presència en rondallaris catalans posteriors. Així, la primera edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2003) en recull set versions a Catalunya, una a Mallorca i dos al Carxe. La segona edició (Oriol/Pujol 2008) augmenta en una el nombre de versions, ja que se'n documenta una altra en territori català. Els títols d'aquestes rondalles recollides demostren els noms que ha tingut (i té) aquest personatge en territori lingüístic català. A Catalunya, per exemple, trobem –partint dels títols– Tarongeta o Tarongineta i a Mallorca, Catalineta o Magraneta.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES RELIGIOSES
(ATU 750-849)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 750A

ATU 750A «The Three Wishes». ORIOL/PUJOL 750A «Els tres desitjos».

RESUM genèric: Nostre Senyor és acollit caritativament i concedeix a l'amo de la casa tres desitjos. L'home demana trobar un cullerot que ha perdut. La muller, que pensa que calia demanar riqueses, diu indignada que tant de bo se li quedi enganxat al nas. El tercer desig ha de ser desenganxar el cullerot.

ΛΥΛ

Los tres desitjos

1868.02.08

Cornet, Josep

Joseph Cornet. "Cuentos de color de fum V. Los tres desitjos". La Barretina: semmanari popular I, núm. 6 (08 de febrer, 1868): 23.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Tradició

RESUM PARTICULAR: Una dona concedeix tres desitjos a un home per haver estat caritatiu. L'amic, sense voler, demana una botifarra i l'home, enfadat, diu que se li hauria de penjar al nas. El tercer desig ha de formular-se per desfer el segon.

ΛΥΛ

Vet aquí que una vegada hi havia, en un poblet, dos companys que mai se deixaven a sol ni aombra i que s'estimaven més que dos promesos.

Un dia, diumenge per més senyes, veient que en lo poble s'havia acabat la sega i que corrien perill de quedar-se el dilluns sense treballar, resolgueren anar-se'n cap a una altra terra a veure si els donaven feina, i fent del pensament obra, se penjaren lo sarronet a l'espatlla i amb la falç al puny emprengueren la jornada quan encara los ocells no s'havien tret lo dormidor.

Camina que caminaràs, arribaren a un bosc quan lo sol despuntava en l'horitzó, i no hi havien entrat, quan se'ls presentà una velleta tota pansida, i dirigint-se a un d'ells, que es deia Pere, li digué:

—Hereu, me sabríeu dir quina hora és?

Mònica Sales de la Cruz

–Que us penseu que porto rellotge? Amb altra cosa tinc de gastar los diners –contestà malhumorat.

–Al menos me volguésseu donar un xic de la botifarra que porteu en lo sarró.

–Altra feina tinc, àvia, que lo dia és curt i la jornada llarga –replicà més cremat.

–Molt mal agradós sou, no podeu fer la sort de qui vagi amb vós.

La velleta se posà a parlar amb l'altre que es deia Pau.

–Hereu, me sabríeu dir quina hora és?

–Bona dona, lo sol surt en aquest temps entre les cinc i sis del dematí.

–Me podríeu dar un xic de botifarra de la que porteu al sarró?

–Amb molt gust, teniu i mengeu tota la que tingueu gana.

–Home –digué en Pere– què fas? Mira amb quina gana menja... Té: ja no en queda gens. Com ho farem nosaltres?

–Deixa-la menjar i bon profit li faci.

–I a tu també –contestà la velleta. En agraïment del favor i en premi de ton bon cor, te dic que los tres primers desitjos que tinguis te seran satisfets i complerts al moment.

I encara no havia acabat de parlar, quan se transformà en papallona i desaparegué revolant entre els brucs i los arboços.

–Mala bruixota –li cridà en Pere tot reprenent lo camí– bona paga ens dónes de la botifarra; gràcies i compliments que de res serveixen, promeses i paraules que s'emporta lo vent.

–No hi ha que fer tants alarits –digué en Pau. Lo que ella ha dit ha de ser cert perquè prova'ns ha donat amb sa transformació que pot complir-ho.

–Tens raó –digué l'altre despertant-se-li la cobdícia. Tenim tres desitjos per satisfer. Quantes coses podem demanar? Ja s'ha acabat la misèria i lo treball. Podem ser rics i tenir cavalls i cotxes i palaus. Vamos, me desdic de lo que he dit: és una bona bruixa, una bruixa excel·lent. Començo a demanar...

–A poc a poc. No siguem tontos i pensem-hi bé abans de malbaratar nostra fortuna.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–També tens raó, pensem-hi.

I estigueren un bon rato sense dir-se res l'un a l'altre, pensant què era lo que els convenia més demanar, i somiant amb los goigs que els prometia lo compliment de sos desitjos. Mentretant, lo sol anava pujant a poc a poc fins que es col·locà de tal manera que els arbres no feien ombra i los dos companys sentien una calor que els cuidava a estavellar.

Camina que caminaràs, arribaren a una fonteta i lo soroll de l'aigua els feu recordar que tenien set i gana, puig estaven en dejú.

–Bona ocasió per a dinar –digueren– ja que no ens hem recordat d'esmorzar.

I s'assentaren i tragueren del sarró uns rosegons de pa que era l'únic que havia deixat la velleta.

–Vaja un regalo –digué en Pere– per un home que es menjaria un bou amb banyes i tot.

–Si que és llàstima –murmurà l'altre.

–Molta gana, lluny de poblat i quatre rosegons per tot consol. Vés si ens vindria bé ara la botifarra que s'ha menjat la vella aquest matí.

–Tan de bo que la tinguésem –exclamà en Pau.

I encara no havia acabat de dir-ho quan caigué entremig dels dos una botifarra que semblava acabada de sortir de la caldera de les Beates.

–Bona l'hem feta! –Cridà en Pere, estirant-se els cabells. Gastar un dels teus desitjos en cosa tan mesquina!

–Tu en tens la culpa –digué Pau molt enfadat. Sense tu jo no m'hauria recordat de menjar. Voldria que aquesta botifarra se't pengés al nas.

No ho hagués dit mai. Com si la botifarra tingués cames se'n pujà cap al nas d'en Pere i se penjà al seu nas fent l'aparença d'aquelles anelles de metall que diuen que hi porten los indis.

–Aquesta és pitjor que l'altra! –Digué ploriquejant Pere, mentre que en Pau reia de tot gust. Sí, riu, riu.

Continuà procurant inútilment arrencar-se aquell incòmode adorno. És bonic burlar-se de les desgràcies d'un company.

–No tinguis por. Un desig me queda encara que ens pot fer rics. Quan estem carregats d'or ningú s'adonarà d'aquesta falta.

Mònica Sales de la Cruz

–Digues-li sobra.

–Bé. Sigue com sigue, no et faltará qui et respecte i t'estimi mentre tinguis diners.

–No estic per orgues, noi. Lo desig que et queda emplea'l en treure-me aquest simbori que em fa molta nosa.

–Però home...

–No hi ha home que valgue. O me'l treus o m'estrello el cap contra aqueixos arbres.

–Calma't, calma't! Que no vull que sigue dit que t'he deixat per egoisme, en un apuro. Desitjo que et torne el nas a son primitiu estat.

I en efecte, la botifarra, desprenent-se, caigué a terra, d'on la recollí Pere amb prestesa i li pegà una bona queixalada en càstig del mal rato que li havia fet passar.

En aquell moment, comparegué la velleta del matí per art de la farigola, puig cap dels dos pogué veure per on venia i els digué:

–Ja s'han complert les promeses. Tan pobres sou com éreu quan començàreu lo camí. Aquesta és la vida: en la infància tot és somiar en l'esdevenidor; en la joventut gosar del present sens mida i gastar les forces en complir desitjos poc meditats i insubstancials; en la vellesa esmenar, si és possible, los errors d'abans, desfer lo fet i apetèixer lo descans. Què és lo que desitgeu ara, després d'haver tingut a la mà moltes riqueses i haver-les perdut per vostra imprudència?

–Acabar lo camí! –Contestaren los dos resoltament.

I acabat, amén, Jesús...

ΛΥΛ

Motius Thompson:	N825.3	Old woman helper
	D186.1	Transformation: man (woman) to butterfly
	D1761.0.2	Limited number of wishes granted
	J2071	Three foolish wishes
	Z10.2	End formulas

Aquesta versió d'ajusta perfectament al tipus ATU 750A, inclòs dins de la categoria de rondalles religioses. En aquest cas, veiem com qui concedeix

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

els desitjos no és Nostre Senyor, però el component moral de la rondalla és el mateix.

La petició de desitjos absurds es produeix per una confrontació entre dos amics –i no entre un matrimoni, com passa en altres versions catalanes–, ja que pensant en la millor cosa per demanar formulen dos desitjos sense voler i han d'usar el tercer per posar remei a la situació.

Aquesta rondalla, coneguda en territori català amb el títol genèric d'«Els tres desitjos», apareix referenciada en set ocasions (dos a Catalunya, una a la Franja d'Aragó, una a Menorca i tres al País Valencià) tant a la primera com a la segona edició de l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008). Alguns dels títols recollits són «Quedar-se amb un pam de nas» (Amades 1950: 1122-1123), «Les morcilles» (Quintana 1997: 64) o «El cullerot» (González 1985: 100-101), que recorden part de la trama argumental exposada.

TIPUS 751E*

ATU 751E* «Man in the Moon» ; ORIOL/PUJOL «L'home de la Lluna».

RESUM GENÈRIC: Un home roba un feix de llenya en plena nit perquè creu que així ningú el veurà. Com a càstig, la Lluna se l'emporta amb ella, i des d'aquell dia s'hi pot veure la cara d'una persona.

∧∧∧

L'home dels arços

1880.02.01

Barallat i Falguera, Celestí

C. Barallat y Falguera. "L'home dels arços". *Lo Gay Saber. Periódich literari quinzenal* 3, 2a època, núm. 3 (1 de febrer, 1880): 30.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[Diverses]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home vol tapiar amb arços un camí que és propietat de tots. La Lluna, que tot ho veu, se l'emporta amb ella com a càstig.

∧∧∧

La imaginació popular que en les taques de la Lluna no sol veure-hi en Barcelona sinó una gran carassa, hi veu clarament en lo Vallès un home amb un feix d'arços. Pot conjecturar-se que el cos de l'home ve format per lo mar de les tempestats; i que lo mar de la fecunditat i lo del nèctar, formen les dos puntes inferiors de la gran feixada.

La tradició que es conta de l'home del feix d'arços és la següent, textual i autèntica:

«En alguns temps no hi havia en la terra cap llei humana; però hi havia la llei del Cel que és de tots los temps, i mai s'acaba. Aleshores hi havia en un cert lloc un camí molt ample, que passava per l'heretat d'un home. Lo camí era d'ús de tot lo món, però aquell home, com passava per casa seva, ple d'orgull volgué tapiar-lo. A n'aquest fi i efecte començà d'agafar arços i d'anar-los arrencant al mig del camí. Ja n'hi havia de posats una gran rastellera, quan la Lluna, que sempre vigila, lo va agafar. Se'l ne va portar allí

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

dalt junt amb los arços, i sempre més l'ha tingut exposat a la vergonya, perquè servèsquia d'escarment a tots los homes egoistes».

ΛΥΛ

Motius Thompson:	A751	Man in the moon
	A751.4	Man in the moon: tarring of the moon
	A751.1	Man in moon is person thrown or sent there as punishment

Aquesta tradició que explica Celestí Barallat s'ajusta a l'argument de la rondalla religiosa que correspon al tipus ATU 751E*. Aquest és, segons Uther (2004), un tipus miscel·lani que presenta diverses variants que expliquen la presència d'un home, dona, animal o objecte a la lluna, majoritàriament per complir un càstig imposat.

Convé anotar que és curiosa l'observació que fa el mateix autor en contextualitzar la rondalla, ja que en dues zones geogràficament molt properes es justifica de manera diferent el que es veu a la lluna: una carassa (a Barcelona) o un home amb un feix d'arços (al Vallès –en aquell moment, Oriental i Occidental–)

No podem obviar les paraules que el mateix Barallat afegeix després de presentar l'argument i que serveixen per relacionar aquest relat amb altres d'altres zones europees –Itàlia i França. Barallat aporta, a més, una versió diferent d'aquesta mateixa rondalla, pròpia de la Bretanya:

«Indubtablement, aquesta tradició era coneguda a Itàlia en lo segle XIV, puig hi eludeix clarament la penúltima estrofa del cant XX de l'Infern de Dante. «*Il volgo credeva, diuen els anotadors, le macchie della luna éssere Caino con una forcata di spine.*

Un dels redactors de la *Revista Cèltica*, F. M. Luzel, ens ha donat a conèixer la tradició Bretona en la forma següent:

Hi havia un senyor de terres que tornava d'una cacera, i va trobar un veí seu que portava un feix de gatoses [planta lleguminosa]:

Diu:

–Aquestes gatoses me les heu robades.

Diu:

Mònica Sales de la Cruz

–No, mi senyor, no són pas vostres.

–Jureu per la Lluna si no són meves.

–Que la Lluna se m'emporti si he pres aquestes gatoses a les vostres terres.

I veus aquí que com ell deia mentida, la Lluna se'l va emportar, i des d'aleshores serveix de lliçó per la canalla.

Los paisans de Bretanya diuen de l'home dels arços *al l'áer lann*, és a dir, lo lladre de gatoses (o bé d'argelagues o de ginebres; que sobre això pot oferir-se dubte).

La forma bretona i la del Vallès coincideixen perfectament en lo respecte a la llei moral que ve del Cel, i en l'exemplaritat del càstig. La forma italiana sense dubte és posterior a les indicades. L'esperit poètic de la raça cèltica proclama en les serres del Vallès, amb aqueixa tradició mítica, la guerra a tots los egoismes a totes les injustícies».

La primera edició de l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003) no inclou cap versió publicada d'aquesta rondalla religiosa. La segona (Oriol/Pujol 2008), però, en referencia onze: sis a Catalunya; una a la Franja d'Aragó, una a Mallorca, una al País Valencià i dos al Carxe.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 756D*

ATU 756D* «Who is the More Devout?» ORIOL/PUJOL -

RESUM GENÈRIC: Un ermità (sant Pere) pregunta a Crist si hi ha algú més devot que ell. L'envien a una vídua que té cura d'un home que és l'assassí del seu únic fill (o a un carnisser que alberga l'assassí del seu pare).

∧∧∧

Lo ferrer

1869.0

s.n.

s.n. "Lo ferrer". *Calendari Català de l'any 1869* (1869): 22-23.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un ermità sent dir que algú du una vida més santa que la d'ell i decideix anar-lo a veure. L'ermità, després d'observar-lo, no ho creu. Una nit, segueix l'home quan surt de casa i veu que porta menjar a algú. En ser descobert, l'ermità explica a l'home que volia veure si duia una vida més santa que ell i l'home li diu que l'únic que fa és alimentar un condemnat a mort que va matar el seu pare. L'ermità s'adona que és un home sant.

∧∧∧

I veuse aquí que n'era un ermità que feia aspra penitència.

Un dia va arribar a ses orelles una nova que el posà en desig d'eixir de sa soledat.

Fou eixa nova que, en un poblet llunyà, hi havia un altre home tan virtuós, com que la gent per l'home més sant del món lo tenia.

L'ermità se n'anà al poble de l'home aqueix, pus ell trobava estrany que altre en la terra fes més santa vida de la que ell feia.

Arribà al poble. Trucà a la casa del que li diuen ser l'home aquell. Era un ferrer.

Conversen, se fan amics, l'ermità se queda a casa del ferrer. Meravella i no xica fou la de l'ermità al veure que aquell home tan virtuós i sant feia

Mònica Sales de la Cruz

una vida tan regalada, i més encara quan sabé que fins poc amb los preceptes de l'església complia. Quasi li n'agafà escrúpol de ser a casa d'ell.

Lo ferrer reia, jugava, fins feia brometes i festes a les noies del veïnat.

La taula abundosa, lo servei complert. Una criada va respostejar al ferrer i, llavors, fou l'escàndol de l'ermità. Aquell, ple de ràbia, engegà una mala paraula.

Creus se feia l'ermità, i no poc rumiava sobre el dir de la gent. Fineix de sopar. Lo ferrer pren un fanalet i surt de sa casa.

L'ermità d'amagat lo segueix. Què farà?

Lo ferrer entra dins d'una bauma, i l'ermità darrere.

A la claror del fanal aquest veu a un home vell estès a terra, que amb les llàgrimes als ulls pren un cistell ple de viandes que el ferrer li allarga.

Aquest se gira llavors i al veure l'ermità:

–Germà –li diu– per què m'haveu seguit?

–Jo us diré –li respon l'ermità. Jo feia vida santa en un desert. Un jorn va arribar a mes orelles una nova que em posà en desig d'eixir de ma soledat. Fou eixa nova que, en un poblet llunyadà, hi havia un altre home tan virtuós, com que la gent per l'home més sant del món lo feia. He arribat al poble. He trucat a la casa de l'home aquell. Éreu vós. Vos he conegut i, dit sia clar i net, res en vostre mode de viure he trobat que siga digne de tanta lloança.

Lo ferrer respon:

–T'han enganyat, bon ermità. Jo no faig vida santa. Jo passo el dia com veus, com los altres, i als vespres vinc a donar menjar a n'aquest pobre home que fa molts anys mantinc amagat de la gent.

–Qui és aquest home?

–Un que està condemnat a mort.

–Quin crim ha comès?

–Fa quinze anys que va matar el meu pare.

L'ermità llavors caigué a sos peus tot exclamant:

–Tu ets lo sant home que diuen, i jo no sóc més que un vanitós penitent.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Motius Thompson: W15 Woman shelters son's murderer out of charity.

Aquesta rondalla s'ajusta perfectament al model d'ATU 756D*, ja que s'hi veu representat l'episodi que caracteritza aquest tipus: la cerca d'un home més sant. La rondalla correspon a la categoria de religiosa pel component moral; a més, en aquest cas concret, un dels personatges és un ermità.

La rondalla té certa connexió amb ATU 827 «La fe del carboner», on hi trobem també una persona humil que no és conscient de tindre una conducta de persona santa.

Curiosament, aquest tipus ATU no es recull en cap de les dues versions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), malgrat aparèixer recollit en l'índex internacional (Uther 2004) en països com: Irlanda, Espanya, Portugal, Macèdonia, Bulgària, Rússia, etc. Com que es recull per primera vegada en territori lingüístic català, s'ha proposat el títol genèric «Qui és el més devot?».

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 773

ATU 773 «Contest of Creation between God and the Devil». ORIOL/PUJOL 773 «Competició de Déu i el Diable en el temps de la creació».

RESUM GENÈRIC: El Diable repta Déu per veure qui crea el millor ésser viu. Sempre perd el diable. Fruit d'aquesta competició neixen parelles oposades d'animals (mosca i papallona, oreneta i ratapinyada, etc.).

∧∧∧

Los dos aucells

1878.0

Santamaria i Ventura, Joaquina (Agnà de Valldaura)

Agnà de Valldaura. "Los dos aucells". *Calendari Català de l'any 1878* (1878): 26-27.

Catalunya

Paisos Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Nostre Senyor i el Diable fan una aposta per veure qui crea l'ocell més bonic. Nostre Senyor crea l'oreneta i el Diable, la rata-panada.

∧∧∧

Quan Nostre Senyor era petitet era hermós com un pom de flors, tant que totes les mares envejaven a Maria la sort que li havia escaigut al tenir un fill tan sobiranament bell.

Jesús anava creixent de cos i a l'ensem en gràcia i intel·ligència que, amb tot i sos curts anys, passava dels límits a què sol reduir-los la naturalesa humana. Això augmentà l'estima que vers ell tothom sentia i es feu en tot lo poble general lo crit d'admiració, que el tendre noieta amb tanta justícia s'anava guanyant.

Lo diable ne tingué esment i volgué tirar a terra aquest renom, valent-se de ses males arts que ell cregué de bon èxit jugant-les contra un infantó de pocs anys i desprevingut.

Aixís fou com un dia, esperant un moment en què sol solet lo bon Jesús jugava en lo llindar de la porta, s'hi va atansar baix la figura d'un altre noi, però moreno i casi negre i molt lleig, i aixís li parlà.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–M’han dit que tu saps molt i que tot ho pots, mes jo ho dubto i més te diré no ho crec. I si no a que no fas tu un ocell tan bonic com un altre que en faré jo? Perquè jo sé fer ocells i tot si vull.

Jesús mig rigué i va respondre:

–Faré un ocell.

I agafant un encenall prim i ensatinat de sota lo banc del seu pare, se’l posà en lo palmell de sa blanca maneta. Aprés, acostant-hi sos llavis de rosa, va bufar suaument tot murmurant.

–Vola.

I sortí de sa mà piulant i batent ses ales puntxagudes la pintada i llustrosa oreneta.

Lo diable no es desconcertà al veure-ho, ans al revés amb orgull i presumpció:

–Bé –va dir. Ara em toca a mi.

I després de mil esforços i provatures, va acostar-se a Jesús i li mostrà, tot satisfet de sa obra, l’asquerosa rata-pinyada que ni tan sols volar pogué, doncs la llum del dia li cegava la vista.

Jesús havia creat lo símbol de la vida amb l’ocell de la primavera.

Lo diable, lo signe de la mort amb l’ocell de la nit.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	A63.4	Devil and God create animals
	A1917	Creation of swallow
	A1895	Creation of bat
	A1755	Devil's unsuccessful creation produces certain animals
	A1750	Animals created through opposition of devil to god
	A2286.2	Animal characteristics result of contest between God and devil

La versió d’aquest tipus s’ajusta perfectament la descripció d’ATU 773. La característica principal d’aquest tipus rau en la contraposició de dos animals creats per dos personatges antagònics per excel·lència: Nostre Senyor i el diable. Els atributs dels dos animals, en aquest cas dos animals alats –un moixó i un mamífer–, responen, en part també, a les característiques dels

Mònica Sales de la Cruz

seus dos creadors. Així, Nostre Senyor, «hermós com un pom de flors», crea una oreneta –segons la rondalla, símbol de la vida–, mentre que el Diable, «moreno i casi negre i molt lleig», crea el rat-penat –segons la rondalla, signe de la mort.

Hem de destacar que aquesta rondalla publicada a la premsa del segle XIX, veu la llum gràcies a l'aportació que fa Agna de Valldaura, pseudònim de Joaquina Santamaria i Ventura. Aquesta és, doncs, l'única rondalla de tot el corpus que està escrita per una dona; una dona a qui interessava el folklore, tal com ho demostren algunes contribucions –escasses– que fa a la premsa catalana de l'època.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) no referencia cap versió d'aquest tipus ATU. La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) en recull vint-i-tres, publicades a Catalunya (21), a Mallorca (1) i a Eivissa (1).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 774K

ATU 774K «St. Meter Stung by Bees». ORIOL/PUJOL 774K «Sant Pere i el vesper».

RESUM GENÈRIC: Sant Pere pregunta a Nostre Senyor per què no fa cas d'unes persones que demanen ajuda. Li respon que entre elles hi ha un home que és dolent i no mereix ser ajudat. Sant Pere li recrimina l'acció i li diu que les altres persones no en tenen cap culpa. Més endavant, sant Pere destrueix un vesper perquè li ha picat una abella. Nostre Senyor li fa veure que reconeixem els defectes dels altres però no els nostres.

ΛΥΛ

La pregunta de sant Pere

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. "La pregunta de Sant Pere". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 64-65.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Sant Pere pregunta a Nostre Senyor per què destrueix tota una ciutat per castigar només alguns veïns. Nostre Senyor ordena a sant Pere que es pose un vesper al pit. Quan comencen a picar-lo les abelles, les intenta matar i destrueix també el rusc. Sant Pere comprèn, llavors, l'acte de Nostre Senyor.

ΛΥΛ

Quan Jesús anava pel món, una vegada amb sant Pere eixien d'una ciutat, a la qual la ira de l'Etern Pare enviava foc per a destruir-la en càstig de sos pecats. Havien ja caminat bon xic, quan lo sant apòstol se girà a mirar-la amb llàstima, i després d'anar un gran tros amb lo cap baix i passant-se la mà per la barba com qui rumia, digué a son Mestre:

—Senyor, per què vostre Pare i Creador nostre, tan misericordiós com és, per castigar les maleses d'aquesta gent, destrueix també la ciutat? Podien haver pecat les cases i els monuments?

Nostre Senyor no respongué.

—Pere, cull açò. —Li manà signant un vesper que hi havia a la vora del camí.

Mònica Sales de la Cruz

Sant Pere va collir-lo.

—Fica-t'ho a la pitrera —afegí el Senyor.

Aquí el porter del cel obrí uns ulls com lo puny i es deturà com encantat. Jesucrist li dirigí sa mirada divina.

Llavors lo bon apòstol s'obrí la túnica, ficà lo niu a dins i arronsà les espatlles com qui diu:

—No ho entenc.

Mes no trigà gaire a tornar-se vermell com una grana. Després se posà a saltar com un desesperat posant-se les mans en la roba per estrènyer lo que a dins hi tenia.

—Què fas? —Preguntà el bon Déu.

—Què faig? Mireu com m'han posat lo pit! —Respongué el deixeble llagrimejant.

I es desabrigà donant eixida a unes quantes vespes que volaren i a una munió que ja eren mortes i caigueren a sos peus amb la bresca tota malmesa.

Lo pit lo tenia com un Llätzer.

—Has mort les vespes —seguí el Senyor—, però el vesper, per què el xafaves? No t'havia pas picat.

Sant Pere no respongué, ni menys preguntà lo que allò volia dir. Massa que ho entenia!

∧∧∧

Motius Thompson: J225.0.2 God punishes many man because of one sinner, like a man who kills hive of bees for stinging of one.

Aquesta rondalla s'ajusta sense problemes al tipus ATU 774K, que està inclòs en l'apartat de rondalles religioses. Correspon al grup de rondalles que tenen com a protagonistes sant Pere i Nostre Senyor i en les quals Nostre Senyor sempre alliçona sant Pere a través de fets que el fan reflexionar. El cicle d'aquestes rondalles està format pel tipus ATU 774 «Aventures de Nostre Senyor i sant Pere» i els respectius subtipus ATU 774C «Sant Pere i la ferradura», 774G «La fruita que més agradava a Sant Pere», 774H «Nostre Senyor posa grops a la fusta», 774J «La calba de sant Pere», 774K «Sant Pere i el vesper», 774N «Sant Pere i la coca» o 774P «Sant Pere, les glans i les

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

carabasses», tipus ATU que corresponen als recollits en l'àrea lingüística catalana. A més, a Catalunya s'han localitzat altres rondalles que també formen part d'aquest grup característic que presenta molta varietat d'arguments. De moment, aquestes han estat catalogades seguint el sistema de classificació del projecte Rondalles Catalanes (RondCat) a l'espera de poder-se introduir, si això es creu convenient, en futures edicions de l'*Índex tipològic de la rondalla catalana*. Les rondalles són: C-002 «La benedicció de les pedres», C-008 «Per què les dones tenen menys cervell que els homes», C-018 «Nostre Senyor fa remar sant Pere», C-025 «Per què hi ha el porc senglar», C-042 «La fruita que més agradava a sant Pere», C-050 «L'ull de Nostre Senyor» i C-062 «La bossa i les tovalles màgiques».

Aquesta rondalla no apareix signada per cap autor concret, però gràcies a l'estudi de Josep Maria Pujol (2010: 31) podem atribuir-la a Francesc Maspons. Pujol defensa que la publicació, juntament amb altres sis que, com aquesta, també apareixen al *Calendari Català* de 1874 són d'aquest folklorista.

Tant la primera versió com la segona de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008) referencien només una versió d'aquest tipus, recollida per Amades sota el títol «El vesper» (Amades 1950: 1040).

TIPUS 779

ATU 779 « Miscellaneous Divine Rewards and Punishments ». ORIOL/PUJOL 779 -

RESUM GENÈRIC: Aquest tipus comprèn diverses rondalles diferents que tracten de les recompenses i els càstigs de Déu (Crist, Sant Pere) a les mares, pares, nens, orfes, persones pobres, emperadors, reis, reines, lladres, etc. per la pietat, la generositat, la tolerància, el naixement, el crim, la blasfèmia, la mandra, etc.

ΛΥΛ

Lo viatger

1868.04.15

de C. L., T.

T. de C. L. "Lo viatger". *Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal*, núm. 4 (15 d'abril, 1868): 26.

Catalunya

França—Alsàcia—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home vell camina fatigat per un camí. Troba un home ric amb un carruatge, però aquest no el deixa pujar. El vell li diu que morirà. Després, troba un pagès, però no el puja al carro perquè el duu ple de mercaderies. El vell li diu que una tempesta li desfarà la collita. Finalment, troba una parella i l'acullen. La dona està malalta i l'home trist. El vell, al veure com l'ajuden, guareix la dona i els fa marxar cap a casa feliços. El vell, que era Déu, desapareix.

ΛΥΛ

Per la carretera d'Alsàcia hi fa via un pobre vellet; la jornada és fatigosa i la ciutat encara n'està llunyana. Deixat anar sobre els coixins d'un airós carruatge, passà un ric amb orgull i sense penes.

—Senyor —li diu lo bon vell— estic fatigat, deixeu-me seure al costat vostre, un ratet només.

—Mon carruatge és per mi —respon lo ric—. I m'agrada anar sol. Feu, feu vostre camí bon home. Als pobres los hi faig caritat (i per cert bé sé el que em costa), mes jamai los prenc per companys de viatge.

—Tu —li contestà el vell— no fas lo que deus fer. Pensa en lo penediment, perquè avui moriràs.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

L'aire s'escalfà i una negra tempestat apuntà al lluny del lluny. Lo pobre vell caminà a poc a poc i tot caminant veus aquí que encara troba una carreta. Un pagès la mena cap a son poble.

—Pagès —diu lo pobre— ja ho veieu, jo sóc vell. Anant per eix mal camí em fatigo. Per pietat, voldríeu dur-me a dalt de vostra carreta fins a n'aqueix poblet d'aquí a prop?

Respon lo pagès amb greu:

—Tinc que dir-vos no, perquè vinc de fira i duc lo carro ple de mercaderies. Mon cavall camina amb molta pena, cada pas que dóna me sembla que serà l'últim. Si li ajunto el pes vostre, ja ho podeu conèixer, lo pobre animal caurà mort abans de donar trenta petjades. A vostre cor ho demano, digueu: dec sacrificar a n'aquest pobre animal?

—A tu —respon lo vell— conec que et dol no poder-me socórrer. Veig que tens una ànima sensible, mes per això, no et mancarà un càstig: la tempestat que ve desfarà ta collita.

Lo pagès passà tot commogut, i sens mirar al pobre vell s'allunyà amb lo cap baix.

Veus aquí que veu per la mateixa via un carretonet tirat amb molta fatiga per un ase molt magre. Lo mena un home molt entristit. Lo vell s'hi acostà i li preguntà, amb veu dolça, si el deixaria muntar dalt del carretó.

L'home, mirant-lo, li respon:

—Com vos planyo! A vostra edat anar per les carreteres, bon vell, això és massa! És cert, necessiteu ajuda. Vamos, aturat Xarlet. Aixeca't, Caterina, i surt del carret. Bon home, esta és ma muller. Fa quatre mesos que la pobra està malalta i s'enflaqueix sense saber per què. És molt dolorós veure patir tant, mes què hi hem de fer, sinó prendre paciència. Déu quan castiga bé sap per què ho fa. Ella ja s'ha conformat a anar a l'hospital. Allí la porto: ja sabeu per què estem tristos. Xarlet no los podria arrossegar a tots dos. Pujant doncs vós, bon vell, a vós li convé més que a nosaltres. Jo ja li donaré el braç a Caterina, l'alegria de poder-vos fer este favor li darà forces per caminar.

—Oh parella virtuosa! —Va dir lo vell caminant—. En vostra vida sols s'hi veu misericòrdia i tendresa i en vostre cor sobreix la caritat. Beneïts sigau! Fill meu, torna-te'n a casa. Des d'ara a ta dona li revé la perduda salut, i los

Mònica Sales de la Cruz

favors de Déu, que pensarà sempre en vosaltres, cauran sobre vostres cors com una dolça pluja. Recordeu-vos de mi: jo visc dalt del cel.

I, al dir aquestes paraules, lo bon vell va desaparèixer.

Llavors los dos pagesos, mirant a terra, adoraren l'autor d'aquell diví misteri, i se'n tornaren a casa tots plens de nova vida. Perquè ells eren parella amada i beneïda pel Déu que castiga i consola.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	K1811	Gods (saints) in disguise visit mortals
	F32	God visits earth

Aquesta rondalla religiosa s'ajusta al tipus miscel·làni ATU 779, protagonitzat per un Déu que premia o castiga els habitants de la terra segons les seues accions.

El component moral de la rondalla pren un protagonisme rellevant al final de l'argument, quan es desvetlla que el pobre vell errant és el mateix Déu. Tal com se'ns diu, «Déu quan castiga bé sap per què ho fa» i és per aquest motiu que jutja l'avarícia d'un ric amb la mort, l'egoisme d'un pagès amb la pèrdua de les collites –perquè, almenys, sent compassió– i es premia la bondat i la voluntat de servei –guarint una malaltia.

En cap de les dues edicions del catàleg català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008) es fa referència a aquest tipus ATU 779, malgrat aparèixer recollida en l'índex internacional (Uther 2004) en nombrosos països. Com que es documenta per primera vegada en l'àrea geogràfica del domini lingüístic català, es proposa el títol genèric «Premis i càstigs divins».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 780

ATU 780 «The Singing Bone». ORIOL/PUJOL 780 «La flor del panical».

RESUM GENÈRIC: Un rei diu als seus fills que deixarà el seu reialme a aquell qui li porti la flor de panical. La troba el fill petit. Els germans li prenen la flor, el maten i l'enterren. Sobre la tomba creix un canyar. Un pastor talla una canya i es fa una flauta que, quan la toca, explica l'assassinat mitjançant una fórmula rimada. El rei la sent, descobreix el que ha passat i castiga els fills grans. El fill petit ressuscita i obté el reialme.

ΛΥΛ

La caña del riu Arenes

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home nomenarà hereu el fill que li porte la flor del panical. El menut la troba, però els germans el maten i l'enterren. Un pastor talla una canya al lloc on està enterrat el noi. Es fa una flauta i aquesta canta l'assassinat. Es descobreix el succés i desenterren, viu, el fill.

ΛΥΛ

Un hombre tenía llagada una pierna y dijo a sus tres hijos que nombraría heredero al que le trajese la flor del panical (dardo corredor) que debía curársela. Los dos mayores fueron a buscar por un camino y dejaron ir solo al menor. Este llegó a un huerto, pidió la flor y se la dieron, mas le encargaron en gran manera que la llevase oculta, pues si sus hermanos lo supiesen le matarían. Él la ocultó dentro de las medias, pero sus hermanos lo registraron y se la encontraron. Entonces hicieron una hoyo junto al Riu d'Arenes donde le sepultaron. Aconteció que un día pasase por allí un pastor de su padre que iba apacentando sus corderos; arrancó una de las cañas que allí crecían, hizo de ella una flauta y empezó a tocarla. Entonces dijo la flauta:

Mònica Sales de la Cruz

–Pastoret, bon pastoret,
Tu que em toques, tu que em menes.
Sóc colgat al Riu d’Arenes,
Per la flor del panical.
Per la cama del meu pare
que li feia tant de mal.

El pastoret se presentó a su amo, tocó la flauta que repitió las mismas palabras; y fueron al Riu d’Arenes, arrancaron las cañas cuyas raíces hallaron mezcladas con hermosos cabellos, y cavando más adentro descubrieron vivo al hijo sepultado por sus hermanos. A estos los mató la justicia, y el que había descubierto la flor de penicalt fue nombrado heredero por su padre.

∧∧∧

Motius Thompson:	N271	Murder will out.
	E631	Reincarnation in plant (tree) growing from grave.
	E632	Reincarnation as musical instrument.
	D1223.1	Magic flute.
	D1610.34.2	Speaking flute.

Aquest resum que presenta Milà s’ajusta al descrit per ATU 780. Curiosament, la cantarella que protagonitza la rondalla està recollida en català –una estrofa de sis versos heptasil·labs de rima assonant–, malgrat que la resta del resum siga en castellà. No podem obviar que Milà elaborà aquest resum a partir d’una versió catalana i, per tant, aquesta cantarella apareix en la llengua original.

L’element que s’ha d’aconseguir com a penyora intercanviable per l’herència sol ser sempre una flor. Aquest element, sovint, es recull al títol de les diverses versions d’aquesta rondalla que s’han localitzat arreu del territori de parla catalana. Així, trobem títols com «La flor del panical» (Serra i Boldú 1924: 97-105), «La flor del rossinyol» (González 1996a: 150-151) o «La flor del lliri blau» (Bataller 1986: 56-58), entre altres.

En el cas que presentem, però, a diferència de les altres versions recollides en els catàlegs catalans (Oriol Pujol 2003/2008), el títol està construït sobre l’element que ‘descobreix’ el succés de la rondalla: la canya.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La primera edició del catàleg català de rondalles (Oriol/Pujol 2003) referència vint-i-tres versions d'aquest tipus, recollides en l'àrea cultural i lingüística catalana. La segona edició (Oriol/Pujol 2008) incrementa aquest nombre fins a trenta –vuit a Catalunya, cinc a la Franja d'Aragó, una a Mallorca, una a Menorca, tretze al País Valencià i una al Carxe i la que apareix recollida a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 379-381), que no té adscripció geogràfica.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 830C

ATU 830C «If God Wills». ORIOL/PUJOL -

RESUM GENÈRIC: Aquest tipus comprèn diverses rondalles, en què es relaciona la frase "Si Déu vol" amb un esdeveniment d'una manera instructiva o divertida. En la majoria de les versions malgrat els esforços, una persona es troba amb successives desventures perquè oblida dir "Si Déu vol".

ΛΥΛ

Aragonés

1882.0

s.n.

s.n. "Aragonés". *Calendari Català de l'any 1882* (1882): 34-35.

Catalunya

Espanya (Aragó)—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home que va cap a Saragossa es troba sant Pere i sant Jaume. Sant Jaume li pregunta on va i ell respon que a Saragossa. Sant Pere afegeix que "si Déu vol" i l'home contesta que tant si vol com si no vol hi va. Sant Pere s'enfada, el converteix en granota i el deixa a un clot. Al cap d'uns dies, quan els sants tornen per passar per allí senten la granota i la converteixen en home. Li pregunten on va i respon que a Saragossa. Sant Pere li diu que ha de dir que "si Déu vol" i l'home respon que vulgui o no vulgui anirà a Saragossa o al clot.

ΛΥΛ

Se conta que quan sant Pere i sant Jaume corrien per l'Aragó per convertir els gentils, trobaren un pagès que feia camí dret a Cèsar-Augusta. Sant Jaume va preguntar-li:

—On vas?

Lo pagès li va respondre:

—A Saragossa.

—Si Déu ho vol —va afegir sant Pere.

—Vulgue o no ho vulgue, vaig a Saragossa.

Sant Pere s'enfadà de la mala resposta del pagès i en càstig va convertir-lo en granota.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Ambdós apòstols seguiren fent lo seu fet, i deixant el pagès convertit en granota dintre d'un clot d'aigua.

Uns quants dies després, tornant a passar per aquell indret i sentint lo cant de l'amfibi, sant Jaume digué a son company:

–Què en farem d'aquest infeliç?

Sant Pere llavors se'n condolgué i traient la granota de l'aigua, la tornà a convertir en home. Un pic fet lo miracle, tornà el sant a preguntar al pagès:

–On vas?

L'aragonès li respon:

–A Saragossa.

–Si Déu ho vol, has de dir –fa sant Pere.

I l'home, tossut, li contestà a seques i resolt:

–Vulgue o no vulgue, a Saragossa o al clot.

∧∧∧

Motius Thompson: N385.1 Persone has successive misfortunes while making plans because he forgets to say "If God Wills".

D195 Transformation: man to frog

Aquesta rondalla s'ajusta sense problemes al tipus miscel·làni ATU 830C. La característica principal que justifica aquesta adscripció al tipus és la presència de les paraules 'si Déu vol'.

Aquest tipus rondallístic està adscrit a la categoria de rondalles religioses perquè, tal com es veu en l'argument, queda totalment justificat el caràcter exemplar, protagonitzat, com és de suposar, per personatges característics de la religió catòlica: en aquest cas sant Pere i sant Jaume.

En aquest argument, hi veiem implícit el caràcter que sol descriure de manera graciosa els aragonesos. El fet que el personatge principal sigui un aragonès justifica la tossuderia d'aquest, fins al punt de contradir sant Pere o de no respondre seguint les seues indicacions, malgrat saber el càstig que això pot suposar.

Mònica Sales de la Cruz

Aquest tipus ATU 830C no es recull en cap de les dues versions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), però sí que es recull en l'índex internacional (Uther 2004) en països europeus com Portugal, Alemanya, Itàlia, Croàcia, Macedònia o, per exemple també, Espanya. Com que es la primera vegada que es cataloga una versió d'aquest tipus ATU en territori lingüísticament català, es proposa el títol genèric «Si Déu vol».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 844

ATU 844 «The Luck-Bringing Shirt». ORIOL/PUJOL 844 «La camisa de la felicitat».

RESUM GENÈRIC: Un rei molt poderós és infeliç. Un home savi li diu que serà feliç quan es posi la camisa d'un home que ho sigui. El rei el fa cercar, però quan el troben resulta que és tan pobre que no du camisa.

∧∧∧

VERSIO I

La felicitat

1865.0

s.n.

s.n. "La felicitat". *Calendari Català de l'any 1865* (1865): 55-56.

Catalunya

Paisos Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Rondalla

RESUM PARTICULAR: El fill d'un rei busca remei als seus mals; el metge li recomana que busqui l'home més feliç i, quan el trobi, es posi la seua camisa. El noi camina durant cinc anys fins que un dia veu uns gitanos que ballen. Una dona li diu que el gitano que balla és el més feliç i quan el príncep se li acosta veu que no porta camisa.

∧∧∧

Veus aquí que era lo fill d'un rei qui anava pel món buscant remei a sos mals. La tristor lo corsecava, i per eixa raó lo metge del palau li havia donat per remei que quan trobés una persona ben feliç se li quedés la camisa i se la posés, que amb ella es curaria de segur.

Ne voleu de caminar i anar pel món, com un romeu, en busca de la cosa anhelada! En cada poble, en cada castell, burg i masia s'aturava el príncep i els que l'acompanyaven. Tot era fer preguntes per saber quina era la persona, de les que tenien al davant, que fos verament feliç. Mes tot era treball en va. Ni en palaus, ni en masies, s'hi trobava ànima vivent que del tot fos feliç. Aixís va rodar per eixos mons de Déu més de cinc anys.

Un dia, quan ja se'n tornava al palau de son pare, convençut que ja mai trobaria lo que cercava, heus aquí que va veure al lluny un aplec de

Mònica Sales de la Cruz

gitanos que saltaven i ballaven amb mostres de vera alegria. Pensant que potser allí es trobaria la felicitat per ell tan buscada, s'hi atansà. Parlà amb ells i els preguntà si n'hi havia cap que fos ben feliç.

–Sí –contestà una gitana– veieu aquell que balla, pus ell és l'home més feliç de la terra!

Sentir això i tirar-se damunt d'ell tots los criats del príncep a fi i efecte de prendre-li la camina, tot fou u.

Mes ai! Estava de Déu que el pobre malalt no havia de trobar remei per sa tristesa i malaltia. Lo gitano que ballava no duia camisa.

ΛΥΛ

VERSIÓ II

L'home feliç

1880.10.01

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

F. Maspons y Labrós. "L'home felis". *Lo Gay Saber. Periódich literari quinzenal* 3, 2a època, núm. 19 (1 d'octubre, 1880): 221-222.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un rei busca un remei per ser feliç. El conseller li diu que ha de posar-se la camisa de l'home més feliç que trobi. Els seus emissaris el localitzen, però l'home no duu camisa perquè és molt pobre. El rei renuncia a ser feliç.

ΛΥΛ

Era un rei de moreria, qui es creia l'home més desgraciat de tota la terra. Un dia cridà a un de sos consellers i li digué que busqués medi per a fer-lo feliç.

Lo conseller recapità i li digué:

–No hi ha més que un remei i és portar la camisa d'un home que sigui ben feliç.

–Doncs, vés-la a buscar.

Lo conseller se n'anà a trobar el gran visir.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Al·là et guardi, gran visir. Ets feliç?

–Feliç jo? –Contestà aquell. Jo que ma vida és una contínua angoixa; no saps tu que si el sultà vol, pot fer-me penjar per lo més petit capritx! L’esclau que dorm sota ma escala és mes ditxós que jo.

Lo conseller se n’anà a trobar un banquer.

–Al·là et guardi, banquer. Ets feliç?

–Jo, feliç! No tan sols tinc de témer els lladres, sinó també sempre el gran Visir que m’amença de fer-me empalar si no li dono tots los diners que em demana.

Lo conseller se n’anà a casa un marxant de rics tapissos.

–Al·là et guardi, marxant. Ets feliç?

–Ai, quant lluny ne sóc –li respongué. A cada minut lo badi i ses tropes vénen a ma botiga i s’enduen tot lo que bé els hi plau; si alguna volta vull fer alguna reclamació, incontinent me mana donar cent vergades a les plantes dels peus.

Lo conseller se n’anà d’un cantó a l’altre buscant en va un home feliç; enlloc de la terra era. Tot desesperat se’n tornava ja al palau del rei a dar-li tan fatal resposta, que li podia costar lo cap, quan prop d’un bosc sentí una veu d’un home que cantava amb tota alegria.

S’hi dirigí i es trobà amb un carboner tot brut i negre que dins de sa barraca s’estava apariant son pobre dinar.

–Ets feliç tu que cantes tan alegrement?

–Si ho sóc? No em falta res, faig lo que vull i ni pel rei me canviaria.

Lo conseller manà de seguida agarrotar-lo i a pesar dels crits del pobre home, lo conduí al palau del rei.

Quan hi arribà, lo carboner se llençà a sos peus i exclamà:

–Perdó, perdó, senyor.

Lo sultà s’enterà de qui era i li digué:

–Tranquil·litat, no et vull cap mal, vull sols que em donguis una cosa que dus: la camisa.

–Ai, senyor! Jo no porto camisa perquè no tinc diners per a comprar-la.

Al sentir eixa resposta lo sultà renuncià a ésser feliç.

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson: N135.3 The luck-bringing shirt

Totes dues versions s'ajusten perfectament a ATU 844. La primera –més senzilla– i la segona –més elaborada.

La diferència més evident, tot i que no té rellevància quant a l'argument, és que en la primera versió és el mateix protagonista qui busca l'home feliç, mentre que en la segona s'hi envia una altra persona. En aquesta segona versió, a més, s'inicia la cerca amb un prejudici equivocat, ja que queda ben definida la idea errònia de relacionar el poder adquisitiu amb la felicitat, moral implícita d'aquesta versió.

En totes dues versions, el personatge feliç és de poder adquisitiu molt baix: un gitano o un moliner, en aquest cas.

Aquesta rondalla apareix referenciada en les edicions del catàleg de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), malgrat que només n'hi ha dues, recollides a Catalunya, d'Amades que porten per títol «El rei trist» (Amades 1950: 760-770) i «Castell de Sant Mori» (Amades 1950: 1432-1433).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES D'ENGINY

(ATU 850-999)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 875

ATU 875 «The Clever Farmgirl». ORIOL/PUJOL 875 «La filla del carboner».

RESUM GENÈRIC: Un rei posa a prova la intel·ligència d'una noia pobra: ha d'anar a palau ni amb fosca ni amb claror, ni a peu ni a cavall, ni vestida ni despullada. La noia hi va en caure el dia, muntada en una cabra de manera que els peus li toquin a terra i embolicada en un filat de pescar. El rei es casa amb ella, però li diu que mai l'ha de contradir, si no l'enviarà cap a casa. El rei pren una decisió errada i ella el corregeix. El rei s'enfada i l'envia cap a casa, però ella li demana prendre la seva possessió més preuada. La noia adorm el rei i se l'endú a casa seva.

ΛΥΛ

Lo de na Fustots

1873.11.20

Obrador i Bennàssar, Mateu

Matheu Obrador Bennassar. "Lo de na Fustots (rondalla popular mallorquina)". *La Renaxensa* 3, núm. 27 (20 de novembre, 1873): 318-320.

Catalunya

Països Catalans—Mallorca—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un rei promet casar-se amb una noia si aconsegueix anar a palau ni vestida ni despullada, ni a peu ni a cavall, ni pel camí ni per fora. El rei es casa amb ella, però li prohibeix donar consells, si no l'enviarà a casa. Ella accepta, però demana al rei que si trenca el pacte es pugui endur allò que més estima del palau. La noia dona un consell i quan el marit la fa fora, ella l'adorm i se l'emporta a casa perquè és allò que més estima. Tornen a palau i ella aconsegueix fer el que vol.

ΛΥΛ

Això eren dos joves qui se n'anaven a caçar i mentre eren a la garriga, los agafà una brusca que es varen haver d'arraconar i veieren unes casetes blanques. Hi anaren i trobaren una al·lota de sobre una vintena d'anys, que era garrida però com a mal fetota, deixadota: i li deien na Fustots.

Aquells dos joves eren el rei i l'altre un comte.

I li digueren:

—I ara què fas?

Mònica Sales de la Cruz

Ella filava, i digué:

–Estir.

–I com has estirat què fas?

Diu:

–Embolic.

I cada instant s'aixecava i se tornava a asseure.

I li digueren:

–I ara què fas, tant d'aixecar-te?

Diu:

–Cuino.

–I què cuines?

–Allò que s'alça i s'abaixa –digué na Fustots.

I ells, riu qui riu, li digueren:

–Que no tens pare ni mare?

Diu:

–Sí.

–I on és ta mare?

Diu:

–A cercar camarrotges.

–I ton pare?

Diu:

–A traure'ls de ca seva.

I no podien més de riure aquells dos. I li digueren:

–I que no tens cap germà?

Diu:

–Sí.

–I on és?

Diu:

–A caçar.

La brusca ja s'espavava, i aquells dos no se n'anaven per sentir dir bestiades a n'aquella al·lota.

Digueren:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–I què caça el teu germà?

Diu:

–Du els vius i deixa els morts.

En aquest instant, arriba sa mare de l'al·lota.

–Bon dia tengan. Com los va? Que los n'ha dita qualcuna na Fustots?

Respongueren:

–Ella ens ha fet riure un poc.

–Jesús! Jesús! I què los ha dit?

–Ens ha dit que estirava i que embolicava.

–Oh, vés que ha dit! No veu que filava fil per fer roba? I què ha dit més?

–Que cuinava allò que s'alça i s'abaixa.

–Jesús! No veu que cuinava ciurons, i com bullen s'alcen i s'abaixen?

–Llavors ha dit que son pare era a traure'ls de ca seva, i que son germà caçava i duia els vius i deixava els morts.

–Ja ho és bèstia! Si l'havien de deixar anar, que és més joana!

Diu sa mare:

–Los ha dit això que los treu de ca seva, perquè son pare és a sa rota a traure rabasses; ja veu que les lleva del seu lloc; i del germà ha dit que duia els vius i deixava els morts perquè en fer mal temps, se'n va a darrere les cases a matar-se els polls, i du els vius i deixa els morts. Ja veuen, senyors, que és ver lo que ha dit.

I ells, tantes rialles mai.

Se n'anaren a acabar sa caçada, que ja no plovia, i començaren que diguessen a son pare que l'endemà a les nou fos a palàcio, i que no faltés, pena de la vida.

Com son pare arribà de sa rota, l'hi digueren, i ell tot regirat pensant que no el matessen, temia d'anar-hi.

Sobretot, l'endemà a les nou s'encaminà a palàcio, i trobà un criat que el menà al rei. Se feren bona escomesa; va ésser al contrari de lo que es pensava el vell, fent contes que el matarien. Li donaren berenar. Com hagué berenat, va anar davant el rei, i el rei li donà dues dotzenes d'ous trencats, que los dugués a na Fustots, que los posés una lloca, i com los tindria nats que los hi dugués.

Mònica Sales de la Cruz

–I demà dematí, a la mateixa hora d'avui, tornareu i em dureu sa resposta.

El vell tot enfadat, perquè veia que no podria ésser tal cosa... (m'he descuidada). I si els ous naixien, el rei feia promesa a na Fustots de casar-se amb ella.

El vell, plorant, dugué els ous a sa filla, i ella digué:

–No estigueu regirat, mon pare; anit no teníem de què sopar i farem una truita.

Soparen dels ous i tingueren sa panxa plena.

L'endemà dematí, abans de partir son pare, li donà na Fustots un plat de farina d'ordi ben prim cernuda, i digué:

–Direu al rei que sembri aquesta farina i quan l'ordi serà granat, jo li duré els polls, i engreixaran de la farina que haurà sembrada.

El rei quedà astorat d'aquella resposta i, com el vell se'n tornà, li donà un paner gran, que l'hi dugués ple de rialles.

–I vós demà, tal hora com avui, tornareu a ésser aquí amb el paner ple de rialles.

Ell, tot enfadat perquè veia que eren impossible aqueixes coses.

Com arribà a ca seva, digué sa filla, qui el va veure plorant:

–Què vos ha dit?

Diu:

–Que demà li duga aquest paner ple de rialles.

Diu:

–No estigueu enfadat per això.

I era la causa que ella feia i deia aqueixes coses perquè era fadada de set fades.

Diu:

–Aneu a caçar ocells vós i el meu germà, i dureu ocells de cada casta.

Se n'anaren, tornaren i dugueren dues taleques d'ocells.

Na Fustots los plomà a un ses ales, a l'altre els pits, a l'altre sa cua; no n'hi havia cap de germà. Los posà dins el paner, i los s'endugué son pare a palàcio; i hi havia tota la sala plena de gent, senyors i senyors, que esperaven les rialles; i el vell, com era pel camí, per fer quedar sa filla millor, destapava

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

el paner i feia grans rialles i tot d'una tapava, com que la rialla s'hi quedés dedins.

Com arribà i veié tanta gent, dóna el paner al rei i el destapà, i tots els ocells fugiren: un qui es pos damunt el cap d'una senyora, l'altre damunt el cap dels criats, i tothom s'esclafí de rialles; i varen ésser les rialles de na Fustots.

El rei digué que s'hauria forçat de casar amb ella, per la promesa que li havia feta. I per desfer-se'n, digué a son pare que li digués que l'endemà, al capvespre a les cinc, los sortís a camí a tota sa comitiva, a tal part, i que no havia d'anar ni vestida ni despullada, ni a peu ni colcant, ni pel camí ni fora del camí.

A ella, així com que era fadada, no li era res impossible.

Se despullà i se posà uns grans filats per tot el seu cos; llavors cercà un boc molt gros i partí. Pegava bot damunt el boc i ell alçava ses anques i la tirava a l'aire; tornava damunt el boc i la tornava tirar a l'aire.

Com va ésser allà on el rei li havia dit, damunt palàcio la trobaren, i veieren que hi anava ni colcant, ni a peu, ni vestida ni despullada, ni pel camí ni fora del camí.

Sobretot, el rei li envià un criat dient-li que se n'anés a vestir bé i que li enviaria una carrossa i aniria a palàcio i se casaria amb el rei.

Se'n tornà a ca seva, se vestí de reina i se n'anà a palàcio. Allà trobà comtes, marquesos, cavallers, tot palàcio ple. Li feren gran cortesia i ella també, i ara veuràs quina altra se'n tragué.

En els cotxos hi havia diferents animals, cavalls i egos, i tots estaven a una estable gran.

Com se n'anaren a casar, deixaren els cotxos, i una ego d'aquelles feu una pollina, i la pollina se n'anà a posar davall la panxa d'un cavall, i com els senyors i tothom arribaren del casament, digueren al senyor de les egos que una havia feta una pollina, però que estava davall la panxa d'un cavall.

L'amo del cavall pretenia la pollina i l'amo de l'ego, també. Si és meva, si és teva, sobretot, la pollina va haver d'ésser de l'amo del cavall.

Mònica Sales de la Cruz

El rei digué a la reina, que era na Fustots, que si donava cap consell, la tornaria a enviar a ca seva; i ella li va dir que si se n'anava, se n'havia de dur lo que mes estimaria de palàcio.

Va dir el rei:

–Bé.

L'amo de l'ego digué a la reina:

–No em donaria un consell sobre de la pollina, perquè siga meva, que ho és i no me la volen donar?

Diu:

–Com anirem a passejar, tu roman-hi vestit de pobre, i vés-te'n a fer un clot enmig del camí, i com passaran, que et diran:

–Què has de fer aquest clot?

Tu has de dir:

–Tenc de sembrar sardines.

I diran:

–De beneit!

I tu diràs:

–Tant és fàcil sembrar sardines, com els cavalls fer pollines. –I te la donaran.

Com el rei passava amb son cotxe, va veure aquell homo que picava, i li digué:

–Què fas aquí?

Diu:

–Sembrar sardines.

Diu:

–Què vols dir?

Diu:

–Tant és fàcil sembrar sardines, com els cavalls fer pollines.

Diu el rei:

–Això és consell de la meva dona.

Com tornaren a palàcio, berenaren, i abans de berenar, el rei digué a la reina que en haver berenat se'n tornés a ca seva perquè havia donat consells.

I ella digué:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Bé.

I a dins el tassó del rei, com berenaven, hi va posar dormisson, i el rei s'adormí, i na Fustots el posà dins sa carrossa i se l'endugué a ca seva amb ella. El colgà dins el sostre de la palla, adormit, i a la nit com se despertà, començà:

–On som!

I cridava criats i cap li responia.

Na Fustots digué:

–Marit, què vols i què demanes, tant de cridar?

Diu:

–I on som?

Diu ella:

–A ca meva.

Diu:

–I per què m'hi has dut?

Diu:

–I que no saps que jo et vaig dir que, com me n'aniria, me n'havia de dur lo que més estimaria de palàcio?

I el rei diu:

–Anem a palàcio, faràs lo que voldràs, donaràs consells, seràs la reina i jo seré el rei, i viurem fins que morirem.

I si no són morts, encara son vius.

∧∧∧

Motiu Thompson:	J1111.4	Clever peasant daughter
	H373	Bride test: performance of tasks
	H1050	Paradoxical tasks
	H1051	Task: coming neither or nor off the road
	H1053	Task: coming neither or horse nor on food (riding nor walking)
	H1054	Task: coming neither naked nor clad
	H1010	Impossible tasks
	H1023.1	Task: hatching boiled eggs

Mònica Sales de la Cruz

J1191.2	Suit for ckickens produced from boiled eggs. Countertask: harvesting crop produced from cooked seeds
L162	Lowly heroine marries prince (king)
J1191.1	Reductio ad absurdum: the decision about the colt
J1545.4	The exiled wife's dearest possession
Z10.2	End formulas

Aquesta versió s'ajusta sense problemes al que preveu ATU 875. A més, es recullen els episodis més rellevants que protagonitzen aquesta rondalla: la trobada del rei amb l'heroïna, la successió de tasques impossibles i el matrimoni.

Com a particularitat, cal destacar que en aquesta versió la protagonista té unes qualitats especials, atribuïdes pel fet d'estar «fadada de set fades», que l'ajuden a superar les tasques que el rei ordena. Aquest element meravellós no està previst, en principi, per a aquest tipus, ja que la rondalla pertany al grup de rondalles d'enginy i no al grup de rondalles meravelloses.¹³⁴

Aquesta rondalla, que forma part de les rondalles d'enginy, apareix referenciada al catàleg de rondalles catalanes. En la primera versió (Oriol/Pujol 2003) se'n recullen deu versions diferents –a Catalunya (4), a la Catalunya Nord (1), a Mallorca (2), a Menorca (1), al País Valencià (1) i a l'Alguer (1)– i en la segona (Oriol/Pujol 2008), disset: Catalunya (7), a la Catalunya Nord (1), a Mallorca (2), a Menorca (1), al País Valencià (3) i a l'Alguer (1). A més, es referencien també les versions, sense adscripció geogràfica, publicades a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 392-395).

¹³⁴ El final d'aquesta rondalla és el mateix que el que trobem a la tercera versió d'ATU 879, «La Marieta», recollida i transcrita a continuació.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 879

ATU 879 «The Basil Maiden». ORIOL/PUJOL 879 «L'alfabregueta».

RESUM GENÈRIC: Una noia, mentre rega una mata d'alfàbrega, respon amb enginy les preguntes capcioses que li fa el príncep (o bé eludeix els paranys que li para i se'n burla). Es casen, però la noia tem la venjança del marit i posa una figura de sucre al seu llit. El príncep l'apunyala, tasta accidentalment les gotes dolces que l'esquitxen i es lamenta d'haver-la mort. Surt la noia i es reconcilien.

ΛΥΛ

VERSIÓ I

[La senyoreta de sucre]

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un rei es casa amb una noia i aquesta, en veure que ell la vol matar, col·loca al llit una figura de sucre. El rei la talla i un tros cau a la seua boca. Quan es lamenta d'haver-la matat, surt l'esposa i es reconcilien.

ΛΥΛ

Un hijo del rey preguntó a una niña:

—Señorita, señorita ¿cuántas hojas hay en el árbol?

La niña contestó:

—Señorito, señorito ¿cuántas estrellas hay en el cielo?

Casáronse después, pero al saber que el hijo del rey quería matarla, puso en la cama una señorita de azúcar. El príncipe tiró de la espada y cortó a la señorita de azúcar. La nariz le cayó en su boca. Entonces dijo:

—Si hubiera sabido que eras tan dulce no te hubiera muerto.

En esto salió su esposa y se reconciliaron.

Mònica Sales de la Cruz

∧∧∧

VERSIÓ II

Lo claveller

1871

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

Francisco Maspons y Labrós. "Lo claveller". *Calendari Català de l'any 1871* (1871): 28-31.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Una noia rega un claveller i respon amb enginy les preguntes que li fa un príncep, després d'haver intentar ser burlada per ell. Es casen, però la noia intueix que el marit la vol matar i posa al llit una figura de sucre. Ell li clava l'espasa i quan tasta la dolçor es penedeix d'haver-la matat. Surt la noia i es reconcilien.

∧∧∧

Una vegada eren tres germanes, totes tres com un pom de flors, que si l'una n'era guapa, l'altra encara més, les quals en la porxada hi tenien un claveller que tot l'any floria.

Al davant de casa seva habitava lo fill del rei, lo qui era tan agradat del festeig, que sempre era a la finestra per quan elles se mostressin; cosa que succeïa cada dematí quan anava a regar lo claveller, que ho feien amb l'aigua de nou olors.

I un dia que hi era la més gran tota sola, lo fill del rei, cercant conversa, que li diu:

—Quants clavells hi ha en lo claveller?

I la noia tota avergonyida, per tal que era fill del rei, no tingué esma, més que per a tornar-se'n cap a baix amb la cara vermella, de lo qual se n'estranyaren les germanes, fins que ella els hi contà lo que li havia succeït amb lo fill del rei. I la mitjana que diu:

—Bah, doncs ja hi aniré jo.

I se'n puja cap amunt.

Lo fill del rei quan la veu, amb la mitja rialla li pregunta:

—Quants clavells hi ha en lo claveller?

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I la noia tota resolta, ella que li diu:

—Quantes estrelles hi ha en lo cel?

I rega lo claveller amb l'aigua de les nou olors com solia.

Lo fill del rei, tot burlat, va pensar: «Ja me'n venjaré d'aqueixa resposta», i a l'endemà al matí, ell que es vesteix de marxant i comença carrer amunt, carrer avall per davant de casa de les noies:

—A sou i a dos sous los didals de plata. A sou i a dos sous.

I veus aquí que la noia més gran ho sent i se n'hi baixa, mes lo marxant diu:

—A sou i a dos sous, i a més a més un petó i una abraçada.

I la noia que en fuig tota avergonyida.

—A sou i a dos sous! —Cridava lo marxant.

I la mitjana que se n'hi baixa:

—Doneu-me'n un, lo marxant.

I ell que diu:

—A sou i a dos sous; i a més a més un petó i una abraçada.

I la noia, lo mateix que l'altra, tota s'avergonyeix i fuig a més córrer.

La més petita que ho sap i diu:

—I per això us espanteu? Ja li compraré jo.

I se'n baixa al carrer i sent lo marxant que diu:

—A sou i a dos sous los didals de plata, a sou i a dos sous.

Ella que se n'hi va, mes lo marxant li diu:

—A sou i a dos sous i a més un petó i una abraçada.

I la noia que era traïdorota respon:

—I bé.

I s'emporta lo didal de plata.

Veus aquí que l'endemà les noies anaren a regar lo claveller i lo fill del rei que des de la finestra se les guaitava, les hi preguntà:

—Quantes poncelles hi ha en lo claveller?

I la més petita que li'n torna paraula i pregunta:

—Quantes estrelles hi ha en lo cel?

I lo fill del rei:

—I el petó i l'abraçada d'ahir tarda?

Mònica Sales de la Cruz

Amb això conegué la noia que havia estat burlada i no volent ésser la darrera, ella que en sent la nit ben fosca, s'embolica amb un llençol blanc i, a llargues passes, se'n va cap al palau del rei. Lo sentinella s'estamordí quan la va veure; mes per això feu cor fort i no la volia deixar entrar.

—Sentinella, sentinella, si no em deixes entrar, seràs morta dintre d'una hora: si no em deixes entrar seràs morta dintre d'un quart.

Això amb veu tan fosca que lo sentinella va espalmar-se i li deixà pas franc. I la fantasma cap endins, cap endins, amenaçant a quants trobava fins a ésser a la cambra del príncep, on hi havia també una sentinella que per tindre la consigna més forta, no la volia deixar passar en cap manera.

—Sentinella, sentinella, si no em deixes entrar seràs morta dintre d'una estona.

I tot d'una se ficà en la cambra i quan va ésser en ella, lo Príncep sentint soroll se despertà i va cridar-me:

—Qui hi ha aquí?

Mes encara no ho havia dit quan se sentí una gran bufetada en sa cara.

I la fantasma fugí a corre-cuita i el príncep cridava que la detuessin i tothom de lluny se senyava i ella corria per entremig d'aquells corredossos i grans sales mig fosques mig clares que totes ressonaven i amb ses confoses llums i sorolls espaordien.

I veus aquí que l'endemà al matí les noies amb sa aigua de nou olors regaven lo claveller, quan lo fill del rei ixqué en finestra i els hi va preguntar com cada dia:

—Quantes poncelles hi ha en lo claveller?

I la més petita que li respon:

—Quantes estrelles hi ha en lo cel?

I ell:

—I el petó i l'abraçada?

I ella:

—I el revés d'anit?

Lo príncep quan ho sentí tot s'encoratjà i resolgué prendre'n grossa venjança.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I el mode com ho feu va ésser lo festejar la noia, per a després casar-s'hi i matar-la. I com paraules captiven i tractes fan bodes, se'n celebraren prompte les seves, amb gran contemplament i goig de quants s'hi trobaven, si no és lo Príncep que duia mals intents. Per això que la noia, traidora com era, s'ho pensava, i quan fou hora de dormir-ne ella que posa al llit una figura tota de sucre i s'amaga.

I al ser al punt de les dotze hores, a poc a poc ne ve lo príncep, se treu l'espasa, pega cop al llit i toca lo nas de la figura, lo quin de rebot li caigué a la boca. I ell trobant-ne la dolçor diu:

—Dolceta en vida, dolceta en mort,
si t'hagués coneguda, mai t'hauria mort.

Ella que ho sentí i eixint de l'amagatall li contà per què s'era amagada, i ell ne fou content d'haver-la per esposa, i se n'agradà de veres, amb lo qual succeí que sols per sa gràcia i vivesa, ne fou, la noia, esposa del príncep i fins més endavant tota una reina.

▲▲▲

VERSIÓ III

La Marieta

1889.04

Bru i Sanclement, Joan

Joan Brú Santclement. "Secció de Folk-Lore: Cuentos populares catalans. La Marieta". *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* 12, núm. 127-132 (abril-setembre, 1889): 208-218.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Una noia respon, amb l'ajuda de l'àvia, les preguntes que li fa un príncep i li'n planteja de noves. Després de moltes accions (el príncep es disfressa de mercader, la noia embolica el príncep amb llençols plens de fem, etc.), el príncep demana a la noia una tasca impossible, però ella li'n planteja una altra. Es casen, però el príncep ordena la noia que l'ha de servir ràpidament. El príncep es cansa de l'esposa i la fa fora. Ella li demana si es pot endur de palau el que més estima i se l'emporta a ell. Finalment, retornen al palau i viuen feliços.

▲▲▲

Mònica Sales de la Cruz

Heus aquí que en una ciutat quin nom no recordo hi havia tres germanes òrfenes de pare i mare, les quals vivien en companyia de la seva àvia i eren tan pobres, que solament vivien del curt benefici que els deixava una botigueta de carboners. De les tres germanes sols la més petita sabia de lletra i duia los comptes del petit establiment. Les dues més grans anaven al bosc a comprar lo carbó i el duien a ciutat menant dos ruquets. La Marieta era molt eixerida i també la més guapetona de les germanes.

En lo pati de detràs de la caseta hi tenia ella plantat un jardinet i cada dia de bon matí ans d'obrir la botiga sortia al jardí a rentar-se la cara, pentinar-se i regar ses flors, cosa que a la noia agradava molt.

D'entre totes les plantes a què amb son amorós conreu donava vida, se distingia una ufanosa alfàbrega, de la qual cada dia retallava los brots més sortints a fi que es desenvolupés més i creixés ben rodoneta i se n'enduia un brot als llavis al retirar-se del jardinet.

Heus aquí que al mateix costat de la carboneria hi havia lo palau del rei, que era solter, hermós i jove. Un dia se li va ocórrer al rei eixir a trenc d'alba a la galeria del palau, que mirava a l'esmentat jardí, i vegé a la Marieta regant sa ben cuidada alfàbrega. La noia anava a mig vestir, i eren tan gracioses ses formes i tant candor respirava sa fesomia angèlica, que lo rei ne quedà prendat.

A l'endemà, tornava ell a ésser quiet en son balcó i ella alegre, com cada dia, regava sa planta predilecta.

–Jo tinc d'entrar en relacions amb aquesta hermosa criatura –va dir-se ell.

I retirant-se a l'interior del palau, s'informà de qui era i com se deia. Al matí següent tornà a ocupar son lloc, i tan prompte veié la noia, la saludà carinyosament donant-li lo bon dia, a quin saludo respongué ella entre vergonyosa i sorpresa. Mes tot seguit, prenent de nou la paraula lo senyor rei, li digué:

–Marieta, Marieta, tu que ets tan boniqueta, quantes fulles té l'alfàbrega?

La Marieta va tornar-se més roja que una cirera, i abaixant lo cap se n'entrà a sa botiga.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Tot lo dematí permanesqué torbada i, cosa que mai li havia passat, aquell dia errava tots los comptes. A l'endemà no sortí a regar les flors. La seva àvia, que era una velleta molt llesta, va notar que la Marieta tenia algun pesar i emparent-la, li va fer saltar la veritat.

–Ai, tonta! –va dir-li. Mira, demà torna a sortir, i al fer-te lo senyor rei la pregunta de l'altre dia, cosa que estic certa que farà, tu li contestes amb la rialleta als llavis: «Senyor rei, vostè que sap de lletra, quants estels hi ha en lo cel?» I veuràs com quedarà avergonyit i sense paraula.

Tal fet, tal dit. Lo dia següent, la noia amb cara de pasqua de contenta reia tota sola al pensar que faria callar el rei amb una pregunta seva. Ell, per sa part, no faltà a l'hora acostumada, i al veure's se donaren alegrement lo bon dia. Tot seguit va dir-li lo rei:

–Marieta, Marieta, tu que ets tan boniqueta, quantes fulles té l'alfàbrega?

Ella alçà son preciós rostre envers ell i amb una mitja rialleta que encisava, va dir-li:

–Senyor rei, vostè que sap de lletra, quants estels hi ha en lo cel?

I ara va ésser lo rei lo qui va tornar-se més roig que les magranes, i sens dir mot se retirà a son palau.

La Marieta, tota contenta, va contar lo fet a la seva àvia, qui va dir-li li anés explicant tot lo que li passés amb lo senyor rei. Ella cada dia continuà sortint al jardinet, però lo rei no es veia, i això començava a entristir la noia. Així van passar algunes setmanes.

La festa major s'acostava i acudiren a la ciutat molts marxants amb escollit assortit de teles fines i joies. La Marieta i ses germanes volien comprar-se alguna cosa, però, com eren tan pobres, molt poc podia ser.

Lo rei, cada dia més enamorat de la Marieta, decidí jugar-li una passada a fi de poder respondre a sa pregunta amb altra que la deixés confosa. A l'efecte, se vestí de marxant i amb un escollit paquet de riques teles sortí per la ciutat cridant:

–Noies, al marxant nou, bonic i barato.

Al passar per davall los balcones de la carboneria, va deturar-se i cridà amb més força:

Mònica Sales de la Cruz

–Noies, compreu al marxant nou!

Sortí la Marieta a la finestra i ell la cridà i començà a desplegar robes de totes menes, de mode que a n'ella lo cor se n'hi anava.

Les germanes se reuniren i amb permís de la seva àvia van fer entrar el venedor.

Cada una trià lo que més falta li feia i, al demanar preus, lo marxant los digué:

–Jo no venc per diners quan les compradores m'agraden.

–Doncs, què voleu en canvi d'eixa mantellina de seda i d'eix vel?

–preguntà la Marieta.

–Un petó teu i una abraçada.

–Això sí que no –va dir la noia.

–Doncs no venc per menos.

Les demás germanes, que desitjaven tenir les robes i que veien les podien tenir o posseir a tan poc preu, digueren a la petita:

–Un petó és ben poca cosa, si nos lo demanés a nosaltres li donaríem.

I l'àvia afegí:

–Les teves germanes tenen raó.

Lo marxant insistí en sa demanda i la noia accedí a condició que li fes lo petó amb lo vel posat. La Marieta comprà doncs les robes triades, rebent un petó en canvi, i les tres germanes se presentaren ben mudades lo dia de la festa.

Lo rei se'n tornà a son palau, puig havia lograt lo que volia.

Als pocs dies tornava ja de bon matí a sortir al balcó per a veure sa enamorada.

La noia comparegué com de costum a regar s'alfàbrega i, lo rei, després de saludar-la, repetí s'acostumada pregunta:

–Marieta, Marieta, tu que ets tan boniqueta, quantes fulles té l'alfàbrega?

–Senyor rei, vostè que sap de lletra, quants estels hi ha en lo cel?

–Va ésser bo lo bes, damunt del vel? –Contestà lo primer amb la rialla als llavis.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

La noia tota ruborosa abaixà el cap i amb llàgrimes als ulls, entrà a la casa.

–Què tens, filla meva? –Li preguntà l'àvia.

I la noia va contar-li com lo marxant del petó era lo mateix rei.

L'àvia es posà molt contenta, i digué:

–Això va bé, no plores, Marieta, i si tu em creus arribaràs a reina.

La vella sabia que el rei tenia per costum retirar-se al palau a les primeres hores de la matinada, i contant amb que sempre anava sol, cridà ses nétes i les hi comunicà un pla. Arribades les 12 de la nit, sortiren totes quatre de casa embolicades de cap a peus amb llençols blancs i, portant-ne entre totes altre a la mà, se dirigiren als darreres de la població, on hi havia una gran cort de porcs i ompliren lo llençol de femta fresca encara. Tot seguit s'amagaren detràs d'una de les cantonades del palau, i tan bell punt lo rei trencà lo cantó per a entrar en sa casa, entre totes van embolicar-lo de tal manera amb lo carregat llençol, que ell no podia sortir-se'n. Apretaren a córrer ans que als crits del rei acudissen sos servidors, i com habitaven tan propet, tot seguit foren dins de casa seva.

Los autors del fet no eren coneguts i el rei se moria de malícia i de vergonya, puig les bugaderes havien escampat la nova per la ciutat i tothom se burlava de tan pesada broma.

Volent distreure's, sortí a la galeria i veié la noia que, sentada en lo jardí, brodava un mocador de tela fina. No tardà en establir-se entre els dos lo ja sabut diàleg:

–Marieta, Marieta, tu que ets tan boniqueta, quantes fulles té l'alfabrega?

–Senyor rei, vostè que sap de lletra, quants estels hi ha en lo cel?

–Va ésser bo lo bes damunt del vel?

–Va ésser ben pudent lo cagalló de porc? –Contestà ella amb serietat.

Lo rei se retirà greument ofès i resolgué venjar-se de la noia. A l'efecte, li envià a dir per un criat del palau que si dins set dies no acudia a sa presència acompanyada d'altres set noies que fossen verges i estiguessen prenyades totes elles, la faria matar.

La Marieta rebé lo trist missatge i plorant ho contà tot a la seva àvia.

Mònica Sales de la Cruz

–No t’espantes, ja sortirem del pas.

Busca set donzelles ben hermoses, però fent de mode que tu ho sigues més que cap d’elles i fes set coixinets de seda brodats d’or fi, i quan tot això tingues, dóna’m avís.

Ella va treballar i, al tenir reunides les donzelles i els coixinets, se presentà de nou a la seva àvia. Aquesta feu posar a las donzelles llurs millors robes i col·locar a cada una un preciós coixinet davall lo davantal de mode que pareixien estar en cinta, i dient unes paraules a cau d’orella a sa néta, se dirigiren al palau del rei.

Lo majordom tenia ordre de fer-les esmorzar tan prompte arribessen, donant a cada una lo que més de gust los hi vingués. De mode que tan bon punt foren dalt de les reals sales, va preguntar-los-hi si havien esmorzat.

Lo rei era present i estava admirat al veure tanta gràcia i hermosura reunida en sa cambra.

Les donzelles, roges de vergonya, totes deien que no tenien gana, mes la Marieta digué que sí, i lo rei tot era preguntar-li que triés lo que li agradés per esmorzar.

–Vull mel cuita a les brases –va respondre mig rient.

–Dueu-li tot seguit! –Cridà als criats.

Mes los servidors tornaren als breus moments dient que no podien servir a la donzella, puig la mel no podia coure’s a les brases.

–Tria una cosa més possible, hermosa meva; ja veus tu mateixa que lo demanat no pot servir-se’t i jo vull complaure’t.

–Tampoc jo podia dur-li set noies verges i prenyades i vostè me les ha demanat –contestà la Marieta. Mes com m’hi anava la vida, aquí les té en apariència.

Lo rei mirà de nou les donzelles i aquestes, aixecant-se totes alhora lo davantal, deixaren caure los set coixinets.

–Veig que sempre em guanyes, saps més que jo i mereixes ésser reina. Tu seràs ma muller.

La boda es celebrà amb molta pompa i la noia ne fou molt contenta, així com també l’àvia.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Passaren dies, i encara que al rei li havia passat la malícia, no per això havia abandonat la idea de jugar a sa esposa una broma pesada en pago d'haver sempre guanyat en tot. Ideà un pretext per a una separació i prompte va tenir-lo.

Ell era molt aficionat a anar de caça o a fer caceres grans. Sovint sortia de bon matí amb l'escopeta al coll i els seus gossos, no retornant fins al migdia. No li agradava esperar-se per dinar i volia sempre trobar la taula parada a son retorn. Al trucar a la porta, no volia esperar-se gens ni mica i trobava malament tot lo que li feien los criats i criades, puig sols trobava gust en lo que estava arreglat i fet per la reina sa esposa, arribant sa mania fins al punt que un dia, tornant de cacera, mogué un gran soroll en lo palau perquè en lloc d'obrir-li la porta sa muller, anés a obrir una cambrera.

–No t'enfades, no passarà més –digué la Marieta.

Als pocs dies, la reina parava la taula quan se sentí la campaneta que anunciava l'arribada de son real marit i ella, complint sa promesa, disposà que ningú obrís la porta fins i a tant que hi anés ella. Acabà de parar taula amb tota parsimònia i luego obrí, entrant lo rei tot enfadat i cridant:

–No tinc manat que m'obris sens fer-me esperar un moment?

–Estimat marit i senyor, tenia entre mans feina molt delicada...

–Arribant jo, facis lo que facis, deixa-ho d'entre mans i acut prompte a obrir. Primer és lo rei que tot.

–Sereu obeït –digué la reina.

L'endemà mateix d'aquest incident, la Marieta posà en una gran safata lo millor parament de taula que en lo palau hi havia i es disposà a atravessar lo corredor que duia al menjador en lo precís instant en què el rei donava lo primer cop de campana.

Oure'l i deixar caure amb estrèpit la safata a terra, fou obra d'un instant, i corrents d'un salt fou a la porta, rebent son espòs amb la rialleta als llavis.

–Aixís m'agrada –li digué ell. Mes, què és estat eix gros soroll i què vol dir esta trencadissa que hi ha escampada per terra?

Mònica Sales de la Cruz

–Això no és res, mon marit; primer sou vós que el servei de taula. Heu trucat mentre lo duia i, per no fer-vos guardar, l’he deixat caure per a córrer a complaure el meu amat espòs.

–Tu em faries tornar boig, Marieta; vés, torna-te’n a casa teva que jo no et vull més.

–Compliré vostra voluntat, Senyor; però, no és cert que em deixareu endur del palau alguna prenda com a record de nostre amor i de que he sigut reina?

–Endus-te’n lo que vulgues, però vés-te’n avui mateix.

Los esposos van separar-se, ell capficat perquè sa muller tenia més coneixement que ell, i ella rumiant quina n’hi podria fer per a acabar de tenir sotmès al rei son marit.

Arribà la nit i feren lo sopar de despedida.

Ella, convinguda amb la cambrera (puig aquella nit ja no havia servit taula), tirà dormitori al got del rei, i aquest, a poca estona, restà profundament dormit.

A espatlles d’un criat que era molt fidel a la Marieta, lo rei feu lo curt viatge que separava lo palau de la casa pairal de sa muller i fou aconduït per aquesta en un mal llit dins un quarto fumat i fosc.

Passada l’acció del dormitori, lo rei se va despertar i, després d’estirar-se i fregar-se els ulls per a acabar de traure’s l’ensopiment, quedà tot sorprès i cridà a grans veus els seus servidors. Al cap de bona estona comparegué al costat seu la Marieta, qui tota amorosa va dir-li:

–Me demanaves?

–A tu, no! Mes, encara que sospito que m’has fet altra mala partida, vull que em contes on sóc i com he vingut aquí.

–Senzilla és la cosa d’explicar. Recordes que ahir me despedires del teu palau i que al demanar-te alguna gràcia per a record d’haver sigut reina, vas dir-me: «No m’amoïnes, pren lo que més t’agrada i vés-te’n?» Tu m’agradaes i a tu m’estimo més que els diamants i el trono; a tu, doncs, m’he emportat i al present estàs acotxat en un llit de casa l’àvia, on podem habitar d’avui endavant guanyant jo la vida amb la carboneria.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Al rei li causà aquest pas molta gràcia i, abraçant dolçament sa esposa, va respondre:

–Tu saps més que jo, Marieta; fes lo que vulgues en nostre palau i jo seré lo primer d’acatar ta voluntat. Tornem a casa.

I tornaren a les habitacions reals, visquent molt bé d’aquell dia endavant, no cuidant-se lo rei mai més per res del govern interior de la casa.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	(Versió I)	H705.3	Riddle: How many leaves are on the tree?
			Counterquestion: How many stars in the sky?
		H702	Riddle: How many stars are in the heaven?
		T100	Marriage
		K525.1	Substituted object left in bed while intended victim escapes
	(Versió II)	P252.2	Three sisters
		H705.3	Riddle: How many leaves are on the tree?
			Counterquestion: How many stars in the sky?
		H702	Riddle: How many stars are in the heaven?
		K1817.4	Disguise as merchant
		T100	Marriage
		K525.1	Substituted object left in bed while intended victim escapes
(Versió III)	P252.2	Three sisters	
	N825.3	Old woman helper	
	H705.3	Riddle: How many leaves are on the tree?	
		Counterquestion: How many stars in the sky?	
	H702	Riddle: How many stars are in the heaven?	

K1817.4	Disguise as merchant
H1010	Impossible tasks
T100	Marriage
J1545.4	The exiled wife's dearest possession

Les tres versions que es presenten no tenen cap problema de classificació i, per tant, s'adscriuen perfectament al tipus ATU 879.

La primera versió recollida per Milà (i) exposa l'argument, intencionadament, de manera molt sintètica, malgrat presentar els dos episodis centrals de la rondalla: el diàleg entre la noia i el príncep i la substitució per una figura de sucre. Les altres dues versions (ii) i (iii), en canvi, ja tenen un argument molt més elaborat que inclou els episodis característics d'aquest número ATU: diàleg entre la noia i el príncep, acció del príncep per ridiculitzar la noia –disfressat de marxant li demana un petó–, acció de la noia per ridiculitzar el príncep –disfressada de fantasma, o amb llençols plens de fem– i matrimoni.

A partir d'aquest moment, les versions prenen camins diferents: la segona s'ajustarà més a la primera –tot i que amb un argument més detallat– amb la presència de la seqüència de la figura de sucre i la tercera inclourà l'episodi final d'ATU 875, que correspon al títol genèric «La filla del carboner».¹³⁵

Cal comentar també, encara que sigui a mode de curiositat, que en aquesta tercera versió hi apareix el motiu de les tasques impossibles (una la demana el príncep a la noia i l'altra, la noia al príncep), cosa que ens fa pensar novament en l'argument de la versió d'ATU 875 que publica Mateu Obrador sota el títol particular «Lo de na Fustots».¹³⁶

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) referencia catorze versions diferents d'aquest número ATU. A Catalunya se'n recullen cinc; a la Franja d'Aragó, dos; a Mallorca, Menorca i Eivissa, una i sis al País Valencià. La segona versió d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) en referencia vint-i-tres: a Catalunya (4), a la Franja d'Aragó (2), a Malloca (1), a Menorca (1), a Eivissa (2) i al País Valencià (11). A més, es recullen les versions, sense adscripció

¹³⁵ Vegeu la rondalla transcrita, editada i comentada anteriorment.

¹³⁶ Vegeu la rondalla transcrita, editada i comentada anteriorment.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

geogràfica, publicades a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 412-417, 432-434) que fusionen, en el primer cas ATU 879 amb ATU 954 i, en el segon, ATU 879 amb ATU 884.

Si observem detalladament l'índex català de rondalles, podem veure que la fusió dels tipus ATU 879 + 875 que hem vist a la tercera versió no és un fet aïllat. Entre totes les entrades, tant de l'edició de 2003 com de la de 2008, n'hi ha tres que també presenten aquesta unió de tipus: a Catalunya trobem «La carbonera reina» (Serra i Boldú 1984: 9-21); a Menorca, «N'Espardenyeta» (Ferrer i Ginard 1973: 65-77), i al País Valencià, «L'alfabiguereta» (Diéguez 1999: 71-75).

TIPUS 889

ATU 889 «Wager on the Faithfulness of the Servant». ORIOL/PUJOL 889 «El masover fidel».

RESUM GENÈRIC: Un home posa en dubte la fidelitat del masover del seu veí. L'home proposa al veí una juguesca: farà que el masover, sense dir res a l'amo, mati l'animal més preuat. Després de diversos intents desafortunats, l'home envia la seva dona perquè el sedueixi. El masover cau en el parany i, a canvi d'estar amb ella, dóna les banyes de l'animal a la dona. L'home les porta al veí com a prova. El masover reconeix la seva culpa, però, en fer-ho, posa en evidència el que ha passat.

ΛΥΛ

Lo bou roig

1883.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

Francisco Maspons y Labrós. "Lo bou roig. Cuento popular català". *La Renaixensa* 13 (1883): 323-325.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home posa en dubte la fidelitat del masover del regidor. L'home proposa al regidor una juguesca: farà que el masover, sense dir res a l'amo, mati l'animal més preuat. L'home envia la seua filla perquè el sedueixi. El masover cau en el parany i, a canvi d'estar amb ella, dóna el cor de l'animal a la dona. L'home el porta al regidor com a prova. El masover enganyava l'amo, però sempre acaba les seues respostes amb 'mento per ma honra'. El regidor guanya la juguesca.

ΛΥΛ

Era en aquell temps en què los pobles tractaven en comú cada diumenge los seus assumptes. I d'una cosa se'n venia l'altra i un dia es promogué una forta disputa sobre si es deien o no gaires mentides.

Un regidor va dir que ell tenia un masover que mai n'havia dit una i un pagès li va contestar que abans d'un any ell li hauria feta dir.

Feren una juguesca que hi posaren tota la seva fortuna i en firmaren una escriptura.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo pagès se'n va anar a casa seva i va dir a la seva filla, que era molt guapa:

—Vesteix-te bé i vés a casa el masover del regidor i no tornis fins que t'hagi donat lo cor del bou roig, que és lo bou que l'amo més estima.

La noia es posà la roba més bonica i se'n va anar a casa del masover, i com era ja fosc va trobar la porta tancada.

Ella que hi truca:

—Truc, truc.

—Qui hi ha?

—Sóc una pobra noia que em sóc perdudeta, si em volguessin donar acollida?

Lo masover que diu:

—No et puc obrir perquè si l'amo ho sabia em renyaria, mes vés-te'n a la pallerà.

La noia se n'hi anà i quedà adormida. A l'endemà al matí lo masover volgué mirar qui era que hi havia anat a la nit passada, i se n'anà a la pallerà.

I quan veié la noia ne quedà tot enamorat i no la va deixar moure i la prengué per minyona.

I sempre li deia si es volia casar amb ell, mes ella responia:

—No ho faré fins que m'hagueu donat lo cor del bou roig.

—Això sí que no pot ser perquè és lo bou que l'amo més estima.

Mes veus aquí que la noia cada dia era més guapa, i el masover sempre li deia si es volia casar amb ell. I la noia li responia:

—No ho faré pas si no em doneu lo cor del bou roig.

—Això sí que no pot ser perquè és lo bou que l'amo més s'estima.

—Doncs no em casaré amb vós.

Per fi lo masover no pogué més de tan enamorat que n'estava. Un dia va agafar lo bou roig, lo va matar i va donar lo cor a la noia. Ella que així que el té apretà a fugir cap a casa seva que el masover no sapigué on era, i entregà el cor al seu pare.

Lo masover quedà desesperat i al seu degut temps se n'anà a casa el seu amo i a l'entrar li diu:

—Bon dia, el meu amo.

Mònica Sales de la Cruz

—Bon dia, el meu mosso.

—I les vaques?

—A la muntanya que pasturen.

—I el bou roig?

—Malalt, que caigué d'una margenada.

—Cuida'l força.

—Molt bé el meu amo. Mento per ma honra.

Al cap d'un quan temps l'amo l'envià a buscar per a saber lo bou roig com estava.

Lo masover que se n'hi va i aixís que entra diu:

—Bon dia, el meu amo.

—Bon dia, el meu mosso.

—I les vaques?

—Són a les prades que herbegen.

—I el bou roig?

—De prou bo li ha vingut malaltia.

—Sobretot cuida'l força.

—Molt bé el meu amo. Mes mento per ma honra.

Cada diumenge lo pagès preguntava al regidor si havia experimentat en el seu masover cap mentida.

I el regidor responia:

—No pas encara.

Quan arribà l'any, l'amo digué al masover que anés a la Sala del Comú.

I el pagès digué també a sa filla que hi anés, però que s'esperés a fora amb lo cor del bou roig.

Entren los veïns amb lo senyor batlle i regidors i l'amo crida el masover. Aquest es presenta, i llevant-se la gorra diu:

—Bon dia, el meu amo.

—Bon dia, el meu mosso.

—I les vaques?

—A l'estable són que mengen.

—I el bou roig?

—Està molt bo que s'engreixa.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Encara lo pagès no sent això corre cap al defora a avisar la seva filla perquè entri amb lo cor del bou roig, mes a l' instant sent que el masover sense parar diu de seguida:

—Mento per ma honra.

I tots se posaren a cridar:

—Iguament, no ha dit mentida.

I guanyà el regidor l'aposta.

∧∧∧

Motius Thompson:	N25	Wager on truthfulness of servant
	J751.1	Truth the best policy

Aquesta rondalla d'enginy s'ajusta sense problemes al model descrit per ATU 889, en el qual es posa a prova la fidelitat i la sinceritat d'un servidor.

Cursiosament, en aquest cas el folklorista Francesc Maspons, conscient de la importància de la tasca de recollida de rondalles –som ja a l'any 1883, és a dir al final del segle XIX– dona una dada relacionada amb la persona que va explicar-li aquesta rondalla. Si bé la informació és prou escassa, sabem que la informant és una dona d'Almenar (província de Lleida).

L'índex de rondalles catalanes, tant en la primera versió (Oriol/Pujol 2003) com en la segona (Oriol/Pujol 2008) en referencia tres versions, recollides a Catalunya per Joan Amades sota el títol «El bou mascard» (1950: 766-767) i Francesc Maspons amb el títol «El bou roig» (1885: 9-11) i a la Catalunya del Nord per Jordi Pere Cerdà, «El toro colom» (1961: 51-60).

És curiós observar com tots els títols recollits posen en evidència la característica del pèl del bou. Cal dir, però, que aquesta característica no sempre és la mateixa. En la versió recollida per Maspons i en la recollida a la premsa, tenim com a element principal un bou roig. En la versió d'Amades és un bou mascard, entenent, segons el *Diccionari català-valencià-balear*, que «té la pell clapada de negre». En canvi, la versió de Cerdà té com a

Mònica Sales de la Cruz

protagonista un bou colom, que segons el mateix diccionari, vol dir «de color blanquinós. Es diu de les ovelles i bous».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 910B

ATU 910B «The Observance of the Master's Precepts». ORIOL/PUJOL 910B «Els consells del rei Salomó».

RESUM GENÈRIC: Un home dona a un altre tres savis consells: que no deixi mai el camí per agafar una drecera, que no pregunti allò que no li incumbeix i que, abans de prendre una decisió, s'ho pensi dues vegades. Segueix els consells: el primer li permet escapar d'uns lladres; el segon redimir una ànima en pena i obtenir una bossa de diners; i el tercer evitar de matar un home que veu amb la seva dona i que resulta ser el seu fill.

∧∧∧

[Els tres consells]

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: El rei Salomó dona tres consells a un criat com a paga pels seus serveis. Dos dels consells li salven la vida i el tercer evita que mate el seu propi fill.

∧∧∧

Un antiguo criado del rey Salomón prefirió que le diese tres consejos a que se le pagase el salario debido a sus servicios. El sabio Salomón le dio un pan y los tres consejos siguientes: Lo que no arda para dejar que arda; no dejes la carretera para seguir el atajo; lo que quieras hacer hoy déjalo para mañana.

Los dos primeros le salvaron la vida y el tercero le valió que no matase a un hijo suyo. Este era un clérigo que cantó misa al día siguiente, y durante la comida su padre sacó el pan y al partirlo halló dentro en monedas de oro lo que le debía el sabio Salomón.

∧∧∧

Mònica Sales de la Cruz

Aquest resum que publica Milà, sintètic i concís, s'ajusta sense problemes al que descriu ATU 910B, tot i que desconeixem la situació en què el consell serveix d'ajuda perquè no se'ns exposa de manera detallada.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) fa referència a tretze versions diferents recollides en territori lingüísticament català. Així, hi trobem cinc versions a Catalunya, una a la Franja d'Aragó, dos a Mallorca i quatre al País Valencià. La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) testimonia un augment de les versions d'aquesta rondalla, ja que en referència disset. Creixen les versions localitzades al País Valencià (de quatre a sis) i es dona la referència d'una nova versió menorquina.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 923

ATU 923 «Love Like Salt». ORIOL/PUJOL 923 «La filla que estima el pare com la sal».

RESUM GENÈRIC: Un rei pregunta a les seves tres filles com se l'estimen. La gran li diu que l'estima com el pa, la mitjana com el vi i la més petita com la sal. El rei, disgustat per la resposta de la filla petita, la fa fora de casa. La noia es lloga de criada i es casa amb el fill de l'amo. Convida el seu pare a les noces i avisa els criats que no li posin sal en el menjar. El pare diu que el menjar era molt bo, però que hi mancava la sal. La filla es dona a conèixer i el pare s'adona de l'error que havia comès.

∧∧∧

La hija menor

1853.12.20

Milà i Fontanals, Manuel

Manuel Milà. "Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña". *La Gaceta de Barcelona*, núm. 203 (20.12.1853): 1-2; núm. 206 (23.12.1853): 1-2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un pare pregunta a les seues tres filles com se l'estimen. La més menuda respon que com la sal. El pare ordena als criats que la maten i que com a prova li porten una botella amb la sang de la noia i amb el seu dit gros del peu. Els criats no la maten. La noia sobreviu amb una família pobre i s'encarrega de cuidar les oques. Un dia coneix el fill d'un rei i es casa amb ell. Conviden el pare de la noia a l'àpat de la boda i li serveixen un plat sense sal. L'home diu que, malgrat ser bo, hi mancava la sal. La filla es dona a conèixer.

∧∧∧

Un padre estaba acariciando a sus tres hijas y les preguntó cómo le querían. La mayor contestó:

—Como al pan.

La mediana contestó:

—Como al vino.

La menor contestó:

—Como a la sal en el manjar.

Mònica Sales de la Cruz

La última respuesta descontentó tanto al padre que mando a sus criados que fuesen a matar a la hija menor, y que para prueba del cumplimiento de sus órdenes le trajesen una botellita llena de su sangre y el dedo más grueso de su pie. Los criados se compadecieron de la niña, mataron un pollo de cuya sangre llenaron la botellita, cortáronle a la niña el dedo más grueso del pie y la dejaron sola. Entró ella en una casa de labradores, donde la recibieron para guardar las ocas y le hicieron unos zuecos y un vestido de pedacitos de madera; por esto la llamaban la *fustots* (la maderotes). Pero ella guardaba oculto un vestido de oro y de plumas de canario y se lo ponía cuando en el monte guardaba las ocas. Estas avisaron a los amos diciendo:

–Oc, oc, oc, la fustots trae un vestido de oro.

Mas los amos no quisieron creerlo y cuando caía algún grano en el fuego y chisporroteaba decían:

–Es un piojo de la fustots.

Acertó a pasar por el monte un hijo de rey y se enamoró de la niña. Celebraron grandes bodas y convidaron a su padre al cual reservaron un plato excelente pero sin sal. Preguntáronle cómo le había sabido el plato, y él contestó que era excelente, pero que le faltaba la sal que es lo mejor. Diose a conocer entonces la novia y su padre se desvaneció.

∧∧∧

Motius Thompson:	P252.2	Three sisters
	H592.1	“Love like salt”
	K512.2	Compassionate executioner
	D1069.2	Magic feather dress
	B211.3.3	Speaking goose

El resum que presenta Milà s’adscriu sense problema al que preveu ATU 923, ja que conté l’episodi central: el pare pregunta a les filles com l’estimen i la menuda respon ‘com la sal en el menjar’. Veiem com en aquesta versió, la filla especifica ‘com la sal en el menjar’, cosa no gaire habitual en altres versions posteriors, en les quals la filla només diu, de manera genèrica, ‘com la sal’. A partir d’aquest moment, Milà fusiona aquest argument amb una part d’ATU 709 ja que s’hi recull el desig del pare de fer matar la seua filla, que se

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

salva gràcies a un botxí compassiu. La prova que demana el pare per veure que la seua filla és morta (una botella amb sang i el dit gros del peu) és la mateixa que es demana a la primera versió ja comentada d'ATU 709, que publica també Milà.¹³⁷

Passat aquest episodi, la rondalla se situa de nou en el marc d'ATU 923 perquè hi localitzem el desenllaç típic d'aquest tipus: convidar el pare a l'enllaç i oferir-li un plat sense sal.

Curiosament, veiem com el nom de la protagonista d'aquesta rondalla –Fustots– és el mateix que el de la protagonista que hem trobat a la versió d'ATU 875, que ja hem comentat.¹³⁸ En aquest cas que exposa Milà, però, hi veiem la justificació del nom, ja que l'heroïna vesteix uns socs i un vestit fet de fragments de fusta.

Aquesta rondalla apareix referenciada en deu ocasions en l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003), que creixen fins a divuit en la segona edició (Oriol/Pujol 2008). Aquestes divuit versions estan repartides geogràficament de la següent manera: vuit a Catalunya, una a la Franja d'Aragó, una a Andorra, quatre a Mallorca, dos a València i dos més publicades, sense referència geogràfica, a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 467-470), que presenten una combinació dels tipus ATU 923 + 510B.

Així, veiem com l'argument d'aquest tipus és prou conegut en el territori lingüístic català tot i que la premsa catalana del XIX només el testimonia a través d'aquest resum que publicà Milà l'any 1853.

¹³⁷ Vegeu la rondalla transcrita, editada i comentada anteriorment en aquest mateix apartat.

¹³⁸ Vegeu la rondalla transcrita, editada i comentada anteriorment en aquest mateix apartat.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 982

ATU 982 «The Pretended Inheritance». ORIOL/PUJOL «Massa tindreu!».

RESUM GENÈRIC: Els fills tenen cura del pare vell perquè n'esperen l'herència o perquè el pare els dóna a entendre mitjançant un joc de paraules que rebran una herència que no té.

ΛΥΛ

L'avi Rabassa

1883.0

Farnés I Badó, Sebastià

Sebastià Farnés. "Refrans catalans. L'avi Rabassa". *La Renaixensa* 13 (1883): 395-399.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—No s'especifica—No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular—Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un avi deixa les seues propietats al seu únic fill i, des d'aquell moment, deixa de ser el més privilegiat de la casa. Cansat de la situació, visita un amic que li diu que té la solució al seu problema. L'amic escriu un paper i el dóna a l'avi Rabassa, juntament amb unes monedes que li deu. El seu nét veu com l'home amaga els diners i ho explica a la mare. El fill i la nora pensen que l'avi és molt ric i el comencen a tractar molt bé. L'avi recupera tots els privilegis que tenia. El dia que mor, el fill obre la caixa dels diners i només hi troba una maça i un paper on hi ha escrit "qui faci donació com en Rabassa, que li piquin lo cap amb aquesta maça".

ΛΥΛ

Era l'avi Rabassa un home prou ric en terres de cultiu. Tot un propietari, però a sa riquesa unia una bondat i honradesa a tota prova i sobretot un amor entranyable al seu únic fill, l'hereu, que feia que tothom lo cités com a exemple de pares que es tornen boigs pels fills.

Tot a la bona de Déu com ell era, se creia correspost per lo seu fill en son afecte i, aixís, quan la saó li fou, és a dir, quan tingué l'edat a propòsit, l'hereu basquejà de casar-se, i no hi ha que dir si el seu pare aplaudí la idea. La jove era d'una bona casa del mateix terme, i al fer los capítols, tant los pares d'ella com en Rabassa procuraren a qui més podria constituir una família ferma, per a lo qual, i a fi d'assegurar millor la realització de la promesa del dot, no feu l'hereu Rabassa més que una insinuació i ja el pare

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

feu consignar en los capítols la donació que feia al seu únic fill de tots sos béns, tal com sol fer-se sovint a Catalunya, amb la reserva de l'usdefruit. Per què no ho havia de fer, si l'hereu l'estimava amb tota l'ànima?

Passà temps, i la nova família anava prosperant. Tothom citava la família d'en Rabassa com a exemple de bona avinença. L'avi Rabassa era més que un pare pels fills de l'hereu; per a aquestos tot era l'avi...

Un dia, l'avi Rabassa se n'anà a trobar a l'únic i vertader amic de tota sa vida i, tremolenc i ple de temor, amb llàgrimes als ulls, li digué:

—És precís que lo que tinc aquí dintre ho tregui a fora. Tu ja no en faràs cas de mos maldecaps, perquè sempre em solies dir que jo no sabia viure. Has de saber que abans de casar-se l'hereu, jo a casa era l'amo. Jo m'asseia al capdamunt de l'escon, saps? Lo lloc del meu pare que al cel siga, i que en vida d'ell m'hauria guardat com d'escaldar-me d'haver-l'hi pres. Jo feia i desfeia, perquè l'hereu tot era el pare. Per a mi era lo millor bocí, per a mi el millor abrigall, per a mi la millor cambra de casa. Però, ai! Com ha canviat tot: ara ja la cambra de darrere és la de l'avi. Alguns dies d'hivern rigorós tinc de tirar-me la roda de port a sobre el llit per a no morir-me de fred. Lo meu lloc de l'escon és pel meu fill i jo em veig obligat a fer companyia als meus néts, los meus fills!, asseguts a terra i fins peixent-los lo menjar. De res me consulta, de res me parla. La darrera setmana va fer un esvoranc al bosc que mai més serà altre, i ho he sabut pels de fora de casa. Tot sovint fa obres, i quan me n'adono ja els mestres han esbalsat l'últim envà o ja en tenen mig de fet. Tant ell com ella es posen malhumorats quan me veuen, de tal manera que fins los mossos ja ho coneixen i es desvergoneixen amb mi, mirant-me de reüll i rient. Estic perdut, amic, estic perdut!

I una mar de llàgrimes acudí a sos ulls, ofegant-lo els singlots i sospirs que partien son cor.

Lo seu amic, com a home de més món, que era el pare pedaç al poble per lo molt que s'havia aprofitat de tot lo que sabia del mode de fer dels homes, se'l mirà una estona amb semblant compassiu i, després d'haver-li donat una forta abraçada, li contestà:

—Pobre Rabassa! Vaja! Les coses s'han d'agafar d'un altre terme i no voler foradar les parets a cops de cap. Un altre per tot consol te diria: i

Mònica Sales de la Cruz

doncs, qui et feia fer donació? Però lo fet, fet està: tu has provat estimar el teu fill. Ditxós qui pot tenir penediments consemblants! Tranquil·litza't que encara es pot arreglar tot.

–Vols dir que això té arreglo? –Contestà espantat lo bon avi.

–Sí, però no t'espantis que no et proposaré que et pledegis amb lo teu hereu perquè ja sé que no ho faries encara que et costés la mort. Lo remei és molt més positiu i, sobretot, més pràctic. Jo et dec una vintena de duros que ara bon servei te faran.

–Fuig home, no me'n parlis!

–I ara? Creu i pren-los. És la part del meu remei, com si diguéssim les píndoles o cullerades de medecina. Ara respecte del tractament, entra aquí perquè tinc por que algú ho senti. Ha d'ésser un secret per a tothom, menys per a nosaltres dos...

I se n'entraren en l'estudi o cambra d'escriure de l'amic i enraonaren una bona estona. Lo que tractaren degué ésser d'importància perquè al sortir l'avi Rabassa ja feia la rialleta i el seu amic l'abraçava esclafint grosses rialles i dient-li:

–Vaja, adéu i bona sort! A veure si véns a donar-me noves de la teva salut, a fi de saber si el remei fa efecte.

–No dubto gota, perquè estic convençut que ets un bon metge.

–Tu sí que ets bon malalt, vaja, d'aquí a demà.

–Si a Déu plau.

I l'avi Rabassa se n'anà ben consolat cap a casa seva, mentre lo seu amic se n'entrava en lo seu estudi bo i mormolant:

–Quin cor! Llàstima per a un vell de seixanta anys! Qui ho diria que un home aixís pogués arribar...?

En sent a casa l'avi Rabassa, ja era cosa sabuda, l'hereuet corria com una daina a la cambra del padrí. Sempre hi queia alguna coseta com a premi d'algunes moneries i, sobretot, solia el padrí pagar bé la companyia que se li feia.

En arribant a la cambra, veié el padrí atrafegat obrint una caixa que tenia en l'espona dreta del seu llit i sentí dring de diners.

–Que sou ric, padrí? –Feu tot alegre l'hereuet.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Com ho saps?

–Bé ho veig! Oi que en teniu de diners?

–Ja busques que et compri alguna cosa.

–Oh! Com lo pare no em vol comprar mai una bossa nova per anar a estudi...

–I bé, si ets bon minyó te la compraré.

Entretant, la curiositat del noi lo portà cap a darrere del seu padrí que, agenollat davant de la caixa oberta s'estava contant cinc dobles de quatre duros i, embolicant-les cuidadosament amb un paper d'estrassa, col·locà al costat d'altres papers embolicats. L'hereuet veié ben bé monedes d'or, veié ben bé uns quants cartutxos de paper d'estrassa per l'estil del que havia fet allà mateix el seu padrí i veié com, alçant-se l'avi, tancava amb cuidado la caixa i es ficava la clau al butxacó de l'armilla.

–Quan me comprareu la bossa?

–Diumenge a la fira. Estaràs content?

–La vull amb un carril.

–No. Més valen sense res, perquè hi pugues posar los llibres.

–No, lo carril no és pas dintre. Al defora. Sabeu? I és pintat, amb tres cotxes i gent a dintre. Fins hi ha un capellà que treu lo cap per la portella. Són més boniques!

Aviat va saber l'hereu Rabassa per boca de la seva dona (aquesta ho havia sabut per l'hereuet) que l'avi era molt ric, que tenia un bossot tal qual, que tot ho tenia en monedes d'or i en la caixa de l'espona del lilit. Assegurats de la notícia pel mateix hereuet que repetí lo que havia vist, ja no els capigué cap dubte que l'avi tenia una forta bossa i des d'aquell dia les coses canviaren d'aspecte.

L'avi tornà a ésser l'amo de la casa. Lo primer lloc de taula fou per a ell, lo millor bocí era per a l'avi, i fins se li proposà canviar de cambra perquè al darrere podia tenir alguna cosa i ningú de sentir-ho...

No es feia cap tracte sense l'avi i la jove era la més amatenta en conèixer lo que desitjava el *pare*. Fins li comprà una flassada bona perquè no patís fred. No canvià de cambra, però l'hereuet anà a dormir amb ell perquè li fes companyia.

Mònica Sales de la Cruz

No faltaren indirectes per part de l'hereu perquè el seu pare fes testament, però sempre s'hi resistí dient-li amb naturalitat:

–Tot lo que tinc, si tinc poc o molt, per qui ha de ser sinó per a tu? Lo meu és ben teu i un pic jo mort, ningú et vindrà a demanar res.

Tot anà del tot bé. L'amic de l'avi Rabassa es fregava les mans de gust cada vegada que el bon vell l'anava a veure. Un dia s'allità i ja no se n'aixecà més. La mort se l'emportà sense excusa de cap mena, sinó és la vellesa.

Aixís que fou mort l'avi, l'hereu s'apoderà de la clau de la caixa i l'obrí ple el cor d'esperança, trobant sols al capdavant, un pic treta tota la roba, una maça de paper lligat a ella amb un fil en què es deia:

«Qui faci donació com en Rabassa,
que li piquen el cap amb aquesta maça».

Era la recepta de l'amic fidel, del bon metge qual tractament havia sortit tan bé que aviat se feu popular.

La recepta passà a aforisme i l'aforisme és un dels refranys més estesos a Catalunya, anant sempre acompanyat del quènto que, amb més gràcia que la que jo he tingut, l'he sentit contar en diferents pobles.

ΛΥΛ

Motius Thomposon:	P236.2	Supposed chest of gold induces children to care for aged father
	Q281.1	Ungrateful children punished

Aquesta rondalla, d'estil molt literari, s'ajusta al que preveu ATU 982, ja que la característica principal té a veure amb l'actitud dels fills després de cobrar una herència o al saber que l'han de cobrar –encara que siga suposadament.

En aquest cas, la rondalla d'enginy serveix per explicar l'origen d'una parèmia molt coneguda a Catalunya, segons el mateix Farnés. Sabem que aquesta versió està recollida a Arbúcies, però també sabem, pel mateix autor, que s'explica a més llocs.

No podem obviar, en aquest punt, les paraules introductòries del mateix Farnés:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

«No és mon intent escriure la història o manera de formar-se alguns refranys, per més que comprenc quant útil fora aquest estudi. Pretenc sols donar l'explicació popular d'alguns i qui sap si ella podrà servir més tard a aquell noble objecte. És d'advertir que algunes de les rondalles amb les quals el poble explica alguns refranys apareixen *a posteriori*, no obstant això, crec útil apuntar-les perquè si no altra cosa, provenen la popularitat del refrany a què es refereix.

Qui fa donació com en Rabassa,
que li piquen lo cap amb una maça.

Aquest refrany tal vegada no és dels que tenen la forma més popular, no obstant ho és i molt, podent-se comprovar son ús en totes o gairebé totes les comarques catalanes, lo mateix que l'altre aforisme:

Si dónes ans de morir,
aparella't per sofrir.

Un i altre expressen los inconvenients que hi ha de desfer-se en vida dels béns, lo qual s'expressa en proverbis i sentències d'altres nacions.

En castellà diuen:

Quien da lo suyo antes de su muerte
que le den con un mazo en la frente.

La semblança del refrany català i castellà és notable, i no seria de més que es pogués averiguar quin té prioritat. En Justin Pepratx, en sos *Ramelllets* [1880], consigna el nostre i en una nota a la traducció francesa diu: "Rabassa, nom que s'ha fet proverbial per a designar al que fa donació de tots sos béns abans sa mort"» (Farnés 1883: 395-396).

Tenint en compte que Farnés ens parla d'una parèmia, veient els comentaris que fa i sabent que ell és un dels recollidors més importants d'aquest gènere de la literatura oral, no podem evitar consultar la *Paremiologia Catalana Comparada* del mateix autor. Fullejant el volum setè, concretament la pàgina 521, localitzem la parèmia –indexada amb l'entrada R2–, que ens remet a consultar el volum quart.

En aquest volum, concretament entre les pàgines 3 i 8, localitzem una reproducció gairebé exacta d'aquesta mateixa rondalla per explicar l'origen d'aquesta parèmia, indexada ara amb l'entrada D1890. Farnés inclou catorze variants d'aquesta mateixa parèmia, així com també equivalents en altres llengües com el castellà, el llatí, el portuguès, l'occità i el francès.

Mònica Sales de la Cruz

Aquesta rondalla apareix referenciada a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) en set ocasions. Trobem versions a Catalunya (1), a la Franja d'Aragó (1), a Mallorca (1), a Menorca (1), al País Valencià (2) i al Carxe (1). En la segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008) trobem nou referències, ja que augmenten en dues les catalanes.

Una de les tres versions publicades en rondallaris de Catalunya és de Joan Amades. Malgrat la brevetat d'aquesta versió, hi ha certs detalls que ens permetrien justificar un cas de dependència, ja que el desenvolupament de l'argument, explicat de manera indirecta pel mateix Amades, presenta similituds evidents amb la versió que publica Farnés l'any 1883. En el cas d'Amades, la rondalla justifica també una parèmia (que inclou Farnés a *Paremiologia* com a versió de la que ell exposa): «Al qui sigui boig com en Rabassa, que li piquin el cap amb una maça». Amades (1950: 803) exposa que «s'aplica a les persones que es desprenen en vida dels interessos i els troben a mancar abans de morir.» De tota manera, però, Amades justifica que la rondalla va ser recollida l'any 1921 d'un informant: Ramon Rosich, de Barcelona.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES DE GEGANT BENEIT
(ATU 1000-1199)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1060 + 1115

ATU 1060 «Squeezing the (Supposed) Stone»; ORIOL/PUJOL 1060 «Prova amb el gegant: esclafar la pedra».

RESUM GENÈRIC: El gegant i l'heroi es desafien a provar qui té més força. El gegant agafa una pedra i l'esclafa amb la mà. L'heroi agafa un tros de formatge fent veure que és una pedra i l'esclafa molt més fàcilment.

ATU 1115 «Attempted Murder with a Hatchet»; ORIOL/PUJOL 1115 «Temptativa de matar l'heroi».

RESUM GENÈRIC: El gegant envia a dormir l'heroi, però aquest, abans de posar-se al llit, mira a sota, veu un munt d'ossos i dedueix que el gegant el vol matar. Posa els ossos damunt del llit i s'estira a sota. El gegant hi va, no s'adona del canvi i clava cops de ganivet sobre el llit. L'endemà, quan veu l'heroi viu no se'n sap avenir.

∧∧∧

Tradicions de Cardó

1890.04

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Secció de Folk-lore: Tradicions de Cardó". *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* 13, núm. 139-144 (abril-setembre, 1890): 220-226.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Baix Ebre—Tivenys

LOP Literatura Oral Popular—Rondalla

RESUM PARTICULAR (1060+1115): El gegant i l'heroi es desafien a provar qui té més força. El gegant intenta esclafar una pedra amb la mà i l'heroi esclafa un tros de formatge, fent veure que és una pedra. El gegant envia l'heroi a buscar aigua i, com que triga, el gegant se'l troba omplint moltes garrafes que pretén portar d'una vegada. El gegant envia l'heroi a tallar pins i al cap d'una estona el troba tallant-ne molts per carregar-los. Carrega una branca i va de banda a banda, però respon amb astúcia perquè el gegant no pugui descobrir que no té força. El gegant vol matar l'heroi i aquest s'amaga sota el llit. Quan el gegant li pega un cop, l'heroi es queixa des de sota i el gegant fuig corrents.

∧∧∧

Mònica Sales de la Cruz

Fa ja temps, molt temps, abans que a Cardó hi haguessin frares ni pensessin fer-hi convent, hi havia en lo mateix indret on avui hi ha el monestir un gegant d'una força mai coneguda.

Un dia que dit gegant se passejava per la vora del torrent que, baixant de les fonts de la Ronya i del Teixet passa per dessota del convent, veié un pobre geperut que guardava un ramat de bacones a l'altra part del pontet. Les bacones s'esbarriaren, passaren a la vora esquerra del torrent i lo gegant se les féu seves. Figureu-se el desconsol del geperut.

Al sentir los plors i gemecs del pobre pastor, lo gegant lo consolà dient-li que si es volia llogar per mosso d'ell li tornaria les bacones. Lo geperut acceptà la proposició i llavors lo gegant li digué:

—Vols-te jugar la millor bacona a qui dels dos desfaci més aviat una pedra entre les mans?

Lo geperut acceptà. Lo gegant agarrà una pedra i començà a forcejar per a desfer-la entre les palmes de las mans. Mes lo geperut, que si no tenia força tenia enginy, agafà un formatge de llet de bacona que portava dins del sarró i l'esmicolà entre els dits, deixant admirat el gegant que es creia que el geperut havia realment esmicolat una pedra.

Lo gegant no es donà encara per vençut i feu al geperut aquesta altra proposició:

—Te jugues la millor bacona del teu ramat a qui tiri més lluny una pedra?

També aquesta vegada acceptà el geperut lo desafió, i traient-se una perdiu que portava al si (pitrrera), l'engegà cap al Diumenge (nom d'una partida de terra de Cardó) sent aixís que el gegant no havia pogut allargar la pedra més que fins al peu de la cascada (fa referència a la de dessota el convent). Això acabà d'admirar el gegant, qui s'endugué el geperut cap a casa seva.

Una vegada allí, li digué:

—Pren eixos bots i porta-me'ls plens d'aigua de la font de Borboll.

Lo geperut prengué els bots i se n'anà a omplir-los, mes, com mai acabava de tornar, lo gegant anà a veure què feia i lo trobà omplint bots i més bots.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Què fas aquí? –Preguntà al geperut son nou amo.

–Omplo tots los bots per emportar-me'ls plens d'una vegada
–respongué el mosso.

Lo gegant quedà convençut de la força del pastor i prenent los bots a coll se'ls endugué ell mateix cap a casa, mentre lo geperut hi tornava de buit.

Quan tingué l'aigua a casa digué lo gegant al geperut:

–Vés a la font de la Ronya a buscar llenya.

Lo geperut se n'anà i mai acabava de tornar.

Lo gegant anà de nou a veure què feia son mosso i lo trobà tallant pins i més pins.

–Què fas aquí? Li digué cremat.

–Tallo pins per a emportar-me'ls tots d'una vegada i no tindre que fer tants camins.

Lo gegant quedà esglaiat de la força de son mosso.

Prengué a coll un pi llarg, molt llarg, i lo geperut lo seguí amb una branca a coll, mes com aquesta pesava, anava el pobre decantant-se tan prompte a un costat com a l'altre. Lo gegant se n'adonà i li digué:

–I ets tu el qui volia portar tants de pins? No en portes més que una branca i ja et decantes?

–No em decanto –respongué el geperut– és que avui és festa a Rasquera i ballo.

–Tant se val, eixa nit l'he de matar –digué el gegant entre dents, mes no tan baix que el geperut no ho sentigués.

Arribada la nit, lo geperut, en lloc de gitar-se, ficà al llot un sac ple de palla i ell s'amagà baix lo llit.

Lo gegant, creient que el seu mosso dormia, hi anà a les fosques armat d'una forta massa i la descarregà amb totes ses forces damunt del sac.

–Reira de Déu! –Cridà llavors lo geperut des de baix lo llit. Si m'alço t'estavello.

Al sentir això, lo gegant agafà por i fugí a tot córrer deixant al geperut amo de Cardó.

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson:	K62	Contest in squeezing water from a stone.
	K525.1	Substitued object left in bed while intended victim escapes.

Aquesta rondalla presenta una combinació de tipus: ATU 1060 + ATU 1115. Tal com apunta Uther en el seu catàleg internacional de rondalles (Uther 2004: 24 -vol.II-) en parlar del tipus 1060, «this type is usually combined with one or more types», entre els quals anomena el 1115. A més, la base de dades RondCat (Rondalles Catalanes) també testimonia la unió d'aquests dos tipus en rondalles recollides en territori lingüístic català: «Guardau-vos de pedra rodona, de ca qui no lladra i d'homo roig» (versió redactada per Alcover) i «Pere Xic» (Bertran 1989: 52-59).

Avançat ja el segle XIX, veiem com Cels Gomis, recol·lector d'aquesta rondalla, dóna dades exactes sobre el nom, l'edat i la localitat de l'informant. Els estudis de literatura oral estaven evolucionant, tal com hem vist en l'estudi contextual que emmarca aquest corpus. Gomis ens diu, literalment: «Contat per En Joan de Bruno. Tocayo, de Costumà, home de cinquanta i tants anys, que s'havia criat en lo Convent de Cardó.» A més, Gomis és conscient que «poques són les tradicions que he pogut recollir sobre el convent de Cardó. La primera que acompanyo és completament fabulosa» (Gomis 1890:220).

Aquests dos tipus ATU es referencien tant a la primera com a la segona edició del catàleg de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008). En la primera edició, es recullen nou variants d'ATU 1060 (quatre a Catalunya, dos a Mallorca, dos al País Valencià i una al Carxe) i sis d'ATU 1115 (quatre a Catalunya, una a Mallorca i una al País Valencià); en la segona, nou variants també d'ATU 1060 (les mateixes ja citades) i vuit d'ATU 1115 (se'n publiquen dos més a Catalunya).

Entre aquestes versions, tant d'ATU 1060 com d'ATU 1115, només n'hi ha dues, com hem vist anteriorment, en les quals hi apareguen, igual que en aquest cas, els dos tipus junts.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

CONTARELLES
(ATU 1200-1999)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1215

ATU 1215 «The Miller, His Son, and the Donkey». ORIOL/PUJOL 1215 «Asinus Vulgi».

RESUM GENÈRIC: Un avi i el seu nét van de camí amb un ruc. Primer, l'avi deixa pujar el nét dalt de l'animal, i els passants critiquen que el jove vagi descansat mentre el vell ha d'anar a peu; quan hi puja ell, els passants critiquen que el menut s'hagi de cansar darrere de l'animal; finalment, hi pugen tots dos i els passants els recriminen que mataran el ruc de cansament. Decideixen que el millor és no fer cas dels comentaris de la gent.

ΛΥΛ

L'ase dut a vendre

1881.0

s.n.

s.n. "L'ase dut a vendre". *Calendari Català de l'any 1881* (1881): 80-81.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un avi i el seu nét van de camí amb un ruc que volen vendre. Un passant els critica perquè cap dels dos va dalt de l'animal. L'avi hi deixa pujar el nét. Un altre passant critica el nét per no deixar-hi pujar l'avi i es canvien. Un altre, critica l'avi i hi pugen tots dos. Finalment, un altre passant els critica tots dos perquè mataran el ruc de cansament i decideixen carregar-lo entre els dos.

ΛΥΛ

Un avi i lo seu nét se n'anaven a fira, menant un ase que hi volien vendre. Un traginer d'aquests que en tot se fiquen, se'ls mirà i digué:

—Beneits! Aneu a peu perquè l'ase repose i l'heu de vendre? Tontos!

—Te raó —pensà l'avi. Munta-hi Joanet i aixís no et cansaràs.

Lo noi puja a l'ase i un tros més endavant se topen amb un altre viador:

—No te'n dónes vergonya, gandulàs, d'anar ben repantigat damunt de l'ase i que mentrestant lo pobre avi se rebente i vaja a peu?

—Aquest te raó —digué l'avi. Baixa, Joanet, baixa i jo hi pujaré.

Mentre colcava l'avi, ne troben un altre que al veure'ls exclama:

Mònica Sales de la Cruz

–Alça, aquesta és bona! Se coneix que sap mirar per ell aquest xaruc: ell ben encaixat damunt de l’ase i el pobre noi mentrestant que s’espeue de tant caminar! No en volia veure d’altra!

–Sí que té raó –pensà l’avi. Puja Joanet, puja a les anques i hi anirem tots dos. Si l’ase es cansa un poc, que prengue paciència. Qui el compre ja el tractarà millor.

Ve que es topen amb un altre caminant:

–Què tal! Jo n’hi faria colcar quatre en lloc de dos. Mireu de quin mode panteja el pobre animal. Se coneix que no deu ser vostre, sinó ja el planyeríeu un xic més.

I pensant l’avi que aquest era de tots quatre lo qui tenia més raó, digué:

–Davalla, Joanet, davalla: agafa el Negre per davant, jo l’alçaré de darrere i així l’arribarem a fira reposat i ningú hi tindrà res que dir.

Aixís ho feren. Però a l’arribar a la fira, se mogué tal avalot de crits i rialles que avi i nét deixaren l’ase i és l’hora encara que no l’han anat a cercar.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	J1041.2	Miller, his son and the ass: trying to please everyone.
	J1041	Impossibility of pleasing everyone.

Aquesta versió s’ajusta perfectament al tipus ATU 1215, ja que es recull l’episodi sencer que caracteritza aquesta contarella. El final, però, és una mica diferent al d’altres versions catalanes perquè avi i nét, en aquest cas, no decideixen que el millor és no fer cas dels comentaris de la gent, sinó que, com ja preveu ATU «at the end the father and son carry the donkey (horse) between them» (Uther 2004: 77 -part II-).

L’*Índex tipològic de la rondalla catalana* (Oriol/Pujol 2003) en documenta sis versions –dos recollides a Catalunya; una, a la Franja d’Aragó; una, a Mallorca; una a Eivissa i una altra al Carxe. La segona edició d’aquest índex, *Index of Catalan Folktales* (Oriol/Pujol 2008), en recull vuit, ja que s’hi sumen dues versions publicades al País Valencià.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1243

ATU 1243 «Wood is Carried down the Hill». ORIOL/PUJOL 1243 «Tornar a pujar la càrrega».

RESUM GENÈRIC: Els beneits han de pujar la càrrega al cim d'una muntanya. La puguen corrent i arriben a dalt molt cansats. Decideixen llançar-la muntanya avall i tornar-la a pujar caminant, per tal d'arribar al cim més descansats.

ΛΥΛ

[Pujar-la com persones]

1883.0

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Excursions, II: La Vall de Venasch". *Anuari de la Associació d'Excursions Catalana* 1882 1 (1883): 99-120.

Catalunya

Espanya (Aragó)—[Diverses]—[Diverses]—[Diverses]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Dos beneits recorren una pujada molt ràpidament i quan arriben al cim decideixen tornar-la a pujar lentament per no cansar-se tant.

ΛΥΛ

[...] Des de Seira a Gia hi ha una fortíssima pujada que té dues hores de llargada. Un dia, dos habitants del segon d'aquestos pobles la pujaren tan de pressa que arribaren al capdamunt sense poder dir fava.

Després d'haver descansat un moment, digué l'un a l'altre:

—Saps que hem pujat la costa com un parell de bèsties?

—Tens raó —li respongué son company.

—Saps què hem de fer? —Afegí el primer.

—Tu diràs.

—Pujar-la com persones.

I dit i fet. Se n'entornaren cap a Seira i llavors pujaren la costa amb tota catxassa [...].

ΛΥΛ

Motius Thompson: J2165 Carrying load up hill to roll it down.

Mònica Sales de la Cruz

La contarella que presentem s'ajusta al que estableix ATU 1243.

Està ubicada en territori no català –concretament a les poblacions de Gia i Seira– perquè Cels Gomis la recollí en una de les excursions que va dur a terme en terres aragoneses. Malgrat això, va ser publicada a la premsa catalana –en el context de l'explicació de l'excursió– i és per aquest motiu que forma part del corpus de rondalles i contarelles analitzades en aquest treball.

La presència d'ATU 1243 en rondallaris publicats als Països Catalans és molt escassa i d'això en donen fe Oriol/Pujol (2003, 2008). Curiosament, aquesta contarella està només documentada en territori aragonès (Franja d'Aragó), concretament a les poblacions de Lasquarri i Finestres, totes dues ubicades a la Baixa Ribagorça. La primera porta per títol «Piuam com persones» (Quintana 1997: 266) i la segona, «Les perdius» (Quintana 1997: 266-267).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1244

ATU 1244 «Trying to Stretch the Beam». ORIOL/PUJOL 1244 «Creure que el banc s'estira».

RESUM GENÈRIC: Un grup de beneits proven de seure en un banc però no hi caben. Es treuen els abrics i comencen a estirar-lo pels dos cantons per allargar-lo. Sense els abrics, proven de seure-hi i hi caben. Creuen que han aconseguit estirar el banc.

ΛΥΛ

[El banc que s'estira]

1883.0

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Excursions, II: La Vall de Venasch". *Anuari de la Associació d'Excursions Catalana* 1882 1 (1883): 99-120.

Catalunya

Espanya (Aragó)—[Diverses]—[Diverses]—[Diverses]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un grup de beneits intenten seure en un banc. Com que no hi caben, es treuen els abrics per untar el banc amb greix i intentar estirar-lo. S'hi asseuen sense els abrics i veuen que hi caben, convençuts que l'han estirat.

ΛΥΛ

[...] Era un dia d'hivern, feia molt fred. L'ajuntament tenia que celebrar sessió, i l'alcalde i tots els regidors anaven amb gambeto.¹³⁹ En lo moment de sentar-se en los bancs, veieren amb sorpresa que no hi cabien.

—Com és això? —Exclamà un d'ells. Abans bé hi cabíem tots.

—Potser los bancs s'hauran escurçat —digué l'alcalde—. Que portin sèu i los untarem ben bé.

Porten sèu, se treuen tots lo gambeto, comencen a untar los bancs i a tirar los uns d'un cap, los altres de l'altre. Quan cregueren que els havien estirat prou, s'hi assenten tots sense gambeto i hi capigueren perfectament, quedant tots convençudíssims que els havien allargat. [...]

ΛΥΛ

¹³⁹ Segons el DIEC, és un 'capot que arriba fins a mitja cama, sense valona i amb mànigues reals o simulades'.

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson: J1964.1 Trying to stretch the beam.

Aquesta contarella, recollida per Gomis en una excursió a la vall de Benasc, s'ajusta perfectament a l'argument del tipus ATU 1244. En aquest cas, els personatges que es ridiculitzen i que es presenten com a beneits són els polítics d'una població, estament social que, juntament amb altres grups de professionals, sovint es veu malparat en relats propis de la literatura oral: acudits, parèmies o contarelles, sobretot. Com hem vist, en aquesta versió els beneits utilitzen greix per intentar allargar el banc. En altres versions catalogades no apareix aquest element, sinó que s'usa només la força per intentar fer l'allargament.

L'índex català de rondalles, en les seues dues edicions, (Oriol/Pujol 2003, 2008) recull dos versions més d'aquesta contarella. La primera està publicada a Catalunya i porta per títol «Els tontos de Bescaran» —poble de l'Alt Urgell, Lleida— (Amades 1950: 1149). La segona, de la Franja d'Aragó, es titula «El banc de Gia» — poble aragonès de la comarca de la Ribagorça— (Quintana 1997: 278).

Aquesta darrera versió, ubicada a Gia, ens trasllada de nou al mateix poble que apareix en la versió d'ATU 1243 que acabem de comentar anteriorment. Tal com explica Cels Gomis,

«Gia, situat dalt d'un replà format per lo vessant de la muntanya, no té altra cosa de particular que la fama que disfruten sos habitants entre los de la Vall de Benasc, fama igual a la que tenen los mataronins en tot lo pla de Barcelona. D'entre los molts qüentos que d'ells se refereixen, citaré tan sols los següents, que em semblen los més graciosos.»

Així, veiem que el marc contextual d'aquesta contarella, i també el de les que corresponen als números ATU 1243 i 1268*, és aquesta població aragonesa, de la qual Gomis en vol destacar la fama que tenen per haver estat protagonistes de succeïts si més no graciosos.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1255

ATU 1255 «A Hole to Throw the Earth in». ORIOL/PUJOL «Un forat per posar-hi la terra».

RESUM GENÈRIC: Els vilatans d'un poble de beneits no saben on posar la terra que treuen quan fan els fonaments per construir una casa. Un dels beneits proposa que facin un forat i hi posin la terra.

∧∧∧

[Fems i terra a la vegada]

1879.02.20

s.n.

s.n. "Qüentos". *La Esquella de la Torratxa* 1, núm. 4 (20 de febrer, 1879): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un amo pregunta al mosso per què no lleva els fems de l'estable i aquest respon que no sap on posar-los. L'amo li diu que faci un clot, però el mosso no sap on posar la terra. L'amo li diu que faci un clot ben gran perquè hi càpiguen les dues coses.

∧∧∧

En una masia, l'amo al mosso:

—Com és que no treus los fems de l'estable?

—Perquè no sé on posar-los.

—Home, fes un sot al mateix estable i enterra'ls allí.

—Sí, i la terra que trauré del sot?

—Mare de Déu que ets tonto! Fes un sot prou gran que t'hi càpiguen

fems i terra a la vegada!

Lo mosso tot convençut:

—Caramba! No hi havia atinat!

∧∧∧

Motius Thompson: J1934 A hole to throw the earth in

Aquesta contarella s'ajusta, sense problema, al que preveu ATU 1255. L'aspecte central de l'argument és posar en evidència la beneiteria de les persones: en aquest cas amo i mosso –si un és beneit, l'altre encara més.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) recull una única versió d'aquest tipus, publicada a Catalunya per Joan Amades (1950: 1202-1206), sota el títol «Berenguer IV, el sant». Aquest relat, classificat per Amades en l'apartat de 'Llegendes: figures llegendàries' explica les gestes de Berenguer IV per defensar Catalunya de la invasió àrab. L'episodi que remet a aquesta contarella està protagonitzat pel comte Berenguer i pel mestre d'obres del monestir de Poblet, ja que aquest «estava tot amoïnat, perquè, com que haurien de fer uns fonaments molt profunds, calia fer unes grans rases, de les quals treien molta terra i no sabien on tirar-la».

El comte coneix la preocupació del mestre d'obres i s'estableix, llavors, el següent diàleg:

«–Em sembla que jo aviat ho tindria resolt.

–Com ho faríeu?

–Faria un sot ben pregon i hi posaria tota la terra que treieu dels fonaments.

–Bé, però i la terra que féssiu en fer el sot, on la posaríeu?

–Senzillament, faria un sot prou profund perquè m'hi cabés la terra que resulta de fer els fonaments i la terra del sot.»

La segona edició de l'índex, revisada i ampliada, (Oriol/Pujol 2008) referencia només aquesta mateixa versió.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1268*

ATU 1268* «Electing a Mayor». ORIOL/PUJOL 1268* «El porc és nomenat alcalde».

RESUM GENÈRIC: Els habitants d'una localitat decideixen que nomenaran alcalde el primer que agafi una carabassa que fan rodolar carrer avall. L'agafa un porc.

ΛΥΛ

[Elegir alcalde]

1883.0

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Excursions, II: La Vall de Venasch". *Anuari de la Associació d'Excursions Catalana 1882* 1 (1883): 99-120.

Catalunya

Espanya (Aragó)—[Diverses]—[Diverses]—[Diverses]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Dos homes es disputen l'alcaldia. Els habitants de la localitat decideixen que serà alcalde aquell que agafi una poma que fan rodolar carrer avall. L'agafa un porc.

ΛΥΛ

[...] En altra ocasió se tractava d'elegir alcalde. Hi havia dos veïns que es disputaven la vara i portaven dividit i en enrenou a tot lo poble. Cansat de tanta lluita, un dels veïns, parlant com un savi, va dir:

—Per què ens havem de disputar nosaltres per dos que volen la vara? Si la volen, que se la disputin ells sols. Tirem una poma carrer avall, i el qui l'agafi serà l'alcalde.

—Ben dit! Ben dit! —Cridaren tots.

Van a buscar la poma i la tiren carrer avall. Corren darrere d'ella los dos pretendents d'alcalde, i, abans que ells l'agafessen, surt un porc i se la menja.

—Tracte és tracte, cridaren tots. Lo porc de l'oncle Joan serà aquest any lo nostre alcalde.

I aixís fou. [...]

ΛΥΛ

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson: J1882.2 The ass as Mayor

Aquesta versió no presenta dubtes de catalogació amb el que preveu ATU 1268*. En algunes ocasions, aquesta rondalla ha estat catalogada també com a ATU 1675 «La truja alcaldessa» en l'argument de la qual un animal o un objecte és proclamat alcalde.

La presència d'ATU 1268* en la rondallística de territori català es redueix a tres versions (Oriol/Pujol 2003, 2008), dues recollides a Catalunya per Joan Amades i una, a la Franja d'Aragó per Artur Quintana. Convé apuntar que una de les dues versions d'Amades, «Els porcs de Chia» (Amades 1950: 848), torna a fer referència a la localitat de Gia, que ja ha aparegut a ATU 1243 i a ATU 1244, i que també és el context geogràfic d'aquesta contarella publicada per Gomis, que s'emmarca en una excursió a la vall de Benasc.

Les semblances de la versió (la localitat, el nom del propietari del porc, la decisió dels veïns de no barallar-se, etc.) d'Amades (1950) i de Gomis (1883) podrien fer pensar que estem davant d'un dels casos de dependència d'Amades, malgrat que ell exposi que la seua versió va ser contada per Pau Soler, de Lleida, l'any 1935. Curiosament, Amades afegeix que «aquesta feta valgué als veïns de Gia el qualificatiu de 'porcs'».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1333

ATU 1333 «The Shepherd Who Cried "Wolf!" Too Often». ORIOL/PUJOL 1333 «El pastor mentider».

RESUM GENÈRIC: Un pastor avisa falsament als companys diverses vegades dient-los que ve el llop. Els companys acudeixen a ajudar-lo i veuen que és mentida. Quan el llop es presenta de debò ningú no fa cas del pastor.

ΛΥΛ

[Ai, dels llops]

1877.0

s.n.

s.n. "Faula". *Calendari Català de l'any 1877 (1877)*: 48.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un pastor adverteix falsament la presència d'un llop i tothom corre per ajudar-lo. Quan el llop hi va de veritat, ningú hi acudeix.

ΛΥΛ

Lo qui és infamat per mentider, encara que digue veritat no és cregut, sobre lo qual és de mirar en esta faula.

Pasturant un pastor ses ovelles en lloc eminent, i bo, i alt, moltes voltes cridava socors, per burlar-se dels que a l'entorn treballaven, dient:

–Ai, dels llops!

I oint l'exclamació, los que eren en la comarca, deixant sos treballs, venien per socórrer-lo, i no trobant ningun llop tornaven-se per a sos treballs. Lo pastor posava algunes excuses dient que los llops eren fugits per parts amagades.

Un dia verdaderament lo llop entrà en les ovelles, i així començà de cridar, lo fadrí, com altres vegades, demanant socors, i dient:

–Ai, dels llops!

Mes los treballadors, pensant que es burlava com les altres vegades, no cuidaren de socórrer-lo. I així lo llop destruí i matà quantes ovelles volgué.

Mònica Sales de la Cruz

I això li seguí en aquell pastor mentider: perquè altres vegades havia mentit, no el cregueren quan deia veritat i demanava ajuda.

ΛΥΛ

Motius Thompson: J2172.1 The shepherd to cried 'Wolf!' too often.

Aquesta contarella no presenta cap problema de catalogació. Pertany al tipus ATU 1333. A mode de tancament, veiem que l'autor hi inclou la moral que hi ha implícita en aquest argument i que dóna sentit al que s'explica.

L'índex català de rondalles, en la seua primera edició, (Oriol/Pujol 2003) referencia una única versió recollida a la Franja d'Aragó que porta per títol «Foc a la cua del llop» (Quintana 1997: 95). La versió actualitzada i ampliada d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) no presenta cap variació respecte a aquest tipus ATU.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1335A

ATU 1335A «Catching the Moon». ORIOL/PUJOL 1335A «Treure la lluna del pou».

RESUM GENÈRIC: Uns beneïts passen a prop d'un riu i hi veuen el reflex de la lluna. Creuen que la lluna ha caigut dins del riu i llancen a l'aigua un cove lligat d'una corda per treure-la. Estiren amb força, la corda es trenca i cauen tots a terra. En veure la lluna al cel creuen que almenys han pogut evitar que s'ofegui.

ΛΥΛ

VERSIÓ I

Lo Mestre

1866.0

s.n.

s.n. "Lo Mestre". *Calendari Català de l'any 1866* (1866): 89-90.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un mestre de poble va de nit a buscar aigua al pou i veu que la lluna s'hi reflecteix. L'home pensa que ha caigut a l'interior del pou i va a casa a buscar una corda i un ganxo. Després de fer molta força perquè el ganxo s'agafa a la paret, la corda es trenca i l'home cau de cul. Llavors s'adona que la lluna és al cel i se sent satisfet d'haver-la tret del pou.

ΛΥΛ

Una vegada, un mestre de cert poble, anà a pouar una galleda d'aigua. Feia una nit més clara! Lo pou era al bell mig d'un hort. Heus aquí que el bo de l'home, mentre estava pouant, veié la lluna que brillava al fons del pou. Descriure la sorpresa i admiració que això li va causar és impossible.

—Ai! Ai, Déu meu! Fora de sí deia el bo del mestre. La lluna ha caigut a dins del pou! Caramba! És precís traure-la aviat o si no els pagesos no sabran lo temps en què deuen fer la poda i la sembra!

Dit i fet.

Mònica Sales de la Cruz

Corre a sa casa i busca una corda ben llarga. Al capdavant hi lliga un ganxo i, après tot atrafegat, torna al pou i amolla que amollaràs fins a tant que el ferro fa tremolar l'aigua. Veu-se aquí que el ganxo s'agafa a una pedra, lo mestre troba al moment la resistència i tira que tira. Com més força ell fa, més fortament s'agafa el ganxo a la paret del pou.

A l'últim tant va tirar, tanta força va fer, que pataplum! Se trenca la corda i el mestre cau de cul a terra amb tot lo pes de son cos.

Llavors fou quan se va adonar que la lluna lluïa a dalt del cel.

—Gràcies a Déu —aleshores ell va dir amb orgull i satisfacció— prou m'ha costat. Mes a l'últim l'he tornada a son lloc.

ΛΥΛ

VERSIÓ II

[Treure la lluna del pou]

1874.07.26

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 5, núm. 226 (26 de juliol, 1874): 4.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un mestre veu la lluna reflectida dins d'un pou i pensa que ha caigut a dins. Va a buscar una corda i un ganxo per treure-la. El ganxo s'agafa a la paret del pou i, quan estira, es trenca la corda i cau de cul. Veu la lluna de nou al cel i està content del que ha aconseguit fer.

ΛΥΛ

Un mestre de fora anà a treure una galleda d'aigua d'un pou. Al fondo veié que hi brillava la lluna.

—Vatuanada —exclamà. La lluna dintre d'un pou. Sí que l'hem feta bona. Los pagesos ara no sabran com fer-ho pel conreu de les terres. És precís treure-la.

I tot corrent a casa seva, agafa una corda, lliga un ganxo al capdavant, va al pou i l'hi tira decidit a pescar la lluna.

La corda s'agafa a un caire, i el mestre comença a tirar.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Tira que tira, fins que, pataplaf! La corda se li trenca, cau de pernes i en caure veu la lluna en lo cel.

–Ai! Gràcies a Déu –exclama al contemplar-la. Si jo no l’arribo a treure del pou... Adiós collites!

▲▲▲

VERSIÓ III

La lluna pescada

1881.0

s.n.

s.n. “La lluna pescada”. *Calendari Català de l’any 1881* (1881): 92-93.

Catalunya

Països Catalans—[No s’especifica]—[No s’especifica]—[No s’especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un beneit veu la lluna reflectida a l’interior d’un pou i intenta treure-la amb una corda. Fa molta força, la corda s’enganxa a la paret i l’home hi cau dins. Veu la lluna al cel i està orgullós d’haver-la salvat.

▲▲▲

Un dia, el Nasi va per treure aigua del pou i hi veu al fons la lluna com si hi hagués caigut.

–No cal perdre temps. L’he de treure –va pensar ell.

I agafant una corda amb lo cercapous, la tira a dins, però s’enganxa en una pedra. Ell estira que estira, la corda es romp, cau lo pobre home d’esquena a terra, i veient la lluna al cel exclama:

–Alabat siga Déu! Jo m’he fet mal, però l’he tornada a son lloc.

▲▲▲

VERSIÓ IV

[Pescar la lluna]

1888.01

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

Mònica Sales de la Cruz

Francisco de S. Maspons y Labrós. "Secció d'excursions: Excursió col·lectiva á Gualba y al Gorch Negre [2 de desembre de 1882]". *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* 11, núm. 112-117 (gener-juny, 1888): 2-18.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Vallès Oriental—[Diverses]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un grup de borratxos confon la lluna amb un escut que hi ha dins d'una bassa i intenten pescar-lo.

∧∧∧

[...] Són motejats los de Gualba amb lo nom de Pescallunes. Se conta que els hi pervé que anant un dia alguns del poble amb lo cap ple de vi, passant per una de tantes basses d'aigua com per allí hi ha, hi veieren reflexar la lluna, que estava en lo seu ple, i creient-se que era un escut volgueren pescar-lo, fins que es convenceren del seu erro [...].

(Aquesta idea es recull a la corranda popular següent: En Sant Pere bullfarinas / Esclatats en Sant Vicens / En Torelló pescallunas / i en Manlleu són los cadells.)

∧∧∧

Motius Thompson: (Versions I, II, III, IV)	J1791.2	Rescuing the moon
	J1791	Reflection in water thought to be the original of the thing reflected

Aquestes quatre versions corresponen, sense presentar cap dubte, a la contarella ATU 1335A. L'episodi del rescat de la lluna, reflectida en l'aigua —d'un pou, d'un riu, d'un bassal, etc.— esdevé la característica principal d'aquest relat. Cada versió, però, presenta unes especificitats.

En les versions I, II i III s'ha de destacar que l'episodi no està protagonitzat per un col·lectiu de beneïts, sinó que només n'apareix un. En la versió IV, en canvi, veiem que sí que es fa menció a un grup de persones que no actuen perquè són beneïtes, sinó perquè estan borratxes. A més, hi ha dues divergències més entre el grup format per les tres primeres versions i el grup format per la quarta. La primera és que en els tres primers casos la lluna

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

es veu dins d'un pou i, en el darrer, dins d'un bassal d'aigua. La segona, que en les tres primeres versions no s'especifica el lloc i, en canvi, a la quarta es referencia el municipi de Gualba (Vallès Oriental).

Cal especificar que en les versions I i II, el protagonisme de l'acció recau sobre un mestre. A priori, doncs, s'hauria de pensar que un mestre no pot caure en un error tan greu, però pel fet que el protagonista sigui d'aquest gremi, la contarella és més còmica encara. De tota manera, però, el malestar que el mestre sent al veure la lluna dins d'un pou es deu a la importància que aquest astre té per als pagesos, ja que ell bé sap que són ben antigues les relacions que existeixen entre la lluna i l'agricultura.

Malgrat no tenir-ne més dades i malgrat veure que es publiquen amb vuit anys de diferència (1866/1874) i en revistes diferents (*Calendari Català / La Campana de Gràcia*) podríem pensar, pels elements compartits, que una versió depèn de l'altra.

En la tradició catalana hi ha documentades tres versions publicades en rondallaris (Oriol/Pujol 2003, 2008): una de Catalunya i dues de la Franja d'Aragó. Així, trobem «A Sant Feliu de Torelló, pescallunes» (Amades 1950: 838), «La lluna a l'aigua» (Quintana 1997: 277) i «La lluna al pou» (Quintana 1997: 277).

La versió d'Amades remet directament a l'anotació entre parèntesis que apareix al final de la versió IV, recollida per Maspons, ja que també es referencia l'apel·latiu de 'pescallunes' relacionat amb els habitants de Torelló. Curiosament, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* [DCVB] recull aquesta contarella al descriure el significat del substantiu 'pescallunes', que no és altre que 'nom satíric que es dóna als habitants de Sant Feliu de Torelló'.¹⁴⁰ Sense deixar de banda la corrandà final, el mateix DCVB defineix, en una de les seues accepcions, 'cadells' com a 'nom satíric que es dóna als habitants de Manlleu i als de la Vall d'Aro' i 'esclatats' com a 'Nadiu de Sant Vicent de Torelló, segons nom satíric que els donen els habitants dels pobles veïns'.

¹⁴⁰ DCVB: L'origen d'aquest mal-nom és explicat vulgarment d'aquesta manera: diu que una nit de lluna clara, els de Torelló veieren la lluna reflectida dins el riu o dins un rec profund, i no sabent què era, decidiren pescar-la; enganxaren l'ham en algun relleu del sòl del riu o torrent, i estiraren amb tanta força, que la corda es trencà i tots caigueren d'esquena, i quan veieren la lluna en el cel, cregueren que hi havia anat a parar de tan fort que havien estirat.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1349N*

ATU 1349N* «The Mistaken Prescription». ORIOL/PUJOL -

RESUM GENÈRIC: Un ximple es pren la recepta escrita pel metge dissolta en aigua i es cura.

ΛΥΛ

Lo curandero

1872.0

Vidal i de Valenciano, Gaietà

Gayetano Vidal. "Lo curandero". *Calendari Català de l'any 1872* (1872): 73-79.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home cau malalt i el metge li dóna una recepta i li diu que l'apotecari li farà vuit papers [dosi d'una preparació medicinal en pols] que s'ha de prendre amb aigua. L'home no es cura i la dona fa cridar un curandero, que li dóna un remei que el fa posar bo. L'home malalt no es curava perquè no havia anat a l'apotecari sinó que havia agafat la recepta, l'havia partit en vuit parts i se les havia pres, seguint al peu de la lletra les indicacions del metge.

ΛΥΛ

Hi havia en certa ocasió un pobre home que havent-se fet un panxó d'aigua fresca estant molt suat com que es deixava de traure la palla de la batuda, esdevingué malalt. Quants remeis li ordenaren totes les donetes del lloc i sos voltants foren completament inútils, en termes que es decidí a cercar lo senyor metge ben convençut que la seva hora era arribada.

Lo doctor, després d'haver comprès que tot lo mal se reduïa a una indigestió, recepta-li una purga fent-li la següent advertència:

—Preneu esta recepta, aneu a ca l'apotecari; us ne faran vuit papers, deixateu-los en lo morter i preneu-ne un cada tres hores.

—I vol dir que em faran efecte?

—Penso que sí, amb tal que no mengeu res.

—I si me'ls prenia tots d'un cop?

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Rebentariéu com una cigala farta de cantar.

–I si no em fan res?

–Torneu-me a cercar i veurem lo que s’ha de fer.

Lo malalt amb tot i que va prendre los papers, no sols no trobà alivio en llur dolença, sinó que se sentí empitjorat.

En semblant situació, certa veïna que se les picava d’entesa digué que lo seu mal era de mort i que si salvar la pell volia enviés a cercar a corre-cuita al curandero de la Guàrdia que si ell no l’entreïa no l’entreuria ningú, puig que era home molt instruit i hasta tenia remeis per a curar d’embruixadura.

No fou menester més perquè la família es determinés, puig a la muller del malalt temps ha que li rondava per lo magí que al seu home li havien donat, inclús sospitava d’una certa veïna que li portava mala volença d’ençà que per haver-la trobada afanant-li los pebrots, li digué que si tornava a succeir la renunciaria (denunciaria) a la justícia. I com lo mateix dia que caigué malalt l’home se li moriren tres gallines i un gall, dos polls i dos ànecs, atribuíu-ho tot a la mala mirada que la ditxosa veïna els donà, sent aixís que sols pervenia d’haver begut aigua corrompuda, perquè ella descuidada no els ne tingué de neta, per lo qual decidí que el curandero fos cridat.

Aquest vingué s’enterà menudament de totes les circumstàncies que en lo malalt concorrien; que tenia una gran desgana que amb res lo podien fer menjar; que el ventrell no li obeïa cosa alguna i que si a força de precés se decidia a tastar un bocí, ho restituïa tot de seguit. Lo curandero feu molts gestos i capcinades, i després d’haver fingit que rumiava una estona, digué:

–Tot això i no res passa per un camí. Agafeu mitja quarta d’oli i una xicra d’aiguarent: poseu-ho al foc fins que haja minvat per meitat. En altra mitja quarta d’oli poseu-hi un grapat de tarongina, menta i herba gatera i barregeu-ho tot plegat amb l’oli que haja bullit amb l’aiguarent. D’això que en prenga mig got cada hora fins que s’ho haja pres tot, i a quiscun got cada i quant ho vaja a prendre hi tiraran un pessic d’aquestos polvos i serà posar oli en un llum.

–I de menjar? –Preguntà la dona.

–No res.

–I beure?

Mònica Sales de la Cruz

–Aigua calenta.

–I res més?

–Sí, que sui i quan haja fet efecte que segueixi suant tot un dia i després ja pot menjar.

–I per què el voleu que sui tant?

–Perquè convé, que té tancat lo mal a dins i és precis que ixca a fora.

–Ara sí que veig que ho enteneu. Ja ho deia jo que li havien donat.

–Què, li donaren? –Preguntà en est punt lo curandero.

–Sí, una veïna que ens té de cap d'esquila.

–Doncs aixís serà menester que no comence a prendre lo remei fins després de mitja nit. Vós tan bon punt sentiueu que el gall canta, agafeu un sac i pronunciant lo nom de la veïna dieu: “entra aquí dins” i tan bon punt hajau dit estes paraules, introduiu-hi un garbó, lligueu la boca del sac, lo pengeu en los clemàstecs i garrotada de valent fins que l'ànima us diga prou dient a quiscuna: “per la virtut d'aquest bastó, fes que el malalt se pose bo!” Després començareu a donar mitjos gots d'aquell oli al vostre home i demà passat haurà tornat de mort a vida.

–I quant valdrà la cura?

–No res. Doneu-me un parell de pollastres i estem pagats i en paus i en Déu.

A la mestressa, com no li demanaren ni un quarto, li paregué que el remei li eixia de franc. Lo malalt se curà: ja ho crec, com qui li subministraren una purga capaç de rebentar a una mula; mes la dona ho atribuï a l'experiència del curandero i a l'entusiasme amb què assarronà lo sac on mentalment tenia presa a la botxina de la mal miradora. Passat algun temps lo curandero, com qui no hi espera res, entrà a la casa demanant una set d'aigua per a seguir son camí, puig devia anar més amunt a portar la salut a un que patia lo mateix mal, i plens d'agraïment no sols aigua li donaren sinó un bon berenar, sens faltar-hi un gotet del de la bóta del racó i, a l'anar-se'n, per ajuda de cost un ànec que lo manco valia setze rals. Oidà! Amb semblants coses los curanderos viuen com uns reis, essent quiscun dels que reïxen de llurs mans un nunci que es va fent llengües del saber que tenen, i de l'habilitat amb què curen los malalts.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Bé, dirà algú, però lo fet és que lo metge no el curà. No té res d'estrany, direu-me, potser no prengué lo remei.

–I doncs no ha dit que sí?

Lo metge li recomanà que anés a ca l'apotecari que li farien vuit papers, los quals devia prendre deixatats al morter. Doncs bé: lo malalt considerà que per fer vuit papers de la recepta tant ho era ell com l'apotecari. Agafa-la, la partí en vuit trossos iguals, els deixatà al morter amb aigua calenta.

–I què?

I se'ls begué com si haguessen estat los polvos que en la recepta anaven ordenats.

Després d'això que és la veritat puríssima, cremeu-vos les pestanyes perquè diguen que són un cap d'ase, i perquè la fama de les cures se l'emporte un curandero que sap una mica menos que un metge dels molts que correran d'aquí poc temps; d'aqueixos que s'han fet a tall de carril. Déu nos lliure de llurs mans!

ΛΥΛ

Motius Thompson: J1803.2 Doctor's expressions misunderstood.
J2469.2 Taking the prescription.

Segons el catàleg internacional de rondalles (Uther 2004) aquest tipus és miscel·làni i comprèn diverses rondalles amb continguts diferents. En aquest cas, la que se'ns presenta s'ajusta a la segona de les quatre possibilitats que es donen al catàleg, malgrat que el final sigui diferent perquè el malalt no es cura al seguir les ordres del metge al peu de la lletra: «A sick fool takes the physician's witten prescription with water and gets well.»

Aquesta rondalla no es recull en cap de les dues versions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), malgrat aparèixer recollida en l'índex internacional (Uther 2004) en països com Alemanya, Àustria o

Portugal, entre altres. Com que és la primera vegada que es cataloga en territori català, es proposa el títol genèric «La recepta equivocada».

Abans de donar per finalitzat aquest comentari, cal fer referència a les paraules introductòries que el mateix Vidal escriu abans de relatar la contarella. Poden ser enteses com a context i poden justificar l'interès per publicar una rondalla que parlés sobre la medicina, els metges i els curanderos, tres perfils qüestionats en molts casos, sobretot el del curandero que, per a molts, tal com afirma Vidal al final del text, no deixa de ser un aprofitat que viu de la desesperació de la gent, ja que malgrat tenir pocs coneixements sobre medicina, sembla que curi malalts amb remeis "de dubtosa procedència". Vegem-ne el fragment:

«Fama gosen, no saben si ben o mal adquirida, certs pagesos que, possessors d'algun meravellós secret o tenint la recepta de beguda o ungüent, per dolors de ventre o panadissos recomanat, solen ésser requerits en ocasions apurades perquè donguen al pobre pacient la salut que amb tota llur ciència no ha pogut retornar-los lo doctor. Si la sort tenen que el malalt puga reeixir-ne, ja han guanyada la fortuna, los qui no feren que donar-li una beguda potser només que d'aigua de romaní i farigola o timó; mes si de res serveixen les begudes i oracions, que és específic que los curanderos fan gran consum i lo malalt pren lo determini d'anar-se'n al clot, per això res perden en sa ben assentada reputació, puig de segur no n'han tingut ells la culpa, sinó lo cap de ruc del metge que no li entengué el mal i li esgarrà la cura.

Lo metge bé pot haver-se cremat les pestanyes estudiant, i aprimat més d'un parell de calces arrossegant-se una dotzena d'anys pels bancs de les aules: mai arribarà a inspirar a certa gent la confiança que engendra la sola vista del curandero amb sos pegats, ses potingues, ses estirades de pell per a comprendre si hi ha algun carn fugit o bé un nervi agraviat, estirades que, dat que no existeixi semblant inconvenient, basten i sobren, no direm per a produhir-lo, sinó fins per a desllorigar l'articulació més sòlidament constituïda.

Hi ha en tot això de part del poble un fondo de fe que fóra lloable, si no degenerés en fanatisme i infundada preocupació, puig si bé és molt bo creure que Déu en sa infinita sabiduria, tot ho pot amb tal que pose per obra sa il·limitada voluntat, per a moure la qual tan bones són les oracions, no deu oblidar-se que diu "ajuda't i t'ajudaré", i no és l'auxili més propi per a complir semblant precepte, lo d'un home de poques lletres, d'escassa pràctica i sens borrall d'aquella ciència que s'adquireix a força de paciència i detinguda observació.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I de què li ha de venir? Gran mercè si anant darrere ovelles i cabrall en los primers anys de sa joventut pogué apariar amb quatre canyes i un emplastre d'herbes fortes la cama trencada, o donar una sangria ficant en lo nas un bastonet punxegut, al cap de bestiar amenaçat d'inflamació; gran mercè si escoltant los consells del vell pastor arribà a conèixer les virtuts del crespinell per a curar inflamacions, cremadures i talls; de les golibardes, per als mals de ventre i de l'herba talpera per a apaivagar lo mal de queixal; gran mercès si escoltant a l'un i l'altre, ha aconseguit fer-se amb un repertori per a atendre a quants a ell acuden en busca de remei, ja siga per mal fet o mal nat, baldament tots ells sigan tan comuns en los usos de la vida, que no hi ha mestressa de casa que no els tinga pel cap dels dits. Mes com les mestresses, sobretot si són mares i han tingut prou mainada, los usen sens cerimònies de cap mena i lo curandero no els aconsella, sens recomanar llur aplicació amb més creus, senyals, i parenostres que damunt lo salutífer bàlsam de romaní, sal, vi i oli, tantes basques i desmais ocasionà al fidel escuder de l'hèroe manxego ans no produí lo degut efecte, donats per lo curandero tenen més virtut.

A més de que lo curandero té gràcia: com nasqué al punt de la mitja nit de Nadal, segons clarament demostra la creu de la llengua, no sols apaga llepant-la una barra de ferro feta brasa, sinó que no hi ha record de que cap gos rabiós haja mai mossegat a un curandero a saludador, potser coneixen que és temps perdut lo que en mossegar-lo emplenarien ja que xuclant les ferides de qui semblant desgràcia ha tingut i recomanant-los que en quaranta dies no mengin coca, sempre han curat. No hi ha per què dir que ningú ha presenciat lo d'apagar barres de ferro; que la creu en la llengua sols existeix en la imaginació dels admiradors del curandero, i que lo gos que es qualificà de rabiós, no era altre cosa que un pobre peter que sentint-se trepitjada la cua, es girà contra qui pot ser involuntàriament tan mal lo tractava; mes de tot això lo poble no en fa cabal i sols se fixa en lo meravellós a què tanta inclinança té.

Amb tot això la fama del curandero va creixent i son tantes les cures de casos desesperats i fets prodigiosos que d'ell se conten, que home hi ha que creu a ulls clucs que és capaç de soldar un membre amb la mateixa facilitat amb que es manega un càbec.

Tot allò de curar lo mal blanc dels infantons recomanant que es penjen tres brots d'esbarzer i altres tres de gavarrera en la campana de la llar; evitar los progressos del mal d'ulls dient l'oració de santa Llúcia i posant-se damunt dos mitjos tomàquets, detenir les erissipelles, senyant-les i fent damunt d'elles trenta creus i cinquanta benediccions; tot allò de fer desaparèixer lo mal de cap aplicant-se en los polsos sengles talls de carabassó, apaivagar lo dolor dels ronyons que pervé de llomadura, arrendant colissos; i curar com qui posa oli en un llum lo mal d'orella amb la pota d'un calàpet, trobat casualment, no cercat amb intenció, lo qual deu encertar-se d'un cop de pedra, amb lo ben entès que si és l'orella dreta la dolenta, deu portar-se en la butxaca la pota esquerra del darrere de dit animal, i la dreta, si és l'orella

Mònica Sales de la Cruz

esquerra la que fa patir; tot això i molt més que podríem anar contant, són lo nostre pa de cada dia del curandero, advertint que té los referits per remeis tan vulgars que li sembla impossible que existeixi qui els ignore. Ja es veu; com fou tan poc lo que lo saber-los li costa! Per ell la ciència i virtut està en los casos desesperats com lo que anem a referir.» (Vidal 1872: 73-76)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1362A*

ATU 1362A* «The Three Month's Child». ORIOL/PUJOL 1362A* «Un naixement al tercer mes d'embaràs».

RESUM GENÈRIC: Un pastor es casa amb una dona que ell no sap que està embarassada. Al cap de tres mesos neix el fill. La sogra fa un recompte embarbussat i el convenç que ell és el pare.

∧∧∧

VERSIÓ I

[Nou i nou, divuit]

1879.01.05

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 10, núm. 494 (5 de gener, 1879): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un mariner torna a casa després de divuit mesos i troba la dona embarassada. Pareix bessons i l'home no sospita de la infidelitat de la dona perquè compta nou mesos per cada fill,

∧∧∧

Lo marit era un marino que feia divuit mesos que era a fora.

Al tornar troba la seva dona embarassada, i a punt de desocupar.

Figureu-vos, al cap de divuit mesos, quin trago!

No va tenir temps de tramar una venjança, quan la seva dona desocupa una bessonada.

I el marino, com si li hagessin tret un pes de sobre, ho contava als seus amics, dient-los:

—Nou i nou, divuit; los comptes estan bé. Ara calculeu quin bunyol faig, si en lo primer moment me deixo portar pel gènit.

∧∧∧

VERSIÓ II

Mònica Sales de la Cruz

[Tres per ella i tres per vós]

1886.12.18

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 17, núm. 916 (18 de desembre, 1886): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Una esposa pareix als tres mesos de casada. El marit busca un metge perquè li expliqui què ha passat. El metge fa un recompte embolicat i convenç l'home.

∧∧∧

Un gamarús contreu estat i al tres mesos se troba pare d'una criatura rossa i molt mona.

Naturalment, per tonto que sigue l'home, una cosa aixís no pot menos d'exclamar-lo, aixís és que el nostre casat se'n va a trobar un metge, desitjós de consultar-li un cas tan extraordinari.

—No m'heu dit que fa tan sols tres mesos que sou casat?

—Sí senyor, tres mesos. I això és lo que...

—Calleu i responeu a les preguntes que us faré: i quan vàreu casar-vos, feia ja molt temps que la coneixíeu?

—Faria també uns tres mesos. Sí, sí! Vàrem festejar tres mesos justos.

—Doncs ja surt lo compte: tres mesos de festeig i altres tants de matrimoni, o com si diguéssim: tres per ella i tres per vós, són nou mesos justos. Ja us en podeu anar tranquil.

∧∧∧

Motius Thompson: (Versió I)	J2342	Husband refuses to relieve in wife's infidelity
	J2342.2	Husband away three years accepts children born in his absence as his own
	T587	Birth of twins
	T587.1	Birth of twins as indication of unfaithfulness in wife
(Versió II)	J2342	Husband refuses to relieve in wife's infidelity
	J1276.1	Child born one month after marriage

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquestes dues versions s'ajusten perfectament al tipus 1362A*.

En la versió I, el part de la dona és de bessons i es justifica perquè el suposat pare, que és mariner, ha estat fora de casa divuit mesos (nou més nou). L'actitud del mariner posa de manifest, doncs, la seua beneiteria i dóna el toc humorístic a la contarella.

La versió II s'apropa molt més al que preveu aquest tipus ATU, ja que en aquest cas el beneit és pare als tres mesos de casat. Per comprendre el fet, ha de recórrer a un personatge del món intel·ligent, que, en fer-li el recompte embarbussat, convenç el pare ingenu que no concep una infidelitat.

Cal comentar que la versió I pren la forma de contarella de beneits perquè el mateix protagonista justifica els comptes que no surten. En canvi, en la versió II, que s'ajusta més al tipus previst per ATU, el relat pren la forma d'una facècia, ja que hi trobem els rols de "murri" (el metge –en altres versions la sogra– i "la víctima" (l'home casat).

El catàleg català de rondalles, en les seues dos versions, (Oriol/Pujol 2003, 2008) inclou una única publicació d'aquest tipus en rondallaris catalans, recollida per Artur Quintana (Quintana 1997: 226) a la Franja d'Aragó sota el títol «Abril codil».

TIPUS 1365A

ATU 1365A «Wife Falls into a Stream». ORIOL/PUJOL 1365A «La dona va a contracorrent».

RESUM GENÈRIC: Una dona cau al riu. El marit busca el cos riu amunt. Quan li diuen que el corrent de l'aigua se la deu haver endut riu avall, el marit respon que la seva dona, en vida, sempre havia anat contracorrent.

ΛΥΛ

Riu amunt

1868.0

s.n.

s.n. "Riu amunt". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 63-64.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Una dona cau al riu. Un home pregunta al marit què fa i aquest li diu que busca la dona. Li diu que l'ha de buscar riu avall, però el marit respon que la seua dona sempre ha fet el contrari al que fa l'altra gent.

ΛΥΛ

Un home i una dona passaven un riu: ell a peu, la segona a cavall. Tot d'un plegat la bèstia s'espanta, pega un bot i la dona cau a l'aigua. L'home, que era son marit, comença a cridar i a doler-se: lo riu s'emportava cavall i dona.

Lo marit corre que corre, tot planyent-se.

Troba un altre i l'altre:

—On vas? —Li diu—.

—Busco ma dona que m'ha caigut al riu i vull salvar-la.

—Que estàs boig?

—Per què m'ho preguntes?

—No dius que cerques la dona?

—Sí.

—Pus per què la busques riu amunt en lloc de seguir la corrent de l'aigua?

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

—Jo et diré. Ma dona sempre ho ha fet tot al revés de l'altra gent. Aixís és que jo ja sé el que em faig quan la busco riu amunt en lloc de cercar-la per on seria regular cercar els altres.

I riu amunt va seguir cercant sa dona. No sabem si amb tot i fer sa dona les coses al revés de les altres persones, la va trobar al naixement del riu, per compte d'haver-la trobada a la boca del mateix. Creiem que no.

ΛΥΛ

Motius Thompson: T255.2 The obstinate wife sought for up-stream.

Aquesta contarella s'ajusta perfectament al model ATU 1365A.

En territori lingüísticament català, els índex de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008) només documenten una versió d'aquesta contarella recollida per Artur Quintana a la localitat de l'Estall (Baixa Ribagorça, Franja d'Aragó). Aquesta versió porta per títol «Riu amunt» (Quintana 1997: 228), exactament el mateix que el que es publica l'any 1868 a *Calendari Català*, i el contingut de la contarella és molt similar. En aquesta versió hi ha un home que busca la dona, però s'omet l'episodi inicial que contextualitza l'acció. La comicitat de l'argument d'aquesta versió de la Franja també es troba en les paraules finals que diu l'home: «cony, sempre portava la contrària a mi, a vere si la porta a l'aigua i també va riu amunt» (Quintana 1997: 228).

TIPUS 1476A

ATU 1476A «Prayer to Christ Child's Mother». ORIOL/PUJOL 1476A «La vella acaserada».

RESUM GENÈRIC: Una fadrina vella que té afany de casar-se va a l'església a pregar davant de la imatge de la Mare de Déu. L'escolà s'amaga darrere de la imatge i, simulant la veu de Nostre Senyor, li diu que encara no és hora. La dona, pensant que és Jesús, li ordena que calli i que deixi parlar la seva mare.

ΛΥΛ

L'escolà

1874.0

s.n.

s.n. "L'escolà". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 18-19.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Una dona demana cada dia un marit a la mare de Déu. L'escolà, cansat de sentir-la, contesta amb veu fina. La dona mana callar Jesús i li demana que deixi parlar la seua mare.

ΛΥΛ

Una vegada era una beata que cada dia anava a l'església i demanava a la Mare de Déu del Palau que li donés un marit, amb aquestes paraules:

—Mare de Déu del Palau

dau-me un marit si us plau;

pollós, ronyós

sols bon marit fos.

L'escolà arribà a atipar-se de tanta pregària, que solia fer la beata a tota veu; doncs esperava per ço un rato en què l'església quedés sola.

Vingué un dia en què no podent-se aguantar més, quina te'n fa? Aixís que veu entrar la parroquiana, corre i s'amaga darrere la Verge.

La beata s'agenolla, se senya i comença com cada dia:

—Mare de Déu del Palau

dau-me un marit si us plau;

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

pollós, ronyós

sols bon marit fos.

I l'escolà fent la veu prima, respon:

—No és hora encara.

Mes la beata, tota alterada, sens poder-se contenir, creient ser lo Jesuset que la Verge duia a braç lo qui parlava, exclamà:

—Pas encara? Pas encara? Calleu vós lo batxiller. Deixeu fer a la vostra mare.

ΛΥΛ

Motius Thompson: V123 Image blamed by suppliant for misfortunes

La contarella s'ajusta al tipus 1467A. Com a curiositat, podem comentar que la petició que fa la beata a la Mare de Déu és en forma rimada, cosa que dóna certa dinàmica a la contarella. L'episodi de l'adquisició del rol del nen Jesús —amb una veu fina—, característic d'aquest tipus, és l'eix de la trama argumental.

Aquesta versió apareix recollida en cinc ocasions a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003). A Catalunya la trobem amb els títols «La vella acaserada» (Bertran i Bros 1989: 187) i «Mare de Déu del Palau... » (Serra i Boldú 1930: 3). A la Franja d'Aragó, «La Mare de Déu del puig de França» (Quintana 1995: 208). A Mallorca hi ha la versió «Aquella beata que demanava a santa Rita un enamorat» (Janer Manila 1982: 52). Per últim, a València la trobem amb el títol «Consulta curiosa» (Martínez i Martínez 1947: 235-237). En la segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008) creix en un nombre d'entrades, ja que se'n recull una altra al País Valencià: «Sant Antoni» (Guardiola Savall & Beltran Calvo 2005: 205).

La versió catalana que recull Serra i Boldú està directament relacionada amb aquesta versió publicada per autor anònim, ja que en totes dues ocasions es fa referència a la Mare de Déu del Palau. Les dues versions són molt

Mònica Sales de la Cruz

semblants i tenen trets que evidencien les relacions que existeixen entre elles. Vegem-ne, per exemple, la petició de la dona:

—Mare de Déu del Palau,
deu-me un bon marit, si us plau,
que tinyós o bé ronyós
jo ben emmaridada sigui,
que tinyós o bé ronyós
jo ben emmaridada fos.

De tota manera, però, Serra i Boldú admet que la seua versió té informant (Antònia Bonet, de Barcelona) i, per tant, hem de pensar que no és una còpia d'aquesta publicada a la premsa l'any 1874.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1525E

ATU 1525E «Thieves Steal from One Another». ORIOL/PUJOL 1525E «Un lladre roba l'altre lladre».

RESUM GENÈRIC: Dos lladres competeixen per veure qui dels dos és més hàbil. Un puja a un arbre, roba els ous d'un niu i se'ls posa a la butxaca. Mentrestant, l'altre, des de baix, li va prenent els ous per un forat que li ha fet a la butxaca.

∧∧∧

Posta

1872.0

s.n.

s.n. "Posta". *Calendari Català de l'any 1872* (1872): 13.

Catalunya

Paisos Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Dos lladres fan una aposta per veure qui roba amb més traça. Un roba els ous d'un niu i se'ls posa a la butxaca. L'altre els hi va prenent mentre se'ls va guardant.

∧∧∧

Eren dos lladres. Los dos varen fer una posta sobre qui robaria amb més traça. Ixen fora l'hostal on eren i se'n van carretera amunt. Vora del camí ral hi veuen un arbret i en una de ses branques un niu d'ocells. La femella covava. Diu l'un a l'altre:

—Veus aquell niu?

—Sí.

—La femella hi és, pus veuràs com li trec los ous de sota sens que se n'adoni.

Lo dit, fet. S'acosta i plam, plam li pren tots los ous un darrere a l'altre. Mentre los anava traient, d'un a un se'ls ficava a la butxaca. Quan no n'hi quedà cap, tot content, se gira de cara al company i li diu:

—Ja ho veus, la femella encara cova i aquí tens los ous.

I fica mà a la butxaca.

—Reira! Exclama. On sou? Jo els hi havia ficat... ne sóc ben segur.

Mònica Sales de la Cruz

I comença a buscar.

L'altre tot rient i allargant-li una de ses mans amb los ous de l'ocell
diu:

—No et cansis cercant-los —li respon. Aquí els tens.

I és que els hi havia tret de la butxaca sense que l'altre se n'adonés.

Lo primer es donà per guanyat i perdé la posta.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	K306	Thieves steal from each other
	K307.1	One thief hides in money bag; other carries it off

Aquesta contarella no presenta dubtes de catalogació, ja que s'ajusta al que preveu el tipus ATU 1525E. Les apostes apareixen sovint en aquest tipus de relats d'un sol episodi i aquí en tenim un clar exemple.

La contarella ha estat recollida en diversos rondallaris dels Països Catalans, tal com documenta l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008). A Catalunya trobem una única versió titulada «El mestre lladre» (Amades 1950: 739-742). «Lo dels lladres» (Quintana 1995: 109-114) és la versió recollida a la Franja d'Aragó. A Mallorca, hi trobem tres versions d'Alcover: la primera no té títol, la segona és «S'estudiant de sa cova de Salamanca» i la tercera, «Es dotze estudiants, ó cova de Salamanca».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1529

ATU 1529 «Thief as Donkey». ORIOL/PUJOL 1529 «“Qui no et conegui, que et compri”».

RESUM GENERIC: Tres estudiants decideixen prendre-li el ruc al pagès. Mentre està distret, treuen el cabestre del ruc i se'l posa un dels estudiants. L'estudiant diu al pagès que s'havia convertit en ruc per redimir els seus pecats i que, un cop redimits, ha tornat a la forma humana. El pagès s'ho creu i el deixa marxar. Els estudiants venen el ruc. Més tard, el pagès veu el seu ruc en una fira; es pensa que és l'estudiant que ha tornat a pecar, se li acosta i exclama: “Qui no et conegui, que et compri”.

ΛΥΛ

VERSIÓ I

Conversió

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. “Conversió”. *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 69-70.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Uns estudiants prenen un ruc a un pagès i un d'ells es posa el seu cabestre. Diu al pagès que era pecador i per això Déu l'havia convertit. Al cap d'uns dies, el pagès veu el seu ruc en un mercat i quan li ofereixen per comprar-lo diu: “Que el compri qui no el conegui. A mi se'm va tornar un home!”

ΛΥΛ

En Toni de cal Nas venia de mercat i per no fatigar lo ruc l'estirava pel ronsal.

Un aplec d'estudiants que havia sortit a aprofitar-se de la primera ocasió que els vingés a tomb, se n'adonà i flas! En un no res un d'ells agafa el ronsal, lo talla i es queda en lloc del burro, mentre los companys s'enduien aquest a cuita-corrents.

En Toni, res, anava estirant i l'altre seguia fent l'estira i afluixa.

Ve que en Toni es tomba, i fet un marbre es queda al veure un home en lloc de l'ase.

Mònica Sales de la Cruz

—Ah! —Fa el pobre home—. Com és estat aquest misteri? Un home!

—Pagès, lo bon pagès —li respon l'estudiant planyívolment— no us meravelleu del que passa. Sabreu com jo era un pobre estudiant condemnat per mes culpes a fer vida de rossí i avui Déu s'és apiadat de ma sort retornant-me, amb lo seu perdó, ma primera forma.

I en Toni s'ho creu i l'estudiant se'n va.

Al dijous vinent, en Toni torna a mercat i lo primer que hi veu és un aplec de gitanos que tenien el seu burro per vendre.

—Eh, tu home —li fan—. Vols comprar aquest burro?

—No fa per casa —respon en Toni—. Que el compri qui no el conegui. A mi se'm va tornar un home!

∧∧∧

VERSIÓ II

Qui no et conegui que et compri

1884.03.15

Farnés i Badó, Sebastià

Sebastià Farnés. "Refrans catalans. Qui no't conegui que't compri". *La Il·lustració Catalana* 5, núm. 106 (15 de març, 1884): 75-77.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Osona—Vic

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Dos estudiants roben un ruc a un pagès i un d'ells es posa el seu cabestre. El pagès veu el noi i aquest li diu que era un condemnat de Déu pels pecats que havia comès i li demana llibertat. L'home el deixa marxar. El pagès veu el seu ruc en una fira, pensa que és l'estudiant i li diu: "Qui no et conegui, que et compri".

∧∧∧

En la col·lecció de Fra Magí Ferrer, lo mateix que en altres col·leccions, s'hi troba amb aquest equivalent castellà:

—Quien no te conoce, te compre.

I amb aquestes petites variants:

—Quien no te conoce, que te compre.

—Quien no te conoce, ese te compre.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquest refrany té, segons lo poble, lo següent origen:

Anava un pobre home a fira a vendre un ruc, i el menava amb tant descuit, sense girar-se endarrere, tenint-lo pel ronsal, que un parell d'estudiants que el veieren concebiren la idea de robar-li, sense que ell ho conegués.

Lo pensament, com se veu, era atrevit. Lo posaren en planta, i un dels dos escometé a l'home del ruc, li donà el bon dia i tramaren conversa, perquè, segons l'estudiant, ell també anava a fira, i tenia un gran plaer de trobar companyia.

Entretant, lo segon estudiant se posava al costat del ruc, li treia les morralles, i se les posava ell amb tanta lleugeresa i primor que el bon home no s'adonà de res.

Lo qui havia donat conversa al pagès tingué excusa per a separar-se del seu company de camí, prometent-li que ja l'atraparia; retrocedí i s'emparà del burro que al veure's desfet s'havia posat a espellicar alguns brins d'herba dels margens del camí.

Entretant, lo bon pagès anava caminant i tirant del ronsal semblant-li que el ruc anava sofrint distraccions molt sovint; de sobte, ni a crits ni a estiregassades pogué treure'l del camí, i al girar-se per a donar-n'hi algun gra, quina no fou sa sorpresa veient que lo que menava era un estudiant...

–Jesús, Maria, Josep!

–Germà –li digué l'estudiant agenollant-se– compadiu-vos de ma sort i pregueu a Déu per mi. Set anys ha que per càstig de mos pecats Nostre Senyor me condemnà a ésser burro, a fi de punir-me en aquest món i guanyar la salvació eterna. Avui compleixen, dia per dia i hora per hora, els set anys de ma penitència: vos demano perdó per tot lo que us he pogut fer sofrir servint-vos, i us prego que em dongueu comiat per anar a servir Déu en lo fons d'un claustre.

Lo bon home anava comprenent, enmig de sa sorpresa, tota la transcendència de lo que estava veient; aixís és que, després d'alguns moments de silenci plens d'angúnia per una part i altra, replicà:

–Bon Déu i Senyor! Jesús! Qui ho havia de dir, lo meu ruc! Alceu-vos ja, infeliç pecador (l'estudiant s'havia postrat als peus del seu fingit amo); i

Mònica Sales de la Cruz

perdoneu-me vós los molts mals ratos que us dec haver fet passar. Què volíeu que fes? Jo pensava tenir un ruc, i tenia... Ave Maria puríssima! Aneu en nom de Déu!

L'estudiant no s'ho feu dir dos cops; se llevà les morralles, i després de mil acataments i senyals de submissió i respecte se'n tornà pel mateix camí que havia vingut, deixant el pobre pagès atordit, espasmat, sense saber què fer, amb lo ronsal a la mà dreta i les morralles a l'esquerra.

A la fi, es decidí arribar-se a la fira i comprar un altre ruc; ell que ja comptava fer un bon negoci venent lo seu i adquirint-ne un altre, ara es veia atrapat, amb l'obligació de deixar córrer lo preu que li havia costat de comprar lo... pobre estudiant.

—I no podria ésser que al comprar un altre ruc, comprés algun altre desventurat penitent? Qui sap? —Mormolava. I aquell dubte l'omplia de neguit, molt més que la pèrdua que acabava de sofrir.

Amb aquestes i altres cavil·lacions arribà a fira. Després d'alguns moments de repòs se decidí a anar a firar-se de ruc, si en trobava algun que li fes peça. Tot anant inspeccionant lo bestiar, quedà parat, contemplant un burro que, entremig dels altres, estava esperant que algú li posés dita.

Era lo mateix estudiant, és a dir, lo mateix burro que es convertí pel camí en estudiant, o millor, lo mateix estudiant que tal vegada, a causa de sos pecats, havia tornat a convertir-se en ruc com era abans.

Tot era d'ell, és a dir, del ruc-estudiant: lo pèl, les orelles, la mirada, lo posat, tot.

Al reconeixé'l, lo bon pagès s'hi acostà, i li semblà que el ruc amb la mirada li suplicava que se l'emportés; en son esguard hi havia alguna cosa com si demanés pietat!

Tot ho compregué: lo desgraciat estudiant, és a dir lo ruc, volia anar amb ell, perquè suposava que tindria millor tracte amb un que li sabia la vida i desgràcies. Ja ho compregué el bon home, però, qui té cor de comprar una bèstia que se sap de cert que és persona?

Per aquesta i altres raons fàcils de comprendre, el bon pagès s'acostà més a la vora del ruc, i amb veu asossegada li digué:

—Pobret! Qui no et conegui, que et compri.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Los que ho sentiren volgueren saber per què ho deia, i allavors lo bon home es veié obligat a contar-ho, que no ho volia de cap de les maneres.

Ja es pot suposar si fou celebrada aquella feta, i si correria de boca en boca, quant avui dia és una sentència popular i acceptada per tot Catalunya.

ΛΥΛ

Motius Thompson: (Versió I i II) K403 Thief claims to have been transformed into an ass

Aquestes dues versions s'ajusten perfectament al que preveu ATU 1529. L'episodi de la suplantació del ruc per un estudiant és la part central de la contarella i la trobem en tots dos casos. A més, l'altre moment central de l'argument en què l'home reconeix el ruc al mercat també apareix en totes dues versions.

Tot i que la primera contarella no apareix signada a la premsa, sabem que aquesta versió I és de Francesc Maspons perquè així ho defensa Josep Maria Pujol en un dels seus estudis (2010: 31), en què atribueix al folklorista aquest relat i altres sis publicats al *Calendari Català* de l'any 1874.

Els comentaris que fa l'autor de la segona versió, Sebastià Farnés, expliquen que aquesta contarella fou recollida per ell mateix, ja que a l'acabar-la ens diu:

«Lo qui em contà aquesta anècdota l'explicava amb uns detalls plens de veritat, lo mateix que ell hi hagués intervingut: citava tots los camins per on va passar lo pagès; fins deia que la fira era la de Vic; però jo ho he contat bastant rebaixat de to, traient-li tot lo sabor local que el narrador li donava, perquè el refrany en qüestió no és exclusiu de Catalunya.»

A més, aquesta segona versió, molt més elaborada que la primera, respon a la necessitat d'explicar l'origen de la parèmia "Qui no et conegui, que et compri", que tal com defensa l'autor no és exclusivament catalana, sinó que

«los castellans tenen també aquest refrany, i m'he detingut davant l'escrúpol, molt fàcil de comprendre, de canviar tal vegada la nacionalitat del ruc i del pobre home. Qui sap! Potser després d'algunes disquisicions resultarien ésser castellans».

Es curiós observar que malgrat l'autor de la segona versió d'aquesta contarella sigui Sebastià Farnés, la parèmia que s'explica no apareix recollida a *Paremiologia Catalana Comparada*. L'única explicació que s'ha trobat de la parèmia és la que exposa Amades (1950: 808): «refrany aplicat a aquell de qui no coneixem els defectes i les inconveniències i pel qual volem indicar que ens previndrem de les seves tares, perquè el coneixem bé».

Aquesta contarella està indexada al catàleg català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008). Així, en totes dues edicions, se'n referencien set versions publicades a Catalunya (5), a Eivissa (1) i al País Valencià (1).

D'aquestes set versions, n'hi ha tres que també porten per títol la parèmia que s'explica. Són les catalanes «Qui no et conegi que et compri» (Amades 1950: 808-809), «Quien no te conozca, que te compre» (Farnés 1893: 41-48) i la valenciana «Qui no et conega, que te compre» (Martínez 1947: 241-245).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1551 + 1538

ATU 1551 «The Wager That Sheep are Hogs». ORIOL/PUJOL 1551 «¿Ovella o porc?».

RESUM GENÈRIC: Un noi va a vendre un porc al mercat. Pel camí troba un frare que l'enganya dient-li que no duu un porc, sinó una ovella. El frare proposa que l'animal serà per a ell si la primera persona que trobin pel camí diu que és una ovella. Troben un altre frare, amb el qual el primer s'ha posat d'acord, i diu que l'animal és una ovella. El frare s'endú el porc.

ATU 1538 «The Revenge of the Cheated Man». ORIOL/PUJOL 1538 «En Joan de la vaca».

RESUM GENÈRIC: Un noi va a vendre un animal al mercat. Pel camí troba uns lladres que l'hi roben. Per recuperar-lo, el noi es disfressa de metge i va a curar un dels lladres. Avisa els altres que no facin cas dels crits que puguin sentir perquè el remei que li donarà molesta una mica. Li venta una pallissa fins que li torna l'animal.

ΛΥΛ

[Porc o bou?]

1890.04

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Secció de Folk-lore: Tradicions de Cardó". *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* 13, núm. 139-144 (abril-setembre, 1890): 220-226.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Baix Ebre—Tivenys

LOP Literatura Oral Popular—Rondalla

RESUM PARTICULAR (1551+1538): Un noi va a fira amb un porc. Troba un frare que li diu que porta un bou, però ell replica que és porc. El frare proposa que l'animal serà per a ell si el prior diu que és bou. El prior ho diu i el frare s'endú el porc. El noi es disfressa de capellà i visita el convent. Es queda sol amb el prior i li venta una pallissa. El prior paga el preu de l'animal. Al cap d'uns dies es vesteix de metge i torna a apallissar el prior, que li dona tot el que vol.

ΛΥΛ

Un jove de Tivenys, anomenat Toni de Maleque, anava un dia a fira a vendre un porc gras i, a l'arribar a l'ermita de Sant Bernat, que venia a ser la porteria del monestir de Cardó, trobà un frare que li digué:

—On vas amb eixe bou?

Mònica Sales de la Cruz

—No és bou, que és porc —respongué el minyó—.

—Bou i ben bou —replicà el frare—. Te'l vols jugar a que és bou?

—Ja està dit —contestà Toni—. Si és bou, és vostre; si és porc, me pagareu lo que vàlguia i el porc quedarà meu.

—Bueno. Anem-ho a preguntar al prior.

Arribats al convent, diu lo frare al prior:

—Aquest minyó diu que la bèstia que mena és un porc. Jo dic que és un bou. Qui té raó?

—És bou i ben bou —respongué el prior—.

—M'heu guanyat, vostra és la bèstia —digué llavors Toni—. I se n'entornà cap a sa casa deixant lo porc al convent.

—Ja has venut lo porc Toni? —Li preguntà sa mare—.

—Sí, mare, l'he venut, mes encara no l'he cobrat —respongué ell—.

Al cap de pocs dies Toni se'n va a Tortosa, lloga una sotana i un manteu i es vist de capellà. Xano xano se'n va cap al convent de Cardó, per quins frares fou rebut i obsequiat com mereixia una persona de respectable classe a què ell semblava pertenéixer. Després d'haver ben dinat demanà parlar a soles amb lo prior. Aquest lo feu entrar en sa celda i Toni, traient-se un totxo que portava amagat baix la sotana, començà a totxades amb lo prior tot dient-li:

—És porc o és bou? És porc o és bou?

—Per mor de Déu no em matéssiu —cridava lo prior—. Ja us pagaré lo que valgui el porc.

Llavors Toni va demanar los diners que va voler i, una volta els tingué, fugí del convent més que depressa, per la banda de Benifallet, que és l'únic camí on no hi ha ermites. Arribat al Diumenge [partida de Cardó], trobà al vell Futxo de Benifallet que estava cavant una seva vinya i li digué:

—Quant vols per anar a trucar a la porta del convent de Cardó i dir si és porc o és bou?

—Quatre duros —respongué Futxo—.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Toni de Maleque los hi donà i lo bon vell se'n va al convent. Truca a la porta i crida:

—És porc o és bou?

Al sentir açò, los frares, que ja sabien lo que havia passat al prior, surten i l'emprenen a totxades amb lo pobre Futxo, qui arrancà a córrer sense saber lo que li passava.

Pocs dies després Toni de Maleque es vist de metge i se'n va cap a Cardó. Al vore'l un dels frares li pregunta:

—Que sou metge?

—Sí —respon lo Toni—.

—Ai, senyor doctor! Si fes lo favor de vore el pare prior que està dolent...

Toni entrà en la celda del prior i manà a tots los frares que anessen a collir terradetes per a fer-li un emplastre.

Los frares sortien i tan prompte com lo Toni se veié sol amb lo prior, començà de nou a donar-li totxades tot dient-li:

—És porc o és bou? És porc o és bou?

—Per mor de Déu no m'acabésseu de matar —crijà lo prior— demaneu lo que vulgueu, mes no em matesseu.

Lo Toni demanà lo que va voler i fugí del convent abans que no tornessen los frares de cullir terradetes.

▲▼▲

Motius Thompson:	K451.2	The wager that sheeps are hogs
	K1825.1.3	Trickster masks as doctor and punishes his cheaters
	K132	Wolf sold as a goat
	K713.1	Deception into allowing oneself to be tied

Aquesta contarella està formada a partir de la fusió de dos tipus ATU diferents: 1551 i 1538. Si analitzem la presència d'aquests dos tipus en els rondallaris de territori lingüístic català, a través del catàleg de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008), comprovem que aquesta unió no és un cas aïllat,

sinó que hi ha quatre versions més, recollides a Catalunya –dues–, a la Franja d’Aragó i a Eivissa, que presenten la unió dels arguments d’ATU 1551 i d’ATU 1538.

Les contarelles porten per títol «En Joan Gat» (Amades 1950: 750-752), «En Joanot» (Maspons 1875: 93-100), «Lo quënto de la tia Gerula» (Quintana 1995: 114-117) i «En Joanet de sa gorrineta» (Castelló 1976: 7-22).

Abans d’acabar el comentari, hem d’observar que Cels Gomis ens proporciona dades de l’informant que li explicà aquesta contarella en una excursió al Baix Ebre, concretament a la vall de Cardó. El mateix folklorista ens diu que aquest relat ha estat explicat per Macià Benajes, un carnisser de Rasquera, localitat veïna de Tivenys i Benifallet –que s’esmenten a la contarella.

En començar l’article sobre les tradicions de Cardó, el mateix Gomis explica que «poques són les tradicions que he pogut recollir sobre el convent de Cardó. [...] la segona, si bé la donem com a pròpia d’aquest convent, lo mateix podria referir-se a qualsevol altre, i fins me balla pel cap que sent criatura l’he sentida contar en altres localitats» (Gomis 1890: 220). Amb aquestes paraules, podem comprovar com la localització no és del tot rellevant en aquest tipus de relats orals, ja que una mateixa rondalla o contarella pot estar atribuïda a més d’una localitat.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1563*

ATU 1563* «The Terrible Threat». ORIOL/PUJOL 1563* «“O si no...”».

RESUM GENÈRIC: Un home que ha estat víctima d'un robatori reclama a grans crits que li tornin el que li han pres, "o si no?". El lladre, espantat, l'hi torna. Quan li pregunta, encuriós, què hauria fet, l'home li respon que passar sense.

ΛΥΛ

VERSIÓ I

[O si no...]

1875.05.30

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 6, núm. 266 (30 de maig, 1875): 2.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un home demana una caritat "o si no?". Un home li pregunta "o si no què?", l'home respon que passarà sense.

ΛΥΛ

Un pobre al peu d'una església, deia:

—Una gràcia de caritat o si no...

—O si no, què? —Va preguntar-li un feligrés.

—O si no me'n tornaré sense que me'n facin, replicà el pobre molt tranquil.

ΛΥΛ

VERSIÓ II

[Lo rellotge, o si no...]

1883.07.15

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 14, núm. 736 (15 de juliol, 1883): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

Mònica Sales de la Cruz

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un lladre demana un rellotge a un home “o si no?”. L’home es trau un revòlver i li diu “o si no què?”. El lladre respon que si no roba haurà de posar-se a treballar.

∧∧∧

En negra nit, un senyor travessa la plaça de Catalunya, i un home plantant-se-li al davant li diu:

–Dongui’m lo rellotge o si no...

Lo senyor és un home serè i en lloc del rellotge es treu lo revòlver i exclama:

–O si no què?

Lo lladre tot pertorbat:

–O si no demà no sabré de què fer mànegues i hauré de posar-me a treballar que és lo que em sap més greu.

∧∧∧

Motius Thompson:	(Versió I i II)	K1771.2	Sham treat: either... or
		K1771.3	Sham treat: something he has never done before

Aquestes dues versions s’ajusten al tipus 1563*, caracteritzat per incloure la pregunta “o si no?” i una resposta no esperada. Malgrat la brevetat d’aquestes dues contarelles (que podrien funcionar perfectament com a acudits), hi ha una diferència argumental, ja que en la primera no es fa esment a cap robatori i, en canvi, en la segona sí –que és el que preveu ATU.

L’índex de rondalles catalanes, en les seues dos edicions, (Oriol/Pujol 2003, 2008) inclou tres versions d’aquesta contarella: una publicada a Catalunya per Joan Amades i dues, al País Valencià per Josep Bataller. Aquestes tres versions són també molt breus i tampoc no inclouen l’episodi del robatori que preveu ATU.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1585

ATU 1585 «The Lawyer's Mad Client». ORIOL/PUJOL 1585 «El client de l'advocat fa el boig».

RESUM GENÈRIC: Un caçador ven la mateixa llebre a persones diferents. Se'n va a l'hostal, es fa coure la llebre i se la menja. El porten a judici. Quan són davant del jutge, l'advocat li promet que li dirà com quedar lliure de culpes si accepta repartir-se els guanys amb ell. El caçador hi està d'acord. L'advocat li diu que ha de respondre les preguntes del jutge sempre amb una mateixa paraula de manera que el prenguin per boig. El caçador ho fa i l'absolen. Quan l'advocat li reclama la seva part dels guanys, el caçador es fa el boig i li contesta amb la mateixa paraula que ha emprat davant del jutge.

∧∧∧

Un consell ben aprofitat

1868.0

s.n.

s.n. "Un concell ben aprofitat". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 30-31.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un home demana consell a un advocat per no haver de pagar un deute. L'advocat l'hi dona. Quan l'home marxa, l'advocat li diu que li ha de pagar el servei. Aplica el consell rebut per no pagar i marxa.

∧∧∧

Un mal pagador anà a trobar a un advocat.

—Senyor advocat —va dir-li— he vingut per a explicar-li que em veig embolicat de mala mena. És lo cas que jo dec sis duros a un altre i cada vegada que el trobo me'ls demana; mes d'una manera que quasi m'avergonyeix. És un qualsevol. Això, com s'ho pot figurar, m'enfada i molt. Voldria saber si hi hauria algun medi per a no pagar-li lo que li dec.

L'advocat li respongué:

—Li'n féreu recibo dels diners?

—Ja me'n vaig guardar com d'escaldar-me!

—Té ell testimonis que us los ha deixat?

Mònica Sales de la Cruz

—No senyor.

—Pus aixís quan vos vinga amb cançons tirau-lo a rodar.

—Gràcies. Passi-ho bé.

Encara no era a la porta que l'advocat me'l crida i li diu:

—Eh! Bon home! La consulta val deu pessetes.

—Té vostè cap paper que ho acrediti? —Respon lo qui se n'anava—.

—No.

—Té vostè testimonis?

—Que juguem?

—No? Doncs vagi-se'n a rodar!

ΛΥΛ

Motius Thompson: K1655 The lawyer's mad client

Aquesta breu contarella s'ajusta sense problemes al tipus 1585.

Aquest tipus ATU s'inclou a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008). Concretament, se'n referencien cinc versions: tres recollides a Catalunya i dos recollides a Mallorca.

Els títols d'aquestes versions evidencien alguns dels personatges més freqüents que apareixen com a protagonistes en les versions localitzades fins ara d'aquesta contarella (uns caçadors, un advocat i un client). Així, a Catalunya trobem «On no hi ha escriptura no hi ha obligació» (Amades 1950: 814-815) i «Zist-zast!» i «El caçador de llebres» (Serra i Boldú 1930-3: 61-68, 7-19). Les versions de Mallorca, escrites per Alcover, porten per títol «Un pastor i un missèr» i «Un missèr acabat».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1588***

ATU 1588*** «The Fraudulent Will». ORIOL/PUJOL 1588*** «El testament fraudulent».

RESUM GENÈRIC: Un home es mor sense fer testament. La seva dona convenç el sabater que es faci passar per ell per fer el testament i, a canvi, li dóna diners. El sabater es fa passar pel seu marit i, quan el notari li pregunta què deixa per a la seva dona, ell contesta que una moneda i que la resta de diners i de possessions són per al sabater.

ΛΥΛ

[L'ataconador i el testament]

1875.05.09

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 6, núm. 263 (9 de maig, 1875): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un home mor sense fer testament. L'esposa del difunt demana al sabater que es faci passar pel marit per fer el testament a canvi de diners. L'home accepta, però quan el dicta al notari deixa la major part de l'herència al sabater, és a dir, a ell mateix.

ΛΥΛ

Una senyora sense família veia morir-se al seu marit intestat.

Com que era una casa forta en diners i finques, i morint l'amo sense testament tot anava a un germà seu, la senyora, per no trobar-se l'endemà al carrer, avisa l'ataconador de la porteria que se semblava molt al seu senyor i es convé amb ell, de mode que fes lo malalt i atorgués lo degut testament.

Al ser-hi el notari, l'ataconador deia des del llit:

—Miri senyor notari, posi que deixo els mobles, les robes i l'efectiu a la meva senyora donya fulana. I que de les demás finques ne faig donació perpètua al pobre ataconador de la porteria Pere Salat, agrait a lo bé que m'adobava les botes.

La senyora va tenir una enrabiada que la tirà a la sepultura.

ΛΥΛ

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson: K2213 Traacherous wife
 Q595.4 Loss of money as punishment

Aquesta contarella s'ajusta sense cap problema al que es descriu a ATU 1588***. L'argument, d'un únic episodi, es caracteritza per la suplantació d'identitat i la repartició de l'herència en favor del suplantador.

L'index català de rondalles, en la seua segona edició (Oriol/Pujol 2008) –en la primera, no– referencia només una versió de la contarella ATU 1588***, publicada a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 499-500) i no adscrita a cap territori concret.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1617*

ATU 1617* «The Blind Man's Treasure». ORIOL/PUJOL 1617* «L'avi llest».

RESUM GENÈRIC: Un vell guarda els estalvis dins d'un forat d'un arbre i el fill els hi pren. Per a recuperar-los, el vell diu en veu alta que posarà més diners a l'arbre. El fill torna a deixar els diners al seu lloc perquè el pare no noti res i el vell ho aprofita per endur-se'ls. L'endemà, quan el fill posa la mà dins del forat, no hi troba res.

ΛΥΛ

Doble vista d'un cego

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. "Doble vista de un cego". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 16.

Catalunya

Itàlia—Sicília—Palerm—Palerm

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un cec guarda els estalvis dins d'un forat i el veí els hi pren. Per recuperar-los, explica al veí que vol deixar més diners amb els altres. El veí torna els que havia robat al lloc i el cec els recupera.

ΛΥΛ

Quan Anfós V d'Aragó vivia a Sicília, qual regne havia sigut incorporat a sa corona per la reina Joana II, habitava a Palermo un cego de naixement, que seguia sempre el rei en ses caceres i era tal lo seu instint, que trobava sempre i mostrava als caçadors los caus de la caça. Lo rei premià sa habilitat i ell a còpia de perseverança i economia arribà a arreplegar més de cinc-cents duros. Tan grossa suma l'omplí de maldecaps. Com que no sabia on amagar-los per a tenir-los ben guardats, per fi resolgué enterrar-los. Se n'anà a un camp a fer-ho, mes fou tal la seva desgràcia que un veí curiós, com sempre sol haver-n'hi, ho veié i així que el pobre cego hagué finit sa tasca i tot content se'n va anar, lo veí se dirigí cap al lloc on les monedes acabaven d'ésser enterrades i se les feu seves. Al cap de dos o tres dies, anà lo cego a visitar lo seu tresor i quin fou lo seu desespero al trobar-se que li havien robat! Començà a capficar-se i a discórrer sobre qui podia ésser lo lladre, i

Mònica Sales de la Cruz

cavil·lant, cavil·lant, se li ocorregué que no podia ésser ningú més que el seu veí. Anà a buscar-lo i quan fou davant d'ell, li digué d'aquesta manera:

—Anton, vinc a demanar-vos un consell. Amb tots los meus afanys he pogut fer bossa, d'uns mil duros. La meitat d'aqueixa quantitat l'he soterrada en lloc segur, mes de l'altra meitat no sé què fer-ne, perquè com sóc cego no puc guardar-la jo mateix. Què us sembla que en faci? No seria potser, que la juntés a l'altra meitat i l'amagués en lo mateix lloc?

Lo veí, com que veié medi d'apropriar-se cinc-cents duros més, de seguida aprovà el pensament i tornà la quantitat robada al lloc on l'havia tret, a fi que el cego la hi trobés i no tingués cap recel i amb l'esperança de fer-se amb tots los mil duros.

Poca estona després lo cego anà a l'amagatall, i trobant-se allí altra vegada los cinc-cents duros, s'apoderà d'ells i emportant-se'ls a casa, cridà el veí i amb to festiu li digué:

—Mestre, lo cego hi ha vist més que no pas l'home amb vista.

∧∧∧

Motius Thompson:	K421.1	Thief hoping to gain bigger booty, loses smaller
	K1667.1	Blind man gets back his stolen treasure by making thief expect a larger one
	K1667.1.1	Retrieving the buried treasure
	K1667.1.2	Blind man asks thief to invest a larger sum for him

La contarella que recollim s'ajusta sense problema a ATU 1617*. Apareix referenciada en la segona edició de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2008). Curiosament, la trobem només recollida al País Valencià en dues ocasions que porten per títol «L'avi llest» (Gascón 1999: 37-38) i «El cec» (Redó 1997: 68-69). Com veiem, el primer títol valencià s'ajusta més al resum que presenta ATU –amb un vell com a protagonista–, mentre que el segon s'ajusta més a l'argument recollit a la premsa –amb un cec com a protagonista.

El personatge cec és també contemplat per ATU, ho veiem al títol genèric –'blind'–, ja que aquesta característica dóna més rellevança a

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

l'argument que s'explica. El fet que el protagonista sigui cec dóna una dimensió diferent a l'argument, ja que llavors la persona que el vol estafar té l'avantatge d'actuar sense ser vist. En aquest argument veiem com es posa de manifest l'astúcia d'aquest col·lectiu de personatges que, malgrat no tenir sentit de la vista, tenen desenvolupats altres sentits que els permeten 'veure' allò que passa al seu entorn, tal com ho justifica la sentència final de la contarella: «lo cego hi ha vist més que no pas l'home amb vista».

Cal comentar que aquesta rondalla no apareix signada per cap autor, però s'atribueix a Francesc Maspons des que Josep Maria Pujol (2010: 31) publicà un estudi que li permeté adjudicar, aquesta i altres sis rondalles més, al folklorista.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1626

ATU 1626 «Dream bread». ORIOL/PUJOL 1626 «El pastís somiat».

RESUM GENÈRIC: Un rector predica i rep com a paga un pastís. Diu a l'escolà que se'l menjarà qui tingui el somni més bonic. Mentre el rector dorm, l'escolà es menja el pastís. Quan el rector es desperta diu que ha somiat que anava al cel. L'escolà li respon que, com que ha vist que se n'anava al cel, s'ha menjat ell el pastís.

∧∧∧

VERSIO I

Los tres caçadors

1866.0

s.n.

s.n. "Los tres cassadors". *Calendari Català de l'any 1866* (1866): 44-45.

s.n., LGS, 1869: 272

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Anoia—Calaf

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

VERSIO II

[Els caçadors i el somni]

1869.07.30

s.n.

s.n. "Passatemps". *Lo Gay Saber. Periòdic literari quinzenal* 2, núm. 34 (30 de juliol, 1869): 272.

s.n., CC, 1866: 44-45.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Anoia—Calaf

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Tres caçadors cacen un únic conill. Se'l menjarà aquell que tingui el somni més bonic. Dos caçadors expliquen que han somiat que anaven al paradís i el tercer els diu que quan ha vist, al seu somni, que ells marxaven s'ha menjat el conill.

∧∧∧

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Una vegada eren tres caçadors de Calaf. L'un se deia Salvador, l'altre Pere, i el terç Ramon. Un dia isqueren a caçar i varen resoldre menjar-se tots plegats lo que cada un de per si caçaria.

L'un l'emprèn per aquí! L'altre per allà! Busca que buscaràs!

Vingué que el sol se va pondre i els tres se reuniren, per a entornar-se'n, l'un darrere l'altre al peu d'un roure com aixís havien quedat al matí.

—Jo —va dir en Salvador— he errat dos llebres, per cert que eren dos peces... Me sap greu!

—Jo —digué en Pere— en portaria almenys quatre si hagués dut un bon gos.

—Jo —conclugué en Ramon— amb prou feina i suors he pogut arreplegar aquest conill.

Los tres caçadors se'l miraren.

—Ja està grasset —barbotejà en Salvador—, mes no n'hi ha prou.

—Ja ho pots dir —va afegir en Pere— no valia la pena d'haver-nos cansat tant. Saps què he pensat?

—Què?

—Que ens lo fem a palletes?

—Res d'això.

—Que ens lo venguem?

—Tampoc.

—Pus enraona.

—He pensat que millor seria que se'l quedés aquell que demà haja fet un somni més bonic.

—Ben pensat.

—Adéu.

—Bona nit.

I se'n van anar a dormir.

A l'endemà se reuneixen i comença en Salvador:

—Ja pots donar-me el conill. Quin somni! Quines coses més precioses! Vamos, ja el sentireu! Escolteu. He somniat que els àngels m'havien vingut a cercar i que em gronxaven amb sos braços entremig d'estrelles i núvols de

Mònica Sales de la Cruz

color de rosa. Ses ales feien un soroll més agradable! Sembla que m'hi trobo encara. Quan m'he despertat me sóc posat tot trist, a fe!

—Doncs has perdut lo conill —exclamà en Pere—. Jo l'he tingut més hermós que tu el somni. A tu, Salvador, te portaven al Paradís los àngels, i jo ja hi era. Des de dalt i d'entremig d'un vol de querubins te veia com te bressaven... Semblaves un sol! I com cantaven los que et duien! Vamos feies patxoca! I tu, Ramon?

—Jo? Jo —dix aquest— quan he vist que en Salvador se'n pujava al cel i que tu, Pere, ja hi eres... Francament, m'he pensat que us donaríeu de menys de menjar conill i... ho dic de veres, me l'he cruspit!

ΛΥΛ

Motius Thompson: (Versió i i ii) K444 Dream bread: the most wonderful dream

Aquesta contarella apareix recollida en dues revistes diferents, i en anys diferents, però el text és exactament el mateix. L'argument s'ajusta al tipus ATU 1626. Tot i que el resum genèric que es preveu en català per a aquesta contarella està protagonitzat per un rector i un escolà —personatges que apareixen sovint en aquest tipus de relats i en les dues versions recollides en territori lingüístic català—, en la versió presentada, els protagonistes són tres caçadors. El resum que presenta Uther sí que preveu altres personatges diferents: «traveling companions (pilgrims, friends, brothers, master and servant, clergyman and Gypsy)» (Uther 2004: 336).

La segona edició de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2008) —en la primera edició de 2003 no es recull— referencia aquesta contarella en dues ocasions, publicades al País Valencià amb els títols «El rector, l'escolà i el pastís» i «El rector, l'escolà i la coca de pésols» (Guardiola/Beltran 2005: 202-203; 203-204).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1655

ATU 1655 «The Profitable Exchange». ORIOL/PUJOL 1655 «L'home del gra de mill».

RESUM GENÈRIC: Un home troba un gra de mill i el posa dins del sac. Truca a la porta d'una casa i demana si li poden guardar el sac. Quan és fora, una gallina es menja el gra de mill. En tornar, l'home diu que si no li poden tornar el gra de mill li han de donar la gallina. Ho fan. L'home fa el mateix en altres cases i aconsegueix canviar la gallina pel porc, el porc pel bou i el bou per una nena. Deixa la nena en una casa perquè la hi guardin; ella es posa a cantar, la reconeixen per la veu i la treuen del sac. En el seu lloc hi posen un gos o bé li omplen el sac de pedres. L'home obre el sac i l'animal l'empaita o bé s'acosta a un pou per beure aigua i el pes del sac el fa caure dins i s'ofega. (L'episodi final de la nena dins del sac coincideix amb ATU 311B*).

∧∧∧

[L'home de la col]

1868.08.01

s.n.

s.n. "Passatemps". *Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal*, núm. 11 (1 d'agost, 1868): 87-88.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un fill demana una col a la mare per fer fortuna. Dorm a una casa i una gallina es menja la col. Demana la gallina. Dorm a una altra casa i un porc fa mal a la gallina. Demana un porc. Dorm a una altra casa i un ase fa mal al porc. Demana un ase. Canvia un ase pel cadàver d'una dona. Arriba a un palau i deixa el cadàver a la vora del riu. Quan la filla del rei va a buscar la dona, la toca a l'esquena perquè l'home li havia dit que era sorda, i aquesta cau a l'aigua. L'home demana la mà de la filla del rei a canvi d'haver matat la dona. Convida la mare a l'enllaç i li fa veure que la col li ha donat fortuna.

∧∧∧

Una vegada era un jove que s'anomenava Joan. Un dia aquest Joan digué a sa mare:

—Mare, doneu-me una col.

—I què en faràs?

—M'hi faré la sort.

Mònica Sales de la Cruz

—Fuig d'aquí, boig.

—Mare no sóc boig, no. Doneu-me la col i res més.

—Vet-la aquí.

Joan se'n va amb la col. Arriba a la porta d'un mas quan començava a ser fosc.

—Bona nit. Nos deixaríeu dormir en lo porxo a mi i a la col?

—I per què no? —Respongué l'amo del mas—.

Joan se'n va a dormir a la pallissa deixant la col a son costat.

A l'endemà les gallines, abans de despertar-se el xicot, s'adonen de la col i en un tancar i obrir d'ulls se li mengen. Desperta's lo Joan a temps i veu com una gallina està picotejant lo tronxo. Llavors, desesperat s'alça i se'n va a trobar a l'amo. Això li diu:

—Vostres gallines se m'han menjat la col... O em doneu la gallina més grossa o si no us cremaré la masia.

—Calla maleït! Què dius ara?

—Lo que sentiu. Vull la col o la gallina; o si no...

L'amo tingué por i li donà la gallina.

Joan se'n va amb la gallina. Arriba a una bastida cap al vespre.

—Bona nit! Me voldríeu deixar dormir aquí aquesta nit a mi i a la gallina?

—I per què no? —Respongué l'amo—. Tu dormiràs a l'estable i ta gallina s'estarà amb les nostres.

—Oh, no! Si no us sap mal, voldria que ma gallina passés la nit amb vostres porcs.

—Bé, que hi passe la nit.

Porten la gallina al corral i Joan se'n va a dormir a l'estable.

A l'endemà ell se lleva de bon matí i se'n va a la cort. Busca d'aquí, busca d'allà, la gallina no hi era! Llavors se'n va a trobar l'amo i li diu:

—Los vostres porcs se m'han menjat la gallina, ho enteneu? Pos bé, vull lo més hermós dels vostres tossinos o si no, mestre, us los emmetzinaré tots.

—Bergant!

—No hi ha bergant que hi valga. Vos he dit ja el que volia. I si no...

Lo mestre tingué por i li va dar lo porc.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Joan se'n va amb lo porc. Arriba a una gran bastida al ser entrada de fosc.

—Bona nit, nos voldrien donar acolliment a mi i a mon porc?

—I per què no? Prou! —Respongué l'amo—. Tu dormiràs amb los mossos i ton porc amb los nostres.

—Oh, no! Si no us sap greu, voldria que mon porc lo posésseu amb vostres bous.

—Lo posarem amb los bous.

Posen el porc a l'estable i el xicot se'n va a dormir amb los mossos.

A l'endemà Joan se lleva ben de matí i corre a l'estable per a recollir son porc; mes adéu siau porc! Los bous a banyades l'havien fet malbé.

Joan se'n va a cercar l'amo.

—Vostres bous —li diu— han destrossat mon porc. O em donen lo més hermós bou de la bouada o si no us embruixaré de manera que no us ne quedarà cap de viu.

—Què enraones, sac de verí!

—No hi ha més. Ja us he dit lo que vull, si no...

Lo bon home tingué por i va dar-li el bou.

Joan se'n va amb lo bou. Troba un enterramorts que anava a soterrar lo cos d'una morta.

—Bon home —li diu— voldríeu canviar aqueixa morta amb mon bou?

—Mala ànima! —Respongué l'enterramorts—. Aquest és mode de burlar-se d'una cosa tan sagrada?

—No me'n burlo. Si ho voleu, canviarem.

—Canviem.

Joan se tira la morta a les espatlles i camina que caminaràs, arriba a un castell per on passava una gran sèquia. Què fa Joan? Deixa la morta a vora de l'aigua, a una mà li posa un mocador, a l'altra un picador i après l'agenolla i la deixa ajupida com si estés rentant.

Això fet, entra al castell.

—Bon dia! Necessitarien un bon jardiner?

—Sí —respon lo senyor del castell—.

—Si ens voleu llogar, jo i ma dona us servirem de bona voluntat.

Mònica Sales de la Cruz

Fan pactes i s'avenen. Quan arriba l'hora d'esmorzar, Joan deixa la feina i s'asseu tot sol a taula.

—I la vostra dona, li pregunta l'amo, on és?

—Ai, no me'n recordava! —Contestà Joan—. Es aquí a la sèquia que se renta la roba.

—A la sèquia? —Preguntà la filla de la casa que allí s'estava—. Vaig a cridar-la.

—Aneu.

La donzella corre cap a la sèquia i aixís que veu la bugadera la crida:

—Eh, bona dona! Que no veniu a esmorzar?

La morta sisquera es belluga.

—Eh, eh! Que no veniu a esmorzar?

Res.

La filla de la casa se'n torna al castell i diu a Joan.

—He cridat vostra dona i no m'ha respost.

—Ah, Déu meu! M'havia oblidat de fer-vos present que és sorda. Ja la podeu cridar un any de carrera que no us hauria pas tornat resposta! És sorda com una campana. Si voleu que us senti deveu tocar-la per l'espatlla.

La noia hi corre; la toca per espatlla i... pataplum! La morta cau a la sèquia.

—Ah! Socors! Socors! La dona s'ofega! —Crida la donzella tota esglaiada—.

Joan compareix arrencant-se els cabells.

—Malaventurada! —Diu aixís que arriba—. Heu ofegat la meva muller! Què serà de mi? Quina sort és la meva? Sóc perdut!

A l'oure sos crits tots los del castell hi corren i l'enrotllen.

—Senyor —diu a l'últim Joan dirigint-se a l'amo del castell amb veu terrible— vostra filla ha anegat a ma muller; pus bé dau-me vostra filla per esposa o si no vaig a avisar la justícia.

Lo senyor s'espantà i li dongué. Joan se va casar amb la donzella i quan anà a cercar sa mare per a dur-la a ses bodes, li dix:

—No ho veieu! Què us deia? Amb la col que em vàreu dar he fet ma fortuna.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

ΛΥΛ

Motius Thompson:	K251.1	The eaten grain and the cock as damages
	K961	Flesh of certain animal alleged to be only cure for disease: animal to be killed. (The sick lion.)

Aquesta contarella s'adscriu sense problema al que preveu el tipus ATU 1655, ja que el protagonista asconsegueix, amb enginy, canviar el seu 'objecte' per un de més valuós fins obtenir la mà d'una princesa.

La diferència més rellevant entre el resum genèric català i aquesta versió la trobem en el fet que malgrat que el resum d'aquest tipus preveu un possible final que correspon a l'episodi d'ATU 311B*, el desenllaç d'aquesta versió concreta no s'hi ajusta.

Aquesta contarella ha tingut i té molta presència en territori lingüístic català, tal com testimonien les dues edicions de l'índex català de rondalles. En la primera edició (Oriol/Pujol 2003) se'n referencien tretze versions –recollides a Catalunya (1), a la Franja d'Aragó (4), a Mallorca (2), al País Valencià (5) i al Carxe (1). En la segona edició (Oriol/Pujol 2008) el nombre de versions augmenta de manera considerable fins a vint-i-una – recollides a Catalunya (1), a la Franja d'Aragó (4), a Mallorca (2), al País Valencià (12) i al Carxe (1) i la publicada a *El Rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 506-507), sense adscripció territorial.

Consultades algunes d'aquestes versions catalanes, veiem com la majoria segueixen el resum català que es preveu com a genèric d'aquest tipus en l'índex català (Oriol/Pujol 2003). Així, per exemple, la versió d'Amades, les de González Sanz i la publicada a *El Rondallari Aguiló* segueixen aquest patró argumental, tot i que n'hi ha dues que no contenen l'episodi final que no correspon a ATU 311B*: «El garbancito» (González Sanz 1996: 117-119) i [sense títol] (Guiscafrè 2008: 506-507).

TIPUS 1678

ATU 1678 «The Boy Who Had Never Seen a Woman». ORIOL/PUJOL 1678 -

RESUM GENÈRIC: Després de la mort de la mare, un nen és criat en clausura i mai veu una dona. Quan té catorze (divuit) anys, el pare el porta a la ciutat més propera. Allà veu noies per primera vegada i pregunta al pare quin tipus de criatures (animals) són. El pare diu que són petits dimonis (oques). El nen pregunta al pare si en pot comprar un per emportar-se'l a casa. O bé, algú pregunta què és el que més li agrada i ell respon "els dimonis".

ΛΥΛ

Lo dimoni de les dones

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. "Lo dimoni de las dónas". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 120.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un home fa criar el seu fill sense tenir contacte amb les dones. Quan es fa gran, el pare el porta a ciutat i ell pregunta què són uns sers semblants a ell. El pare li respon que són dimonis i el fill diu que en vol un per a ell.

ΛΥΛ

A un home poderós que tenia gran avorriment a les dones li nasqué un fill, lo que prova que abans n'havia estimada alguna. Lo feu criar per una dida lo temps purament necessari perquè cresqués, i tot seguit va portar-lo a una casa que hi havia feta fer enmig d'un desert, per on mai ningú passava. Allí el deixà fiat al govern d'uns pocs de sos més faels servents, fent-los manament exprés que no parlessen mai de cap dona i que en res ni per res li donessen a entendre que en lo món hi hagués fembres.

Aixís se complí: ni en raonaments, ni en pintures, ni en res se li deixà entendre tal cosa. Se l'ensenyà de llegir en llibres fets expressament, i com son pare era cristià i en terra de cristians ell era nat, li ensenyaren de la doctrina tot allò que no pogués fer-li ovirar l'existència de la meitat més bella del gènere humà.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aixís passà l'infant fins que fou home, i llavors son pare, a qui ell encara no coneixia, se li presentà com a tal, i se l'endugué a ciutat. Un cop en ella, tot era objecte d'admiració pel jove i preguntar:

—Pare, què és açò?

Però en lo que més se fixava era en uns sers semblants a n'ell, més finets i més bonics de cara, que no tenien fil de barba, duïen los cabells més llargs i vestien d'una altra manera.

—Pare, què són açò? —Preguntà el jove amb més interès que mai—.

—No te'ls mires, fill, que són dimonis —respongué el pare—.

—Ai pare, jo també en voldria un! —Feu lo minyó com qui li demana—.

I en efecte, no hi valgueren consells, precis ni sermons. Lo fadrí no parà fins a tenir un dimoni d'aquells, o sia una dona.

▲▲▲

Motius Thompson: T371 The boy who had never seen a woman: the Satans

Aquesta contarella s'ajusta al que descriu el tipus ATU 1678. Curiosament, aquest argument no es recull en cap de les dues versions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008), malgrat aparèixer recollit en l'índex internacional (Uther 2004). Com que es la primera vegada que aquest tipus es troba en territori lingüísticament català, es proposa el títol genèric «El nen que mai havia vist una dona».

Tot i que aquesta rondalla no apareix signada a *Calendari Català*, s'atribueix a Francesc Maspons gràcies a l'aportació de Josep Maria Pujol (2010: 31) en què justifica que aquesta i altres sis rondalles publicades a aquesta mateixa revista de l'any 1874 són d'aquest folklorista.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1689

ATU 1689 «“Thank God They Weren’t Peaches”». ORIOL/PUJOL 1689 «“Sort que no eren pinyes!”»

RESUM GENÈRIC: Els veïns d’un poble volen fer un present i discuteixen si dur figues o pinyes. Es decideixen per les figues, però qui rep el present s’ho pren com una burla i els tira les figues pel cap. Mentre corren exclamen: “Sort que no eren pinyes!”.

ΛΥΛ

[Crus o cuits?]

1868.03.15

s.n.

s.n. “Passatemps”. *Lo Gay Saber. Periódich literari quinzenal*, núm. 2 (15 de març, 1868): 13-14.

Catalunya

Països Catalans—[No s’especifica]—[No s’especifica]—[No s’especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Els habitants d’un poble estan molt agraïts a un diputat i decideixen regalar-li codonys. Després de discutir si els hi porten crus o cuits, decideixen portar-los-hi cuits. El diputat diu a la minyona que els llenci i ella ho fa just quan passen les persones que els hi havien portat. Els habitants, disgustats, es consolen en pensar què hauria passat si els hi arriben a portar crus.

ΛΥΛ

Un diputat havia treballat molt i molt pel millorament de cert poble, i, la gent d’aquest, agraïda, quan aquell hi anà a passar l’estiu, volgué fer-li una demostració de reconeixença i gratitud. Per ço se reuniren las autoritats i els de més pes de la població, i deliberaren.

Un d’ells s’alçà i prenent la paraula digué:

—Jo, companys, crec del cas fer-li una oferina que no tinga cap classe de pretensions a fi d’estalviar gastos a aquest poble ja de si no gaire ric. Aixís és que he pensat proposar-vos per regalo següent. Ja sabeu que en aquest terme s’hi cull molt de codony, com que és la fruita del país que dóna que viure a tots nosaltres, lo nostre digne diputat ha sigut lo qui en benefici del nostre comerç de codonys més ha treballat. Ara bé, no fóra ben adequat i

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

bonic que, a l'home que pels fruits del poble ha pres la paraula en lo congrés, li regalessem un bon aplec de la millor classe d'aqueixa fruita que poguéssim trobar?

—Sí, sí —respongueren els altres—.

I es resolgué regalar-li codonys. Ja se n'anaven quan l'alcalde que presidia la reunió es detura i aixís parla.

—Una observació. Crec acertat regalar-li fruita de codonyer; emperò m'acut un dubte. Li agradaran crusos o bé cuits al senyor diputat? Jo crec que de codonys crusos res ne farà, pus són aspres i un xic agres. No valdria més regalar-los-hi cuits, com si fossen fets en confitura?

Aquí hi hagué partits. Uns los volien crusos, eren los amics del que havia parlat primer; altres cuits los desitjaven, eren los parents i amics de l'alcalde. A l'últim guanyà l'alcalde i resolgueren portar-los-hi cuits.

Quan a punt los tingueren, una comissió composta de l'alcalde, tres regidors i un dels principals del poble els hi portaren.

Lo diputat los rebé falaguerament i els feu seure. L'alcalde avançà i prenent la paraula digué:

—Senyor diputat, honorable senyor, sàpia per boca mia com lo poble li està tan agrait pel que per ell ha fet, que fins lo portaria a dalt del dit xic si vostè ho desitgés. Pobres som; mes no desagraïts en aquesta terra! Una oferina hem resolt fer-li, no de valor. Hem volgut dar-li una senzilla mostra d'estimació, oferint-li un aplec de codonys, sabeu? De la fruita del poble. Aquí els té cuits i tot: prengua'n la bona voluntat.

I li presentà una calderada de codonys que encara fumaven. Lo diputat ho prengué amb la mitja rialla en la cara; mes tantost fou fora la comissió, crida a la minyona i li diu:

—Tu, pren aquesta caldera i tira-la al carrer, que no sóc cap tocino.

I la minyona segueix lo manament al peu de la lletra. Aixís que els abocava, eixien l'alcalde i demás de l'escaleta; ni una porció la més xica de codony bullit se'n perdé: tots los de la comissió quedaren del tot coberts de codonyat. Llavors fou quan lo senyor alcalde, dirigint-se a un dels que volien regalar al diputat la fruita com eixia de l'arbre, li digué tot trèmol de ràbia:

—Què tal, Joan? Si els hi arribem a regalar crusos, com nos masegava!

ΛΥΛ

Motius Thompson: J2563 Thank God they weren't peaches!

Aquesta contarella d'un sol episodi s'adscriu sense problema al tipus ATU 1689. La comicitat la trobem en el desenllaç de l'argument, ja que després d'una bona disputa per veure què regalen a un home important (sempre es decideix una cosa tova —en aquest cas codonys cuits—) s'adonen que l'elecció ha estat encertada al veure com rebutgen el present i els el tiren a sobre. Si hagués estat dur, més mal els hauria fet.

En les dues edicions de l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008) es referencien tres versions d'aquesta contarella, publicades a Catalunya per Amades, a Mallorca per Serra i Boldú i al País Valencià per González i Caturla. És curiós observar com en cap dels tres títols recollits es fa referència al joc de paraules que apareix al títol genèric d'aquest número ATU i que dona sentit a l'argument que conté. Així, la rondalla recollida a Catalunya porta per títol «Altres matronades» (Amades 1950: 832-833), la mallorquina de Serra i Boldú «Un plet contra el sol» (Serra i Boldú 1922: 191-193) i la valenciana de González i Caturla «Conte del mallorquí» (González 1987: 143-145).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1696

ATU 1696 «“What Should I Have Said (Done)?”». ORIOL/PUJOL «“Doncs, ¿què s’ha de dir (fer)?”».

RESUM GENÈRIC: La mare ensenya al seu fill beneit el que ha de dir o fer en una circumstància concreta. Ell aplica el que li ha ensenyat en una situació diferent, crea malentesos i el despatxen de mala manera.

ΛΥΛ

Los tres barbes roges

1876.0

s.n.

s.n. “Los tres barba rojas”. *Calendari Català de l’any 1876 (1876)*: 18-20.

Catalunya

Països Catalans—[No s’especifica]—[No s’especifica]—[No s’especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Tres germans volen fer fortuna i, malgrat l’advertència d’un vell, es posen a treballar per als tres barbes roges. Cada germà ha de dir durant un any la mateixa frase. Quan acaben la feina no saben dir res més i aquest encadenat de frases dels tres els crea malentesos i són condemnats a mort per haver matat algú. Finalment, després de beure d’una copa, els tornen les idees i poden defensar-se i acusar el culpable.

ΛΥΛ

Una pobra viuda tenia tres fills. Cap d’ells a dir veritat havia inventat la pólvora. No tenien malícia, feien durar lo menjar tant com podien, dormien setze hores de les vint-i-quatre que té el dia i el demés del temps s’estaven gandulejant sense saber què fer de sos braços. Per fi un dia sa mare prengué la resolució de treure’ls de casa perquè es guanyessin ells sols la vida.

—Si continueu sense fer res d’aquesta manera —els hi va dir— aviat me serà precís vendre’m la casa sens que tingui altre remei que anar captant de porta en porta. Aneu, sou forts i robustos, ja trobareu qui us dongui feina.

Un matí els tres nois emprengueren la marxa i caminant d’ací d’allà al migdia arribaren a un bosc, a l’eixir del qual trobaren un home alt i sec, molt estranyament vestit amb una roba cendrosa i que tenia una barba molt llarga i

Mònica Sales de la Cruz

blanca. Anava encorbat, d'un cantó a l'altre cercant les herbes que per allí creixien i quan s'adonà d'ells, adreçant-se amb veu dolça els hi preguntà on anaven.

—Hem eixit de casa buscant qui ens dongui feina.

—Bons minyons, jo no us ne puc donar, perquè sóc vell i visc sol, mes vos donaré un consell que us podrà servir de molt; gardeu-vos dels tres barba roges.

Los tres nois altra vegada es posaren a caminar i a l'ésser al foscant veieren venir cap a ells muntats en tres cavalls negres, tres grans cavallers amb riques vestidures, un dels quals los hi digué:

—On aneu per eix camí?

Los tres germans tots se torbaren i no sabien què respondre recordant-se del consell del vell.

—On aneu, què cerqueu? —Tornà a repetir lo cavaller—.

Era precís respondre i, com no tenien gran ingeni, digueren senzillament que anaven buscant qui els dongués feina.

—Doncs aviat la trobareu —digué un altre dels cavaller— precisament nosaltres havem menester tres joves. Seguiu-nos que tindreu poc que fer i sereu ben pagats. Guanyareu més en un any que no pas altres en deu.

Los tres joves s'entengueren amb una sola mirada.

—Dintre d'un any tindreu cada un de vosaltres més de cent dobles a la butxaca —digué l'últim cavaller—.

Aqueixes paraules acabaren de determinar els joves i seguiren els tres barba roges. Aviat arribaren al peu d'un castell voltat de tres torres molt altes i, entrats a dins, un dels cavallers los hi digué:

—Cada un de vosaltres pujarà a quiscuna d'eixes torres. En ella hi estarà un any. Cada dia se li pujarà lo dinar i sols tindrà que fer una cosa. Lo de la torre dreta dirà cada dematí aqueixes soles paraules: «Som tres germans.» Lo segon en la torre del mig dirà: «Per una mica d'or.» I el tercer en l'altra dirà: «Feu-nos justícia.»

Los tres germans pensaren que era una manera ben còmoda de guanyar diners, que els cansarien ben poc i que per ella necessitaven poca activitat i menos intel·ligència.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Prompte veurem com ben bé s'equivocaven. Per lo demás feien son treball amb consciència, no pensant en res i com aquell qui dorm a la bartola.

Finit l'any baixaren de la torre, los hi donaren a cadascun los cent escuts d'or promesos i contents se n'anaren del castell.

Llavores van adonar-se d'una cosa ben estranya, no tenien una sola idea en lo seu cervell, no sabien enraonar.

Veus aquí que va passar un home, que els hi dongué el nom de Déu i els hi va preguntar d'on venien. Lo més gran dels tres germans va voler respondre-l'hi i sols eixiren de sa boca eixes paraules:

—Som tres germans.

L'home esclafí en una rialla i digué:

—Home, això ja es coneix, d'on veniu us pregunto?

Lo segon volent fer la mitja rialla li va respondre, mes digué:

—Per una mica d'or.

L'home comença a cremar-se i digué:

—Què vol dir això, que potser us burleu de mi!

—Feu-nos justícia —digué el tercer—.

I tingueren d'apretar a córrer si no l'home, cremat com se va posar, potser los hi hauria fet alguna malifeta.

Veus aquí que caminant se trobaren amb una escena horrible. A dalt d'un serradet veieren a un home com estava matant a un altre. Hi correueren, mes l'assassí fugí i ells sols arribaren a temps per a recollir l'últim sospir del que moria. Mentre lo contemplaven hi arribà la justícia, els va agafar creient-los culpables i els va portar al senyor jutge.

Aquest los hi preguntà:

—Qui sou?

—Som tres germans —respongué el més gran—.

—Per què haveu mort aquest home?

—Per una mica d'or —respongué el segon—.

—Per un bocí d'or! Al menos sou francs, no es necessita més per a manar que us enforquin.

—Feu nos justícia —respongué el tercer—.

—Se us en farà i no tardareu gaire.

Mònica Sales de la Cruz

Los tres germans foren condemnats a mort. Bé es volien defendre i mostrar la seva innocència, mes ni una sola idea els venia, ni una sola paraula eixia de sos llavis. I ja eren al peu de la forca, quan sortí d'entremig del poble lo vell de la vesta cendrosa i demanà a l'oficial que manava l'escola que deixés beure d'aquella copa, que ell duia a la mà, als tres condemnats, ja que era l'última vegada que podien fer-ho.

L'oficial hi va accedir i tan bon punt los joves ho hagueren fet, quan com si se'ls deslligués l'enteniment i boca, els hi tornaren les idees i paraules i veient-se l'assassí entre la munió de gent:

—Aquí hi ha el culpable —digueren— i també els tres barba roges que se'n riuen.

Aquestos al sentir això fugiren a cavall més que de pressa, mes l'assassí fou pres i confessà el crim. I foren declarats innocents los tres germans i els deixaren lliures.

▲▲▲

Motius Thomposon:	P251	Three brothers
	N825.2	Old man helper
	J2461	What should I have done (said)?
	J2461.2	Literal following of instructions about greetings

La versió que s'ha recollit s'ajusta al tipus miscel·làni ATU 1696.

Les frases que aprenen els tres protagonistes, en aquest cas tres i dites de forma encadenada en un moment concret, els porten a una situació de perill. Veiem que l'element clau del relat, l'oració que pot malinterpretar-se, apareix en aquesta versió i és per això que podem adscriure'l al tipus 1696.

Aquesta contarella ha tingut i té molta presència en territori lingüístic català tal com ho referencia l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003). Així, l'índex inclou vint-i-sis versions diferents, publicades per folkloristes catalans (7), per folkloristes de la Franja d'Aragó (5), per folkloristes mallorquins (5), menorquins (1), eivissencs (3) i del País Valencià (5).

La segona edició, revisada i ampliada, d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta les versions publicades fins a trenta: a Catalunya en

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

localitzem set; a la Franja d'Aragó, 6; a Mallorca, 5; a Menorca, 1; a Eivissa, 3 i al País Valencià, 7. A més, es fa referència a la versió, no adscrita a cap àrea geogràfica concreta, recollida a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 511-512).

La majoria d'aquestes versions, a diferència de la publicada, estan protagonitzades per un únic personatge —i no tres—, tal com refereixen els mateixos títols. Alguns dels noms d'aquest personatge són: Pau Toni, Filoleta, Pere Bufa o Maimís (a Catalunya); Toni o Miquel (a la Franja d'Aragó); Pere (a Mallorca, Menorca i Eivissa), i Godoiet, Joan Coc i Pere (al País Valencià),

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1698

ATU «Deaf Persons and Their Foolish Answers»; ORIOL/PUJOL «El diàleg dels sords»

RESUM GENÈRIC: Una família de sords mantenen un diàleg en què les preguntes i les respostes no tenen cap relació entre elles.

ΛΥΛ

Los tres sords

1881.0

s.n.

s.n. "Los tres sorts". *Calendari Català de l'any 1881* (1881): 54-55.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Dos sords acudeixen a un judici en què el jutge també és sord. Cadascú exposa el seu cas i el jutge dóna sentència sobre un altre tema que no té res a veure amb el que cada sord li ha exposat.

ΛΥΛ

En Pere i l'Anton van tenir una disputa i de la disputa va seguir un plet. En Pere era sord com una campana i l'Anton més sord que en Pere.

Van anar a casa del jutge, que encara hi sentia menys que en Pere i que l'Anton.

—Senyor jutge —digué en Pere pel seu compte— li he venut cinc quintes de garrofes que valen ben bé sis duros i no me'ls vol pagar.

—Senyor jutge —deia l'Anton pel seu cantó— no és veritat. Lo meu fill és un bon xicot i sempre ha sigut lo mateix. Que es quedi amb la seua gallina, jo em quedaré el meu gall.

—Vaja, fills meus —digué el jutge— per què disputeu? Al cap i a la fi, és la vostra mare, és una pobra dona i en consciència deveu respectar-la i mantenir-la a mitges. Un quant temps l'un i un altre quant temps l'altre!

ΛΥΛ

Motius Thompson: X111 Deaf men and their answers

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquesta contarella s'ajusta sense problema al que descriu ATU 1698, en què la sordesa esdevé l'element clau perquè es desenvolupi l'argument i s'aconsegueixi l'efecte còmic que preveu la contarella.

En aquest cas concret, la situació que es viu i els personatges que hi intervenen magnifiquen encara més –si es pot– l'acció, ja que els dos sords que s'enfronten recorren a un jutge per resoldre una situació complicada, però el jutge també és sord.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) referencia tres versions d'aquesta contarella: dues recollides a Catalunya i una al País Valencià.

La segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008) n'augmenta el nombre fins a cinc, ja que referencia dues versions més recollides al País Valencià. Totes cinc versions recullen, al títol, la característica imprescindible del protagonista o protagonistes: la sordesa. Així, trobem «Els set sords» (Amades 1950: 770-771), «Una mica sorts» (Bataller 1981: 73), «Els sords» (Escuder 1983: 15-16), «La iaia sorda (I)» (Guardiola & Salvall 2005: 218), «La iaia sorda (II)» (Guardiola & Savall 2005: 218)».

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1698G

ATU «Misunderstood Words Lead to Comic Results». Oriol/Pujol «Malentesos còmics».

RESUM GENÈRIC: Un vell està malalt. El seu nét li pregunta si vol menjar alguna cosa i ell li contesta: "Bo seria". El nét entén: "ho boçaria" [ho vomitaria] i no li dóna res per menjar. El vell es mor de gana.

∧∧∧

Lo berrat

1867.0

s.n.

s.n. "Lo berrat". *Calendari Català de l'any 1867* (1867): 54-55.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un pare mana a un dels seus fills que posi el berrat (el ferro llarg) a la porta per tancar-la. El fill busca el seu germà Berrat i el col·loca a la porta. De nit, en Berrat comença a cridar perquè se l'emporta el llop. El pare renya el fill per haver-lo mal interpretat.

∧∧∧

Veus aquí que n'era una vetllada d'hivern i l'amo d'una casa de fora estava jugant a cartes amb sa dona i la cunyada. Tenia tres fills: l'un se deia Pere, l'altre Joan i el caganiu Berrat. Feia un vent! La porta del carrer grinyolava sense repòs. Los dos xicots més grans jugaven. Lo més xic dormia. Lo més grandassot, que es deia Pere i era molt tonto:

—Pare —digué— la porta està oberta. Tothom pot entrar. Fa fred i és negra nit.

I el bo de son pare no feia cas. I tornava el fill:

—Pare jo tinc poc. Si almenys hi hagués algú per vigilar... Ha tocat ja l'oració.

—Calla! —Li va respondre a l'últim lo pagès que acabava de perdre tres mongetes. Vés, planta-hi lo berrat.

Dit i fet.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

S'alça en Pere, surt de l'entrada i... al cap d'un rato se'n torna a jugar amb lo seu germà. Toquen les nou i tothom se deixa de jugar.

–Pere –diu l'amo de la casa a son fill. Ja has posat lo bernat a la porta?

–Sí, pare.

–Doncs a dormir.

I tothom se'n va a dormir.

A les dos de la matinada, lo pare es desperta i sent uns grans crits. Se lleva.

–Què hi ha? Qui crida?

–Jo, pare! Ai, ai! Que el llop se m'emporta! Socors! Socors!

–És en Bernat –diu lo pagès a sa dona. Com vols que haja entrat lo llop? Tot està tancat i barrat.

–Ai, ai, ai!

I la veu s'allunya. S'aixeca el pare i surt a l'entrada. La porta estava oberta de bat a bat.

En l'entremig, alguns veïns que a l'oure los crits del noi havien sortit i pres de la boca del llop al pobre Bernat, entren llavors en casa del pagès.

–Teniu, teniu el vostre fill –li diuen– que amb un poc més se'l menja el llop.

–Mes, com pot ser? Si la porta està tancada i barrada!

–No pare, que no ho era –al sentir aquestes paraules li respon lo pobre Bernat tot tremolant de por.

–Com no? Si he dit a Pere que hi posés lo bernat. No t'he dit això Pere?

–Sí.

–M'has cregut?

–Sí.

–Pus, com és que el llop ha agafat ton germà?

Aquí respon amb tota catxassa lo ximplot d'en Pere:

–No el tenia d'agafar si era a la porta!

–Com? A la porta?

–Si vós me li heu fet posar.

–Jo!

Mònica Sales de la Cruz

–Sí! M’heu dit: «posa el berrat a la porta».

–Animal! La barra de ferro volia dir, tros de ruc, i tu m’hi has plantat a ton germà!

ΛΥΛ

Motius Thompson: P251.6.1 Three brothers

Aquesta contarella s’ajusta al que preveu ATU 1698G: un malentès còmic causat per la confusió d’un mot.

La primera edició de l’índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) no referencia cap versió d’aquesta contarella; la segona (Oriol/Pujol 2008), sí: una versió publicada a València per Guardiola Savall & Bertran i Calvo (2005: 217) que porta per títol «Bo seria», i que s’ajusta perfectament al que descriu el resum genèric.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1741

ATU 1741 «The Priest's Guest ant the Eaten Chickens». ORIOL/PUJOL 1741 «El convidat del rector i les perdius».

RESUM GENERIC: El rector convida el vicari nou a dinar i fa cuinar dues perdius. L'escolà s'enginya la manera per poder-se-les menjar: diu al vicari que el rector té per costum tallar les orelles als convidats després d'esmolar el ganivet amb la forquilla. A l'hora de dinar, el rector esmola el ganivet amb la forquilla per tallar les perdius i el vicari, espantat, arrenca a córrer. El rector pregunta a l'escolà per què corre i l'escolà li respon que perquè s'ha endut les dues perdius. El rector surt al carrer i crida: "De les dues, almenys deixa-me'n una". El convidat, que es pensa que es refereix a les orelles, fuig més de pressa encara.

∧∧∧

[A lo menos una]

1875.01.31

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 6, núm. 249 (31 de gener, 1875): 4.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un rector convida a dinar un amic seu. Ordena l'escolà que cuini dos perdius i aquest se les menja. Per solucionar la situació, l'escolà diu al convidat que el rector té el costum de tallar les orelles dels convidats, just després d'esmolar el ganivet. El rector fa l'acció i el convidat fuig. L'escolà diu al rector que el convidat s'emporta les perdius i aquest crida "a lo menos una". L'home fuig encara més de pressa i respon al mossèn que es talli les seues.

∧∧∧

Un rector d'un poble, que era un golut de marca, convida un dia a dinar un amic seu.

L'escolà era més golut encara que el mateix rector, aixís que dues perdius que el rector li havia dat perquè las rostís, després d'una temptació molt llarga, va acabar per cruspír-se-les totes dues.

Arriba el convidat. L'escolà havia de servir. Les perdius faltaven, com podia arreglar-s'ho?

Mònica Sales de la Cruz

Per últim se'n pensa una de les seves, i en un moment en què el convidat queda sol, li diu:

–Vagi alerta per mor de Déu: lo rector ja fa algun temps, quan se troba convidats a taula, que té la maleïda mania de voler tallar-los-hi les orelles. Amb això quan esmoli el ganivet, apreti a córrer.

Lo rector tenia la costum d'esmolar lo ganivet abans de servir-se l'entrant i aixís va fer-ho aquell dia també, un cop menjada l'escudella i l'olla.

Esmolar lo ganivet i fugir lo convidat de pressa com un coet, va ser tot un.

Encara no se'n va, surt l'escolà i diu al rector:

–Què no sap per què fuig senyor rector?

–Per què?

–Perquè li ha pres les perdius... I ara se les emporta.

–Ai lo lladre! –Diu lo rector tot obrint lo balcó.

–Però home –exclama amb desespero dirigint-se al convidat que llavors passava la porta– no sigui d'aquesta manera! A lo menos una!

Creient-se que es tractava d'una orella, diu lo convidat:

–Ca, ca... ni una ni cap. Talli's les seves, si vol.

∧∧∧

Motius Thompson: K2137 The priest's guest and the eaten chickens

Aquesta versió s'ajusta perfectament a la descripció d'ATU 1741. La contarella presenta dos personatges antagònics per excel·lència: el rector i l'escolà. Normalment, com veiem en aquesta versió, és l'escolà qui, amb enginy, aconsegueix allò que vol. Com a fet curiós, cal dir que algunes versions catalanes d'aquesta contarella estan protagonitzades per Francesc Vicent Garcia, rector de Vallfogona.

L'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003) referencia dos versions recollides a Catalunya; una, a Mallorca, i tres més, al País Valencià. La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) n'inclou nou versions –tres més–, ja

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

que se'n referencia una de nova de la Franja d'Aragó i se n'afegeixen tres més al País Valencià.

TIPUS 1807A

ATU 1807A «The Owner Has Refused to Accept It». ORIOL/PUJOL -

RESUM GENERIC: Un lladre (gitano) roba el rellotge d'or (tabaquera) del clergue. El lladre confessa que ha robat un rellotge i s'ofereix a donar-lo al sacerdot, que es nega a acceptar-lo dient que l'ha de retornar al seu propietari. El lladre diu amb honestedat que el propietari s'ha negat a acceptar-lo. El sacerdot diu al lladre que, llavors, pot quedar-se'l, i li dona l'absolució. Quan el sacerdot descobreix el seu error, és massa tard per recuperar l'objecte. En algunes variants, el clergue vol que el lladre anunciï el robatori en públic, però el lladre li recorda que el que es diu en confessió és secret.

∧∧∧

Si us plau per força

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. "Si us plau per forsa". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 108-109.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un gitano roba una caixa de plata a un mossèn mentre aquest el confessa. El gitano explica el robatori en secret de confessió i el mossèn li diu que ha de retornar l'objecte al propietari. El gitano l'ofereix al mossèn, però no el vol. El gitano explica al confessor que l'ha ofert al propietari, però que aquest l'ha refusat. Llavors, el mossèn li diu que pot quedar-se'l.

∧∧∧

Un gitano es va anar a confessar; s'agenollà al peu del confessor, aquest s'inclinà un poc i estengué el braç perquè aquell estés més recollit i el gitano ple d'unció començà la pecadora quan, de prompte, veié reluir una cosa dintre de la màniga del frare que el confessava i fent ulls s'adonà que era una capsa de plata de prendre polvo.¹⁴¹ D'aquella hora endavant la temptació el va combatre i per més esforços que feia per a fixar-se amb les

¹⁴¹ Una 'capsa de plata de prendre polvo' és un recipient destinat a tenir-hi tabac, en pols o per xuclar. És, doncs, el mateix utensili que Uther descriu al resum d'aquest número ATU: snuffbox (tabaquera).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

paraules del reso, sempre se li apareixia la capsa i tant i tant lo temptà que no pogué més i a poc a poc va estirar-la fins a fer-se-la seva.

Acabà la pecadora i el confés va preguntar-li de què s'acusava.

—M'acuso, pare, d'haver robat una capsa de plata.

—Doncs fill meu, torneu-la de seguida.

—La vol vostè? —Va preguntar lo gitano amb molta socarroneria—.

—Jo, no —respongué el confessor—.

—És que la vaig oferir al seu amo i no va voler-la.

—Llavores, fill, ja us la podeu quedar, vostra és.

I se la va quedar.

ΛΥΛ

Motius Thompson: K373 Owner has refused to accept it

Aquesta versió s'ajusta al tipus ATU 1807A. Cal comentar que l'índex català de rondalles d'Oriol/Pujol (2003, 2008) no en documenta cap versió. Com que és la primera vegada que és localitza una versió d'aquest tipus ATU en l'àrea lingüística catalana es proposa el títol genèric «La confessió del robatori».

L'argument que tenim en aquest cas és més simple que el que preveu ATU, ja que l'acció acaba amb "l'absolució" i no es manifesta que el mossèn descobreixi la veritat. Tampoc hi ha cap menció al que Uther apunta que passa en alguna versió concreta, és a dir, l'episodi en què el mossèn vol que el gitano anunciï que ha trobat un objecte sense recordar que la confessió és secreta. Com que, de moment, aquesta és l'única versió recollida en territori lingüístic català, no podem comparar-la amb altres per veure si s'ajusten més o no al previst per ATU.

Cal comentar, per acabar, que tot i que aquesta contarella no apareix signada, es pot atribuir a Francesc Maspons per la informació que dona Josep Maria Pujol (2010: 31) en un estudi sobre el folklorista. Pujol defensa que aquest relat, juntament amb sis més de la mateixa revista i del mateix any, són de Maspons.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1829 + 1347

ATU 1829 «Living Person Acts as Image of Saint». ORIOL/PUJOL -

RESUM GENÈRIC: En el dia de cert sant, s'adonen que no tenen l'estàtua (trencada durant la neteja, venuda, robada, etc.). El sagristà suggereix al clergue que un sabater (sastre, captaire) que s'assembla molt a la imatge del sant podria fer d'estàtua. El sabater accepta. Abans d'acabar la processó, l'home es mou (esternuda o té orina, el molesten els insectes, es crema el peu amb una espelma). La gent veu que l'estàtua es mou i ho atribueixen a un miracle.

ATU 1347 «Living Crucifix Chosen». ORIOL/PUJOL 1347 «¿Com voleu el santcris, viu o mort?»

RESUM GENÈRIC: Uns beneïts van a comprar un santcris. Els demanen si el volen mort o viu. Responen que el volen viu, que si l'han de matar ja ho faran ells mateixos.

∧∧∧

Lo Sant Crist

1874.0

s.n.

s.n. "Lo Sant Crist". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 82-83.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR (1829 + 1347): L'estàtua de Nostre Senyor s'ha fet malbé. Un home suggereix que faci d'estàtua un altre que té molta barba. Aquest accepta i el dia de la processó té molt mal de ventre. No pot aguantar més i baixa de la creu. La gent pensa que és un miracle. Perquè no torni a passar, envien dos veïns a Itàlia per encomanar una estàtua nova. No saben si la volen en l'agonia o morta i decideixen fer-la agonitzant perquè si és el contrari ja la mataran ells.

∧∧∧

Era doncs lo cas que, de pur vell i gastat, en la vila de... se'ls havia fet malbé lo Sant Crist i es trobaren prop de la festa en què es devia fer la processó, sens que en tinguessin, ni temps hi hagués per a fer-ne un altre.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Això els posà en grans apuros. No sabien com fer-ho ni arbitri hi trobaven, quan a un dels concurrents al lloc on l'assunto es discutia, proposà que fes de Crist un home.

Què va haver dit! Veus aquí la cosa resolta. Més contents que unes pasqües començaren a buscar l'home i per fi pensaren amb lo Jepet, que era lo qui tenia més bona barba.

Li digueren, aquest hi vingué bé i perquè fes més goig, menjà bé els tres o quatre dies abans del de la festa. Arribà aquest, lo Jepet se posà en la creu sostinguts los braços i peus, per dos grossos claus i petja i abaixant lo cap, ben pentinat de barba, ixqué sostingut pels portants, enmig de la professó que era part integrant de la festa.

La gent al veure'l, deia:

—Quin Sant Crist més bo, sembla de carn.

I ell amb lo cap caigut, i la cara acongojada anava seguint, fins i tot d'un plegat va sentir-se com si li hagués fet un xic massa d'efecte la bona pitança d'aquells dies. Aixís és que preveient que la cosa aniria depressa, cridà amb veu baixa al que el duia:

—Anton, Anton, afanyat que tinc una cosa que em corre pressa.

—Home la professó té de seguir lo seu curs.

—Doncs jo no puc més.

Lo de baix llavors compregué de què es tractava i no gosant a aixecar lo cap, li digué:

—Jep, per l'amor de Déu, aguanta't.

Mes lo de dalt que es veié la terrabastada a sobre, ell que tot d'un plegat se deixa anar dels claus de la creu, salta a terra d'un plegat i es fica a la primera porta que va trobar.

La gent tota admirada, ne voleu de crits com va fer-ne! Tothom va apretar a córrer a cames ajudeu-me i ningú va saber-se donar raó de lo que allò havia sigut, sols algunes velles van dir que havia estat un miracle.

La professó com és de presumir, amb aquell fracàs, se'n tornà a retiro i l'escena entre els administradors promogué grosses disputes.

A la fi van apaivagar-se i perquè no els succeís més determinaren fer construir de seguida un Sant Crist. Mes com se tractava de fer una cosa bona,

Mònica Sales de la Cruz

van considerar que sols a Itàlia hi havia artistes prou dignes de tal obra. A n'aquest efecte anomenaren unes persones intel·ligents en la matèria, perquè recorreguessin tota la Itàlia i escollissen lo millor artista que trobessin per a encarregar-li l'obra.

Los dos comissionats s'embarcaren, i a Roma, trobaren l'artista a propòsit per a l'encàrrec que duïen; mes oh desgràcia! Quan foren a explicar-li lo mode com lo volien, se recordaren que amb la pressa d'eixir de la vila, no havien pensat a preguntar si el Sant Crist havia d'ésser agonitzant o mort.

Allí foren los apuros, ja quasi s'havien determinat de tornar-se'n a sa terra a preguntar-ho, quan un d'ells donant-se un cop al front, diu:

—Ja ho tinc! Que tontos de trencar-nos-hi el cap! Lo fem agonitzant, i si per cas quan som a casa el volen mort, li clavem la llançada i el matem.

I donaren ordre que el fessen en l'agonia.

ΛΥΛ

Motius Thompson:	K1842	Living person acts as image of saint
	J1738.2	Living crucifix chosen

Aquesta contarella conté dos episodis que corresponen a dos tipus ATU diferents i, per tant, és una combinació d'ATU 1829 i d'ATU 1347. El primer, relacionat amb ATU 1829, no té presència en cap de les dues edicions de l'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008), però sí que es recull a l'índex internacional (Uther 2004). Del segon episodi, ATU 1347, se'n referencia una única versió recollida a Suïls (Franja d'Aragó) que porta per títol «A Barcelona a comprar un Sant Crist» (Quintana 1997: 221).

Com que és la primera vegada que es localitza el tipus ATU 1829 en territori lingüísticament català, es proposa el títol genèric «L'home que fa de sant».

Abans d'acabar el comentari, convé esmentar el fet que la persona que publica aquesta rondalla prefereix obviar el nom de la població a la qual està adscrita aquesta història. Suposadament, aquesta omisió està feta

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

intencionadament per evitar un malestar innecessari, ja que el contingut de la contarella en ridiculitzaria els habitants.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1830

ATU 1830 «Producing the Weather». ORIOL/PUJOL 1830 «El rector promet que farà ploure».

RESUM GENÈRIC: El rector diu als feligresos que farà ploure el dia que vulguin; com que no es posen d'acord, proclama que ho deixarà com estava.

ΛΥΛ

Quan Déu vol, de tot vent plou

1869.0

Vidal i de Valenciano, Eduard

Eduard Vidal Valenciano. "Quan Deu vol de tot vent plou". *Calendari Català* de l'any 1869 (1869): 49-55.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un bon rector fa complir la llei de Déu a tot un poble. El diable s'enfada perquè ningú va a l'infern i envia un vent calent i una pedregada que ho asseca tot. El poble s'empobreix i la fe minva. El rector demana ajuda a la verge i, un matí, al veure que el cel està núvol, fa repicar les campanes i hi acudeix tothom. El rector els diu que han d'acordar el dia per demanar junts que plougui: com que no es posen d'acord, el rector s'enfada i els diu que plourà quan Déu voldrà. Després de reflexionar, tot el poble acudeix a l'església per demanar la pluja i Déu l'envia per acabar amb la sequera.

ΛΥΛ

En un poble de la muntanya, del qual nom no em recordo i que tampoc me fa cap falta pel cas present i que el lector pot suposar-se lo primer que li vinga a la memòria solament amb que hi haja església i campanar, hi havia un rector com pocs ne corren.

Per a provar-vos la sua caritat, bastarà que us diga que mai havia volgut butxaques en cap prenda, ni calaix en cap taula, perquè deia que res tenia que guardar, com no siguessin los records dels serveis i favors que havia rebut de Déu i del pròxim, los que li emplenaven tot son agraït cor.

Era un home d'una senzillesa edificant; d'una virtut sens igual, d'una bondat suma; lo que se'n diu un sant baró.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Tots l'estimaven; tots lo volien; i a bon segur que rector més atès dels seus feligresos era difícil trobar-lo.

Com que pot més un bon exemple que deu consells, d'aquí que tota la feligresia estigués moralitzada de tal manera que lo poble de què parlem era l'admiració del món. Allí no era precís tancar cap porta per guardar les cases de lladres i foragits, pus que ningú cobdiciava los béns del pròxim. No eren menester ni guardes rurals, ni guàrdies civils, perquè la propietat era respectada. Les mares no tenien d'acompanyar ses filles, ni los marits vigilar ses mullers, perquè lo respecte a la dona era una veritat reconeguda. En una paraula, la llei de Déu, la més curta, la més santa i la més bona de totes les lleis hagudes i per haver, se practicava com no és estil, i tot era degut als sermonets del senyor rector i més que tot a son edificant i convincent exemple.

En Banyeta (nom que vulgarment se dóna al Diable), que no té més feina que la de fer pecar els mortals, començà a veure amb ràbia la ventura de què disfrutaven los habitants d'aquell ditxós lloc; i més fou encara quan, al repassar los registres de les ànimes pecadores, reparà que d'ençà que era pastor d'aquell ramat lo venerable rector, no havia entrat un sol condemnat d'aquell poble en les calderes de Pere Botero.

Ple d'ira, començà a esbufegar produint un vent calent que ressecà los brots de totes les plantes, migrà los blats i posà la terra de tal manera que los vells digueren tot seguit que aquell vent portava mala astrugància. No content d'això, creà una pedregada seca que plomà los ceps i los fruiterars, i com si encara això no fos prou, vingué l'eixut, de tal manera que les fonts s'entroncaven, s'eixugaven los pèlcs i minvaven los rius.

Veus aquí que tot lo que era alegria en lo poble fou desconsol. La misèria començà a fer de les seves. Los rics no collint se tornaven pobres, i los pobres sens jornals, perquè los rics no podien fer treballar, morien de necessitat.

Lo piadós rector anava sense calces de tanta caritat com feia.

Cada nit les campanes deixaven sentir son trist plany convocant els creients a les pregàries, perquè Déu detingués lo terrible assot que fuetjava aquella comarca.

Homes, dones i criatures, de genolls en terra, invocaven a tots los sants i santes del cel amb un fervor que entendria, però l'eixut no amainava i solament algunes tronades seques, que per mi eren riallades de befa del maleït Banyeta, retrunyien per l'espai.

Això feia ja molt temps que durava i lo més trist era que semblava duia carrera de no haver fi. Professons, lletanies públiques, benediccions del terme, promences i invocacions a sants i santes, tot era en va. Apareixia que los núvols haguessin perdut lo camí del mar i que les bromes s'haguessin fos per un sempre més.

Prou les pregàries seguien; però el senyor rector veia amb pena que lo concurs de fidels era cada dia en menys nombre i amb sorpresa observà que ni s'acostaven a rebre los sacraments amb tanta freqüència, ni anaven a rosari, ni a doctrina, ni a sermó, i fins que començaven a parlar-se, si bé encara a cau d'orella, d'algun escàndol gros observat en lo poble, i tingué de sortir l'alcalde i l'agutzil per a agafar a qualcuns que buscaven la perduda, com dir-se sol, i a altres que aprenien a tocar l'arpa sobre la hisenda aliena, i en fi, deu mil tragèdies de les que per desgràcia s'aprenen sense mestre. Però ja, ja ho veig: la gana no vol raons i aqueix terrible hoste començava a deixar-se sentir.

La fe cristiana s'anava refredant i los sermonets i exhortacions d'aquell sant home no trobaven ressò en los cors dels seus feligresos.

–Això se'n va! –Exclamava. Reina dels àngels, tingueu llàstima de mi i de mes pobres ovelles. Mireu que l'eixut, sens vostre emparo per fortaléixer aquells cors dèbils, serà collita de pecat. Lliureu-nos, Verge Santa, de tantes misèries, marqueu-me un sant camí amb vostra divina gràcia, perquè si al menys no puc remeiar los mals corporals dels meus amats feligresos, puga sisquera revifar l'esmoreïda fe en sos atribolats i dèbils pits i conservar ses ànimes lliures de l'esclavitud del pecat.

Tot fent aquesta pregària, lo bon rector s'adormí i al despertar a punta de dia el cel estava núvol, com de molt temps en aquella part no havia succeït.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo senyor rector, que com home de gran talent sabia aprofitar totes les ocasions, cregué que aquella era la més a propòsit per a posar en planta sa atrevida idea i cridant a l'escolà li digué:

–Peret, corre i repica a festa.

–Senyor rector! Quin sant és?

–Fes lo que et dic i calla.

–Però senyor rector, si no és cap sant gros?

–Repica home, repica.

–Mes, que tenim bateig?

–Toca i calla, Peret.

–Però que ve l'il·lustríssim senyor bisbe, que ha parit la reina o que passa el general?

–Repica, batxiller, repica i fort.

L'escolà se repenja de la corda de la campana i al cap d'un quart los que no deien que el campaner s'havia tornat boig, se feien les mateixes preguntes que este acabava de fer el senyor rector.

Per a saber lo que aquella novetat significava, tot lo poble se congregà de nou en lo sant temple i trobaren al senyor rector revestit amb sobrepellís i capa pluvial, l'altar major amb gran lluminària i tota l'església enramada.

–Germans –los digué—. Alceu los cors. Desconfiades ovelles, gireu los ulls i prosterneu-vos rendits als peus de la que és mare de gràcia i arc sant de pau. Avui com sempre, he acudit a la reina dels àngels, a aquella que és font d'esperança i estel de llum, i si el cor no m'enganya i ressurt certa la inspiració que en mon pit sento, puc assegurar-vos que l'eixut acabarà dintre de poc. La dificultat se redueix solament que tots nosaltres ens posem d'acord per demanar amb vera fe a Déu nostre Senyor l'aigua desitjada i designar l'hora en què la pluja tinga que caure a bots i barrals sobre la ressecada terra. Creieu-me; germans incrèduls, mai se deu desconfiar de la que és bondat pura i mare de misericòrdia, ni rendir-se l'ànima cristiana a les primeres emboscades de l'enemic, ni menys desertar de les filles de la fe per augmentar les hosts de l'esperit maligne. Eleveu vostres ànimes pecadores i contristades als peus de la mare dels pecadors i digueu a una: per a quan demanar devem la pluja?

Mònica Sales de la Cruz

–Per avui, per avui –exclamà lo concurs.

–A poc a poc. Això deu ésser a gust de los més possibles i si pot ser de tot lo poble, i veig amb sentiment de la meva ànima que l’església resta mig buida. Aneu doncs en nom de Déu i a casa espero vostra determinació.

Los feligresos sortiren del temple i a poc rato tots los del poble eren a la rectoria sol·licitant que demanés la pluja per l’endemà que era un dimarts.

–Ai per Déu! Senyor rector, detingui’m la pluja un dia solament. Miri’s: tinc los matxos carregats, i si se’m mulla l’ensacada d’ordi amb la que conto guanyar algun diner perdo tota ma pobresa. M’arruïnen si plou demà. Un dia no és cap dia i valga’m Déu no conto que li vinga d’aquí a l’eixut.

–Bé, dons deixem-ho per dimecres si vos apareix.

–Sí, bé –molts de mala gana exclamaren– deixem-ho per dimecres.

Però comparegué lo senyor batlle, en aquell bell punt i observà el senyor rector dient-li:

–Tindrem que deixar l’aigua pel dijous, perquè lo senyor Governador envia a buscar l’Ajuntament per a rebaixar-li una part de contribucions, i ja veu vostè mateix que si en aquell punt plovia seria molt capaç de desdir-se de fer-nos francs de les terces i podria costar-nos un pa de la post.

–Res, alabat sia Déu. Deixem-ho pel dijous.

–Això sí que no pot ésser, senyor rector –prorromperen una pila de gent–. Dijous! No sap sant home que és lo dia de mercat i l’únic que guanyem algun diner per a passar la setmana? Deixi-ho pel divendres que no tenim res que fer.

–Com que no! Qui vos ho ha dit? –Exclamaren les dones–. Tenim bugada: i si plou no eixugarem, i bona nit i bona hora. Bona la faríem.

–I bé, bugada! –Deien los homes–.

–I bé, bugada! –Com ho dieu, fillets–. Si no tornem la roba lo dissabte, no cobrarem lo rentar. I avui ja no es fia i jo tinc quatre boques que m’assolen.

–I jo tinc l’home malalt.

–I jo tinc...

–I jo...

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

—Bé, prou! —Exclamà el rector posant en pau aquell eixam de bugaderes—. Plourà lo dissabte.

—Dissabte... això sí que no, senyor rector! Dissabte no ho faci —advertí lo doctor—. Tinc tres consultes fora del terme i si plou com vol que em posi en camí. Ja veu vostè que la necessitat del pròxim me reclama. Sap després que pateixo de reuma i una mullena en aquest temps me pot tirar al sot i deixar-los sense metge. I com ho faran si cauen malalts?

—Vaja! Doncs que plogui el diumenge.

—Diumenge no! Diumenge no! —Exclamà tota la jovenalla—. És l'únic dia que fem festa i tenim la gralla llogada i fem balles a plaça.

—Senyor rector, que diumenge no plogui, no, no —començaren los fadrins i les fadrines.

—Bé, doncs, guardem-ho pel dilluns.

—És clar, pel dilluns —sortí lo sabater—. Lo dilluns! Tothom busca sa conveniència, i el dilluns que hom reposa i pot anar a fer un xiquet de boira, perquè ve bé a uns quants, pluja i que es pengi el sabater. És clar, com que un hom és pobre, pluja. Com que un...

—Bé, sant cristià. Calleu, calleu. Ho deixarem per un altre dia. Sia el dimarts.

—Dimarts no, dimarts...

—Prou! —Exclamà per fi el rector—. Aneu-se'n en nom de Déu i cuidado que senti ningú queixar-se per l'eixut. On s'ha vist! Teniu lo remei en les vostres mans, com sol dir-se, i per lo maleït egoisme particular consentiu lo mal general. Com voleu que plogui si en tant que els uns pregunen a Déu nostre senyor perquè vingue la pluja, altres alceu oracions perquè segueixi l'eixut. Aneu en nom de Déu. Faça cada un lo que més li convinga i plourà quan Déu voldrà.

Lo poble, avergonyit, sortí de la rectoria i pensant sobre aquella lliçó acudí de nou i amb més fervor que mai al primer toc de la campana que els cridava a pregàries, i com que Déu no nega mai los seus favors quan se l'hi demanen amb vera fe cristiana, envià la pluja desitjada i calmà l'eixut, tornant la perduda verdor a la terra i l'alegria a tots los cors. No per això sens

Mònica Sales de la Cruz

que quedés qualcun descontent, encara que no fos altre que en Banyeta, per fer cert aquell ditxo que mai plou que siga a gust de tothom.

I acabat amén Jesús. A la porta n'hi ha un fus.

ΛΥΛ

Motius Thompson: J1041.1 Weather to please one only
Z10.2 End formulas

Aquesta versió s'ajusta perfectament a ATU 1830. La trama argumental que se'ns presenta és exactament la mateixa que es descriu al resum genèric que es preveu per a aquest tipus. A més, els personatges que aporten queixes i els motius pels quals no pot ploure són exactament iguals. Podem apuntar, però una petita diferència, possiblement produïda per la contribució de l'autor: la versió està molt literaturitzada i n'és una prova el final. La gràcia d'aquesta contarella és que, malgrat les opcions proposades, tot queda igual (és a dir, sense pluja) perquè no es posen d'acord en el dia que volen que plogui, però en aquest cas tot acaba bé i el poble s'avergonyeix de la seua actitud (sembla un final més propi de llegenda sacra que de rondalla).

En el cos de la contarella, d'argument molt elaborat, hi localitzem la parèmia «mai plou que siga a gust de tothom», recollida per Sebastià Farnés a *Paremiologia catalana comparada* (tom v, pàg. 28). En el context de l'explicació d'aquesta parèmia, indexada amb la numeració G1169, Farnés reproduïx una altra versió d'aquesta contarella, recollida, com diu, per Pau Bertran i Bros.¹⁴²

A més, al llarg de l'argument de la contarella que presenta Vidal i de Valenciano, també es fa referència a 'en Banyeta' que, tal com especifica el mateix autor i tal com recull el *Diccionari català-valencià-balear*, és el dimoni.

En les dues edicions de l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008) es referencien sis versions d'aquesta contarella, totes elles

¹⁴² Aquesta contarella que exposa Farnés la publica Bertan i Bros a *El rondallari català* sota el títol «El rector de la pluja». Vegeu Bros (1905: 33; 1989, 184; 1996, 184). A més, correspon a la versió que es referència a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2002, 2008).

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

publicades a Catalunya per folkloristes com Amades (3), Bertran i Bros (1) i Serra i Boldú (1).

L'erudit que signa aquesta contarella presenta una introducció prèvia interessant que exposa un possible context d'execució de la rondalla i parla, també, de l'interès que aquesta pot despertar en dones, criatures i homes. Vegem-ne el fragment:

«Qualsevol que hàgia llegit lo calendari provençal de l'any que corre, publicat per los honorables felibres de Provença, a bon segur que haurà fet detenció en un quento, escrit amb molta gràcia i desenfado, per lo conegut mestre Josep Roumanille, i titolat "Lo metge de Cuquinyan". La lectura d'aquella profunda i, al propi temps, senzilla narració, feu rebrotar en ma memòria, una de les moltes rondalles que per a fer-me dormir quan vailet i per a premiar-me de més gran, me contava ma bona àvia que al cel siga. I com que sempre em dóna plaer recordar les delícies de la infantesa, com complau veure nàixer lo primer trenc de l'albada, m'he determinat a contar-la a los lectors del *Calendari Català*, segur que les mares que la llegèsquien, ne tindran una més per a entretenir sos petits, que aquests se'n gaudiran, i que los homes, que també hi ha homes que llegeixen rondalles, tindran una ocasió més per a comprovar l'afinitat de les dues renaixentes literatures.» (Vidal i de Valenciano 1869: 49)

TIPUS 1837

ATU 1837 «Holy Ghost in the Church». ORIOL/PUJOL 1837 «El rector simula un miracle a l'església».

RESUM GENÈRIC: El rector no sap com fer creure els feligresos. Planeja realitzar un fals miracle: fer volar un colom que hi ha a la sagristia per simular que arriba l'Esperit Sant o fer caure boles de cotó enceses per simular que cau foc del cel. Un gat es menja el colom o bé se li acaben les boles enceses al sagristà i el rector no reïx amb el fals miracle.

∧∧∧

[Lo miracle]

1874.12.20

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 5, núm. 243 (20 de desembre, 1874): 2, 4.

Catalunya

Paisos Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un rector dóna diners a un beneït perquè es disfressi de Sant Antoni i simuli un miracle, però aquest se'ls gasta en vi. Quan el rector invoca el sant, l'escolà crida que a la rectoria hi ha un home borratxo que va vestit de sant.

∧∧∧

Era el dia de sant Antoni dels burros, en temps dels frares, i en temps dels burros.

Un caputxí havia de fer la prèdica en l'església. Era un caputxí, en tota l'extensió de la paraula. Un sant baró. Se li atribuïen miracles i el principal de tots, que ell se coneixia i que els altres no li notaven, era lo de viure sense treballar.

La vigília de la prèdica, digué a un llec:

—Té, aquí tens deu rals: quan en lo més fondo del sermó, jo cridi "Sant Antoni! Sortiu i il·lumineu els pecadors!" tu eixiràs, amb la barba postissa, i passant per davant de l'altar major, te n'aniràs des de la porta de la sagristia a la de la rectoria.

Vingué el sermó. Lo frare predicava amb un calor elèctric.

—Sant Antoni —digué—: sortiu, sortiu sant Antoni...

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Pare Pancràs –exclamà un escolanet, interrompent-lo–: l’hermano Macari, vestit de sant Antoni s’està ajaçat a la sagristia i fa una pudor de vi, que jo crec que té la mona.

Los deu rals de la propina havien obrat lo miracle.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta contarella s’ajusta al que descriu ATU 1837, ja que l’acció principal d’un intent d’engany als fidels és el que la caracteritza, independentment de com enganyar-los. L’intent fracassat d’astúcia d’un clergue a qui tothom reconeix miracles és l’eix central d’aquest argument format per un únic episodi.

Tant la primera edició, com la segona de l’índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008) referencien tres versions d’aquesta contarella: dues publicades a Catalunya i una, a la Franja d’Aragó.

Mònica Sales de la Cruz

TIPUS 1839A

ATU 1839A «The Clergyman Calls Out Cards». ORIOL/PUJOL 1839A «“Oros són trumfos”».

RESUM GENÈRIC: El rector juga a cartes tota la nit. En l'ofici religiós del matí, s'adreça als fidels mig adormit i en lloc de dir "Ora pro nobis" diu "Oros són trumfos".

ΛΥΛ

Recepta assombrosa

1890.0

Martí i Aguilar, Francesc

Aguileta. "Recepta assombrosa". *Almanach de la Esquella de la Torratxa per a l'any 1891* (1890): 69.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Tarragonès—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un metge que està capficat amb les obres de casa seua escriu una recepta que té com a ingredients els materials que s'utilitzen per a aquesta construcció.

ΛΥΛ

Lo doctor Pinyeres, que exercia en un poblet de mala mort de la província de Tarragona, no era un pou de ciència ni molt menys, com d'això en donarà una prova la costum que tenia sempre, al visitar a un malalt, de preguntar-li abans que tot:

—Si teniu febre, no m'ho negueu.

Doncs a pesar de no ser capaç de discernir per si mateix si un malalt tenia febre o no, gosava en lo poble de molt crèdit —com no hi havia cap altre facultatiu que li fes competència!— i fins a la volta d'alguns anys havia lograt reunir un capitalet, determinant esmerçar-lo en la construcció d'una casa.

La qüestió de les obres lo tenia completament absorbit i preocupat. Des que es llevava fins al vespre, passava tot lo temps entre els paletes i els manobres, ansiós de veure com s'anava alçant aquell modest edifici, fruit de sos afanys i dels anhels de tota la vida.

Molt grave havia d'estar un malalt perquè es decidís a abandonar les obres, acudint a visitar-lo... Sempre que podia, ho esperava per quan los

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

paletes haguessen plegat. Si la malaltia era lleugera, ni això! En tal cas, se feia explicar los símptomes que presentava l'enfermetat, i allí mateix, sobre un barril de ciment, estenia a corre-cuita la recepta.

Vegin si n'estava d'encaterinat amb les ditxoses obres, que un dia que estava calculant si el romanent que li quedava del capitalet li bastaria per rematar-les donant voltes i toms en son cervell als materials que feien falta, a l'anar-li a fer una consulta, sense ni menys enterar-se de lo que li deien, escrigué d'esma la següent recepta:

R/ Calç i arena..... 4 carretades
Guix..... 10 quintars
Ciment..... 3 "
Rajoles..... 5,000
Teules..... 1,600
Barregi's i dongui-se'n una cullerada de les de sopa cada dos hores.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Malgrat que aquesta versió que presentem no sigui exactament el que preveu a ATU 1839A, sí que podem establir un cert paral·lelisme entre tots dos arguments. L'element central que caracteritza ATU 1839A està relacionat amb la confusió després d'una situació 'especial', en què hi ha una obcecació o una obsessió per alguna cosa que s'ha produït o es produeix (una partida de cartes / unes obres). En tractar-se d'un tipus miscel·làni, doncs, s'ha cregut convenient incloure aquesta versió en aquest tipus ATU, sovint protagonitzat per clergues, que vol posar en evidència un personatge concret.

L'índex català de rondalles (Oriol/Pujol 2003, 2008) només referencia una versió d'aquesta contarella, recollida per Artur Quintana a la Franja d'Aragó, sota el títol «Jugant a cartes». El títol d'aquesta versió ens fa pensar en un argument més semblant al que preveu el tipus ATU i, per tant, més distanciat de l'argument d'aquesta versió localitzada a la premsa.

ATU 1862

ATU 1862 «Anecdotes about Doctors (Phisicians)». Oriol/Pujol -

RESUM GENÈRIC: Aquest tipus comprèn diverses anècdotes sobre metges. En molts casos, el metge no sap com tractar un pacient (i el pacient mor). En altres, el pacient segueix les intruccions del metge literalment o de forma incorrecta.

∧∧∧

Lo practicant

1878.0

s.n.

s.n. "Lo practicant. Popular". *Calendari Català de l'any 1878 (1878)*: 29.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM PARTICULAR: Un metge i un practicant visiten un malalt que ha empitjorat. El metge veu sota el llit un plat de sopa i renya els familiars perquè li han donat menjar. El practicant pregunta al metge com ha sabut que el malalt ha menjat i el metge li respon que ha vist el plat de sopa. Un dia, quan el practicant ja és metge, veu sota el llit d'un malalt uns brins de palla i, enfurismat, diu als familiars que han donat de menjar al malalt. Els familiars ho neguen i, quan ell els ensenya la palla, el prenen per un mal metge.

∧∧∧

Un senyor doctor, títol que ha quedat exclusiu dels metges, visitant un malalt a qui, segons càlcul d'ell devia trobar millorat, mes a qui, amb gran sorpresa, trobà pitjor, estranyat va asseure's al costat del llit per a cercar la causa de tal estranyesa. I rumia que rumiaràs, tot baixant lo cap va veure sota el llit un plat de sopa mig buit que, sense dubte, havien amagat a l'ésser sorpresos per la visita. No va dir res, mes aixecant-se al cap d'una estona, tornà a polsar el pacient i digué:

—No hi ha més! Aquest malalt ha menjat i no fa gaire i això és lo que li ha donat aqueixa mica de recaiguda. Vagin amb cuidado perquè si no pararà mal.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Los de casa van quedar tots admirats de veure com ho endevinava i el tingueren per un gran savi. No tingueren més que confessar-li com li havien donat menjar i li prometeren no passar-se'n mai més mestres, sense ordre d'ell.

Veus aquí que amb lo metge hi havia un practicant, lo qui una volta hagueren eixit tots dos de la casa, li preguntà com ho havia endevinat.

–Home, és molt senzill. –Digué el metge. Si he vist encara sota el llit un plat de sopes!

Vingué que el practicant se passà metge i al primer malalt que se li esdevingué anar a visitar, a la segona o tercera visita, ell que veu sota del llit un xic de palla que havia caigut de la màrfega, i tot resolt s'alça i diu als de la casa:

–Això no pot anar! Aquest malalt ha menjat, per això es troba més malalt.

Los de la casa prou s'exclamaren que no era cert i que no s'havien separat per res de les seves ordres. Ell no els volgué creure i per a convèncer-los, s'ajup, treu de sota el llit los brins de palla i encarant-se amb los parents del malalt los hi diu:

–I això? Neguin-m'ho ara!

Los parents se quedaren convençuts, mes no el tingueren més per metge.

▲▲▲

Motius Thompson: -

En aquesta contarella, es fa crítica del col·lectiu dels metges, ja que apareixen com a protagonistes i, pels seus actes, són presos per mals professionals. Aquest argument pot encabir-se al que preveu el tipus miscel·làni ATU 1862 «Anecdotes about Doctors (Physicians)», ja que, malgrat donar poques dades, la descripció argumental que preveu ens ajuda a justificar-ne l'adscripció.

Tant la primera com la segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2003, 2008) no referencien cap versió d'aquesta contarella de tipus

Mònica Sales de la Cruz

miscel·làni. Com que és la primera vegada que se'n recull una en territori català, es proposa el títol genèric «Anècdotes sobre metges».

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1889C

ATU 1889C «Fruit Tree Grows from Head of Deer». Oriol/Pujol 1889C «Al cérvol li creix un presseguer al cap».

RESUM GENÈRIC: Un caçador es troba un cérvol; no té munició i li dispara un pinyol de préssec que li entra per l'orella. Al cap del temps torna a trobar l'animal i veu que li ha crescut un presseguer al cap. Li dispara i no el mata, però aconsegueix recollir una cistella de préssecs.

∧∧∧

Coses de la naturalesa

1869.0

s.n.

s.n. "Cosas de la naturalesa". *Calendari Català de l'any 1869* (1869): 87-88.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM: A un porc molt gras li cau un gla damunt i li queda enganxat a l'esquena. Al cap d'un temps, li hi neix un arbre. Cada vegada que té gana mou l'esquena i li cauen els glans a grapats.

∧∧∧

Una vegada era un porc gras, gras... Mare de Déu, i que sou mal pensats! Ja us afigureu que hi ha enganyalla en lo que conto; i ben lluny d'això. O si no ja ho veureu.

Una vegada era un porc gras, gras que pasturant per dessota els roures li caigué un aglà damunt, i tan gras i tou estava lo dit porc que se li quedà enfonsada.

Passant temps i més temps, va grillar aquell aglà, i d'ell nasqué un roure, i veus aquí e pobre animal amb una càrrega que no li devia fer cap gràcia. Mes veus aquí que una pena semblant se convertí en un agradable avantatge per quant a son temps l'arbre feu fruit i lo qui el traginava no havia de fer sinó remenar-se per a menjar tant com volia. Los aglans a grapats queien de l'arbre rodons i lluent a cada espolsada que l'animal pegava.

Mònica Sales de la Cruz

Hi ha gent que diu que això és cert; altres dubten que siga veritat. Jo sols sé que a mi m'ho contaren, i no trobaria gens estrany que fos cert. Cada dia es veuen coses tan estranyes...

∧∨∧

Motius Thompson: X900 Humor of lies and exaggeration

Aquestes contarella s'ajusta al que preveu el tipus ATU 1889C, tot i presentar algunes diferències menors. Com a relat d'exageracions (tall tales) que és, en l'argument el narrador explicita la versemblança del fet, malgrat intuir que no és cert el que s'hi explica.

Aquesta contarella ATU 1889C apareix a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003, 2008) en una única versió, recollida i publicada a la Franja d'Aragó per Artur Quintana, que porta per títol «Històries de Pei» (Quintana 1995: 121) i que s'ajusta fidelment al que preveu el tipus ATU.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 1920

ATU 1920 «Contest in Lying». ORIOL/PUJOL 1920 «La competició de mentiders».

RESUM GENÈRIC: Uns homes competeixen per veure qui diu la mentida més grossa o l'exageració més increïble.

ΛΥΛ

VERSIO I

[Les proeses del caçador]

1867.0

s.n.

s.n. "Cuentos de cassador". *Calendari Català de l'any 1867* (1867): 88-89.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Dos caçadors parlen de les seues proeses i un diu a l'altre que una vegada va veure una llebre que tenia vuit potes, unes a la panxa i les altres a l'esquena i que quan es cansava es girava i seguia corrent. L'altre caçador li diu que ell ha caçat moltes llebres d'aquestes i, quan el company li pregunta com, li respon que lligant-ne dues per l'esquena.

ΛΥΛ

Eren una vegada dos caçadors que anaven de camarada a fer una cacera, i pel camí, com que llengua de caçador mai para i la veritat encara ne fuig més d'ells que les mateixes llebres i conills, començaren a enraonar de caça, i de la caça ne vingueren a ses llurs proeses que per ser tantes quasi ni l'un a l'altre es deixaven ficar conversa. Per fi l'un d'ells cansat ja de tantes com n'havia contat l'altre i de sentir-ne tals mentides, n'hi volgué contar una de ben grossa i aixís li parlà, i digué:

—Company, amb tantes com me n'heu contades de coses, no ni he trobat encara cap com una que a mi em passà. Mai ho hauria dit. Anàvem pel Pirineu fent la caça de la llebre, quan nos ne veiem sortir una, que cap dels gossos, i a fe que en dúiem de bons, pogué atansar-la: i com corria! No pareixia sinó que volés! Encantats tots los caçadors que anàvem, volguérem saber lo que era, i al passar per un tros pelat, nos la veiem que tenia a més de

Mònica Sales de la Cruz

ses quatre potes naturals, altres quatre sobre l'esquena, de mode que quan se cansava de córrer per un costat se girava de l'altre i fugia com un llamp. Vegeu si heu vist mai cosa més admirable!

Mes l'altre, que era bon caçador, i avesat ja a aqueixes coses, tot senzillament va respondre:

–Home, home, quina cosa! Quantes i quantes n'he caçat jo d'aqueixes.

–I com? –Diu l'altre tot fet un enze.

–Molt senzillament! Lligant dos llebres per l'esquena.

VERSIÓ II

[L'embustero]

1881.11.13

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 12, núm. 649 (13 de novembre, 1881): 3.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Tarragonès—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

RESUM PARTICULAR: Un home intenta impressionar l'altre amb una mentida, però aquest li respon amb una de més grossa encara.

ΛΥΛ

Si l'un embustero l'altre més.

–Ma noi –deia el fill d'una vila de la província de Tarragona. I quina cosa més notable he vist a Barcelona!

–Què has vist?

–Un gimnasta que ballava a la corda, estesa de part a part de la plaça de toros, a 36 metres d'altura i sense balancí.

–Què compon! Jo ho he vist a 40 metres.

–Sense balancí?

–No, amb balancí, però sense corda.

ΛΥΛ

Motius Thompson: (Versió I) X1800 Miscellaneous lies and exaggerations

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

	X960	Lie: occupational or professional skills
(Versió II)	X1800	Miscellaneous lies and exaggerations
	X1100	Lie: the remarkable hunter
	X1200	Lie: remarkable animals
	X1370	Lies: about imaginary animals

Aquestes dues versions que es presenten, la primera més elaborada i la segona més breu, corresponen al que preveu el tipus ATU 1920. Aquesta contarella està centrada en una mentira absurda amb què es pretén superar-ne una altra que també té aquesta característica, o amb què es pretén superar les proeses contades per algú.

Convé destacar l'adaptació del tema, o actualització, de la segona versió, ja que les versions que hi ha en els rondallaris catalans se situen en un context rural –de vegades també en context reial– i aquesta la trobem en un context urbà (la plaça de toros d'una ciutat). Aquest fet pot tenir relació directa amb el lloc de publicació –una revista editada en un context ciutadà–, amb el recol·lector i amb els receptors –els lectors de la revista.

La contarella ATU 1920 està referenciada a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) en tres ocasions: una publicada a Catalunya i dues a Eivissa. La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) augmenta les versions publicades fins a quatre, ja que a més de les ja referenciades n'afegeix una de Mallorca i una del País Valencià.

TIPUS 1950

ATU 1950 «The Three Lazy Ones». ORIOL/PUJOL 1950 «El més gandul de tots».

RESUM GENÈRIC: Un pare que té tres fills molt ganduls promet donar el ruc al més gandul de tots. El gran diu que va caure a l'aigua i, si no l'haguessin tret d'allí, hauria mort ofegat; el mitjà diu que li va caure una brasa al peu i, si no la hi haguessin tret, hauria mort cremat; el petit diu que ell ni s'ha mogut de casa ni té ganes de parlar. El pare dona el ruc al fill petit.

∧∧∧

Molles i engrunes

1890.0

Pallejà, A.

A. Pallejà. "Mollas y engrunas". *Almanach de la Esquella de la Torratxa pera l'any 1891* (1890): 43.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

RESUM PARTICULAR: Un pare nombra hereu dels béns el fill més gandul. Quan es defensen per demostrar per què cadascun és el més gandul, el més menut diu que no vol perdre el temps a enraonar. L'herència és per a ell.

∧∧∧

Un pare de tres fills al morir feu testament, nomenant hereu de lo que posseïa el que resultés ser més gandul dels tres.

Los marmessors feren la prova i digué el primer:

—En ma vida m'ha agradat treballar.

Lo segon:

—A mi ni treballar, ni viure. Tan sols com treballen los demás.

Lo tercer digué:

—Ja podeu donar l'herència a qui vulgueu, que lo que és jo, ni la pena em vull perdre d'enraonar.

Los béns, com és natural, quedaren pel petit.

∧∧∧

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Motius Thompson: W111.1 Contest in laziness

Aquesta contarella s'ajusta perfectament a l'argument descrit per ATU 1950, ja que l'episodi central –i únic– de demostrar ser gandul és el que marca l'adscripció al tipus.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) inclou quatre versions publicades d'aquesta contarella: dues a Catalunya, una a Mallorca i una al País Valencià. La segona edició de l'índex (Oriol/Pujol 2008) també recull quatre versions, però desapareix la del País Valencià –perquè es cataloga, correctament, com a ATU 1365E– i es té en compte la que conté *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 513), que no està adscrita a cap localització concreta.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES FORMULÍSTIQUES
(ATU 2000-2399)

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

TIPUS 2022

ATU 2022 «The Death of the Little Hen». ORIOL/PUJOL 2022 «La mort del poll o del ratot».

RESUM GENÈRIC: Després del casament, el poll (o ratot) es mor, i una sèrie d'animals i objectes en rebre la notícia actuen forassenyadament o s'espatllen tots sols.

∧∧∧

Lo poll i la puça

1878.01.15

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

F. Maspons y Labrós. "Lo poll y la pussa: Oüento popular catalá". *Lo Gay Saber. Periódich literari quinzenal* 1, 2a època, núm. 2 (15 de gener, 1878): 17-20.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un poll mor mentre pasta farina. Una sèrie d'objectes, animals i persones sofreixen, de manera encadenada, una desgràcia en saber la notícia.

∧∧∧

Lo poll i la puça

feien farina,

tot pastant, pastant,

la feien fina;

lo poll va caure al perol,

la puça es vestí de dol.

Quant va estar endolada

va anar a dar una passejada.

Troba una figuera.

—Ai, figuera si tu ho sabies!

prompte te n'esfullaries.

—Què t'ha passat?

—Lo poll i la puça

feien farina,

tot pastant, pastant,

Mònica Sales de la Cruz

la feien fina,
lo poll va caure al perol,
la puça es vestí de dol.
La figuera s'ha esfullat.
Troba un xai.
–Ai, xai si tu ho sabies!
la pell te'n llevaries.
–Què t'ha passat?
–Lo poll i la puça
feien farina,
tot pastant, pastant,
la feien fina,
lo poll va caure al perol,
la puça es vestí de dol.
I jo m'he esfullat de seguida.
Lo xai s'ha llevat la pell.
Troba un porc.
–Ai, porc, si tu ho sabies!
Prompte et socarrimaries.
–Què t'ha passat?
–Lo poll i la puça
feien farina,
tot pastant, pastant,
la feien fina,
lo poll caigué al perol,
la puça es vestí de dol,
la figuera s'ha esfullat,
jo la pell me sóc llevat.
Lo porc s'ha socarrimat.
Troba un bou.
–Ai, bou, si tu ho sabies!
Les banyes te'n trauries.
–Què t'ha passat?

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Lo poll i la puça
feien farina,
tot pastant, pastant,
la feien fina,
lo poll va caure al perol,
la puça es vestí de dol,
la figuera s’ha esfullat,
lo xai s’ha llevat la pell,
i jo m’he socarrimat.
Lo bou les banyes s’ha llevat.

Troba un forner.

–Ai, forner si tu ho sabies!

Dins lo forn te ficaries.

–Què t’ha passat?

–Lo poll i la puça
feien farina
tot pastant, pastant,
la feien fina,
lo poll caigué al perol,
la puça es vestí de dol,
la figuera s’ha esfullat,
lo xai s’ha llevat la pell,
lo porc s’ha socarrimat,
jo m’he llevat les banyes.

Lo forner s’ha enforat.

Troba un hortolà.

–Ai, hortolà si tu ho sabies!

dins la terra et colgaries.

–Què t’ha passat?

–Lo poll i la puça
feien farina,
tot pastant, pastant,
la feien fina,

Mònica Sales de la Cruz

lo poll va caure al perol,
la puça es vestí de dol,
la figuera s'ha esfullat,
lo xai s'ha llevat la pell,
lo porc s'ha socarrimat,
lo bou s'ha llevat les banyes,
i jo dintre del forn m'he ficat.
L'hortolà s'ha colgat.

Troba un apotecari.

–Ai, apotecari, si ho sabies!

Los pots ne trencaries.

–Què t'ha passat?

–Lo poll i la puça

feien farina,

tot pastant, pastant,

la feien fina,

lo poll va caure al perol,

la puça es vestí de dol,

la figuera s'ha esfullat,

lo xai s'ha llevat la pell,

lo porc s'ha socarrimat,

lo bou s'ha llevat les banyes,

lo forner s'ha enforat,

jo sota la terra em sóc colgat.

L'apotecari trenca els pots.

Troba una font.

–Ai, font, si tu sabies!

Prompte t'eixugaries.

–Què t'ha passat?

–Lo poll i la puça

feien farina,

tot pastant, pastant,

la feien fina,

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

lo poll caigué al perol,
la puça es vestí de dol,
la figera s'ha esfullat,
lo xai s'ha llevat la pell,
lo porc s'ha socarrimat,
lo bou s'ha llevat les banyes,
lo forner s'ha enforat,
l'hortolà s'ha colgat,
i jo he trencat los pots de les medecines.

La font s'ha eixugat.

La criada va a buscar aigua.

–Ai criada, si tu ho sabies!

Los càntirs ne trencaries.

–Què t'ha passat?

–Lo poll i la puça

feien farina,

tot pastant, pastant,

la feien fina,

lo poll caigué al perol,

la puça es vestí de dol,

la figuera s'ha esfullat,

lo xai s'ha llevat la pell,

lo porc s'ha socarrimat,

lo bou s'ha llevat les banyes,

lo forner s'ha enforat,

l'hortolà s'ha enterrat,

lo pot de les medecines

l'apotecari ha trencat,

i jo tota m'he eixugat.

La criada arriba a casa seva.

–Criada, què t'ha passat?

–He anat a la font

i he trencat los càntirs,

Mònica Sales de la Cruz

he trencat los càntirs,
perquè l'aigua s'ha eixugat,
l'aigua s'ha eixugat
perquè l'apotecari ha trencat los pots;
l'apotecari ha trencat los pot,
perquè l'hortolà s'ha colgat
l'hortolà s'ha colgat
perquè lo forner s'ha enforat;
lo forner s'ha enforat
perquè lo bou s'ha llevat les banyes,
lo bou s'ha llevat les banyes
perquè el porc s'ha socarrimat;
lo porc s'ha socarrimat
perquè lo xai s'ha llevat la pell;
lo xai s'ha llevat la pell
perquè la figuera s'ha esfullat;
la figuera s'ha esfullat,
perquè lo poll i la puça
feien farina,
tot pastant, pastant,
la feien fina,
lo poll caigué al perol,
la puça es vestí de dol.

AYA

Motius Thompson: Z32.2 The death of the little hen

Aquesta versió, disposada en vers, s'ajusta perfectament al tipus ATU 2022, en el qual l'element central està protagonitzat per la mort d'un animal i per un encadenament –propi de les rondalles formulístiques– de desgràcies. Un poll, una puça, una figuera, una font, un xai, un porc, un bou, un forner, un hortolà, un apotecari, una font i una criada són els protagonistes d'aquesta versió, tot i que aquests elements no són el més important, ja que varien en

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

funció de la versió. Aquest tipus de rondalles exigeixen una òptima agilitat mental i una bona capacitat d'emmagatzemar informació, ja que l'acció es va acumulant a mesura que es va desenvolupant l'argument. No és d'estranyar, doncs, aquesta disposició en vers, que pot facilitar la reproducció del text de manera oral.

L'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) referencia catorze versions d'aquesta rondalla formulística, publicades en territori lingüístic català. Així, en trobem sis versions a Catalunya, una a la Franja d'Aragó, dos a Mallorca, quatre al País Valencià i una al Carxe.

La segona edició d'aquest índex (Oriol/Pujol 2008) augmenta el nombre de versions d'ATU 2022 fins a dinou: vuit publicades a Catalunya; una, a la Franja d'Aragó; dos, a Mallorca; set, al País Valencià i una al Carxe.

Abans de finalitzar el comentari, s'ha de destacar la voluntat del recol·lector, Francesc Maspons i Labrós, de contextualitzar la rondalla i d'aportar-ne unes apreciacions importants. Així, per la importància que tenen, no podem obviar les paraules que enceten i clouen aquesta versió. Reproduïm, a continuació, la presentació que el mateix Maspons fa de la rondalla:

«Entre els qüentos que formen lo 4rt volum de *Rondallayre* o sia de la nostra col·lecció de qüentos populars catalans, pròxima a veure la llum pública, hi ha el següent que ens fou contat per Rosa Roca, joveneta de divuit anys, filla de Santa Coloma de Farners, en la província de Girona. La naturalesa del mateix; gradació sobre un punt de partida per a exercitar paulatinament la memòria, fa que, apartant-se de la regla general dels qüentos, se presenti en la forma mètrica i que serveixi per a joc o entreteniment de criatures; per això no és estrany que l'arrepleguéssim d'una noia jove, abans que d'una dona d'edat, com més acostuma a succeir; la qui ens l'anà dient amb tota la cantarella i successiu entusiasme d'un bon record de sa infantesa.»
(Maspons 1878: 17)

Aquesta aportació del folklorista ens dóna dades de la informant (nom, edat i població) –cosa que els folkloristes de l'època no feien de manera regular– i ens justifica l'estructura en forma versificada que presenta la rondalla, que s'ajusta al que es pot preveure. Maspons exposa també la finalitat de la rondalla, cosa que justifica, segons ell, l'edat de la informant. Aquesta dada que aporta ens pot fer veure el perfil d'informant previst a l'època, ja que el mateix Maspons argumenta, amb unes altres paraules, que és estrany recollir la rondalla d'una jove quan normalment les informants són persones de més edat.

Ja hem vist, doncs, les paraules que el folklorista escriu abans de donar a conèixer la rondalla, però no podem obviar, tampoc, les que la clouen.

«Aqueix quènto se troba gairebé en totes les nacions; serveix com a poderós auxili per a exercitar la memòria i per això és que del fondo del mateix, això és, de la gradació que conté o repetició continuada d'objectes amb l'addició cada vegada d'un més, per a repetir-los després en raó inversa amb la qual s'hi ha anat anyadint, se'n fa ús en repetidíssims jocs de la infantesa. Fins los cants populars se n'han aprofitat i podem citar entre altres, lo cant XVI de la col·lecció de *Poesías populares servas*, publicades per A. Doron, (París, 1859, pàg. 244.)

En quasi tots los quèntos, seguint la traça oriental importada a Europa per les Creuades i invasió agarena, son dues bèsties, simbolitzant los quefers i passions dels hòmens, les que hi juguen.

Examinem sa marxa, o millor, fem sa història. És una rateta: hermosa com cap, se vol casar i a aqueix fi se posa a la finestreta i va examinant los qui passen per davant d'ella, a fi d'escollir lo qui més grat li sia. (Quènto català, núm. XIII, de nostre *Rondallayre*.) Passen lo gall, la gallina, un gos, lo bou i cap d'ells li plau.

–Ai aneu, aneu, que massa m'espanteu!

Malaguanyadament passa després lo gat, i a pesar d'ésser son més principal enemic, per una d'eixes al·lucinacions tan comunes en nostra vida, la captiva amb sa dolçor, i el quènto acaba desastrosament menjant-se lo gat a la rata. Mes no sempre té aqueix final, és una excepció, lo quènto continua; en lo Sicilià del Sr. Pitri (núm. CXXXIV *La gatta e lu surci*, de sa *Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani*,) passen un gos, un porc, etc. i per fi una rata i lo gat que és qui s'està a la finestra amorosament s'hi casa.

Aquest és lo moment feliç en què el quènto vertaderament comença, i encara que pobres los nuvis, porta de si l'estat tanta benaurança, hi ha tanta alegria, que a una les altres bèsties van proveint-los de lo que els hi fa falta.

ESPANYA: *Catalunya*. L'oreneta i lo pinsà se volien maridar, mes no tenien per a menjar; lo pinsà diu tristament, sense pa com ho farem; la guineu porta pa; lo lleó,

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

carn; l'esquirol, vi; l'escarabat, músics i lo poll i la puça són los que ho animen tot agafant-se pel braç i ballant un contrapàs. (*Cansons de la terra*, volum cinquè, pàg. 261 de D. Francesc Pelay Briz.)

Altra versió.- Lo poll i la puça se volen casar; la formiga els du pa; lo llop, carn; lo mosquit, vi; lo grill, música i lo gripau i la rata animen la festa ballant. (Ibid. Pàg. 271)

FRANÇA: Són l'alosa i el pinçà qui es casen; lo conill los du pa; lo corb, carn; lo ratolí, vi; una rata música i ballador.- *Provença*: la formiga és la qui els du pa; la guineu, carn; lo demás igual. (*Cants populars de la Provença*, de Damaso Arbaud.) -*Brest*: són la becada i la perdiu; lo pardal los du pa; lo corb, carn; lo ratolí, vi; la rata música, (Melusina, 552).

En Carcassona (*Melusina*, col. 287) enlloc de les bodes és ja lo bateig; la formiga i l'esquirol volien fer un gran bateig mes no tenien res per a menjar; un colom los hi du pa; un corb, carn; un mosquit, vi; lo poll i la puça són los balladors i la rata lo músic. Mes, quan són casats i tenen tota la felicitat d'eixa vida, un dia un dels dos, tot complint lo seu dever, rep una desgràcia i mor.

ESPANYA: *Catalunya*; lo poll, en lo quènto que motiva eix article, tot pastant cau al perol; i aquest fet porta una pila de conseqüències totes fatals i desgraciades. La figuera perd ses fulles.

Esperem amb gust lo segon article. La carta del Sr. Ros de Olano és en elogi de nostre amic lo Sr. Riera, de qui ne tradueix algunes de ses hermoses poesies: bo és que es faci conèixer en castellà lo que valem. En dita carta hi trobem un paràgraf que creiem devem copiar: *Cuanto más registro y medito en las modernas obras catalanas más me asombran ustedes. La variedad en la unidad de la aspiración es tanta cuantas son ustedes en número, y son ustedes muchos despertados como por encanto al mundo de las letras.*» (Maspons 1878: 18-19)

En aquestes paraules que escriu Maspons, hi ha un estudi sintètic de la rondalla formulística ATU 2023 «La rateta que escombrava l'escaleta», que, malgrat ser molt coneguda, no ha estat localitzada entre les revistes catalanes del segle XIX que han format part del nostre corpus.

TIPUS 2032

ATU 2032 «The Healing of the Injured Animal». ORIOL/PUJOL 2032 «La rateta amb la boca esqueixadeta».

RESUM GENÈRIC: Un animal riu tant que se li esqueixa la boca. Demana ajut a altres animals o objectes, que exigeixen successivament una condició que ha de complir un altre animal o objecte; l'últim concedeix la demanda i la cadena es refà retroactivament fins que l'animal pot cosir-se la boca esqueixada.

ΛΥΛ

VERSIÓ I

La rateta

1874.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

s.n. "La rateta. Quento popular". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 33-35.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: A una rateta se li esqueixa la boca. Demana ajuda a altres i cadascú li posa una condició per obtindre allò que vol. L'últim li dóna allò que necessita i es desfà la cadena fins que el sabater li cus la boca.

ΛΥΛ

Una vegada era una rateta que tot rient rient s'esqueixà la boqueta.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré amb la boca esqueixadeta? Si vull menjar no podré, me'n vaig a cal sabater que em cusi la boqueta. Sabater, bon sabater, me voleu cosir la boqueta?

—Porta'm cerdes.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per portar-te cerdes?¹⁴³

—Vés al porc.

—Porc, porc, me vols dar cerdes?

—Porta'm aglans.

—Com ho faré per portar-te aglans?

¹⁴³ Segons el *Diccionari català-valencià-balear* la paraula 'cerda' s'usa principalment per designar les cerres amb què els sabaters fan passar el nyinyol per cosir les sabates.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

—Vés a l'amo.

—Amo, amo, me voleu dar aglans?

—Dóna'm pa.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per donar-te pa?

—Vés a la fleca.

—Flequer, bon flequer, me voleu donar pa?

—Dóna'm farina.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per donar-te farina?

—Vés al molí.

—Moliner, moliner, me vols dar farina?

—Dóna'm blat.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per donar-te blat?

—Vés al camp.

—Camp, camp, me vols dar blat?

—Dóna'm aigua.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per donar-te aigua?

—Vés als núvols.

—Núvols, núvols, me voleu donar aigua?

—Porta'ns boira.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per portar-vos boira?

—Vés al fum.

—Fum, fum, me vols donar boira?

—Dóna'm foc.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per donar-te foc?

—Vés a la llar.

—Llar, llar, me vols dar foc?

—Porta'm llenya.

—Ai pobreta de mi! Com ho faré per portar-ne llenya?

—Vés al bosc.

—Bosc, bosc, me vols dar llenya?

—Pren-ne.

—Lo bosc m'ha dat llenya, llenya he dat a la llar; la llar m'ha dat foc, foc he dat al fum; lo fum m'ha dat boira, boira he dat als núvols; los núvols

Mònica Sales de la Cruz

m'han dat aigua, aigua he dat al camp; lo camp m'ha dat blat, blat he dat al moliner; lo moliner m'ha dat farina, farina he dat al flequer; lo flequer m'ha dat pa, pa he dat a l'amo; l'amo m'ha dat aglans, aglans he dat al porc; lo porc m'ha dat cerdes, cerdes he dat al sabater, i el sabater m'ha cosit la boqueta.

ΛΥΛ

VERSIÓ II

[El bec del cucut]

1885.0

Farnés i Badó, Sebastià

Sebastià Farnés. "Una rondalla". *La Renaixensa* 15 (1885): 33-35.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un moixó es trenca el bec amb una nou. Demana ajuda a altres, però cadascú li demana una cosa. L'últim demana diner i, com que ningú en té, no es pot desfer l'encadenament de peticions.

ΛΥΛ

Lo cucut se va trencar el bec trencant una nou.

Se'n va amb lo sabater que li adobi el bec bé.

Lo sabater vol couro.

Se'n va amb lo bou: bou darà couro, couro darà al sabater que li adobi el bec bé. Lo bou vol herba.

Se'n va amb lo prat: prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé.

Lo prat vol aigua.

Se'n va a deu: deu darà aigua, aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. Déu vol anyell.

Se'n va amb la pastora: pastora darà anyell, anyell darà a deu; deu darà aigua; aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. Pastora vol cadell.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Se'n va amb la gosseta: gosseta darà cadell; cadell darà a la pastora; pastora darà anyell; anyell darà a deu; deu darà aigua; aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. La gosseta vol pa.

Se'n va amb lo forn: forn darà pa; pa darà a la gosseta; gosseta darà cadell; cadell darà a la pastora; pastora darà anyell; anyell darà a deu, deu darà aigua; aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. Lo forn vol llenya.

Se'n va amb lo bosc: bosc darà llenya; llenya darà al forn; forn darà pa; pa darà la gosseta; gosseta darà cadell; cadell darà a la pastora; pastora darà anyell; anyell darà a deu; deu darà aigua; aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. Lo bosc vol destral.

Se'n va amb lo ferrer: lo ferrer darà destral; destral darà al bosc; bosc darà llenya; llenya darà al forn; forn darà pa; pa darà la gosseta; gosseta darà cadell; cadell darà a la pastora; pastora darà anyell; anyell darà a deu; deu darà aigua; aigua darà al prat; prat darà herba; herba darà al bou; bou darà couro; couro darà al sabater que li adobarà el bec bé. Lo ferrer vol diner.

De diner ningú en té.

ΛΥΛ

Motius Thompson: (Versió I i II) Z43 The cock's whiskers

La primera versió que recollim s'ajusta al que es descriu a ATU 2032. L'element central és el fet d'aconseguir un objecte per solucionar una situació desagradable. Aquest objecte s'aconsegueix a partir d'una petició encadenada que, en aquest cas i sense ser rellevant, es fa a un sabater, a un porc, a un amo, a una fleca, a un molí, al camp, als núvols, al fum, a la llar i al bosc. Aquest últim actua d'auxiliar i proporciona el que la protagonista precisa per desfer tot l'encadenament de peticions, que justifiquen que la rondalla sigui formulística. Igual que en la rondalla anterior (ATU 2022) l'agilitat per memoritzar la successió de peticions i fets és necessària per assolir amb èxit l'execució de la rondalla.

Tot i que aquesta rondalla no apareix signada a la premsa, seguint les aportacions de Josep Maria Pujol (2010:31) l'atribuim a Francesc Maspons. En l'estudi, Pujol, amb arguments sòlids, defensa que un conjunt de set rondalles, entre les quals hi ha aquesta, publicades a *Calendari Català* de l'any 1874 són d'aquest folklorista.

La segona versió, recollida per Sebastià Farnés, també s'ajusta al tipus ATU 2032. Comparativament amb la primera, presenta una estructura més complexa, que pot relacionar-se fins i tot amb l'embarbussament, un altre dels gèneres de la literatura oral. En aquest cas, malgrat que l'estructura és també sempre la mateixa –com la de la versió I– el requeriment memorístic que es precisa és encara més elevat. La finalitat de la rondalla, com veiem, és la mateixa que en l'anterior, ja que un animal també pateix un inconvenient que cal solucionar. L'encadenament, en aquest cas, està protagonitzat per un cucut, un sabater, un bou, un prat, una deu, una pastora, una gossa, un forn, un bosc i un ferrer.

El punt divergent entre aquestes dues versions és el final, ja que mentre a la primera versió l'animal protagonista pot desfer tot l'encadenament de peticions, veiem com a la segona l'últim element que es demana –el diner– no es pot aconseguir perquè ningú en té.

Aquest tipus ATU 2032 està referenciat a l'índex de rondalles catalanes (Oriol/Pujol 2003) en vint-i-una ocasions, publicades a Catalunya (14), a la Franja d'Aragó (3), a Mallorca (2) i al País Valencià (2). La segona edició de l'índex (Oriol/Pujol 2008) augmenta el nombre de referències de la rondalla fins a vint-i-sis: disset a Catalunya, tres a la Franja d'Aragó, dos a Mallorca, tres al País Valencià i una que apareix publicada a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008: 521-522), sense referència geogràfica concreta.

Abans de tancar aquest comentari, no podem obviar les paraules que Farnés escriu per introduir aquesta rondalla formulística:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

«La literatura oral catalana, en sa secció de rondalles, és rica i variada, sobretot en les que semblen fetes expressament per a fer créixer la memòria dels infantons. Se'ls hi presenta en una narració tota una renglera d'objectes enfilats amb un argument ben fluix, confeccionat sovint en forma versificada per a ajudar més i més la memòria infantil.

Aquestes rondalles són de la infantesa pròpiament dita. Són les primeres lliçons de llenguatge que reben los fills de boca de ses mares. Són los caminadors de les tendres intel·ligències, i tan bon punt la imaginació no els necessita fugir i els deixa a racó.

Tant és aixís que he vist enfadar-se de veres una nena de sis anys que em demanava rondalles, al començar-li jo, per broma, la de la «Rateta» o la del «Poll i la Puça» que pertanyen a aquest gènere, i al cap de poca estona l'he vista fent-se la dona gran contant-les a una nena menos avançada que ella.

Això explicarà per què una noia de quinze anys al contar-me la rondalla del *Cucut* no podia tenir-se el riure. Ella es creia fer-me una ofensa tractant-me de criatura, i al notar que me l'escoltava amb atenció i fins escrivia en una cartera, ma innocència la feia riure.

Al publicar-la avui jo ja sé que mos lectors no es creuran que pretenc fer-los fer exercicis de memòria. Aixís ni ells s'enfadaran al llegir-la, ni me'n riuré jo contant-la, perquè ja coneixem tots la importància que tenen aquestos monuments de la literatura popular, no sols per les belleses que inclouen, sinó pels elements que porten a l'estudi de nostre propi caràcter.» (Farnés 1885: 33-34)

Les paraules de Farnés contextualitzen la rondalla entre un públic infantil que necessita rebre lliçons que els permeten desenvolupar el llenguatge. Veiem de primera mà, doncs, la utilitat que tenia aquesta rondalla i el públic al qual va adreçada.

En aquesta presentació que fa el folklorista, es fa esment a dos rondalles més que porten per títol, segons Farnés, «La Rateta» i «El Poll i la Pussa» que corresponen als números ATU 2022 –analitzat anteriorment– i 2023 –esmentat també per Maspons en presentar una versió d'ATU 2022–, respectivament.

Curiosa és l'observació que fa el mateix folklorista a l'explicar la reacció de la informant –de qui només sabem que és una noia de quinze anys–, ja que sembla que aquesta no entén l'interès d'un adult envers aquesta rondalla infantil. A més, convé destacar l'últim comentari que fa (l'últim paràgraf), ja que s'adreça als lectors i a les lectores d'una revista 'de cultura' com *La Rena(i)xensa* amb la intenció de dignificar la literatura oral.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.4.4 Corpus de rondalles no catalogades

TÍTOL	REVISTA/ANY	RECOL·LECTOR
RONDALLES MERAVELLOSES [2]		
Esposa sobrenatural o encantada [1]		
«Lo bou d'or»	LR 1874	Francesc Maspons i Labrós
Objectes meravellosos [1]		
«Lo capdell d'or»	CC 1867	Francesc Maspons i Labrós
RONDALLES D'ENGINY [2]		
Lladres i assassins [1]		
«L'anell de la Verge»	CC 1875	Francesc Maspons i Labrós
Altres rondalles d'enginy [1]		
«Un criat astut»	LP 1868	s.n.
CONTARELLES [29]		
Contarelles de beneits [3]		
«Compliment»	CC 1868	s.n.
«Un per altre»	CC 1870	s.n.
«Enquitranament»	CC 1874	s.n.
Contarelles de matrimonis [2]		
«Tant per cent»	CC 1868	s.n.
«Tord o griva?»	CC 1870	s.n.
Contarelles sobre dones [3]		
«Obediència»	CC 1866	s.n.
«Les terraires»	CC 1868	s.n.
«Lo pare nostre»	CC 1882	s.n.
Contarelles sobre homes [14]		
«Bon calculista»	CC 1865	s.n.

«[L'advocat i el cansalader]»	CC 1867	s.n.
«Ni de l'un, ni de l'altre»	CC 1867	s.n.
«L'home agafat a la seva»	CC 1868	s.n.
«Ratonera»	CC 1868	s.n.
«Joc de paraules»	CC 1870	s.n.
«Una ceguera»	CC 1870	V. V.
«Mesura per mesura»	CC 1872	s.n.
«[Amb una sola paraula]»	LCG 1881	s.n.
«En Janot»	CC 1881	s.n.
«Los tres gallegos»	CC 1873	s.n.
«Los dos cirurgians»	CC 1876	s.n.
«Les tres respostes»	CC 1867	s.n.
Contarelles sobre clergues i altres figures religioses [6]		
«Lo frare llec»	CC 1869	s.n.
«[Burro i bisbe]»	CC 1872	s.n.
«Distingo»	CC 1872	s.n.
«Vade retro»	CC 1873	s.n.
«Lo dominico i el franciscà»	CC 1868	s.n.
«Lo pecador»	CC 1877	s.n.
Anècdotes sobre altres grups de persones [2]		
«Joan de l'ós»	CC 1865	s.n.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

«Lo metge Pau»	CC 1868	s.n.
RELATS ETIOLÒGICS [2]		
«Los pardals»	LA 1883	Apel·les Mestres i Oñós
«[La dolça càrrega]»	BMAEC 1884	Cels Gomis i Mestre

RONDALLES MERAVELLOSES

En aquest apartat hi trobarem rondalles que, per les seues característiques, són considerades rondalles meravelloses. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents, per les característiques que presenten, estarien ubicats entre els números ATU 300 i 749.

Aquests relats estan classificats seguint els següents apartats:

Adversaris sobrenaturals	300-399
Esposa (espòs) sobrenatural o encantada o un altre parent	400-459
Esposa	400-424
Espòs	425-449
Germà o germana	450-459
Tasques sobrenaturals	460-499
Ajudants sobrenaturals	500-559
Objectes màgics	560-649
Poder o coneixement sobrenatural	650-699
Altres rondalles del món sobrenatural	700-749

En el corpus estudiat, els apartats representats són: 'Esposa sobrenatural o encantada' (1) i 'Objectes màgics' (1).

Mònica Sales de la Cruz

ESPOSA SOBRENATURAL O ENCANTADA

En aquest apartat hi trobem un únic relat que, per les seues característiques podria incloure's, basant-nos en els patrons d'ATU, entre els números ATU 400 i 424.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo bou d'or

1874.12.31

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

F. Maspons y Labrós. "Lo bou d'or". *La Renaxensa* 5, núm. 6 (31 de desembre, 1874): 204-207.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

∧∧∧

RESUM: Un home compra un bou d'or i, des d'aquell dia, observa que li desapareixen joies. Descobreix que el lladre és un ocell de colors que s'amaga dins del bou. L'home fa obrir el bou i l'ocell fuig fins que troba un ocell més gros a qui li explica que és una princesa encantada que necessita anar als palaus del sol, de les estrelles i de la lluna per desfer l'encantament. L'ocell gros porta la noia als palaus, on recull la pedra de la riquesa i de l'hermosura. Quan són de camí cap al palau de la lluna, l'ocell gran defalleix i l'ocell de colors cau al mar, on uns mariners el fan presoner. L'ocell sent que els mariners treballen per al rei del palau de la lluna i els demana que el porten a veure'l. Allí, l'ocell de colors canta. Uns emissaris de l'amo del bou d'or arriben al palau per preguntar si han vist un ocell de colors que roba joies. El rei va al jardí a buscar-lo i, quan el toca, li arrenca una ploma. L'ocell es converteix en princesa i explica tota la veritat. La princesa torna les joies i es casa amb el rei del palau de la lluna.

∧∧∧

Era un home molt aficionat a antiguitats i a coses estranyes. Amb aquesta afició havia corregut moltes fires i no trobant ja en elles coses bones per a adquirir, aparellà un barco i se n'anà pret a Moreria. Allí corregué tots los mercats i lo més notable que trobà fou un bou d'or que va comprar. Amb ell emprengué vela cap a la seva terra i, una volta a casa seva, li aparellà una bona quadra mantenint-lo a tot regalo.

Heus aquí que començà a adonar-se que quasi cada dia li mancava una de les preciositats que tenia guardades. No sabia a qui atribuir-ho: primer pensà en los seus criats, després en algú dels seus coneguts o de sa família i, per fi, volent-ho esbrinar, ell que un dia s'amaga ben amagat detràs d'una cortina i quan més atent estava, mirant qui entraria, se sent aletejar pel seu dessobre. Alça el cap i veu un ocell hermosíssim d'uns colors vius i encesos, lo qual se tirà damunt d'una de les joies que allí hi havia i apretà a fugir.

Podeu comptar si quedà parat l'home. Tot ho esperava menos lo que va succeir-li. Al dia següent, ell que es torna a amagar ben preparat per a agafar l'ocell, però aquest, així que hagué pres la cosa, emprengué volada sens que l'home pogués agafar-lo i sí solament seguir-lo amb la vista i veure que es ficava a la boca del bou d'or.

L'endemà a la mateixa hora, se'n va a la vora del bou per compte d'anar a la sala on tot ho guardava i, al cap d'una mica, veu eixir-ne de dintre d'aquell a l'ocellet, qui així que el veié, apretà a volar més que de pressa. L'home es pensà que se n'havia anat a dita sala com cada dia. Hi corregué, mes no va trobar-lo, i, creient-se que no s'hagués ficat altra volta a dins del bou, feu venir los matadors i feu obrir a aquest pel ventre, però no hi va trobar tampoc res. L'ocell, veient que l'havien descobert, volà cap a l'aire.

Volant, volant, arribà a una altura immensa, on quasi no s'ovirava, i un ocell gros, habitador d'aquells espais, quedà tan estranyat al veure'l que va dirigir-se cap on era i, quan hi fou a prop, li va preguntar on anava.

I l'ocellet li contestà que era una princesa encantada i que anava als palaus del sol, de la lluna i les estrelles, que era l'únic medi que tenia per a contrarestar la influència de qui l'havia tornada d'aquella manera, i desencantar-se. I l'ocell gros li digué que ell la hi duria, mes que tenia de dur molta carn per sempre que ell n'hi demanés, pus lo viatge era molt llarg i, si no tenia vianda a punt, defalliria.

L'ocellet se'n baixà a la terra, feu força provisió de carn i quan la tingué tota aparejada, se n'anà a trobar l'ocell gros que ja l'esperava. Li posà damunt tota la carn, s'hi enfilà i l'ocell gros s'enlairà cap amunt amb un vol tan ràpid que ni quasi podia respirar-se.

I cap amunt, cap amunt, sempre es girava a demanar carn que l'ocellet li donava, i, travessant espais i esferes, arribaren per fi al palau del sol cabalment quan aqueix era al mig de sa ruta.

Trucaren, i els eixí a obrir una velleta, la qual, així que els va veure, els digué:

–Cap al fosc ja us obriré la porta i podreu entrar. Ara no, perquè us cremaríeu.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Los ocells se retiraren un poc, pus que semblava que tot s'encenia, i quan lo sol fou a la posta, eixí la vella i els feu entrar dintre el palau.

Allí n'hauríeu vist de riqueses! Tot era d'or massís i amb exuberància i plenitud de vida tal, que no compon res lo que hi ha en la terra: arbres immensos de grossa capçada plens de daurats i rics fruits, muntanyes colossals, rius vertiginosos de tan abundants i ràpids i tot tan hermós i sorprenent que la vista s'hi encantava. L'ocellet se presentà davant del rei del sol, li feu son degut acatament i amb la seua llicència se n'anà a cercar la pedra de la riquesa.

Remenà pertot arreu amb son bec, picà per terra i, havent trobat la pedra que cercava, se'n pujà altra volta damunt l'ocell gros i aquest emprengué camí vers lo palau de les estrelles.

S'engolfaren per l'immens espai, passaren per entremig d'infinetissims mons i per últim arribaren al palau on se dirigien. Los sortí a obrir una velleta, qui els hi digué que ja podien entrar, i trobaren tothom que dormia, amb una quietud i calma tal que pertot arreu regnava, que fins los dos mateixos ocells quedaren encantats. Se ficaren endins i ben endins i tot resplendia amb una claror suau i viva i bellugadora sempre, essent tot cobert de brillants i perles. Per entremig d'ells se n'anaren al palau del rei de les estrelles, li feren acatament i li demanaren llicència per a anar a cercar la pedra de l'hermosura. Lo rei los hi donà i l'ocellet, de brillant en brillant i de perla, en perla, l'anà buscant i, quan la tingué, pujant damunt l'altre ocell, emprengueren novament sa ruta cap al palau de la lluna.

Heus aquí que amb tants llargs viatges s'havia anat acabant la carn que de provisió l'ocellet duia. L'ocell gros ne menjava tanta, que vingué una ocasió en què aquell no en tingué més per a donar-li i, defallint, acabà ses forces, deixant caure l'ocellet que anà a parar al mig de la mar.

En ella, tot voleiant, anà per dessobre de les aigües d'un cantó a l'altre, cercant puesto on reposar o vianda per a no morir-se de fam, quan per sa ventura ovirà al lluny una vela.

S'hi dirigí, se posà en un pal i els mariners, així que el veieren, com era tan bonic, procuraren agafar-lo i el tancaren a dins d'una gàbia.

Mònica Sales de la Cruz

Presonera llavors la princesa, ja us podeu figurar si en passaria de tristeses! Tan poc que li faltava per a ésser desencantada i veure's entremig de ferros! Per això de matí i tarda plorava sa desventura, mes ho feia amb tan dolç accent i amb una tendresa tal que tots los mariners s'hi encantaven.

I així anaven fent camí i sempre lluny i més lluny, fent voltes i tirant tot arreu les malles de pescar, fins que veié que tragueren un peix hermosíssim, que els feu posar tots contents, pus era lo peix per qui anaven navegant i que els havia encomanat lo rei de la lluna.

Per això de seguida se n'hi anaren a fi de donar-li i l'ocellet. Entenent-ho, els demanà que l'hi portessin també a n'ell i que allí el deixessin lliure.

Los mariners l'hi prometeren, feren via cap a la lluna i quan aqueixa ix del mar hi arribaren. Van trucar a son palau i els hi sortí a obrir una velleta que els digué que no entressin, que havia arribat un ocell molt gros amb una fam tan espantosa que el rei li havia concedit que es mengés tothom que arribés aquell dia al seu palau. Mes l'ocellet li respongué que no hi feia res, doncs que l'ocell gros ja el coneixia a n'ell i, tot cantant perquè aquest lo conegués bé, se n'entrà junt amb los mariners cap a dins.

Heus aquí que quan lo rei sentí aquell cant tan hermós, va enamorar-se'n i no parà fins que hagué agafat l'ocellet i, tancant-lo en una gàbia, se'l posà al seu quarto. L'ocellet dintre de la gàbia, canta que més cantaràs, deia tot lo que en la ciutat passava, de lo qual n'estava tot content lo rei, pus així sabia tot lo que es deia i pensava en ella.

Un dia van arribar emissaris de l'amo del bou d'or, que n'havia enviat pertot arreu del cel i terra en busca de l'ocell que li havia pres totes aquelles joies, i així que aquest va saber-ho, fent tota mena d'esforços, fugí de la gàbia.

Lo rei, trobant-lo fugit, lo cercà pertot i, com lo veiés al jardí, s'hi acostà a poc a poc per a collir-lo i sols li agafà una ploma que tenia al cap i que li eixia més que les altres. Però tan bon punt la tingué, quan l'ocell quedà convertit en una hermosíssima noia.

Lo rei ne quedà més que admirat. Li preguntà com podia ser allò, i la noia li digué com era una princesa encantada a dintre d'un bou d'or, que

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

solament podia tornar a sa primitiva forma anant al palau del sol, de les estrelles i de la lluna i que, complerts los seus viatges, arrencada aquella ploma que era per medi de lo que l'havien encantada, tornava a l'estat de princesa.

Vingueren los emissaris, demanaren per l'ocell a fi de recobrar tot lo que havia pres al seu amo, se'ls presentà la princesa que els contà tot lo que havia succeït, i que els donà totes les joies que demanaven, de lo qual ne foren tots contents. I la princesa, reina de l'hermosura i riquesa per les pedres que tenia, es casà amb lo rei, essent feliços per sempre més de la sua vida.

ΛΥΛ

Motius Thompson: D150 Transformation: man (woman) to bird
 H1232 Directions on quest given by sun, moon, wind, and stars
 D814 Magic objects received from sun, moon, and stars, etc.
 D1021 Magic feather

Aquesta rondalla recollida per Francesc Maspons no apareix en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), però després de veure'n i d'analitzar-ne el contingut es pot adscriure al grup de les anomenades rondalles meravelloses. La transformació d'una princesa en ocell, les visites als palaus del sol, de la lluna i de les estrelles, les pedres de la riquesa i de l'hermosura, etc. són elements clau per adscriure aquesta rondalla al grup de rondalles meravelloses.

A més, entre aquests elements n'hi ha un que ja ens ha aparegut en altres rondalles comentades al corpus de les catalogades: la transformació d'una persona en ocell. Hem vist ja, per exemple, en els arguments d'ATU 408 aquest mateix malefici de convertir una dona en ocell, que esdevé anul·lat just en el moment en què un príncep –o un rei– estira algun element del cos –normalment del cap– de l'au. En aquest cas concret, l'element que desfà l'encantament és una ploma col·locada al bell mig del cap –i no una pinta, o una agulla, com hem recollit en les versions d'ATU 408 ja analitzades.

Mònica Sales de la Cruz

Sabem, tal com expressa Francesc Maspons en una nota al peu que acompanya aquesta rondalla, que va aparèixer publicada l'any 1874 al tercer volum de *Lo Rondallaire* i, per tant, podem justificar novament –com en el cas de «Lo capdell d'or»– que aquest relat està recollit directament de la tradició oral.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

OBJECTES MÀGICS

En aquest apartat hi trobem un únic relat que, per les seues característiques podria incloure's, basant-nos en els patrons d'ATU, entre els números ATU 560 i 649.

Mònica Sales de la Cruz

Lo cabdell d'or

1867.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

Francisco Maspons y Labros. "Lo capdell d'or". *Calendari Català de l'any 1867* (1867): 95-98.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

ΛΥΛ

RESUM: Un rei vol tenir un fill. Neix una filla i el rei la fa fora de palau. La noia troba una velleta que li dóna un cabdell de fil d'or amb la condició que només el canviï per casar-se. La noia arriba a una terra on tothom busca fil d'or perquè la reina pugui acabar un vestit per al rei. La noia diu que en té i el príncep la sent. Quan la noia ensenya el fil diu que només el donarà a canvi d'espòs, però els reis no la volen perquè pensen que és pobra. Ella confessa que és filla del rei veí i es casa amb el príncep.

ΛΥΛ

N'era una vegada un rei molt poderós a qui res ne mancava per a ser-ne feliç com no sigués que en cap manera podia haver fill ni filla de sa molt aimada com gentil muller, qual cosa lo tenia en extrem dolorit i contristat.

I veus aquí que esdevingué un dia en què sa muller fou deslliurada d'una infanta que per l'agraciada i bonica podia ben bé ser l'alegria de qualsevol pare, tant més quant lo rei havia desitjat sempre haver successió, baldament la que hagués fos de fill o filla. Emperò no fou aixís, pus l'home quan no té una cosa la'n desitja i quan la té ne vol una altra. Lo rei restà molt enutjat d'haver filla i no fill que el succeís, car, havent filla, segons ell, bé podia succeir que es conservés lo bon nom i esplendor de son poderós reialme, però no amb la ufana que fins llavors sostingut s'havia.

I per ço fou que començà a mirar malament sa filla i la tingué tan avorrida que un dia deliberà treure-la de casa i així ho feu.

Qual filla una volta fora, tota tristeta i plorosa, comença a caminar, i camina que caminaràs fins a tant que essent nit troba un bosc. I ella no s'hi gosa ficar, perquè mai havia eixit de casa sua, i res del món coneixia i molta por li feia una boscúria con aquella. Mes com la necessitat no té llei, per molt que la temença li fes recar d'entrar-hi, per fi es resolgué a fer-ho i així ho

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

feu. I dintre del bosc, amb la poca llum de la celística, veié un arbre de grossa capçalada i sota de l'arbre una velleta d'eixes que ne tenen molts de consells i sapiència i que sempre es troben a punt de fer una bona obra. Qual vella, tantost hagué vist a la noia, ne fou molt agradada, i com la trobés tan trista li pregà fes mercè de contar-li per què ho estava i com era vinguda allí. I la noia li contà sa desventura, que per ser tan gran condolgué a la vella, qual vella volent apariar dita desventura en quant li fos possible, li dóna un cabdell de fil d'or tan bo com no n'hi hagués al món, dient-li abans, que li'n restava sols demanar-li una gràcia i era que rebés un consell que ella li'n donaria, de no desfer-se'n pas mai del dit cabdell d'or, per molt i molt que en fos pregada, com no sigués per casament.

Amb això ne queda ja molt conhortada la noia, i a punta de dia després d'haver pres comiat de la velleta, amb prou sentiment de la sua anima, se n'anà, camina que caminaràs, fins que fou arribada a un altre reialme i en ell a una ciutat on prengué repòs.

I veus aquí que tan bon punt fou en ella, quan comença de veure molta gent que d'ací, d'allà, anava i venia com si no en trobés lo que cercava. Qual gent vestia trajos de riques teles tots brodats d'or i de plata; amb això ne vingué ella en coneixement de com se tramava a la ciutat, on lo palau hi tenia lo rei d'aquell reialme, i de com aquells eren llurs patges. Tot allò li mogué el desig de veure lo palau i volent saber lo perquè de tantes anades i vingudes, emprengué a un dels patges i li demanà fos servit de dir-li per què tan afanyats anaven. Mes com de cans i pobres tothom ne fuig, ni sisquera meresqué la donzella que li fos tornada resposta. Lo qual no l'acovardí, ans al contrari, anà preguntant, preguntant fins a trobar un que li explicà com brodant la regina un vestit per lo seu amat espòs se li havia acabat lo fil d'or, que n'era de mostra tan bona i fina, que per més que cercaven, enlloc trobar-ne podien d'igual, cosa que posava cortristat el rei per lo molt que en tenia contemplada i ben volguda a la seua virtuosa quan gentil i agraciada muller. I com que la noia tenia lo cabdell de la velleta, ne fou molt contenta de poder fer-ne bé, si per cas fos que lo seu or al que gastava la regina se semblés. Per ço fou com ne pregà al criat que entrés al palau i digués que ella tenia un cabdell d'or tan bo i fi com no n'hi hagués cap enlloc.

Mònica Sales de la Cruz

Veient-la tan pobra, si sisquera volgué lo dit criat, com tampoc los altres, fer-ne gens de cas d'ella pus que la tenien per una folla: mes com ella tant i tant pregava que li fessen gràcia de fer-ho saber als llurs senyors, esdevingué que sentí tots aqueixos enraonaments lo fill del rei, damisel molt noble i ben dispost així d'ànim com de figura; i quan ho hagué sentit demanà llicència a sos pares per a fer entrar la donzella, i una volta li fou donada, gaire no li costà a la nina l'entrar a palau acompanyada del príncep que l'ull, de sobre, ni mica li treia.

I essent dins del palau mostrà son fil d'or i fou tan i tan igual al que se servia la regina, que encontinent li volgueren comprar lo cabdell oferint-li en preu tot lo que en volgués: mes ella com se recordava del bon consell de la velleta, per més tresors i riqueses que li oferiren, en cap manera volgué donar-lo com no fos per casament.

Gran enuig n'hagueren los reis de la tal resposta, per més que fos dita amb tota discreció i cortesia, pus ella feia impossible l'haver lo fil d'or, car en manera alguna podien voler ells que lo seu fill prengués per muller una pobra i senzilla noia del poble. Mes com que lo cor sols sent i no pensa, i en cors joves sols regna l'amor, el príncep veient-ne una donzella tan encisadora com discreta i gentil, i lo recatada, se n' enamorà amb tal vivesa que per més que feren sos pares per a deslliurar-lo de son pensament i per més que s'enutjaren, en cap manera pogueren aconseguir que l'oblidés. Qual cosa portà tants d'enuigs i dols al palau, que per fi la noia, veient que el ser ella pobra tenia la culpa de tot allò, determinà descobrir com era filla del rei veí, i així ho feu. I tan bon punt com ho hagué dit ne foren tots molt joiosos, i encontinent manaren cercar el pare d'ella, que molt havia ja plorat per sa perduda filla. I tantost hagueren aparellat moltes festes i jocs, després d'haver-se tractat les bodes, s'esposaren princesa i príncep, essent-ne des de llavors molt contents i feliços tots los anys de sa vida.

∞∞∞

Motius Thompson:	N825.3	Old woman helper
	F877.1	Gold (silver, cooper) thread

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquesta rondalla, tot i no formar part del catàleg internacional (Uther 2004) té uns components i uns elements que la situen en el context de les rondalles meravelloses: noia expulsada de casa, donador, dificultat per casar-se amb un príncep, confessió de la veritat, casament.

Tal com el mateix autor, Francesc Maspons, fa notar al publicar la rondalla a *Calendari Català*, «Lo cabdell d'or» forma part del primer volum, encara inèdit en aquest moment de publicació, de *Lo Rondallaire*.¹⁴⁴ Sabem, doncs, que aquest relat és de procedència oral perquè el mateix Maspons defensa en aquest llibre que la veu del poble els hi ha dictat, però a més sabem també que els materials d'aquest primer volum –juntament amb els altres dos– són «el primer aplec imprès de rondalles catalanes que es basa de manera sistemàtica i exclusiva en fonts orals i [Maspons] les posa per escrit en català respectant-ne l'argument i els personatges» (Pujol 2010:7).

¹⁴⁴ El primer volum de *Lo Rondallaire* va aparèixer publicat l'any 1871, concretament quatre anys després que Maspons publicàs aquesta rondalla a *Calendari Català*.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

RONDALLES D'ENGINY

En aquest apartat hi trobarem rondalles que, per les seues característiques, són considerades rondalles d'enginy. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents, per les característiques que presenten, estarien ubicats entre els números ATU 850 i 999

Aquests relats estan classificats seguint els següents apartats:

Home casat amb princesa	850-869
Dona casada amb príncep	870-879
Proves de fidelitat i d'innocència	880-899
Esposa obstinada aprèn a obeir	900-909
Consells de Déu	910-919
Fets i paraules intel·ligents	920-929
Rondalles del destí	930-949
Lladres i assassins	950-969
Altres rondalles d'enginy	970-999

En el corpus estudiat, els apartats representats són: 'Lladres i assassins' (1) i 'Altres rondalles d'enginy' (1).

LLADRES I ASSASSINS

En aquest apartat hi trobem un únic relat que, per les seues característiques podria incloure's, basant-nos en els patrons d'ATU, entre els números ATU 950 i 969.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

L'anell de la Verge

1875.0

s.n.

s.n. "L'anell de la Verge". *Calendari Català de l'any 1875* (1875): 36-37.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[Diverses]—Montserrat

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

ΛΥΛ

RESUM: Un soldat visita la marededéu de Montserrat. Quan ell marxa, el vigilant s'adona que a la marededéu li falta un anell molt valuós. Acusen el soldat, però ell diu que l'anell li ha donat la marededéu. El rei reuneix uns savis i aquests dicten sentència: el soldat no ha d'acceptar mai més cap regal de la marededéu ni de cap altre sant.

ΛΥΛ

Això era en temps del rei Pere d'Aragó.

A Montserrat ja sabeu que tots los prínceps i reis i barons i marquesos i gent d'upa que hi ha anat, ha fet ofrena a la Verge de joies de molt preu, com que de tresors com los d'ella, cap altra Verge del món los ha tingut.

Ara bé, va succeir que hi anà en son viatge una vegada un pobre soldat i tantost hagué ell sortit de l'església, après d'haver besat la mà a la Mare de Déu, s'adonà l'encarregat de la guarda del temple que faltava a les mans de la Verge un anell de molta vàlua, do del rei de França. Tothom pensà en lo soldat i havent-lo fet prendre, registrat que fou, trobaren-li l'anell.

Fou judicat i sentenciat a mort per més que el soldat negava el furt, assegurant que la Verge n'hi havia fet regalo.

Sapigut lo cas pel rei i no volent aquest que la sentència tirés avant sens haver resolt tota llei de dubte, congregà uns quants savis sacerdots, i, havent-los enterat de tot, conclugué preguntant-los, si era possible que la Verge hagués fet tal dàdiva al soldat.

—Especial i estrany és lo fet —respongueren aquells— però com lo poder i misericòrdia divina són infinits, res té d'estrany i possible és que, alguna que altra vegada, honri amb tals mercès a sos escollits.

Lo rei llavors perdonà la vida al soldat; mes a sota la sentència hi escrigué:

Mònica Sales de la Cruz

“Perdonem la vida al sentenciat per aquest cop; emperò li prohibim baix pena de la vida que mai més admeta cap regal de la Mare de Déu, ni de cap sant, siga el que siga.”

∧∨∧

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla, que no es recull en l'índex internacional (Uther 2004), podria formar part del conjunt de rondalles d'enginy. Tot i que pel paper que hi té la marededéu (en aquest cas de Montserrat) i pel component miraculós que s'hi desprèn es podria pensar que és una rondalla religiosa, el més important d'aquest argument és l'astúcia del protagonista en ser descobert el robatori d'un anell. El suposat lladre atribueix, de manera hàbil, l'acte de robatori a un miracle protagonitzat per la marededéu. En el moment de ser jutjat, és molt rellevant la presència d'uns 'jutges' savis que han de posar solució a un cas poc usual, així com la sentència absolutòria que escriu el rei de França i que prohibeix al protagonista rebre mai més un regal d'un personatge religiós.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

ALTRES RONDALLES D'ENGINY

En aquest apartat hi trobem un únic relat que, per les seues característiques podria incloure's, basant-nos en els patrons d'ATU, entre els números ATU 970 i 999.

Mònica Sales de la Cruz

Un criat astut

1868.05.31

s.n.

s.n. "Un criat astut". *La Pubilla: semmanari català* 2, núm. 52 (31 de maig, 1868): 2.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

ΛΥΛ

RESUM: El propietari d'una botiga creu que el seu aprenent li pren botelles de garnatxa i moscatell. Un amic seu li diu que col·loqui les botelles de manera que sempre sumin 9 i així li serà més fàcil veure si l'aprenent roba. L'aprenent ho sent tot i va robant botelles i recol·locant-les de manera que sempre sumin 9. El propietari està content perquè pensa que no li falten botelles fins que descobreix que tot i que sempre sumen 9 n'hi falten 12.

ΛΥΛ

Sospitant un propietari que el seu criat se li bevia les ampolles de garnatxa i moscatell que guardava en lo celler, volgué assegurar-se'n i a l'efecte se concertà amb un dels seus amics. Aquest li aconsellà que posés les trenta-dues ampolles que li quedaven en vuit caixes, de la forma següent:

1	7	1
7		7
1	7	1

—D'aquest mode —li digué— te serà fàcil reconèixer si te'n falta cap, perquè de qualsevol manera que les contis n'hi trobaràs nou: si és de dalt a baix, o de dreta a esquerra.

Lo criat, que escoltava detràs de la porta, se desconsolà al sentir la precaució que s'anava a prendre perquè ell no pogués fer los brindis acostumats.

Un cop fora el senyor i el seu company, lo criat se determinà a anar a buscar quatre ampolles, i combinà les vint-i-vuit que quedaven d'aquest mode:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

2	5	2
5		5
2	5	2

L'amo anà a contar les ampolles i de dalt a baix i d'esquerra a dreta en sumà nou. Animat lo bevedor del bon èxit, se n'anà a prendre quatre ampolles més, i combinà les vint-i-quatre d'aquest mode:

3	3	3
3		3
3	3	3

Reconeixent lo propietari les ampolles i sumant-ne nou per cada costat, se n'anà tan satisfet com si ja estigués segur que era una preocupació el dubte que tenia que li feien córrer lo vi.

Lo criat tornà al celler i agafant quatre ampolles col·locà les vint restants de la manera següent:

4	1	4
1		1
4	1	4

L'amo repetí l'observació, trobà nou ampolles per part, però li semblà que li'n faltaven. Contà el total i es troba amb dotze ampolles menys de les que hi tenia lo dia que les col·locà en caixes, seguint lo consell del seu company.

Mònica Sales de la Cruz

Lo gran medi de salvar les ampolles sigué posar un bon pany a la porta del celler.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla presenta una situació enginyosa –a mode de joc– i és per aquest motiu que, tot i no formar part del corpus de rondalles del catàleg internacional (Uther 2004), l’hem classificat en aquest apartat.

La relació entre caps i subordinats –en aquest cas un propietari d’una botiga i un aprenent– sempre ha donat joc a diferents tipus de relats: rondalles, contarelles o acudits, majoritàriament. El tipus d’argument que se’ns presenta ens recorda les contarelles protagonitzades per un capellà i el seu escolà o, com en aquest cas, per un amo i el seu mosso, en les quals l’astúcia sempre fa que un dels dos pugui ser el vencedor d’una situació concreta. De tota manera, però, la presència de la disposició de les caixes ens fa decantar més cap a una rondalla d’enginy, ja que aquesta és la característica que es manifesta en aquest argument i gràcies a la qual l’aprenent, només durant un temps, pot apropiat-se de les botelles que desitgi.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

CONTARELLES

En aquest apartat hi trobarem relats que, per les seues característiques, són considerats contarelles. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents, per les característiques que presenten, estarien ubicats entre els números ATU 1200 i 1999.

Aquests relats estan classificats seguint els següents apartats:

Contarelles de beneits	1200-1349
Contarelles de matrimonis	1350-1439
Esposa ximple i marit	1380-1404
Espòs ximple i esposa	1405-1429
Parella ximple	1430-1439
Contarelles sobre dones	1440-1524
Buscant esposa	1450-1474
Criades	1475-1499
Altres contarelles sobre dones	1500-1524
Contarelles sobre homes	1525-1724
Home intel·ligent	1525-1639
Accidents afortunats	1640-1674
Home beneit	1675-1724
Contarelles sobre clergues i altres figures religioses	1725-1849
Clergue enganyat	1725-1774
Clergue i escolà	1775-1799
Altres contarelles sobre figures religioses	1800-1849
Anècdotes sobre altres grups de persones	1850-1874
Relat d'exageracions (Tall Tales)	1875-1999

En el corpus estudiat, els apartats representats són: 'Contarelles de beneits' (3), 'Contarelles de matrimonis' (2), 'Contarelles sobre dones' (3), 'Contarelles sobre homes' (13), 'Contarelles sobre clergues i figures religioses' (6), 'Anècdotes sobre altres grups de persones' (2).

CONTARELLES DE BENEITS

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per un personatge ximple que duu a terme una acció que també és ximple. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents, per les característiques que presenten, estarien ubicats entre els números ATU 1200 i 1349.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Compliment

1868.0

s.n.

s.n. "Compliment". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 111.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un rei observa una cort de porcs i crida el propietari per dir-li que és la cort més nombrosa que ha vist mai. L'home, sense saber què contestar, li diu que ho és més la del rei.

ΛΥΛ

Passejava's un dia un rei pels entorns d'una rica masia i, voltat de son servei i amics, contemplava tot sorprès una cort on hi havia més de dos-cents tocinos. L'amo del mas se'l guardava amb la gorra a la mà i des de lluny.

—Eh! —Li cridà el rei. Vine aquí! Pagès, en honra de la veritat, dec dir-te que aquesta teva és la cort més numerosa que he vist.

I el bo de l'home, no sabent què contestar a aqueixes paraules, digué:

—Senyor, més numerosa és la vostra encara!

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquest argument, d'un únic episodi, presenta una situació còmica que, per les seues característiques, encaixaria entre els tipus indexats al catàleg internacional (Uther 2004) com a contarelles i, concretament, com a contarelles protagonitzades per un ximple.

En aquest cas, la paraula *cort* crea certa confusió pels dos significats que té i el protagonista, no sabent com respondre a les paraules de compliment del rei, intenta contestar amb elegància, però propicia una situació compromesa amb un missatge no adequat per a la situació. La ximpleta i la comicitat queda doncs justificada en aquest argument i en aquest context.

Mònica Sales de la Cruz

Un per altre

1870.0

s.n.

s.n. "Un per altre". *Calendari Català de l'any 1870* (1870): 24-25.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un home demana habitació en un hostel i li diuen que no en tenen, però que, si vol, pot dormir a les golfes amb un moro. Durant la nit, l'hostaler li pinta la cara de negre i, quan l'home es desperta, es mira al mirall i diu que l'hostaler és ruc perquè, en lloc de despertar-lo a ell, ha despertat el negre.

∧∧∧

En Pau arribà a un hostel i demanà llit.

—Tot està ple —diu l'hostaler.

—Plou i tinc son! —Respon en Pau.

—Si voleu anar a les golfes, hi ha un moro que hi dorm. Són molt xiques, no sé si hi cabreu.

—A qualsevol part cabré, porteu-me a les golfes. Mes abans deu-me sopar.

Sopa i acabat pren una candela de sèu i se'n puja al llit.

Al mig d'un jaç de palla hi dormia un moro més negre que una móra. Com en Pau tenia son, apagà el llum i s'adormí amb los roncs de son veí.

A l'endemà matí, lo mosso de l'hostal cridà a n'en Pau, que tenia de marxar de bona hora. Mes és lo cas que aquella nit, lo mosso de l'hostal volent-se divertir amb ell, pus lo va conèixer tonto, quina en va fer? Quan lo va sentir adormit li pintà de negre tota la cara amb fum d'estampa.

S'alçà, pus en Pau, quan sent que el criden, i mort de son i encara cruixit del camí del dia abans se'n va cap al mirallet trencat que estava penjat prop del forat que feia de finestra, tot just llustrejava. Se guaita, es torna a guaitar, i tot cremat i reculant altre cop envers lo jaç, sabeu què diu?

—Animal de mosso! Heu vist? Ara, lo gran bestiassa, per compte de despertar-me a mi, ha despertat el moro!

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

I se'n tornà a jaure.

∧∧∧

Motius Thompson: J1791 Effect of reflection

Aquesta contarella no apareix recollida en l'índex internacional de rondalles, però el seu argument en recorda un altre que sí que en forma part: ATU 1337 «La llarga nit». En aquesta contarella, uns beneits passen la nit en un hostal. L'hostaler els allotja en una habitació sense finestres i els tanca la porta amb clau. Quan es desperten, ho troben tot a les fosques; obren un armari pensant-se que és una finestra i, en veure que és tot fosc, creuen que encara és de nit i se'n tornen al llit.

Tot i que aquestes dues contarelles no són exactament iguals, sí que hi veiem alguns paral·lelismes, ja que totes dues estan ubicades en un hostal i, a més, hi apareix com a protagonista un (o uns) personatge beneit. En aquest cas, però, el comportament beneit està relacionat amb la presència d'un home de pagès que va a la ciutat i es troba davant de llocs, situacions i/o objectes desconeguts per a ell que no són propis del seu entorn natural. Un d'aquests llocs és, precisament, l'hostal.

Aquesta contarella en recorda també una altra, però de manera molt puntual: ATU 1336A «Not Recognizing Own Reflection», ja que l'acció està protagonitzada per un personatge que no es reconeix al mirar-se en un espill. L'acció pren una direcció totalment diferent a la que es recull en aquest cas, però coincideix aquest fet del no reconeixement, propiciat en aquest tipus ATU perquè és la primera vegada que el protagonista, beneit, utilitza aquest objecte.

Mònica Sales de la Cruz

Enquitranament

1874.0

s.n.

s.n. "Enquitranament". *Calendari Català de l'any 1874 (1874)*: 26-27.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un home pregunta per què posen pega a un vaixell i li diuen que és perquè corri més. Pensa que si posés pega al seu ase aquest també correria i en demana una mica. Quan l'ase nota la pega al cul comença a córrer com un llamp. L'home després de molt cridar demana que també li posin pega per intentar atrapar l'ase.

∧∧∧

Un dia, un pagès de muntanya amb un burret que havia dut carregat de sègol passava pel moll de Barcelona, prop de l'indret on uns calafats empegonaven un vaixell.

—Tal fou! —Exclamà l'home així que se n'adonà. Ara vés, per què posen pega a la nau?

—Perquè corri més! —Li respongué el calafat.

Lo pagès rumià un ratet; després, com si li vingués un acudit, diu:

—Jo sí que tinc un ase... que ben bé ho necessitaria que l'empegonessin.

—No seria pas lo primer —respon-li el calafat, que era un de la parròquia. Oh, i ara podríeu aprofitar l'ocasió, la caldera està plena. No us ne faríeu gaire...

—Ja que no em té de costar molt, no hi podem perdre res provant-ho.

I lo pagès acostà l'ase a la caldera de la pega.

—Aixequen-li la cua! —Diu-li el calafat.

I lo pagès aixecà la cua i... flas! Amb l'escombreta de bruc li claven la pega bullenta al mig del tafanari.

L'ase, amics meus, sentir-se allò i clavar-se a córrer com un dimoni, tot fou u.

L'home bramava:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Xo, xo! Atura't Moret, atura't!

Però ca! El burro era un llamp. Res el detenia i cada raig de coces que engegava esparverava tothom! Ja casi no se'l veia. Lo pobre pagès, ronc de bramar, groc, desesperat, no sabia com fer-s'ho.

Tot d'un plegat, se descordà les calces i, tombant-se d'esquena als enquitranadors, esbufegant:

–Cuiteu, cuiteu! Pega a mi, si no perdo l'ase!

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta contarella, no recollida en l'índex interancional (Uther 2004), presenta un argument còmic que té similituds amb aquest tipus de relats indexats.

Se'ns presenta un beneit que, incitat per un altre personatge –del món intel·ligent–, du a terme una acció ximple que té un desenllaç previst per les persones del 'món intel·ligent', però no previst pel mateix beneit. La contraposició entre el pagès i el treballador es veu representada en aquesta contarella, que segueix l'estereotip de relacionar la beneiteria amb la gent de l'àmbit rural. Aquesta dualitat de personatges es recurrent en aquesta mena de relats en clau còmica i, sovint, el pagès aporta el component graciós –quan es contraposa a l'estudiant, al treballador de ciutat, etc.– .

CONTARELLES DE MATRIMONIS

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per un matrimoni. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents estarien ubicats entre els números ATU 1350 i 1439.

Aquestes contarelles que relaten històries sobre matrimonis, seguint el catàleg internacional de rondalles d'Uther (2008), podrien subdividir-se en els següents subapartats:

- L'esposa ximple i el seu marit	1380 - 1404
- L'espòs ximple i la seua esposa	1405 - 1429
- El matrimoni ximple	1430 - 1439

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Tant per cent

1868.0

s.n.

s.n. "Tant per cent". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 90-91.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un home va a demanar diners a una casa de préstec. Fa el negoci i, quan arriba a casa, ho explica a la dona. Aquesta li fa veure que no ha fet bons tractes i li explica què hauria hagut de fer (una cosa pitjor encara).

ΛΥΛ

Un pobre pare de família que necessitava quartos se'n va anar a trobar a un d'aquests que deixen diners.

–Si em puguésseu deixar cent duros?

–Cent duros? Bé, bé. Us los deixaré.

–Quin tant per cent me farà pagar?

–Una cosa enraonada. Lo cinquanta per cent.

–Lo cinquanta! Bah, bah! Pagaré el cinquanta!

–Comtant-hi l'interès: vull dir que us daré cinquanta duros i vós me fareu un recibo de cent.

–Un recibo de cent! Bé, bé! Faré el recibo.

–Doncs passeu demà, que avui és diumenge i tinc d'anar a missa. Ja toquen l'última batallada.

–Vindré demà... Passi-ho bé!

–Adéu-siau.

Aquell mateix dia, tot dinant, l'usurer va contar aquest negoci a sa dona.

–Com? –Va dir aquella. Li deixaràs cent duros per un any cobrant-ne lo cinquanta per cent avançat? Per què no els hi deixes per dos anys i així no n'hi tindràs de donar cap?

ΛΥΛ

Mònica Sales de la Cruz

Motius Thompson: -

Aquesta contarella, no recollida a l'índex internacional (Uther 2004), està protagonitzada per un matrimoni i per tant s'adscriu a aquest grup classificatori. L'apunt còmic, en aquest cas, l'aporta la dona, ja que és ella qui discuteix amb l'home, en principi perquè creu que té raó, perquè considera que no ha fet bé uns tractes. La beneiteria de la dona queda justificada en saber el seu plantejament davant d'una situació de préstec de diners.

Aquesta diversitat d'opinions entre persones de diferent sexe es troba en altres relats d'aquestes característiques, en què un dels dos membres, soviet d'un matrimoni, es creu, erròniament, més llest i hàbil que l'altre per afrontar situacions diverses.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Tord o griva?

1870.0

s.n.

s.n. "Tort o griva". *Calendari Català de l'any 1870 (1870)*: 65-66.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un home i una dona veuen un ocell i discuteixen sobre si és un tord o una griva durant vuit dies. Al cap d'un any la dona recorda al marit que es van barallar per si l'ocell era tord o griva; la dona diu que era griva, mentre que l'home defensa que era tord, i es tornen a barallar.

ΛΥΛ

Una vegada eren marit i muller ja vells que sempre havien viscut com Josep i Maria. Un dia, cap al tard, s'estaven tots dossets assentats en lo pedrís de fora la porta. Feia estona que no deien res, quan ella veient passar un ocell digué a son marit:

—Mira quin tord.

Ell respon:

—No, que és griva.

—No, home, que és un tord.

—Griva és.

—Que no sé de què me les bec? És tord.

—Griva.

—Tord.

—Griva i que no em repliques.

—Mentida. Tord!

—Dona, dona! És griva.

—Tord.

—Griva.

—Tord, tord i tord!

Mònica Sales de la Cruz

–Griva, griva i griva! –Cridà l’home afartant-la de cops amb lo mànec de l’escombra que tenia al peu de la porta.

I ella a cada crit de «griva», al que seguia una tustada, responia cridant més fort encara:

–Tord, tord!

I d’aquella feta hi hagué vuit dies.

Passat algun temps, marit i muller havien oblidat la renyina i tornaven a viure en santa pau. Mes un dia (també era cap al tard) digué sospirant la dona:

–Ai senyor! Com passa el temps! Avui fa un any que em vares pegar ben bé sense merèixer-ho, només perquè vaig dir que aquell ocell era tord... I tord era!

–No, que era griva.

–Tord.

–Griva.

–Tord.

–Griva.

–Tord.

I per sobres d’açò tornà a repetir-se lo ball de bastons ni més ni menys que l’altra vegada.

∧∧∧

Motius Thompson: T255 The obstinate wife or husband

Tot i que aquesta contarella protagonitzada per un marit i una muller tossuts no està recollida a l’índex internacional (Uther 2004), hem de dir que l’argument ens recorda altres contarelles que tenen també aquest tipus de personatges principals: ATU 1351 «El primer que parlarà», ATU 1365C «Pollós, pollós!» i ATU 1365E «El matrimoni baralladís». En totes tres, i també en la que es presenta, la tossuderia del matrimoni arriba a crear situacions incòmodes de discussió i, fins i tot, situacions absurdes que acaben en mort o resolent-se justament en el moment de morir –com passa en els exemples citats.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

CONTARELLES SOBRE DONES

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per una dona. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents estarien ubicats entre els números ATU 1440-1524.

Aquestes contarelles de protagonista femenina, seguint el catàleg internacional de rondalles d'Uther (2008), podrien subdividir-se en els següents subapartats:

- Buscant una esposa	1450 - 1474
- Acudits sobre criades velles	1475 - 1499
- Altres històries sobre dones	1500 - 1524

Mònica Sales de la Cruz

Obediència

1866.0

s.n.

s.n. "Obediència". *Calendari Català de l'any 1866* (1866): 88-89.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular— LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: La senyora de la casa envia la minyona a comprar llumins bons. Quan la noia torna, la senyora li pregunta si són bons i aquesta li contesta que sí perquè els ha provat tots i han cremat perfectament.

∧∧∧

—Margarida.

—Què vol, senyora?

—Vés-me a cercar una capseta de mistos de cerilla, mes ten compte que sigan millors que els que em vas portar l'altre dia. Ja saps que no en vaig poder encendre cap.

—Molt bé.

Torna la criada.

—Aquí té els mistos.

—Cremen aquests?

—Sí, senyora. Tots los he provat i no n'hi ha hagut un que deixés de cremar com cal.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella no té presència en l'índex internacional (Uther 2004), tot i que per les característiques que té podria formar-ne part. En aquest relat s'observa la contraposició entre la criada i la mestressa, típica en altres contarelles pròpies del món oral.

L'argument podria relacionar-se amb una altra rondalla catalogada al web RondCat que correspon al número C-005 «Com es menja una figa» perquè

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

en tots dos casos el protagonista o la protagonista, per justificar un fet (la falta d'unes figues o la compra d'uns bons llumins), du a terme una acció que esdevé graciosa en el context de l'argument (menjar-se l'última figa o cremar l'últim llumí).¹⁴⁵

¹⁴⁵ Vegeu apartat 4.8 per conèixer més informació sobre aquesta rondalla C-005.

Mònica Sales de la Cruz

Les terraires

1868.0

s.n.

s.n. "Las terraires". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 21.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Barcelonès—Barcelona

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Uns homes que van a cavall pel Passeig de Gràcia veuen tres terraires que van amb ase. Per burlar-se d'elles, un dels homes els pregunta com van els ases i una de les noies contesta que a cavall.

∧∧∧

Veus aquí que un dia –això va passar en lo passeig de Gràcia– tres senyorets que cavalcaven trobaren tres terraires a dalt de tres burros que amb prou feina se tenien drets. Un dels letxuguinos, volent fer mofa de les pobres dones aturant son cavall, va dir-los-hi tot burlant-se'n:

–Eh, noies! Com van los ases?

–A dalt de cavall, contestà una de les terraires.

I seguí passeig amunt sense girar lo cap.

∧∧∧

Motius Thompson: -

En aquesta contarella hi trobem una dona que respon a la provocació (en forma de burla) d'un home amb una rèplica enginyosa. La confrontació entre l'home i la dona queda evidenciada en aquest argument, en què la dona és la 'vencedora' en utilitzar l'astúcia per no ser ridiculitzada i causar aquest efecte sobre l'home burlador.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo pare nostre

1882.0

s.n.

s.n. "Lo pare nostre". *Calendari Català de l'any 1882* (1882): 72-73.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Una minyona odia els gats de la seua mestressa i cada vegada que els veu diu "Pare Nostre" amb un "vit de bou" a la mà i els espanta. Al sentir les primeres paraules de l'oració, els gats fugen. La minyona fa creure a la mestressa que els gats són males ànimes perquè quan comença a resar fugen i aquesta diu a la minyona que faci amb els gats el que vulgui.

ΛΥΛ

Una vegada hi havia una senyora que tenia un gat, una gata i un gatet; si llaminer era l'un, més llaminer l'altre. La minyona no els podia veure ni en pintura. La senyora, al revés, n'estava tan gelosa que ni podia sofrir que els toquessen. Veus aquí que la minyona, que no tenia cap pèl de tonta, resolta a espolsar-se de sobre la plaga de llaminers se'n pensa una. Cada dematí entrava a la cuina tot resant i amb un vit de bou a la mà i, mentre deia lo "Pare nostre", ja arrencaven a córrer com uns llamps.

A la fi, per esparverar-los ja no fou necessari lo vit de bou: amb les primeres paraules de l'oració n'hi havia de sobres per fer-los arrencar a córrer. Llavors fou quan la minyona anà a trobar la senyora i amb grans accionats i misteris li digué:

—Senyora, senyora! Som condemnats tots los d'aquesta casa!

—Verge santíssima! Què dius? —Feu la bona senyora.

—Sí, afegí la minyona. Cregui'm, ja ho tinc ben reparat. Cada vegada que em senten resar fugen com a mals esperits, lo gat, la gata i el gatet.

—Vés, vés, tonta, això creus? —Deia la senyora mig esparverada.

—Cregui'm. Vinga i ho veurà —tornava la minyona.

A la fi la senyora i ella anaren cap a la cuina on los gats sense pensar res dormien damunt dels fogons aprofitant-se de l'escalfor del foc. La senyora es quedà al peu de la porta. La minyona començà la cantarella tot dient:

Mònica Sales de la Cruz

–Pare nostre...

Encara los gats no sentiren la seva veu, esfereïts arrenquen a córrer envers la porta on s’hi estava la senyora que, al veure allò, tremolà i tot senyant-se digué a la serventa:

–Filomena, Filomena! Verge Santíssima! Ah! Ah! Sí! Sí! Tenies raó! Fes-los lo que vulgues. Mata’ls; treu-los de casa. Que no els torni a veure més. Treu-me els mals esperits de casa!

Així fou com la minyona logrà amb ses manies treure’s de prop a les pobres bestioles que, al cap i a la fi, no feien sinó seguir la tradició de la raça a què pertanyien, com és posar en bon lloc tot lo que troben mal endreçat.

∧∧∧

Motius Thompson: J2101 Getting rid of the cat

Aquesta contarella presenta un argument no recollit a l’índex internacional de rondalles (Uther 2004), però que, en canvi, sí que està recollit al catàleg portuguès (Cardigos 2006) per Isabel Cardigos sota la classificació 1717*A «Cats Trained to be Devils». En aquesta contarella indexada, un criat colpeja els gats del sacerdot mentre diu unes paraules sagrades i fa creure al sacerdot que els animals estan posseïts pel diable. L’home intenta donar-los menjar “en nom de Jesús” i els gats fugen. El sacerdot queda convençut.

Malgrat que els personatges de la trama argumental són diferents, l’essència és la mateixa i la finalitat també: desfer-se dels animals. En tots dos casos veiem com s’utilitza la vinculació amb el diable per aconseguir l’objectiu, ja que el context és eminentment religiós i no pot permetre’s cap apropament al mal. En tots dos casos, també, veiem que l’element que proporciona l’efecte humorístic és el fet que l’humà ha acostumat l’animal a relacionar unes paraules sagrades amb les bastonades que rep; per això, en sentir-les fuig corrents.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

CONTARELLES SOBRE HOMES

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per un home. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents estarien ubicats entre els números ATU 1525 i 1724.

Aquestes contarelles que relaten històries amb protagonista masculí, seguint el catàleg internacional de rondalles d'Uther (2008), se subdivideixen en els següents subapartats:

- L'home intel·ligent	1525 - 1639
- Accidents afortunats	1640 - 1674
- L'home estúpid	1675 - 1724

Mònica Sales de la Cruz

Bon calculista

1865.0

s.n.

s.n. "Bon calculista". *Calendari Català de l'any 1865* (1865): 115.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Vallès Oriental—Granollers

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un home vol vendre un porcell i li ofereixen cinc duros. En demana més i diu que l'endemà a la fira de Granollers en traurà molt més. Quan arriba a casa, diu a la dona que li han donat vint pessetes pel porcell.

ΛΥΛ

–Quant ne vol d'est porcell? –Deia un pagès a un altre.

–Quant me'n dones? –Va respondre lo preguntat.

–Te'n dono... Te'n dono... això, perquè m'ha caigut en gràcia, no perquè ho valga... Te'n dono cinc duros.

–Ca! Que és cas! No en trobareu pas cap per aquest preu, eh? De la qualitat del meu! Demà el portaré a la fira de Granollers i en trauré bona pila més.

A l'endemà, Josep, que així s'anomenava el pagès, se'n va a la fira i ven lo porcell.

Al vespre, després d'haver passat lo rosari, tot d'un plegat crida la seva dona i això mateix li diu:

–Teresa, saps quan n'he tret del porcell que ahir me'n daven cinc duros?

–Quant?

–Endevina!

–Què sé, pobra de mi! Potser diré un disbarat. N'has tres més o menys?

–Més dona, més! Molt més!

–Bé. Quant?

–Vint pessetes!

ΛΥΛ

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Motius Thompson: -

Aquesta contarella està protagonitzada per un home beneit i en ell recau la part còmica d'aquest relat. En les contarelles, els personatges del camp queden sovint ridiculitzats per les seues accions, tal com es demostra en aquest argument presentat. Veiem, doncs, com l'home se sent orgullós d'haver sabut negociar i d'haver obtingut vint pessetes i no cinc duros.

Mònica Sales de la Cruz

[L'advocat i el cansalader]

1867.0

s.n.

s.n. "Anar per llana y...". *Calendari Català de l'any 1867 (1867)*: 71.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

▲▲▲

RESUM: Un advocat i el seu gos van a casa d'un amic cansalader. De tornada cap a casa, l'advocat rep la visita de l'amic que li pregunta si té dret a demanar al propietari d'un gos els diners que val una peça de carn que s'ha menjat. L'advocat li diu que sí i el cansalader li diu que ha de pagar-li quaranta rals. Quan el cansalader arriba a casa es troba una nota que diu que ha de pagar dos-cents rals a l'advocat per una consulta que li ha fet.

▲▲▲

Cert advocat que tenia un hermós gos perdiguer, solia passar molts ratos a casa d'un cansalader gran amic seu.

Una nit –acabava de passar la tarda en casa d'aquell– se li presenta el cansalader i li diu:

–Dec fer-te una pregunta.

–Parla.

–Si un gos entrés a casa meva i se m'emportés un bocí de carn, tindria dret a demanar a l'amo del gos lo preu d'aqueix bocí?

–Quin dubte té?

–Doncs en ús d'aquest dret, dóna'm quaranta rals que el teu gos ha fet de gasto eixa tarda en ma tenda.

L'advocat no diu res i paga. Lo cansalader se'n torna a casa sua, mes així que hi arriba se troba amb un paper de l'advocat que deia: «Lo cansalader... (aquí hi havia el nom de l'amo de la tenda) deu a l'advocat (aquí son nom) la quantitat de dos-cents rals per una consulta que li ha fet sobre un abús de confiança.»

Lo venedor de salat, pagà, mes jamai volgué tindre amics que anessen acompanyats de gossos.

▲▲▲

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Motius Thompson: K1655 The lawyer's mad client

Aquesta contarella presenta una disputa entre dos personatges, un dels quals és advocat. Aquest col·lectiu apareix en diversos arguments de relats procedents de l'oralitat, sovint per ridiculitzar-los o per fer-los ser víctimes d'enganys que ells mateixos exposen als clients per defensar-se. La contarella, tot i no estar catalogada, està directament relacionada amb altres que corresponen a tipus protagonitzats per advocats i clients, com per exemple ATU 1585 «El client de l'advocat fa el boig»¹⁴⁶ o ATU 1585* «La promesa del pagès», en què els clients intenten evadir els pagaments a l'advocat a través de situacions enginyoses.

¹⁴⁶ Vegeu-ne un exemple en l'apartat 4.6 (Corpus de rondalles catalogades).

Mònica Sales de la Cruz

Ni de l'un, ni de l'altre

1867.0

s.n.

s.n. "Ni del un ni del altre". *Calendari Català de l'any 1867* (1867): 20-21.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular— LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Dos pagesos discuteixen per una nou perquè un l'ha vista primer i l'altre l'ha agafada primer. El jutge la parteix en dos i dona un tros de closca a cadascun. Un pagès pregunta què passa amb la nou i el jutge respon que se la queda ell per la feina que ha hagut de fer.

ΛΥΛ

Dos pagesos anaven per un camp. Tot enraonant, un d'ells veu una nou i corre per a aplegar-la; l'altre hi és més amatent i la cull primer.

S'arma una baralla.

—Que és meva!

—No hi ha tal.

—Que sí!

—Que no!

Se'n van a casa del jutge. Parla un d'ells i diu:

—Senyor jutge, venim perquè ens faça justícia. Anant de camarada hem trobat esta nou. Jo he sigut qui primer l'ha vista i dic que és meva.

—Jo —diu l'altre— sóc el que primer l'ha collida i la vull.

Lo jutge rumia un ratet.

—Farem justícia —diu al cap d'una bona estona. A veure la nou?

Un dels pagesos la hi dona.

—Com estava posada a terra? —Pregunta el jutge.

—Així —respon lo pagès que l'havia vista, posant la nou sobre la mà del jutge.

—És a dir —afegeix aquest— que tu l'has vist per aquest cantó de sobre, no és ver?

—Sí, senyor.

—Pus bé, la part que has vist és ben teva.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Esberla la nou i li dóna la closca de sobre. Aprés se gira al que l'havia agafada i donant-li l'altra mitja escorfolla li diu:

–A tu et toca la meitat que l'altre no podia prendre amb la vista i de la que tu t'has emparat amb la mà. Té: ben teva és. Ja us ne podeu anar.

–Com! I de la nou què en fem? –Exclamà tot sorprès lo més ambiciós dels pagesos.

–Ara que ja haveu partit l'escorfolla, ben del cas és que feu lo mateix amb la nou –afegeix l'altre.

–Oh, la nou! –Respon el jutge. –La nou me la quedo per paga del treball que m'haveu dat.

I se la ficà a la butxaca.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella podria formar part de la sèrie de relats protagonitzats per jutges, englobats en el tipus ATU 1534 «El jutge exigent» i els seus corresponents subtipus.

Per l'argument que té, podríem relacionar-la concretament amb un relat miscel·làni catalogat com a ATU 1534Z «Altres decisions absurdes», ja que en aquest cas el jutge també pren una decisió completament absurda per posar solució a un conflicte que també ho és. La segona edició de l'índex català (Oriol/Pujol 2008) referencia, per a aquest tipus, una versió d'Amades, «El jutge i l'estudiant» (1950: 745-746), que dista molt de la que hem recollit a la premsa, tot i la presència d'un jutge que actua malament com a conseqüència d'escoltar una declaració –enginyosa i rimada– d'un estudiant acusat per un pagès.

Vista la diferència, doncs, no s'ha catalogat tenint en compte aquest tipus perquè ATU no dóna prou informació en el resum per saber si aquest relat s'hi pot incloure amb seguretat.

Mònica Sales de la Cruz

L'home agafat a la seva

1868.0

s.n.

s.n. "L'home agafat a la seva". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 20.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un home que sempre vol tenir raó es queda com si estigués mort, però, quan estan a punt d'enterrar-lo, el metge diu que és viu. L'home, per no donar el braç a tòrcer, continua amb els ulls tancats i deixa que l'enterrin.

ΛΥΛ

Hi havia un home tan agafat a la seva que quan ell deia una cosa volia que tot lo món lo cregués baldament digués lo disbarat més gran de la terra. I quan algú parlava de qualcuna cosa que a ell no li xocava, o se'n reia o, contradient-lo, passava hores senceres fins que l'altre el deixava sol. Tot ho contradeia.

Vingué que aquest home tingué un treball i quedà com mort. Lo ficaren al bagul i cap a enterrar. Ans de soterrar-lo, un metge el veié i, fent algunes proves, diu:

—Est home no és mort.

En efecte, Joan, que així se deia el qui duïen a la fossa, amb lo sotrac del camí s'havia revifat i escoltava lo que deia el metge.

—Est home no és mort, repetia el doctor punxant-lo.

Creuríeu que per fer la contra al metge no va xisclar quan lo punxaven, va tindre los ulls aclucats i es deixà soterrar?

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta contarella, no recollida en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), presenta un protagonista tossut. En la majoria de les contarelles en què hi apareix aquesta característica del personatge tossut, els

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

protagonistes són un matrimoni: un dels dos, evidentment, posseeix de manera més extremada la tossuderia. El catàleg internacional (Uther 2004) recull, per exemple, el tipus ATU 1365 «The Obstinate Wife», que conté altres subtipus.

Normalment, en aquests relats són les dones les que presenten la característica de la tossuderia, però en aquest cas concret veiem que el tossut és un home.

Mònica Sales de la Cruz

Ratonera

1868.0

s.n.

s.n. "Ratonera". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 58.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un home a qui li han robat una gallina convida tot el poble a casa. Quan hi són tots, els diu que sabrà qui li ha robat la gallina després que toquin a les fosques un gall que hi ha dins d'una cassola, bruta de tinta. En acabar, veuen que tots tenen les mans negres de la tinta menys un que és el culpable.

ΛΥΛ

Havien robat una gallina a un mas. A l'endemà del robo l'amo de la masia convidà tots los del poble a fer beguda. Eren vint-i-cinc persones perquè lo poble se componia només de quatre cases.

Un pic los té aplegats, tanca la porta i diu:

—Ahir em varen robar una gallina i ara aneu a veure com jo endevino qui és lo qui me l'ha presa.

Posa una caldera tapada al mig de la cambra.

—Aquí dintre —diu après— hi ha un gall. Tots lo tocareu. Quan lo toqui qui l'haja robada, lo gall cantarà. Això sí, ço es té de fer a les fosques.

Apaga el llum.

Comencen a fer la passada.

Fica la mà el primer i crida:

—Ai, ai, ai! No hi ha tal gall. Jo toco un suc...

—Que és aigua —afegeix l'amo de la gallina. Jo l'he posada perquè era de llei fer-ho. Heu acabat?

—Sí, sí —responen los demés.

S'encén el llum. L'amo guaita les mans de tots. Tots les tenien negres. La caldera estava plena de tinta. L'amo canta:

—23, 24... i el que fa 25?

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Se gira i veu un bordegàs al peu de l'escala amb les mans ficades a la butxaca.

L'agafa, li treu les mans a fora i les tenia netes.

–Tu m'has pres la gallina –diu lo pagès robat. Lo gall ha cantat!

ΛΥΛ

Motius Thompson: H200 Tests of truth

Aquesta contarella presenta un argument enginyós per localitzar el culpable d'un robatori. En aquest cas, doncs, el protagonista és un home intel·ligent que usa aquesta qualitat per resoldre una situació.

El centre de l'argument recau en la prova per aconseguir la veritat, una prova enginyosa que permet descobrir un lladre entre un grup de persones.

Mònica Sales de la Cruz

Joc de paraules

1870.0

s.n.

s.n. "Joch de paraulas". *Calendari Català de l'any 1870* (1870): 19.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un gitano vol vendre un cavall cec i s'emporta dos testimonis. Un pagès no vol comprar-lo perquè és poc vistós. El gitano li diu que ja sap que el cavall no té vista i finalment el pagès el compra. Quan el pagès s'adona que el cavall és cec, va a trobar el gitano, però aquest li diu que ja el va avisar que el cavall no tenia vista i que té testimonis.

∧∧∧

Un gitano venia per bo un cavall cec. Dos companys li feien de testimonis. Arriba un pagès, mira el cavall, el prova fent-lo córrer agafat pel ronsal. No li acabava d'agradar, perquè no li semblava prou vistós.

Lo gitano, veient sa indecisió:

–No el deixi: no té vista, però crega que és un bon cavall.

Lo pagès lo comprà.

A l'endemà, veient que era cec, se'n tornà al gitano perquè s'encarregui del cavall.

Però el gitano li respon:

–Tractes són tractes. Ja li vaig dir quan li vaig vendre que de vista no en tenia. I en tinc testimonis!

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella presenta dos personatges contraposats: un d'intel·ligent i estafador i un altre de beneit. Amb un joc de paraules, un gitano aconsegueix vendre un cavall cec a un pagès. L'estereotip del gitano negociador –bon negociador per als seus interessos, mal negociador per als

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

interessos dels altres– apareix en aquesta contarella, en què es produeix un engany de manera enginyosa.

En aquest tipus de relats, sovint els negocis apareixen com a objecte còmic, ja que els intents d'estafa són prou recurrents. Així, el pagès sempre sol ser el personatge beneït que s'enfronta a altres personatges més intel·ligents: l'estudiant, el gitano, l'home de ciutat, etc.

Aquesta contarella podria formar part dels tipus sobre gitans que tenen entrada al catàleg internacional (Uther 2004) amb el tipus miscel·làni ATU 1634* «Els trucs dels gitans». De tota manera, però, la contarella no s'ha adscrit a aquest tipus perquè ATU presenta un resum molt genèric sense detalls argumentals que ajudin a justificar-ne l'adscripció.

Mònica Sales de la Cruz

Una ceguera

1870.0

V.V.

V.V. "Una ceguera". *Calendari Català de l'any 1870* (1870): 67-68.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

∧∧∧

RESUM: Un home demana caritat "per a un pobre cec" i tothom li dóna diners. De sobte, es posa a llegir el diari i un home li pregunta per què diu que és cec si llegeix. L'home diu que no menteix perquè el cec és el gos que l'acompanya.

∧∧∧

—Senyors: una gràcia de caritat per a un pobre cego?

Deia un pobre a la porta d'una església, tenint un gosset davant. Lo to llastimós feia que l'almoïna fos molta, quan amb sorpresa de tothom, veieren que el cego treia un diari i comença a llegir. Un dels que li havien fet caritat s'arrimà al pobre i li digué:

—Home, com goseu demanar caritat dient que sou cego i llegiu sense ulleres tan sisquera?

—I qui li ha dit que jo sóc cego? Jo demano per a aquest cego, i en bona fe que aquest no hi veu.

I el tuno assenyalava el gos.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla, tot i no formar part de l'índex internacional (Uther 2004), presenta unes característiques que l'adscriuen al grup de rondalles d'enginy.

En aquest cas, l'enginy i la picardia del captaire centren l'atenció argumental, en què veiem com l'astúcia, doncs, omet la suposada mentida.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Mesura per mesura

1872.0

s.n.

s.n. "Mesura per mesura". *Calendari Català de l'any 1872 (1872)*: 47-48.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Vallès Oriental—Sant Celoni

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un criat no neteja el fang de les botes perquè els camins encara estan enfangats i les botes es tornaran a embrutar. L'amo no diu res, però, quan el criat li demana la clau per poder anar a esmorzar, l'amo li respon que com que al cap de dues hores tornarà a tenir gana no cal que esmorzi.

∧∧∧

Blai, propietari de Sant Celoni, crida el criat i li demana les galotxes, pus ne tenia d'anar a fira a dalt de cavall.

Ve aqueix i les hi du, mes encara totes brutes de fang de l'últim dia que havien servit.

—Per què no les has netejades? —Li preguntà Blai.

—Jo us diré —respon en Roc. Com que encara tots los camins són plens de fang, he pensat «què en trauràs de netejar-les si te les tornarà a embrutar tot seguit?».

Blai no diu res i puja a cavall.

Així que se n'anava, Roc li diu:

—Eh, mon amo! Abans d'anar-vos-en, si em deixésseu la clau del rebost...

—Per què la vols?

—Per esmorzar, doncs tinc gana.

—Mira —respon-li Blai tot anant-se'n. Com que d'aquí dos hores tornaràs a tindre gana, tant se val que ara no esmorzis.

∧∧∧

Motius Thompson: P360 Master and servant

Aquesta contarella, no recollida en l'índex internacional (Uther 2004), presenta dos personatges típics en aquest tipus de relats orals: l'amo i el criat. Sovint és el criat qui guanya l'amo, però en aquest cas veiem com es produeix justament el cas contrari. Amb enginy, l'amo alliona el criat que, suposadament, entén el missatge que el seu superior li vol transmetre.

Podríem relacionar aquest relat amb el tipus ATU 1560 «Qui fa com aquell que menja fa com aquell que treballa» i amb C-004 «La criada golafre»,¹⁴⁷ ja que totes formen part del grup de rondalles i contarelles que tenen com a protagonistes mestresses i amos que fan passar gana a les criades o als criats. Precisament per aquest motiu, en aquestes dues versions comentades –ATU 1560 i C-004–, els criats han d'espavilar-se per poder menjar alguna cosa o per fer entendre als amos que passen gana.

¹⁴⁷ Vegeu l'apartat 4.8 per conèixer més informació sobre la rondalla C-004.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

[Amb una sola paraula]

1881.10.23

s.n.

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 12, núm. 646 (23 d'octubre, 1881): 3.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—Contarella

∧∧∧

RESUM: L'amo ensenya a la criada a entendre missatges a partir d'una sola paraula. L'amo demana a la criada que cridi l'apotecari perquè no es troba bé. Ella triga molt perquè, al sentir l'ordre, va a buscar l'apotecari, el metge, el capellà i un taüt.

∧∧∧

—Mira noia —deia un senyor viu de gènit a la seva criada. Quan te demane una cosa, amb una sola paraula m'has d'entendre. Aixís, per exemple, quan diga «la barba», encontinent m'has de dur la navaja, el sabó, la tovallola, aigua tèbia, i tot lo necessari per afaitar-me.

—Està molt bé. Ho faré aixís.

I aixís ho feia efectivament, fins un dia que l'amo no es trobava prou bé, i va dir:

—Noia, de seguida a ca l'apotecari i que et dongue unes gotes de làudano.

La criada tardà més d'una hora a tornar, i al demanar-li compte l'amo per la seva tardança respon:

—Oh! És que he hagut de fer tot lo demés.

—Com s'entén tot lo demés?

—Sí senyor: he anat a ca l'apotecari, a cal metge, a l'església perquè li portin lo combregar, i a la botiga de caixes de mort, perquè li duguen lo bagul. Ja veurà, com que el senyoret vol que amb mitja paraula l'entengui!

Lo senyor al sentir això va caure d'espatlles.

∧∧∧

Mònica Sales de la Cruz

Tot i que aquesta contarella presenta semblances amb el que preveu ATU 1562A «El matafred al reposòrum del sècula seculòrum», per l'ús d'una mena de llenguatge encriptat per establir comunicació entre dues persones, no s'ajusta del tot al tipus. L'acció està protagonitzada per una situació ridícula propiciada per l'ús del vocabulari (massa específic o massa concís) entre dues persones. En aquest cas concret, la situació còmica es produeix en ampliar un missatge de l'amo quan no és necessari, després de rebre l'ordre d'«amb una sola paraula m'has d'entendre». Si al dir «la barba» la criada havia de dur navalla, sabó, tovallola, aigua i estris per afaitar, al dir-li que busqui l'apotecari intueix que l'home està greu i avisa el mossèn i compra un taüt.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

En Janot

1881.0

s.n.

s.n. "En Janot". *Calendari Català de l'any 1881* (1881): 51-52.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Una mare vol casar el seu fill i convida a casa la mare d'una noia. Adverteix el fill perquè digui que tot ho fa ell. La mare de la noia va dient coses i el noi sempre respon que ho ha fet ell. Finalment, la dona veu uns porcells molt macos i el noi també diu que els ha fet ell. El casament no es fa.

∧∧∧

En Janot de la Mosca ja era prou gran per casar-se i la seua mare li tenia escollida una xicota, filla d'un mas veí, alta, grossa i ben plantada. Així és que un dia la mare va dir a son fill:

—Janot, te tens de casar. Tens enginy, no ets tonto, t'agrada treballar, amb això tens de prendre muller. No ets del tot lleig, tens alguna coseta, quan jo et falte encara tindràs més. Què diantre serà que algú no et vulga? Jo ja et sé una bona noia que no dirà que no. És la Paula de cal Borni, té cent lliures de dot, està ben vestida i és una malva... T'agrada?

—Com vulgheu, mare.

—Diumenge vindrà la Caterina, la mare d'ella. Poleix-te i dóna't aire. No et facis el tonto. Espavila't. Ja saps que són gent treballadora a casa seva. Amb això fes-te l'entès en tot. Ella veurà les nostres terres i dirà: —Que ben menades! Tu respondràs: —Jo les meno. —Quins arbres més ben portats! Tu diràs: —Jo els he podat. I així cauràs a l'ull de la que t'ha de ser sogra i tots s'arreglarà.

—Teniu raó. Ja ho faré!

Arribà el diumenge i la Caterina vingué al mas de la Mosca.

—Bon dia! Com anem!

—Bé i vós?

—Ja ho podeu veure. I en Jan, com està?

Mònica Sales de la Cruz

–Trempat!

–Oh! Quines moreres més hermoses!

–Jo les he podades! –Fa en Janot.

–Quin blat més ufanós!

–Quines mongetes!

–Jo les he escanyissades.

Caterina pensava «si puc casar-lo amb ma filla tindrè una joia a casa.

Tot ho sap fer».

–Quin presseguerar!

–Jo l’he cuidat!

–Quins porcells! –Exclamà Caterina al passar pel davant de la cort.–

–Jo els he fet! –Respongué amatent en Janot.–

Caterina no va dir res, però el casament no es va tirar avant.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella recorda, en part, ATU 1688 «L’amic exagera les afirmacions del pretendent». L’argument és més o menys el mateix, però canvien els personatges i l’acció que porten a terme. En aquest cas, se’ns presenta una rondalla que conté la història d’una mare que busca parella per al seu fill, a diferència de la que preveu ATU en què un home pren la iniciativa de cercar muller. A més, en la rondalla ATU 1688 es preveu la presència d’un segon personatge –l’amic, el criat, etc.– que ha de reforçar les virtuts del pretendent perfecte, però la beneiteria el traeix en reforçar un petit defecte que exposa el pretendent.

Com que l’argument genèric d’ATU és força restringit i no preveu, de moment, possibles variacions, no hem inclòs aquesta rondalla en aquest tipus ja establert, malgrat veure-hi semblances considerables.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Los tres gallegos

1873.0

s.n.

s.n. "Los tres gallegos". *Calendari Català de l'any 1873* (1873): 84.

Catalunya

Espanya—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Tres gallecs marxen cap a Galícia i, quan es fa fosc, es refugien en un bosc. A l'entrar-hi, senten les veus d'uns lladres i s'enfilen dalt d'un arbre. Des d'allí observen com contenen els diners i un dels gallecs no es pot aguantar més i diu "quant or". Els lladres l'agafen i el maten. La sang surt molt negra i els lladres es pregunten per què. El segon gallego, des de dalt de l'arbre, diu que havia menjat mères i, quan el veuen, l'agafen i el maten també. Els lladres no entenen per què els gallecs havien parlat i el tercer diu "per això jo no dic res". L'agafen, el maten i es queden amb els diners dels tres.

ΛΥΛ

Tres gallegos, que després d'haver-se ocupat per molts anys en les feines baixes que en les ciutats del centre d'Espanya se'ls destinà, havien arreplegat una pila de diners, tractaren d'entornar-se'n a la seva terra a disfrutar d'aquells i, abans d'anar-se'n, algú que bé els volia els hi donà per consell que no enraonessin gaire pel camí amb la gent que trobessin, ni diguessin a ningú que duguessin diners, ni on anaven.

Amb tan bon consell i la bossa plena, emprengueren camí i, camina que caminaràs, se'ls feu nit en un bosc en lo quin així que hi hagueren entrat sentiren fressa d'homes i per la conversa conegueren que eren lladres. Tots assustats, s'enfilaren cadascú a dalt d'un arbre i arribant els lladres encengueren un gran foc i començaren a comptar diners.

Veus aquí que en contaren tants i tants que un dels gallegos, admirat de veure tant d'or, no pogué contenir-se i tot d'un plegat digué:

—Quant or!

Los lladres, tots admirats, refets del susto, agafaren el gallego i perquè no els descobrís lo mataren. Lo pobre home tenia una sang molt negra i els lladres tots admirats no paraven mai de dir:

—I quina sang més negra!

Mònica Sales de la Cruz

Tant i tant ho digueren que per fi un dels altres gallegos, veient tanta estranyesa i que no sabien explicar-se la causa, ell que diu:

–És que havia menjat móres.

Los lladres alçaren lo cap i veieren el gallego. Lo feren baixar i lo mataren.

Veus aquí que mentre el mataven estaven dient:

–I quins gallegos més bèsties. Qui els feia parlar? I aquest últim sobretot, veient que havíem mort a l'altre perquè havia parlat ell, també ha tingut de fer-ho.

I el tercer gallego, que estava enfilat dalt de l'arbre, al sentir allò ell que diu:

–Per això jo no dic res.

Los lladres l'agafaren, lo mataren també i es feren amb los diners de tots tres.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella, protagonitzada per dos col·lectius de personatges, presenta una situació còmica i ximple que justifica l'adscripció a aquest grup. Tot i no aparèixer recollida en l'índex internacional (Uther 2004), el seu argument recorda el tipus ATU 1653 «Els lladres arrecerats sota l'arbre», però tots dos tenen unes diferències notables que justifiquen que no s'haja inclòs en aquest tipus. El que preveu ATU 1653 és que una mare i un fill beneit abandonen casa seva i es refugien dalt d'un arbre. Uns lladres s'aturen a sota de l'arbre i preparen el sopar. El beneit no pot aguantar les seves necessitats i, en baixar, els lladres reaccionen de manera diversa.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Los dos cirurgians

1876.0

Maspons i Labrós, Francesc de Sales

F. M. y L. "Los dos cirurgians. Popular". *Calendari Català de l'any 1876* (1876): 49-51.

Catalunya

França—Catalunya Nord—[No s'especifica]—Perpinyà

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∞∞∞

RESUM: Un cirurgià espanyol i un cirurgià francès es troben en un hostel i discuteixen sobre quin país és el millor en el tema de cirurgia. El francès s'ofereix per operar l'espanyol de la vista perquè sap que no s'hi veu gaire. L'espanyol ho accepta i l'operació va molt bé. El francès se sotmet a la mateixa operació i, quan l'espanyol li treu els ulls, un gat se'ls menja. L'espanyol col·loca al francès els ulls del gat i quan, de nit, es treu l'embenat, el francès queda meravellat i abraça l'espanyol. L'endemà, quan es fa de dia, no veu res.

∞∞∞

Heus aquí que una vegada en un hostel de França, a l'entorn de Perpinyà, s'hi trobaren dos cirurgians: l'un era espanyol i l'altre francès, i com és propi de gent del mateix ofici, prompte ne feren conversa sobre la cirurgia i del respectiu grau d'avenç en què cada una de ses nacions hagués arribat, volent cadascun que la seva fos la primera i, després de molt enraonar com veiessen que mai s'acabava la controvèrsia i que cap dels dos volia cedir en sa pretensió, cosa nova entre els hòmens, lo francès, pensant que més bones són sempre raons que no pas paraules, digué a l'espanyol:

—Conec que vós sou molt curt de vista i si voleu i us fieu completament de mi, fent-vos una operació, que cap espanyol mai n'ha sapiguda fer, us la tornaré més bona de lo que abans d'escurçar-se-vos teníeu.

I com l'espanyol tingué per impossible del tot lo que l'altre li proposava, i acalorat amb la disputa i picat de l'honra que s'hauria deixat fer tot lo que el francès hagués volgut, puig tenia per segur lo fer-lo quedar burlat, convingué posar-se a disposició del francès. Així és que aquest, traient-se la caixa d'instruments que com a bon cirurgià sempre en la butxaca duia, i havent fet sentar l'espanyol per a operar-lo millor, se li atansà i zas! D'un cop de bisturí li tragué un ull. I zas! D'un altre cop li tragué l'altre.

Mònica Sales de la Cruz

I quan los tingué a la mà, n'agafà un drap net i frega que fregaràs los ulls de l'espanyol fins que los tingué ben netejats. Los quals així que ho foren los tornà a posar amb molt cuidado a aquell i tapant-los-hi amb una bena, li digué que tenia d'estar tapat lo menys unes quatre hores.

I això era al matí.

I tapat l'espanyol i sense saber què fer-ne, ni podent-se ocupar de res, pensant com és natural en la disputa i en l'operació del francès, començà a treballar sa imaginació que per eixos casos pinta sola, i formant-ne mil muntanyes caigué en una desesperació molt gran veient l'honra de son país perduda, fins que pensant, pensant, i podent més en ell l'amor propi que qualsevol altre sentiment, cosa pròpia de l'honrilla, determinà fer la mateixa operació al francès, però fent-se ensellar primer lo cavall per a poder-ne fugir cas que aquella sortís mal.

I arribà lo migdia i destaparen l'espanyol, i este hi veié com hi veia abans de ser curt de vista.

I per ço lo francès, tot joiós, li digué que bé li podria donar la victòria, puig cosa com aquella cap espanyol la sabia fer. Mes l'espanyol, responent-li que també la faria si se fiava d'ell, lo feu assentar i, encomanant-se primer a la Verge Santa Maria i a la beneita santa Llúcia, zas! D'un cop li tragué un ull. I zas! D'un altre li tragué l'altre. I posant-los en un plat, se n'anà a buscar un drap ben net: mes veus aquí que mentre hi era, vingué lo gatet de l'hostal i, llaminer com tots, se menjà los ulls del francès.

I tornant-se l'espanyol i trobant-se lo plat sense los ulls, poden comptar quin desespero n'agafà.

—Hostalera del dimoni, ara sí que ne sóc perdut! —Anava cridant—. Pobret de mi, com ho faré! Hostalera, hostalera, agafeu-me de seguida lo gat de l'hostal!

L'hostalera tota s'estranyà que volgués lo gat. Mes quan s'enterà de la causa, agafà tal esgarrifament, que per por de lo que succeiria se n'anà de l'hostal. Lo cirurgià, veient-se perdut, se llençà ell mateix a la busca del lladre dels ulls i amb l'ajuda d'un matalot per fi arribà a agafar-lo.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Se n'anà cap al seu quarto i allí, com en casos suprems se necessiten les grans resolucions, d'un cop de bisturí tragué un ull al pobre gat i d'un altre cop li tragué l'altre. Mentrestant lo francès assentat estava esperant.

L'espanyol netejà ben bé los ulls del gat i quan los tingué ben nets se n'anà cap al francès i amb gran cuidado li posà un ull i després l'altre i el tornà a tapar.

—Molt m'heu fet esperar, espanyol! —Digué lo pobre francès, que poc sabia la desgràcia que li esdevenia—.

—És que com més bona és la cosa més d'espai ne va —respongué l'espanyol—. I per ço jo vos prego que estigau tapat més temps del que jo vaig estar, i així fins que us avisi no vos destapeu.

L'estamordit l'espanyol del fracàs que li havia succeït, manà treure son cavall a defora i amb lo peu a l'estrep esperà que es tornés fosc per veure si del mateix contratemps ne podia traure algun partit i en cas contrari estar a punt de fugir.

Per fi arribà la nit. L'espanyol cridà a son contrincant que es destapés i ho feu aquest. I, oh! Alegria! Lo francès hi veia com si no hi hagués vist mai. Tot era clar per ell, fins enmig de la fosquedat, no hi havia tel de teranyina que no veiés i era que com tenia ulls de gat i los gats hi veuen més de nit que de dia, tot era per ell clar. Llavors se dirigí a l'espanyol, l'abraçà amb tota efusió i li digué que reconeixia i confessava que estava molt més adelantada la cirurgia en Espanya que en França.

L'espanyol, per això, cuidà d'anar-se'n. Lo que al francès succeí fou que a l'endemà, amb la claror del sol, no hi veié gens. Mes l'espanyol havia salvat la seva honra.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella forma part del grup de relats propis de la tradició oral que tenen com a protagonistes el col·lectiu de metges. En alguns casos, aquest tipus de relats parlen de metges farsants (com per exemple els que pertanyen als tipus ATU 1641A «El metge farsant i la diagnosi d'orina» i 1641B «El metge per força»), però, en aquest cas, la intencionalitat de la contarella

Mònica Sales de la Cruz

és ridiculitzar la professionalitat i el saber d'un metge d'una nacionalitat particular (l'espanyola, concretament, en oposició a la francesa). Aquestes rivalitats entre nacionalitats són molt freqüents en els típics acudits, d'estructura prou marcada (per exemple: hi havia una vegada un francès, un italià i un espanyol...), que ridiculitzen persones de països concrets per les situacions a què s'enfronten o per les accions que porten a terme.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Les tres respostes

1867.0

s.n.

s.n. "Las tres respuestas". *Calendari Català de l'any 1867 (1867)*: 40.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Uns frares van caminant i de sobte el camí es bifurca. Pregunten a un noi quin és el camí que va a la vila i el noi els respon que els camins no van ni vénen. Després li pregunten quin nom té i ell els diu que no té res. Finalment, li pregunten què fan al poble amb els fills de cabra i el noi respon, mentre fuig, que els fan frares.

ΛΥΛ

Tres frares anant per un camí es trobaren que este se partia en dos. No sabent per quin emprendre-la, preguntaren a un noi que per allí s'ensopegava a passar:

—Noi, no ens diries quin és lo camí que du a la vila?

Lo noi, veient que ni li daven lo bon dia sisquera, se n'ofengué i va respondre:

—Lo camí ni va ni ve, s'està quiet.

Aquesta resposta mortificà el frare que li havia fet la pregunta, lo qui diu llavors:

—Quin nom tens noi?

—No tinc res que siga meu —respongué el bordegàs.

Lo frare, llavors, tot enfurismat s'atansa i li diu amb veu de tro:

—Digues animal, què en fan en aquest poble dels fills de cabra?

Lo noi a l'escoltar eixa pregunta, aixeca el cap, se'l mira de fit a fit i respon, apretant a córrer:

—Los fan frares.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Mònica Sales de la Cruz

Aquesta contarella presenta una situació còmica protagonitzada per uns frares i un noi que estableixen un diàleg. Podria relacionar-se amb altres contarelles que tracten temes relacionats amb malentesos o que parlen de persones que es fan el sord.

El moment de màxima comicitat es produeix al final, just quan el noi respon una pregunta que ofèn els frares. El diàleg que s'estableix entre aquests personatges és absurd i, a mesura que evoluciona, propicia una situació encara més complicada. Cal fer notar que la poca predisposició del noi a respondre els frares es deu, com mostra l'argument, a una suposada falta d'educació, ja que el noi s'ofèn en veure que aquests s'adrecen a ell sense complir el principi de cortesia.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

CONTARELLES SOBRE CLERGUES I ALTRES FIGURES RELIGIOSES

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per personatges del món religiós: clergues o altres figures. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents estarien ubicats entre els números ATU 1725 i 1849.

Aquestes contarelles que relaten històries sobre clergues, sagristans, escolans i altres personatges d'aquest sector, seguint el catàleg internacional de rondalles d'Uther (2008), podrien subdividir-se en els següents subapartats:

- El clergue és enganyat	1725 - 1774
- Clergue i sagristà	1775 - 1799
- Altes acudits sobre figures religioses	1800 - 1849

Mònica Sales de la Cruz

Lo frare llec

1869.0

s.n.

s.n. "Lo frare llech". *Calendari Català de l'any 1869* (1869): 66-67.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un frare torna de demanar caritat i un lladre l'atraca. El frare demana al lladre que dispari a la roba que porta perquè quan arribi al convent vegin que ha sofert un atracament i no pensin que ell s'ha quedat els diners. Quan el lladre acaba les bales, el frare se li tira al damunt, li pren el que era seu i marxa.

∧∧∧

Tornava un frare llec de fer l'aplega de les caritats i es dirigia cap al convent amb un bon sarró de viandes i unes butxaques plenes de diners, quan veus aquí que al travessar una pistola als pits així li parla:

—Alto aquí, vinguen los quartos!

I encara que el frare tenia ganes de defensar-se, tingué de deixar-ho córrer, doncs l'altre anava armat de dos pistoles i ell no duia ni un mal ganivet. Així fou que es va deixar prendre tot lo que duia, mes quan l'altre se n'anava amb los quartos, llavors lo llec cridant-lo:

—Vine! Escolta: ara ja que m'has robat m'hauries de fer un favor.

—Parla.

—Si em presento al convent així com així, sense un xavo, no voldran creure que m'han robat, ans al contrari potser de mi sospiten i em donen un fort càstig. Si almenys pogués provar-los que m'he defensat llavors los convenceria.

—Bé, què vols que faça?

—Mira, ja veuràs.

Lo frare llec s'estripa un bocí d'hàbit, se deslliga els cordons i s'esbulla els cabells.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Ara –afegeix tot presentant-li al davant de son hàbit– pega un cop de pistola aquí: així me veuran amb la roba amb desordre, traspassats los meus hàbits de bales, i no dubtaran de lo que els conte.

Lo lladre, tot rient, engega el tret de la pistola i forada els hàbits del llec. I gira cua.

–Espera’t –li torna a dir aquell. Voldria que veiés encara més palpable resistència. Ja veuràs, pega un altre tiro aquí.

I li presenta la caputxa. El lladre es treu l’altra pistola del cinto i... plam! D’una altra pistolada li travessa la caputxa. I, com se girés per anar-se’n, lo llec altre cop lo cridà:

–Espera –li diu. Ja estic prou desgraciat, mes si em volies pegar un altre tiro aquí...

I li allarga les alforges. Lo lladre se’l guaita de cap a peus.

–Què et penses que sóc una joguina per a divertir-te amb mi? –Li preguntà.

–Res d’això. Si sabies lo que m’espera a l’arribar al convent...

–No en tinc cap més de pistola carregada.

–Bé, almenys una coltellada, una burxada de ganivet.

–No en tinc...

–No?

–No.

–Vols dir?

–T’ho juro.

–Ah! És dir que no? Pus espera.

I arremangant-se el frare tirà a damunt del lladre i après d’haver-lo afartat de bufetades –perquè el llec sabia on era sa mà dreta– li prengué tot lo que robat li havia i, tirant-li les pistoles descarregades al fons d’un torrent per on hi passava molta aigua, se n’anà tot fresquet cap al convent, amb les alforges plenes i les butxaques pesantes.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Mònica Sales de la Cruz

Aquesta contarella sobre la figura religiosa d'un frare no apareix recollida a l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), però per les característiques que té podem incloure-la dintre d'aquest grup, concretament dins del grup d'històries sobre frares que formen l'apartat de personatges d'estaments religiosos (ATU 1725-1849)

En l'argument d'aquesta contarella hi veiem dos personatges contraposats, antagònics, el frare i el lladre. Tot i que a priori s'hauria de pensar que el frare estaria en inferioritat de condicions respecte el lladre, veiem com, en transcórrer l'argument, el venç amb l'astúcia i amb la força i, per tant, esdevé un personatge victoriós.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

[Burro i bisbe]

1872.0

s.n.

s.n. "Anar per llana y...". *Calendari Català de l'any 1872 (1872)*: 13.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un comissionat pregunta a un bisbe en què s'assemblen un burro i un bisbe. Aquest li respon que el bisbe duu una creu al davant i el burro al darrere. El bisbe pregunta en què s'assembla un comissionat a un burro i, quan el comissionat diu que no hi veu la diferència, el bisbe li diu que ell tampoc.

∧∧∧

Anant un comissionista i un bisbe de viatge en un mateix cotxo i volent-se el comissionista burlar-se del bisbe, li va preguntar:

—Me diria vostra santetat en què s'assembla un burro a un bisbe?

Lo bisbe li va respondre:

—No ho sé.

—Jo li diré, doncs. —Va dir lo comissionista. Se semblen en que el bisbe du una creu al davant i el burro la du al darrere.

Lo bisbe llavors callà, mes un xic després preguntà al comissionista:

—Me sabria dir ara vostè en què es diferencia un comissionista d'un burro?

Lo comissionista després de molt rumiar, diu:

—No hi veig diferència.

—Pus jo tampoc.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Cert és que la línia que separa la contarella de l'acudit és ben prima i aquest podria ser un cas per exemplificar aquesta afirmació. L'argument, presentat en clau còmica, no es recull en l'índex internacional de rondalles

(Uther 2004), però podria formar-ne part, concretament en aquest apartat de relats protagonitzats per figures religioses.

Els membres dels diversos estaments religiosos apareixen, sovint, ridiculitzats en aquest tipus de relats i això precisament és el que s'intenta en aquesta contarella, tot i que el final canvia les intencions inicials. La decorositat del bisbe en encaixar la burla que li fan –que relaciona els bisbes amb els burros– i la seua resposta en forma de pregunta donen el to còmic a l'argument, ja que finalment qui queda ridiculitzat és aquell que volia ridiculitzar.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Distingo

1872.0

s.n.

s.n. "Distingo". *Calendari Català de l'any 1872 (1872)*: 17-18.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un bisbe ha d'avaluar un noi que sempre diu "distingo" com a resposta. El bisbe li pregunta si es pot batejar amb brou de l'olla i el noi respon "distingo". El bisbe pregunta què ha de distingir i el noi respon que amb brou de l'olla del bisbe un no es pot batejar, però que amb brou del que reparteixen al seminari sí.

∧∧∧

Veus aquí que en un seminari hi havia exàmens i entre els jutges s'hi trobava lo senyor bisbe que acabava d'arribar feia poc per a presidir-los.

Lo senyor bisbe així que va veure entrar al primer escolà, digué al del seu costat:

—Què tal, és xicot de pro?

—Ho és, sa il·lustríssima. Sols té un defecte.

—Quin?

—Lo de posar 'distingos' pertot arreu. Ja pot preguntar-li lo que vulga.

—Pus deixin-lo per a mi —va respondre lo senyor bisbe— a veure si n'hi podrà posar cap a la pregunta que li faré.

I preguntà lo senyor bisbe a l'escolà:

—Senyor escolà, se pot batejar amb brou de l'olla?

—'Distingo' —respon l'escolà.

—'Distingo' —repeteix lo bisbe. I què has de distingir?

L'escolà sèriament respon:

—Amb lo brou de l'olla de sa il·lustríssima no es pot batejar, mes amb lo de l'olla que ens donen al seminari, sí es pot batejar.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Mònica Sales de la Cruz

Aquesta contarella no forma part del corpus de relats catalogats en l'índex internacional (Uther 2004), però presenta un argument típic que contraposa dues figures del món religiós: el bisbe i l'escolà. En aquest cas, però, l'acció no es duu a terme, com sol passar, en el marc de la celebració d'una missa, sinó que el context és totalment diferent. De tota manera, però, l'escolà, amb astúcia, aconsegueix "vèncer" el bisbe amb una resposta enginyosa i plena de sentit.

En preguntar el bisbe si es pot batejar amb brou d'olla, l'escolà respon, com sempre, amb un 'distingo' que podríem entendre com un 'depèn' amb la intenció de puntualitzar bé la resposta. El bisbe, llavors, pretén desxifrar la resposta i interpel·la de nou l'escolà. La resposta del noi pren un caràcter còmic en ser desxifrada, ja que l'element clau és entendre que el brou que se serveix al seminari és aigualit i, per tant, sí que es pot fer servir per batejar, mentre que el del bisbe és consistent i, per tant, no.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Vade retro

1873.0

s.n.

s.n. "Vade retro". *Calendari Català de l'any 1873 (1873)*: 82.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Un seminarista va a ordenar-se sacerdot i el prelat li dóna un text per traduir on hi posa "passus sub Pontio Pilato". L'estudiant tradueix "passà sobre lo pont de Pilat". Quan el prelat ho veu s'exclama i l'examinand rectifica dient "passà sota lo pont de Pilat". El prelat diu "vade retro" i l'examinand li pregunta per on ha de passar si no passa ni per sobre ni per sota.

∧∧∧

Havent anat a ordenar-se un estudiant xic dur de cascós, va respondre com Déu va ésser servit a les preguntes que per son prelat li foren fetes. Mes donant-li luego aquest a traduir un tros de llatí en què hi havia les següents paraules «passus sub Pontio Pilato» l'ordenat traduí sense escrúpols: «Passà sobre lo pont de Pilat.»

–Jesús! –Exclamà el bisbe posant-se una mà al cap.

–Passà sota lo pont de Pilat. –Digué rectificant lo traductor.

–Vade retro! –Afegí sa il·lustríssima posant-se al cap les dues mans.

–Il·lustríssim senyor –replicà l'examinador, tot desconcertat– si no passa per sobre, ni tampoc per sota, no sé per on podia passar.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella, no catalogada en l'índex internacional (Uther 2004), presenta, novament, personatges contraposats que pertanyen a l'estament religiós. En aquest cas, però, no només hi entren en joc un bisbe i un seminarista, sinó que hi té un paper fonamental un tercer personatge, l'examinador que supervisa l'activitat duta a terme al llarg de l'argument.

Mònica Sales de la Cruz

La comicitat es produeix en veure la ximpleta del seminarista i també la del traductor examinador en no saber traduir un fragment en llatí.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo dominico i el franciscà

1868.0

s.n.

s.n. "Lo dominico y'l franciscà". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 136.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

▲▲▲

RESUM: Un dominic i un franciscà han de creuar un riu. El franciscà, que ja va descalç, accepta creuar el riu amb el dominic a coll, però quan estan al mig del riu pregunta al dominic si porta diners. El dominic li respon que sí i el franciscà li diu que, seguint la santa regla, ell no pot portar diners a sobre i, per tant, el deixa a l'aigua.

▲▲▲

Anaven de companya dos frares, un dominic i un franciscà. Arribaren a vora d'un riu que tenien que passar a peu descalç i, llavors, lo dominic digué a son company:

—Germà, per passar lo riu us tindreu de mullar. Si jo em mullo, germà, vós no hi aneu a guanyar res. Vós, així com així, ja aneu descalç. Per estalviar temps, pus de l'altre mode jo us tindria de fer esperar traient-me i posant-me les mitges i les sabates, porteu-me a collibè i així tots ne rebrem benefici.

S'hi va avindre el franciscà. Se'l carrega i passen. Mes així que al mig del riu lo franciscà se detura i diu al dominic:

—Pare dominic, porteu quelcom diner a sobre?

—Sí —diu lo que era dut. Uns quinze quartos.

—Ah! Pus jo no puc trencar la santa regla... Jo no puc dur diner a sobre.

I dient i fent, en un obrir i tancar d'ulls posà al dominic de peus a l'aigua.

▲▲▲

Motius Thompson: -

Aquesta contarella protagonitzada per dos frares d'ordes religiosos diferents no apareix recollida en l'índex internacional (Uther 2004), però per

les característiques que té pot classificar-se en aquest apartat d'altres contarelles sobre figures religioses.

La comicitat d'aquest argument es troba en el compliment de les regles que marquen els ordes religiosos –dominics i franciscans–, ja que aquest fet és el que propicia un final determinat per a la trama que se'ns explica. El fet d'anar descalços i el fet de no portar diners, símbols de pobresa de l'orde franciscà, marquen el transcurs del relat. En primer lloc, com hem vist, el frare dominic fa comprendre al frare franciscà que com que no porta sabates –per seguir la regla–, és millor que es mulli ell i faci un favor al dominic. Resignadament accepta, però el frare franciscà, amb astúcia, alligona el frare dominic quan són al mig del riu, ja que en preguntar-li si porta diners i rebre un sí per resposta, el frare franciscà descarrega el dominic –també per complir la regla de pobresa que marca el seu orde religiós.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Lo pecador

1877.0

s.n.

s.n. "Lo pecador". *Calendari Català de l'any 1877* (1877): 123-124.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM Un home va a confessar-se després de molts anys de no anar-hi i diu no té pecats importants. El mossèn no el creu i prepara una hòstia per si vol anar a combregar. L'home no pot empassar-se-la i pregunta a una dona què li han donat. Ella respon que el fill de Déu. L'home li diu que a ell li han degut donar el pare perquè és dur d'empassar.

∧∧∧

Hi havia un home que feia molts anys que no havia anat a confessar. Era un gran pecador.

Per fi resolgué anar-hi; s'agenollà als peus del capellà, diu la confessió i començà de dir pecats o per millor dir culpes, doncs que no n'hi havia cap grave.

Lo confessor tot era exhortar-lo.

—Doncs, germà, no té res més que l'acusi la consciència?

—No pare.

—I amb tants anys que no ha anat a confessar i la vida que ha dut, no té pecats graves?

—No, pare.

Lo confés li donà l'absolució, mes com creia que la comunió que fes, podia ser sacrílega, quan fou a la sagristia, arreglà una hòstia ben prima amb un bocí de pa, pel cas que dit pecador s'acostés a la sagrada mesa.

Com de fet, arrimat a la barana hi havia l'home.

Lo capellà començà de donar la comunió, després de l'un l'altre, després l'altre, fins que arribà a l'home, a qui donà lo bocí de pa.

Mònica Sales de la Cruz

Heus aquí que aquest, com és natural, era dur que no podia passar-se, i l'home cop de mirar si el podia englotir i fer esforços de coll, mes en cap manera passava. A l'últim, ell que es gira a una dona que tenia al costat i que era un velleta i li diu:

–Germana, què es lo que us han donat?

La dona amb tota compunció, li respon:

–Lo fill de Déu.

–Doncs, a mi em deuen haver donat lo pare, perquè és molt dur de passar.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta contarella no apareix recollida en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), tot i que per a altres catalogadors com Robe (1973) correspon al tipus 1806C* «Drunkard Goes to Confession», en què un mossèn dóna un tros de cuir a un borratxo i aquest diu que no li han donat el cos de Jesucrist, sinó el del pare perquè no se'l pot empassar.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

ANÈCDOTES SOBRE ALTRES GRUPS DE PERSONES

En aquest apartat hi trobarem contarelles protagonitzades per altres col·lectius de persones que no es recullen en cap dels altres apartats. Basant-nos en els patrons d'ATU, tot i saber que aquests relats no estan catalogats, els arguments següents estarien ubicats entre els números ATU 1850 i 1874.

Mònica Sales de la Cruz

Joan de l'ós

1865.0

s.n.

s.n. "Joan de l'os". *Calendari Català de l'any 1865* (1865): 43.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: Joan de l'ós arrenca un pi molt gran i, quan arriba al poble, el guarda li diu que ha de pagar per la llenya que porta. Ell li contesta que no duu llenya, sinó que duu el seu bastó.

∧∧∧

Joan de l'ós —ja sabeu de qui parlo?— un dia va anar al bosc i arrancà un pi molt rabassut. Al tornar al poble, (també hi tenien en aquella població establert lo dret de consums) un dels que ara anomenaríem guardes, va dir-li:

—Eh, bon home!

—Què voleu?

—Deveu dar sis sous.

—Per què?

—Per la llenya que dueu a coll.

—Com llenya!

—Sí, aquest pi...

—Aquest pi és mon bastó, contestà Joan amb sang freda; i va passar tot fent lo molinet amb lo pi que havia arrancat del bosc...

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta contarella està protagonitzada per un personatge llegendari conegut a Catalunya, però sobretot a la zona dels Pirineus. Segons s'explica, Joan de l'Ós era fill d'un ós i d'una noia, que l'animal havia raptat, i per aquest motiu es poden entendre les dimensions d'aquest personatge.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Pep Coll (1994) ha recollit una versió d'aquesta rondalla a Norís, a la vall Ferrera, de boca de Miquel de Guillem: l'ós és l'animal més present a les rondalles pirinenques. La més

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Es tracta, doncs, d'una anècdota que té com a protagonista un personatge conegut que pertany al món de les rondalles. Fins ara, no se'n coneix cap altra versió i, per tant, no podem saber si el personatge hauria donat lloc a un cicle de relats (un dels quals seria aquest).

coneguda de totes és la de Joan de l'Ós, que és present a tots els punts de la serralada i que forma part, d'altra banda, de la rondallística universal. Joan, fill d'ós i humana, és l'únic capaç d'endinsar-se al cor de la terra i enfrontar-se amb les forces subterrànies encarnades per una bruixa.

Mònica Sales de la Cruz

Lo metge Pau

1868.0

s.n.

s.n. "Lo metge Pau". *Calendari Català de l'any 1868* (1868): 79-80.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: Un metge que cuida un malalt el té mig mort de gana. La família diu al metge que el malalt necessita menjar, però ell els respon que ja els dirà quan ho ha de fer. El dia que mor, el metge els diu que precisament aquest dia li'n volia donar.

ΛΥΛ

Era una vegada un metge que cuidava un malalt, mes li portava la malaltia d'una manera que en lloc de curar-lo lo que feia era matar-lo de fam.

Los de la família bé li deien:

—Miri, senyor doctor, que el malalt té gana. Miri que fa tants dies que ni caldo ha pres!

—Deixen-lo estar —responia el mata-sans. Quan siga hora de donar-n'hi ja els avisaré.

Ve que un dia a l'entrar lo metge en la casa, lo primer que li diuen és que el malalt s'havia mort aquella nit.

—Com a Pau que em dic —exclamà ell— bona pila de greu me sap. I vés! Justament avui que volia que li donguessen menjar.

ΛΥΛ

Motius Thompson: J756.1 Doctor gives advice after patient dies

Aquesta contarella protagonitzada per un metge podria relacionar-se i comparar-se amb el tipus miscel·làni ATU 1862 «Anecdotes about Doctors (Physicians)», concretament amb el primer resum argumental que diu: «This miscellaneous type consists of various anecdotes about doctors. In many cases, the doctor does not know how to tret a patient (and the patient dies).»

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

De tota manera, com que l'argument és massa general no hem adscrit aquesta versió al tipus, tot i veure-hi algunes semblances.

La ridiculització de certes professions és recurrent en aquest tipus de relats i, en aquest cas, veiem com es fa mofa del sector dels metges.

RELATS ETIOLÒGICS

En aquest apartat hi recollim relats que no tenen entrada en el catàleg internacional de rondalles (Uther 2004), però que per explicar una característica del nostre món s'han d'incloure en el grup de relats etiològics.

En el meu corpus només hi ha dos relats d'aquestes característiques, un dels quals recorda, encara que sigui parcialment, el tipus ATU 750E «El viatge a Egipte».

Mònica Sales de la Cruz

Los pardals

1883.10.01

Mestres i Oñós, Apel·les

Apeles Mestres. "Los pardals". *L'Avens* 2, núm. 20 (1 de novembre, 1883): 73-75.

Països Catalans

Catalunya—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

ΛΥΛ

RESUM: Els pardals demanen a Déu que durant l'hivern els arbres tinguin fulles per poder dormir entre elles i protegir-se de la neu. Déu els ho concedeix, però, al cap d'un temps, s'adonen que la situació encara és pitjor. Llavors, demanen a Déu que deixi les coses com abans. Ell ho fa, però els condemna a anar errants pel món.

ΛΥΛ

I

Quan l'hivern arriba al país dels pardals, entra triomfalment com pertot arreu; és a dir, amb acompanyament de neus, boires, pluges i mestralades. L'herba dels prats desaparegué i s'esfullaren los arbres. Quant als pardals, com ni un sol d'entre tots ells havia somiat en fer-se un niu, no els quedava altre recurs que viure i dormir en les despullades branques, sacudint-se els borrallons de neu que els queien a sobre i resistint al vent que semblava que s'havia d'emportar-se'ls les plomes.

—Lo que és aquest hivern nos morim tots de fred —digué un pardal esternudant—. Joestic gelat fins al moll dels ossos.

—I com no? —Afequí un altre—. Sense un raig de sol que ens escalfi ni una fulla que ens protegeixi.

—S'ha vist res més estúpid? —Exclamà un tercer, més vell i impetuós que els altres—. Despollar els arbres justament quan més indispensable ens és la fulla! Vaja una gràcia té que els arbres estiguen ben vestits i poblats al bon temps quan lo sol és ben calentó, quan l'aire és tebi, quan la serena és deliciosa i les nits curtes! Ara, ara haurien d'omplir-se de fulla els arbres i no a l'estiu que maleïda la falta que fa. No parlo ja que lo millor fóra començar per suprimir l'hivern, però sé que els arbres posarien lo crit al cel dient que ells necessiten una temporada de descans, de fredor, de mollena, de neus i

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

de diables... Enhorabona! Deixem doncs que hi hagi uns quants mesos d'hivern, però almenys que fos l'hivern la temporada de la fulla.

Callà, s'estarrufà i tornà a ajocar-se molt satisfet de lo que havia dit. En canvi els demés, que havien escoltat son pompós discurs, romperen en exclamacions d'aprovació i entusiasme, i més d'un l'ensalçà dient-li que si ell hagués fet lo món altra cosa fóra de lo que és ara.

–Lo món? –Continuà amb despreci–. Sobradament se coneix que és obra només de sis dies! Déu va dir “així m’ha sortit i així esta bé, preneu-lo tal com és i si no deixeu-lo”. Naturalment, com ell no tenia de viure-hi...

I en menys que canta un gall se proposà, es discutí i es resolgué enviar una comissió a Déu perquè amainés veles i arreglés lo que està mal fet. La comissió se compongué d'alguns mils manifestants i amb nostre filòsof al cap varen obrir les ales i vola que volaràs trucaren a les portes del cel.

II

Déu, avesat ja de temps a ambaixades paregudes, s'escoltà l'orador amb un somrís benèvol i sense contradir una paraula. Quan l'ocell hagué terminat sa llarga i desvergonyida perorata, exclamà gravement passant-se la mà per sa blanca barba:

–És a dir que tota vostra pretensió es redueix a demanar que la fulla que ara surt per la primavera surti per la tardor, i que en lloc d'estar en son ple a l'estiu ho estiga a l'hivern. Això és tot?

Tots aquells mils becs respongueres unànimement que sí.

–Doncs faci's –afegí l'Etern Pare amb la senzillesa del que acorda la cosa més natural i factible–.

I espai a través, cantat i xisclant, se'n tornà cap a son país la multitud satisfeta, trobant que Déu era una persona molt enraonada, i que fet i fet lo món no estava tan mal engiponat com a primera vista sembla.

Ai quina deliciosa sorpresa trobaren, a l'arribar a sa pàtria: los arbres revestits de fulles verdes com al bo de la canícula! Amb quina fruició es dispersaren i ajocaren per les branques!

Bé és veritat que al segon dia se convenceren que el vent els gelava lo mateix ara que hi havia fulles que quan no n'hi havia. Bé és veritat que el pes

Mònica Sales de la Cruz

de la neu, fent doblegar de tant en tant les fulles, feia que los caiguessin al damunt vertaderes avalanxes, però... ningú s'atreví a queixar-se fora el nostre filòsof que un dia de sol murmurà:

–Amb franquesa, lo que és avui aquesta fullaraca fa més nosa que servei. Prou poc sol que tenim i encara ens lo roba.

Baixà de la branca i posat al mig del camp, li replicà un pardal sensat:

–Allí res te faràombra.

–Just! –Exclamà irriat lo filòsof, de peus sobre la neu per arreplegar un reuma–.

Però tot això fou res. Quan apuntà la primavera, les fulles començaren a esgrogueir-se, a corsecar-se i anaren caient una per una. Quan vingué el maig, los arbres estaven espampolats que donava llàstima veure'ls. I quan arribà el juliol, lo sol era tan ardent que els imprudents pardals, no trobant una ombra on refugiar-se, anaven caient morts pels camps, rostits, calcinats com la fullaraca que cobria la terra.

Llavors compregueren que la situació era crítica i que la raça estava compromesa i, tots los que quedaven, formant una comissió molt menys numerosa que la primera, es presentaren novament a Déu i li suplicaren que deixés les coses tal com estaven abans, que entre patir fred a l'hivern o morir calcinats a l'estiu lo primer era preferible.

Déu los escoltà somrient i després de sentida l'ambaixada, exclamà amb entonació severa:

–Panxacontents, gormands! Si haguéssiu pensat en fer-vos nius com les orenetes o ciutats com les formigues no sofriríeu tant les inclemències del temps ni hauríeu vingut a molestar-me inútilment amb vostra pretensió estúpida i inverossimil. Des d'ara endavant la fulla sortirà per primavera no per agradar-vos, sinó perquè així és just que siga. Vosaltres per càstig perdreu la pàtria, anireu errants pel món i viureu en la rapinya exposant a tothora la vida per guanyar-vos-la. Faci's com he dit i no comparegueu mai més a ma presència.

I tal com ho manà Déu, se compliren les coses.

∧∧∧

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Motius Thompson: -

Aquest relat es presenta a mode de rondalla etiològica, ja que explica una característica del nostre món, relacionada, en aquest cas, amb els ocells, que sempre van errant. El contingut moralitzador de l'argument rau en la perfecció de l'obra de Déu i de la creació, tot i que de vegades pugui ser difícil de comprendre.

Encara que l'argument que es presenta és molt literari i que no s'hagi trobat en edicions posteriors d'Apel·les Mestres, sembla que té una base folklòrica i, per tant, s'ha inclòs en el corpus.

Mònica Sales de la Cruz

[La dolça càrrega]

1884.01

Gomis i Mestre, Cels

Cels Gomis. "Secció de Publicació: Excursions per la província de Guadalajara. XV. De Trillo á Cereceda, passant per Viana y La Puerta". *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana* 7, núm. 64 (gener, 1884): 18-19.

Catalunya

Espanya (Guadalajara)—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Una perdiu espanta la somera que trasllada Nostre Senyor i la Mare de Déu cap a Jerusalem. En caure, les roques s'estoven perquè no es facin mal i encara avui es poden veure les marques a la roca: les petjades de la Verge, de Nostre Senyor, de sant Josep i de la somera, ferrada al revés per poder fugir tranquil·lament.

∧∧∧

[...] Quan la Verge fugí amb l'infant Jesús i Sant Josep de Jerusalem cap a Egipte, passà per Canales (sens dubte per a fer drecera), i a l'arribar al barranc de la Hoz, lo vol d'una perdiu espantà la somera que portava la Verge. Aquesta caigué a terra, caient-li al mateix temps l'infant que portava als braços. Al sentir tan dolça carga, la roca s'estovà de tal modo que quedaren marcades en ella les petjades de la Verge, del Nen Jesús (que encara que anava amb bolquers, se posà a caminar com un home), de Sant Josep i de la somera. Les petjades d'aquesta van en sentit contrari a les dels demés, mes no per això s'apuren los de Canales, ans bé han trobat una explicació molt senzilla per a aquest fet: la burra anava ferrada al revés perquè el rei Herodes perdés la pista dels fugitius! [...]

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquest relat etiològic, recollit a partir d'una tradició de Guadalajara que explica la presència d'unes marques en unes roques de la zona, fa referència a la persecució d'Herodes i podria, per tant, relacionar-se amb el tipus ATU 750E «El viatge a Egipte», però l'argument que presenta no correspon a cap dels apartats que descriu ATU per a aquest tipus.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

En aquest cas concret, el relat presenta la suma de dos relats etiològics diferents per explicar unes marques que hi ha en una roca del barranc de La Hoz. Els habitants adscriuen aquestes marques (1) a les petjades que van deixar la marededéu, sant Josep i Jesús en caure damunt dura roca que s'ablaní i (2) a les petjades de la somera que els transportava –ferrada a l'inrevés per escapar dels perseguïdors.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

4.8 Corpus de rondalles catalogades al web RondCat

A continuació, incloem les rondalles que han estat classificades al web RondCat, en el marc del projecte de catalogació de relats sense correspondència a l'índex internacional (Uther 2004), dirigit per Carme Oriol i Josep Maria Pujol, amb la finalitat d'establir un catàleg de tipus no-ATU. Aquestes rondalles es presenten sota la denominació C- (Catalana) i un número (que segueix la correlació numèrica, a mesura que se'n van localitzant de noves).

Aquestes relats presenten una particularitat i és que tot i no estar inclosos al catàleg internacional de rondalles, els membres d'aquest projecte les han localitzat en més d'una ocasió. La característica principal per poder adscriure una C- a una rondalla és que, com a mínim, n'hi ha d'haver dues amb el mateix argument (tot i presentar-se, òbviament, sota versions diferents).

TIPUS	TÍTOL	REVISTA / ANY	RECOL·LECTOR
C-004	[El criat llaminer]	LGS 1891	s.n.
C-005	[I com ha sigut?]	LET 1874	s.n.
C-094	Lo rellotge de sol	CC 1874	Francesc Maspons i Labrós
C-095	Lo verdader amic Caritat	CC/1874 CC/1880	s.n. s.n.
C-096	Lo còlera La por	UTP/1865 CC/1876	s.n. s.n.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

C-004

C-004 «La criada golafre».

RESUM GENÈRIC: Una criada cuina un perol d'arròs amb cigrons i botifarra. De camí cap a casa de la mestressa, es menja la botifarra. Quan la mestressa li pregunta pel buit que hi ha al mig del perol d'arròs, la criada s'inventa una excusa: diu que algú ha escopit dins del plat (o bé, un pardal s'hi ha cagat) i ella ha llençat la botifarra. La mestressa no vol l'arròs i la criada se'l menja tot.

ΛΥΛ

[El criat llaminer]

1891.08.15

s.n. "Cuentos". *La Campana de Gràcia* 22, núm. 1160 (15 d'agost, 1891): 3.

Catalunya

Paisos Catalans–No s'especifica–No s'especifica–No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular–LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un criat tasta una natilla. Al veure que no pot amagar la ditada, diu a la mestressa que ha caigut una brossa i que l'ha tret delicadament amb el dit. La mestressa té fàstic i dona la natilla al criat.

ΛΥΛ

Lo dia de Sant Josep, lo criat d'una casa de senyors acut per ordre dels seus amos a una botiga del carrer de Petritxol a buscar una gran plata de natilla.

–I quin goig que fa!

De prompte li ve una temptació. És llaminer i no pot aguantar-se. Pega ditada a la nata i es fica el dit a la boca de seguida.

–Ai, que és bona! Què rica! Què gustosa!

Però com s'ho arreglarà per fer desaparèixer la mostra acusadora d'aquella irregularitat? Sacseja la plata, la decanta... tot inútil. La ditada subsisteix. És impossible dissimular-la.

A l'arribar a aquest punt, li ve una idea lluminosa. Està salvat.

–Què és això? –Preguntà la senyora de la casa.

Mònica Sales de la Cruz

–Jo l’hi diré. –Respon lo criat. Mentre passava per l’acera de la rambla ha caigut d’un pis una porqueria al bell mig de la plata. Jo que sí, l’he tret amb la punta del dit.

–Ui, quin asco! –Fa la senyora. Ja te la pots menjar.

Inútil repetir que el criat era llaminer i que no van tenir que dir-li dos vegades.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla s’ajusta sense problema al que preveu el tipus C-004, indexat al web RondCat. En aquest projecte de catalogació de rondalles sense correspondència a l’índex internacional (Uther 2004) s’han localitzat ja tres versions diferents d’aquest tipus, una de les quals és aquesta.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

C-005

C-005 «Com es menja una figa».

RESUM GENÈRIC: Un xiquet ha de dur tres figues al rector. Se'n menja dues i, quan el rector ho descobreix i li pregunta com ho ha fet per menjar-se-les, el xiquet, per explicar-l'hi, agafa la tercera figa i se la menja.

ΛΥΛ

[I com ha sigut?]

1874.11.22

s.n. "Cuentos". *La Esquella de la Torratxa* 2, núm. 2 (22 de novembre, 1874): 4.

Catalunya

Països Catalans–No s'especifica–No s'especifica–No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular–LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un pagès trenca un ou d'una cistella i, quan el senyor li pregunta què ha passat, rebut una altra vegada la cistella per ensenyar-li.

ΛΥΛ

Un pagès duia una cistella d'ous al seu amo.

Pel camí ensopega, n'hi cau un i pataplaf! L'hi queda feta una truita, quan menos gana tenia de menjar-se-la.

Arriba a casa de l'amo i aquest li diu:

–I els ous de l'altre cistell?

–Se m'han trencat.

–I com ha sigut?

–Miri, aixís!

I rebut lo cistell per terra, fent la segona edició de la primera ensopegada.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla s'ajusta sense problema al que preveu el tipus C-005, indexat al web RondCat. En aquest projecte de catalogació de rondalles sense

Mònica Sales de la Cruz

correspondència a l'índex internacional (Uther 2004) s'han localitzat ja tres versions diferents d'aquest tipus, entre les quals hi ha aquesta nova aportació.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

C-094

C-094 «El rellotge de sol».

RESUM GENÈRIC: En un poble, havien fet fer un rellotge de sol i com que els havia costat molts diners, havien fet fer una teulada per protegir-lo de la pluja. Des d'aquell dia, el rellotge no va marcar més les hores.

ΛΥΛ

Lo rellotge de sol

1874.0

Francesc de Sales Maspons i Labrós

s.n. "Lo rellotje de sol. Popular". *Calendari Català de l'any 1874 (1874)*: 67.

Catalunya

Països Catalans–No s'especifica–No s'especifica–No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular–LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Els habitants d'una vila decideixen fer construir un rellotge de sol. En inaugurar-lo, i perquè no es faci malbé, decideixen construir-li una teulada a sobre. El rellotge deixa de marcar les hores.

ΛΥΛ

Conten de la vila de M... que no tenia rellotge per a saber-ne les hores. Se reuniren tots los principals de la ciutat i després de molta discussió, determinaren fer un rellotge de sol.

Escolliren lo puesto millor de la plaça, anaren a buscar un pintor afamat i li encarregaren l'obra.

Lo pintor guarní la seva bastida, es cobrí amb una tela blanca, perquè cap profà pogués veure los primors de son art i al cap de molt de temps descobrí als admirats m... un rellotge que per lo vistós podia competir ben bé amb los mateixos raigs del sol.

No es parlava de res més i fou tanta la meravella que causà, que perquè es conservés i les pluges no el malmetessin, en sessió pública varen acordar lo fer-li una teuladeta.

Efectivament, feren venir lo mestre de cases i al cap de pocs dies tenia el rellotge una teulada que el privava de la intempèrie, mes al mateix temps de senyalar, perquè el sol no hi arribava.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquesta rondalla s'ajusta al que es preveu al tipus C-094, indexat al web RondCat. Des dels inicis d'aquest projecte de catalogació de rondalles sense correspondència a l'índex internacional (Uther 2004) fins ara s'han localitzat només tres versions diferents d'aquest tipus, una de les quals és aquesta.

Cursiosament, veiem com l'autor, Francesc Maspons, omet el nom de la localitat on, suposadament, succeí aquest fet i només en dóna la inicial (M...) per evitar ridiculitzar-ne els habitants.

Tot i que aquesta rondalla no apareix signada, citem Maspons com a autor seguint l'estudi fet per Josep Maria Pujol (2010: 31) en què atribueix al folklorista set rondalles anònimes, entre les quals hi ha aquesta, publicades a *Calendari Català* de 1874.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

C-095

C-095 «Caritat».

RESUM GENÈRIC: Un home viu de la caritat i el mossèn sempre li porta pa. Un dia, l'home en demana més i el mossèn li pregunta per què. L'home confessa que viu amb un gos i el mossèn, enfadat, respon que ell no dóna de menjar als gossos i que se n'ha de desfer. L'home pregunta al mossèn qui l'estimarà, llavors, i el mossèn, entendrit, li dóna més pa.

ΛΥΛ

VERSIO I

Lo verdader amic

1874.0

s.n. "Lo verdader amich". *Calendari Català de l'any 1874* (1874): 127-128.

Catalunya

Països Catalans–No s'especifica–No s'especifica–No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular–LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home viu gràcies a la manutenció de la parròquia. Un dia demana més menjar i el mossèn que li du li pregunta per què en necessita més. L'home confessa que viu amb un gos i el mossèn, enfadat, respon que ell no dóna de menjar als gossos i que se n'ha de desfer. L'home pregunta al mossèn qui l'estimarà si es queda sense el gos i el mossèn, entendrit, li dóna més pa.

ΛΥΛ

Un home respectable, després d'haver fet un gran paper en la societat, estava tan miserable que no vivia més que de la caritat que la parròquia li passava. Cada setmana li portaven lo pa necessari per a la seva manutenció: un dia en va demanar més. Lo rector lo va enviar a buscar i li preguntà si vivia sol:

–I amb qui voleu que visca? Só desgraciat, bé ho veieu puig que visc de caritat; sóc pobre i tothom m'abandona!

–Doncs si viviu sol –respongué lo capellà– com és que demaneu més pa del que vos és necessari?

Lo pobre home, tot desconcertat, confessa amb pena que té un gos. Lo rector no el deixa seguir i li diu que no és lo distribuïdor de pa dels gossos, i que és precís que se'n desfaci.

Mònica Sales de la Cruz

–Senyor! –Li digué lo pobre. I si em desfaig de mon gos, qui m'estimarà?

Lo rector, eternit, se tragué la bossa i li va donar dient:

–Preneu, bon home, això em perteneix.

VERSIÓ II

Caritat

1880.0

s.n. "Caritat". *Calendari Català de l'any 1880* (1880): 39-40.

Catalunya

França–No s'especifica–No s'especifica–No s'especifica

LOP Literatura Oral Popular–LOP Rondalla

RESUM PARTICULAR: Un home viu de la caritat d'un mossèn. L'home demana un dia més aliment i el mossèn li pregunta per què en necessita més. Confessa que viu amb un gos i el mossèn, l'acusa de falta d'humanitat al demanar aliment per a l'animal. El mossèn es nega i li diu que el faci fora, però l'home li pregunta qui l'estimarà llavors. L'endemà, el mossèn porta més menjar al pobre home.

ΛΥΛ

En un poble de França, que per causa d'un gran eixut havia quedat en la misèria, hi havia un rector, un sant home a qui tothom estimava i venerava, i que era l'encarregat de repartir de casa en casa les caritats que li enviava el govern i algunes persones compassives.

I aquell rector al passar la caritat, entrava cada dia en una mala barraca bon tros enfora de la població, on hi vivia un pobre home vell i sol i malalt, sense companyia de persona vivent. No tenia família, ni amics, ni ningú el tractava per sa excessiva misèria.

Un dia, quan lo rector li hagué deixat la ració acostumada, lo pobre home, després de molt dubtar, demanà si se li podia doblar la ració o augmentar-li un poc perquè no li bastava.

–Com s'entén? –Contestà el rector. I doncs, que hi ha algú més que vós en aqueixa barraca? Jo me'n pensava vivíeu tot sol.

–Senyor rector –feu lo malalt– jo visc sol, si és viure sol el no tenir companyia de persona humana; però no hi visc si un animal pot ser lo

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

company d'un home. Miri, senyor rector, tinc un gos que fa vint anys que no em desempara, que és mon únic amic, mon company de viatge, lo guarda de ma humil barraca. Amb ell me partesc la ració de caritat que vostè em porta, i si per un és curta, què serà partida entre dos? Pobre Lleial! És tan bo!

I el gos qual sentir-se anomenar, sortí de son jaç, anà a posar-se entre el rector i son amo. Aquest, tot acariciant-lo, continuà:

–Lo veu? Pobre Lleial! Està flac com jo. Vostè que és tan bo, no trobarà una manera per fer que la ració no sia tan escassa?

–Lo que vós demaneu –respongué el rector– és una falta d'humanitat. Vós sabeu que les caritats són poques i que no basten per tothom, i no és just que per menjar una bèstia deixi de menjar una persona. Això no pot ser. Vós mateix feu molt mal en dar la meitat de la ració al gos. Això no pot anar. Alimenteu-vos bé vós (que per això és la caritat) i deixeu el gos que se la campi i, sinó que es mori, que al capdavant més val ell que un home. Això no és tenir caritat.

Al malalt semblà que les sangs li muntessen al cap. Se li enrogiren lo ulls, ja inflats, i a l'últim, escapant-li les llàgrimes, exclamà:

–Però i el meu Lleial! Ell morir! Ah, no: ell ha de viure. Jo li donaré tota ma ració. Jo vull que visca, jo vull que visca! Si no qui em ploraria al món quan me morís!

A l'endemà el malalt tenia la seva ració; lo Lleial ne tenia també una altra. Era la del rector que aquell dia no menjà.

ΛΥΛ

Motius Thompson: -

Aquestes dues versions s'ajusten al que preveu el tipus C-095, indexat al web RondCat. En aquest projecte de catalogació de rondalles sense correspondència a l'índex internacional (Uther 2004) s'han localitzat ja dues versions diferents d'aquest tipus, a les quals sumem aquestes.

C-096

C-096 «Han mort de por».

RESUM GENÈRIC: La personificació d'una malaltia (còlera, pesta) es passeja per un poble, però assegura que matarà poca gent. Quan se l'acusa de matar-ne molta, justifica que la majoria han mort de por al veure-la.

VERSIÓ I

Lo còlera

1865.08.13

s.n.

s.n. "Lo cólera". *Un tros de paper*, núm. 13 (13 d'agost, 1865): 2.

Catalunya

Països Catalans—Catalunya—Barcelonès—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

∧∧∧

RESUM: El còlera visita un poble i els guardes no el deixen entrar. Els assegura que només matarà tres persones i hi entra. L'endemà hi ha molta gent morta. Quan li pregunten per què els ha enganyat, diu que només en va matar tres i que la resta van morir de por.

∧∧∧

En un poble de prop de Barcelona van agafar tal por del còlera que veren passar guardes per tots los encontorns.

Al cap d'un rato, se'ls presentà no un veí de ciutat, que eren los que els feien por, no, lo mateix còlera en persona.

—Arri allà!

—Lluny d'aquí!

—Fuera bruto!

I tots li apunten les escopetes.

—Deixeu-me entrar, només ne tinc de matar tres.

—Ca, ca, fora! I si t'acostes no menges mai més malecs.

—Si no em deixeu entrar serà pitjor perquè quan no vos n'adonareu, entraré i llavors vos mataré a tots.

Això va posar sobre si als guardes i a l'últim li van dir:

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

–Nos dóna paraula que només ne matarà tres?

Lo còlera colèric que ne dubtés de lo que ell deia:

–Sí –va contestar.

–Doncs entra.

L'endemà quasi tot lo poble hi havia pelat.

Los guardes, veient semblant fellonia, lo citen i l'alcalde i com tenien testimonis i tot, li pregunten:

–Com és que havent dat paraula d'honor no l'ha complerta?

–Si, senyor –contestà el còlera. Jo només n'hi he matat tres. Los altres s'han mort de por!

ΛΥΛ

VERSIO II

La por

1876.0

s.n.

s.n. "La por". *Calendari Català de l'any 1876 (1876)*: 75.

Catalunya

Països Catalans—[No s'especifica]—[No s'especifica]—[No s'especifica]

LOP Literatura Oral Popular—LOP Contarella

ΛΥΛ

RESUM: La Vida es troba amb la Pesta i li pregunta on va. La Pesta li respon que a la ciutat a matar trenta mil persones. La Vida demana a la Pesta que només en mati quinze mil. Al cap de tres mesos, quan es troben, la Vida acusa la Pesta d'haver matat trenta mil persones, però assegura que la resta van morir de por.

ΛΥΛ

Passejant-se un dia la Vida pels encontorns d'una gran vila, va veure vindre de lluny una fantasma que es dirigia a la ciutat. Quan la tingué a prop, li preguntà la Vida:

–Qui ets?

–Sóc la Pesta –respongué la fantasma.

–On vas?

–A la vila.

Mònica Sales de la Cruz

–Què hi vas a fer?

–A matar quinze mil persones.

–Tenen de morir per força?

–Sí, així està disposat.

–Doncs vés, mes ten-te compte en matar-ne ni un més dels quinze mil que has dit.

Al cap de tres mesos, tornaren-se a trobar la Pesta i la Vida i aquesta torna novament a preguntar a n'aquella:

–Véns de la ciutat?

–Sí.

–Què hi has fet?

–Hi he mort quinze mil persones.

–Menteixes... N'has mort trenta mil.

–És cert, emperò jo no n'he mort més que quinze mil. Les altres quinze mil s'han mort de por.

∧∧∧

Motius Thompson: -

Aquestes dues versions, localitzades per primera vegada en territori català, ens permeten classificar un nou tipus: el C-096, en el marc del projecte RondCat (Rondalles Catalanes) que pretén classificar nous relats sense correspondència a l'índex internacional (Uther 2004). A banda de donar una nova entrada a aquestes dues versions de la mateixa rondalla, s'ha creat l'argument genèric, així com també títol genèric «Han mort de por», pensant en la inclusió d'aquest nou tipus en l'aplicatiu web RondCat.

5. Conclusions

5.1 Conclusions (versió catalana)

Els orígens de l'estudi de la literatura oral i del folklore a Catalunya neixen de la mà del romanticisme, un moviment que a Catalunya pren un caràcter especial, que es coneix amb el nom de Renaixença. Aquest moviment, emmarcat en l'interès dels erudits i intel·lectuals del moment per arribar a l'essència catalana més pura, se centra en l'apropament a la ruralia i en el retorn als ideals perduts, eminentment marcats per la puresa de la llengua catalana, juga un paper molt important en la recollida de les primeres mostres folklòriques, entre les quals hi trobem rondalles.

Que la premsa catalana del XIX reculli manifestacions folklòriques diverses ens ha de fer pensar que l'interès per la temàtica era evident i que existia una clara intenció d'apropament a les tradicions orals que perduraven generació rere generació. No és casual que persones de professions diferents (escriptors, erudits, publicistes, filòsofs, mestres, metges, veterinaris o editors, entre d'altres) tinguin un punt en comú: l'interès per la literatura oral. El poble coneix les seues llegendes, les seues rondalles, els seus acudits, les seues tradicions, etc. i els intel·lectuals i erudits volen que aquests materials perdurin any rere any sense que caiguin en l'oblit.

Deixant de banda aquesta pinzellada genèrica dels aspectes més contextuals i centrant-nos en el corpus de rondalles transcrit, editat i comentat, es poden fer un conjunt d'observacions a mode de conclusions.

A partir de les característiques que presenten les diferents rondalles localitzades i del context en què s'han publicat i difós, es poden establir un conjunt d'eixos temàtics que ens ajudaran a sistematitzar les conclusions: (1) ampliació del corpus de rondalles indexades, no indexades i indexades al web RondCat, (2) valoració del nombre de rondalles localitzades: subgènere, revista i any, (3) ampliació de la nòmina de folkloristes del projecte RondCat, (4) establiment d'una tipologia de rondalles segons l'estil del relat, (5) justificació del pas generacional en la implantació dels estudis de literatura

oral a Catalunya i (6) elaboració d'un llistat de revistes catalanes del segle XIX que contenen materials rondallístics.

(1) Ampliació del corpus de rondalles indexades, no indexades i indexades al web RondCat

Aquesta tesi presenta, de manera conjunta, un corpus heterogeni de 127 rondalles publicades en 15 revistes catalanes diferents (d'ideari diferent i d'estil diferent), transcrits, catalogades i comentades. Com ja s'ha exposat, les rondalles s'han classificat tenint en compte un ítem rellevant: la presència o no presència en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004). El corpus, doncs, està configurat per tres categories diferents de materials: 85 rondalles catalogades a l'índex internacional (Uther 2004), 35 rondalles no catalogades i 7 rondalles catalogades en la fase d'execució del projecte RondCat (identificades per una C- seguida d'una seqüència numèrica).

L'anàlisi del conjunt de rondalles ens ha permès localitzar noves versions de tipus ATU publicats ja en rondallaris dels Països Catalans, així com també aportar nous tipus no localitzats encara, que contribueixen a ampliar el volum de rondalles publicades a Catalunya. Tot aquest gruix contribueix de manera significativa a fer créixer l'aplicatiu del projecte «Rondalles Catalanes» (RondCat) i, per tant, contribuirà a ampliar el nombre de rondalles i contarelles en properes edicions del catàleg català –i, posteriorment, si es dóna el cas, del catàleg internacional– per tal d'estar a disposició de tots els usuaris i totes les usuàries i contribuir així a la difusió dels materials rondallístics localitzats. Aquesta conclusió reforça, per tant, que s'ha satisfet el principal objectiu d'aquesta tesi.

Una de les fases més ambiciosos del projecte «Rondalles Catalanes» (entre les quals hi ha la incorporació de materials publicats en rondallaris i de materials inèdits d'arxius particulars) és la incorporació de rondalles procedents de les revistes. Amb els resultats del present treball, 127 rondalles poden sumar-s'hi amb la intenció de donar a conèixer noves versions de rondalles ja localitzades, així com també de referenciar per primera vegada

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

19 tipus rondallístics en territori català –8 dels Països Catalans i 11 del Principat de Catalunya.

Per desenvolupar aquesta nova contribució al corpus català, d'entre totes aquestes 127 rondalles localitzades, transcrites i comentades, hem afirmat que n'hi ha 8 que han estat catalogades per primera vegada l'àrea lingüística catalana. Fins ara, malgrat tenir presència en l'índex internacional de rondalles (Uther 2004), aquestes no apareixien en cap de les dues edicions de l'índex català (Oriol/Pujol 2003, 2008). Estem parlant de les versions de les rondalles religioses que corresponen als tipus ATU 756D*, ATU 779 i ATU 830C i de les versions de les contarelles ATU 1349N*, ATU 1678, ATU 1807A, ATU 1829 i ATU 1862.

Per contribuir a la recerca que actualitza la informació de les dues edicions de l'índex català (Oriol/Pujol 2003, 2008), en el marc de l'anàlisi d'aquestes rondalles s'ha fixat el títol genèric i el resum per a cadascun d'aquests tipus ATU per tal de poder incorporar aquestes dades en futures edicions ampliades d'aquests índexs. Així, els títols proposats són: 756D* «Qui és el més devot?», 779 «Premis i càstigs divins», 830C «Si Déu vol», 1349N* «La recepta equivocada», 1678 «El nen que mai havia vist una dona», 1807A «La confessió del robatori», 1829 «L'home que fa de sant» i 1862 «Anècdotes sobre metges».

A banda d'aquestes 8 rondalles, n'hi ha 11 que han estat recollides per primera vegada a Catalunya, tot i que ja apareixien referenciades a l'índex català (Oriol/Pujol 2003, 2008) adscrites a altres zones de l'àmbit lingüístic. Aquests 11 relats corresponen al subgènere de la contarella i representen els tipus ATU següents: (1) recollides, fins ara, a la Franja d'Aragó: ATU 1243 «Tornar a pujar la càrrega» ATU 1333 «El pastor mentider», ATU 1347 «Com voleu el santcrist, viu o mort?», ATU 1362A* «Un naixement al tercer mes d'embaràs» [2 versions], ATU 1365A «La dona va a contracorrent», ATU 1839A «Oros són trumfos» i ATU 1889C «Al cérvol lo creix un presseguerar al cap»; (2) només recollides, fins ara, al País Valencià: ATU 1617* «L'avi llest», ATU 1626 «El pastís somiat» [2 versions] i ATU 1698G «Malentesos còmics»; i (3) només recollides, fins ara, a *El rondallari Aguiló* (Guiscafrè 2008), sense adscripció territorial: ATU 1588*** «El testament fraudulent».

Malgrat haver presentat les noves rondalles localitzades en dos apartats diferents, cal tenir en compte que aquestes 11 versions localitzades per primera vegada a Catalunya, s'han de sumar a les 8 versions catalogades per primera vegada en l'àrea lingüística catalana per donar-ne el total (19), ja que unes i altres han estat trobades en publicacions periòdiques de Catalunya (i, per tant, l'adscripció territorial genèrica –de domini lingüístic català– porta implícita, evidentment, l'adscripció territorial concreta que fa referència a Catalunya). Així doncs, el total de rondalles i contarelles localitzades per primera vegada que se sumen al corpus de Catalunya és de 19. En relació amb el conjunt de 85 rondalles i contarelles amb presència a l'índex internacional (Uther 2004) aquestes 19 representen un 22,35% del total.

(2) Valoració del nombre de rondalles localitzades: subgènere, revista i any

Les variables de subgènere, revista i any permeten analitzar el corpus des d'un altra perspectiva que també ens possibilita establir conclusions. Si tenim en compte el subgènere del material recollit, podem fer valoracions quant a quantitat i presència d'aquest materials per extreure'n una conclusió.

Valorades aquestes dades, es pot dir que la premsa catalana del segle XIX va publicar majoritàriament contarelles, tot i que també hi trobem, en menor nombre, rondalles d'animals, meravelloses, religioses, d'enginy, de gegant beneït i formulístiques, així com també relats etiològics.

Pel que fa a la variable de subgènere, el gruix total de 85 rondalles catalogades està distribuït de la següent manera: 2 rondalles d'animals (2%), 18 rondalles meravelloses (21%), 10 rondalles religioses (12%), 8 rondalles d'enginy (9%), 1 rondalla de gegant beneït (1%), 43 contarelles (51%) i 3 rondalles formulístiques (4%).¹⁴⁹

El corpus de rondalles que no tenen presència en l'índex internacional (Uther 2004), formen un conjunt de 35 nous arguments, classificats de la

¹⁴⁹ Vegeu annex 2: gràfica 'Rondalles catalogades per subgènere'.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

següent manera: 2 rondalles meravelloses (6%), 2 rondalles d'enginy (6%), 29 contarelles (82%) i 2 relats etiològics (6%).¹⁵⁰

En relació amb les rondalles catalogades en el marc del projecte RondCat (amb una C- i una seqüència numèrica), hem ampliat la nòmina de relats. S'ha de tenir en compte que, seguint els criteris del projecte «Rondalles Catalanes», per catalogar una rondalla sense referència a l'índex internacional (Uther 2004) se n'ha de tenir més d'una versió. Amb el corpus de rondalles analitzat, s'ha contribuït a reforçar amb més versions rondalles que ja formaven un grup C- i, a més, se n'ha catalogat un de nou –perquè la mateixa premsa en proporciona dues versions diferents.

S'ha sumat, doncs, una nova versió a la rondalla C-004 «El criat llaminer», C-005 «Com es menja una figa» i C-094 «Lo rellotge de sol» i dues a la rondalla C-095 «Caritat». A més, s'ha catalogat un nou tipus: C-096, al qual se li ha donat el títol genèric «Han mort de por».¹⁵¹

L'anàlisi conjunta de totes aquestes dades, és a dir rondalles catalogades, no catalogades i catalogades al web RondCat, ens permet afirmar que el gènere que ha tingut més vitalitat a la premsa catalana del segle XIX ha estat, sense cap mena de dubte, la contarella (56%), seguida, a distància, per la rondalla meravellosa (15%). Així, el corpus total de materials està configurat de la següent manera: 2 rondalles d'animals (2%), 20 rondalles meravelloses (15%), 10 rondalles religioses (8%), 10 rondalles d'enginy (8%), 1 rondalla de gegant beneït (1%), 72 contarelles (56%), 3 rondalles formulístiques (2%), 2 relats etiològics (2%) i 7 rondalles catalogades al web RondCat (C-) (6%).¹⁵²

Pel que fa a la variable de revistes, les rondalles catalogades es distribueixen de la següent manera: AAEC 3 (4%), AET 2 (2%), BMAEC 7 (8%), CC 31 (36%), LB 1 (1%), LCG 8 (9%), LET 1 (1%), LG 1 (1%), LGB 11 (13%), LGS 10 (12%), LIC 2 (2%), LP 1 (1%) i LR 7 (8%).¹⁵³

¹⁵⁰ Vegeu annex 3: gràfica 'Rondalles no catalogades per subgènere'.

¹⁵¹ Vegeu annex 4: gràfica 'Rondalles catalogades al web RondCat per subgènere'.

¹⁵² Vegeu annex 5: gràfica 'Total de rondalles per subgènere'.

¹⁵³ Vegeu annex 2: gràfica 'Rondalles catalogades per revista'.

Les rondalles no catalogades es classifiquen de la següent manera: BMAEC 1 (3%), CC 30 (85%), LA 1 (3%), LCG 1 (3%), LP 1 (3%) i LR 1 (3%).¹⁵⁴

Per últim, la distribució de les rondalles catalogades al web RondCat en revistes és: CC 4 (58%), LET 1 (14%), LGS 1 (14%) i UTP 1 (14%).¹⁵⁵

L'anàlisi general de rondalles per revista, un cop sumades les dades d'aquestes tres categories, és: AAEC 3 (2%), AET 2 (2%), BMAEC 8 (6%), CC 65 (51%), LA 1 (1%), LB 1 (1%), LCG 9 (7%), LET 2 (2%), LG 1 (1%), LGB 11 (9%), LGS 11 (9%), LIC 2 (2%), LP 2 (2%), LR 8 (6%) i UTP 1 (1%).¹⁵⁶ Aquests tants per cents demostren que la revista que va tenir més interès en temes de literatura oral va ser *Calendari Català*, ja que s'hi han localitzat 65 rondalles i contarelles transcrits, editades i comentades al corpus, que representen el 51% del total.

Seguint *Calendari Català*, tal com mostra la gràfica, es troben amb un mateix percentatge (9%) *La Gaceta de Barcelona* i *Lo Gay Saber*. Malgrat que aquestes dues revistes presenten un mateix gruix de material (11), no s'ha d'oblidar que els de la *Gaceta* són resums publicats en un mateix article per Manuel Milà i Fontanals, a diferència dels de *Lo Gay Saber* que són onze textos complets de rondalles, publicats en articles diferents i per persones diferents. La resta de revistes, a excepció de *La Campana de Gràcia* (7%) i del *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* o de *La Rena(i)xensa* (6%), presenten percentatges molt baixos, ja que la presència de rondalles i contarelles és molt escassa (es pot reduir, com hem vist, a una única aportació).

Exposades aquestes dades que relacionen el número de rondalles i contarelles amb les revistes, es pot afegir que si es té en compte la variable de nombre de números buidats de cada revista, el resultat que s'obté quant a la revista que més ha difós la rondalla i la contarella a l'època, està en la línia dels resultats anteriors. Per tant, es corrobora que el *Calendari Català* continua sent la revista que més interès va mostrar per la rondalla catalana durant el segle XIX.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Vegeu annex 3: gràfica 'Rondalles no catalogades per revista'.

¹⁵⁵ Vegeu annex 4: gràfica 'Rondalles catalogades al web RondCat per revista'.

¹⁵⁶ Vegeu annex 5: gràfica 'Total rondalles per revista'.

¹⁵⁷ Vegeu annex 6: gràfica 'Rondalles en relació amb els números buidats de cada revista'.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquesta darrera gràfica ens permet comprovar que hi ha revistes que, en relació amb el nombre de números buidats, es dediquen molt poc a difondre les rondalles entre les seues pàgines, com passa per exemple amb *La Campana de Gràcia*, ja que malgrat haver-ne analitzat 1266 números, només hi hem trobat 9 relats (8 de catalogats i un 1 de no catalogat).

El vessant contrari a aquesta informació l'aporten, per exemple, altres revistes que, malgrat tenir pocs números, han aportat –proporcionalment– més material. Així, veiem com amb només dos números, l'*Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana* recull 3 contarelles i amb cinc números, l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa* en recull 2.

Pel que fa a la variable d'any, amb la informació que tenim es pot analitzar quin any de tot el període analitzat (1823-1893) és el més fructífer en relació amb les rondalles publicades.

Quant al total de rondalles catalogades, podem afirmar que l'any que se'n publiquen més és el 1874 (sense tenir en compte l'any 1853 en què es publiquen els onze resums de Milà a *La Gaceta de Barcelona*) amb vuit rondalles a *Calendari Català*, una a *Lo Gay Saber* i una a *La Campana de Gràcia*, que sumen un total de deu.¹⁵⁸

L'any 1868 és l'any en què es publiquen més rondalles no catalogades: set a *Calendari Català* i una a *La Pubilla*, que sumen un total de vuit.¹⁵⁹ En relació amb les rondalles catalogades al web RondCat, l'any que se'n publiquen més és el 1874, amb dues de *Calendari Català* i una de *L'Esquella de la Torratxa*.¹⁶⁰

Tenint en compte tot el conjunt de rondalles publicades a la premsa catalana del XIX, l'any que se'n publiquen més és el 1874 amb un total de quinze (deu de catalogades, dues de no catalogades i tres de catalogades al web RondCat). A aquest any, el segueix el 1868 amb catorze rondalles (sis de catalogades i vuit de no catalogades).

¹⁵⁸ Vegeu annex 2: gràfica 'Rondalles catalogades per revista i any'.

¹⁵⁹ Vegeu annex 3: gràfica 'Rondalles no catalogades per revista i any'.

¹⁶⁰ Vegeu annex 4: gràfica 'Rondalles catalogades al web RondCat per revista i any'.

(3) Ampliació de la nòmina de folkloristes del projecte RondCat

Tenint en compte els recol·lectors de rondalles, s'ha ampliat també el llistat de folkloristes que presenta, de manera pública, el projecte Rondalles Catalanes en el seu web. Aquest web referencia actualment 77 autors diferents, als quals podem sumar 16 noms més (d'un total de 19 -perquè els tres restants ja hi apareixen-), ja que tal com demostra el corpus de rondalles també han contribuït a la difusió de la literatura oral catalana, concretament amb aquest gènere narratiu. Aquests són: Celestí Barallat i Falguera, Carles Besolí, Joan Bru i Sanclement, Llorenç de Cabanyes, Josep Cortils i Vieta, Cels Gomis i Mestre, Francesc Martí i Aguilar, Apelles Mestres i Oñós, Mateu Obrador i Bennàssar, A. Pallejà, Joaquim Riera i Bertran, Joaquina Santamaria i Ventura (Agnà de Valldaura), Gaietà Vidal i de Valenciano, Eduard Vidal i de Valenciano i els noms que hi ha darrere les inicials T. de C. L. i V.V. Els tres noms que ja figuren al web RondCat i que també apareixen al corpus de rondalles són: Sebastià Farnés i Badó, Francesc de Sales Maspons i Labrós i Manuel Milà i Fontanals.

Analitzades aquestes dades, podem concloure que d'entre aquest llistat de 19 recol·lectors els que han aportat més materials al corpus de rondalles publicades en revistes catalanes del segle XIX han estat: Francesc de Sales Maspons i Labrós (15), Manuel Milà i Fontanals (11 -tot i que sabem que són només resums de rondalles-), i Cels Gomis i Mestre (6). A més, els segueixen Sebastià Farnés i Badó (4), Joan Bru i Sanclement i Mateu Obrador i Bennàssar (3) i la resta amb una única aportació.

També convé destacar que el major nombre de rondalles recollides no estan signades i, per tant, s'adscriuen a una única categoria formada per totes les que no tenen un recol·lector reconegut (s.n.: sense nom) (84).¹⁶¹

(4) Establiment d'una tipologia de rondalles segons l'estil del relat

Partint del fet que el corpus rondallístic treballat és molt heterogeni per les característiques especials que té (autors diferents, revistes diferents,

¹⁶¹ Vegeu annex 7: gràfica 'Recol·lectors: resultats'.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

estils diferents, intencions diferents), s'ha pogut establir una tipologia de relats després d'observar-ne les especificitats particulars de cadascun. Aquesta tipologia va de les rondalles menys literàries –més fidels a l'oralitat– a les més literàries –menys fidels a l'oralitat– perquè no tots els materials rondallístics publicats a la premsa catalana del XIX reproduïen fidelment el relat explicat per un/a informant concret/a, sinó que en la majoria dels casos no es coneix la font d'origen i es preveu una reelaboració. A més, també s'han localitzat rondalles que s'insereixen en textos més extensos, així com també n'hi ha que formen part de la crònica d'una excursió.

Com hem pogut comprovar, alguns erudits com els germans Eduard i Gaietà Vidal i de Valenciano refan els textos que inclouen en les revistes a partir de la font oral –rebuda de manera directa o indirecta– i, per tant, les rondalles o contarelles que publiquen tenen un alt component literari i un estil molt més elaborat per tal de divulgar versions més acurades des del punt de vista estètic (i, de vegades, moral). Les modificacions propiciades per l'estil propi de cada autor fan que aquestes rondalles siguin diferents d'altres que es mantenen més fidels a l'estil oral i, per tant, en podem establir una gradació que ve marcada per dos eixos: l'accés a la rondalla (directe –si el folklorista va presenciar el moment d'execució de la rondalla– o indirecte –si l'ha rebut a través de carta o d'altres mitjans–) i la reelaboració (més literari o menys literari).

Els diàlegs en estil directe, el nivell del vocabulari, les estructures sintàctiques de les rondalles, etc. ens ajuden a agrupar aquelles rondalles que són més properes al manteniment de les traces orals i a descartar-ne d'altres que se n'allunyen. Algunes de les rondalles que formen part d'aquest grup són les que presenten dades de l'informant. Podríem pensar, doncs, que el recol·lector està sent fidel a aquest estil i, per tant, 'transcriu' allò que sent d'una manera rigorosa. Ens referim a les rondalles de Francesc Maspons (1878, 1883) «Lo poll i la puça» (ATU 2022) i «Lo bou roig» (ATU 889), a «[El bec del cucut]» (ATU 2032) de Sebastià Farnés (1885) i a «Tradicions de Cardó» (ATU 1060+115) i «[Porc o bou?]» (ATU1551+1538). Cal argumentar, però, que no sempre que els folkloristes d'aquest segle feien constar el nom de l'informant

respectaven fidelment el text oral reproduït. Francesc Maspons, per exemple, reelaborava i literaturitzava moltes de les rondalles que li arribaven per mitjà d'informants concrets, dels quals donava les dades al publicar la rondalla. Malgrat que alguns dels folkloristes defensin el fet de no retocar (Farnés i Gomis) o parlin de la notació taquigràfica per ser fidels al que es recull (Farnés), l'estil de cada autor no sempre reflecteix la procedència de la rondalla en qüestió: la tradició oral.

Les oracions complexes, pel que fa a estructures, i el vocabulari culte són els arguments més sòlids per detectar rondalles literaturitzades. En aquest apartat s'hi poden referenciar «Lo curandero» (ATU 1349N*) de Gaietà Vidal (1872), «Quan Déu vol de tot vent plou» (ATU 1830) d'Eduard Vidal o el relat etiològic «Los pardals» d'Apel·les Mestres (1883). Cal tenir en compte que aquests tres erudits són prestigiosos escriptors del segle XIX que, de manera puntual, s'han dedicat a la difusió de material folklòric –des del vessant més creatiu– i això justificaria l'alt component literari de les seues publicacions. Aquests tres autors només han aportat un únic material cadascú al corpus de rondalles localitzades a la premsa.

S'ha comprovat també que hi ha rondalles que presenten una altra característica important, ja que apareixen inserides en un context concret: explicació del moment d'execució de la rondalla, explicació de la funció, explicació en el marc d'una excursió, etc. Aquestes rondalles, que respecten la traça de l'oralitat, s'encabeixen també en el primer apartat catalogràfic ja comentat, però en conèixer aquestes dades poden incloure's també en aquest altre. Sebatjà Farnés, Cels Gomis i Francesc Maspons són els tres folkloristes que presenten rondalles contextualitzades i aporten als seus textos dades molt importants, comentades ja en el marc de l'anàlisi de la rondalla en qüestió.¹⁶² Formen part d'aquest grup, novament, les rondalles de Francesc Maspons (1878) «Lo poll i la puça» (ATU 2022) i «[El bec del cucut]» (ATU 2032) de Sebatjà Farnés (1885).

¹⁶² Vegeu apartats 4.6 i 4.7.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Aquest material que acompanya la rondalla, imprescindible per poder conèixer més aquest gènere narratiu de la literatura oral, ajuda a entendre millor el significat del relat: context, funció, lliçó moral, públic, etc. Actualment, aquest tipus de dades contextuais publicades pels mateixos autors solen aparèixer en rondallaris (és a dir, en publicacions de rondalles en llibres), tal com fa, per exemple, González Caturla (1987) en què, amb un esperit didàctic, el folklorista presenta, a mode d'introducció, el contingut de la rondalla, la funcionalitat, etc. La informació, molt vàlida per comprendre el sentit complet del material analitzat, hauria de facilitar-se sempre editada, perquè tot i que té especial transcendència en el moment de recollida, no és publica de manera sistemàtica.

Pel que fa a les rondalles contextualitzades en el marc d'una excursió, hem de parlar de Cels Gomis i «Tradicions de Cardó» (ATU 1060+115) i «[Porc o bou?】» (ATU1551+1538), totes dues recollides en una sortida a Cardó (Baix Ebre) i també a «[Pujar-la com persones】» (ATU 1243), «[El banc que s'estira】» (ATU 1244) i «[Elegir alcalde】» (ATU 1268*), recollides a la vall de Benasc, així com el relat etiològic «[La dolça càrrega】», recollida en una excursió a Guadalajara.

(5) Justificació del pas generacional en la implantació dels estudis de literatura oral a Catalunya

El corpus de rondalles està precedit per un marc contextual: una panoràmica del folklore del XIX a Catalunya, una visió dels idearis de les revistes i dels recol·lectors o folkloristes.

Relacionant aquest apartat més teòric amb el material rondallístic que s'ha localitzat, es poden extreure també altres conclusions, que justifiquen estudis fets fins ara sobre la història del folklore català.

Joan Prat (1988) estableix una tríada generacional d'erudits interessats en la literatura oral i el folklore i parla de la 'generació romàntica' (anys 40-60: amb noms com Manuel Milà, Marià Aguiló i Pau Piferrer), de la 'generació de la Renaixença' (anys 60-80: amb noms com Manuel Milà, Francesc Pelai Briz, Francesc Maspons, Gaietà Vidal, Joaquina Santamaria [Aina de

Valldaura] o Mateu Obrador) i de la 'generació excursionista' (anys 80-90: amb noms com Cels Gomis, Ramon Arabia, Artur Osona, Pau Bertran, Francesc Maspons o Josep Cortils), amb folkloristes que esdevenen l'enllaç entre una generació i una altra.

Amb l'anàlisi del corpus de rondalles publicades a la premsa catalana del segle XIX podem corroborar aquesta classificació general, ja que els noms i els anys proposats per Prat (1988) s'ajusten als noms i anys en què hi ha rondalles publicades. La disposició de recollidors, tenint en compte els anys de publicació de rondalles i la disposició en generacions establerta per Prat (1988) és: (1) generació romàntica, anys 40-60: Manuel Milà i Fontanals; (2) generació de la Renaixença, anys 60-80: Josep Cornet, Francesc Maspons i Labrós, Mateu Obrador i Bennàssar, Joaquim Riera i Bertran, Joaquina Santamaria i Ventura (Aina de Valldaura), Eduard Vidal i de Valenciano, Gaietà Vidal i de Valenciano i T. de C. L.; (3) generació excursionista, anys 80-90: Celestí Barallat i Falguera, Carles Besolí, Joan Bru i Sanclement, Llorenç de Cabanyes, Josep Cortils i Vieta, Sebastià Farnés i Badó, Cels Gomis i Mestre, Francesc Martí i Aguilar, Francesc Maspons i Labrós, Apelles Mestres i Oñós, Mateu Obrador i Bennàssar i A. Pallejà.

Amb aquestes dades extretes de l'anàlisi de la rondalla a la premsa, podem constatar que els folkloristes que esdevenen el nexa d'unió entre les diferents generacions també es corresponen als que anomena Prat (1988). Així, veiem com Manuel Milà i Fontanals va testimoniar el pas de la generació romàntica a la generació de la Renaixença i Francesc Maspons i Labrós, el pas de la generació de la Renaixença a l'excursionista. Per tant, amb aquesta tesi es pot contribuir a refermar idees exposades fa temps, ja que amb l'anàlisi de la rondalla —sense tenir en compte els altres materials, descartats, localitzats a la premsa— es justifica el salt generacional dels folkloristes, que va servir per traçar les línies evolutives de la història del folklore català.

(6) Elaboració d'un llistat de revistes catalanes del segle XIX que contenen materials rondallístics

Localitzar rondalles a la premsa catalana del segle XIX ha estat una tasca que s'ha dut a terme durant els anys 2007-2010, de manera sistemàtica.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Fet tot el procés de buidat, de transcripció i d'edició podem destacar les publicacions periòdiques que més transcendència van tenir durant aquest segle en matèria rondallística.

Així, es pot elaborar un llistat de 15 títols en els quals la rondalla és present, així com descartar-ne altres 13 en què, malgrat que hi trobem altres gèneres de la literatura oral, no s'hi han localitzat rondalles.

El llistat de revistes catalanes del segle XIX que contenen material rondallístic són: *l'Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (1890), *l'Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes* (1881-1882), *L'Avens* –més tard *Avenç*– (1881-1884; 1889-1890; 1891-1893), *La Barretina* (1868; 1873), el *Butlletí mensual de la Associació d'Excursions Catalana* (1877-1880; 1889), *Calendari Català* (1865-1882), *La Campana de Gràcia* (1870-1893), *L'Esquella de la Torratxa* (1872-1884), *La Gaceta de Barcelona* (1853), *Lo Gay Saber* (1868-1869; 1878-1883), *La Gramalla* (1870), *La Il·lustració Catalana* (1880-1894), *La Pubilla* (1867-1868), *La Renaxensa* –posteriorment *La Renaixensa*– (1871-1875; 1876-1893) o *Un Tros de paper* (1865-1866).

El llistat de revistes catalanes del segle XIX que no contenen material rondallístic són: *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1893), *Eco de Euterpe* (1859-1887), *Eco del Centre de Lectura de Reus* (1859-1860; 1861-1862; 1870-1872), *La Ignorancia* (1879-1885; 1892), *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1893), *Lo Noy de la mare* (1866-1867), *Lo Pare Arcàngel* (1841), *La Rambla: semmanari català* (1867; 1868), *Lo Renaixement* (1879), *Revista del Centre de Lectura de Reus* (1883-1884), *Lo Tibidabo* (1887-1889), *La Veu de Montserrat* (1878) i *La Veu del Camp* (1885-1890).

5.2 Conclusões (versió portuguesa)

As origens da literatura oral e do folclore na Catalunha nascem pela mão do Romantismo, um movimento que na Catalunha adopta um carácter específico, conhecido como “Renaixença”. Este movimento, que se enquadra no interesse dos eruditos e dos intelectuais da época em atingir a mais pura essência catalã, volta-se para uma aproximação ao campo e centra-se no retorno aos ideais perdidos, eminentemente marcados pela pureza da língua catalã, desempenhando um papel muito importante na recolha dos primeiros materiais folclóricos, entre os quais encontramos contos.

O facto de a imprensa catalã do século XIX ter compilado diversas manifestações folclóricas levou-nos a pensar que o interesse pela temática era evidente e que existia uma clara intenção de aproximação às tradições orais que perduravam de geração em geração. Não será uma causalidade que pessoas com diferentes profissões (escritores, intelectuais, publicitários, filósofos, professores primários, médicos, veterinários ou editores, entre outros) tenham algo em comum: a literatura oral. O povo conhece as suas lendas, os seus contos, as suas anedotas, as suas tradições, etc. e os seus intelectuais e eruditos desejam a continuidade destes materiais pelos tempos fora para que não caiam no esquecimento.

A partir das características apresentadas pelos diferentes contos localizados e do contexto em que foram publicados e difundidos, pode estabelecer-se uma série de conclusões relacionadas com os seguintes tópicos: (1) ampliação do *corpus* de contos indexados, não indexados e indexados no sítio da Internet RondCat, (2) análise do número de contos localizados: subgénero, revista e ano, (3) ampliação da lista de folcloristas do projecto RondCat, (4) estabelecimento de uma tipologia de contos segundo o estilo do relato, (5) justificação da transmissão geracional na implantação dos estudos sobre a literatura oral na Catalunha e (6) elaboração de uma lista de revistas catalãs do século XIX que contêm materiais contísticos.

(1) Ampliação do *corpus* de contos indexados, não indexados e indexados no sítio da Internet RondCat

Esta tese apresenta, enquanto conjunto, um *corpus* heterogéneo de 127 contos publicados em 15 diferentes revistas catalãs (de índole e de estilo diverso), transcritos, catalogados e comentados. Tal como se disse, a classificação dos contos obedeceu a um elemento distintivo de peso: a presença ou ausência no índice internacional de contos (Uther 2004). Deste modo, o *corpus* configura-se em três categorias distintas de materiais: 85 contos catalogados no índice internacional (Uther 2004), 35 contos não catalogados e 7 contos catalogados durante a fase de construção do projecto RondCat (identificados com a letra C- seguida por uma sequência numérica).

A análise do conjunto de contos permitiu-nos localizar novas versões de tipos ATU já publicados em livros de contos catalães, bem como contribuir com novos tipos até ao momento não localizados, que ampliam o volume de contos publicados na Catalunha. Todo este acervo de relatos contribui, por seu turno, de forma significativa para o crescimento do projecto “Rondalles Catalanes” (RondCat) e, portanto, contribuirá também para a ampliação do número de contos e contos jocosos em futuras edições do catálogo catalão –e, posteriormente, se tal se proporcionar, do catálogo internacional– deixando-os à disposição de todos os utilizadores e utilizadoras, colaborando assim na difusão dos materiais contísticos localizados. Esta conclusão atesta, pois, que se atingiu o principal objectivo desta tese.

Uma das fases mais ambiciosas deste projecto «Rondalles Catalanes» (entre as quais se conta a incorporação de contos publicados em livros de contos e de materiais inéditos oriundos de arquivos particulares) é a incorporação de contos procedentes de revistas. Com os resultados que este trabalho oferece, 127 contos vêm agora juntar-se, dando a conhecer novas versões de contos já anteriormente localizados, assim como se referenciam pela primeira vez 19 tipos contísticos em território catalão –11 no que respeita aos territórios de língua catalã e 8 ao nível da Catalunha propriamente dita.

Esmiuçando esta nova contribuição para a constituição do *corpus* catalão, de entre os 127 contos localizados, transcritos e comentados, afirmámos que 8 deles foram catalogados pela primeira vez em território linguístico catalão. Até ao momento, pese embora marquem presença no índice internacional de contos (Uther 2004), estes não surgem em nenhuma das duas edições do índice catalão (Oriol/Pujol 2003, 2008). Referimo-nos às versões de contos religiosos que correspondem aos tipos ATY 756D*, ATU 779 e ATU 830C e às versões dos contos jocosos ATU 1349N*, ATU1678, ATU 1807A, ATU 1829 e ATU 1862.

No sentido de contribuir para a actualização da informação constante nas duas edições do índice catalão (Oriol/Pujol 2003, 2008), fixou-se, no âmbito da análise destes contos, o seu título genérico e o resumo para cada um dos tipos ATU, permitindo deste modo a incorporação destes dados em futuras edições ampliadas do mencionado índice. Deste modo, os títulos propostos são: 756D* «Quem é o mais devoto?», 779 «Prémios e castigos divinos», 830C «Se Deus quiser», 1349N* «A prescrição equivocada», 1678 «O menino que nunca vira uma mulher», 1807A «O proprietário nega-se a aceitá-lo», 1829 «O homem que finge ser santo» e 1862 «Histórias sobre médicos».

À parte destes 8 contos, há neste *corpus* outros 11 que foram recolhidos pela primeira vez na Catalunha, ainda que já aparecessem referenciados no índice catalão (Oriol/Pujol 2003, 2008) adscritos a outras zonas do âmbito linguístico. Curiosamente, estes 11 relatos correspondem ao subgénero do conto jocoso e representam os seguintes tipos ATU: (1) recolhidos, até agora, na franja de Aragão: ATU 1243 «Voltar a carregar» ATU 1333 «O pastor que gritava “Lobo!” muitas vezes», ATU 1347 «Como querem Nosso Senhor, vivo ou morto?», ATU 1362A* «O bebé de três meses» [2 versões], ATU 1365A «A mulher cai no rio», ATU 1839A «Ouros são trunfos» e ATU 1889C «O veado com um pessegal na cabeça»; (2) apenas recolhidos, até ao momento, na região de Valência: ATU 1617 «O banqueiro injusto é induzido a entregar o depósito», ATU 1626 «Pão sonhado» [2 versões] e ATU 1698G «Mal entendidos cómicos»; e (3) apenas recolhidos, até agora, na obra *El rondallari Aguiló*

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

(Guiscafrè 2008), sem atribuição geográfica: ATU 1588*** «O testamento forjado».

Embora tenhamos apresentado os novos contos em dois separadores diferentes, deve ter-se em consideração que estas 11 versões localizadas pela primeira vez na Catalunha vêm somar-se às 8 versões catalogadas pela primeira vez em território linguístico catalão, perfazendo um total de 19, na medida em que aquelas e estas foram localizadas em publicações periódicas catalãs (e, portanto, a atribuição geográfica genérica –de território linguístico catalão– convoca implicitamente, claro está, a atribuição geográfica concreta que faz referência à Catalunha). Deste modo, contabiliza-se um total de 19 contos e contos jocosos localizados pela primeira vez, que se juntam ao *corpus* da Catalunha. Relativamente ao conjunto de 85 contos e contos jocosos com presença no índice internacional (Uther 2004), os 19 mencionados representam uma percentagem de 22,35% do total.

(2) Análise do número de contos localizados: subgénero, revista e ano

As variáveis de subgénero, revista e ano permitem analisar o *corpus* de uma outra perspectiva que possibilita igualmente a retirada de conclusões. Se tivermos em conta o subgénero do material recolhido, poderemos fazer uma avaliação da quantidade e presença destes materiais, de forma a extrair daí significados.

Uma vez estudados estes dados, poderemos afirmar que a imprensa catalã do século XIX publicou maioritariamente contos jocosos, ainda que também se encontrem, embora em menor número, contos de animais, maravilhosos, religiosos, de engenho, de gigante tonto e formulísticos, bem como relatos etiológicos.

No que respeita à variável do subgénero, a soma total de 85 contos catalogados distribui-se da seguinte forma: 2 contos de animais (2%), 18 contos maravilhosos (21%), 10 contos religiosos (12%), 8 contos de engenho

(9%), 1 conto de gigante tonto (1%), 43 contos jocosos (51%) e 3 contos formulísticos (4%).¹⁶³

O *corpus* de contos que não marcam presença no índice internacional (Uther 2004) forma um conjunto de 35 novos argumentos, classificados da seguinte forma: 2 contos maravilhosos (6%), 2 contos de engenho (6%), 29 contos jocosos (82%) e 2 relatos etiológicos (6%).¹⁶⁴

Relativamente aos contos catalogados no âmbito do projecto RondCat (com uma letra C- e uma sequência numérica), a lista de relatos sofreu um incremento. Deverá considerar-se que, segundo os critérios do projecto «Rondalles Catalanes», para a catalogação de um conto sem referência no índice internacional (Uther 2004) deverá dispor-se de mais de uma versão. Com o *corpus* de versões analisado, contribuiu-se para o reforçar com mais versões de contos que já formavam um grupo C- e, para além disso, catalogou-se um de novo –uma vez que a mesma publicação periódica proporciona duas versões diferentes.

Adicionou-se, então, uma nova versão ao conto C-004 «O criado guloso», C-005 «Como se come um figo», C-094 «O relógio de sol» e duas do conto C-095 «Caridade». Mais ainda, catalogou-se um novo tipo: C-096, ao qual se deu o título genérico de «Morreram de medo».¹⁶⁵

A análise conjunta destes dados, isto é, dos contos catalogados, não catalogados e catalogados na base de dados online RondCat, permite-nos afirmar que o género que maior vitalidade teve na imprensa catalã do século XIX foi, sem sombra de dúvida, o conto jocoso (56%), seguida, à distância, pelo conto maravilhoso (15%). Pelo exposto, o *corpus* total de materiais configurou-se da seguinte forma: 2 contos de animais (2%), 20 contos maravilhosos (15%), 10 contos religiosos (8%), 10 contos de engenho (8%), 1 conto de gigante tonto (1%), 72 contos jocosos (56%), 3 contos formulísticos (2%), 2 relatos etiológicos (2%) e 7 contos catalogados online no RondCat (C-) (6%).¹⁶⁶

¹⁶³ Veja-se o anexo 2: gráfico “Rondalles catalogades per subgènere”.

¹⁶⁴ Veja-se o anexo 3: gráfico “Rondalles no catalogades per subgènere”.

¹⁶⁵ Veja-se o anexo 4: gráfico “Rondalles catalogades al Web RondCat per subgènere”.

¹⁶⁶ Veja-se o anexo 5: gráfico “Total de rondalles per subgènere”.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Já no que se refere à variável revistas, os contos catalogados distribuem-se da seguinte maneira; AAEC 3 (4%), AET 2 (2%), BMAEC 7 (8%), CC 31 (36%), LB 1 (1%), LCG 8 (9%), LET 1 (1%), LG 1 (1%), LGB 11 (13%), LGS 10 (12%), LIC 2 (2%), LP 1 (1%) e LR 7 (8%).¹⁶⁷

Os contos não catalogados classificam-se da seguinte forma: BMAEC 1 (3%), CC 30 (85%), LA 1 (3%), LP 1 (3%) e LR (3%).¹⁶⁸

Por fim, a distribuição dos contos catalogados no sítio web RondCat em revistas é: CC (58%), LET 1 (14%), LGS 1 (14%) e UTP 1 (14%).¹⁶⁹

A análise geral de contos por revista, uma vez somados os dados destas três categorias, é: AAEC 3 (2%), AET 2 (2%), BMAEC 8 (6%), CC 65 (51%), LA 1 (1%), LB 1 (1%), LCG 9 (7%), LET 2 (2%), LG 1 (1%), LGB 11 (9%), LGS 11 (9%), LIC 2 (2%), LP2 (2%), LR 8 (6%) e UTP 1 (1%).¹⁷⁰ Tais percentagens demonstram que a revista que teve maior interesse do ponto de vista da literatura oral foi *Calendari Català*, pois aí foram localizados 65 contos e contos jocosos transcritos, editados e comentados no *corpus*, representando 51% do total.

De acordo com o gráfico, a seguir a *Calendari Català*, encontramos com a mesma percentagem (9%) *La Gaceta de Barcelona* e *Lo Gay Saber*. Mas apesar de estas duas revistas apresentarem a mesma quantidade de materiais (11), não deveremos esquecer que os fixados na *Gaceta* são resumos publicados num só artigo por Manuel Milà i Fontanals, ao contrário dos da revista *Lo Gay Saber*, onze textos completos de contos, publicados em diferentes artigos e por diferentes pessoas. As restantes revistas, à exceção de *La Campana de Gràcia* (7%) e do *Butlletí Mensual de l'Associació d'Excursions Catalana* ou de *La Rena(i)xensa* (6%), apresentam percentagens muito baixas, já que a presença de contos e contos jocosos é extremamente escassa (pode inclusivamente reduzir-se, como vimos, a uma única entrada).

Uma vez expostos estes dados que relacionam o número de contos e contos jocosos com as revistas, poderemos acrescentar que, se tivermos em consideração a variável referente à quantidade de números de cada publicação passada em revista, o resultado obtido no que respeita à publicação que mais contribuiu para a difusão do conto e do conto jocosos na

¹⁶⁷ Veja-se o anexo 2: gráfico "Rondalles catalogades per revista".

¹⁶⁸ Veja-se o anexo 3: gráfico "Rondalles no catalogades per revista".

¹⁶⁹ Veja-se o anexo 4: gráfico "Rondalles catalogades al web RondCat per revista".

¹⁷⁰ Veja-se o anexo 6: gráfico "Rondalles en relació amb els números buidats de cada revista".

época vem na mesma linha dos resultados anteriores. Assim sendo, insiste-se na ideia de que o *Calendari Català* é a revista que mais interesse mostrou pelo conto catalão durante o século XIX.¹⁷¹

Este último gráfico permite-nos comprovar a existência de revistas que, relativamente à quantidade de números pesquisados, dedicam muito poucas páginas à difusão do conto, o que se verifica, por exemplo, com *La Campanya de Gràcia*, na medida em que, apesar dos 1266 números analisados, somente foram encontrados 9 relatos (8 de contos catalogados e 1 de não catalogados).

Num pólo oposto encontramos, por exemplo, outras revistas que, embora tenham poucos números, contribuíram - proporcionalmente - com mais materiais. É o caso do *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*, que, com apenas dois números publicados, recolhe 3 contos jocosos e o do *Almanach de l'Esquella de la Torratxa*, com 2.

No que toca à variável de ano, com a informação de que dispomos pode detectar-se, de entre o período analisado (1823-1893), qual é o mais frutífero em contos publicados.

Já no que é atinente ao total de contos catalogados, pode afirmar-se que o ano que regista o maior número de publicações é 1874 (sem ter em conta o ano 1853, durante o qual se publicam os onze resumos de Milà na *Gaceta de Barcelona*) com oito contos no *Calendari Català*, um em *Lo Gay Saber* e outro em *La Campana de Gràcia*, o que perfaz um total de dez.¹⁷²

1868 é o ano em que se publicam mais contos não catalogados: sete no *Calendari Català* e um em *La Pubilla*, somando um total de oito.¹⁷³ Relativamente aos contos catalogados no RondCat, o ano de maior actividade editorial é 1874, com dois do *Calendari Català* e um de *L'Esquella de la Torratxa*.¹⁷⁴

Tendo em consideração o conjunto total de contos publicados na imprensa catalã do século XIX, o ano em que se publicam mais contos é 1874 com um total de quinze (dez catalogados, dois não catalogados e três

¹⁷¹ Veja-se o anexo 6: gráfico "Rondalles en relació amb els números buidats de cada revista".

¹⁷² Veja-se o anexo 2: gráfico "Rondalles no catalogades per revista i any".

¹⁷³ Veja-se o anexo 3: gráfico "Rondalles no catalogades per revista i any".

¹⁷⁴ Veja-se o anexo 4: gráfico "Rondalles catalogades al Web RondCat per revista i any".

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

catalogados no sítio da Internet RondCat). A este ano segue-se o de 1868, com catorze contos (seis catalogados e oito não catalogados).

(3) Ampliação da lista de folcloristas do projecto RondCat

Considerando os colectores de contos, deverá também ampliar-se a lista de folcloristas que oferece abertamente ao público o projecto «Rondalles Catalanes» na sua página da Internet, que faz referência, actualmente, a 77 autores diferentes, aos quais poderemos somar mais 16 nomes (de um total de 19 porque os três restantes já aí surgem), visto que, tal como demonstra o *corpus* de contos, também contribuíram para a difusão da literatura oral catalã, concretamente deste género narrativo. Referimo-nos a: Celestí Barallat i Falguera, Carles Besolí, Joan Bru i Sanclement, Llorenç de Cabanyes, Josep Cortils i Vieta, Cels Gomis i Mestre, Francesc Martí i Aguilar, Apel·les Mestres i Oñós, Mateu Obrador i Bennàssar, A. Pallejà, Joaquim Riera i Bertran, Joaquima Santamaria i Ventura (Aagna de Valldaura), Gaietà Vidal i de Valenciano, Eduard Vidal i de Valenciano e ainda os nomes com as iniciais T. de C. L. e V.V. Os três nomes que já figuram em RondCat e que também surgem no *corpus* de contos são: Sebastià Farnés i Badó, Francesc de Sales Maspons i Labrós e Manuel Milà i Fontanals.

Uma vez analisados estes dados, pode concluir-se que, no âmbito desta lista de colectores, aqueles que contribuíram com mais material para o *corpus* de contos publicados em revistas catalãs do século XIX foram: Francesc de Sales Maspons i Labrós (15), Manuel Milà i Fontanals (11 –ainda que saibamos que estes não passam de resumos de contos–), e Cels Gomis i Mestre (6). Para além disso, seguem-se-lhes Sebastià Farnés i Badó (4), Joan Bru i Sanclement e Mateu Obrador e Bennàssar (3). Aos restantes cabe-lhes apenas um único contributo.

Também é conveniente destacar que a maior parte dos contos recolhidos não estão assinados e, portanto, circunscrevem-se a uma única categoria formada por todos aqueles que não têm um colector identificado (s.n.: sem nome) (84).¹⁷⁵

¹⁷⁵ Veja-se o anexo 7: gráfico 'Recol·lectors: resultats'.

(4) Estabelecimento de uma tipologia de contos segundo o estilo do relato

Partindo da constatação de que o *corpus* contístico trabalhado é basto heterogéneo devido às suas características especiais (diferentes autores, diferentes revistas, diferentes estilos, diferentes intenções), pôde estabelecer-se uma tipologia de relatos, com base nas especificidades de cada um deles, tipologia essa que vai desde os contos menos literários –mais fiéis à oralidade– aos mais literários –menos fiéis à oralidade– visto que não só nem todos os materiais contísticos publicados na imprensa catalã do século XIX reproduzem fielmente o relato transmitido por um(a) informante concreto(a), como para a maioria dos casos não se conhece a sua fonte de origem, atribuindo-se a uma reelaboração. Além disso, também se localizaram contos que se inserem em textos mais extensos, assim como existem casos de contos que fazem parte da crónica de uma excursão.

Como se pôde comprovar, alguns eruditos como os irmãos Eduard e Gaietà Vidal i de Valenciano refundem os textos que incluem nas revistas a partir da sua fonte oral –recebida de forma directa ou indirecta– e, logo, os contos ou contos jocosos que publicam ostentam uma elevada componente literária, bem como um estilo muito mais elaborado, com o objectivo de divulgar versões mais refinadas do ponto de vista estético (e, por vezes, moral). As modificações impressas nos textos pelo estilo próprio de cada autor fazem que estes contos difiram de outros que se mantêm mais fiéis ao estilo oral e, assim sendo, é possível estabelecer uma gradação orientada por dois eixos: o acesso ao conto (directo –se o folclorista presenciou o momento de transmissão do conto– ou indirecto –se o recebeu através de carta ou por outros meios–) e a reelaboração (mais ou menos literário).

Os diálogos em estilo directo, o nível do vocabulário apresentado, as estruturas sintácticas presentes nos contos, etc., ajudam-nos a agrupar aqueles contos mais afins à manutenção dos traços orais e a rejeitar outros que deles se afastam. Alguns dos contos que fazem parte deste grupo são aqueles que apresentam dados sobre o informante. Poderíamos pensar, então, que o colector guarda fidelidade a este estilo e, por isso, “transcreve” aquilo

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

que ouve de forma rigorosa. Referimo-nos aos contos de Francesc Maspons (1878, 1883) «O piolho e a pulga» (ATU 2022) e «O touro vermelho» (ATU 889), a «[O bico do cuco]» (ATU 2032) de Sebastià Farnés (1885) e a «Tradições de Cardó» (ATU 1060+115) e «[Porco ou touro?]» (ATU1551+1538). É necessário argumentar, contudo, que nem sempre quando os folcloristas desta época fazem constar o nome do informante respeitavam fielmente o texto oral reproduzido. Francesc Maspons, por exemplo, reelaborava e tornava livrescos muitos dos contos que lhe chegavam de informantes concretos, dos quais fornecia os dados ao publicar o conto. Embora alguns folcloristas defendam a ausência de retoque (Maspons e Gomis) ou refiram a escrita taquigráfica como forma de serem fiéis ao texto recolhido, o estilo de cada autor nem sempre reflecte a procedência do conto em questão: a tradição oral.

A complexidade estrutural das orações bem como o vocabulário culto constituem os argumentos mais sólidos para a detecção de contos com intervenção livresca. Nesta situação podemos referenciar «O curandeiro» (ATU 1349N*) de Gaietà Vidal (1872), «Quando Deus quer, qualquer vento traz chuva» (ATU 1830) de Eduard Vidal ou o relato etiológico «Os pássaros» d'Apel·les Mestres (1883). Será necessário referir que estes três eruditos são prestigiados escritores do século XIX que, pontualmente, se dedicaram à difusão de material folclórico –do ponto de vista mais criativo– o que justificaria a elevada componente literária das suas publicações. Assinale-se que cada um destes três autores contribuíram tão-só com um único documento para o *corpus* de contos localizados na imprensa.

Comprovou-se também que há contos que apresentam uma outra característica importante, uma vez que surgem inseridos num contexto preciso: o relato do momento da transmissão do conto, a explicação da sua função, o enquadramento do conto na excursão em causa, etc. Estes contos, que respeitam as marcas da oralidade, foram inseridos no primeiro separador catalográfico já anteriormente comentado, mas tendo em consideração também estes dados, são agora também neste outro. Sebastià Farnés, Cels

Gomis e Francesc Maspons são os três folcloristas que apresentam contos contextualizados, fornecendo nos seus textos dados muito significativos, já comentados no âmbito da perspectiva de análise em questão.¹⁷⁶ Fazem parte deste grupo, novamente, os contos de Francesc Maspons (1878) «O piolho e a pulga» (ATU 2022) i «[O bico do cuco]» (ATU 2032) de Sebatia Farnés (1885).

Este material que acompanha o conto, imprescindível para o conhecimento mais aprofundado deste género narrativo da literatura oral, ajuda a entender melhor o significado do relato: contexto, função, lição moral, público a atingir, etc. Actualmente, esta tipologia de dados contextuais publicados pelos mesmos autores costuma surgir nos livros de contos tal como faz, por exemplo, González Caturla (1987). Munido de um espírito didáctico, o folclorista apresenta, a modo de introdução, o conteúdo do conto, a funcionalidade, etc. A informação, sempre útil para se compreender o sentido completo do material analisado, deveria sempre constar nas edições, porque, ainda que tenha uma especial transcendência no momento da recolha, não é do conhecimento geral.

No que respeita aos contos contextualizados no âmbito de uma excursão, deveremos referir Cels Gomis e «Tradições de Cardó» (ATU 1060 +115) e «[Porco ou touro?]» (ATU 1551+1538), ambos recolhidos durante uma viagem a Cardó (Baixo Ebro) e também «[Voltarla a carregar]» (ATU 1243), «[O banco que se estende]» (ATU 1244) e «[Elegir prefeito]» (ATU 1268*), recolhidos no vale de Benasc, bem como o relato etiológico «[A leve carga]», recolhido numa viagem a Guadalajara.

(5) Justificação da transmissão geracional na implantação dos estudos sobre a literatura oral na Catalunha

O *corpus* de contos foi precedido por um enquadramento contextual: uma panorâmica do folclore do século XIX na Catalunha, uma visão sobre os pontos de vista das revistas e dos colectores ou folcloristas.

Relacionando este ponto mais teórico com o material contístico localizado, podem extrair-se também outras conclusões, que justificam ou

¹⁷⁶ Vejam-se os pontos 4.6 e 4.7.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

contrariam estudos realizados até ao presente sobre a história do folclore catalão.

Joan Prat (1988) estabelece uma tríade geracional de intelectuais interessados pela literatura oral e pelo folclore, referindo-se à “geração romântica” (anos 40-60: com nomes como Manuel Milà, Marià Aguiló e Pau Piferrer), da “geração da ‘Renaixença’” (anos 60-80: com nomes como Manuel Milà, Francesc Pelai Briz, Francesc Maspons, Gaietà Vidal, Joaquina Santamaria [Agnà de Valldura] ou Mateu Obrador) e da “geração excursionista” (anos 80-90: com nomes como Cels Gomis, Ramon Arabia, Artur Osona, Pau Bertran, Francesc Maspons ou Josep Cortils), com folcloristas que estabelecem pontes entre uma geração e a outra.

A análise do *corpus* de contos publicados na imprensa catalã do século XIX permite corroborar esta classificação geral, uma vez que os nomes e as datas propostos por Prat (1988) se ajustam aos nomes e datas em que se verifica a publicação de contos. A disposição de colectores, tendo em conta as datas de publicação de contos e a disposição em gerações estabelecida por Prat (1988) é a seguinte: (1) geração romântica, anos 40-60: Manuel Milà i Fontanals; (2) geração da “Renaixença”, anos 60-80: Josep Cornet, Francesc Maspons i Labrós, Mateu Obrador i Bennàssar, Joaquim Riera i Bertran, Joaquina Santamaria i Ventura (Agnà de Valldaura), Eduard Vidal i de Valenciano, Gaietà Vidal i de Valenciano e T. de C. L.; (3) geração excursionista, anos 80-90: Celestí Barallat i Falguera, Carles Besolí, Joan Bru i Sanclement, Llorenç de Cabanyes, Josep Cortils i Vieta, Sebastià Farnés i Badó, Cels Gomis i Mestre, Francesc Martí i Aguilar, Francesc Maspons i Labrós, Apel·les Mestres i Oñós, Mateu Obrador i Bennàssar e A. Pallejà.

Com estes dados extraídos da análise do conto na imprensa, constatamos que os folcloristas que estabelecem a união entre as diferentes gerações também correspondem aos identificados por Prat (1988). Deste modo, observamos como Manuel Milà i Fontanals testemunhou a passagem da geração romântica para a geração da “Renaixença” e Francesc Maspons i Labrós, a passagem da geração da “Renaixença” para a excursionista. Assim sendo, esta tese pôde contribuir para a confirmação de ideias expostas há já algum tempo, pois com a análise do conto –sem mencionar os outros

materiais localizados nas publicações periódicas, entretanto descartados— se justifica o salto geracional dos folcloristas, o qual serviu para traçar as linhas evolutivas da história do folclore catalão.

(6) Elaboração de uma lista de revistas catalãs do século XIX que contêm materiais contísticos

A localização de contos na imprensa catalã do século XIX foi uma tarefa que se levou a cabo entre 2007 e 2010, sistematicamente. Terminado o processo de passagem em revista das publicações, de transcrição e de edição, podemos destacar as publicações periódicas que mais transcendência tiveram durante este século em matéria contística.

Elaborou-se uma listagem de 15 títulos nos quais o conto marca presença, bem como se eliminaram outros 13 nos quais, pese embora aí encontremos outros géneros da literatura oral, não se localizaram contos.

Deste modo, a listagem de revistas catalãs do século XIX que contêm material contístico é: o *Almanach de l'Esquella de la Torratxa* (1890), o *Anuari de l'Associació d'Excursions Catalanes* (1881-1882), *L'Avens* —posteriormente *Avenç*— (1881-1884; 1889-1890; 1891-1893), *La Barretina* (1868; 1873), o *Bulletí mensual de la Associació d'Excursions Catalana* (1877-1880; 1889), *Calendari Català* (1865-1882), *La Campana de Gràcia* (1870-1893), *L'Esquella de la Torratxa* (1872-1884), *La Gramalla* (1870), *La Il·lustració Catalana* (1880-1894), *La Pubilla* (1867-1868), *La Renaxensa* —posteriormente *La Renaixensa*— (1871-1875; 1876-1893) ou *Un Tros de paper* (1865-1866).

A listagem de revistas catalãs do século XIX que não contêm material contístico é: *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1893), *Eco de Euterpe* (1859-1887), *Eco del Centre de Lectura de Reus* (1859-1860); 1861-1862; 1870-1872), *La Ignorancia* (1879-1885; 1892), *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1893), *Lo Noy de la mare* (1866-1867), *Lo Pare Arcàngel* (1841), *La Rambla: semmanari català* (1867; 1868), *Lo Renaixement* (1879), *Revista del Centre de Lectura de Reus* (1883-1884), *Lo Tibidabo* (1887-1889), *La Veu de Montserrat* (1878) e *La Veu del Camp* (1885-1890).

6. Bibliografia

- AARNE, Antti; THOMPSON, Stith [AaTh] (1961): *The types of the folktale*.
Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- (1995): *Los tipos del cuento folclórico. Una clasificación*. Traducció de
Fernando Peñalosa. Hèlsinki: Academia Scientiarum Fennica. FFC 258.
- AGUILÓ, Marià (1893): *Romancer popular de la terra catalana. Cançons
feudals, cavalleresques*. Barcelona: Verdaguer.
- ALBERO, Jaume (2004): *Les rondalles meravelloses i llegendes d'Enric Valor*.
Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- AMADES, Joan (1948): *Les cent millors rondalles catalanes*. Barcelona: Selecta.
- (1950): *Folklore de Catalunya: Rondallística*. Barcelona: Selecta.
- (1974): *Folklore a Catalunya: Rondallística*. Barcelona: Selecta.
- (1974): *Les millors rondalles populars*. Barcelona: Selecta.
- AMORES, Montserrat (1993-94): «Escritores del siglo XIX frente al cuento
folklórico». *Cuadernos de Investigación Filológica*, núm. 19-20, p. 171-
178.
- (1997): *Catálogo de cuentos folklóricos reelaborados por escritores del
siglo XIX*. Madrid: Dep. de Antropología de España y América del Consejo
Superior de Investigaciones Científicas.
- APRILE, Renato (2000): *Indice delle fiabe popolari di magia*. Firenze: Leo S.
Olschki.
- ARMANGUÉ, Joan (ed.) (2004): «Presentació», dins Maria de Bell-Iloch
Llegendari. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- AULÈSTIA, Antoni (1884): «Discurs llegit en la sessió inaugural de l'Associació
Catalanista d'Excursions Científiques». *La Il·lustració Catalana*, 15 de
febrer de 1884, p. 35-38.
- BATALLER, Josep (1997): *Rondalles i acudits valencians*. Gandia: CEIC Alfons el
Vell.
- BELTRAN, Rafael (ed.) (2007): *Rondalles populars valencianes. Antologia,
catàleg i estudi dins la tradició del folklore universal*. València:
Publicacions de la Universitat de València.

Mònica Sales de la Cruz

- BEN-AMOS, Dan (1971): «Toward a definition of folklore in context», dins *Journal of American Folklore* 84, p. 3-15.
- (ed.) (1976): *Folklore genres*. Austin: American Folklore Society.
- BENDIX, Regina (1997): *In search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- BERTRAN I BROS, Pau (1888): *Rondallística: estudi de la literatura popular ab mostres catalanes inédites*. Barcelona: Imprempta La Renaixença.
- (1909): *El rondallari català*. Barcelona: R. Miquel i Planas.
- (1989): *El rondallari català*. Estudi preliminar i edició a cura de Josep Maria Pujol. Barcelona: Alta Fulla.
- BOSCH, Andreu (1992): «Estudi introductori», dins Jacint Verdaguer *Rondalles*. Barcelona: Editorial Barcino, p. 9-109.
- BRU, Joan (1887): «Secció de Folk-Lore: Cuentos populares catalans». *Butlletí Mensual de la Associació d'Excursions Catalana* 10, núm. 103 (abril, 1887), p. 66-71; núm. 104-105-106 (maig-juny-juliol, 1887), p. 105-106.
- CAMARENA, Julio; CHEVALIER, Maxime (1995): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos maravillosos*. Madrid: Gredos.
- (1997): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos de animales*. Madrid: Gredos.
- (2003): *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos religiosos*. Madrid: Centro de Estudios Cervantinos.
- (2003): *catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos-novela*. Madrid: Centro de Estudios Cervantinos.
- CARDIGOS, Isabel (2006): *Catalogue of Portuguese Folktales*. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, FFC 291.
- CAPDEVILA, Maria; ILLA, Maria del Carme (1990): *Índexs de la revista 'L'Avenç'*. Barcelona: Barcino, Fundació Jaume I.
- CASSANY, Enric (1992): *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*. Barcelona: Curial.
- CASTELLÓ, Joan (1976): *Rondaies eivissenques i contes de sa majora*. Palma: Imprempta Alfa.
- CERDÀ, Jordi Pere (1961): *Contalles de Cerdanya*. Barcelona: Barcino.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- CHEVALIER, Maxime (1999): *Cuento tradicional, cultura, literatura (siglos XVI-XIX)*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- COCCHIARA, Giuseppe (1971): *Storia del folklore in Europa*. Torino: Paolo Boringhieri.
- COLL, Pep (1994): *Muntanyes maleïdes*. Barcelona: Empúries.
- CORNET, Josep (1868): «Cuentos de color de fum», dins *La Barretina*, 4 de gener de 1868: 2-3.
- CORTEZ, Maria Teresa (2001): *Os contos de Grimm em Portugal. A Recepção dos Kinder-und Hausmärchen entre 1837 i 1910*. Coimbra: Gráfica de Coimbra, MinervaCoimbra.
- COSQUIN, Emmanuel (1922a): *Études Folkloriques. Reserches sur les migrations des contes populaires et leur point de départ*. París: Librairie Ancienne Honoré Champion.
- (1922b): *Les contes indiens et l'occident. Petites monographies folkloriques a propos de contes moures recueillis a blida par M. Desparmet*. París: Librairie Ancienne Honoré Champion.
- DELARUE, Paul; TENÈZE, M. Louise (2000): *Le conte populaire français*. Amb la col·laboració de Josiane Bru. París: Éditions du CTHS.
- (2002): *Le conte populaire français* [reedició que aplega en un sol volum els quatre que havien estat publicats entre 1976 i 1985]. París: G-P. Maisonneuve et Larose.
- DIAS MARQUES, Jose Joaquim (2002): *A génese do Romanceiro do Algarve de Estácio da Veiga*. Faro: Universidade do Algarve. Tesi doctoral inèdita.
- (2005): «Estudio introdutório», dins Sebastiao Philipps Martins Estácio da Veiga *Romanceiro do Algarve*. Faro: Universidade do Algarve, p. 5-48.
- DIÉGUEZ, Rosa Mari *et al.* (1999): *Rondalles de la Marina*. Altea: Caixa Altea i APA de l'Institut de Batxillerat d'Altea.
- DO NASCIMENTO, Braulio (2009): *Estudos sobre o conto popular*. São Paulo: Terceira Margem.
- DUNDES, Alan (1965): *The study of folklore*. London: Prentice-Hall.
- (1980): *Interpreting folklore*. Bloomington: Indiana University Press.

Mònica Sales de la Cruz

- (1982): *Cinderella. A Casebook*. Madison: The University of Wisconsin Press, cop. 1982
- DURAN, Carola (1998): *Índexs de 'La Renaixensa'*. Barcelona: Barcino, Fundació Jaume I.
- FARNÉS, Sebastià (1891): «Una rondalla popular», dins *La Il·lustració Catalana* 12, núm. 258 (15 d'abril, 1891), p. 99.
- (1893): *Narraciones populares catalanas*. Barcelona: Biblioteca Universal Ilustrada.
- (1991-92): *Paremiologia catalana comparada*, 8 vols. Barcelona: Columna.
- FONTANA, Josep (1997): «El Romanticisme i la formació d'una història nacional catalana», dins *Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, p. 539-549.
- GASCÓN, Francesc (1999): *Rondalles de la Vall d'Albaida i l'Alcoià*. Ontinyent: Ajuntament d'Ontinyent.
- GOMIS, Cels (1884): «Lliteratura oral catalana», dins *L'Avens* 3, 1a època, núm. 28, p. 244-250.
- GONZÁLEZ CATURLA, Joaquim (1987): *Rondalles del Baix Vinalopó: contes populars*. Alacant: Institut d'Estudis Joan Gil Albert, Diputació Provincial d'Alacant.
- GONZÁLEZ SANZ, Carlos (1996a): *Catálogo tipológico de cuentos folklóricos aragoneses*. Zaragoza: Instituto Aragonés de Antropología.
- (1996b): *Despallerofant*. Fraga: Institut d'Estudis del Baix Cinca-I.E.A. (Santa Margarida de Montbui : Gràfiques Lluc)
- (1998): «Revisión del catálogo tipológico de cuentos folklóricos aragoneses: correcciones y ampliación», *Temas de Antropología Aragonesa*, 8, p. 7-60.
- GRIMALT, Josep A. (2003): «Les rondalles de mossèn Alcover, entre el realisme i l'estil abstracte», dins Jaume Guiscafrè i Antoni Picornell (ed.): *Actes del Congrés internacional Antoni Maria Alcover*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- GRUP DE RECERCA FOLKLÒRICA D'OSONA [GRFO] i Josep Maria Pujol (coord.) (2002): *Benvingut/da al club de la sida i altres rumors d'actualitat*. Barcelona : Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- GUARDIOLA M. Isabel, BELTRAN, Vicent (2005): *Bolulla la caramulla: cultura popular i llengua d'un poble de la Marina*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Popular Juan Gil-Albert.
- GUISCAFRE, Jaume (Ed.) (2008): *El rondallari Aguiló: transcripció, catalogació i estudi introductori*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HABSBURG, Ludwing Salvator (Arxiduc d'Àustria-Toscana) (1995): *Cuentos de Mallorca*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta, Editor. Biblioteca de cuentos maravillosos.
- HOLBEK, Bengt (1987): *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective*. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- (1990): «Le langage des contes merveilleux». *Chaiers de Littérature Orale*, 28, p. 127-162.
- JANER, Gabriel (1982): *Sexe i cultura a Mallorca*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- JASON, Heda (1975): *Ethnopoetics: a multilingual terminology*. Jesuralem: Israel Ethnography Society.
- (2000): *Motif, Type and Genre*. Hèlsinki: Academia Scientiarum Fennica. FFC 273.
- KAMENETSKY, Christa (1991): *The Brothers Grimm & Their Critics*. Ohio: Ohio University Press.
- LIMORTI, Ester; QUINTANA, Artur (1998): *El Carxe: Recull de literatura popular valenciana de Múrcia*. Alacant: Diputació Provincial d'Alacant - Institut de Cultura Joan Gil Albert.
- LUTHI, Max (1986): *The European Folktale. Form and Nature*. Bloomington: Indiana University Press.
- (1987): *The Fairytale as art form ant portfait of man*. Bloomington: Indiana University Press.
- MARCET, Pere; SOLA, Joan (1998): *Història de la lingüística catalana : 1775-1900: repertori crític*. 2 vols. Girona: Universitat de Girona.

Mònica Sales de la Cruz

- MARTÍNEZ, Francesc (1947): *Còses de la meua terra (la Marina)*. València: Manuel Pau.
- MASPONS, Francesc (1871): *Lo rondallayre*. Barcelona: Llibreria de Àlvar Verdaguer.
- (1885): *Qüentos populars catalans*. Barcelona: Llibreria de Àlvar Verdaguer.
- MASSOT, Josep (1888): «La poesia popular i la Renaixença», dins *Caplletra*, núm. 5, p. 51-71.
- (2002): *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- MILA, Manuel (1853a): «Cuentos Populares (rondallas) en Cataluña», dins *La Gaceta de Barcelona*, 20 de desembre, p. 1-2.
- (1853b): «Cuentos populares (rondallas) en Cataluña», dins *La Gaceta de Barcelona*, 23 de desembre, p. 1-2.
- (1853c): *Observaciones sobre la poesia popular con muestras de romances catalanes inéditos*. Barcelona: Narciso Ramírez. [Reimprès a Barcelona: Alta Fulla.]
- NOIA, Camiño (2002): *Contos Galegos de tradición oral*. Vigo: Gráficas Apel.
- OBRADOR, Mateu (1878) «Sa llebra i s'eriçó. Des germans Grimm», dins *Lo Gay Saber. Periódich literari quinzenal* 1, 2a època, núm. 22 (15 de novembre), p. 347.
- OLRIK, Axel (1992): *Principles for oral narrative research*. Bloomington: Indiana University Press.
- ORIOI, Carme (1990): *Les nades tradicionals: segles XIX i XX*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona: Centres Universitaris del Camp de Tarragona.
- (1997a): *Estudi del folklore andorrà en el seu context*. Barcelona: Editorial Alta Fulla.
- (1997b): «Cuento», dins Andres Ortiz i Patxi Lanceros: *Diccionario interdisciplinar de Hermenéutica*. Bilbao: Universidad de Deusto, p. 126-129.
- (1999): «El projecte de catalogació de la rondallística catalana en els anys 50», *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i*

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 365-386.
- (2002): *Introducció a l'etnopoètica: teories i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània.
- (2006): «La rondalla: estudi, difusió i ús», *La narrativa oral: rondalles i llegendes en l'imaginari col·lectiu contemporani*. Alacant: Universitat d'Alacant, p. 15-32.
- (2008): «The Innkeeper's Beautiful Daughter. A Study of Sixteen Romance Language Versions of ATU 709». *Fabula (Journal of Folktale Studies)* 49, 3/4 (2008), p. 244-258.
- (2009): «La Lluanera de Nova York (1874-1881), una illa de cultura catalana a Nord-Amèrica», dins J. Armangué i C. Valriu (ed.), *Illes i insularitat en el folklore dels Països Catalans*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 147-154.
- (2010a): «Organització i difusió del Corpus Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana», dins M. Sales i C. Valriu (ed.), *Etnopoètica: incidència, difusió i comunicació en el món contemporani*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 43-50.
- (2010b): «Maria del Pilar Maspons (1841-1907) (Maria de Bell-lloch», dins T. Vinyoles i N. Jornet (coord.), *Diccionari biogràfic de dones*. Xarxa Vives d'Universitats: <www.dbd.cat>.
- (2011): «Les rondalles d'Enric Valor en el marc de la rondallística catalana», dins Gemma Lluch i Josep M. Baldaquí (ed.): *Nova reflexió sobre l'obra d'Enric Valor*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 95-109.
- ORIOI, Carme; PUJOL, Josep Maria (2002): «El projecte RondCat: inventari i catalogació del patrimoni rondallístic català», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 21, p. 146-155.
- (2003): *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.
- (2005): «L'Index typologique du conte catalan», *Cahiers de Littérature Orale. Nommer / Classer les contes populaires*, 57-58, p. 241-252.

Mònica Sales de la Cruz

- (2008): *Index of Catalan Folktales*. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. Academia Scientiarum Fennica, FFC 294.
- (2008) *RondCat. Cercador de la rondalla catalana* [<http://www.sre.urv.cat/rondcat>].
- (2010a): «Organització i difusió del corpus biobibliogràfic de la literatura popular catalana», dins: Mònica Sales i Caterina Valriu (eds.): *Etnopoètica: incidència, difusió i comunicació en el món contemporani*. Dolianova: Grafica del Parteolla, p. 43-50.
- (2010b): «El 'Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana'», dins Imma Creus, Maite Puig i Joan R. Veny (eds.): *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Lleida, 2009*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Vol. II, p. 433-445.
- ORIOI, Carme; SAMPER, Emili (eds.) (2011) : *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*. Tarragona: Publicacions URV. «Biblioteca Digital, 5». 620 p. Llibre digital: <<http://www.publicacionsurv.cat/l1ibres-digital/biblioteca-digital/item/194-repertori>>
- PALAU, Antonio (1948-1977): *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos, con el valor comercial de los impresos descritos*. Segona edició. 28 vols. Barcelona: Librería Palau.
- PALAU, Agustín (1981-1987): *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, connexiones y adiciones del Manual del librero hispanoamericano*. 7 vols. Empúries: Palacete Palau Dulcet.
- PI DE CABANYES, Oriol (1984): *Apunts d'història de la Renaixença*. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall.
- PRAT, Joan (1981): «El folklore i l'etnologia a la premsa catalana no diària», dins *Canya!*, núm. 0, p. 7-15.
- PRAT, Juan José (2007): «La tradición histórico-geográfica y la clasificación de los cuentos», dins *Revista de Folklore*, tom 27a, núm. 313, p. 15-28.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- (2008): *Bajo el árbol del paraíso. Historia de los estudios sobre el folclore y sus paradigmas*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC).
- PRATS, Llorenç (1981): *L'estudi de la cultura popular a Catalunya: els folkloristes* [Tesi de llicenciatura]. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (1987): *Els orígens de l'interès per la cultura popular a Catalunya: la Renaixença*. [Resum de la tesi doctoral.]
- (1988): *El Mite de la tradició popular: els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62.
- PRATS, Llorenç; LLOPART, Dolors; PRAT, Joan (1892): *La Cultura popular a Catalunya: estudiosos i institucions: 1853-1981*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular.
- PROPP, Vladimir (2006): *Morfologia del cuento*. Madrid: Editorial Fundamentos.
- (2008): *Las raíces históricas del cuento*. Madrid: Editorial Fundamentos.
- PUJADAS, Roser (2004): «Índex tipològic de la rondalla catalana», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 24, p. 138-139.
- PUJOL, Josep Maria (1991): «Folklore narratiu: la rondalla i la llegenda», dins *De la literatura popular a la literatura culta. Rondalles i llegendes*. Barcelona: SEDEC, Generalitat de Catalunya, p. 67-79.
- (1996): «Estudi preliminar: Pau Bertran i Bros (1853-1891), una cruïlla del folklore català», dins Josep Maria Pujol (ed.), *El rondallari català*. Barcelona: Alta Fulla, p. VII - LXX.
- (2004): «Un episodi preliminar de la història de la rondallística catalana: Manuel Milà i Fontanals, 1853», dins M. Sunyer, R. Pujadas i P. Poy (ed.), *Literatura i identitats*. Valls: Cossetània, p. 59-79.
- (2006): «L'ocellet es fa un vestit nou (ATU 235C*) en la tradició oral i en la literatura.», dins Rafael Beltran i Marta Haro (eds.) *El cuento folclórico en la literatura y en la tradición oral*. València: Universitat de València.
- (2007): «Del(s) folklore(s) al folklore de la literatura de tradició oral», dins C. Valriu i J. Armangué (ed.), *Els gèneres etnopoètics*:

Mònica Sales de la Cruz

- competència i actuació*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 97-116.
- (2009): «L'arca santa de nostras ricas tradicions: l'eclosió de la rondallística a Catalunya (1864-1885)». Conferència inèdita en el marc de les Jornades internacionals '150 anys dels Jocs Florals de Barcelona', celebrades a Barcelona els dies 12 i 13 de novembre.
- (2010): «Francesc Maspons i Labrós en la rondallística del seu temps», dins F. de S. Maspons i Labrós, *Lo rondallaire*. Valls: Cossetània, p. 7-52.
- QUINTANA, Artur (1995): *Lo Molinar: Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*. Calaceit: Instituto de Estudios Turolenses-Associació Cultural del Matarranya-Carrutxa, vol. I.
- (1997): *Bilat colrat! Literatura popular catalana del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça*. Calaceit: Instituto de Estudios Altoaragoneses-Institut d'Estudis del Baix Cinca-Institut d'Estudis Ilerdencs-Diputació General d'Aragó, vol. I.
- RAMIS, Andreu (2002): *El folklore i l'etnografia a les Balears (segles XIX i XX)*. Palma: Edicions Documenta Balear.
- REDÓ, Ramon (1997): *Cançons i costums de Vinaròs*. Vinaròs: Antinea.
- RIBELLES, José (1978): *Bibliografía de la lengua valenciana*. Tom (IV) (segle XIX). Madrid: Tip. de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.
- ROBE, Stanley Linn (1973): *Index of Mexican Folktales*. Berkeley: University of California Press.
- ROCA, Josep (1886): «Lo porch del senyor rector». *La Campana de Gràcia*, núm. 875 (7 de març de 1886), p. 2.
- RODRÍGUEZ, Antonio (1989): *Los cuentos populares o la tentativa de un texto infinito*. Múrcia: Universidad de Murcia.
- ROMA, Francesc (1996): *Història social de l'excursionisme català: dels orígens a 1936*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- (2009): *L'excursionisme a Catalunya: 1876-1939*. Madrid: Bubok Publishing, cop.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- ROMA, Josefina (1986): «Etnografia y folklore en Catalunya», dins A. Aguirre, *La antropología cultural en España*. Barcelona: Promociones y publicaciones universitarias, p. 161-183.
- ROCA, Josep (1886): «Lo porch del senyor rector», dins *La Campana de Gràcia*, p. 2.
- RODERGAS, Josep (1951): *Els Pseudònims usats a Catalunya : recull de 3.800*. Barcelona : Millà.
- ROMEU, Josep (1993): *Materials i estudis de folklore*. Barcelona: Alta Fulla.
- SALES, Mònica (2009): «150 anys de rondallística als Països Catalans: l'Index of Catalan Folktales, una culminació», *Revista d'etnologia de Catalunya*, 34, p. 95-101.
- (2011a): «La rondalla i la llegenda a la premsa catalana del segle XIX», dins Helena Buescu i Pedro Ferre (ed.) *Memòria e Cidadania na Literatura Tradicional Peninsular*. Casal de Cambra: Caleidoscòpio, p. 177-193.
- (2011b): «Quan l'oralitat fa territori: "Tradicions Comparadas de Carinthia i Catalunya" de Ramon Arabia i Solanas», dins Dari Escandell i M. Jesús Francés (ed.) *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat*. Dolianova: Gràfica del Parteolla, p. 79-87.
- (2011c): «La premsa catalana del XIX: una font inesgotable de literatura popular», dins Imma Creus, Maite Puig i Joan R. Veny (ed.), *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, volum 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 41-46.
- SAMPER, Baltasar (1994): *Estudis sobre la cançó popular* a cura de Josep Massot i Muntaner. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SAMPER, Emili (2008): «Excursionista o romàntic: Cels Gomis i Francesc Maspons i Labrós», dins J. Borja i J. Armangué (ed.), *Folklore i Romanticisme*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer, p. 83-98.
- SAINTYVES, Pierre (1987): *Les contes de Perrault et les récits parallèles*. París: Éditions Robert Laffont.
- SERRA I BOLDÚ, Valeri (1922): *Aplec de rondalles: Nova recopilació de rondalles populars catalanes*. Barcelona: Editorial Catalana. Biblioteca Literària.
- (1930-3): *Rondalles populars*. Barcelona: Políglota.

Mònica Sales de la Cruz

- (1984): *Rondalles populars* Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SERRA I PAGES, ROSSEND (1928): «El domini del folklore», dins *Arxiu de Tradicions Populars* (maig del 1928), p. 8-10.
- SIMONSEN, Michèle (1984): *Le conte populaire*. París: Presses Universitaires de France.
- Soler, Joan (2010): *Joana Vidal, folklorista*. Valls: Cossetània Edicions.
- SUNYER, Magí (2006): *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo Editorial.
- (2008): «Dos Hesíodes per a una Teogonia». *Caplletra* 44, p. 35-54.
- TASIS, Rafel; TORRENT, Joan (1966): *Història de la premsa catalana*. 2 vols. Barcelona: Bruguera.
- TEMPORAL, Josep (1998): *Galàxia Propp. Aspectes literaris i filosòfics de la rondalla meravellosa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- THÉRENTY, Marie-Ève (2007): *La Littérature au quotidien. Poétiques journalistiques au XIXe siècle*. París: Éditions du Seuil.
- THOMPSON, Stith (1955-1958): *Motif-index of folk literature*, 6 vols. Bloomington: Indiana University Press, 2a ed.
- (1977): *The Folktale*. Berkeley: University of California Press.
- THOMS, William (1846): [Carta al director]. *The Athenaeum* 982 (22.8.1946), p. 862-863 [reimprès a Dundes, Alan (ed.) (1965): *The study of folklore*. London: Prentice-Hall.].
- TORRENT, Joan (1969): *La premsa de Barcelona: 1641-1967*. Barcelona: Bruguera.
- UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI (2008): *Llibre d'estil de les tesis doctorals*. Tarragona: Escola de Postgrau i Doctorat.
- UTHER, Hans-Jörg (2004): *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*, 3 vol. Hèlsinki: Academia Scientiarum Fennica, FFC 284, 285, 286.
- VALRIU, Caterina (2008): *Paraula viva. Articles sobre literatura oral*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VANSINA, Jan (1966): *La tradición oral*. Barcelona: Labor.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

- VERDAGUER, Jacint (1992): *Rondalles*. A cura d'Andreu Bosch i Rodoreda.
Barcelona: Editorial Barcino.
- VIDAL, Pasqual (2005): *A la falda de la iaia. Literatura oral de Massalió*.
Calaceit: Associació Cultural del Matarranya.
- VIOLANT, Ramona (1990): *La rondalla i la llegenda. Contribució a l'estudi de la literatura folkòrica catalana*. Barcelona: Fundació de Serveis de Cultura Popular i Ed. Alta Fulla.

RECURSOS ELECTRÒNICS

ARCA Arxiu de Revistes Catalanes Antigues

<<http://www.bnc.cat/digital/arca/>>

Bibliofolk. Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana

<<http://bibliofolk.arxiudefolklore.cat/>>

Biblioteca Virtual de Prens Històrica

<<http://prensahistorica.mcu.es/>>

Dipòsit Digital de Documents Universitat Autònoma de Barcelona

<<http://ddd.uab.cat/>>

Fons local de publicacions periòdiques de la Diputació de Barcelona

<<http://www.diba.cat/xbcr/>>

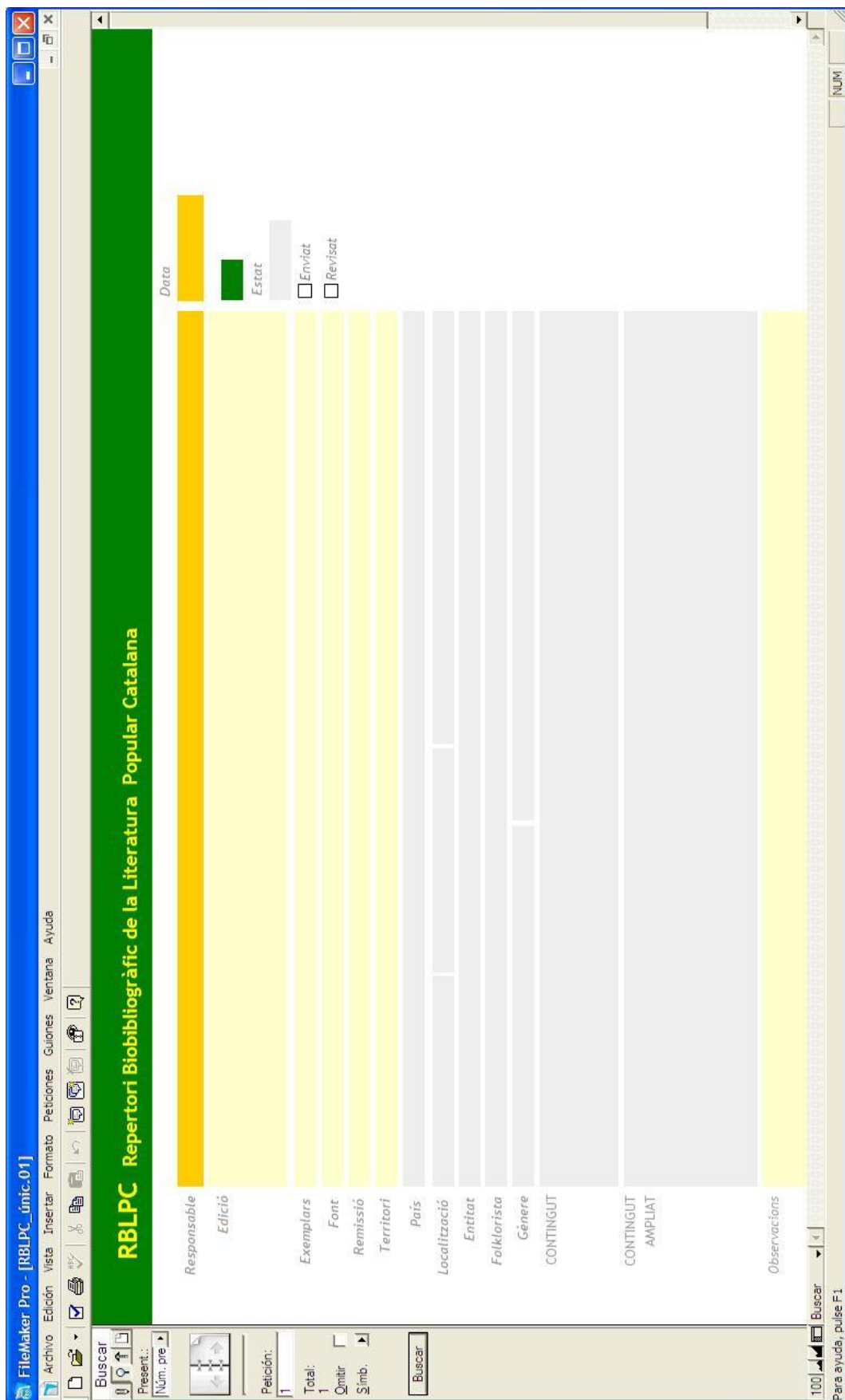
RondCat. Cercador de la rondalla catalana

<<http://www.sre.urv.cat/rondcat>>

7.ANNEXOS

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 1. Imatges de la base de dades del RBLPC

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

FileMaker Pro - [RBLPC_únic.01]

Archivo Edición Vista Insertar Formato Registros Guiones Ventana Ayuda

RBLPC Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana

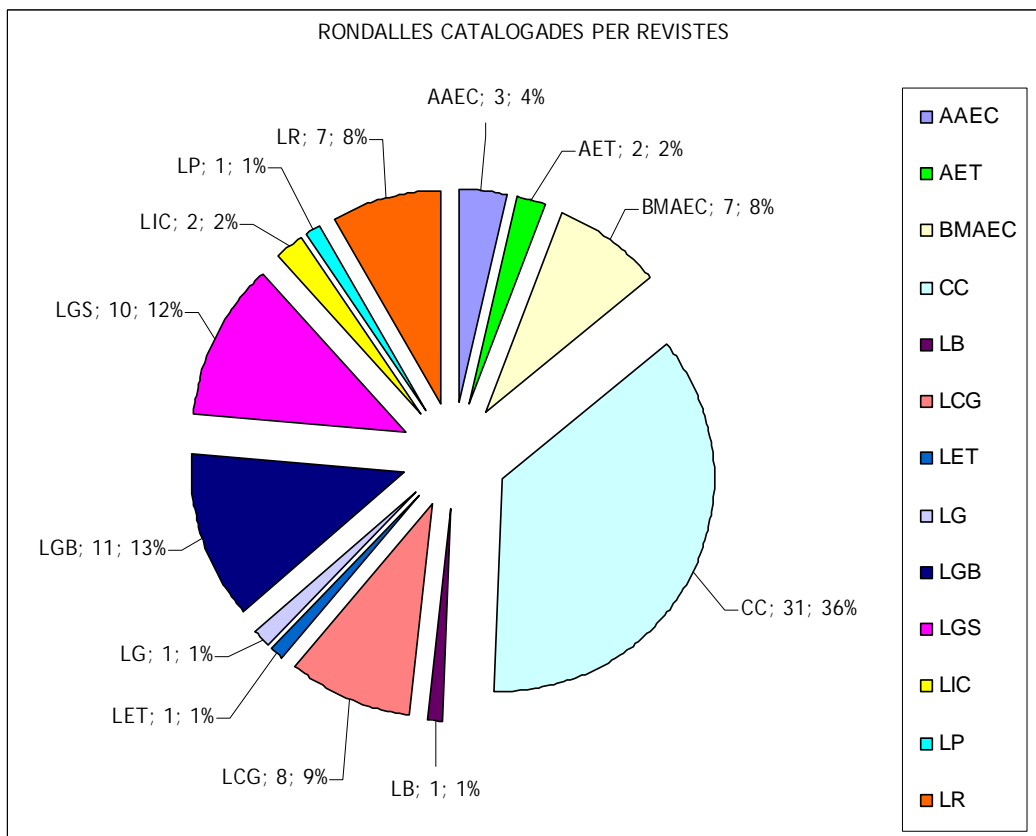
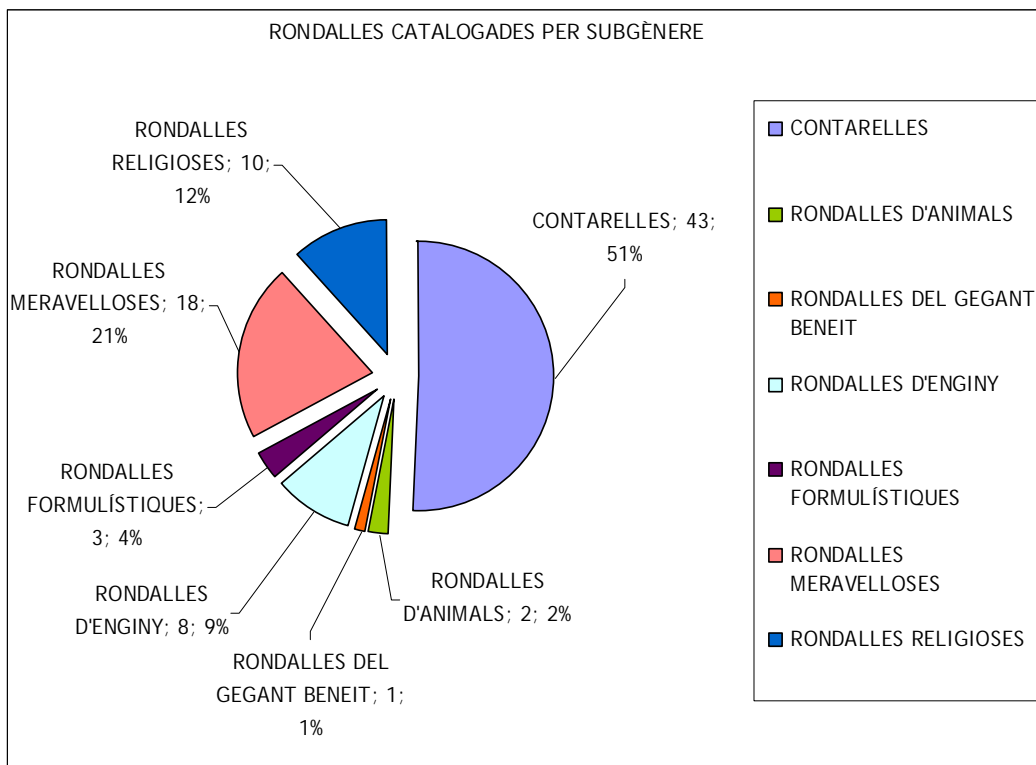
Responsable	Riera i Bertran, Joaquim	Data	1869.03.01
Edició	Joaquim Riera. "La merla. Rondalla". <i>Lo Gay Saber. Periòdich literari quinzenal</i> 2, núm. 25 (1 de març, 1869): 195-196; 26 (15 de març, 1869): 205-206.	MSC	
Exemplars		Estat	
Font		Definitiu	
Remissió		☒ Enviat	
Territori	Catalunya	☒ Revisat	
País	Països Catalans		
Localització	[No s'especifica]		[No s'especifica]
Entitat			
Folklorista			
Gènere	LOP Literatura Oral Popular		LOP Rondalla
CONTINGUT	Rondalla [ATU 56B].		
CONTINGUT AMPLIAT			
Observacions			

Visualitzar Present.: 100 Visualitzar Para ajuda, pulse F 1

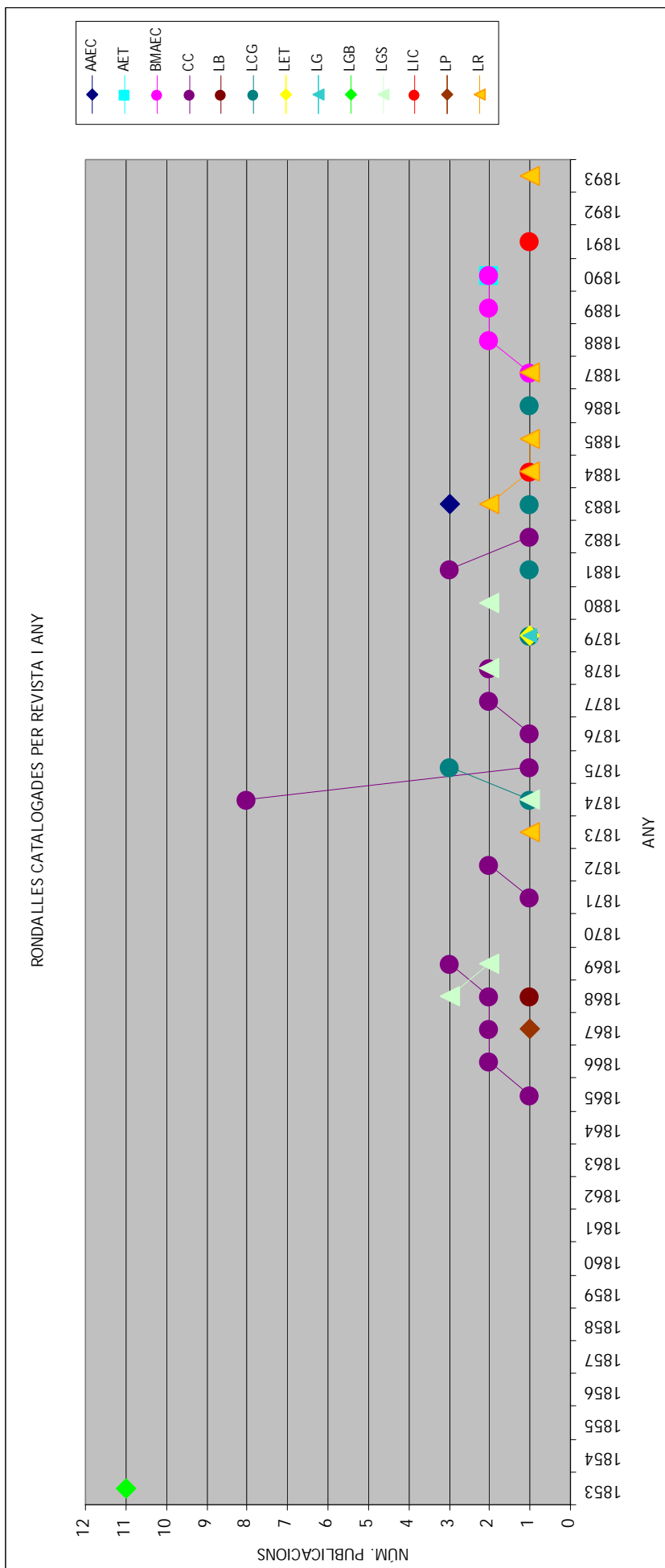
Registro: 5
Hallados: 11
Total: 3534
Desordenados.

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 2. Rondalles catalogades: resultats

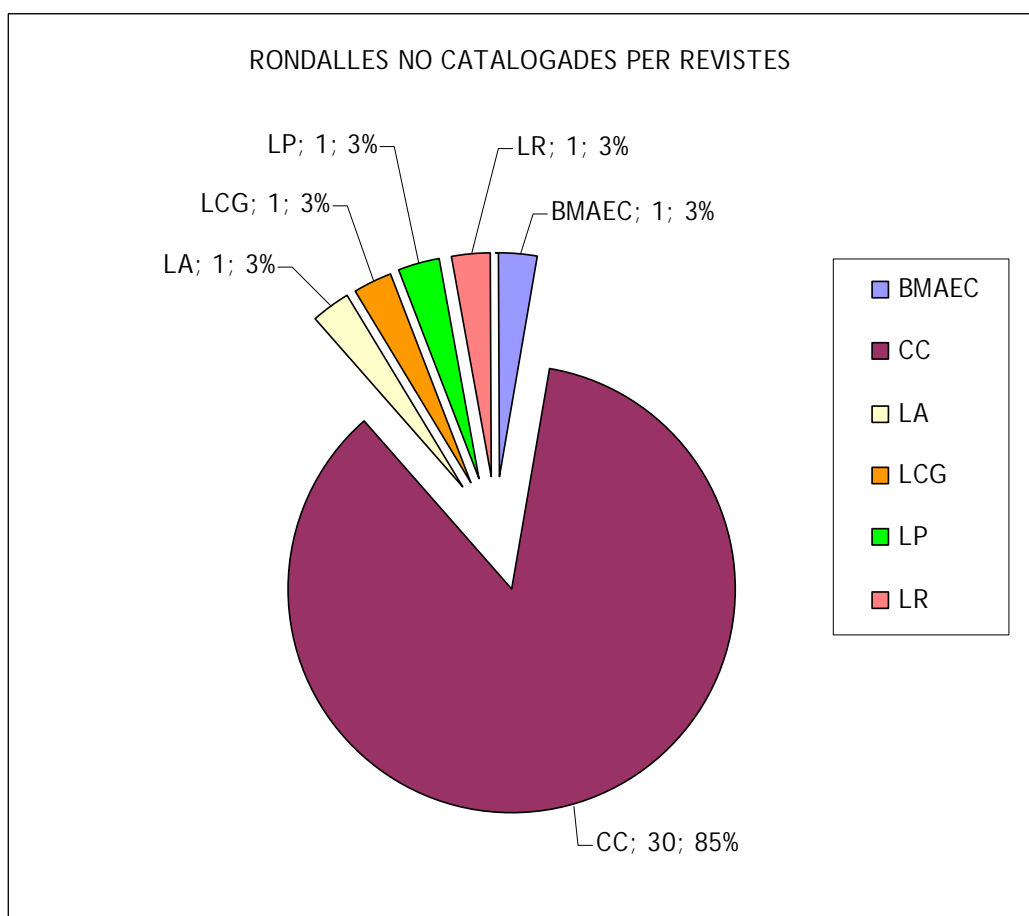
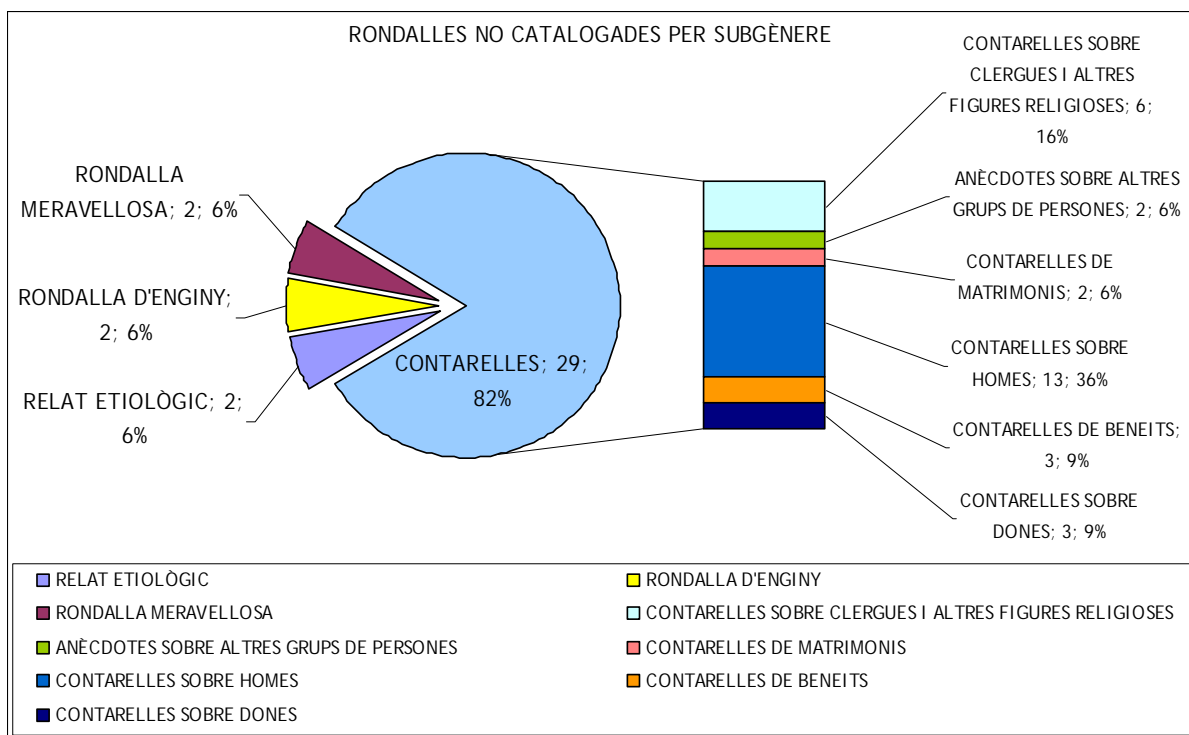

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

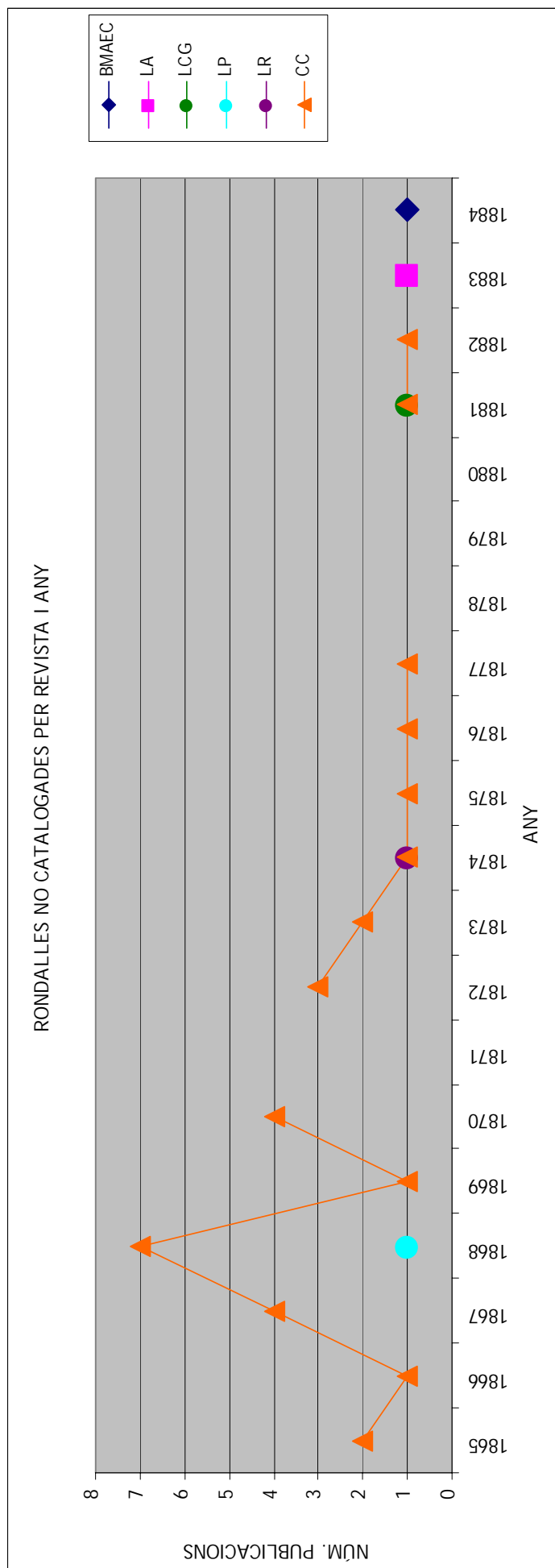

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 3. Rondalles no catalogades: resultats

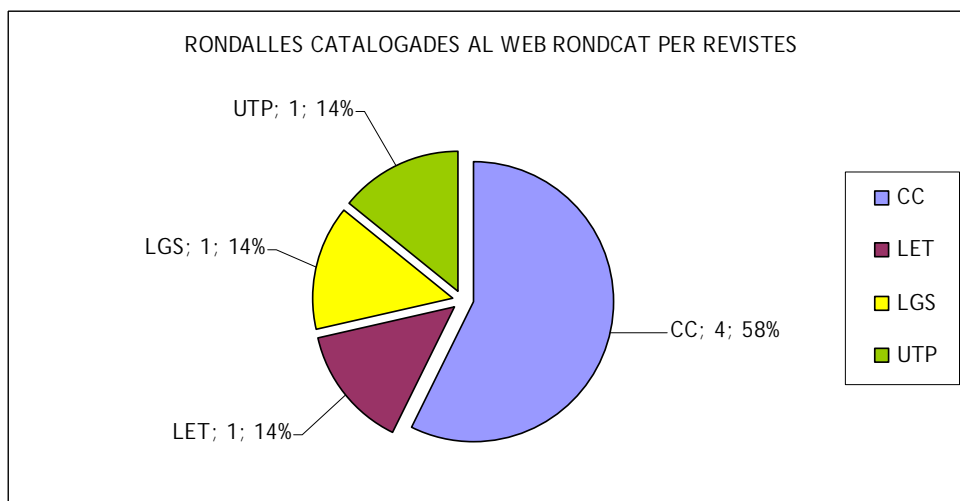
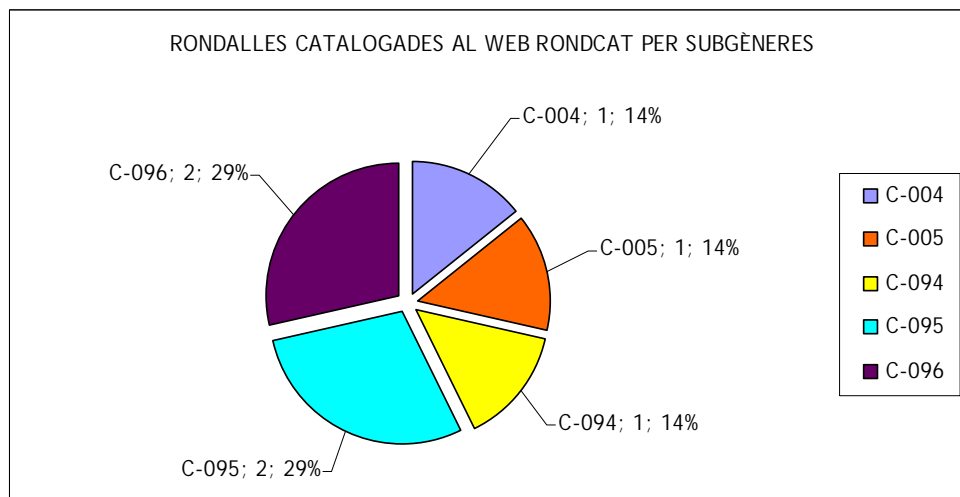

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

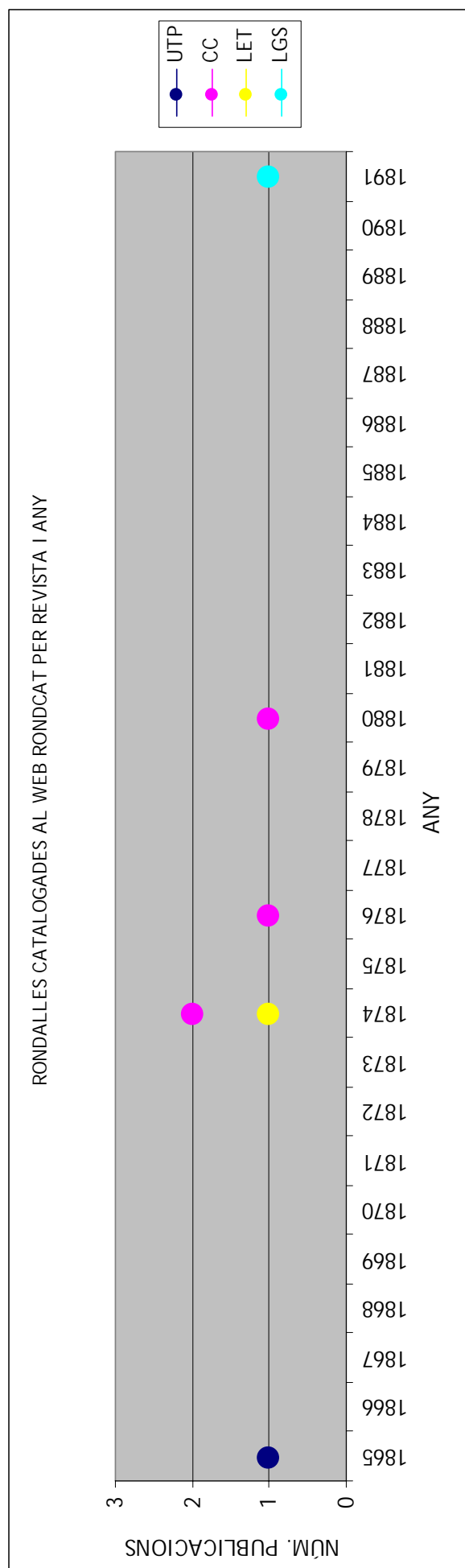

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 4. Rondalles catalogades al web RondCat: resultats

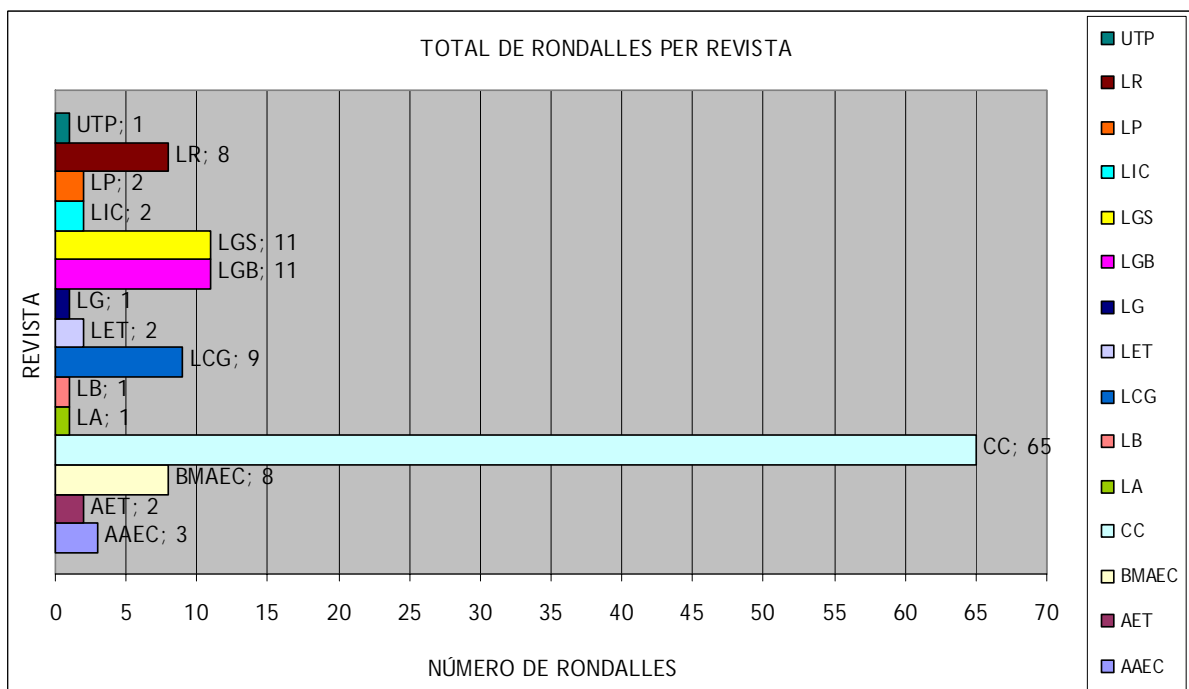
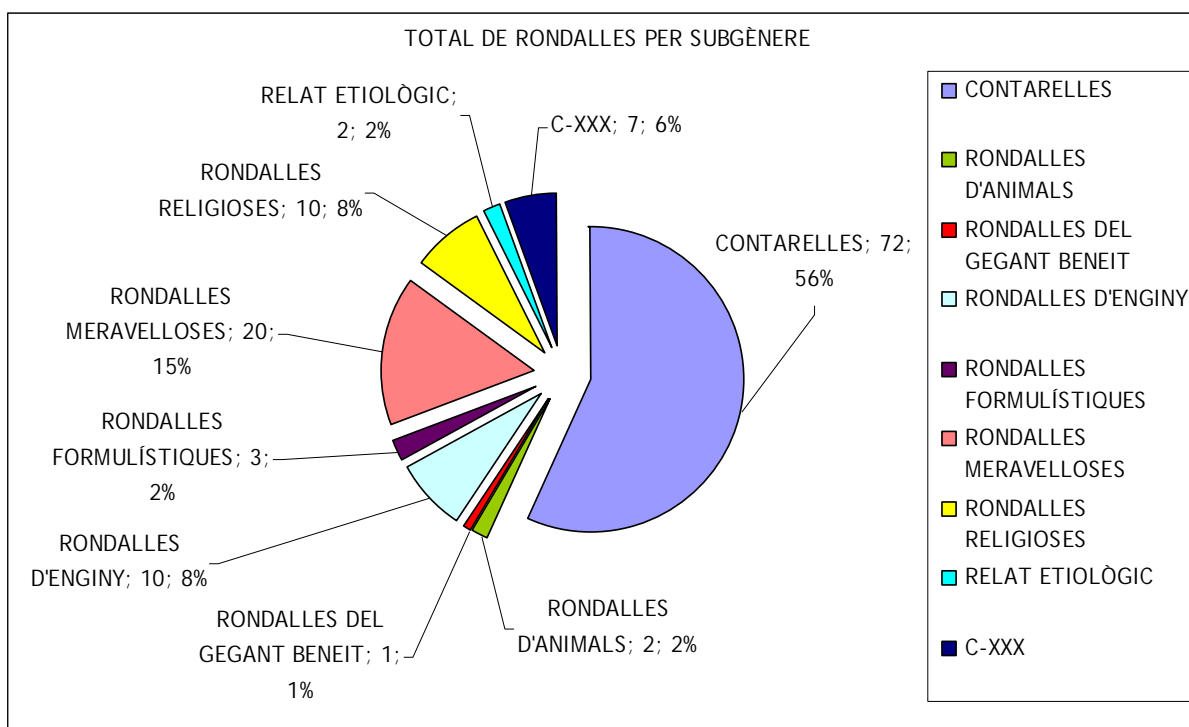

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

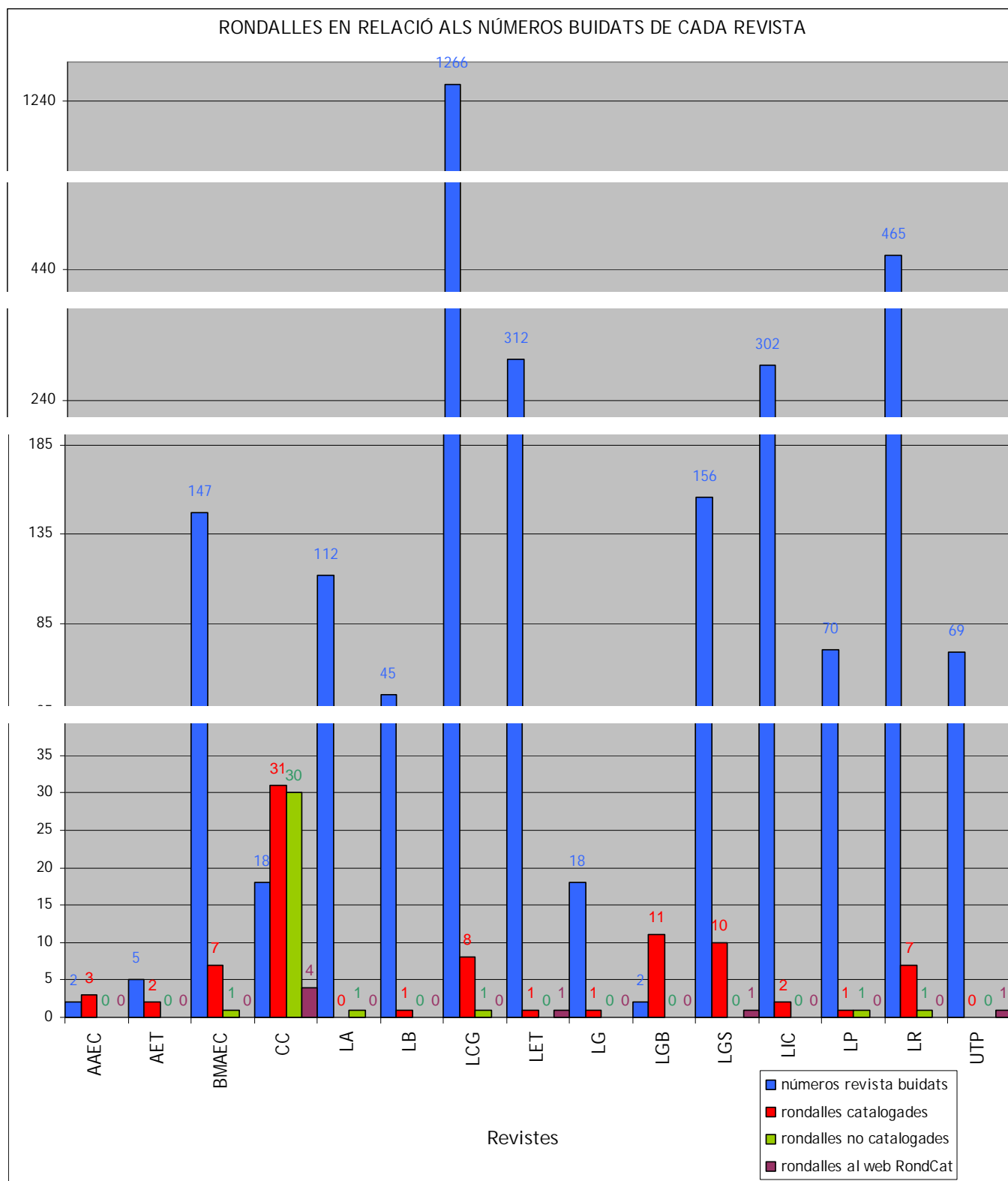
La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 5. Total de rondalles: resultats

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 6. Rondalles en relació amb els números buidats de cada revista

La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX

Annex 7. Recol·lectors: resultats

